ئەي مى

دولانا دەرىخىگە مۇھەببەت

شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت ـ فوتو سۈرەت نەشرىياتى

دولانا دەرۋىشگە مۇھەببەت

ئاپتورى: ئەي مى

تەرجىمە قىلغۇچى: ياسىن سەيىت ئارچىن

شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت ـ فوتو سۈرەت نەشرىياتى

بۇ كىتاب جياڭسۇ خەلق نەشرىياتىنىڭ 2009 ـ يىلى 12 ـ ئاي 1 ـ نەشرى، 2011 ـ يىلى 3 ـ ئاي 20 ـ باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

本书根据江苏人民出版社 2009 年 12 月第一版，2011 年 3 月第 20 次印刷版本翻译出版。

پىلانلىغۇچى: ياسىن ئوبۇلقاسىم

مەسئۇل مۇھەررىرى: مەرھابا تەۋەككۈل

گۈزەل سەنئەت مۇھەررىرى: ئازات بارات

تەكشۈرۈپ بېكىتكۈچى: ياسىن ئوبۇلقاسىم

دولانا دەرىخىگە مۇھەببەت

تەرجىمە قىلغۇچى: ياسىن سېيىت ئارچىن

نەشرىيات: شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت ـ فوتو سۈرەت نەشرىياتى

ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى ئىقتىساد ـ تېخنىكا تەرەققىيات رايونى پەن ـ تېخنىكا باغچە يولى 7 ـ قورۇ

پوچتا نومۇرى: 830011

تارقاتقۇچى: شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى

بەت ياسىغۇچى: ئۈرۈمچى بياۋگەنجى كىتاب لايىھەلەش چەكلىك شىركىتى

زاۋۇت: ئۈرۈمچى شەھىرى كېخىڭ رەڭلىك باسمىچىلىق چەكلىك شىركىتى

فورماتى: 1092 × 787 مىللىمېتىر، 1/16

باسما تاۋىقى: 32.75

نەشرى: 2012 ـ يىلى 6 ـ ئاي 1 ـ نەشرى

بېسىلىشى: 2013 ـ يىلى 3 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى

كىتاب نومۇرى: ISBN 978 - 7 - 5469 - 2615 - 5

باھاسى: 86.00 يۈەن

چۈشەندۈرۈش

«دولانا دەرىخگە مۇھەببەت» ناملىق بۇ ئەسەر مۇشۇ ئەسەردىكى باش پېرسۇناژ جىك چيۇنىڭ 1977 ـ يىلى يازغان ئەسلىمە خاراكتېرلىك يازمىسىغا ئاساسەن يېزىلغان، بايانىنى ئەي مى قوشقان، دىيالوگلارنىڭ تولىسى جىڭ چيۇنىڭ ئەسلى يازمىسىدىن ئېلىنغان.

1977 ـ يىلى جۇڭگودا «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن كېيىن ئالىي مەكتەپلەرگە ئىمتىھان بېرىپ كىرىش تۈزۈمى ئەسلىگە كەلگەن تۇنجى يىلى ئىدى. شۇ چاغدا، جىڭ چيۇ ئانىسىنىڭ ئورنىغا خىزمەتكە چىقىپ، L ئۆلكىسى K شەھىرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ قارمىقىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلاتتى. ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا قاتنىشىش ئۈچۈن ئۇمۇ تىزىمغا ئالدۇرۇپ، ئىمتىھان تەييارلىقى بىلەن ئالدىراش بولۇپ كەتتى.

شۇ چاغدا، ئۇنىڭ ئەھۋالى ئانىسىنىڭ ئورنىغا خىزمەتكە ئورۇنلىشىشتىن بۇرۇنقى ئەھۋالىدىن كۆپ ياخشى ئىدى. بۇ قېتىم، تەلىيى يەنە ئۆڭدىن كېلىپ، ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا قاتنىشىش ئۈچۈن تىزىملاتتى. ئۇ لاۋسەننىڭ، ئۇنى ھامان شەھەرگە چاقىرتىپ ئەكېتىدىغانلىقى، يارىملىق ئادەمنىڭ ھەرگىز يەردە قالمايدىغانلىقى توغرىسىدا كۆڭلىنى ياساپ دېگەن گەپلىرىنى يادىغا ئالدى.

ئەپسۇسكى، لاۋسەننىڭ ئالدىن كۆرەرلىك بىلەن ئېيتقان گەپلىرى بىر ـ بىرلەپ رېئاللىققا ئايلىنىۋاتقان چاغدا، لاۋسەن جىڭ چيۇ ئۈچۈن گۈزەل بىر چۈش بولۇپ قالدى. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ سېغىنىش ھېسسىياتى قوزغالغان جىڭ چيۇ لاۋسەن بىلەن بىللە ئۆتكۈزگەن ئاشۇ چاغلارنى ئەسلەپ يازدى.

كېيىن، ئۇ لاۋسەننىڭ كەچۈرمىشلىرىنى 30 مىڭ خەتلىك ئەسەر قىلىپ يېزىپ «L ئۆلكىلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئىشخانىسى» غا ئەۋەتتى. شۇ چاغلاردا ئۇ مەتبۇئاتقا ئەۋەتىلىدىغان ئەسەرنى كاتەكچە قەغەزگە يېزىش كېرەكلىكىنى بىلمىگەچكە، تۇز

سىزنقلىق سالام خەت قەغىزىگە يېزىپ ئەۋەتكەنىدى.

ئەسەر قايتۇرۇۋېتىلدى. مۇھەررىر ئەسەرگە: «ئەسەرنىڭ تىلى راۋان، ئۇسلۇبى ئۆزگىچە... لېكىن باش پېرسۇناژنىڭ كۆرەش ئىرادىسى ئاجىز بولۇپ قاپتۇ» دەپ باھا يازدى. ھەم ئەسەرنى مۇھەررىرنىڭ پىكرى بويىچە ئۆزگەرتىپ يېزىپ، ئاندىن ئەۋەتىشنى تەۋسىيە قىلدى. جىڭ چيۇ ئەسەرنى ئۆزگەرتمىدى. بىرىنچىدىن، ئۇ ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا قاتنىشىش ئۈچۈن ئالدىراش ئىدى. ئىككىنچىدىن، ئۇ بۇ ئەسەرنى لاۋسەننى ئەسلەپ يازغان. ئەسەر مۇھەررىرنىڭ تەلىپى بويىچە ئۆزگەرتىلسە، لاۋسەن لاۋسەنگە ئوخشىماي، ئەسەر ئېلان قىلىنغان ھالەتتىمۇ، ئەسەرنىڭ ھېچقانداق ئەھمىيىتى بولماي قالغان بولاتتى. كېيىن، لۇ شىنخۇا «جاراھەت» ناملىق ئەسىرىنى ئېلان قىلدى. شۇنىڭ بىلەن، جۇڭگو ئەدەبىيات مۇنبىرى «جاراھەت ئەدەبىيات» دەۋرىگە قەدەم قويدى. ئەي مىنىڭ ئاتىسى چاقچاق قىلىپ: «ئەپسۇس، L ئۆلكىلىك ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشخانىسى، دېكى ھېلىقى مۇھەررىر تولىمۇ قورقۇنچاق ئىكەن، بولمىسا «جاراھەت» ناملىق ئەسەرنىڭ ئورنىغا جىڭ چيۇنىڭ ئەسىرى جۇڭگو ئەدەبىيات تارىخىغا يېزىلغان بولاتتى» دېدى.

ئارىدىن ئون يىل ئۆتۈپ كەتتى. جىڭ چيۇ K شەھىرىدىن L ئۆلكە مەركىزىگە ئوقۇشقا كەتتى. سىڭلىسى چەت ئەلگە چىقىپ كەتتى. ئاندىن ئانىسى ۋە ئاكىسى كۆچمەن بولۇپ ئارقا-ئارقىدىن چەت ئەلدە ئولتۇراقلىشىپ قالدى. ئۆيدىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى تاشلۇۋېتىلدى. قايتۇرۇۋېتىلگەن ھېلىقى ئەسەر نەلەردە تاشلىنىپ قالدى، ھېچكىم بىلمەيتتى. ئەمما كۇندىلىك خاتىرىگە پۈتۈلگەن ئەسلىمىنى جىڭ چيۇنىڭ ئانىسى ساقلاپ قويغان ھەم كاناداغا ئېلىپ كەتكەنىدى.

ئەي مى «ئەجەللىك نازاكەت» ناملىق ئەسەرنى يېزىشقا قاتناشتى ۋە ئەسەر يېزىلىپ پۈتكەندىن كېيىن، داۋاملىق تورداشلىرىنىڭ جىڭ چيۇنىڭ سەرگۈزەشتىلىرى ھەققىدە ئەسەر يېزىش توغرىسىدىكى تەكلىپ-مۇراجىئەتلىرىنى تاپشۇرۇۋالدى. ئۇ چاغدا، ئەي مى جىڭ چيۇنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى بىلمەيتتى، باشقا بەزى ئىشلاردىن ئاز-تولا خەۋەردار ئىدى. ئەي مى جىڭ چيۇنى ھېكايىسىنى يېزىشقا دەۋەت قىلىپ، ھەمىشە «تەھدىت» سالدى. بىراق، جىڭ چيۇ ئۇنماي قويدى.

بۇ يىل چاغاندا، جىڭ چيۇ قىزى سارانى ئېلىپ ئەي مىنىڭ ئۆيىگە باردى. 30 يىلنىڭ ئالدىدىكى ئاشۇ ئىشلارنى خاتىرىلەش يۈزىسىدىن ئەي مى بىرەر ئەسەر يېزىپ قالسا، پايدىلىنار دېگەن ئۈمىدته كۇندىلىك خاتىرىنى ئالغاچ كەلگەنىدى.

1

1974 ـ يىلى باش باھار. تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان جىڭ چيۇ مەكتەپتىن يېڭى دەرسلىك تۈزۈش خىزمىتىگە تاللاندى. ئۇ كەمبەغەل دېھقان ۋە تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ ئۆيىگە چۈشۈپ، يەرلىك ئاھالىلارنى زىيارەت قىلىپ، شىسۈنپىڭ كەنتىنىڭ كەنت تارىخىنى دەرسلىك قىلىپ يېزىپ چىقىش ئۈچۈن شىسۈنپىڭ كەنتىگە بارىدىغان بولدى. دەرسلىك K شەھىرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئىشلىتىلەتتى.

مەكتەپ رەھبەرلىكىنىڭ مەقسىتى يالغۇز بۇلا ئەمەس ئىدى. دەرسلىك ياخشى تۈزۈلگەن بولسا، دەرسلىكنى پۈتكۈل K شەھىرىدىكى مائارىپ سىستېمىسى، ناۋادا تۇنجى قەدەم غەلىبىلىك بېسىلسا، پۈتكۈل L ئۆلكىسىدىكى، ھەتتا پۈتكۈل مەملىكەتتىكى تولۇقسىز ۋە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەر ئىشلىتەتتى. چۈنكى ئۇ چاغدا، K شەھىرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ بۇ «ئۇلۇغ ئىجادىيىتى» تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە بولغاچ، جۇڭگو مائارىپ تارىخىغا يېزىلغان بولاتتى.

بۇگۈنكى كۈندە ئادەملەرنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان بۇ ھەرىكەت شۇ يىللاردا «يېڭىلىق يارىتىش» بولۇپ سانىلاتتى. چۈنكى «مائارىپ ئىسلاھاتى» شۇنى تەلەپ قىلاتتى. مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدىن ئىلگىرى ئىشلىتىلگەن دەرسلىكلەرنىڭ ھەممىسى «فېئودالىزم، كاپىتالىزم، رېۋىزىونىزم» نىڭ بىر نېمىلىرى ئىدى. خۇددى ئۇلۇغ داھىيمىز ماۋجۇشى دانالىق بىلەن كۆرسەتكەندەك: «ئۇزۇندىن بېرى بىزنى خان ـ پادىشاھلار ۋە ئۆلىما ـ نازىرىنلار سوراپ كەلگەن» ئىدى. مەدەنىيەت ئىنقىلابى باشلانغاندىن كېيىن، گەرچە دەرسلىكلەردە ئۆزگىرىش بولغان بولسىمۇ، لېكىن ۋەزىيەتنىڭ ئۇچقاندەك تېز سۈرئىتىگە يېتىشەلمەي قالدى. مۇئاۋىن رەئىس لىن بىياۋنىڭ باتۇر ھەم جەڭ قىلىشتىكى ماھىرلىقىغا مەدھىيە ئوقۇلغان «پىشىڭگۈەن ئۇرۇشىدىكى لىن بىياۋ» دېگەن دەرسلىك ئاران تەستە قولدىن چىققاندى. نەچچە كۈن

ئۆتمەي، لىن بىياۋنىڭ ۋەتەنگە ئاسىيلىق قىلىپ، ئۆندۈرخاندا ئايروپىلان بىلەن بىللە كۈكۈم ـ تالقان بولغانلىق خەۋىرى تارقىلىپ، ھېلىقى دەرسلىكنى يەنە باشقىدىن ئۆزگەرتىشكە توغرا كەلدى.

ئوقۇغۇچىلارنى دەرسلىك تۈزۈشكە ئىشتىراك قىلىش دەل مائارىپ ئىنقىلابىنىڭ بەلگىسى ئىدى. ئۇ زامانلاردا «ئاممىدىن ئېلىپ، ئاممىغا قايتۇرۇش، ئالىيجانابلار ئەڭ دۆت، پەقىرلەر ئەڭ ئەقىللىك» دەيدىغان شوئار تەكىتلىنەتتى. يېڭىلىق يارىتىش ھەممىدىن مۇھىم ئىدى.

تاللانغانلارنىڭ ئارىسىدا جىڭ چيۈدىن باشقا يەنە ئىككى قىز ئوقۇغۇچى ۋە بىر ئوغۇل ئوقۇغۇچى بار ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ماقالە يېزىشتا نەتىجىسى بىرقەدەر ياخشى ئوقۇغۇچىلار ئىدى. بۇ گۇرۇپپا «K شەھىرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ مائارىپ ئىسلاھاتى گۇرۇپپىسى» دەپ ئاتالدى. ئىشچىلار تەشۋىقات ئەترىتىدىكى لى ئۈستام گۇرۇپپا باشلىقى بولدى. ئۇ 30 ياشلاردىن ئاشقان، پائالىيەتچانراق، قايسى ناخشىنى تەلەپ قىلسا، شۇ ناخشىنى ئېيتالايدىغان ھەم غىجەك چالالايدىغان ئادەم ئىدى. سالامەتلىكى ياخشى بولمىغانلىقتىن، زاۋۇتتا ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالماي، ئىشچىلار تەشۋىقات ئەترىتى ئەزاسى قاتارىدا مەكتەپكە ئەۋەتىلگەنىدى.

مەكتەپنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى گۇرۇپپىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئىدى. گۇرۇپپىدا يەنە تولۇق ئوتتۇرا سىنىپلارغا ئەدەبىيات دەرسى بېرىدىغان لۇ مۇئەللىمۇ بار ئىدى. يەتتە ئادەم ئەتىيازنىڭ سوغۇق بىر كۈنى شىسۈنپىڭ كەنتىگە قاراپ يولغا چىقتى.

K شەھىرىدىن شىسۈنپىڭ كەنتىگە بېرىش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئۈزۈن يوللۇق ئاپتوبۇسقا چۈشۈپ K ناھىيە بازىرىغا بېرىشقا توغرا كېلەتتى. شەھەر بىلەن ناھىيە بازىرىنىڭ ئارىلىقى 30 چاقىرىمدىن ئارتۇق بولسىمۇ، ئاپتوبۇس يول بويى ئادەم سېلىپ ماڭغاچقا، مەنزىلگە ئۈزۈندا باراتتى. شىسۈنپىڭ كەنتى بىلەن ناھىيە بازىرىنىڭ ئارىلىقى سەككىز ـ توققۇز چاقىرىم كېلەتتى. بۇ يولدىن پىيادە ماڭىدىغان گەپ ئىدى.

جىگ چىۋ ۋە ئۇنىگ ھەمراھلىرى K ناھىيە بازىرىغا يېتىپ كېلىشى بىلەنلا، ئۇلارنىگ ئالدىغا چىققان شىسۇنپىگ كەنتىنىگ باشلىقى لاۋجاگ بىلەن ئۇچراشتى. ئۇلار كەنت باشلىقىنى ئاجايىپ سۇرلۇك K ناھىيەسى بىلەن K شەھىرىدە نامى بار ئادەم، دەپ ئاتىلىغاندى. چۈنكى ئۇنىگ كەنتى «داجەيدىن ئۆگىنىش» تە ئىلغار، ئۇنىگ ئۇستىگە، ياپون ئالۋاستىلىرىغا قارشى ئۇرۇشتا شانلىق تارىخ يارىتقان كەنت ئىدى. شۇڭا، كەنت باشلىقى لاۋجاڭنىگ يىراق ـ يېقىندا بىرقەدەر داڭقى بار ئىدى.

جىگ چىۋ كەنت باشلىقى لاۋجاڭنىگ ئوتتۇرا ياشلىق، بويى پاكار، بەكلا ئورۇق، چېچى چۈشۈپ بېشىدا تۇزۇك چاچمۇ قالمىغان، سەل مۇكچەيگەن، چىرايى تولىمۇ ئادەتتىكىچە بىر ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىگ «قەددى ـ قامەتلىك، چىرايى قارامتۇل قىزىل، قاشلىرى قويۇق، كۆزلىرى يوغان» دەپ تەسۋىرلىنىپ كېلىۋاتقان ئەينى يىللاردىكى قەھرىمان شەخسلەرگە قىلچە ئوخشىمايدىغانلىقىنى بايقاپ، مۇشۇنداق بىر ئەربابنى قانداقمۇ «ئېگىز، قاۋۇل، كەم ـ كوتىسىز» بىر قەھرىمانىنىگ ئوبرازى بويىچە ئوتتۇرىغا چىقارغىلى بولسۇن؟ دەپ ئويلاپ، شۇئان غەمگە پاتتى. قارىغاندا، بۇ دەرسلىكنىمۇ «توقۇپ چىقىش» قا تايانماي تۇزۇش مۇمكىن ئەمەستەك قىلاتتى.

بۇ يەتتەيلەن ئۆزىنىگ يۈك ـ تاقىسىنى ھەربىيلەرنىگ يۈك ـ تاقا تېڭىش ئۆلچىمى بويىچە تانىنى توغرىسىغا ئوچ، ئوستىدىن ئارتىلدۇرۇپ ئىككى ئۆتكۈزۈپ تېڭىپ، ئۆشنىسىگە ئارتىۋالغان، تەلەڭگە، چىش چوتكىسى، چىش پاستىسى قاتارلىق كۈندىلىك بۇيۇملار سېلىنغان تور خالتىنى كۆتۈرۈۋالغاندى.

كەنت باشلىقى لاۋجاگ:

ــ تاغدىن ئارتىلىپ چۈشسەك، بەش چاقىرىملا يول باسىمىز. دەريا ۋادىسىنى بويلاپ ماڭساق ئۇزۇن مېڭىپ كېتىمىز. قاراپ باقسام، ئوستىخىنىڭلار قاتمىغاندەك قىلىدۇ. ئاراڭلاردا تېخى ئايالىلارمۇ بار ئىكەن، ئېھتىمال... ــ دېدى.

بۇ يەتتە «ئەزىمەت» تەڭلا:

ــ قورقمايمىز، قورقمايمىز. بىز چېنىققىلى كېتىۋاتىمىز. يول ھەرقانچە جاپالىق بولسىمۇ مېڭىۋېرىمىز، ــ دېيىشتى.

ــ تاغدىن ئارتىلىپ چۈشۈپ كېتىۋېتىپمۇ چېنىققىلى بولىدۇ. دەريا ۋادىسىنى بويلاپ ماڭساق، نەچچە ئېقىندىن كېچىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ، مۇنۇ ئاياللاردىن... ــ دېدى كەنت باشلىقى لاۋجاڭ يەنە.

«قىزلار» ياتۇاش بىر ئادەمنىڭ ئۆزىنى «ئايال» دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ بەدەنلىرىگە توخۇ ئەت ئۆرلەپ كەتتى. چۈنكى «ئايال» دېگەن گەپ يەرلىك تىلدا توي قىلغان قىزلارنى كۆرسىتەتتى. لېكىن ئۇلار كەمبەغەل دېھقان ۋە تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ ئۆزىنى «ئايال» دەۋاتقانلىقىنى كۆڭۈللىرىگە ئالماي، كەمبەغەل دېھقان ۋە تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ سادىدا تىلىغا قارىتا ئۆزىدە چوڭقۇر تونۇش يوقلۇقى، بۇنىڭ ئۆزى بىلەن كەمبەغەل دېھقان ۋە تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار ئارىسىدا مەلۇم ئارىلىق بارلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدىغانلىقىنى، شۇڭا ئىچىدە ئۆزىنى تەكشۈرۈپ، ئۆزىدىكى ئۇششاق بۇرژۇئا ئىدىيەسىنى تىرىشىپ ئۆزگەرتىپ، كەمبەغەل دېھقان ۋە تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار بىلەن بىر جان ـ بىر تەن بولۇپ كېتىشى زۆرۈرلۈكىنى ھېس قىلىشتى.

كەنت باشلىقى «ئاياللار» نىڭ ئۆشنىسىگە ئارتىۋالغان نەرسە ـ كېرەكلىرىنى كۆتۈرۈپ بەرمەكچى بولدى.

ــ بىزنى ئەركە ـ ناياق دەپ كىم شۇنداق دەيدۇ؟ ھەممىز چېنىققىلى كېتىۋاتىمىزغۇ؟ بىزدىن ھېلىتىنلا باشقىلار خەۋەر ئالسا قانداق بولىدۇ؟ــ دەپ بىراقلا رەت قىلدى «ئاياللار».

كەنت باشلىقىمۇ كۈچەپ كەتمىدى. ئۇ:

ــ ئېغىر كەلگۈدەك بولسا، گەپ قىلمىڭلار جۈمۇ، ــ دېدى.

ئۇلار ناھىيە بازىرىدىن چىقىپ تاغقا ياماشتى. تاغنى بەك ئېگىز دەپ كەتكىلى بولمايتتى. ئۇلارنىڭ ئۆشنىسىدە يۈك ـ تاقا، قولىدا تور سومكا بولغاچقا ھەممىسى چىلىق ـ چىلىق تەرلەپ كەتتى. كەنت باشلىقىنىڭ قولىدىكى نەرسىلەر كۆپىيىشكە

باشلىدى. كىيىنچىرەك مۇرىسىمۇ بىكار قالمىدى. ئۇچ «ئايال» نىڭ ئۆشىنىسىدە يۈك-تاقىسى كۆرۈنمەيتتى. ئۇچىسى تەلەڭگىگە ئوخشاش ئۇششاق-چۈششەك نەرسىلەر سېلىنغان تور سومكىسىنى كۆتۈرۈپ، ھاسىراپ كېتىۋاتاتتى.

جىڭ چىيۇ قەيسەر قىز ئىدى. ئۆلگۈدەك ھېرىپ كەتكەن بولسىمۇ، يۈك-تاقىسىنى ئۆزى كۆتۈرۈپ كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئۇچۇن جاپا-مۇشەققەتكە چىداش ئادەم بولۇشنىڭ ئۆلچىمى ئىدى. چۈنكى جىڭ چىيۇنىڭ ئاتا-ئانىسى مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى داۋامىدا تارتىپ چىقىرىلغان. كۆرەش قىلىپ ئاتىسى «پۇمېشچىكلار سىنىپىنىڭ سابىق ۋە ۋاپادار پۇشتى»، ئانىسى «تارىخىي ئەكسىلئىنقىلابچىنىڭ پەرزەنتى» قىلىپ قويۇلغانىدى. جىڭ چىيۇ «تەربىيەلەپ كەتكىلى بولمىدىغان پەرزەنت» قاتارىدا «تەركىبكە قاراش، لېكىن تەركىبكە ئېسىلۋالماسلىق» دەيدىغان مۇئامىلىدىن بەھرىمەن بولۇۋاتاتتى. چۈنكى ئۇنىڭ ئادەتتىكى ئىپادىسىمۇ ياخشى ئىدى. جاپا-مۇشەققەت ۋە ھېرىش-چارچاشتىن قورقمايتتى، ھەرقانداق ۋاقىتتا باشقىلارنىڭ كەينىدە قېلىشنى خالمايتتى.

كەنت باشلىقى كۆچىلىكىنىڭ «چۈنچىلىك جېنى قالمىغان» لىقىنى كۆرۈپ:

ــ ئاز قالدۇق، كېلەي دېدۇق، دولانا دەرىخىنىڭ تۈۋىدە ئازراق ئارام ئالمىز، ــ دەپ ۋەدە بېرىپ ماڭدى.

«دولانا دەرىخى» شۇ تاپتا «ئەينۈلاغا قاراپ ئۇسسۇزلۇقنى باسماق» دېگەن ھېكايىدىكى «ئەينۈلا» غا ئوخشاش كۆچىلىكىنى داۋاملىق مېڭىشقا رىغبەتلەندۈردى.

«دولانا دەرىخى» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ جىڭ چىيۇنىڭ كاللىسىغا ئالدى بىلەن بىر تۈپ دەرەخ ئەمەس، بەلكى بىر ناخشا ــ سۇۋېت ئىتتىپاقىنىڭ «دولانا دەرىخى» دەيدىغان ناخشىسى كەلدى. ئۇ بۇ ناخشىنى ئەڭ بالدۇر L پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى رۇس تىلى فاكۇلتېتىدىن K شەھىرىدىكى 8-ئوتتۇرا مەكتەپكە پىراكتىكا قىلىشقا كەلگەن مۇئەللىمدىن ئاڭلىغانىدى.

جىڭ چىيۇ ئوقۇۋاتقان سىنىپتا پىراكتىكا قىلىۋاتقان 26-27 ياشلار ئەتراپىدىكى

بۇ قىز ئوقۇغۇچىنىڭ ئىسمى ئەن لى ئىدى. ئۇ بويى ئېگىز، بەدىنى چىڭ، تېرىسى سۈتتەك ئاق، بەش ئەزاسى بېجىرىم، بۇرنى ئېگىز ھەم تۈز، ناۋادا كۆزلىرى يەنە ئازراق ئىچكىرىرەك بولغان بولسا چەت ئەللىككىلا ئوخشاپ كېتىدىغان قىز ئىدى. كۆزلىرى گەرچە ئىچكىرىرەك بولمىسىمۇ، ئەمما چوڭ ئىدى. قاپىقى كىشىنىڭ ئالاھىدە دىققىتىنى تارتاتتى. ئۇنىڭ قاپىقى قوش بولۇپلا قالماي، نەچچە قات ئىدى. سىنىپتىكى يالاڭ قاپاق قىزلار ئۇنىڭ قاپىقىغا ماز بولۇپ ئۆلۈپ بېرەي دەيتتى.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇنىڭ ئاتىسى زەمبىرەكچىلەر ئىككىنچى قوماندانلىق ئىشتابىدا باشلىق ئىكەنمىش. «13 ـ سېنتەبىر ۋەقەسى» گە چېتىلىپ قالغان، ئەن لىنىڭ بېشىغا ئېچىنىشلىك كۈنلەر كەلگەن، ئارىلىقتا يەنە تەلىيى ئوڭغا تارتقان، ئاتىسى ئۇنى يېزىدىن قايتۇرۇپ كېلىپ L پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئورۇنلاشتۇرغانىدى. ئۇ نېمىشقا رۇس تىلى فاكۇلتېتىنى تاللىدى، بۇنى يالغۇز تەڭرى بىلەتتى. چۈنكى شۇ چاغلاردا رۇس تىلى ئاقمايدىغان بولۇپ قالغان چاغلار ئىدى.

ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە رۇس تىلى ئۆگىنىش دولقۇنى كۆتۈرۈلگەنلىكتىن نۇرغۇن ئىنگلىز تىلى ئوقۇتقۇچىلىرى كەسپىنى ئۆزگەرتىپ رۇس تىلى دەرسى ئۆتكەن. كېيىن جۇڭگو ـ سوۋېت مۇناسىۋىتى يامانلىشىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى ماركسىزم ـ لېنىنىزمنى «ئۆزگەرتىش» خىيالىدا بولغاچقا «رېۋىزىونىزىم» لار دەپ ئاتالغان. شۇنىڭ بىلەن دەسلەپتە رۇس تىلى دەرسى بەرگەن كۆپلىگەن ئوقۇتقۇچىلار كەسپىنى ئۆزگەرتىپ يەنە ئىنگلىز تىلى دەرسى بەرگەنىدى.

جىڭ چېۋ ئوقۇۋاتقان K شەھەرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنى شەھەردىن بىر ئېقىن ئايرىپ تۇراتتى. قاتناش بەك قولايسىز ئىدى. شەھەرلىك مائارىپ ئىدارىسى نېمىنى ئويلىغان، رۇس تىلى دەرسى بېرىدىغان تەۋەررۈك ئورنىدا قالغان بىرنەچچە ئوقۇتقۇچىنى K شەھەرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە يۆتكىدى. شۇڭا 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ K شەھەرىدىكى بىردىنبىر رۇس تىلى دەرسى ئۆتۈلىدىغان مەكتەپ بولۇپ قالدى. شۇڭا، L پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى رۇس تىلى فاكۇلتېتىدىكى ئوقۇغۇچىلار

پىراكتىكا قىلغىلى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە ھەر يىلى كېلەتتى. 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىن باشقا، بىرنەچچە ناھىيەدە رۇس تىلى سىنىپ ئېچىلغان مەكتەپلەردىن يەنە بىرنەچچىسى بار ئىدى.

ئەن لى ئاتىسىنىڭ مۇناسىۋەت تورىغا تايىنىپ، تۆۋەندىكى ناھىيەلىك ئوتتۇرا مەكتەپلەرگە تەقسىم قىلىنمىدى. ئەن لى جىڭ چېۋغا تولىمۇ ئامراق ئىدى. بىكار بولسىلا ئۇنى ئىزدەيتتى. ئۇنىڭغا رۇسچە ناخشىلارنى ئۆگىتەتتى. «دولانا دەربخى» دېگەن ناخشىنىمۇ ئۇنىڭغا شۇ ئۆگەتكەنىدى. بۇنداق ئىشلار شۇ زامانلاردا خۇپىيانە بولاتتى. چۈنكى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ناخشىلىرىنى ئېيتىش ئاللىقاچان مەنئىي قىلىنغان، بولۇپمۇ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئازراقلا «مۇھەببەت» ئارىلىشىپ قالغان نەرسىلەر بۇرژۇئانىڭ چىرىك ۋە چۈشكۈن نەرسىلىرى دەپ قارىلىپ تەقىپ ئاستىغا ئېلىناتتى.

شۇ چاغدىكى قاراش بىلەن ئېيتقاندا، «دولانا دەربخى» دېگەن بۇ ناخشا «سېرىق ناخشا» بولۇپلا قالماي، «چىرىك ھەم چۈشكۈن» ناخشا ئىدى. مۇشۇ ناخشىنى ئېيتقان ئادەم «ئىستىلى دۇرۇس ئەمەس» دەپ قارىلاتتى. چۈنكى بۇ ناخشىنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى: ئىككى يىگىت بىرلا ۋاقىتتا بىر قىزنى ياخشى كۆرۈپ قالىدۇ. بۇ ئىككى يىگىتنىڭ ھەر ئىككىلىسىنىڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى قىز ھېس قىلىدۇ. قىز ئىككى يىگىتتىن قايسىسىنى تاللىشىنى بىلەلمەي، دولانا دەربخىدىن سورايدۇ. ناخشا تۆۋەندىكى مىسرا بىلەن ئاياغلىشىدۇ:

ئەي قەدىرلىك دولانا دەربخى،
قارداش ئاپئاق گۈللىرىڭ سېنىڭ،
سۆيۈملۈك دولانا دەربخى،
نېچۈن مىسكىن بۇنچە چىرايىڭ؟
.....
ئەڭ باتۇرى، ئەڭ سۆيۈملۈكى،
قايسىسى، ماڭا دېگىنە قېنى؟

ئەن لىنىڭ ئاۋازى «ئەجنەبىيلەرنىڭ ئاۋازى» دەك ساز ئىدى. ئۇ بۇنداق ناخشىلارنى «ئىتالىيە ناخشا ئېيتىش ئۇسلۇبى» دا ئېيتسا ئەڭ مۇۋاپىق دەپ قارايتتى. ھەر يەكشەنبە دەم ئالغان چاغلاردا ئەن لى جىڭ چيۈنىڭ ئۆيىگە كېلەتتى. گارموننى جىڭ چيۇ چالاتتى، ناخشىنى ئەن لى ئېيتاتتى. ئەن لىنىڭ ئەڭ ياقتۇرۇپ ئېيتىدىغان ناخشىسى «دولانا دەربخى» ئىدى. بۇ ناخشا قۇلىقىغا شۇنچىلىك چىرايلىق ئاڭلىنىپ كېتەمدۇ ياكى ئۇمۇ ئىككى يىگىتنى تەڭلا ياخشى كۆرۈپ قېلىپ قايسىسىنى تاللاشنى بىلەلمەي، شۇ سەۋەبتىن مۇشۇ ناخشىغا ئامراق بولۇپ قالغانمۇ، بىلگىلى بولمايتتى.

شۇڭا جىڭ چيۇ، كەنت باشلىقى «دولانا دەربخى» نى تىلغا ئالغاندا چۆچۈپ كەتتى. چۈنكى بۇ ناخشا ئۇنىڭغا تونۇش ئىدى. لېكىن مۇشۇنداق بىر دەرەخنىڭ ھەقىقەتەن بارلىقىنى ھەم ئۇلارنىڭ «كۆرەش نىشانى» غا ئايلانغانلىقىنى چاقماق تېزلىكىدە چۈشەندى.

ئۆشنىسىنى بېسىپ تۇرغان يۈك ـ تاقا بارغانسېرى ئېغىرلاپ كەتكەچكە، ئۇ بىردىنلا ئىسسىپ كەتتى. دۈمبىسىنىڭ تەرلەپ سۇ بولۇپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى. قولىدىكى ئۇششاق نەرسە ـ كېرەكلەر سېلىنغان تور سومكىسىنىڭ ئىنچىكە يىپلىرى ئالقىنىغا پېتىپ كېتىۋاتاتتى. تور سومكىسىنى بىردەم سول قولىدىن ئوڭ قولىغا، بىردەم ئوڭ قولىدىن سول قولىغا يۆتكەيتتى.

بەرداشلىق بېرەلمەيۋاتقانلىقىنى ھېس قىلغان چاغدا، كەنت باشلىقى ئۇشتۇمتۇت:

ــ دولانا دەربخى تۇڭگە كېلىپ قالدۇق، ئازراق ئارام ئالايلى، ــ دېدى.

ئۇلار بۇ گەپنى ئاڭلاپ خۇددى ئومۇمىي ئەپۇ يارلىقىنى ئاڭلىغاندەك چوڭقۇر «ئۇھ» تارتىۋېتىپ ئۆشنىسىدىكى يۈك ـ تاقىلار بىلەنلا يەرگە قىڭغايدى.

ئۇلار بىر پەس ئارام ئېلىپ ئۆزىگە كەلدى. لى ئۇستام:

ــ دولانا دەربخى نەدە؟ ــ دەپ سورىدى. كەنت باشلىقى كۆز يېتىم يەردىكى بىر

تۈپ دەرەخنى كۆرسىتىپ:

ــ ئەنە، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ كەنت باشلىقى كۆرسەتكەن تەرەپكە قارىدى. ئۇ يەر يۈزىدىن ئالتە ـ يەتتە مېتىر ئېگىز، ھېچقانداق ئالاھىدىلىكى يوق بىر تۈپ دەرەخنى كۆردى. ھاۋا بەك سوغۇق بولغاچقىمىكىن، دەرەختە ئاپئاق گۈللەرمۇ يوق، ھەتتا ياپراقلىرىمۇ تېخى كۆكەرمىگەنىدى. جىڭ چيۇ سەل ئۈمىدسىزلەندى. ئۇ «دولانا دەرىخى» دېگەن بۇ ناخشىدىن ئايرىپ چىققان دولانا دەرىخى ئوبرازى شېئىرىي تۈيغۇغا باي ئىدى. ئۇ «دولانا دەرىخى» دېگەن بۇ ناخشىنى ھەر قېتىم ئاڭلىغان چاغدا كۆز ئالدىدا مۇنداق بىر كۆرۈنۈش پەيدا بولاتتى: كېلىشكەن ئىككى يىگىت دەرەخ تۈۋىدە سۆيۈملۈك يارىنى ساقلاپ تۇراتتى. رۇس قىزلىرى ئامراق پىلاتى ـ يوپكا كىيگەن قىز گۈگۈمدا ئاستا مېڭىپ كەلمەكتە. لېكىن مەلۇم ئارىلىق قالغاندا، قىز قەدىمىنى توختىتىپ، يىگىتلەر كۆرەلمەيدىغان يەرگە يوشۇرۇنۇپ، ئىككى يىگىتتىن قايسىنى ياخشى كۆرۈش كېرەكلىكىنى ھەسرەت بىلەن دولانا دەرىخىدىن سورىدى.

جىڭ چيۇ ھەيران بولغان ھالدا كەنت باشلىقىدىن:

ــ دولانا دەرىخىنىڭ گۈللىرى ئاق ئېچىلامدۇ؟ــ دەپ سورىدى.

بۇ سوئال كەنت باشلىقىغا تەسىر قىلدى بولغاي، ئۇنىڭ ئاغزى ئېچىلىپلا كەتتى.

ــ بۇ دەرەخنىڭ گۈلى ئەسلىدە ئاق ئېچىلاتتى. لېكىن ياپون ئالۋاستىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە، سانسىز ئەزىمەتلەرنى ياپون ئالۋاستىلىرى مۇشۇ دەرەخنىڭ تۈۋىدە مىلتىق بىلەن ئېتىپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن. ئۇلارنىڭ قېنىقىزىل قانلىرى مۇشۇ دەرەخ تۈۋىگە تۆكۈلگەن. ياپون ئالۋاستىلىرىغا قارشى بىرىنچى ئەزىمەت مۇشۇ يەردە ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن، بۇ دەرەخنىڭ گۈلىنىڭ رەڭگى ئاستا ـ ئاستا ئۆزگەرگەن، ئۆزگەرگەنسېرى قىزىرىپ، ئاخىرى گۈلى قىزىل ئېچىلىدىغان بولغان، ــ دېدى كەنت باشلىقى.

ئۇلار بۇ گەپنى ئاڭلاپ داڭقېتىپ قېلىشتى. لى ئۇستام:

ــ يازماي ئولتۇرىسىلەرغۇ؟ ــ دەپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ سەمىگە سالدى.

ئوقۇغۇچىلار شۇندىلا ئېسىگە كېلىپ، زىيارەت ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا باشلىنىپ كەتكەندەك ئالدىراش خاتىرلىرىنى ئېلىپ، شارتلىدىتىپ يېزىشقا باشلىدى.

كەنت باشلىقى جاھان كۆرگەن ئادەم ئىدى. ئۇ گېپىنى تۆت ـ بەش ئادەم شارتلىدىتىپ يېزىۋاتقان بۇنداق كۆرۈنۈشلەرگە ئاللىقاچان ئادەتلىنىپ كەتكەندەك نۇتۇقىنى داۋام قىلىۋەردى. شىمسۇنپىڭ خەلقىنىڭ ياپون ئالۋاستىلىرىغا قارشى ئۇرۇش تارىخىدىكى قەھرىمان دەرەخ ھەققىدىكى ھېكايىسىنى يېرىم سائەتتە سۆزلەپ بولدى. ئۇلار يەنە يولغا چىقتى.

ئۇلار خېلىلا يىراقلاپ كەتتى. جىڭ چيۇ كەينىگە ئۆرۈلۈپ دولانا دەرىخىگە قارىدى. دولانا دەرىخى غوۋا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭغا ئاشۇ دەرەخ تۇۋىدە بىر ئادەم تۇرغاندەك، لېكىن ئۇ ئادەم كەنت باشلىقى تەسۋىرلىگەن قوللىرى چەمبەرچاس باغلانغان ياپون ئالۋاستىلىرىغا قارشى ئەزىمەت ئەمەس، بەلكى كېلىشكەن بىر يىگىتتەك تۇيۇلدى. ئۇ كۆڭلىدە ئۆزىدىكى ئۇششاق بۇرژۇئا ئىدىيەسىنى قاتتىق تەنقىد قىلدى ۋە كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلاردىن ئوبدان ئۆگىنىپ، دەرسلىكنى ياخشى تۇزۇشكە بەل باغلىدى.

بۇ دەرەخ توغرىسىدىكى ھېكايىنى چوقۇم دەرسلىككە كىرگۈزۈش كېرەك، دەپ ئويلىدى ئۇ. قانداق ماۋزۇ قويسام بولاركىن؟ «قانغا بويالغان دولانا دەرىخى» دەپ ماۋزۇ قويايمىكىن؟ بۇ ماۋزۇدىن ئازراق قان ھىدى پۇراپ تۇرامدۇ ـ نېمە، «گۈلى قىزىل ئېچىلمىدىغان دولانا دەرىخى» ياكى «گۈلى قىزىل دولانا دەرىخى» دەيمۇ ـ يا؟

بىردەم ئارام ئېلىپ يۈك ـ تاقىسىنى ئارتىپ، تور سومكىسىنى كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقان جىڭ چيۇ ئۆزىنى يەڭگىللەپ كېتىۋاتقاندەك ئەمەس، بەلكى كۆچمىپ كېتىۋاتقاندەك سەزدى. يۈك ـ تاقىسى يوق كېتىۋاتقانلار بىلەن يۈك ـ تاقا بىلەن كېتىۋاتقان ئۆزى ئوتتۇرىسىدا روشەن سىلىشتۇرما شەكىللەنگەن بولۇشى مۇمكىن.

ئالدىدا كېتىۋاتقانلار راھەت كېتىۋاتاتتى. ئۇ ئۇلارنىڭ كەينىدە مىڭبىر جاپادا كېلىۋاتاتتى. لېكىن زارلىنىشقا ھېچكىم جۈرئەت قىلالمايتتى. جاپا - مۇشەققەت ۋە ھېرىش - چارچاشتىن قورقۇش بۇرزۇئا ئىدىيەسى ئىدى. جىڭ چيۇ باشقىلارنىڭ ئۆزىنى بۇرزۇئا تەرەپكە ئايرىپ قويۇشىدىن قورقاتتى. كېلىپ چىقىشى ئەسلىدىمۇ ياخشى بولمىغان ئەھۋالدا پىرولىتارىيات سىنىپىغا تايانماسلىق ئۆزىنى خەلقتىن جۇدا قىلغانلىق بىلەن باراۋەر ئىدى. پارتىيەنىڭ سىياسىتى ئەزەلدىن: «كېلىپ چىقىشىنى تاللىغىلى بولمىغان بىلەن يولنى تاللىغىلى بولىدۇ» بولۇپ، بۇ: «كېلىپ چىقىشى ياخشى ئادەملەرگە قارىغاندا بەكرەك دىققەت قىل، پىرولېتارىيات سىنىپىغا يات گەپ - سۆزلەرنى ھەرگىز قىلىپ سالما» دېگەنلىك ئىدى.

بىراق جاپا - مۇشەققەت ۋە ھېرىپ - چارچاش ئۆزلۇكىدىن يوقاپ كەتمەيتتى. شۇ تاپتا جىڭ چيۇ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئاغرىتىۋاتقان نېرۋىلارنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىنى تىلەۋاتاتتى. شۇنداق بولسا، ئۇ ئۆشنىسىنى بېسىپ تۇرغان ئېغىرلىقنى، قوللىرىنى ئازاپلاپ كېتىۋاتقان ئاغرىقنى ھېس قىلمىغان بولاتتى. ئۇ نائىلاج ۋۇجۇدىنى قىيناۋاتقان ئاغرىقنى ئۇنتۇش ئۈچۈن ئۆزۈن يىللاردىن بېرى يېتىلدۇرگەن ماھارىتىنى ئىشقا سالدى: بۇ خام خىيالغا بېرىلىش ئىدى. پۈتۈن دىققىتىنى بىر يەرگە يىغقان چاغدا، روھى تەن قەپىسىدىن چىقىپ، ئۇ ئۆزى تەسەۋۋۇر قىلغان ئادەمگە ئايلىنىپ، باقىي ئالەمدە باشقىچە بىر خىل تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقاندەك تۇيغۇدا بولاتتى. نېمىشقىدۇر دولانا دەرىخى كۆز ئالدىغا كەلسىلا كاللىسىدا تۇرۇپلا دۇشمەن چەمبەرچاس باغلاپ تاشلىغان، ياپون ئالۋاستىلىرىغا قارشى ئەزىمەت، تۇرۇپلا ئاپئاق كۆڭلەك كىيگەن، كېلىشكەن رۇس يىگىتى پەيدا بولۇپ قالاتتى. ئۇ ئۆزىنى بىردەم مىلتىق بىلەن ئېتىۋېتىلگەن ياپون ئالۋاستىلىرىغا قارشى ئەزىمەتنىڭ ئورنىغا، بىردەم ئىككى يىگىتنىڭ قايىسىغا كۆڭۈل بېرىشنى بىلەلمەي پەرىشان بولغان رۇس قىزىنىڭ ئورنىغا قويياتتى. ئۆزى كومۇنىزمغا بەكرەك يېقىنلىشىپ كېتىۋاتامدۇ ياكى بۇرزۇئاغمۇ بىلەلمەي قالاتتى.

تاغ يولى ئاخىر تۈگىدى، كەنت باشلىقى توختاپ:

ــ شىسۈنپىڭ كەنتى ئەنە، ــ دەپ تاغ ئېتىكىنى كۆرسەتتى.

ئۇلار بىر ـ بىرسىدىن ئالدىراش قىيا بويىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ شىسۈنپىڭ كەنتىنى تاماشا قىلدى. كىچىك بىر ئېقىن خۇددى قاشتاش بەلباغدەك تاغنىڭ ئاياغ تەرىپىدە يىلاندەك تولغىنىپ شىسۈنپىڭ كەنتىنى ئايلىنىپ ئاقاتتى. باش باھار قۇياشىنىڭ نۇرىغا چۆمۈلگەن كەنت، ئىلگىرى جىڭ چيۇ چېنىقىشقا چۈشكەن تاغلىق كەنتلەرنىڭ ھەممىسىدىن گۈزەل ئىدى. تاغلىرى ياپيېشىل، سۇلىرى سۈپسۈزۈك ئىدى. ئۇ تاغنىڭ ئوستىدە تۇرۇپ كۆز ئالدىدىكى شىسۈنپىڭ كەنتىگە نەزەر تاشلىدى. يېشىل ۋە بېغىرەڭ كاتەكچىلەرگە ئوخشاش ئېتىزلار كەنتنى ئوراپ ياتاتتى. ئولتۇراق ئۆيلەر چېچىلىپ كەتكەن، كەنتنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۆيلەر كۆپرەك ئىدى. مەيدانمۇ شۇ يەردە ئىدى. كەنت باشلىقى چوڭ ئەترەت ئىشخانىسىنىڭ شۇ مەيدانىدا ئىكەنلىكىنى، چوڭ يېغىن بولسا كەنت ئاھالىلىرىنىڭ شۇ مەيدانغا يىغىلىدىغانلىقىنى، بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكلىرىمۇ شۇ مەيداندا ئۆتكۈزۈلىدىغانلىقىنى دېدى.

كەنت باشلىقى K ناھىيەسىنىڭ ئىشتاتىغا ئاساسەن بىر كەنتنىڭ بىر چوڭ ئەترەت بولىدىغانلىقى، چوڭ ئەترەت باشلىقىنىڭ ئەمەلىيەتتە چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكا شۇجىسى ئىكەنلىكى توغرۇلۇق چۈشەنچە بېرىپ، كەنتتىكىلەرنىڭ ئۆزىنى «كەنت باشلىقى» دېيىشكە ئامراق ئىكەنلىكىنى دېدى.

ئۇلار تاغدىن چۈشۈپ ئاۋۇال كەنت باشلىقىنىڭ ئۆيىگە كىردى. ئۇنىڭ ئۆيى ئېقىنىنىڭ بويىدا ئىدى. تاغدا تۇرۇپمۇ كۆرگىلى بولاتتى. ئۆيدە كەنت باشلىقىنىڭ ئايالى بار ئىدى. كەنت باشلىقى ئۇلارغا ئايالىنى «چوڭ ئانا» دەپ ئاتاشنى تاپىلىدى. ئۆيدىكىلەرنىڭ بەزىلىرى ئېتىز بېشىغا، بەزىلىرى مەكتەپكە كەتكەنىدى.

ئۇلار تاماق يېگەچ بىردەم ئارام ئالدى. كەنت باشلىقى ئۇلارنىڭ تۇرار جايىنى ئورۇنلاشتۇردى. لى ئۇستام، چېن مۇئاۋىن مۇدىر ۋە لى جىيەنكاڭ ئىسىملىك ئوقۇغۇچى ئۇچىسى كەنت ئاھالىسىدىن بىرسىنىڭ ئۆيىگە جايلاشتۇرۇلدى. لۇ

مۇئەللىم يېزىقچىلىق ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلغاچ، ئىككى - ئۈچ كۈن تۇرۇپ دەرس ئۆتكىلى شەھەرگە كىرىپ كېتەتتى. ئۇ نەدىلا تۇرسا بولمۇبرەتتى.

لېكىن، ئۈچ قىز ئوقۇغۇچى بىرگە تۇرۇش بىلەپ ئىدى. كەنت ئاھالىسىدىن بىرەيلەن ئۇلارغا بىر ئېغىز ئۆينى بىكارلاپ بەرمەكچى بولدى. لېكىن ئۇ ئۆي ئىككى ئادەمگە لايىق ئۆي ئىدى. كەنت باشلىقى ئامالسىز:

— بىرىڭلار، بىزنىڭكىدە تۇرۇڭلار، ئارتۇق ئۆيىمىز يوق، ئىككىنچى قىزىم بىلەن بىر كارىۋاتتا ياتسىلەر، — دېدى.

2

ئۇچ قىز ئوقۇغۇچى بىر - بىرسىگە قارىشىپ قالدى. ھېچقايسىسىنىڭ «سەپتىن چۈشۈپ» قالغۇسى، كەنت باشلىقىنىڭ ئۆيىدە يالغۇز قېلىپ قىزى بىلەن بىر كارىۋاتتا قىسىلىپ يانقۇسى كەلمىدى. جىڭ چيۇ بۇ ئىشنىڭ تەسكە توختاپ قېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تەشەببۇسكارلىق بىلەن:

— ئىككىڭلار بىرگە تۇرۇڭلار، مەن كەنت باشلىقىنىڭ ئۆيىدە قالاي، — دېدى. ئىككى قىز ئوقۇغۇچى خۇشاللىق بىلەن رازى بولدى.

شۇ كۈنى ھېچقانداق پائالىيەت ئورۇنلاشتۇرۇلمىدى. كۆپچىلىك ئۆز تۇرالغۇلىرىغا جايلىشىپ ئازراق ئارام ئالدى. كەچلىك تاماق ۋاقتىدا ھەممىسى كەنت باشلىقىنىڭ ئۆيىگە يىغىلدى. ئەتە رەسمىي خىزمەت باشلىنىدىغان بولدى، تولىراق كەنت ئاھالىلىرىنى زىيارەت قىلىش، دەرسلىكنى تۈزۈپ چىقىش بېكىتىلدى. لېكىن، ئۇلار ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە بەزىدە كەمبەغەل دېھقان ۋە تۆۋەن دېھقانلار بىلەن بىللە ئاندا - ساندا ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرىغىمۇ قاتنىشىپ قالاتتى.

كەچتە، كەنت باشلىقى بىر نەچچەيلەننى باشلاپ ئۇلارنىڭ تۇرالغۇلىرىغا كەتتى. ئۆيدە جىڭ چيۇ بىلەن چوڭ ئانا يالغۇز قالدى. چوڭ ئانا جىڭ چيۇنى ئىككىنچى قىزىنىڭ ھۇجرىسىغا باشلاپ كىردى. ئۇنىڭغا يۈك - تاقىنى مۇشۇ يەرگە قويۇشنى دېدى. ھۇجرا جىڭ چيۇ بۇرۇن بارغان دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرىگە ئوخشاش قاراڭغۇ ئىدى. تامدا ناھايىتى كىچىك دېرىزە بولۇپ، دېرىزىگە ئەينەك قويۇلماي، قەغەز چاپلانغانىدى.

چوڭ ئانا چىراغنى يانداۋردى. چىراغ يورۇقى بەكلا غۇۋا ئىدى. ئۆي جاھازىلىرىنى ئارانلا ئىلغا قىلغىلى بولاتتى. جىڭ چيۇ ھۇجرىنىڭ 15 كۇۋادرات مېتىر چوڭلۇقتا

ئىكەنلىكىنى قىياس قىلدى. ھۇجرىغا يالغۇز كىشىلىك كارىۋاتتىن چوڭراق، قوش كىشىلىك كارىۋاتتىن كىچىكرەك، ئوتتۇراھال بىر كارىۋات قويۇلغاندى. ئىككى ئادەم ياتسا سەل قىستىلىپ قالسىمۇ، ھەر ھالدا بولاتتى. كارىۋاتقا يېڭىلا يۇيۇلغان كىرلىك سېلىنغان، كىرلىك قولغا رەختتەك يۇمشاق ئەمەس، بەلكى قەغەز تاختىدەك قاتتىق تېگەتتى. يوتقان ئۈچبۇرجەك شەكلىدە قاتلانغان، يوتقان كىرلىكىنىڭ ئىككى بۇرجىكى سىرتقا چىقىرىلغان، قىزىل گۈللۈك يوتقان تېشى كىرلىكىنىڭ ئىچىگە ئېلىنغانىدى. جىڭ چيۇ بىر ھازا ئويلىنىپ يوتقانىنى زادى قانداق قىلسا مۇشۇنداق قاتلىغلى بولىدىغانلىقىغا ئەقلى يەتمەي سەل تەمتىرەپ قالدى. ئۇ ئەتە ئەتىگەندە يوتقانىنى ئەسلىدىكىدەك قاتلىيالماي قېلىشىدىن ئەنسىرەپ بۇگۈن ئۆزىنىڭ يوتقىنىنى ئىشلەتمەكچى بولدى. شۇ چاغدىكى تەلەپ بويىچە، يېزىغا چۈشكەن ئوقۇغۇچىلار كەمبەغەل دېھقان ۋە تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرىدە تۇراتتى. ئۇلار ئەينى يىللاردىكى 8 ـ ئارمىيە جەڭچىلىرىدەك يۇرتداشلارنىڭ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ئىشلىتىپ يەنە ئۆز ئورنىغا شۇ پېتى قويۇپ قوياتتى.

15

تام تەرەپتىكى ئۈستەلنىڭ ئۈستىدە ئاستىغا مەخسۇس سۇرەت باستۇرۇپ قويىدىغان يوغان بىر پارچە ئەينەك تۇراتتى. ئەينەكنىڭ ئاستىغا قېنىق يېشىل رەخت، رەختنىڭ ئۈستىگە سۇرەتلەر قويۇلغانىدى. جىڭ چيۇ ئۆزىنى تۇتالماي يېقىن بېرىپ سۇرەتلەرنى كۆردى.

چوڭ ئانا زىيارەت قىلىپ كەلگەنلەرنى داۋاملىق كۈتۈۋالىدىغان بولغاچقا، ناھايىتى سۆزمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۆلەكچىلا خۇشخۇي ئىدى. ئۇ سۇرەتلەرنى جىڭ چيۇغا بىر ـ بىرلەپ كۆرسىتىپ، سۇرەتتىكىلەرنى تونۇشتۇردى. جىڭ چيۇ چوڭ ئانىنىڭ چوڭ ئوغلى جاڭ چاڭسىنىنىڭ سۇرىتىنى كۆردى. چوڭ ئوغلىنىڭ بويى ئېگىز ئىدى. ئۇنىڭ كەنت باشلىقى بىلەن چوڭ ئانىنىڭ ئوغلى ئىكەنلىكىنى ھېچكىم تەسەۋۋۇرىغا سىغدۇرالمايتتى. بۇ ئائىلىدىكى بىردىنبىر ئۆزگىرىش مۇشۇ بولسا كېرەك، چوڭ ئوغلى يەنجىياڭ پوچتىخانىسىدا ئىشلەيتتى، ھەپتىدە بىر

قېتىم كېلەتتى. كېلىنىنىڭ ئىسمى شۇي مېي ئىدى. كەنت باشلانغۇچ مەكتىپىدە مۇئەللىم ئىدى. قاش - كۆزلىرى تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان بۇ چوكان چوڭ ئوغلىغا تازا ماس كەلگەنىدى.

چوڭ قىزىنىڭ ئىسمى جاڭ چاڭفىن ئىدى. ئۇنىڭمۇ قاش - كۆزى جايىدا ئىدى. تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ ھازىر كەنتتە ئىشلەۋاتاتتى. ئىككىنچى قىزىنىڭ ئىسمى جاڭ چاڭفاڭ ئىدى. چىراي - شەكلى ئاچىسىنىڭ چىراي - شەكلىگە پۈتۈنلەي ئوخشىمايتتى، دوردای كالپۇك، گازىر كۆز ئىدى. ئۇ يەنجىياخې تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوقۇيتتى، ھەپتىدە ئاران ئىككى قېتىم كېلەتتى.

ئۇلار پاراڭلىشىپ تۇرغانىنىڭ ئۇستىگە جاڭ كەنت باشلىقىنىڭ ئىككىنچى ئوغلى كەلدى. ئاتىسى ئۇنى ئۆيگە سۈ ئەكىرىپ قويى، تاماققا بالدۇرراق تۇتۇش قىلىڭلار، دەپ ئەۋەتكەنىدى. شەھەردىن مېھمانلار چىققانلىقىنى، مېھمانلارنىڭ كەچلىك تاماقنى ئۇلارنىڭكىدىن يەيدىغانلىقىنى ئۇمۇ ئاڭلىغانىدى.

جىڭ چېۋ جاڭ كەنت باشلىقىنىڭ ئىككىنچى بەگزادىسىگە سالام بەرمەكچى بولۇپ ھۇجرىدىن چىقتى. ئۇ بۇ بەگزادىنىڭ ئاكىسىغا ئازراقمۇ ئوخشىمايدىغانلىقىنى، پاكار بويى، سىدام چىرايىنىڭ كەنت باشلىقىغىلا ئوخشايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. جىڭ چېۋ بىر ئۆيدىكى ئاكا - ئىنى ۋە ئىگىچە - سىڭىلىنىڭ چىراي - شەكىل ۋە تەق - تۇرق جەھەتتە بىر - بىرىدىن نېمانچە پەرقلىنىدىغاندۇ؟ دەپ ھەيران بولدى. ئاتا - ئانا تۇنجى ئوغۇل پەرزەنتى بىلەن تۇنجى قىز پەرزەنتىنى ئاپىرىدە قىلغان چاغدا، پۈتۈن كۈچى بىلەن ئەڭ ياخشى سورتىنى ئىشلىتىپ، ئىككىنچى ئوغلى بىلەن ئىككىنچى قىزىغا كەلگەندە، بۇ ئىشنى تەڭرىنىڭ مەيلىگە تاشلاپ بەرگەندەك قىلاتتى.

چوڭ ئانا گەپ قىلسا، گېپى قۇلاققا مايەڭ ياقاتتى. ئۇ ئىككىنچى ئوغلىنى كۆرسىتىپ جىڭ چېۋغا:

— بۇ سىزنىڭ ئىككىنچى ئاكىڭىز بولىدۇ، ئىسمى جاڭ چاڭلىن، — دېدى.

ئۇنى نېمىدەپ ئاتىشىنى بىلمەي تۇرغان جىگ چىۋ:

ــ سۇغا بارامسىز؟ مەن بىللە باراي، ــ دېدى.

جاڭ چاڭلىن خىجىل بولغان قىياپەتتە:

ــ سىز سۇ كۆتۈرەلەمسىز؟ ــ دېدى.

ــ نېمىشقا كۆتۈرەلمىگۈدەكمەن؟ دېھقانچىلىقنى ئۆگەنگىلى مەنمۇ يېزىلارغا پات ـ پات چۈشۈپ تۇرىمەن، ــ دېدى.

ــ سىزمۇ بىللە بارامسىز؟ ئەمىسە ھويلىنىڭ ئارقىسىدىن ئىككى تۇپ كۆكتات ئەكىلەي. ئالغاچ بېرىپ ئېقىندا يۇيۇپ كېلەرسىز، ــ چوڭ ئانا شۇنداق دەپ بامبۇك سېۋەتنى كۆتۈرۈپ ھويلىنىڭ ئارقىسىغا ماڭدى.

ئۆيدە جىگ چىۋ بىلەن جاڭ چاڭلىن قالدى. چاڭلىن تەمتىرەپ قالغاندەك كەينىگە ئۆرۈلۈپ، چېلەك ئالغىلى ئۆينىڭ كەينىگە ئۆتۈپ كەتتى. بىردەمدىن كېيىن، چوڭ ئانا ئىككى تۇپ كۆكتاتنى كۆتۈرۈپ كەلدى ۋە قولىدىكى كۆكتاتنى جىگ چىۋغا بېرىپ، ئۇنى چاڭلىن بىلەن بىللە ئېقىن بويىغا بارغاچ يۇيۇپ كېلىشكە بۇيرۇدى.

چاڭلىنمۇ جىگ چىۋغا قارىماي:

ــ يۇرۇڭ! ــ دېدى ـ دە، ئالدىغا چۈشۈپ ئېقىن بويىغا قاراپ مېڭىپ كەتتى. جىگ چىۋ كۆكتات سېۋەتنىنى كۆتۈرۈپ كەينىدىن ماڭدى. ئىككىسى چىغىر يول بويلاپ ئېقىن بويىغا كېتىۋاتاتتى. ئازراق ماڭغاندىن كېيىن، ئۇلار كەنتتىكى بىرنەچچە ياشلارغا ئۇچراپ قالدى. ئۇلار ھەممىسى چاڭلىنغا چاخچاق قىلدى:

ــ چاڭلىن، ئاتاڭ ساڭا لايىق تاپقان ئوخشىمامدۇ؟

ــ ھەي، شەھەرلىككەن.

ــ چاڭلىن ئوۋ مىلتىقىنى زەمبىرەككە ئالماشتۇرۇپتۇ.

چاڭلىن تېرىكىپ، چېلەكنى يەرگە قويۇپ ئۇلارنى كەينىدىن قوغلىدى.

ــ ماڭايلى، ئۇلارنىڭ گەپلىرىگە پىسەنت قىلماڭ، ــ دەپ كەينىدىن توۋلىدى

جىك چيۇ.

چاڭلىن يېنىپ كېلىپ، چېلەكنى ئېلىپ ئېقىن بويىغا يۇگۇرگەندەك يۈرۈپ كەتتى. جىك چيۇ، ئۇلارنىڭ نېمە دېگىنىدۇ؟ مۇشۇنداقمۇ چاخچاق قىلامدۇ؟ دەپ ئۆزىچە ئويلىنىپ قالدى.

ئۇلار ئېقىن بويىغا كەلدى. چاڭلىن سۇنىڭ مۇزدەكلىكىنى، سۇغا تىقسا قولى يېرىلىپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، جىك چيۇنىڭ كۆكتات يۇيۇشىغا يول قويمىدى. ئۇ چاڭلىنغا تەك كېلەلمەي، ئامالسىز ئېقىن بويىدا ئۇنىڭ كۆكتات يۇيۇشىغا قاراپ تۇردى. چاڭلىن كۆكتاتنى يۇيۇپ بولۇپ، چېلەككە سۇ ئالدى.

ــ بايام سىز ماڭا كۆكتات يۇيغۇزمىغان ئىدىڭىز. سۇنى ئەمدى مەن كۆتۈرىمەن،ــ دەپ تالىشىپ تۇرۇۋالدى جىك چيۇ. چاڭلىن ئۇنىماي قويدى، ئۇ چېلەكنى كۆتۈرۈپ ئالدى ـ كەينىگە قارىماي ئۆچقاندەك مېڭىپ كەتتى.

ئۇلار ئۆيگە كەلدى. چاڭلىن يەنە چىقىپ كەتتى. جىك چيۇ چوڭ ئانىنىڭ تاماق ئېتىشىگە يارەملەشتى. لېكىن قول تىقالمىدى. چاڭلىننىڭ جىيەنى خۇەن خۇەن ئويغاندى. چوڭ ئانا خۇەن خۇەنگە:

ــ خۇەن خۇەن، جىك ئاچاڭ بىلەن بىللە بېرىپ ئۈچىنچى ئاتاڭنى چاقىرىپ كەل،ــ دېدى. جىك چيۇ شۇندىلا جاڭ ئائىلىسىنىڭ يەنە بىر ئوغلى بارلىقىنى بىلدى. ئۇ خۇەن خۇەندىن:

ــ ئۈچىنچى ئاتىڭىزنىڭ بار يېرىنى بىلەمسىز؟ــ دەپ سورىدى.

ــ بىلىمەن. ئۇ تەنتەندۇيدە (كەنتەندۇي دېمەكچى، قىدىرىپ ـ چارلاش ئەترىتى).

ــ تەنتەندۇي؟

ــ قىدىرىپ ـ چارلاش ئەترىتى. كىچىك بالىنىڭ ئاغزى كەلمەيدۇ،ــ دېدى چوڭ ئانا.

ــ يۇر، يۇرە. تەنتەندۇيگە بارىمىز. ئۈچىنچى ئاتام كەمپۈت بېرىدۇ،ــ دېدى خۇەن خۇەن جىك چيۇنى قولىدىن تارتىپ.

جىگ چىۋ خۇەن خۇەننىگ كەينىدىن ماڭدى. بىردەم مېڭىپ خۇەن خۇەن غۇلىچىنى كېرىپ، مېنى كۆتۈرۈۋال دېگەندەك ماڭماي تۇرۇۋالدى.

ــ پۇتۇم قېيىپ كېتىۋاتىدۇ، ماڭالمايۋاتىمەن، ــ دېدى ئۇ.

جىگ چىۋ ئۆزىنى تۇتالماي كۈلۈۋەتتى ـ دە، خۇەن خۇەننى كۆتۈرۈۋالدى. خۇەن خۇەن كىچىك بولغىنى بىلەن تاشتەك ئېغىر ئىدى. ئۇنى كۆتۈرۈپ مېڭىۋېرىشقا جىگ چىۋنىڭ كۆزى يەتمىدى. بىردەم كۆتۈرۈپ، بىردەم يەرگە قويۇپ ئارام ئېلىپ مېڭىشقا مەجبۇر بولدى.

ــ كەلدۇقمۇ؟ كەلدۇقمۇ؟ يولنى ئۇنتۇپ قالمىغانسىز ـ ھە؟ــ جىگ چىۋ ئۇنىڭدىن يول بويى سوراپ ماڭدى.

ئۇلار خېلى ئۇزاق ماڭدى. مەنزىل تېخىچە كۆرۈنمەيتتى. جىگ چىۋ ئارام ئالاي دەپ تۇرۇشىغا، ئۇشتۇمتۇت يىراق بىر يەردىن ئاككوردىيون ئاۋازى كەلدى. مۇشۇنداق تاغلىق كەنتتە ئاككوردىيون چالالايدىغان ئادەمنىڭ بارلىقىنى ئۇ ئويلاپمۇ باقمىغانىدى. ئۇ ئاككوردىيون ئاۋازىغا قۇلاق سېلىپ ئىختىيارسىز تۇرۇپ قالدى. بۇ ھەقىقەتەن ئاككوردىيوننىڭ ئاۋازى ئىدى. كىمدۇر بىرى ئاككوردىيوننى «ئاتلىق ئەسكەرلەر مارشى» غا چېلىۋاتاتتى. بۇ رېتىمى ناھايىتى تېز ئاھاڭ ئىدى. جىگ چىۋمۇ ئاككوردىيوننى مۇشۇ ئاھاڭغا چېلىشنى مەشىق قىلغان، لېكىن ۋايىغا يەتكۈزەلمىگەن. ئوڭ قولى كېلىپ بەرگەن بىلەن سول قولى كېلىپ بەرمىگەنىدى. ئۇ ئاككوردىيون چېلىۋاتقان ئادەمنىڭ سول قولىمۇ ئوڭ قولىغا ئوخشاش ئاككوردىيون تىللىرى ئۈستىدە ئويناۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. ئاھاڭ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلدى. ئۇنىڭ كۆزىگە شامالدەك تېز چېپىپ كېلىۋاتقان تۇمەن ئات كۆرۈندى.

ئاككوردىيون ئاۋازى لاپاسقا ئوخشاش سېلىنغان ئۆيلەرنىڭ قاتارىدىكى بىر ئۆيدىن چىقىۋاتاتتى. ئۆيلەر كەنت ئاھالىلىرىنىڭ ئۆيلىرىگە ئوخشاش ئايرىم ئەمەس، تۇتاش ئىدى. «تەنتەندۇي» مۇشۇ بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدى جىگ چىۋ كۆڭلىدە. ئۇ خۇەن خۇەندىن:

— ئۇچىنچى ئاتىڭىز ئاۋۇ ئۆيلەردە تۇرامدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ھەئە، — دېدى ئۇ. خۇەن خۇەن مەنزىلگە يېتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ باتۇر بولۇپ كەتتى. پۈتىمۇ قايماس بولدى. خۇەن خۇەن يۇگۇرۈپ ماڭماقچى بولغاندەك جىڭ چيۇنىڭ قولىدىن چىقىپ كېتىشكە ئۇرۇناتتى.

جىڭ چيۇ خۇەن خۇەننى يېتىلەپ قاتار كەتكەن ئۆي تەرەپكە ماڭدى. ئاككوردىيون ئاۋازى ئېنىق ئاڭلىنىشقا باشلىدى. ئاھاڭ «دولانا دەرىخى» ئاھاڭىغا ئۆزگەرگەندى. ناخشىنى بىرنەچچە ئەر خۇددى قولىدا ئالدىراش ئىشى بارەدەك پەرۋاسىزلىق بىلەن خەنزۇ تىلىدا ئېيتىۋاتاتتى. پەرۋاسىزلىق بىلەن بىرده ئۇزۇلۇپ، بىردە داۋاملىشىپ تۆۋەن ئاۋازدا ئېيتىلىۋاتقان بۇ ناخشا ئادەمگە ئاجايىپ تەسىرلىك تۇيۇلاتتى.

ناخشىغا مەپتۇن بولۇپ كەتكەن جىڭ چيۇ ئۆزىنى چۆچەكلەر دۇنياسىدا تۇرۇۋاتقاندەك سېزەتتى. گۈگۈم چۈشكەن چاغ ئىدى. تۇرخۇنلاردىن كۆكۈچ ئىسلار كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى. پەقەت تاغلىق كەنتلەردىلا بولىدىغان پۇراقلار ساپ ھاۋاغا ئارىلىشىپ كەتكەندى. قۇلاق تۈۋىدىن ئاككوردىيوننىڭ ئاۋازى ۋە ئەرلەرنىڭ تۆۋەن ئاۋازدا ئوپچە ئېيتقان ئاۋازى كەتمەيتتى. ناتونۇش بۇ تاغلىق كەنت توساتتىن ئۇنىڭ كۆزىگە بۆلەكچىلا ئىسسىق كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۇنىڭدا ھېس قىلغىلى بولىدىغان، ئەمما كۆشىگە دېگىلى بولمايدىغان بىر خىل تۇيغۇ پەيدا بولدى. ئۇششاق بۇرزۇئاغا خاس دەپ قارىلىدىغان ھەۋەس ئۇنىڭ سەزگۈ ئەزالىرىغا تىنىپ كەتكەندەك بولدى.

خۇەن خۇەن جىڭ چيۇنىڭ قولىدىن بوشىنىپ قاتار كەتكەن ئۆي تەرەپكە يۇگۇرگەن پېتى ئۇدۇل ئۇچىنچى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئاككوردىيون ئاۋازى شۇئان توختاپ قالدى. جىڭ چيۇ ئاككوردىيون چالغان ئادەم خۇەن خۇەننىڭ ئۇچىنچى ئاتىسى بولسا كېرەك، — دەپ ئويلىدى.

بۇ كەنجى ئوغۇل كەنت باشلىقىنىڭ چوك ئوغلىغا ئوخشامدىغاندۇ ياكى ئىككىنچى ئوغلى جاڭ چاڭلىنغا ئوخشامدىغاندۇ؟ جىڭ چيۇ مۇشۇ ئىشقا قىزىقىپ قالدى. نېمىشقىدۇر، ئۇ كەنجى ئوغۇلنىڭ جاڭ چاڭسىنغا ئوخشاپ قېلىشىنى ئۈمىد

قىلاتتى. چۈنكى ئاككوردىيوننى بۇنداق يېقىملىق ئاھاڭغا چېلىش چاڭلىنغا ئوخشاش ئەرلەرنىڭ قولىدىن ھەرگىز كەلمەيتتى. مۇشۇنداق ئويدا بولماقلىقنىڭ چاڭلىنغا قىلىنغان ئادالەتسىزلىك ئىكەنلىكىنى ئۇ بىلەتتى. لېكىن مۇشۇنداق ئويدا بولۇشتىن ئۇ ئۆزىنى قاچۇرالمىدى.

3

جىگ چىۋ خۇەن خۇەننىگ ئۇچىنچى ئاتىسى بىللەن بىللە لاپاستىن چىقىشىنى خۇددى سېھىرگەرنىگ قاپىنىگ ئاغزىنى ئېچىشىنى كۈتكەندەك كۈتتى. ئاككوردىيون چالغان ئادەم خۇەن خۇەننىگ ئۇچىنچى ئاتىسى بولمىسا، ناخشا ئېيتىۋاتقانلارنىگ ئاربىسىدىكى بىرسى بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئويلىدى جىگ چىۋ. دۇنيانىگ مۇشۇ بۇرجىكىدە «دولانا دەربخى» دېگەن بۇ ناخشىنى ئېيتالايدىغان بىر تۇپ ئادەمنىگ ھېلىھەم بارلىقىنى ئۇ خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدى. كەنت ئاھالىلىرى بۇ ناخشىنىگ سۆزىت ئىتتىپاقى ناخشىسى ئىكەنلىكىنى بىلمىگەچكە، قىدىرىپ ـ چارلاش ئەتىرىتىدىكىلەر بۇ ناخشىنى مانا مۇشۇنداق ئەركىن ـ ئازادە ئېيتالايتتى.

بىر كەمدە، جىگ چىۋ بىرەيلەننىگ خۇەن خۇەننى كۆتۈرۈپ چىققانلىقىنى كۆردى. ئۇ ئادەم تىزىدا قېنىق كۆك گاچا پەلتۇ كىيگەنىدى. قىدىرىپ ـ چارلاش ئەتىرىتىدىن تارقاتقان بولسا كېرەك، چۈنكى جىگ چىۋ مۇشۇنداق گاچا پەلتۇ كىيگەن بىرنەچچە ئادەمنىگ ئاشۇ ئۆيلەرنىگ ئەتراپىدا يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ تۇرغانىدى. خۇەن خۇەن ئۇ ئادەمنىگ يۈزىنىگ يېرىمىنى توسۇۋالغاچقا، جىگ چىۋ يېقىنلاپ كېلىپ، خۇەن خۇەننى يەرگە قويغاندىن كېيىن، ئۇ ئادەمنىگ چىرايىنى ئېنىق كۆردى.

جىگ چىۋ بىرسىگە قارىغاندا، كاللىسىدا بىر جۈپ كۆز، كۆكلىدە بىر جۈپ كۆز پەيدا بولاتتى. كاللىسىدىكى بىر جۈپ كۆز ئۇنىڭغا، بۇ ئادەم پىرولېتارىياتنىگ گۈزەللىگ قارىشىغا ئۈيغۇن ئەمەس، دەيتتى. چۈنكى بۇ ئادەمنىگ چىرايى قارامتۇل

ئەمەس، ئاقپىشماق ئىدى. قەددى ـ قامىتى «قارا تۆمۈر مۇنار» غا ئوخشمايتتى. سەل ئورۇق ئىدى. قېشى قويۇقراق، لېكىن قۇيرۇق تەرىپى دىڭگىيىپ تۇرمايتتى. تەشۋىقات رەسىملىرىدە تەسۋىرلەنگەن ئۇچۇرما قاشلارغا ئوخشمايتتى. بىر ئېغىز گەپ: ئۇ پىرولېتارىيات سىنىپىنىڭ «قەددى ـ قامەتلىك» دېگەن گەپكە بەرگەن تەبىرىگە چۈشمەيتتى.

مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنىڭ ھارپىسىدا سۈرەتكە ئېلىنغان «ياش ئەۋلادلار» ناملىق كىنودىكى لىن يۈشېڭ ئىسىملىك بىر پىرسۇناژ ھېلىمۇ جىڭ چيۈنىڭ يادىدا بار ئىدى. بۇ پىرسۇناژ ئىدىيەسى قالاق، يېزىغا چۈشۈشتىن، جاپالىق يەرلەرگە بېرىشتىن قورقىدىغان پىرسۇناژ ئىدى. لىن يۈشېڭنىڭ رولىنى دا شىچاڭ ئويىنىغان بولۇپ، ئۇ چاغدا، دا شىچاڭنىڭ ناھايىتى ياش، ئورۇق، قاملاشقان ھەم تالىپلاردەك ئاق پىشماق چىراي ـ شەكلى پىرسۇناژغا تازا ماس كەلگەنىدى.

ناۋادا جىڭ چيۈ رېژىسسور بولۇپ قېلىپ، خۇەن خۇەننىڭ ئۇچىنچى ئاتىسىغا رول تەقسىم قىلىش توغرا كېلىپ قالسا، ئۇنىڭغا لىن يۈشېڭنىڭ رولىنى تەقسىم قىلغان بولاتتى. چۈنكى ئۇنىڭ تەقى ـ تۇرقىدىن ئۇنىڭ ئىنقىلاب ۋە قورال بىلەن خۇشى يوقلۇقى، تىپىك بۇرژۇئا ئىكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى.

لېكىن جىڭ چيۈنىڭ كۆڭۈل كۆزى ئۇنىڭ ئىنقىلاب بىلەن خۇشى يوق تەرەپلىرىنى زوق ـ شوخ بىلەن تاماشا قىلىۋاتاتتى. بۇ پەقەت ئېڭىدىكى يوشۇرۇن ئېقىمنىڭ يەڭگىل تەۋرىنىشى ئىدى. ئۇنىڭدا تېخى روشەن قاراش شەكىللەنمىگەنىدى. ئۇ يۇرىكىنىڭ بىر پەس جىغىلداپ كەتكەنلىكىنى تۇيۇپ، دەققەت ـ ئېتىبارىنى ئۇچىسىدىكى كىيىمگە ئاغدۇردى.

جىڭ چيۈ شۇ كۈنى ئاكىسىنىڭ جۇڭسەن فورمىسىغا ئوخشاپ كېتىدىغان كونا چاپىنىنى كىيگەنىدى. ئەمەلىيەتتە جۇڭسەن فورمىسىغا ئوخشايدۇ دەپ كەتكىلىمۇ بولمايتتى. مەيدە تەرەپتە بىرلا يانچۇقى بار «ئوقۇغۇچىلار فورمىسى» ئىدى. «ئوقۇغۇچىلار فورمىسى» نىڭ ياقىسى پەس بولاتتى، جىڭ چيۈنىڭ بوينى ئۇزۇن

بولغاچقا، شۇ تاپتا ئۇ ئۆزىنىڭ زىراپىگە ئوخشاش سەتلىشىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى.

جىڭ چيۈنىڭ ئاتىسى خېلى بۇرۇنلا ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىشكە يېزىغا چۈشۈرۈۋېتىلگەنىدى. ئۆيدىكى ئاكا ـ سىڭىل ئۈچ جان ئادەم باشلانغۇچ مەكتەپتە مۇئەللىم بولۇپ ئىشلەۋاتقان ئانىسىنىڭ مائاشىغا تايىنىپ كۈنلىرىنى غورىگۇل ئۆتكۈزۈپ كېلىۋاتاتتى. شۇڭا، جىڭ چيۈ ھەمىشە ئاكىسىنىڭ كونا كىيىملىرىنى كىيىپ يۈرەتتى. ھېلىمۇ ياخشى ئۇ زامانلاردا كىشىلەر كىيىنىشكە ئانچە ئەھمىيەت بېرىپ كەتمەيتتى. شۇنداقتىمۇ ئوغۇل بالىنىڭ كىيىمىنى كىيگەن قىز ئوقۇغۇچىلار يەنىلا مازاقلا قالاتتى. لېكىن كۆزگە سىڭىپ قالسىلا ھېچكىمنىڭ كارى بولمايتتى. جىڭ چيۈنىڭ ئۇنىڭغا باشقىچە تەسىر بېرىپ قويۇشتىن ئەنسىرىگەنىدەك ئۇچىسىدىكى كىيىمىدىن ئۆزىچە نومۇس قىلىپ كېتىشى تېخى بىرنېچى قېتىم ئىدى. ئۇ كىملەرنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ چىراي ـ شەكلىگە ۋە كىيىم ـ كېچەكلىرىگە مۇشۇنداق كۆڭۈل بۆلۈپ كەتكەنلىكىنى ۋە كىملەرنىڭ ئالدىدا مۇشۇنداق بوينىنى قىسىپ تۇرۇپ باققانلىقىنى ھەقىقەتەن بىلمەيتتى. سىنىپىدىكى ئوغۇل ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭدىن بەك قورقاتتى. باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئۇنى بەزىلەر بوزەك قىلغانىدى. ئەمما تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندا، ئۇنى بۇرۇن بوزەك قىلغان ئاشۇ ئوغۇل ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراشقىمۇ پېتىنالمايتتى. گەپ قىلسا قىزىرىپ كېتەتتى. شۇڭا، ئۇنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرى ۋە چىراي ـ شەكلىنىڭ قانداقلىقى بىلەن ئۇلارنىڭ كارى يوق ئىدى، مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئۇلار بىر توپ سويمىلار ئىدى.

بىراق كۆز ئالدىدا تۇرغان بۇ ئادەم جىڭ چيۈنى جىددىيلەشتۈرۈپ، يۈرىكىگە ئاغرىق كىرگۈزۈۋەتتى. ئۇ بۇ ئادەمنىڭ ياخشى كىيىنگەنلىكىنى ھېس قىلدى. ئۇ ئاق كۆينىكىنىڭ ياقىسىنىڭ ئالدىنى ئەتىگەن كۆك گاچا پەلتۇنىڭ سىرتىغا چىقىرىۋالغانىدى. ياقىسى قاردەك ئاق ھەم سىلىنىپ تۇراتتى. كۆڭلەك «دىچولياڭ»

كۆڭلەك ئىدى. كۆڭلەكنىڭ ئۈستىگە قولدا توقۇلغان يەڭسىز كۈلرەڭ يۈڭ پوپايكا كىيگەنىدى. پوپايكىنىڭ گۈلى ۋە رەڭگى جىڭ چىيۈغا شۇنداق چىرايلىق ھەم توقۇماق تەس تۇيۇلدى، ئۇنىڭ ئۆزىمۇ پوپايكا توقۇشقا ئۇستا ئىدى. ئۇ ئادەمنىڭ ئايىغى خۇرۇم ئىدى. جىڭ چيۈ ئىختىيارسىز پۈتىدىكى ئۆڭۈپ كەتكەن «ئازاد» ماركىلىق ئاياغقا قارىدى ۋە نامراتلىق بىلەن بايلىق ئوتتۇرىسىدا روشەن سىلىشتۇرما شەكىللەنگەنلىكىنى سەزدى.

ئۇ جىڭ چيۈغا كۈلۈمسىرەپ قاراپ تۇرغان بولسىمۇ، چىرايىدا خۇەندىن: «ئۇ سىزنىڭ جىڭ ئاچىڭىز بولامدۇ؟» دەپ سوراۋاتقاندەك ئىپادە ئەكس ئېتەتتى. جىڭ چيۈ بىلەن سالاملىشىپ بولۇپ ئۇنىڭدىن:

ــ بۈگۈن كېلىشىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ئۇ K ناھىيەسىدىكىلەرنىڭ تەلەپپۈزىدىمۇ K شەھىرىدىكىلەرنىڭ تەلەپپۈزىدىمۇ **ئەمەس**، بەلكى ئورتاق تىل تەلەپپۈزىدا گەپ قىلدى. جىڭ چيۈ ئۇنىڭ بىلەن ئورتاق تىل تەلەپپۈزىدا گەپلىشىش كېرەكمۇ ـ يوق، بىلەلمىدى. جىڭ چيۈنىڭ ئورتاق تىل **تەلەپپۈزىمۇ** ناھايىتى ياخشى ئىدى. ئۇ مەكتەپ رادىيو ئۇزىلىنىڭ دىكتورى ئىدى. بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىدە داۋاملىق ئېلانچىك، تەنھەرىكەت كۆرەكلىرىدە چۈشەندۈرگۈچى بولاتتى. بىراق ئۇ خىجىل بولۇپ ئادەتتە ئورتاق تىل **تەلەپپۈزىدا** سۆزلىمەيتتى. چۈنكى K شەھىرىدە، سىرتتىن كەلگەن ئادەمدىن باشقا **ئادەملەرنىڭ** ھەممىسى كۈندىلىك تۇرمۇشتا ئورتاق تىل تەلەپپۈزىنى ئىشلەتمەيتتى. **ئۇنىڭ** نېمىشقا ئورتاق تىل تەلەپپۈزىدا سۆزلىگىنىگە ئەقلى يەتمىدى. جىڭ چيۈ سىرتتىن كەلگەچكە، ئۇنىڭغا ئورتاق تىل تەلەپپۈزىدا سۆزلىگەن بولسا كېرەك. جىڭ **چيۈ**:

ــ ھەئە، ــ دېدى. بەرگەن جاۋابى شۇ بولدى. ئۇ:

ــ يازغۇچى يولداش، سىز ناھىيە بازىرىدىن كەلدىڭىزمۇ ياكى يەنجياخېدىن **كەلدىڭىزمۇ**؟ ــ دەپ سورىدى جىڭ چيۈدىن. ئۇنىڭ ئورتاق تىل تەلەپپۈزى خويمۇ

يېقىملىق ئىدى.

ــ مەن يازغۇچى ئەمەس، ــ دېدى جىك چېۋ ئوڭايسىزلىنىپ، ــ قالايمىقان گەپ قىلماڭ، بىز ناھىيە بازىرىدىن كەلدۇق.

ــ كەلگۈچە ئۆلگۈدەك چارچاپ كەتكەنسىلەر. چۈنكى ناھىيە بازىرىدىن بۇ يەرگە پىيادە ماڭماي ئامال يوق. بۇ يەرگە ھەتتا قول تىراكتورىنى ھەيدەپ كەلمەكمۇ تەس، ــ ئۇ گەپ قىلىۋېتىپ، ــ كەمپۇت يەڭ، ــ دەپ ئالقىنىنى ئاچتى.

جىك چېۋ ئۇنىڭ ئالقىنىدىكى گۈللۈك قەغەزگە ئورالغان ئىككى تال كەمپۇتنى كۆردى. بۇنداق كەمپۇتنى K شەھىرىدىكى ماگىزىنلاردىن ئالغىلى بولمايتتى. ئۇ خىجىل بولۇپ بېشىنى چايقاپ:

ــ يېمەيمەن، رەھمەت. كىچىك بالىلارغا بېرىڭ، ــ دېدى.

ــ سىز كىچىك بالا ئەمەسمۇ؟ ــ دېدى ئۇ جىك چېۋغا كىچىك بالىلارغا قارىغاندەك قاراپ.

ــ مەن ... بايام خۇەن خۇەننىڭ مېنى «ئاچا» دېگىنىنى ئاڭلىمىدىڭىزمۇ؟

ئۇ كۈلۈپ كەتتى. ئۇنىڭ كۈلكىسى جىك چېۋغا ئاجايىپ يېقىپ كەتتى. بەزىلەر كۈلسە يۈزىدىكى مۇسكۇللار ھەرىكەتلىنىدۇ، ئاغزىنىڭ ئەتراپىدىلا كۈلىدۇ، كۆزى كۈلمەيدۇ، كۆزىدىن يەنىلا سوغۇق قاراش، ھەتتا ئۆچمەنلىك چىقىپ تۇرىدۇ. ئەمما ئۇ كۈلسە، بۇرنىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئىككى سىزىق پەيدا بولاتتى، كۆزىمۇ يۇمۇلۇپ كېتەتتى. ئۇنىڭ كۈلكىسى كىشىگە ئىچىدىن ئۇرغۇپ چىقىۋاتقان كۈلكىدەك، ياسالمىلىق ياكى مەسخىرىلىك بىلەن ئەمەس، بەلكى پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن كۈلۈۋاتقاندەك تۇيغۇ بېرەتتى.

ــ كەمپۇت دېگەننى چوڭ ئادەملەرمۇ يەيدىغۇ، ــ دېدى ئۇ قولىدىكى كەمپۇتنى جىك چېۋغا تەڭلەپ، ــ خىجىل بولماي ئېلىڭ.

جىك چېۋ ئاخىر ئامالسىز:

ــ خۇەن خۇەن ئۈچۈن ئېلىپ قويايي، ــ دەپ كەمپۇتنى ئالدى.

خـۇەن خـۇەن يـۇگـۇرۇپ كـېلـىپ ئـۇنىڭغا يـېپىشتى. خـۇەن خـۇەننىڭ ئۆزىگە قانداقلارچە بۇنداق ئىچەكەپ كەتكەنلىكى جىڭ چيۇنىڭ ئۆزىگىمۇ بەلگىسىز ئىدى. ئۇ ماختانغاندەك قىياپەتتە خۇەن خۇەننى كۆتۈرۈپ، ئۇنىڭغا:

ــ چوڭ ئانام سىزنى تاماققا چاقىرغانىدى، ماڭايلى، ــ دېدى.

ئۇ خۇەن خۇەننى كۆتۈرۈۋالماقچى بولۇپ خۇەن خۇەنگە قولىنى ئۇزاتتى ۋە:

ــ خۇەن خۇەن، سىزنى مەن كۆۋرۈۋالاي، ئاچىڭىز بۇگۈن نۇرغۇن يول بېسىپ قاتتىق چارچاپ كەتتى، ــ دېدى.

خۇەن خۇەن بويۇنتاۋلىق قىلمىدى. ئۇ جىڭ چيۇنىڭ قولىدىن خۇەن خۇەننى ئېلىپ، سىز ئالدىدا مېڭىڭ، دېگەندەك جىڭ چيۇغا ئىشارەت قىلدى. جىڭ چيۇ ئۇنىمىدى. ئۇ كەينىمدە مېڭىپ مېنىڭ ئېگىز ـ پەس دەسسەپ ماڭىدىغانلىقىمنى كۆرۈپ قالارمىكىن، كىيىملىرىمدىن قۇسۇر تاپارمىكىن، دېگەن ئەندىشىدە جاھىللىق بىلەن:

ــ سىز ئالدىدا مېڭىڭ، مەن يول بىلمەيمەن، ــ دېدى.

ئۇ دېگىنىدە چىڭ تۇرۇۋالمىدى. خۇەن خۇەننى كۆتۈرۈپ ئالدىدا، جىڭ چيۇ كەينىدە ماڭدى. جىڭ چيۇ ئۇنىڭ ئۇزۇن پۇتلىرىنى تۇز تاشلاپ، قەدەملىرىنى چوڭ ئېلىپ ھەربىيلەردەك كېتىۋاتقانلىقىغا قاراپ، ئۇنىڭغا ئۇ چوڭ ئاكىسى چاڭسىنغا ھەم ئىككىنچى ئاكىسى چاڭلىنغا ئوخشىمايدىغاندەك، گويا باشقا بىر ئۆينىڭ ئادىمىدەك تۇيۇلدى.

ــ بايا ئاككوردىيوننى سىز چالغانمىدىڭىز؟

ــ ھەئە، ئاڭلاپسىزدە! ئاڭلاپ بىرمۇنچە ئېۋەن تاپقانسىز ھەقىچان؟

جىڭ چيۇ ئۇنىڭ چىرايىنى كۆرەلمەيتتى. لېكىن ئۇنىڭ چىرايىدا بالقىپ تۇرغان تەبەسسۇمنى خىيالەن كۆرەلىدى. ئۇ ئىزا تارتقان تەرزدە:

ــ سىزدىن قانداق ئېۋەن تاپاي؟ يا مەن ئاككوردىيون چالالمىسام، ــ دېدى. ئۇ:

ــ كەمتەرلىك ئادەمنى ئالغا باستۇرىدۇ. سىز شۇنداق كەمتەر ئىكەنسىز، جەزمەن

تېز ئىلگىرىلەپ كېتىسىز، ــ دېدى ـ دە، قەدىمىنى توختىتىپ كەينىگە ئۆرۈلۈپ، ــ يالغان گەپ قىلغان بالا ياخشى بالا ئەمەس، سىز چوقۇم ئاككوردىيون چالالايسىز. ئاككوردىيون ئالغاچ كەلگەنسىز؟

ئۇ جىك چىۋىنىڭ بېشىنى چايقىغانلىقىنى كۆرۈپ تەكلىپ بەرگەن ئاھاڭدا:

ــ ئەمىسە كەينىمىزگە يېنىپ، مەن تۇرۇۋاتقان يەرگە بارايلى، سىز ماڭا ئىككى پەدە ئاككوردىيون چېلىپ بېرىڭ، ــ دېدى.

قورقۇپ كەتكەن جىك چىۋ قولىنى كەلسە ـ كەلمەس پۇلاڭلىتىپ:

ــ ياق، ياق، مەن تۇزۇك چالالمايمەن، سىز ئاجايىپ ياخشى چالىدىكەنسىز. ئالدىڭىزدا ئاككوردىيون چالسام يۇزۇم كۆيىدۇ، ــ دېدى.

ــ ئەمىسە باشقا بىركۈنى چېلىپ بېرىڭ، ــ ئۇ شۇنداق دەپ يۈرۈپ كەتتى.

جىك چىۋ يا ئاق يا كۆك دېمىدى. ئۇ قىزىقسىنغان قىياپەتتە:

ــ «دولانا دەرىخى» دېگەن بۇ ناخشىنى سىلەرنىڭ ئۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئېيتالايدىكەن ـ ھە؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ بۇ بەك داڭلىق ناخشا، ــ دېدى ئۇ، 50 ـ يىللاردا ئاجايىپ ئومۇملاشقان، نۇرغۇن ئادەملەر ئېيتالايدۇ، سىزمۇ ئېيتالامسىز؟

جىك چىۋ ئويلىنىپ تۇرۇپ كەتتى. بۇ ناخشىنى ئېيتالايدىغان ـ ئېيتالمايدىغانلىقىنى دېمىدى. ئۇنىڭ پىكىر ـ خىيالى «دولانا دەرىخى» دېگەن ناخشىدىن بىراقلا بۇگۈن يولدا كېلىۋېتىپ كۆرگەن ئاشۇ دولانا دەرىخىگە يۆتكەلدى.

ــ ناخشىدا دولانا دەرىخى گۈلى ئاق ئېچىلىدۇ، دېيىلگەن. لېكىن تاغدىكى دولانا دەرىخى گۈلىنى كەنت باشلىقى قىزىل ئېچىلىدۇ، ــ دېدى.

ــ ھە، گۈلى قىزىل ئېچىلىدىغان دولانا دەرىخىمۇ بار.

ــ ئاشۇ دولانا دەرىخىنىڭ گۈلى ... راستىنلا ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قىزىل قېنىنى تۆكۈلگەن يەردە كۆكلىگەچكە، شۇڭا قىزىل ئېچىلامدىغاندۇ ـ يا؟ ــ دەپ سورىدى جىك چىۋ قىزىقىپ. ئۇ سوراپ بولۇپ، ئۇنىڭدىن ساراڭلاردەك گەپ

سوربغانلىقىنى سەزدى. جىك چىۋغا ئۇ كۆلۈڭاتقاندەك تۇيۇلدى. شۇنىڭ بىلەن جىك چىۋ يەنە:

ــ مەندىن ئەجەپ سارەڭدەك گەپ سوراپ كەتتا، دەپ ئويلاپ قېلىڭاتامسىز؟ ئېنىقلىڭالسامىلا بولاتتى، شۇنىڭدا دەرسلىكنى ياخشىراق تۇزگىلى بولىدۇ. يالغانچىلىق قىلغۇم يوق، ــ دەپ قوشۇمچە قىلدى.

ــ يالغانچىلىق قىلمىشىڭىز بىمەھەت. قانداق ئاڭلىغان بولسىڭىز، شۇنداق يېزىڭېرىك. راست شۇنداقمۇ ـ ئەمەسمۇ، ئۇ سىزنىڭ ئىشىڭىز ئەمەس.

ــ ئۇنداقتا سىز ئۇنىڭ گۇلىنىڭ ... ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قېنى بىلەن بويالغانلىقىغا ئىشىنەمسىز؟

ــ ئىشەنمەيمەن، پەن ـ تېخنىكا نۇقتىسىدىن قارىغاندا، بۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ئۇنىڭ گۇلى ئەسلىدىنلا قىزىل بولۇشى مۇمكىن، بىراق بۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى شۇنداق دەيدۇ، بۇ بىر گۇزەل رىۋايەت خالاس.

ــ سىز بۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى يالغانچىلىق قىلىۋاتىدۇ، دەپ ئويلامسىز؟

ئۇ كۆلۈپ قويۇپ:

ــ بۇ يالغانچىلىق ئەمەس، بەلكى شېئىرىي پىكىر. دۇنيا ئوبيېكتىپ مەۋجۇت، لېكىن، دۇنيانىڭ ئوخشاش ئەمەسلىكىنى ھەربىر ئادەم بىلىدۇ. دۇنياغا شائىرلارنىڭ كۆزى بىلەن باقسىڭىز، ئوخشاش بولمىغان بىر دۇنيانى كۆرىسىز.

ئۇنىڭ دېگەن گەپلىرى جىك چىۋغا تۇرۇپلا ناھايىتى «ئەدەبىي» تۇسكە ئىگە گەپتەك تۇيۇلۇپ كەتتى. سىنىپىدىكى ھېلىقى خاتا خەت يېزىش پادىشاھىنىڭ گېپى بويىچە ئېيتقاندا، ئۇنىڭ گېپىدە سەل «ئەدەبىي پۇراق» بار ئىدى.

ــ ئاشۇ دولانا دەربخى گۇلىنىڭ ئېچىلغىنىنى سىز كۆرگەنمۇ؟

ــ ھەئە، ھەر يىلى 5 ـ 6 ـ ئايلاردا ئېچىلىدۇ.

ــ ئاپلا، بىز 4 ـ ئاينىڭ ئاخىرىلا كېتىپ قالىمىز، مەن كۆرەلمىگۈدەكمەن ئەمىسە.

ــ ئوينىغاچ يەنە كەلسىڭىز بولىدىغۇ. بۇ يىل ئاشۇ دولانا دەربخىنىڭ گۈللىرى ئېچىلغاندا، سىزگە خەۋەر قىلىمەن، كۆرگىلى كېلىڭ، ــ دەپ ۋەدە بەردى ئۇ.

ــ قانداق خەۋەر قىلىسىز؟

ــ خەۋەر قىلغۇم كەلسە هامان ئامال تېپىلىدۇ، ــ دېدى ئۇ يەنە كۈلۈپ تۇرۇپ.

بۇ گەپ ئۇنىڭغا قۇرۇق ۋەدىدەك تۇيۇلدى. چۈنكى شۇ چاغلاردا تېلېفون تېخى ئومۇملاشمىغانىدى. K شەھىرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە بىرلا تېلېفون بار ئىدى. ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون ئۇرۇش ئۈچۈن ناھايىتى يىراق جايدىكى پوچتا ـ تېلېگراف ئىدارىسىغا بېرىشقا توغرا كېلەتتى. ئۇ شىسۇنپىڭدەك بۇ يەردە تېلېفونمۇ يوق بولۇشى مۇمكىن، دەپ قىياس قىلدى.

ئۇمۇ ئوخشاش بىر مەسىلىنى ئويلاۋاتقاندەك:

ــ بۇ يەردە تېلېفون يوق، ئەمما سىزگە خەت ئارقىلىق خەۋەر قىلىمەن، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ قاتتىق چۆچۈپ كەتتى. ئۇلار بىر ئائىلە كىشىلىرى ئانىسىنىڭ مەكتەپتىكى ياتقىدا تۇراتتى. ناۋادا مەكتەپكە قارىتىپ خەت سالسا، خەت جەزمەن ئانىسىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالاتتى. ئۇ چاغدا، ئانىسىنىڭ يۈرىكى قورققىنىدىن يېرىلىپ كەتمەمدۇ؟ كىچىكىدىن تارتىپ مۇشۇ كۈنگىچە ئانىسى ئۇنىڭغا «قىلدىن كەتتىڭ، قىرىقتىن كەتتىڭ...» دەپ كېلىۋاتاتتى. قانداق قىلغاندا ئادەم قىلدىن كېتىدۇ، دېگەننى ئەزەلدىن ئېيتمايتتى. شۇڭا ئۇ بىرەر ئوغۇل ئوقۇغۇچى بىلەن ئارىلاشقانلىق قىلدىن كەتكەنلىك، دەپ ئويلايتتى. ئۇ جىددىيلىشىپ:

ــ خەت يازماڭ، ھەرگىز خەت يازماڭ، ئانام كۆرۈپ قالسا ئۆزىچە...

ئۇ كەينىگە ئۆرۈلۈپ:

ــ قورقماڭ، قورقماڭ، خەت يازماڭ دېسىڭىز، خەت يازمايمەن، دولانا دەربخىنىڭ گۈلى ئېچىلىپلا توزۇپ كېتىدىغان ھۆرىگۈل ئەمەس، خېلى كۈنلەرگىچە ئېچىلغان پېتى تۇرىدۇ. 5 ـ 6 ـ ئايلاردا ئۆزىڭىز خالىغان بىر يەكشەنبە كۈنى كېلىپ كۆرۈپ كەتسىڭىز بولىدۇ...، ــ دەپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياسىدى.

ئۇلار كەنت باشلىقىنىڭ ئۆيى ئالدىغا كەلدى. ئۇ خۇەن خۇەننى يەرگە قويدى. ئۇچىسى بىللە ئۆيگە كىردى. ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى جەم بولغاندى. جاڭ چاڭفىن:

ــ مەن سىزنىڭ چوڭ ئاچىڭىز جاڭ چاڭفىن بولىمەن، ــ دەپ جىڭ چيۇغا ئالدى بىلەن ئۆزىنى تونۇشتۇرۇۋېتىپ، ئاندىن:

ــ بۇ ئىككىنچى ئاكىڭىز بولىدۇ، بۇ چوڭ يەڭگىڭىز بولىدۇ، ــ دەپ قالغانلارنى بىر ـ بىرلەپ تونۇشتۇردى.

جىڭ چيۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ:

ــ ئىككىنچى ئاكا، چوڭ يەڭگە، ــ دېدى. چاڭفىن ئەڭ ئاخىرىدا «ئۇچىنچى ئاتا» نى كۆرسەتىپ:

ــ بۇ ئۇچىنچى ئاكىڭىز بولىدۇ، دەرھال ئۇچىنچى ئاكا دەڭ، ــ دېدى. جىڭ چيۇ ئىتائەتمەنلىك بىلەن:

ــ ئۇچىنچى ئاكا، ــ دېدى. ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى «پاراققىدە» كۈلۈشۈپ كەتتى.

جىڭ چيۇ ئۆزىنىڭ قايسى ئىشنى خاتا قىلىپ قويغانلىقىنى بىلەلمەي قىزىرىپ تۇرۇپ كەتتى. «ئۇچىنچى ئاكىسى»:

ــ مەن بۇ ئائىلىنىڭ ئادىمى ئەمەس. سىزگە ئوخشاش پەقەت مۇشۇ ئۆيدە تۇرغان. بۇ ئۆيدىكىلەر مېنى مۇشۇنداق ئاتىشىدۇ. سىزمۇ شۇنداق ئاتىسىڭىزمۇ بولىدۇ. مېنىڭ ئىسمىم سۈن جيەنشىن، ياكى مېنى كۆپچىلىككە ئوخشاش «لاۋسەن» دەڭ، ــ دەپ چۈشەنچە بەردى.

4

ئەتسىدىن باشلاپ «K شەھىرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ مائارىپ ئىسلاھات گۇرۇپپىسى» دىكىلەر ئالدىراش بولۇپ كەتتى. ئۇلار ھەر كۈنى بىرقىسىم كىشى ئاھالىلىرىنى زىيارەت قىلدى، ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن ياپون ئالۋاستىلىرىغا قارشى كۈرەش، داجەيدىن ئۆگىنىش ۋە كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدارلار بىلەن قانداق كۈرەش قىلغانلىقىغا دائىر ھېكايىلەرنى ئاڭلىدى. تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە قىسمەن جايلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى.

بىر كۈنلۈك زىيارەت تۈگىگەندىن كېيىن، گۇرۇپپىدىكىلەر يىغىلىپ، نېمىنى يېزىش، قايسى مەزمۇننى كىم يېزىش توغرۇلۇق مۇزاكىرە قىلاتتى، ئاندىن بۆلۈنۈپ يازاتتى. نەچچە كۈندىن كېيىن، يېزىلغان ماقالىلار توغرىسىدا گۇرۇپپىغا دوكلات قىلىناتتى. كۆپچىلىك ئانچە ـ مۇنچە پىكىر بېرەتتى. ئازراق ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈلەتتى. بۇندىن باشقا، ئۇلار ھەر يەكشەنبە كۈنى ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىدىكىلەر بىلەن بىللە بىر كۈن ئېتىز ـ ئېرىق ئىشلىرىغا قاتنىشاتتى. كوممۇنا ئەزالىرى يەكشەنبە كۈنى ئارام ئالمايتتى. شۇڭا جىڭ چيۇلارغىمۇ ئارام ئېلىش يوق ئىدى. گۇرۇپپا ئەزالىرى نۆۋەتلىشىپ K شەھىرىگە قايتىپ، دەرسلىك تۈزۈش ئەھۋالىنى مەكتەپكە دوكلات قىلاتتى، شۇنىڭ بىلەن ئىككى كۈن ئارام ئېلىۋالاتتى.

ھەر چارشەنبە ۋە ھەر شەنبە كۈنى جاڭ ئائىلىسىنىڭ ئىككىنچى قىزى چاڭفاڭ يەنجىياخي ئوتتۇرا مەكتىپىدىن قايتىپ كېلەتتى. ئۇ جىڭ چيۇ بىلەن قۇرداش ئىدى. ئىككىسى بىر كارىۋاتتا يېتىپ يۇرۇپ يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قالدى. چاڭفاڭ جىڭ

چىۋغا يوتقانىنى ئۇچبۇرجەك چىقىرىپ قاتلاشنى ئۆگىتىپ قويدى، جىگ چىۋ ئۇنىڭ ماقالە يېزىشىغا ياردەملىشەتتى. ئىككىسى يېرىم كېچىگىچە پاراڭلىشىپ ئاندىن ئۇخلايتتى، ئۇلارنىڭ پارىڭى تولىراق «لاۋئېر ۋە لاۋسەن» ئۈستىدە بولاتتى.

شىسۇنپىڭ كەنتىنىڭ قائىدىسىدە، ئوغۇللارنىڭ كىچىك ئىسمى ياش تەرتىپى بويىچە، چوڭ ئوغۇل «لاۋدا»، ئىككىنچى ئوغۇل «لاۋئېر» دېيىلەتتى. لېكىن قىزلار بۇنداق دېيىلمەيتتى. ئۇلارنىڭ ئىسمىنىڭ ئاخىرىغا «قىز بالا» دېگەن نام قوشۇپ قويۇلاتتى، رەت تەرتىپىگە كىرگۈزۈلمەيتتى. چۈنكى قىز بالا ياتلىق بولۇپ قېينىئانىسىنىڭكىگە كېتەتتى. «قىز بالا تالانىڭ ئادىمى» قاتاردا قارىلىپ، ئۆينىڭ ئادىمى ھېسابلانمايتتى.

چاڭفاڭ جىگ چىۋغا:

ــ سىز كەلگەندىن بۇيان لاۋئېرنىڭ ئايىغى بۆلەكچىلا چاققان بولۇپ كېتىپتۇ. ئانام شۇنداق دەيدۇ. ئۇ سۇ ئەكىرىپ قويايمۇ، دەپ ئۆيگە نەچچە قېتىم دوقۇرۇپ تۇرىدىكەن. شەھەرلىك قىزلار تازىلىققا بەك ئەھمىيەت بېرىدۇ، سۇنى كۆپ ئىشلىتىدۇ، سوغۇق سۇ ئىشلىتىپ كۆنمىگەن، سىزنى ئىچىدۇ، يۇز ـ كۆزىنى يۇيىدۇ، دەپ سۇ قاينىتىپ، نەچچە چايدانغا قاياقسۇ ئېلىپ قويىدىكەن. ئانام بەك خۇشال، ئۇنىڭ سىزنى كېلىن قىلىۋالغۇسى بار، ــ دېدى.

جىگ چىۋ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئۇلارنىڭ شەپقىتىگە جاۋاب قايتۇرالماي قالارمەنمىكىن دەپ قورۇلۇپ كەتتى.

ــ لاۋسەنمۇ سىزگە ياخشى مۇئامىلە قىلىدۇ، ــ دېدى چاڭفاڭ يەنە، ــ ئانامدىن ئاڭلىسام، سىز كەلگەندىن كېيىن، جىگ چىۋ تۇرۇۋاتقان ھۇجرىنىڭ چىرىغى يورۇق ئەمەسكەن، غۇۋا يورۇقتا كىتاب ئوقۇسا ياكى خەت يازسا كۆز ئاسان كاردىن چىقىدۇ، دەپ كىچىك لامپۇچكىنى چوڭ لامپۇچكىغا ئالماشتۇرۇپ، تۇك پۇلى ھېسابىدا ئانامنىڭ قولىغا ئازراق پۇل تۇتقۇزۇپ قويۇپتۇ.

جىگ چىۋ بۇ گەپنى ئاڭلاپ قەۋەت خۇرسەن بولدى. ئۇ:

ــ ئۇ سىزنىڭ كۆزىڭىزدىن ئەنسىرىگەن ئوخشايدۇ، بۇ سىزنىڭ ھۇجرىڭىز تۇرسا، ــ دېدى.

ــ شۇنچە يىلدىن بېرى مۇشۇ ھۇجرىدا تۇرۇپ كېلىۋاتىمەن. ئۇ لامپۇچكىنى نېمىشقا بۇرۇنراق ئالماشتۇرۇۋەتمىدى ئەمىسە؟

كېيىن، جىڭ چيۇ لاۋسەننى كۆرۈپ، پۈلنى قايتۇرۇۋەتمەكچى بولدى. لاۋسەن ئالمىدى. ئىككىسى خوددى سوقۇشۇپ قالغاندەك بىر ھازا تارتىشماق ئويناندى. جىڭ چيۇ نائىلاج بولدى قىلدى. ئۇ كېتىدىغان چاغدا، 8 ـ ئارمىيە جەڭچىلىرىگە ئوخشاش ئىككىلىك خەت بىلەن ئازراق پۈلنى يۇرتداشلارنىڭ ئۇستىلىگە قويۇپ قويۇپ، لاۋسەن بىلەن ھېسابـ ـ كىتابنى ئۈزمەكچى بولدى.

يېقىنقى يىللاردا، جىڭ چيۇ «كېلىپ ـ چىقىشى ياخشى ئەمەس» دېگەن ئېغىر بېسىم ئىچىدە ياشىدى. ھېچكىم ئۇنىڭغا يۈرەكلىك ھالدا بۇنچىلىك كۆيۈنگەن ئەمەس ئىدى. بۇگۈنكى بۇ تۇرمۇش ئۇنىڭغا نىسبەتەن چۈشتەك تۇيۇلاتتى. چۈنكى چوڭ ئانا ئۇنىڭ كېلىپ چىقىشىنى بىلمەيتتى. ناۋادا بىلىپ قالسا، ئۇنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراپ ئولتۇرمايتتى.

بىركۈنى ئەتىگەندە، جىڭ چيۇ ئورنىدىن تۇرۇپ يۇتقانىنى يىغماقچى بولۇپ، كارىۋاتتا تۇرغان تۇخۇم چوڭلۇقىدىكى بىر پارچە قان دېغىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاي كۆرۈپ قالغانلىقىنى سەزدى. كىرلىك پاسكىنا بولۇپ كەتكەنىدى. چوڭ ئىشلارغا يولۇققاندا ھەمىشە بالدۇر ئاي كۆرۈپ قالاتتى. بۇرۇن سانائەت، يېزا ئىگىلىكى ۋە ھەربىي ئىشلارنى ئۆگەنگىلى بارغاندىمۇ مۇددەتتىن بۇرۇن ئاي كۆرەتتى. جىڭ چيۇ ئالمان ـ تالمان كىرلىكنى يۇتكەپ چوڭ بىر ياغاچ داسقا ئازراق سۇ قۇيۇپ كىرلىكتىكى قان دېغىنى يۇيۇپ چىقىرىۋەتتى. يېزىدا سۇ تۇرۇبىسى بولمىغانلىقتىن، ئۇ كىرلىكنى ئۆيدە چايقاشتىن خىجىل بولدى، پاكىز چايقىيالمىغا كۆزى يەتمىدى. شۇ كۈنى تالادا يامغۇر يېغىۋاتاتتى. يامغۇر قېرىشقاندەك چۈشكە يېقىن توختىدى. ئۇ كىرلىكنى تەلەڭگىگە سېلىپ، چايقاش ئۈچۈن ئالدىراش ئېقىن بويىغا ماڭدى.

ئۇ بۇنداق چاغدا سوغۇق سۆغا قولىنى تىقسا بولمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئانىسى ئۇنىڭغا ئالاھىدە دىققەت قىلاتتى. ئاي كۆرۈپ قالغاندا سوغۇق سۆغا يېقىن كېلىشىنىڭ زىيانلىق تەرەپلىرىنى قايتا ـ قايتا تەكىتلەپ، سوغۇق سۇ ئىچمەسلىك، سوغۇق يېمەكلىك يېمەسلىك، سوغۇق سۆدا يۇيۇنماسلىق، بولمىسا كېيىن چىش، باش، مۇسكۇللار ئاغرىيدىغان بولۇپ قالىدىغانلىقىنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيتتى. ئۇ سوغۇق سۆغا بىرەر قېتىم قولىنى تىقىپ قويۇپ ئۆزىنىڭ چوڭ چاتاقتا قالماسلىقىنى ئۈمىد قىلدى.

جىڭ چىۋ ئېقىن بويىغا كەلدى. ئۇ ئىككى تاشنىڭ ئوستىگە چىقىپ، كىرلىكنى سۆغا سالدى. قول يېتىم يەر بەك تېيىز ئىدى. كىرلىككە سۇنىڭ تېگىدىكى لاي چاپلىشىپ قالدى. كىرلىك چايقىغانسېرى مەينەت بولۇپ كېتىدىغاندەك قىلاتتى. ئۇ مەيلى نېمە بولسا بولسۇن، ئاياغنى سېلىپ كىرلىكنى سۆغا چۈشۈپ چايقاي، دېگەن ئويغا كەلدى، ئۇ ئايقىنى سېلىپ تۇرۇشىغا كەينىدىن بىرسىنىڭ ئۇنىڭغا قارىتىپ:

ــ بۇ يەردىكەنسىزغۇ؟ ھېلىمۇ سىزنى كۆرۈپ قاپتىمەن. بولمىسا ئېقىنىنىڭ يۇقىرى تەرىپىدە رېزىنكە ئوتۇكۇمنى يۇيغان بولاركەنمەن. لاي سۇ كىرلىكىڭىزنى مەينەت قىلمۇېتەركەن، ــ دېگەن گەپنى ئاڭلىدى.

جىڭ چىۋ بېشىنى كۆتۈرۈپ ئالدىدا تۇرغان لاۋسەننى كۆردى. ھېلىقى قېتىم ئۇنى «ئۇچىنچى ئاكا» دەپ كۇلكىگە قالغاندىن بۇيان، ئۇنى نېمە دەپ ئاتاشنى بىلمەي ياكى تىلىنىڭ ئوچىغا كېلىپ قالغان گەپنى ئاغزىدىن چىقىرالماي يۇرەتتى. بۇنىڭ سەۋەبىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك جىمى نەرسىدىن ئۆزىنى تارتقان بولسىمۇ، لېكىن لاۋسەن ئۇنىڭ كۆزى، قۇلىقى ۋە يۈرىكى ئوچۇن، كۇندە كۆرمىسە، كۇندە ئاڭلىمىسا، كۇندە ئويلىمىسا بولمايدىغان «قىزىل گۆھەر كىتاب» ئىدى.

لاۋسەن ھېلىقى گاچا پەلتۇسىنى كىيگەن، پۇتىدا قونچىلىق رېزىنكە ئۆتۈك، ئۆتۈكىگە «مىچىدە» لاي چاپلىشىپ كەتكەنىدى. جىڭ چىۋ مۇشۇنداق يامغۇرلۇق

كۈندە مۇشۇ يەردە كىرلىك چايقاۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ھەرقانداق ئادەم بۇنىڭ نېمە ئىشلىقىنى پەرەز قىلالايدۇ، دەپ سەل دەككە ـ دۈككىگە چۈشۈپ قالدى. لاۋسەننى ئۆزىدىن گەپ سوراپ قالارمىكىن، دەپ ئالمان ـ تالمان يالغان گەپتىن بىرنى توقۇپ تەييار قىلىپ قويدى.

لاۋسەن ئۇنىڭدىن گەپ سورىمىدى.

ــ ئەكىلىڭ، مەن چايقاي، ــ دېدى ئۇ، ــ رېزىنكە ئۆتۈك بىلەن ئېقىنىنىڭ چوڭقۇر يېرىگە بارالايمەن.

جىڭ چيۇ بىردەم تارتىشىپ تۇردى. ئاڭغىچە لاۋسەن پەلتۇسىنى سېلىپ، ئۇنى جىڭ چيۇغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ، كىرلىكنى ئۇنىڭ قولىدىن ئالدى. جىڭ چيۇ ئۇنىڭ پەلتۇسىنى تۇتۇپ قىرغاقتا لاۋسەننىڭ يېڭىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، ئېقىنىنىڭ چوڭقۇر يېرىدە تۇرۇپ، ئاۋۇال رېزىنكە ئۆتۈكنى يۇيۇپ، ئاندىن كىرلىكنى ئەپچىللىك بىلەن سىلكىپ قاققانلىقىغا قاراپ تۇردى.

لاۋسەن كىرلىكنى بىردەم چايقاپ، ئاندىن سۇدىن ئېلىپ، بېلىق تورىنى يايغاندەك كىرلىكنى سۇغا يايدى. كىرلىك سۇدا لەيلىدى. كىرلىككە ئىشلىگەن چوغدەك قىپقىزىل گۈللەر سۇدا دولقۇنلىناتتى. لاۋسەن كىرلىكنى سۇ ئېقىتىپ كەتكۈچە قاراپ تۇردى. جىڭ چيۇ قورقۇپ ۋاقىراپ كەتتى. لاۋسەن سۇدا ئېقىپ كېتىۋاتقان كىرلىكنى «كاپىلا» قىلىپ تۇتۇۋالدى. بۇ ئويۇن يەنە نەچچە قېتىم تەكرارلاندى. جىڭ چيۇ قورقىدى، ئۇ كىرلىكنى ئېقىتىۋەتسىمۇ ۋارقىراپ كەتمىدى.

لاۋسەن جىڭ چيۇنىڭ ۋارقىرىمايا تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، سۇدا ئېقىپ كېتىۋاتقان كىرلىكنى تۇتمايا جىم تۇرۇۋالدى. بۇ قېتىم كىرلىكنى سۇ راستىنلا ئېقىتىپ كەتتى. كىرلىك سۇدا لەيلەپ نەچچە مېتىر يىراقلاپ كەتتى. جىڭ چيۇ ئاخىرى بولالمايا يەنە ۋارقىراپ تاشلىدى. لاۋسەن شۇندىلا پىخىلداپ كۈلگەن پېتى سۇدا پالاقشىپ يۈگۈرۈپ بېرىپ كىرلىكنى تۇتۇۋالدى.

ئۇ سۇدا تۇرۇپ كەينىگە ئۆرۈلۈپ جىڭ چيۇغا قاريدى ۋە:

ــ مۇزلىدىڭىزمۇ؟ مۇزلىغان بولسىڭىز پەلتۇنى كىيىۋېلىڭ، ــ دېدى.

ــ مۇزلىمىدىم.

لاۋسەن قىرغاقتا يۈگۈرۈپ چىقىپ، پەلتۇنى جىڭ چيۈغا يېپىنچاقلىتىپ قويۇپ، ئۇنىڭ تۇرقىغا بىردەم سەپسېلىپ قاراپ، كۈلۈپ تېلىقىپ كەتتى.

ــ نېمە بولدى؟ ــ دېدى جىڭ چيۈ ئەجەبلىنىپ، ــ سەتلىشىپ ... كېتىپتىمەنمۇ؟

ــ ياق، پەلتۇ بەك چوڭ، يېپىنچاقلىۋالسىڭىز، موگۈغىلا ئوخشاپ قالمىدىكەنسىز.

جىڭ چيۈ ئۇنىڭ قوللىرىنىڭ مۇزلاپ قىزىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئەنسىرەپ:

ــ سىز... مۇزلىمىدىڭىزمۇ؟ــ دەپ سورىدى.

ــ مۇزلىمىدىم دېگەنلىك يالغان ئېيتقانلىق، ــ دېدى لاۋسەن پىخىلداپ كۈلۈپ، ــ لېكىن بەك كۆڭۈللۈك.

ئۇ كىرلىكنى چايقىغىلى يەنە ئېقىنغا چۈشتى. كىرلىكنى بىردەم چايقاپ، سۇدىن ئېلىپ سىقىپ بولۇپ قىرغاقتا چىقتى. جىڭ چيۈ پەلتۇنى دەرھال ئۇنىڭغا بەردى. ئۇ پەلتۇنى كىيىپ، كىرلىك سېلىنغان تەلەڭگىنى قولىغا ئالدى.

جىڭ چيۈ تەلەڭگىنى ئۇنىڭدىن تالىشىپ:

ــ سىز ئىشىڭىزغا بېرىۋېرىڭ. ئۆزۈم ئەكىتىمەن، سىزگە كۆپ رەھمەت، ــ دېدى.

ــ ھازىر چۈشلۈك دەم ئېلىش ۋاقتى. بىز مۇشۇ جايغا يۆتكىلىپ كەلدۇق. بۇگۈن چۈشتە چوڭ ئانامنىڭكىگە بېرىپ ئارام ئالمەن، ــ دەپ لاۋسەن تەلەڭگىنى جىڭ چيۈغا بەرمىدى.

ئىككىسى بىللە ئۆيگە كەلدى. لاۋسەن جىڭ چيۈغا ئارقا تەرەپتىكى ئايۋاندا كىر يايىدىغان بامبۇك تاياق بارلىقىنى دېدى. ئۆزى بىر پارچە لاتىنى تېپىپ كېلىپ

بامبۇك تاياقنى پاكىز سۇرتۇپ، ئۇنىڭ كىر يېيىشىغا ياردەملەشتى. كىرنىڭ ئىككى بېشىنى ئىككى قىسقۇچ بىلەن قىسىپ قويدى.

لاۋسەن بۇ ئىشلارنى تولا قىلىپ كۆنۈپ كەتكەندەك ناھايىتى چېۋەرلىك بىلەن قىلدى. جىڭ چيۇ ھەيرانلىقىنى باسالماي:

ــ سىز ئۆي ئىشىغا نېمانداق پىششىق، ــ دېدى.

ــ يىل بويى سىرتتا يۈرۈپ، ھەممىنى ئۆزۈم قىلىپ كۆنۈپ قاپتىمەن.

چوڭ ئانا بۇ گەپنى ئاڭلاپ:

ــ ماۋۇ پوچىنى قاراڭلار. يوتقان كىرلىكلىرىڭنى بىزنىڭ چاڭقىن ئەكىلىپ يۇيۇپ بېرىدىغۇ! ــ دېدى قىزىقچىلىق قىلىپ.

لاۋسەن تىلىنى چايناپ گەپ قىلالماي قالدى. جىڭ چيۇ ئىچىدە، چاڭقىن لاۋسەننى جەزمەن ياخشى كۆرىدۇ. بولمىسا ئۇنىڭ يوتقان كىرلىكلىرىنى يۇيۇپ بېرەرمىدى؟ ــ دەپ ئويلىدى.

شۇ كۈنلەردە، لاۋسەن داۋاملىق چوڭ ئانىنىڭكىگە كېلەتتى. بەزىدە چۈشلۈك ئۇيقۇسىنى ئۇخلايتتى، بەزىدە جىڭ چيۇ بىلەن بىرەمم ـ يېرىمدەم پاراڭلىشاتتى، بەزىدە ئۆيدىكىلەر تاماق ئېتىپ يېسۇن، دەپ بىرمۇنچە تۇخۇم ۋە گۆش كۆتۈرۈپ كېلەتتى. بۇ نەرسىلەرنى ئۇنىڭ نەدىن ئەكىلىدىغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. بۇ نەرسىلەر پىلانلىق تەمىن ئېتىلىدىغان نەرسىلەر ئىدى. بەزىدە مېۋە ـ چېۋە ئەكىلەتتى. مېۋە ـ چېۋىمۇ كەم تېپىلاتتى. شۇڭا، ئۇ ھەر قېتىم كەلسە ئۆيدىكىلەر شۇنداق خۇش بولۇپ كېتەتتى.

بەزىدە، لاۋسەن جىڭ چيۇنىڭ يازغان نەرسىلىرىنى كۆرگۈسى كېلىپ:

ــ يازغۇچى يولداش، سىلەرنىڭ قولدىن چىقمىغان يازمىلىرىڭلارنى باشقىلارغا كۆرسەتمەيدىغىنىڭلارنى بىلىمەن. سىزنىڭ يېزىۋاتقىنىڭىز كاتتا ئەسەر ئەمەس، بەلكى كەنت تارىخى. كۆرۈپ باقسام بولامدۇ؟ــ دەيتتى.

جىڭ چيۇ ئۇنىڭغا گەپ تېپىپ بېرەلمەي، يازمىلىرىنى ئۇنىڭ كۆرۈشىگە

بېرەتتى. ئۇ ناھايىتى ئەستايىدىل كۆرۈپ چىقىپ ئۆزىگە قايتۇرۇپ بېرەتتى.

ــ قەلىمىڭىزگە گەپ كەتمەيدىكەن، ــ دەيتتى ئۇ، ــ لېكىن سىزگە مۇشۇنداق نەرسىلەرنى يازغۇزۇش بىر ھېسابتا تالانتىڭىزنى ئىسراپ قىلغانلىق.

ــ نېمىشقا؟

ــ ھەممىسى ئېھتىياج تۇپەيلىدىن يېزىلىدىغان بىر يۇرۇش ماقالىلەر، ھېچقانداق ئەھمىيىتى يوق.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ قورقۇپ كەتكەن جىڭ چيۈنىڭ كۆزىگە لاۋسەن ئەكسىيەتچىدەك كۆرۈنۈپ كېتەتتى. بۇ نەرسىلەرنى يېزىش ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ ئۆزىگىمۇ خۇشياقمايتتى. لېكىن يازماي ئامال يوق.

ئۇ جىڭ چيۈنىڭ ماقالىنىڭ ئىشى بىلەن بېشى قېتىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالسا:

ــ قولىڭىزنىڭ ئۆچىدىلا يېزىپ قويسىڭىزلا بولدى. ئۆلار قانداق يازدىغان بولسا شۇنداق يېزىڭ. بۇنداق نەرسىلەرنى يېزىشقا ئۇنچىلىك بەك كاللا قاتۇرۇپ كەتمەڭ، ــ دەپ كۆڭلىنى كۆتۈرۈپ قويىاتتى.

جىڭ چيۈ ئىككىسىدىن باشقا ئادەم يوق چاغلاردا ئۇنىڭدىن:

ــ سىز ماڭا دائىم، بۇنداق نەرسىلەرنى يېزىشقا ئۇنچىلىك بەك كاللا قاتۇرۇپ كەتمەڭ، دەيسىز. ئۇنداقتا قايسى نەرسىلەر كاللا قاتۇرۇپ يېزىشقا ئەرزىيدۇ؟ ــ دەپ سورايتتى.

ــ ئۆزىڭىز يېزىشنى خالىغان نەرسىلەرنى يازغاندا ئاز ـ تولا كاللا قاتۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. سىز شېئىر، ھېكايە يېزىپ باققانمۇ؟

ــ ياق، مەندەك بىر ئادەم قانداقمۇ ھېكايە يازالىسۇن؟

ئۇ قىزىقسىنغان ھالدا:

ــ سىزنىڭچە، قانداق ئادەملەر ھېكايە يازالايدۇ؟ مېنىڭچە، سىز يازغۇچى بولالايدىغان ماتېرىيال. قەلەم ماھارىتىڭىز بەك ياخشى ئىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەڭ

مۇھىمى، سىزنىڭ شائىرانە بىرجۈپ كۆزىڭىز بار. سىز مۇشۇ كۆزلىرىڭىز بىلەن تۇرمۇشتىكى پوئېزىيىنى كۆرەلەيسىز... ــ دەيتتى.

جىڭ چيۇ ئۇنىڭ «بەدئىي» تۇسكە ئىگە گەپ باشلىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئۇنىڭدىن:

ــ سىز ھەمىشە «پوئېزىيە»، «پوئېزىيە» دەيسىز، «پوئېزىيە» دېگەن نېمە زادى؟ــ دەپ سورايتتى.

ــ بۇرۇنقى قاراش بويىچە ئېيتساق، «پوئېزىيە» دېگەن «پوئېزىيە»، ھازىرقى قاراش بويىچە ئېيتساق، «پوئېزىيە» «ئىنقىلابىي رومانتىزم».

ــ سىز كۆپ نەرسىلەرنى بىلمىدىكەنسىز، نېمىشقا ھېكايە يازمايسىز؟

ــ مەن يېزىشنى ئويلىغان نەرسىنى ئېلان قىلىشقا ھېچكىم پېتىنالمايدۇ. ئېلان قىلغىلى بولمىدىغان نەرسىنى جەزمەن يازغۇم يوق، ــ دېدى ئۇ كۈلۈپ، ــ سىز مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى باشلىنىش بىلەن تەڭ مەكتەپكە كىرگەن. بىراق مېنىڭ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققان ۋاقتىم مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى مەزگىلىگە توغرا كېلىپ قالدى. مەن بۇرژۇئازىيەنىڭ تەسىرىگە سىزدىن بەكرەك ئۇچرىغان. مەن مەكتەپتە ئوقۇۋاتقىنىم، ئالىي مەكتەپكە، چىڭخۇا ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئىمتىھان بېرىشنى ئويلىغان، ئەپسۇس كېيىنرەك تۇغۇلۇپ قاپتىمەن.

ــ نېمىشقا ئىشچى ـ دېھقان، ئەسكەر، ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى بولمايسىز؟

ــ نېمە ئەھمىيىتى بولسۇن، ــ دېدى ئۇ بېشىنى چايقاپ، ــ ھازىر ئالىي مەكتەپلەردە ھېچنېمىنى ئۆگەنگىلى بولمايدۇ. سىز تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ نېمە قىلماقچى بولۇۋاتىسىز؟

ــ يېزىغا چۈشمەن.

ــ ئاندىن كېيىنچۇ؟

جىڭ چيۇ بەك بىئارام بولۇپ كەتتى. چۈنكى ئۆزىنىڭ «كېيىنكى كۈنلىرى» گە تازا ئىشەنچ قىلالمايۋاتاتتى. ئاكىسىنىڭ يېزىغا چۈشۈپ كەتكىنىگە نەچچە يىل بولدى.

يېزىدىن تېخىچە چىقالماي يۈرەتتى. ئاكىسى ئىسكىرىپكىنى ئالامەت ياخشى چالاتتى. ناھىيەلىك سەنئەت ئۆمىكى ۋە دېڭىز ئارمىيەسى سىياسى بۆسى سەنئەت ئۆمىكى ئاكىسىنى ئۆمەككە ئالماقچى بولغانىدى، لېكىن سىياسىي قىيابېتىنى تەكشۈرۈپ قالدۇرۇپ قويدى. جىگ چيۇ ھەسرەت بىلەن:

ــ تازا ئىشەنچىم يوق، يېزىغا چۈشۈپ كەتسەم، يېزىدىن جەزمەن چىقالمايمەن، چۈنكى ئائىلە تەركىبىم ياخشى ئەمەس، ــ دېدى.

لاۋسەن ناھايىتى كەسكىن ھالدا:

ــ ناتايىن، سىز چوقۇم چىقىپ كېتىسىز. بۇ پەقەت ئىلگىرى ـ كېيىنلىك مەسىلىسى. ئارتۇقچە ئويلىنىپ رېئاللىقتىن يىراقلاپ كەتمەڭ. دۇنيا ھەر كۈنى ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. سىز يېزىغا چۈشىدىغان چاغدا، سىياسەت ئۆزگىرىپ، يېزىغا چۈشىدىغان ئىشلار يوق بولۇپ كېتىشى مۇمكىن، ــ دېدى.

بۇ گەپلەر جىگ چيۇغا شېرىن چۈشتەك بىلىنىپ كەتتى. شۇنداق ئىشلارمۇ بولارمۇ؟ لاۋسەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساۋاتاتتى. جىگ چيۇنىڭ يېزىغا چۈشۈش ـ چۈشمەسلىكى، يېزىدىن چىقىپ كېتىش ـ كېتەلمەسلىكى لاۋسەن بىلەن مۇناسىۋەتسىز ئىدى. لاۋسەننىڭ بۇنداق دېيىشىنىڭ ھېچقانداق ئاساسى يوق ئىدى. جىگ چيۇ پاراڭلاشقۇدەك گەپ قالمىغانلىقىنى ھېس قىلدى. لاۋسەن ئۇنىڭغا ئاتىسىنىڭ ئەمەلدار ئىكەنلىكىنى، گەرچە ئازراق ئۇچۇقدالغان بولسىمۇ، ھازىر ھېچقانداق ئىش يوقتەك يۇرۇۋاتقانلىقىنى، شۇڭا ئۇ يېزىغا چۈشمەي، بىۋاستە قىدىرىپ ـ چارلاش ئەترىتىگە كەلگەنلىكىنى دەپ بەرگەنىدى. جىگ چيۇ ئۇنىڭغا ئوخشاش ئادەم بىلەن ئۆزىنىڭ بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدىغان ئىككى خىل ئادەم ئىكەنلىكىنى، ھەمدەرد بولالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى.

ــ مەن بىر نەرسە يازمەن، ــ دېدى جىگ چيۇ ئەزمىلىك بىلەن بىر نەرسە يازماقچى بولغاندەك قىيابەتتە، لاۋسەنمۇ ئارتۇق گەپ قىلماي بىردەم مۇگدەپ ئولتۇردى، خۇەن خۇەن بىلەن بىردەم ئوينىشىپ، ئىش ۋاقتى بولغاندا ئىشقا كەتتى.

بىركۈنى، لاۋسەن جىك چيۈغا قېلىن بىر كىتاب ئەكەلدى.

ــ بۇ «يوھان كىرىستوف» سىز ئوقۇغانمۇ؟ــ دېدى.

ــ ياق.

لاۋسەن كىتابنى جىك چيۈغا بەرگەچ، بۇ كىتابنىك بىرىنچى قىسمى ئىكەنلىكىنى، ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن ئىككىنچى قىسمىنى ئەكىلىپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

كېيىن، جىك چيۈ ئۇنىڭدىن:

ــ بۇنداق كىتابلار سىزدە نېمە قىلىدۇ؟ــ دېدى.

ــ كىتابلارنىك ھەممىسىنى ئانام ئالغان. ئاتام ئەمەلدار بولغىنى بىلەن ئانام ئەمەلدار ئەمەس. ئاڭلىغان بولۇشىڭىز مۇمكىن، ئازادلىقنىك دەسلىپىدە يېڭى نىكاھ قانۇنى ئېلان قىلىنىدى. نۇرغۇن كادىرلار يېزىدىكى خوتۇنلىرىنى قويۇۋېتىپ، شەھەرلىك ياش، چىرايلىق ھەم ئوقۇغان قىزلارنى ئالدى. ئانام شۇنداق قىز ئوقۇغۇچىلارنىك بىرسى. ئۇ كاپىتالىستنىك ئايىم قىزى ئىدى. ئۆزىنىك سىياسىي ئورنىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ئاتامغا تەككەن بولۇشى مۇمكىن... بىراق ئانام ئاتامنىك ئۆزىنى چۈشەنمەيدىغانلىقىنى بىلىپ ئىزچىل ئىچ پۈشۈقى تارتتى. ۋاقىتنىك كۆپ قىسمىنى كىتاب بىلەن ئۆتكۈزۈپ كەلدى. ئانام كىتاب ئېلىشقا ئامراق، كىتابلىرى بەك جىق ئىدى. لېكىن مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدا، ئانام بەك قورقۇپ كېتىپ نۇرغۇن كىتابلىرىنى كۆيدۈرۈۋەتتى. ئىنىم ئىككىمىز بىرقىسىم كىتابلارنى تىقىۋەتكەنىدۇق. بۇ كىتابلار بولامدىكەن؟

ــ بۇ بۇرژۇئازىيەنىك نەرسىسى، ئەمما مەن تەنقىد قىلغان ئاساستا ئوقۇيمەن.

لاۋسەن جىك چيۈغا كىچىك بالىغا قارىغاندەك قاراپ:

ــ بۇ دۇنياۋى مەشھۇر ئەسەر. ھازىر بىزدە تەتۇر قىسمەتكە ئۇچراۋاتىدۇ. شۇنداقتىمۇ مەشھۇر ئەسەر يەنىلا مەشھۇر ئەسەر. ۋاقىتلىق ئوڭۇشسىزلىق بىلەن ئەخلەت قاتارىغا چۈشۈپ قالمايدۇ. يەنە كىتاب ئوقۇغۇڭىز بارمۇ؟ مەندە يەنە بىرنەچچە

كىتاب بار. بەك كۆپ ئوقۇماق، بولمىسا، دەرسلىكنى يېزىپ بولالمايسىز، مەن ياردەملىشەيمۇ ـ يە؟

لاۋسەن جىك چيۈغا بىرنەچچە ئابزاس يېزىشىپ بەرمەكچى بولۇپ:

ـــ مەن شىسۈنپىك كەنتىنىك تارىخىنى بەك پىششىق بىلىمەن. ئاۋۋال بىرنەچچە ئابزاس يېزىپ باقاي. يېزىپ بەرگىنىمنى مۇئەللىم ۋە ساۋاقداشلىرىڭىز بىلىپ قالامدۇ ـ يوق، قاراپ بېقىك. بىلىپ قالمىسا ئاندىن يېزىشىپ بېرەي، ـــ دېدى.

كېيىن گۈرۈپپا مۇزاكىرىسىدە، جىك چيۈ نەچچە كۈندىن بېرى يازغان نەرسىلىرىنى كۆپچىلىككە كۆرسەتتى. ئۇلار بىرنەچچە ئابزاسنى لاۋسەنىك يېزىشىپ بەرگەنلىكىنى بىلەلمىدى. شۇنىك بىلەن لاۋسەن جىك چيۈنىك «ياللانما ئەدىبى» گە ئايلىنىپ قالدى. لاۋسەن ھەر كۈنى چۈشتە ئۇنىڭغا دەرسلىك يېزىشىپ بېرەتتى. جىك چيۈ ھەر كۈنى چۈشتە لاۋسەن ئەكەلگەن كىتابنى ئوقۇيتتى.

5

بىركۈنى، جىڭ چىۋ مائارىپ ئىسلاھات گۇرۇپپىسىدىكىلەر بىلەن كەنتنىڭ شەرقى تەرىپىدىكى خېيۇۋيانى ئېكسكۇرسىيە قىلدى. قىيانىڭ ئاستى چوڭ ئۆڭكۇر ئىدى. ئەينى چاغدا، ياپون ئالۋاستىلىرىغا قارشى تۇرۇپ، ۋەتەن قۇتقۇزۇش خادىملىرى مۇشۇ ئۆڭكۇرگە يوشۇرۇنغان. لېكىن ۋەتەن خائىنلىرى مەخپىيەتلىكنى پاش قىلىپ قويغاچقا، ياپون ئالۋاستىلىرى خېيۇۋيانى قورشاپ، يارىدارلار بىلەن كەنت ئاھالىسى يوشۇرۇنغان ئۆڭكۇرنىڭ ئاغزىنى ئېتىپ، ئوت قويۇۋەتكەن. ئۆڭكۇردىن قېچىپ چىققانلار مىلتىق بىلەن ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەن. قېچىپ چىقمىغانلار ئوتتا كۆيۈپ ئۆلگەن. ئۆڭكۇرنىڭ تېمى ھازىرمۇ ئىسلاشقان پېتى تۇراتتى.

بۇ شىسۈنپىڭ كەنت تارىخىنىڭ ئەڭ ئېچىنىشلىق بىر بېتى ئىدى. بۇ ۋەقەنى ئاڭلاپ مائارىپ ئىسلاھاتى گۇرۇپپىسىدىكىلەر يىغلاپ كەتتى. ئېكسكۇرسىيەدىن كېيىن، تاماق ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى، ئەمما كۆپچىلىك ئىنقىلابىي قۇربانلار بۇگۈنكى بەختلىك تۇرمۇش ئۈچۈن باش كېتىشىدىن ئايانماي، ئىسسىق قانلىرىنى تۆكۈپ ھاياتىنى قۇربان قىلغان يەردە، ئەجىبا بىز تاماقنى كېچىكىپ يېسەك بولمامدىكەن؟ دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن كۆپچىلىك تاماق يېيىشنى ئۇنتۇپ، مۇشۇ ۋەقەنى يېزىش توغرۇلۇق يىغىن ئاچتى. ئۇلار چۈشتىن كېيىن سائەت ئىككىدە تارقالدى.

جىڭ چىۋ چوڭ ئانىنىڭ ئۆيىگە كەلدى. لاۋسەن كۆرۈنمەيتتى. ئۇ لاۋسەن كېلىشنى كەلدى، مەن كەلگۈچە ئىشقا كەتتى، دەپ ئويلىدى. جىڭ چىۋ تامىقىنى ئالدىراش يەپ بولۇپ، بۇگۈن ئاڭلىغان ۋەقەنى يېزىشقا كىرىشىپ كەتتى. ئەتىسى

چۈشتە لاۋسەن كەلمىدى. جىگ چىيۇ تۇنۇگۈن كەلسە، مەن يوق خاپا بولۇپ قالدىمكىن، ئەمدى كەلمەسمۇ؟ دەپ تەشۋىشلىنىپ قالدى. ئۇنىڭغا بۇ مۇمكىن ئەمەستەك تۇيۇلدى. لاۋسەندىن رەنجىگۈدەك ئۇ قانچىلىك ئادەم ئىدى؟

ئارىدىن يەنە نەچچە كۈن ئۆتتۈپ كەتتى. لاۋسەن پەقەتلا كەلمىدى. جىگ چىيۇ باشتا روھى چۈشۈپ كەتكەندەك بولۇپ قالدى. ئۆزىنى قانداقتۇر بىر يەرلىرى بىرقانداق بولۇپ قالغاندەك، يېزىۋاتقان نەرسىسىنى يازالمايۋاتقاندەك، گېپىلىدىن تاماق ئۆتمەيۋاتقاندەك سەزدى. لاۋسەن نېمىشقا كەلمەيدۇ؟ ئولتۇرسا ـ قوپسا مۇشۇنىلا ئويلايتتى. جىگ چىيۇ چوڭ ئانىدىن، لاۋسەن نەگە كەتتى؟ دەپ سوراپ باقماقچى بولدى. لاۋسەن بىلەن بىرەر چاتىقى بار ئوخشايدۇ دەپ قالارمىكىن، دېگەن ئەندىشىدە، سوراشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

گۇگۇم ۋاقتىدا، جىگ چىيۇ خۇەن خۇەننى ئەگەشتۇرۇپ لاۋسەننى ئىزدەپ قىدىرىپ ـ چارلاش ئەترىتىدىكىلەر تۇرۇۋاتقان لاپاسقا باردى. ئۇ لاپاسقا ئاز قالدى. لېكىن ئاككوردىيون ئاۋازى ئاڭلانمىدى. ئۇ شۇ ئەتراپتا بىردەم ئايلىنىپ يۈردى، لاپاسقا كىرىپ لاۋسەننىڭ دېرىكىنى قىلىشقا يۈزى چىدىمىدى. ئامالسىز پەرىشان ھالدا قايتىپ كەلدى.

ــ بايام خۇەن خۇەن ئۇچىنچى ئاتام نەچچە كۈن بولدى ئەجەپ كەلمەيدىغۇ؟ دەپ مەندىن سوراۋاتىدۇ، ــ دەپ چوڭ ئانىدىن ئەگىتىپ سورىدى.

ــ راست، لاۋسەن نەچچە كۈن بولدى قارىسىنى كۆرسەتمىدى، سىزدىن سورايدەپ تۇراتتىم تېخى. تۇغقان يوقلاپ كېتىپ قالغان ئوخشىمامدۇ؟ ــ چوڭ ئانا ناھايىتى مۇجمەل جاۋاب بەردى.

جىگ چىيۇ «لاسسىدە» بولۇپ قالدى. ئۇ توي قىلىپ بولغانمىكىنە؟ دەپ ئويلىدى. ئۇ لاۋسەندىن ئۇنىڭ توي قىلغان ـ قىلمىغانلىقىنى ئەزەلدىن سوراپ باقمىغان، لاۋسەنمۇ ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ توي قىلغان ـ قىلمىغانلىقىنى دەپ باققان ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ تېخىچە توي قىلماي يۈرۈۋاتقانلىقىنى ئۇنىڭغا چاڭقاڭمۇ دەپ باقمىغان. ئۇ

تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققان يىلى مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى باشلىنىپ كەتكەنلىكىنى دېگەندى. لاۋسەن جىڭ چيۈدىن ئالتە ـ يەتتە ياش چوڭ ئىدى. چۈنكى مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى باشلانغان چاغدا، جىڭ چىيۇ ئەمدىلا باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئىككىنچى يىللىقىغا چىققانىدى. لاۋسەن كېچىكىپ توي قىلىش چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشمىغان بولسا، بۇ چاققىچە توي قىلىپ بولدى دېگەن گەپ. جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ توي قىلىپ بولغانلىقىنى ئويلاپ، ئۇنىڭ ئالدىمغا چۈشۈپ كەتكەندەك تولىمۇ پەرىشان بولدى. ئەمما، ئۇنىڭ بىلەن ئارىلىشىپ ئۆتكەن بىر مەزگىللىك چاغلارنى بىر ـ بىرلەپ كۆز ئالدىغا ئەكىلىپ ئۇنىڭ ئۆزىنى ئالدىمغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئىككىسى پاراڭلىشاتتى ياكى بىر نەرسە يازاتتى. ئوتتۇرىدا ئېگىز ـ پەس پاراڭ ياكى ئېگىز ـ پەس ئىشلار يۈز بەرمەگەندى.

46

ئۇستەلدىكى ئەينەك ئاستىدا لاۋسەننىڭ كىنىشكىغا چاپلاش ئۈچۈن چۈشكەن بىر سۈكلۈق بىر پارچە سۈرىتى بار ئىدى. ئادەم يوق چاغلاردا، جىڭ چيۇ ئاشۇ سۈرەتكە قاراپ خىيالغا چۆمۈپ كېتەتتى. لاۋسەن بىلەن ئارىلىشىپ يۈرگەندىن بېرى، ئۇنىڭدىكى گۈزەللىك قارىشىنى لاۋسەن پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىۋەتتى، دەپ بىلەتتى. ئۇ لاۋسەننىڭ ئاقپىشماق چىرايىغا، بوي ـ بەستىگە، يۈرۈش ـ تۇرۇش ۋە گەپ ـ سۆزلىرىگە، يېقىملىق تەبەسسۇمىغا ئامراق ئىدى. قانداقتۇر قارامتۇل قىزغۇچ چىراي، تۆمۈر مۇنارىدەك بوي ـ بەست دېگەن گەپلەر قۇرۇپ كەتسۇن!

لاۋسەن ئۆزىنى پەقەتلا كۆرسەتمىدى. ئۇ بىرەر نەرسىنى بىلىپ قېلىپ، ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرەمدىغاندۇ؟ پات ئارىدا شىسۇنپىڭ كەنتىدىن كېتىپ قالسام، ئۇنى ئەمدى كۆرەلمەيمەن، دەپ ئويلىدى ئۇ.

كۆپىنچە ۋاقىتلاردا بىر ئادەم ئۆزىنىڭ بىرسىنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىنى بايقىغاندا، ئۇ ئادەم بىرنەچچە كۈن يوقاپ كېتىپ، تۇيۇقسىز كۆرۈنمىسە، ئاندىن شۇ ئادەمگە ئۆزىنىڭ بەكلا مەيلى چۈشۈپ قالغانلىقىنى بىلىدۇ.

بىرسىگە بۇنداق مەيلى چۈشۈپ قالغان روھىي ھالەتنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ

باقمىغان جىك چىۋ قورقۇپ كەتتى. يۇربكىنى لاۋسەننىك ئالقىنىغا تاشلاپ قويغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيلا قالدى. ئەمدى ھەممە ئىش لاۋسەننىك ئىختىيارىدا ئىدى. ئۇ لاۋسەن قاپقىنى تۇرۇپلا قويسا، يۇربكىگە ئاغرىق كىرىپ، تەبەسسۇم قىلىپلا قويسا چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرۈپ كېتىدىغان ھالدا ئىدى. شۇنچىلىك ئېھتىياتسىزلىق قىلغانلىقىنى، ئىككىسىنىك ئىككى دۇنياغا تەئەللۇق ئادەم ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلىپ تۇرۇپ ئۇنى قانداقلارچە ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىنى، بۇ ئىشتا شۇنچىلىك بىپەرۋالىق قىلغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى.

قىزلارنىك ھەممىسى، بولۇپمۇ نامرات ئائىلىنىك قىزى كۈل قىزنىك چۈشىنى تولىراق چۈشىسە كېرەك. چۈشىدە، بىركۈنى كېلىشكەن ھەم ئاقكۆڭۈل شاھزادە نامراتلىقىغا قارىماي، ئاشىق ـ بىقارار بولۇپ، ئۇنى ئازاب دېڭىزىدىن قۇتۇلدۇرۇۋالىدۇ. ئۇ جەننەتتە ياشىغاندەك بەختلىك ياشايدۇ. بۇنداق چۈشنى كۆرگۈدەك جۈرئەت جىك چىۋدا يوق. كۈل قىز ئەمەسلىكى ئۈنىك ئۆزىگە ئايان. كۈل قىز گەرچە نامرات بولسىمۇ، لېكىن ئۇ سۈرەتتەك چىرايلىق! ئۇنىك ئۇستىگە كۈل قىزنىك ئاتا ـ ئانىسىمۇ پومېشچىك ئۇنسۇر ياكى تارىخىي ئەكسىلئىنقىلابچىنىك پۇشتى ئەمەس.

جىك چىۋ، قايسى تەرىپىم لاۋسەننىك ياخشى كۆرۈشىگە ئەرزىيدۇ، دەپ ئويلاپ تاپالمىدى. ئۇ بىرتۇرۇپ، لاۋسەن چۈشتە بىكارچىلىقتا ئىچ پۈشۈقىنى چىقىرىش ئۈچۈن چوك ئاننىنكىگە كېلىدۇ، دەپ ئويلايتتى. يەنە بىر تۇرۇپ، ئۇ بەلكىم ھېلىقى كىتابتىكى ئازراق ھىيلە ئىشلىتىپ بىر قىزنى ئالداپ قولغا كىرگۈزۈۋېلىپ، ئۆزىنىك «ئوۋچى خاتىرىلىرى» نى شانلىق ئۇرۇش نەتىجىسى يېزىپ قالدۇرغاندەك يېزىپ قالدۇرۇپ، ئاندىن باشقا بىر قىزنىك دوپپىسىغا جىگده سېلىش ئۈچۈن باشقا بىر يەرگە ماڭغان ھېلىقى بايۇەچچىگە ئوخشاش ئادەمدۇر، دەپ ئويلايتتى.

جىك چىۋ ئۆزىنىك لاۋسەنگە ئالدىنىپ قالغانلىقىنى سەزدى. چۈنكى لاۋسەننى كۆڭلىدىن پەقەتلا چىقىرىۋېتەلمىدى. لاۋسەن بۇنى چوقۇم بىلىپ قالدى، دەپ قىياس قىلدى. ئانىسى دائىم تىلغا ئالىدىغان «قىلدىن كەتتىك، قىرىقتىن كەتتىك» دېگەن

گەپ مۇشۇ بولسا كېرەك. ئۇ «جىن ئېيىر» دېگەن كىتابتىكى بىر ۋەقەلىكنى ئەسكە ئالدى. جىن ئېيىر روچىستىرگە بولغان مۇھەببىتىدىن ۋاز كېچىش ئۈچۈن ھەر كۈنى ئەينەككە قاراپ ئۆز ـ ئۆزىگە: «سەن چىرايى ـ شەكلى ئادەتتىكىدەك بىر قىز. ئۈنى ياخشى كۆرۈشكە ئەرزىمەيسەن، بۇ نۇقتىنى مەڭگۈ ئۇنتۇما» دەيتتى. جىك چىۋە ئەينەككە قاراپ ئۆز ـ ئۆزىگە شۇنداق دەپ باقتى. بىراق، شۇنداق قىلىش ئۇنىڭغا ئۆزىنىك ئۈنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىنى ئېتىراپ قىلغاندەك بولۇپ تۇيۇلدى. بۇ نۇقتىنى ئېتىراپ قىلىشقا ئۆزىمۇ پېتىنالمايتتى. ئۇ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئىدى. لاۋسەن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ بولۇپ، خىزمەتكە چىققان ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە كېچىكىپ توي قىلىش تەكتلىنىۋاتقان چاغدا، مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان بىر قىز ئوقۇغۇچىنىڭ بۇنداق خىياللاردا بولۇشى بەسى مۇشكۈل ئىدى. ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە: «مەن چوقۇم ئۇنى ئۇنتۇپ كېتىمەن. كەلگەن تەقدىردىمۇ يۈزىگە ھەرگىز قارىمايمەن» دېدى.

جىك چىۋە كەنت تارىخى يېزىۋاتقان دەپتىرىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بېتىگىچە:

ــ بارلىق ئۇششاق بۇرژۇئا ئىدىيەسى بىلەن قەتئىي چەك ـ چېگرا ئايرىيمەن. جان ـ دىلىم بىلەن ئۆگىنىمەن، خىزمەت قىلىمەن. دەرسلىكنى ئوبدان تۈزىمەن. مەكتەپ رەھبەرلىكىنىڭ ماڭا بولغان ئىشەنچىسىگە ئەمەلىي ھەرىكىتىم بىلەن جاۋاب قايتۇرىمەن، دەپ ئىرادىنامە يازدى. ئىرادىنامە مۇجىمەل يېزىلىپ قالدى. چۈنكى ھەرقانداق بىر ئادەم ئۆز مەخپىيىتىنى بىلىۋالغۇدەك سۆزمۇ يوق ئىدى. بىراق «ئۇششاق بۇرژۇئا ئىدىيەسى» دېگەن گەپنىڭ نېمىگە قارىتىلغانلىقى ئۇنىڭ ئۆزىگە ئايان ئىدى.

ئارىدىن نەچچە كۈن ئۆتتى. «ئۇششاق بۇرژۇئا» يەنە پەيدا بولدى. چۈشتىن كېيىن، سائەت بەشلەر بولۇپ قالغاندى. جىك چىۋە ھۇجرىسىدا بىر نەرسە يېزىۋاتاتتى. ئۇشتۇمتۇت چوڭ ئاننىڭ خۇشاللىق چىقىپ تۇرغان ئاۋازىدا: «كەلدىڭىزمۇ؟ تۇغقان يوقلاپ كەتكەنمىدىڭىز؟» دېگىنىنى، ئاندىن لاۋسەننىڭ: «ياقەي، ئىككىنچى ئەترەتكە

كەتكەنىدىم» دېگەن ئاۋازىنى ئاڭلىدى. ئۇنىڭ يۈرىكى ياپراقتەك تىترەپ كەتتى.

ــ خۇەن خۇەن سىزنى بەك سوراپ كەتتى، بىزمۇ سېغىنىپ كەتتۇق، ــ دېدى چوڭ ئانا.

جىڭ چيۇ، ھېلىمۇ ياخشى چوڭ ئانا جىڭ چيۇمۇ بەك سوراپ كەتتى دېمەي، خۇەن خۇەنگە يۈكلەپ قويدى، دېگەن ئوي بىلەن ساراسىمگە چۈشۈپ قالدى. ئۇ ھېلىقى «قۇربانلىق» نىڭ چوڭ ئۆيده خۇشال يۈگۈرۈپ يۈرگەنلىكىنى سەزدى. بىر كەمده، خۇەن خۇەن قولىدا نەچچە تال كەمپۈتنى ئېلىپ جىڭ چيۇنىڭ يېنىغا كىرىپ قولىدىكى كەمپۈتنى ئۇنىڭغا تەڭلىدى. جىڭ چيۇ خۇەن خۇەننىڭ قولىدىن كەمپۈتنى ئېلىپ، «قۇربانلىق» نىڭ ئۆزىگە يەنە قايتۇرۇپ بەردى. خۇەن خۇەن ئىككى تال كەمپۈتنى قەغەزىدىن سويۇۋېتىپ، ئاغزىغا سالدى، ئۇنىڭ ئىككى قوۋۇزى كۆپۈپ كەتتى.

جىڭ چيۇ ئۆزىنى قاتتىق تۇتۇپ لاۋسەننىڭ ئالدىغا چىقمىدى. ئۇلار لاۋسەننىڭ چوڭ ئانا بىلەن قىلىشقان پارىڭىنى ئاڭلاپ تۇراتتى. ئىككىنچى ئەترەتتىن چاتاق چىققانلىقى ئۈچۈن، ئىككىنچى ئەترەتتىكىلەر چاتاقنى ئوڭشاتقىلى ئۇنى شۇ ياقتا چاقىرتىپ ئەكەتكەنىدى. ئىككىنچى ئەترەت يەنجياڭ دەرياسىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى بىر كەنتته تۇراتتى. جىڭ چيۇ راھەتلىنىپ تىندى. ئىرادىسىنى بىراقلا ئۇنتۇپ، لاۋسەن بىلەن كۆرۈشۈشنى، ئازراق پاراڭلىشىشنى خالاپ قالدى. ئۇ دەپتىرىنى ئەپچىقىپ، ئۆزى يازغان ئىرادىنامىنى قايتا ـ قايتا ئوقۇپ ئۆز ـ ئۆزىگە: «جىڭ چيۇ، ئۆزۈڭنى سىنايدىغان چاغ يېتىپ كەلدى، گېپىڭ گەپ بولسۇن» دېدى.

بىر كەمده لاۋسەننىڭ ئاۋازى ئۆچتى. لاۋسەننىڭ كېتىپ قالغانلىقىنى كۆڭلى تۇيغان جىڭ چيۇ، ناۋادا ئۇ يەنە باشقا بىر يەرگە كېتىپ نەچچە كۈنگىچه كەلمىسە، بۇگۈنكى مۇشۇ پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويغان بولمامدىمەن؟ دەپ ئويلاپ نادامەت چەكتى. ئۇ لاۋسەننىڭ قارىسىنى بولسىمۇ كۆرۈۋالاي، دېگەن خىيال بىلەن ئالدىراش ئورنىدىن تۇردى. لاۋسەننىڭ قارىسىنى بولسىمۇ كۆرۈۋالسا، كۆڭلى ئارام تېپىپ

قالغان بولاتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ كەينىگە ئۆرۈلۈشىگە، ھۇجرا ئۆينىڭ ئىشىكىگە قىيپاش ھالەتتە يۆلىنىپ تۇرغان لاۋسەننى كۆردى.

ــ سىز... نەگە ماڭدىڭىز؟ ــ دەپ سورىدى ئۇ.

ــ مەن ... كەينىگە.

ئۆينىڭ كەينىدە بىر ئاۋارە ھاجەتخانا بار ئىدى. ئۆينىڭ «كەينىگە» دېگىنى «ھاجەتخانا» نى كۆرسىتەتتى.

ــ بېرىپ كېلىڭ، سىزگە دەخلى قىلغۇم يوق، سىزنى مۇشۇ يەردە ساقلايمەن، ــ دېدى لاۋسەن.

جىڭ چيۇ لاۋسەنگە ھاڭۇبقىپ قاراپ تۇرۇپلا قالدى. نەچچە كۈن كۆرمىگەچكە، لاۋسەن ئۇنىڭ كۆزىگە جۇدەپ قالغاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى. ساقاللىرى ئۆسۈپ كەتكەنىدى. ئۇ لاۋسەننى ئىلگىرى ھېچقاچان بۇنداق ھالەتتە كۆرۈپ باقمىغانىدى. ئۇ ئادەتتە ساقال ـ بۇرۇتىنى پاكىز چۈشۈرۈپ يۈرەتتى.

ــ ئۇ يەردە بەك چارچاپ كەتكەن ئوخشىمامسىز؟ ــ دەپ سورىدى جىڭ چيۇ ئەنسىرىگەندەك.

ــ چارچاپمۇ كەتمىدىم، تېخنىكىلىق ئىش. كۈچمۇ تەلەپ قىلىپ كەتمەيدۇ، ــ دېدى ئۇ يۈز ـ كۆزىنى سىيلاپ، ــ ياداپ قاپتىمەنمۇ؟ ئۇيقۇ يوق ...

لاۋسەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارايتتى، ئۇنى سۈر بېسىپ كەتتى. جىڭ چيو كۆڭلىدە، مەڭزلىرىم ئولتۇرۇشۇپ كەتكەنمىكەنە؟ دەپ ئويلىدى. ئۇ پەس ئاۋازدا:

ــ ئىككىنچى ئەتىرەتكە باردىغانلىقىڭىزنى نېمىشقا چوڭ ئانامغا دەپ قويمايسىز؟ خۇەن خۇەن جىدىلىڭىزنى بەك قىلىپ كەتتى.

ــ شۇ كۈنى ناھايىتى ئالدىراش مېڭىپ كەتتىم. دەپ قويۇشقا ۋاقىت چىقمىدى. يەنجياخېدا ماشىنا ساقلاۋېتىپ، ئارىلىقتا پوچتىخانىغا كىرىپ چوڭ ئاكامدىن ئۆيىدىكىلەرگە گەپ ئېيتىپ بەرگەنىدىم. ئۇ ئۈنتۈپ قالغان ئوخشايدۇ، كېيىن ئىمكانىيەت بولمىدى، سىزگە دەپ قويغىلى يەنىلا ئۆزۈم كەلدىم.

ئۇنىڭ نېمە دېگىنىدۇ بۇ، جىڭ چېۋ چۆچۈپ كەتتى. لاۋسەن ئۇنىڭ خىيالىنى بىلىپ قالغاندەك، نەچچە كۈندىن بۇيان ئۇنى ئىزدەپ يۈرگەنلىكىدىن خەۋەردارلىقىدىن قىلاتتى. جىڭ چېۋ:

ــ نېمىشقا ماڭا دەيتتىڭىز؟ نەگە بېرىشىڭىز بىلەن مېنىڭ نېمە كارىم؟

ــ نەگە بېرىشىم بىلەن كارىڭىز بولمىسا مەيلى، نەگە بارغانلىقىمنى دېسەم بولمامدىكەن؟ ــ دېدى لاۋسەن بېشىنى قىيسايتىپ سەل يولسىزلىق قىلىۋاتقاندەك قىياپەتتە.

ئوڭايسىزلىنىپ نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي قالغان جىڭ چېۋ ئالدىراش كەينىگە ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ تالادا بىردەم تۇرۇپ، ئاندىن ھۇجرىسىغا ئۇچقاندەك كىردى. لاۋسەن ئۇستىلىنىڭ ئالدىدا ماقالە دەپتىرىنى ۋاراقلاپ ئولتۇراتتى. ئۇ يۇگۇرۇپ بېرىپ دەپتەرنى يېپىۋەتتى.

ــ نېمىدەپ بىراۋنىڭ نەرسىسىنى رۇخسەتسىز كۆرىسىز؟ ــ دېدى ئۇ لاۋسەننى ئەيىبلەپ.

51

لاۋسەن مىيىقىدا كۈلۈپ:

ــ نېمىدەپ بىراۋنىڭ نەرسىسىنى رۇخسەتسىز كۆرىسىز؟ ــ دەپ ئۇنى دوردى.

جىڭ چېۋ تېرىككەن ھالدا ئۆزىنى ئاقلاپ:

ــ سىزنى يېزىپتىمەنمۇ؟ ئىسىم ـ شەرىپىڭىزنى تىلغا ئاپتىمەنمۇ؟ يازغىنىم... ئىرادىنامە، ــ دېدى.

لاۋسەن ھەيران بولغىنىچە:

ــ مەن سىزنى مېنى يېزىپتۇ دېمىدىمغۇ. سىز ياپون ئالۋاستىلىرىغا قارشى ئۇرۇش ۋاقتىدىكى ئاشۇ قەھرىمانلارنىڭ ئىجازىتىنى ئالماي تۇرۇپ شۇلارنى يېزىشقا باشلاپسىز دەۋاتىمەن، مېنى يازغانمىدىڭىز؟ قېنى قەيەردە؟ بۇ سىز يېزىۋاتقان كەنت تارىخى شۇغۇ... ــ دېدى.

جىڭ چېۋ ئىرادىنامىنى لاۋسەننىڭ كۆرمىگەنلىكىنى بىلمەي، ئۇنى قارىسىغا

ئەبىلەپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن قاتتىق ئۆكۈندى. ئۇ بايام دەپتەرنىڭ ئالدى تەرىپىگە يېزىلغان كەنت تارىخىنى كۆرگەندەك قىلاتتى. ھېلىمۇ ياخشى، لاۋسەن كۆزىنىڭ ئىچىگە كىرىۋالمىدى. ئۇ يېنىدىن بىر تال قەلەمنى چىقىرىپ:

ــ بۇنى ئىشلىتىڭ. سىزگە بۇرۇنلا بىر قەلەم ئېلىپ بەرگۈم بار ئىدى. سىرتقا چىقىش پۇرسىتى بولمىدى. سىزنىڭ قەلىمىڭىز سىياھ قۇسىدۇ. قاچانلا قارىسا ئوتتۇرا بارمىقىڭىز سىياھ يۇقى.

جىڭ چىيۇ لاۋسەننىڭ ئۆزىگە قەلەم بېرىش توغرۇلۇق دېگەن گەپنى يادىغا ئالدى، چۈنكى لاۋسەن مەيدى يانچۇقىغا نەچچە تال قەلەم قىستۇرۇۋېلىشقا ئامراق ئىدى. ئۇ بىر قېتىم لاۋسەننى:

ــ سىز ھەقىقەتەن كاتتا زىيالىي ئىكەنسىز. مەيدە يانچۇقىڭىزغا ئەجەپ جىق قەلەم قىستۇرۇپ يۈرۈيدىكەنسىز، ــ دەپ مازاق قىلغانىدى.

ــ ئاڭلىمىغانمىدىڭىز؟ مەيدە يانچۇقىغا بىر تال قەلەم قىستۇرغان ئادەم ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى، ئىككى تال قەلەم قىستۇرغان ئادەم پىروفېسسور، ئۈچ تال قەلەم قىستۇرغان ئادەم... ، ــ لاۋسەن ھەييارلىق قىلىپ گەپنىڭ ئاخىرىنى دېمىدى.

ــ نېمە بولىدۇ؟ ئۈچ تال قەلەم قىستۇرغان ئادەم نېمە بولىدۇ؟ يازغۇچى بولامدۇ؟

ــ ئۈچ تال قەلەم قىستۇرغان ئادەم قەلەم رېمونت قىلىدۇ.

بۇ گەپ قىزىق تۇيۇلۇپ جىڭ چىيۇ ئۆزىنى تۇتالماي كۈلۈپ كەتتى. ئۇ:

ــ بۇ گەپچە سىز قەلەم رېمونت قىلامسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ھەئە، مەن ئۇششاق ـ چۈششەك نەرسىلەر بىلەن ھەپىلىشىشكە خۇشتار، مەسىلەن، قەلەم، سائەت دېگەندەك. ئاككوردىيوننىمۇ چۈڭۈپ قايتىدىن قۇراشتۇرۇشقا كۆزۈم يېتىدۇ. قەلىمىڭىزنى چۈڭۈپ كۆردۈم. رېمونتقا يارىمايدۇ، ئالماشتۇرۇڭ، يېڭىدىن بىرنى ئېلىڭ، ۋاقتىم چىقسا سىزگە بىر قەلەم ئېلىپ بېرىمەن. بۇ قەلەمنى ئىشلىتىپ يۈرۈپ يۇزىڭىزنىڭ سىياھ يۇقى بولۇپ كېتىشىدىن قورقمامسىز؟ سىلەر

قىزلار خەقنىڭ ئالدىدا كۆلكىگە قېلىشتىن بەك قورقىسىلەرغۇ.

جىڭ چيۇ يا «ھە»، يا «ياق» دېمىدى، چۈنكى ئۇنىڭ ئائىلىسى نامرات ئىدى. يېڭى قەلەم سېتىۋالالمايتتى. ھازىر ئىشلىتىۋاتقان قەلىمىنىمۇ ئۇنىڭغا بىرسى بەرگەنىدى. لاۋسەن قەلەمنى تەڭلەپ:

ــ بۇ قەلەمنى ياقتۇرامسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

جىڭ چيۇ قەلەمنى قولىغا ئالدى. «ئالتۇن يۇلتۇز» ماركىلىق ناھايىتى چىرايلىق قەلەم ئىدى. چىرايلىق بولغاندىمۇ ئاجايىپ چىرايلىق ئىدى. ئۇنىڭ قەلەمگە شۇئان سىياھ ئىچۈرگۈسى كېلىپ كەتتى. قەلەمنى ئېلىپ قالغۇسى بولسىمۇ، لېكىن قەلەمنىڭ پۇلىنى قايتۇرغۇدەك ماغدۇر ئۇنىڭدا يوق ئىدى. مۇشۇ قېتىم يېزىغا چۈشكەندە، ئالدىن تاپشۇرىدىغان تاماق پۇلىنىمۇ ئانىسى باشقىلاردىن قەرز ئېلىپ جايلاپ بەرگەنىدى. شۇڭا ئۇ:

ــ ئالمايمەن، ئۆزۈمنىڭ قەلىمىنى ئىشلىتىۋېرەي، ــ دەپ قەلەمنى لاۋسەنگە قايتۇرۇپ بەردى.

53

ــ نېمىدەپ؟ ياقتۇرمىدىڭىزمۇ؟ ــ دېدى لاۋسەن سەل تېرىككەندەك بولۇپ، ــ قەلەمنى ئالغان چېغىمدا، قارا قەلەمنى ياقتۇرۇپ كەتمەيدىغانلىقىڭىزنى ئويلىغانىدىم. لېكىن باشقا رەڭدىكىسى يوق ئىكەن. مېنىڭچە مۇشۇ رەڭدىكىسىمۇ ياخشى، قەلەم ئىنچىكە چىقىدۇ، سىزنىڭ خېتىڭىز بەك چىرايلىق، شۇڭا ئۇچى ئۇچلۇق قەلەم ياخشى، ــ ئۇ يەنە چۈشەندۈرۈپ، ــ ئىشلىتىپ كۆرۈپ بېقىڭ، بولمىسا كېلەر قېتىم ياخشىراق قەلەمدىن ئېلىپ بېرەي، ــ دەپ قوشۇمچە قىلدى.

ــ ياق، ياق، قەلەمنى ناچار دەۋاتقىنىم يوق، ئەجەپ... ياخشى قەلەم ئىكەن. ھەقچان بەك قىممەتتۇ؟

ــ قىممەت ئەمەس. سىزگە يارىسىلا بولدى. سىياھ ئىچكۈزۈپ خەت يېزىپ كۆرۈپ بېقىڭ، ــ لاۋسەن شۇنداق دەپ سىياھ قۇتىسىنى ئەكىلىپ، قەلەمگە سىياھ ئىچكۈزدى. ئۇ خەت يازغاندا گويا بىر ئىش ئۈستىدە ئويلىنىۋاتقاندەك قەلەمنى چىڭ

تۇتۇپ يەڭگىل مىدىرلىتىپ، ئاندىن شارتىلدىتىپ يېزىپ كېتەتتى. لاۋسەن دەپتەرگە بىر كوبلىت شېئىر يازدى. شېئىرنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق ئىدى: سىزنى كۆرگەن شۇ كۈندىن باشلاپ، سىزدىن شۇنى چىن دىلىمدىن ئۆتۈنىمەن. ناۋادا تۇرمۇش يولى تاق لىنىيەلىك بولسا، سىزنى ئالدىمدا ماڭسىكەن دەيمەن، شۇنىڭدا سىزنى ھەر ۋاقىت كۆرۈپ تۇرالىغان بولاتتىم. ناۋادا تۇرمۇش يولى جۈپ لىنىيەلىك بولسا، سىزنى مەن بىلەن قول تۇتۇشۇپ بىللە ماڭسىكەن دەيمەن، شۇنىڭدا كۆز يەتمەس ئادەم ئېقىمى ئارىسىدا كېتىۋېتىپ، سىزنى يىتتۈرۈپ قويمىغان بولاتتىم.

جىڭ چيۈغا بۇ بىر كوبلىت شېئىر قالتىس يېقىپ كەتتى. ئۇ:

ــ بۇ كىمنىڭ شېئىرى؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ مۇنداقلا يېزىپ قويدۇم. بۇنى شېئىر دېگىلى بولمايدۇ. كاللامغا كېلىپ قالدىغۇ تاڭ، ــ دەپ جاۋاب بەردى لاۋسەن.

شۇ كۈنى لاۋسەن ئۇنى قەلەمنى ئېلىپ قېلىشقا دەۋەت قىلدى. ئۇنىمىسا، قەلەمنى كۆتۈرۈپ گۈرۈپپىغا باردىغانلىقىنى، گۈرۈپپىدىكىلەرگە مۇشۇ قەلەمنى مائارىپ ئىسلاھاتىغا قوشقان تۆھپەم سۆپىتىدە، كەنت تارىخى يېزىۋاتقان جىڭ چيۈغا تۇتتۇم، دەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. جىڭ چيۈ لاۋسەن گۈرۈپپىغا راستىنلا بارسا، بۇ ئىشنى ھەممە ئادەمنىڭ بىلىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، نائىلاج قەلەمنى ئېلىپ قالدى. قەلەمنىڭ پۇلىنى پۇل تاپقاندا بېرىۋېتىدىغانلىقىغا لەۋزە قىلدى. لاۋسەن:

ــ ماقۇل، ساقلايمەن، ــ دېدى.

6

ئاربدىن نەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى. K شەھىرىگە بېرىپ دەم ئېلىش نۆۋىتى جىڭ چيۈغا كەلدى. ئۇنىڭ دەم ئېلىشى چارشەنبە ۋە پەيشەنبە كۈنىگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

ئالدىنقى ئىككى قېتىملىق ئالمىشىپ دەم ئېلىش نۆۋىتىنى ئۇ لى جىيەنكاڭ ئىسىملىك بىر ئوغۇل ئوقۇغۇچىغا ئۆتۈنگەنىدى. چۈنكى لى جىيەنكاڭنىڭ سالامەتلىكى دېگەندەك ياخشى ئەمەس، يۈزىگە دائىم مۇنەك چىقىپ قالاتتى. دوختۇرغا پات ـ پات تەكشۈرتۈپ تۇرمىسا بولمايتتى. دەم ئېلىش نۆۋىتىنى ئۆتۈنۈپ بېرىشىدىكى يەنە بىر سەۋەب ــ ئۇنىڭ يول خىراجىتى يوق ئىدى. شۇ چاغدا ئانىسى ئاران 40 نەچچە يۈەن مائاش ئالاتتى. شۇ پۇل بىلەن سىڭلىسى ئىككىسىنى باقاتتى. يېزىدىكى ئاكىسىغا ئازراق پۇل ئەۋەتتى. يېزىدا ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىلمۇاتقان ئاتىسىغا قارايتتى. مائاش ئۇ ئايدىن ـ بۇ ئايغا ئۇلاشمايتتى. پۇلنى ئىمكان بار تېجەپ ئىشلىتەتتى.

جىڭ چيۇ بۇ قېتىم قايتمىسا زادى بولمايتتى. سىنىپ مەسئۇلى دەم ئېلىپ قايتىپ كەلگەن بىرسىدىن ئۇنىڭغا بىر پارچە خەت ئەۋەتكەنىدى. خەتتە: مەكتەپتە بىرلەشمە پائالىيەت ئۆتكۈزۈلىدىغانلىقى، سىنىپ بويىچە نومۇر ئورۇنلاشتۇرۇش ئۇنىڭغا قاراشلىق ئىكەنلىكى، قايتىپ كەلمىسە زادى بولمايدىغانلىقى، ئۇسسۇل ئىشلەپ، ئىشلىگەن ئۇسسۇلنى ساۋاقداشلىرىغا ئۆگىتىپ قويۇپ ئاندىن قايتىپ كەتسە بولىدىغانلىقى دېيىلگەنىدى. سىنىپ مەسئۇلى پۈتۈن سىنىپتىكى ساۋاقداشلىرىنى سەپەرۋەر قىلىپ ئۇنىڭ كېلىپ ـ كېتىش خىراجىتىنى غەملەپ قويغاچقا، شۇڭا، ئۇ بۇ قېتىم جەزمەن قايتىشى كېرەك ئىدى.

جىڭ چىۋنىڭ ئانىسى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ قارمىقىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپكە دەرس بېرەتتى. جىڭ چىۋنىڭ سىنىپ مەسئۇلى ئانىسىنىڭ بىر مەكتەپتە ئىشلەۋاتقان خىزمەتدىشى ئىدى. سىنىپ مەسئۇلى جىڭ چىۋنىڭ ئائىلىسىنىڭ نامرات ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. ھەر قېتىم ئوقۇش باشلىنىپ ئوقۇغۇچىلار ئۆزىنى تىزىمغا ئالدۇرغاندا، ئوقۇش پۇلى تاپشۇرۇش ۋاقتىنى كەينىگە سۈرۈپ بېرەتتى. ھەربىر مەۋسۇملۇق ئوقۇش پۇلى ئۈچ ـ تۆت يۈەن بولسىمۇ، ئەينى ۋاقىتتا شۇمۇ ئاز پۇل ئەمەس ئىدى.

سىنىپ مەسئۇلى ئۇنى ئانكىت تولدۇرۇپ، مەكتەپنىڭ ھەر مەۋسۇمدە بېرىدىغان 15 يۈەن تولۇقلىما ياردەم پۇلىنى ئېلىشقا ئۇندەيتتى. بۇ ئوقۇش ياردەم پۇلى ئىدى. ئۇ ئانكىت تولدۇرۇشقا ئۇنمايتتى. چۈنكى ئوقۇش ياردەم پۇلى ئالىدىغان بالىلارنى سىنىپىدىكىلەر باھالاپ كۆرسىتىپ بېرەتتى. جىڭ چىۋ ئائىلىسىنىڭ نامرات ئىكەنلىكى تۈپەيلىدىن ئوقۇش ياردەم پۇلى ئېلىپ ئوقۇۋاتقانلىقىنى باشقىلارنىڭ بىلىپ قېلىشىنى خالىمايتتى.

جىڭ چىۋ ھەر يىلى يازلىق تەتىلدە سىرتلاردا مەدىكارچىلىق قىلاتتى. بىرقىسىم قۇرۇلۇش ئورۇنلىرىدا نىمكار بولۇپ ئىشلەيتتى. تام قويۇرۇۋاتقان ئۇستامغا خىش توشۇيتتى، سېمونت لاي ئېتەتتى. ياغاچ چېلەك بىلەن سېمونت لاي توشۇيتتى. كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئېگىز جازا ئۇستىدە تۇرۇپ، پەستە تۇرۇپ ئاتقان خىشنى تۇتاتتى. بەزىدە نەچچە ئادەم بىلەن بىللە ناھايىتى ئېغىر بېتون تاختا كۆتۈرەتتى. ھەممىسى تولىمۇ خەتەرلىك ئىشلار ئىدى. كۈنلۈك ئىش ھەققى بىر يۈەن ئىككى مو ئىدى. شۇڭا ئۇ تەتىلدە كۈنلۈك ئىشلەيتتى.

بۇ قېتىم ئالمىشىپ دەم ئېلىش نۆۋىتىنىڭ ئۆزىگە كەلگەنلىكىدىن ئۇ ھەم خۇش بولدى ھەم غەمگە پاتتى. ئانىسى بىلەن سىڭلىسىنى كۆرىدىغانلىقىنى ئويلىسا، خۇشال بولاتتى. ئانىسىنىڭ سالامەتلىكى ياخشى ئەمەس، سىڭلىسى تېخى كىچىك بولغاچقا، ئۇ ھەمىشە يۈرىكى سۇ يۈرەتتى. ئەمدى بارسا ئۇلارنى كۆرەلەيدۇ، كۆمۈر ۋە

گۈرۈچ ئېلىشىپ، ئۆينىڭ ئېغىر ـ يېنىك ئىشلىرىنى قىلىشىپ بېرەلەيتتى. لېكىن ئۇنىڭ شىسۇنپىڭ كەنتىدىن ئايرىلىشقا تۇرۇپ يەنە كۆزى قىيمايتتى. بۇ يەردىن ئىككى كۈن كېتىپ قالسا، لاۋسەننى ئىككى كۈن كۆرەلمەيتتى. ئۇلارنىڭ بۇ يەردە تۇرىدىغان ۋاقتىمۇ ئاز قالغانىدى.

چوڭ ئانا جىڭ چيۈنىڭ K شەھىرىگە قايتىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، چاڭلىن ئاپىرىپ قويسۇن، دەپ بەك كۈچەپ كەتتى. لېكىن جىڭ چيۈ بىرىنچىدىن، چاڭلىننىڭ ئىشىغا دەخلى يەتكۈزۈپ قويىدىغانلىقىنى، ئىككىنچىدىن، بۇ ياخشىلىقنى ياندۇرۇپ بولالمايدىغانلىقىنى ئويلاپ ئۇنىماي قويدى.

چاڭفاڭنىڭ دەپ بېرىشچە، چاڭلىن بۇندىن نەچچە يىل ئىلگىرى يېزىغا چۈشكەن بىر زىيالىي قىز بىلەن تېپىشىپ قالغان. ھېلىقى زىيالىي قىز ئاتىسىنىڭ مەرتىۋىسىنى دەپ چاڭلىن بىلەن بىر مەزگىل ئارىلاشقان بولسا كېرەك، شۇ ئارىلىقتا ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىش كۆرسەتكۈچى چۈشكەن، ھېلىقى زىيالىي قىز شەھەرگە قايتىش كۆرسەتكۈچىنى ھەل قىلىپ بېرەلىسە، ئۇنىڭ بىلەن جەزمەن تۇي قىلىدىغانلىقى توغرىسىدا چاڭلىنغا قەسەم بەرگەن. بىراق، ھېلىقى زىيالىي قىز چاڭلىن ئارقىلىق، چاڭلىننىڭ ئاتىسىغا كۆرسەتكۈچنى ھەل قىلدۇرۇۋېلىپ، شۇ كەتكەن پېتى قارىسىنى كۆرسەتمەي قويغان. ئۇ كېيىن باشقىلارغا ئەمدى پۇشايمان قىلغان بىلەن ئورنىغا كەلمەيدۇ. بولمىسا، بۇ چاغقۇچە ئۇنىڭ ئادىمى بولۇپ كېتەتتىم، قانىتىم بولسىمۇ يېزىدىن چىقالمايتتىم، دەپ چاڭلىننىڭ قىپقىزىل ساراڭغا چىقىرىۋەتكەن.

شۇ ئىشتىن كېيىن، چاڭلىن كەنتتىكىلەرنىڭ كۈلكە دەستىكىگە ئايلىنىپ قالغان، ھەتتا ئۇششاق بالىلارمۇ: «چاڭلىن ساراڭ، چاڭلىن ساراڭ، مىكيانىنى ئۇچۇرۇۋېتىپ، تۇخۇمىنى چېقىۋەتكەن ساراڭ. خوتۇننىڭ چىڭ تۇتالماي، شەھەرگە يولغا سېلىپ قويغان ساراڭ» دەپ قوشاق ئېيتىدىغان بولۇپ كەتكەن.

چاڭلىن ئۇزۇن ۋاقىتقىچە خۇددى ئۇششۇك تەگكەن پىدىگەندەك شۇمشىيىپ

كەتكەن، يا تاپقان لايىققا ئۇنىماي، ئۆزى لايىق تاپماي يۈرگەن. بۇ نۆۋەت قىز ئوقۇغۇچى جىڭ چيۇ ئۇلارنىڭكىدە تۇردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ روھى يەنە كۆتۈرۈلۈپ قالغاندەك بولدى. شۇڭا چوڭ ئانا بۇ ئىشنى چاڭفاڭ ئارقىلىق جىڭ چيۇغا يۈرىتىپ قويدى. لېكىن چاڭفاڭ ئىككىنچى ئاكىسىنى جىڭ چيۇغا خوپ كۆرمىدى، ئۇ ئەلچى بولۇش تۇگۈل، ئانىسى بىلەن ئىككىنچى ئاكىسىنىڭ ھەممە گەپىنى ئېقىتماي ـ تېمىتماي جىڭ چيۇغا يەتكۈزۈپ قويدى.

جىڭ چيۇ كېلىپ ـ چىقىشىنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى، چاڭلىنغا ماس كەلمەيدىغانلىقىنى چوڭ ئانىغا ئېيىتىپ قويۇشنى چاڭفاڭغا تاپشۇردى.

بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان چوڭ ئانا مۇشۇ ئىش توغرۇلۇق جىڭ چيۇنىڭ ئالدىغا ئالايىتەن ئۆزى كىردى ۋە:

58

ــ قىزىم، تەركىبىڭىز ياخشى بولمىسا نېمە بوپتۇ؟ بىزنىڭ چاڭلىن بىلەن توي قىلسىڭىز تەركىبىڭىزمۇ ياخشى بولۇپ كەتمەمدۇ؟ كېيىن بالىلىرىڭىزنىڭ تەركىبىمۇ ياخشى بولىدۇ، ئۆزىڭىزنى ئويلىمىسىڭىزمۇ بالىلىرىڭىزنى بولسىمۇ ئويلاپ قويۇڭ، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ ئىزا تارتقىنىدىن پوكاندەك قىزىرىپ يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولۇپ كەتتى.

ــ مەن تېخى كىچىك، مەن تېخى كىچىك، ــ دېدى جىڭ چيۇ، ــ بالدۇر لايىق تېپىش خىيالىم يوق. مەن تېخى ئوقۇۋاتىمەن. ھازىر كېچىكىپ مۇھەببەت باغلاپ ۋە كېچىكىپ توي قىلىش تەكىتلىنىۋاتىدۇ. 25 ياشقا كىرمەي تۇرۇپ توي ئىشىنى ئويلاشمايمەن.

ــ 25 ياش دەمسىز؟ ئۇنىڭغىچە دىغىراپ ئۆيدىن چىقىپ كەتكۈدەك بولۇپ كېتەرسىزمىكىن، بىزدە قىزلار بالدۇر توي قىلىدۇ. ئەترەت قەغەز چىقىرىپ بەرسىلا، تويىنى قاچانلا قىلىۋالسا بولىۋېرىدۇ، ــ دېدى چوڭ ئانا ئۇنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈپ، ــ سىزنى بىزمۇ ھازىرلا توي قىلىڭ دېمەيمىز، ئالدىڭىزدىن ئۆتۈپ قويساق دەيمىز،

كۆڭلىڭىزدە بىزنىڭ چاڭلىنىلا بولسا، بىزنىڭمۇ كۆڭلىمىز تىنغان بولاتتى.

تۇيۇق يولغا كىرىپ قالغان جىڭ چيۇ ئىككىنچى ئاكىسى بىلەن توي قىلىشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى، بېشىنىڭ بەك قېتىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، بۇ ئىشنىڭ پەقەتلا ئەمەلگە ئاشمايدىغانلىقىنى چوڭلارغا چۈشەندۈرۈپ قويۇش كېرەكلىكىنى چاڭفاڭغا ھاۋالە قىلىپ يالۋۇرۇپ كەتتى.

چاڭفاڭ پىخىلداپ كۈلۈپ:

ــ ئەمەلگە ئاشمايدىغانلىقىنى مەنمۇ بىلىمەن. ئەمما ياماڭ ئاتاق ئالغۇم يوق، دېگۈڭىز بولسا ئۆزىڭىز دەڭ، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ يولغا چىقىشنىڭ ئالدىنقى كۈنى يېنىغا چاڭلىن كىردى. ئۇ قىزىرىپ-تاتىرىپ:

ــ سىزنى نەچچە چاقىرىم يولغىچە ئۇزىتىپ قويۇشقا ئانام مېنى بۇيرۇدى. تاغدا ئادەم شالاڭ، يول خەتەرلىك، تاغ يولى ئۇزۇن، ئېقىن سۇ كۆتۈرۈلۈپ كېتەمدىكىن، دەيدۇ، ــ دېدى. جىڭ چيۇ:

ــ ئەرزىمەيدۇ، ئەرزىمەيدۇ. مەن قورقمايمەن، ــ دەپ ئالماڭ - تالماڭ رەت قىلىپ، ئۇنىڭدىن، ــ بۇ تاغدا ... يولۋاسقا ئوخشاش ۋەھشىي ھايۋانلار بارمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

چاڭلىن راستچىللىق بىلەن:

ــ يولۋاس يوق، تاغ چوڭ ئەمەس، ۋەھشىي ھايۋان بارلىقىنى ئاڭلاپ باقمىدىم، ئانام سىزنى ياماڭ ئادەملەرگە يولۇقۇپ قالارمىكىن، دەيدۇ، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ رەت قىلىپ تۇرۇۋالدى. چوڭ ئانا گەپ قىلىپمۇ باقتى، جىڭ چيۇ گەپ يېمىدى.

ئەمەلىيەتتە جىڭ چيۇ بىرەرسىنىڭ ئۇزىتىپ قويۇشىنى خالايتتى. تاغ يولىدا يالغۇز مېڭىش ھەقىقەتەن قورقۇنچلۇق ئىدى. ئەمما چاڭلىننىڭ ياخشىلىقىنى قوبۇل قىلسا، ياخشىلىققا كېيىن قانداق جاۋاب قايتۇرىدۇ؟ جىڭ چيۇ مۇشۇنى ئويلاپ

خەتەرگە تەۋەككۈل قىلىپ يالغۇز مېڭىشقا رازى بولدى. ئۇ تاغ باغرىدىكى يول بىلەن مېڭىشنى كۆڭلىگە پۈكتى. يول ئۇزۇن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئېقىندىن ئۆتۈشكە توغرا كەلسىمۇ، ئادەملەر مېڭىپ تۇرغاچقا، يامان ئادەملەرگە ئۇچراپ قالمايتتى.

كەچ كىردى، لاۋسەن كەلدى. ئۇ تۆر ئۆيدىكىلەر بىلەن پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى. جىڭ چىۋ ئەتە K شەھىرىگە قايتماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئۇنىڭغا دېيىشكە نەچچە تەمشەلدى، لېكىن دېيىش پۇرسىتى بولمىدى. بۇ ئىشتىن باشقىلارنىڭ تىلغا ئېلىشىنى ئۈمىد قىلدى، شۇنىڭدا لاۋسەن ئۇنىڭ شەھەرگە بېرىپ ئىككى كۈن تۇرۇپ كېلىدىغانلىقىدىن خەۋەر تاپاتتى. بۇ ئىشنى ھېچكىم ئاغزىغا ئالمىدى. ئۇ، لاۋسەنگە دەپ يۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى، چوڭ ئانىنىڭ ئۆيىگىمۇ ئىككى كۈن كەلمەس، كەلسە مەن يوق، پەرىشان بولۇپ كېتەرمۇ؟ دەپ خورسىنىپ كەتتى.

جىڭ چىۋ تۆر ئۆيدە ئولتۇرۇۋېرىشتىن خىجىل بولۇپ، دوكلات يازغىلى ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتتى. تۆر ئۆيدىكى ھەرقانداق شەپىگە قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ قۇلاق سالدى. لاۋسەن قايتىدىغان چاغدا ھۇجرىسىدىن ئاستا سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ ئۇنىڭغا ئەتە K شەھىرىگە قايتىدىغانلىقىنى دېمەكچى بولدى. بىراق ئۆتكەندە: «نېمىشقا ماڭا دەيتتىڭىز؟ نەگە بېرىشىڭىز بىلەن نېمە كارىم؟» دېگەن گېپىنى لاۋسەننىڭ ئۆزىگە قايتۇرۇپ دېيىشىدىن قورقتى.

جىڭ چىۋ ھۇجرىسىدا ھېچنېمە يازماي ئولتۇردى. سائەت ئون بولاي دېدى. لاۋسەننىڭ ئاۋازىدىن ئۆيدىكىلەر بىلەن خوشلاشقانلىقىنى بىلدى. ئۇ مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ھۇجرىسىدىن ئاستا چىقىپ، لاۋسەنگە دەپ قويۇشنى ئويلاپ ئولتۇرغانىنىڭ ئۈستىگە لاۋسەن كىرىپ كەلدى ـ دە، ئۇنىڭ قولىدىن قەلەمنى ئېلىپ بىر پارچە قەغەزگە شارتىلدىتىپ خەت يېزىپ، خەتنى ئالدىغا سۇرۇپ قويدى. ئۇ لاۋسەننىڭ خېتىگە كۆز يۈگۈرتتى: «ئەتە تاغ يولى بىلەن مېڭىڭ، سىزنى تاغدا ساقلايمەن، ئەتىگەن سائەت سەككىزدە».

جىڭ چىۋ ھەيران بولدى. ئۇنىڭ خېتىدىن ھېچنېمىنى چۈشەنمىگەندەك بېشىنى

كۆتۈرۈپ لاۋسەنگە قارىدى. لاۋسەن مىيىقىدا كۈلۈپ جاۋاب بېرىشنى كۈتكەندەك ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى. ئۇ ھاڭۋېقىپ بىر پەس ئولتۇرۇپ كەتتى. جاۋاب بەرگۈچە چوڭ ئانا كىرىپ قالدى. لاۋسەن ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ:

ــ رەھمەت سىزگە، مەن كەتتىم، ــ دېدى ـ دە، ھۇجرىدىن چىقىپ كەتتى.

ــ ئۇ نېمىدەپ سىزگە رەھمەت ئېيتىپ يۈرىدۇ؟ ــ دېدى چوڭ ئانا گۇمان بىلەن.

ــ ھە، ماڭا K شەھىرىدىن نەرسە ـ كېرەك ئالغاچ چىقىشنى ھاۋالە قىلدى، ــ دېدى.

ــ مەنمۇ سىزگە K شەھىرىدىن ئازراق بىر نەرسە ئالدۇرماقچى ئىدىم، ــ دېدى چوڭ ئانا يېنىدىن بىرمۇنچە پۇلنى چىقىرىپ، ــ كەلگۈچە K شەھىرىدىن ئازراق يۇڭ يىپى ئالغاچ كېلىپ چاڭلىنىغا پوپايكا توقۇپ بېرەمدىكىن دەيمەن. رەڭگى، پاسونى سىز دېگەندەك بولسۇن، يەڭگىزدىن سىزنى پوپايكا توقۇشقا ئۇستا دەپ ئاڭلىدىم. ئۇچىڭزدىكى مۇنۇ پوپايكىنىمۇ ئۆزىڭز توقۇغانسىز ھەقىچان؟

جىڭ چىۋ چوڭ ئانىنىڭ قولىنى ياندۇرالماي، نائىلاج پۇلنى ئالدى. كۆڭلىدىن، «چوڭ ئانىغا كېلىن بولالمىسامۇ، ئوغلىغا پوپايكا توقۇپ بېرىپ ياخشىلىقىغا جاۋاب قايتۇراي» دېگەن ئوي كەچتى.

شۇ ئاخشىمى، جىڭ چىۋنىڭ كۆزىگە زادىلا ئۇيقۇ كەلمىدى. ئۇ ھېلىقى ئىككىلىك خەتنى يېنىش ـ يېنىش ئوقۇپ چىقتى. خەت ھەقىقەتەن شۇنداق مەزمۇندا يېزىلغانىدى. ئەتە قايتىدىغانلىقىنى ئۇ قانداق بىلىپ قالغاندۇ؟ ئۇ ئەتە ئىشلىمەمدىكىنە؟ ماڭا دەيدىغان نېمە گەپلىرى باردۇ؟ مېنى نېمە قىلىدىغاندۇ؟ ئۇ مۇشۇنداق ئويلاردا بولدى. لاۋسەن ھەمراھ بولسا، خۇشاللىقىدا ئۇنىڭ بېشى كۆككە يەتكەن بولاتتى، لېكىن قىز بالا ئەر خەقتىن ھەزەر ئەيلىمىسىمۇ بولمايتتى. لاۋسەنمۇ ئەر كىشى ئەمەسمۇ؟ ئىككىسى بىللە تاغدا كېتىۋاتقاندا، لاۋسەن نىيىتىنى بۇزسا، ئۇ لاۋسەنگە تاقابىل تۇرالامدۇ؟

راستىنى ئېيتقاندا، جىڭ چىۋ ئەرلەرنىڭ قىز ـ چوكانلارغا تەھدىت بولۇپ

شەكىللىنىلەيدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئەمما بۇ تەھدىتنىڭ كونكرېت ئالامەتلىرى ئۇنىڭغا قاراڭغۇ ئىدى. ئۇ «باسقۇنچىلىق» دېگەن گەپنى ئاڭلىغان، بۇ گەپنى تامغا چاپلانغان ئېلانلاردا دائىم كۆرۈپ تۇراتتى. ئېلانلاردا بەزىلەرنىڭ ئىسمىنىڭ ئۈستىگە ئۇرۇلغان «X» قىزىل بەلگىسىدىن نەچچە ئادەمنىڭ مىلتىق بىلەن ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى بىلگىلى بولاتتى. شۇلارنىڭ بەزىلىرى «باسقۇنچىلىق قىلغان جىنايەتچى» ئىدى، بەزى ئېلانلارغا تېخى جىنايەت جەريانى يېزىلاتتى. ئەمما مۇجمەل، ھېچنېمىنى چۈشەنگىلى بولمايتتى.

جىڭ چيۇ بىر قىزغا ۋەھشىيلەرچە باسقۇنچىلىق قىلىپ ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغان بىر جىنايەتچى توغرىسىدا چىقىرىلغان ئېلانىنى ئوقۇغانىدى. ئېلاندا «مەزكۇر جىنايەتچى ئەتۈركىنى قىزنىڭ بېلىنىڭ تۆۋىنىگە تىققان، قوللانغان ۋاستىسى ئىنتايىن قەبىھ» دېيىلگەنىدى. شۇ چاغدا بىرنەچچە دوستلىرى بىلەن بەلنىڭ تۆۋىنى دېگەن زادى قەيەر؟ دەپ غۇلغۇلا قىلىشقانلىقى ھېلىمۇ يادىدا ئىدى. ئۇلار نەچچىسى بەلنىڭ تۆۋىنىنىڭ ھەممە يېرى بەلنىڭ تۆۋىنى تۇرسا، باسقۇنچىلىق قىلغان جىنايەتچى ئەتۈركىنى بەلنىڭ نەرىگە تىققان بولغىيتتى؟ بۇ ئىش ئۇنىڭغا ھازىرغىچە قاراڭغۇ ئىدى.

شۇ چاغدا، بىر دوستى ئۇلارغا مۇنداق بىر ئىشنى دەپ بەرگەنىدى: بىر دوستىنىڭ ئاچىسى يىگىتتىدىن ئايرىلىپ كېتىپتۇ. چۈنكى بىر كۈنى ھېلىقى يىگىت ئۆزىنىڭ «ئادەم» ئەمەسلىكىنى ئاشكارىلاپ، دوستىنىڭ ئاچىسىنى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويغىلى كېتىۋېتىپ، ئۇنى يەرگە بېسىپ ئۈستىگە چىقىۋاپتۇ. ھېلىقى يىگىت بەك رەھىمسىز ئوخشىمامدۇ؟ يۈرگىنىنى ئۇرۇش ئۈچۈن شۇنداق قىلغانمىدۇ ـ يە؟ ئۇلار نەچچىسى شۇنداق دېيىشىپ ھاڭ ـ تاڭ قالغانىدى.

جىڭ چيۇنىڭ دوستلىرىنىڭ ھەممىسى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە ياكى شۇ مەكتەپكە قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ قىزلىرى ئىدى. ھەممىسى مەكتەپ ئائىلىلىكلەر قورۇسىدا تۇراتتى. ھەممىسى بىللە چوڭ بولغانىدى. چوڭراقلىرى

كۆپرەك نەرسىلەرنى بىلمىدىغاندەك كۆسۈرلىشىپ پاراڭلىشاتتى، كىچىكرەكلىرى تۇماندا قالغاندەك ھېچنېمىنى ئاڭقىرالمايتتى.

بىر چاغدا، بىر دوستى ئۇلارغا مەسخىرىلىك تەلەپپۇزدا مەلۇم بىر دوستىنىڭ ئاچىسىنىڭ ئالدىراپ كېتىپ تۇرۇپ مۇراسىمى ئۆتكۈزمەي تۇرۇپ قىلغانلىقىنى دەپ بەرگەنلىكى ھېلىمۇ يادىدا ئىدى. جىڭ چيۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، بۇنداق دېيىشنىڭ قىلچە ئاساسى يوق، مەنتىقىگىمۇ چۈشمەيدۇ، كىشىلەر تۇرۇپ مۇراسىمى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن تۇرۇپ قىلىدىغۇ؟ تۇرۇپ مۇراسىمى ئۆتكۈزمەي تۇرۇپ تۇرۇپ قىلىش مۇمكىنمۇ؟ دەپ ئويلىغانىدى.

جىڭ چيۇ بەزىلەرنىڭ ئاغزىدىن پالانچى پالانچىنىڭ «قورسىقىنى تومپايتىپ قويۇپتۇ» دېگەندەك گەپلەرنى ئاڭلايتتى. بىرسىنىڭ قورسىقىنىڭ قانداق تومپىيىپ قالىدىغانلىقىنى ئۇنىڭغا ھېچكىم دەپ بەرمەيتتى. ئوغۇل بالا بىلەن بىللە ياتسا قىز بالىنىڭ قورسىقى تومپىيىپ قالىدىغانلىقىنى ئۆزى پەرەز قىلدى. چۈنكى ئانىسىنىڭ بىر خىزمەتدىشى بار ئىدى. ئوغلىنى يۇرگىنى تاشلىۋەتكەن. بۇ ئىشتىن قاتتىق خاپا بولغان بالىنىڭ ئانىسى كۆرگەنلا ئادەمگە: «ئوغلۇم ئۇنىڭ بىلەن بىللە يېتىپ قورسىقىنى تومپايتىپ قويغان، ئوغلۇمنى ياراتمىدى، ئۇنى كىم ئالاركىن كۆرىمىزغۇ قېنى!» دەپ يۇرەتتى.

بۇ ئىش جىڭ چيۇغا قاتتىق تەسىر قىلدى. چۈنكى ئانىسى: «ماڭا قارا، خىزمەتدىشىم خەلق ئوقۇنقۇچىسى تۇرۇپ، بېشىغا ئىش كېلىۋىدى، تالا ـ تۇزىدە ھېلىقى قىزنىڭ يۇزىنى تۆكۈپ يۇرۇيدۇ، ناۋادا بۇ ئىش ئوقۇمىغانلارنىڭ بېشىغا كەلسە، ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن قانداق بېزەپ گەپلەر چىقاركىن، قىز بالىغا ئەڭ مۇھىمى يۈز كېرەك. يۈزى تۆكۈلۈپ كەتسە، ئۇمىدى نابۇت بولىدۇ» دەپ ئۇنى ئاگاھلاندۇرغانىدى.

چوڭلارنىڭ تەجرىبە ـ ساۋاقلىرىنى، ئۆزى ئاڭلىغان ئەپقاچتى گەپلەرنى ۋە چىقارغان ئەقلىي يەكۈننى يىغىنچاقلاپ مۇنداق بىر خۇلاسىگە كەلدى: «ئەتە تاغ يولىدا

لاۋسەن بىللە كېتىۋېتىپ، ھەر ۋاقىت سەگەك بولسام، ماڭا ھېچ ئىش بولمايدۇ. تاغدا تۇنەپ قالمايمىز، قورساق تومپىيىپ قالمدىغان ئىش يۇز بەرمەيدۇ، ئەڭ ياخشىسى لاۋسەن ئالدىدا ماڭسۇن، تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ مېنى يەرگە بېسۋېلىشى مۇمكىن ئەمەس. بەدىنىمنىڭ ھەرقانداق بىر يېرىگە قول تەگكۈزۈشىدىن ئېھتىيات قىلسام، ھېچقانداق مەسىلە چىقماس؟!» دېدى ئۇ ئۆزۈ ـ ئۆزىگە. ئۇنىڭ بىردىنبىر ئەنسىرەيدىغىنى، ناۋادا باشقىلار كۆرۈپ قېلىپ، بۇ ئىش گۇرۇپپىدىكىلەرنىڭ قۇلىقىغا يېتىپ قالسا يامان بولاتتى. ھېچكىم يوقتەك تۇيۇلمدىغان تاغ يولىدا ئۇلارنى بىرەرسى كۆرۈپ قالماس؟ بولمىسا، بىر ـ بىرىمىزنى تونۇمايدىغاندەك بىرىمىز ئالدىدىراق، بىرىمىز كەينىدىرەك ماڭارمىز، لاۋسەن ئۇنامدىكىنىتاڭ، دەپ ئويلىدى ئۇ يەنە.

ئەتىسى، ئەتىگەن سائەت ئەمدىلا يەتتە بولغاندا، جىڭ چېۋ ئورنىدىن تۇرۇپ، يۇز ـ كۆزىنى يۇيۇپ، چاچلىرىنى تارىدى. ئاندىن چوڭ ئانىسى بىلەن خوشلىشىپ ئۆزى يالغۇز يولغا چىقتى. ئاۋۋال ئېقىنىڭ يۇقىرى تەرىپىگە بېرىپ، قېيىق بىلەن ئېقىندىن ئۆتۈپ، ئاندىن تاغقا ياماشتى. بۇگۈن ئۇ قۇرۇق قول، يۇك ـ تاقىسىمۇ يوق، ئۆتكەن قېتىمقىدىن كۆپ يەڭگىل ئىدى.

جىڭ چېۋ تاغنىڭ ئۈستىگە يامىشىپ چىقىپ، لاۋسەننى كۆردى. ئۇ ھېلىقى قېنىق كۆك گاچا پەلتۇ ئەمەس، كاڑانكا كىيگەنىدى. جىڭ چېۋ ئۇنىڭ كاڑانكا كىيىپ يۇرگىنىنى كۆرمىگەن ئىدى. لاۋسەنىڭ پۇتلىرى ئۇنىڭ كۆزىگە بەك ئۇزۇن كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۇ پۇتى ئۇزۇن ئادەملەرگە ئامراق ئىدى. جىڭ چېۋ لاۋسەننى كۆرۈپلا ئاخشام ئۆزى تۇزگەن لەشكىرى يارلىقنى ئۇنتۇپ، لاۋسەنگە قاراپ ئۇنسىز كۇلدى.

لاۋسەنمۇ بىر خىلدا ئۇنىڭغا قاراپ كۇلۇپ تۇراتتى.

ــ ئىشكىتىن چىققىنىڭىزنى كۆردۇم، سىزنى كەلمەمدىكىن، دەپ ئويلاپ تۇراتتىم، ــ دېدى ئۇ.

ــ سىز ... بۇگۈن ئىشلىمەمسىز؟

ــ بىرسى بىلەن ئالماشتىم، ــ دېدى ئۇ سومكىسىدىن بىر تال ئالما چىقىرىپ جىك چىۋىغا تەڭلەپ، ــ ناشتا قىلمىغانسىز؟

جىك چىۋ راستچىللىق بىلەن:

ــ ياق، سىزچۇ؟ ــ دېدى.

ــ مەنمۇ ناشتا قىلمىدىم. ناشتىنى K ناھىيەسىدە قىلساقمۇ بولىدۇ، ــ دېدى ئۇ جىك چىۋىنىڭ مۇرىسىدىن سومكىنى ئېلىپ، ــ نېمىدېگەن يۇرىكىڭىز چوڭ سىزنىڭ. تاغ يولىدا يالغۇز ماڭماقچىمىدىڭىز؟ چىلبۆرىلەردىن قورقمامسىز؟

ــ چاڭلىن ماڭا «تاغدا ۋەھشىي ھايۋانلار يوق، يامان ئادەملەردىن ئېھتىيات قىلىڭ» دېگەن، ــ دېدى جىك چىۋ.

ــ سىزنىڭچە، مەن يامان ئادەممۇ؟ ــ لاۋسەن كۈلۈپ كەتتى.

ــ ئۇقمايمەن.

ــ مەن يامان ئادەم ئەمەس، ئاستا ـ ئاستا بىلىپ قالىسىز، ــ دېدى لاۋسەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ.

ــ ئاخشام ... بەك قاپ يۈرەكلىك قىلدىڭىز جۇمۇ، ھېلىقى ئىككىلىك خەتنى چوڭ ئانام كۆرۈپ قالغىلى قىل قالدى، ــ جىك چىۋ بۇ گەپنى قىلىۋېتىپ خۇددى ئىككىسى سىرلىق ئويۇن ئويناۋاتقاندەك، ناشايان ئىشقا ئارىلىشىپ يۈزى تۆكۈلۈپ كەتكەندەك شاپىدە قىزىرىپ كەتتى.

لاۋسەن دەققەت قىلمىدى، پەقەت كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ كۆرۈپ قالغان بولسىمۇ ھېچ گەپ بولمايتتى، چۈنكى خەت تونۇمايدۇ، خەتمۇ بەك ئىمىر ـ چىمىر، سىزنى ئوقۇيالماي قالامدىكىن، دەپ ئەنسىرەپ كەتتىم، ــ دېدى.

تاغ ئۈستىدىكى يول كەڭرەك ئىدى. ئىككىسى قاتارلىشىپ كېتىۋاتاتتى، لاۋسەن يېنىچە قاراپ ئۇنىڭدىن:

ــ چوڭ ئانام يېنىڭىزغا نېمە ئىش بىلەن كىرىپتۇ، ــ دەپ سورىدى.

ــ K شەھىرىدىن يۈك يىپ ئالغاچ كېلىپ چاڭلىنغا پوپايكا توقۇپ بېرىڭ، دەپ

كىرىپتۇ، ــ دېدى.

ــ چوڭ ئانامنىڭ سىزنى كېلىن قىلىۋالغۇسى بار، بىلەمسىز؟

ــ ئۇ... شۇنداقراق بىر گەپنى قىلىۋىدى.

ــ سىز... ماقۇل بولدىڭىزمۇ؟

جىڭ چيۇ تېپچەكلەپ كەتكەندەك بولۇپ:

ــ نېمىلەرنى دەۋاتىسىز؟ مەن تېخى ئوقۇۋاتسام ...

ــ بۇ گەپچە، ئوقۇمىغان بولسىڭىز، ماقۇللۇق بىلدۈرەمتىڭىز؟ ــ ئۇ شۇنداق دەپ جىڭ چيۇنىڭ يېرىلىپ كېتىدىغاندەك «ھۇپپىدە» قىزىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، يەنە گەپ سوراشقا پېتىنالماي، ــ پوپايكا توقۇپ بېرىدىغان بولدىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ھەئە.

لاۋسەن زىيان تارتقان ئەلپازدا:

ــ ئۇنىڭغا پوپايكا توقۇپ بېرەمسىز؟ ئەمىسە ماڭمۇ پوپايكا توقۇپ بېرىڭ! دېدى.

7

ــ سىزمۇ كىچىك بالىدەك بەس سالىدىكەنسىزغۇ؟ باشقىلارغۇ پوپايكا توقۇپ بېرىك دېسۇن، سىزمۇ شۇنداق دەمسىز؟ ــ دېدى ئۇ كۈلۈپ لاۋسەننى چېكىپ باقماقچى بولۇپ، ــ پوپايكىنى ماڭا توقۇنقۇچە، خوتۇنىڭىزغا توقۇتسىڭىز بولماسمىدى؟ ــ دەپ قوشۇپ قويدى.

ــ مېنىڭ نەدە خوتۇنۇم بولسۇن؟ كىم شۇنداق دەيدۇ؟ ــ لاۋسەن قايناپ كەتتى.

خوتۇننىڭ يوقلۇقىغا كۆزى يېتىپ، جىڭ چيۇ كۆڭلىدە ئاجايىپ خۇشال بولدى، شۇنداقتىمۇ:

ــ چوڭ ئانام سىزنى «... خوتۇنى بار، ئۆتكەندە تۇغقان يوقلاپ ئۆيىگە بېرىپ كەلدى» دېدى، ــ دەپ يەنە چىشىغا تەگدى.

لاۋسەن ئۇۋۇالچىلىقتا قالغاندەك:

ــ مەن تېخى توي قىلمىدىم. نەدىكى خوتۇنكەن ئۇ؟ چوڭ ئانا چاڭلىن ئىككىڭلارنىڭ بېشىنى باغلاپ قويۇش ئۈچۈن شۇنداق دېگەن گەپ. مەن توي قىلغانمۇ ـ يوق، ئەترەتتىن سوراڭ، ماڭا ئىشەنمىسىڭىز مەيلى، تەشكىلگىمۇ ئىشىنەرسىز؟ ــ دېدى ۋارقىراپ تۇرۇپ.

ــ ئەترەتتىن سوراپ نېمە قىلاتتىم؟ توي قىلدىڭىزمۇ ـ قىلمىدىڭىزمۇ ... مەن بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى؟ ــ دېدى جىڭ چيۇ.

لاۋسەن سەل قىلىقسىزلىق قىلىپ قويغانلىقىنى ھېس قىلىپ:

ــ سىزنى باشقىچە ئويلاپ قالمىسۇن دېدىم، ــ دېدى كۈلۈپ.

جىڭ چيۇنىڭ كۆڭلى ناھايىتى ئىللىق تۇيغۇغا تولغاندەك بولدى. لاۋسەن مېنى

جەزمەن ياخشى كۆرىدۇ، بولمىسا نېمىشقا مېنىڭ باشقىچە ئويلاپ قېلىشىمدىن ئەنسىرەپ كېتىدۇ؟ ئۇ شۇنداق ئوي بىلەن گويا خەتەرلىك قاينامنىڭ تۆۋىگە بېرىپ قالغاندەك، كوچىلاپ سوراۋەرسە قاينامغا غەرق بولۇپ كېتىدىغاندەك ئاغزىنى يىغدى. لاۋسەنمۇ بۇ توغرۇلۇق قايتا گەپ قىلمىدى. ئۇنىڭدىن ئائىلە ئەھۋالىنى سورىدى. جىڭ چيۇ ئۇنىڭدىن يوشۇرغۇدەك ھېچقانداق ئىش يوق، كېيىنرەك بىلگىنىدىن بالدۇرراق بىلگىنى ياخشى، تومۇرنى تۇتۇپ باقاي، دېگەن خىيالدا ئائىلىسىنىڭ ئەھۋالىنى ئوچۇق سۆزلەپ بەردى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قانداق كۇرەشكە تارتىلغانلىقىنى، ئاتىسىنىڭ قانداقلارچە يېزىغا چۈشۈرۈۋېتىلگەنلىكىنى، ئاكىسىنىڭ تېخىچە يېزىدىن چىقالمايۋاتقانلىقىنى قالدۇرماي دېدى.

لاۋسەن جىم ئاڭلاپ ماڭدى. گەپىگە قوشۇلمۇ سالمىدى. توختىماي سۆزلەۋەرسۇن، دېگەندەك ئاغزىنى تاتىلاپ قويياتتى.

ــ ھېلىمۇ ئېسىمدە: «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» يېڭى باشلانغان چاغدا ئانام تارتىپ چىقىرىلغانىدى. ئۇ چاغدا، كەچ كىرسىلا، دوستلىرىم بىلەن تاماشا كۆرگىلى ئانامنىڭ مەكتىپىنىڭ يىغىن زالىغا باراتتۇق. تەنقىد قىلىش ۋە كۇرەش قىلىش دائىم شۇ يەردە بولاتتى. تەنقىد قىلىش ۋە كۇرەش قىلىش يىغىنى بىز ئۇچۇن ئويۇن ئىدى. ئىشچىلار تەشۋىقات ئەتىرىتى باشلىقىنىڭ فۇجيەن تەلەپپۇزىدىكى ئورتاق تىل تەلەپپۇزىنى دورايتتۇق. ئۇ ئورتاق تىل تەلەپپۇزىنى بۇزۇپ تەلەپپۇز قىلدى.

شۇ چاغدا، جۇ فامىلىلىك بىر ئوقۇتقۇچى كۇرەشكە تارتىلدى. ئۇنى «قىزىل قىيا» رومانىدىكى شۇي يونفىڭ، جياڭ ھەدىلەر بىلەن بىللە ئىشلىگەن، كېيىن قولغا ئېلىنىپ، ئۆز جېنىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۇن ساداقەتسىزلىك قىلىپ، ئۆزىنى مەلۇم قىلغان ئىكەن، دەپ ئاڭلىدۇق. ئۇ «ساداقەتسىزلىك» قىلىپ، پارتىيەدىن ئايرىلغان بولسىمۇ، «ئاسىيلىق» قىلمىغانلىقىنى، يولداشلىرىنى سېتىۋەتمىگەنلىكىنى دەپ ئۆزىنى ئاقلىدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلىنىشى بىلەنلا، ئۇ تارتىپ چىقىرىلىپ، خائىن دەپ قارىلىپ كۇرەش قىلىندى. ئۇ كۈندۈزى ئەمگەك قىلاتتى.

كەچتە كۆرەشكە تارتىلاتتى. ئۇششاق بالىلاردىن بىر نەچچىمىز ئەتراپىغا ئولىشىپ، ئىشچىلار تەشۋىقات ئەترىتى باشلىقىنى دوراپ، جۇ جياجىك، يەنە بىر ئىسمى جۇفاڭداۋ پالانى بىلەن پالانى ئايدا، پالانى جازا لاگېرىدا ئىنقىلابقا ئاسىيلىق قىلغان، دەيتتۇق. ئۇ ھەمىشە بېشىنى تىك تۇتۇپ، ھېچنېمە بولمىغاندەك بىزگە پەرۋا قىلمايتتى. كۆرەشكە تارتىلغاندا، بېشىنى تىك تۇتۇپ تۇراتتى، بېشىنى ئېگىشكە ئۇنىمايتتى. دائىم: «سىلەر يولسىز، سىلەرگە گەپ قىلغۇم يوق» دەيتتى.

لېكىن، بىركۈنى دوستلىرىم بىلەن بىللە تاماشا كۆرگىلى يىغىن زالىغا كىردۇق. قارىسام، ئانام چەمبەرنىڭ ئىچىدە كۆرەش قىلىنىۋاتقانكەن. ھەمراھلىرىم ئانامنىڭ تۇرقىنى دوراپ مېنى مازاق قىلدى. مەن قورقۇپ كېتىپ يۈگۈرگەن پېتى ئۆيگە بېرىپ، بىر بۇلۇڭدا يىغلاپ ئولتۇردۇم، كېيىن ئانام كەلدى، ھېلىقى ئىشنى تىلغا ئالمىدى. ئانام ئۆزىنى كۆرۈپ قالغانلىقىمنى بىلمەيتتى.

ئانام ئاشكارا كۆرەش تارتىلىدىغان كۈنى، بۇ ئىشنى بىزدىن يوشۇرالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، سىڭلىمنى دەرياڭ ئۇ قېتىغا ئاپىرىپ ئوينىتىشىمنى، چۈشتىن كېيىن تاماق ۋاقتى بولمىغۇچە قايتىپ كەلمەسلىكىمىزنى دەپ قولۇمغا ئازراق پۇل بەردى. سىڭلىم ئىككىمىز چۈشتىن كېيىن سائەت بەش بولغاندا قايتىپ كەلدۇق. مەكتەپنىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىپ، چوڭ خەتلىك گېزىتلەرنىڭ ھەممە يېرنى قاپلاپ كەتكەنلىكىنى كۆردۇق. چوڭ خەتلىك گېزىتلەرنىڭ ھەممىسىگە ئانامنى «يوقالسۇن» دېگەن خەتلەر يېزىلغان، ئىسمى تەتۈر يېزىلىپ ئىسمىنىڭ ئۈستىگە قىزىل رەڭدە «X» بەلگىسى ئۇرۇلۇپ، تارىخىي ئەكسىلئىنقىلابچى قىلىپ قويۇلغانىدى.

بىز ئۆيگە كىردۇق. ئانامنىڭ كۆزلىرى تولا يىغلاپ قىزىرىپ كەتكەن، يۈزىنىڭ بىر تەرىپى بىلەن كالپۇكى ئىششىپ قالغان، چاچلىرى چۈۋۈلغانىدى. ئۇ ئەينەككە قاراپ چېچىنى ئوڭشاۋاتقانكەن. ئانام ئاجايىپ مەغرۇر ھەم غورۇرلۇق ئايال ئىدى. ئۇ ئاشكارا كۆرەشكە تارتىلغانلىقىغا پەقەتلا چىدىيالماي قالغانىدى. ئۇ بىزنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ ئۈچ بالىنى دېمىسە، بۇ دۇنيادا ياشىمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ يىغلاپ كەتتى.

لاۋسەن پەس ئاۋازدا:

ــ ئانىڭىز ئۇلۇغ ئانا ئىكەن. ئۇ بالىلىرى ئۈچۈن بارلىق ئازاب ھەم خورلۇققا چىداپتۇ. كۆڭلىزنى يېرىم قىلماڭ. نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ بېشىغا مۇشۇنداق قىسمەت كەلدى. بەرداشلىق بەرسىلا، بايام سىز دېگەن جۇ مۇئەللىمەك ھەرقانداق ئازابقا پىسەنت قىلماي يەنىلا بېشىنى تىك تۇتۇپ ياشايدۇ، ــ دېدى.

جىڭ چيۈغا لاۋسەننىڭ سىنىپىي مەيدانى ئېنىق ئەمەستەك تۇيۇلدى. ھېلىقى جۇ مۇئەللىم خائىن تۇرسا، ئۇ قانداق ئانامغا ئوخشاش بولىدۇ؟ دەپ ئويلاپ شۇئان:

ــ ئانام تارىخىي ئەكسىلئىنقىلابچى ئەمەس، ئۇ كېيىن «ئازاد» قىلىنىپ، يەنە مۇئەللىم بولدى، ھېلىقىلار يېڭىلىشقان ئىكەن. بوۋام پارتىيەگە قاتناشقان ئىكەن، كېيىن باشقا بىر يەرگە يۆتكىلىپ كېتىپ، پارتىيە تەشكىلىنى تاپالماي، پارتىيەدىن ئۆزلۈكىدىن ئايرىلىپ قالغانكەن. ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە، بوۋام قولغا ئېلىنىپ تۇرمىگە تاشلانغان. ئىش ئېنىقلىنىپ بولغۇچە، تۇرمىدە كېسەل بولۇپ ئۆلۈپ كەتكەنكەن. بۇ ئانامغا مۇناسىۋەتسىز ئىش... ــ دېدى.

ــ مۇھىمى، سىز ئانىڭىزغا ئىشىنىڭ. ئۇ ھەقىقەتەن تارىخىي ئەكسىلئىنقىلابچى بولسىمۇ، ئۇ يەنىلا ئۇلۇغ ئانا. سىياسىي جەھەتتە، ئېنىق بىر نېمە دەپ كەتكىلى بولمايدۇ... ئانىڭىزغا سىياسىي ئۆلچەم بىلەن باھا بەرمەڭ.

ــ سىز خائىن جۇ جياجىڭغا ئوخشاش گەپ قىلىۋاتىسىز. قىزى ئۇنىڭدىن، نېمىشقا ئۆزىنى مەلۇم قىلغانلىقى، مەلۇم قىلمىغان بولسا بۇگۈنكى كۈنلۈكتە ئۇنىڭمۇ جىڭ ھەددەك ئىنقىلابىي قۇربان سۈپىتىدە ئۇلۇغلىنىدىغانلىقى، دۈشمەننىڭ قىيناقلىرىغا باشقىلار چىدىغان يەردە، ئۇنىڭ نېمىشقا چىدىمىغانلىقى توغرىسىدا سورىغاندا ئۇ: «مەن قىيناقتىن قورقمىدىم، ئۆلۈمدىنمۇ قورقمىدىم، يولداشلىرىمنىمۇ سېتىۋەتمىدىم. بىراق شۇ چاغدا ئاتاڭمۇ تۇرمىدە ئىدى. مەن ساداقەتسىزلىك قىلمىغان بولسام، سىلەر ئاللىقاچان ئاچ قېلىپ ئۆلگەن بولاتتىڭلار. مەن ئادەتتىكى بىر پارتىيە ئەزاسى ئىدىم. ھەرقانداق بىر پارتىيە ئەزاسىنى

تونۇمايتتىم، ھېچكىمنى سېتىۋەتمىدىم. دۇشمەنگە بۇندىن كېيىن پارتىيەنىڭ پائالىيەتلىرىگە قاتناشمايدىغانلىقىمنى ئېيتتىم» دەپ جاۋاب بەرگەنىكەن. ئۇنىڭ بۇ گېپىنى قىزى پاش قىلىپ قويدى. ئىنقىلابىي ئامما جۇ مۇئەللىمنىڭ نۇرغۇن ھەجۋىي رەسىملىرىنى سىزىپ، ئۇنى ئىتنىڭ كاتىكىدىن چىقىۋاتقان يىرگىنىشلىك قىياپەتتە تەسۋىرلىدى.

لاۋسەن ئۇلۇغ كىچىك تىنىپ قويۇپ:

ــ بىر يېنىغا قارىسا بالىلىرى، يەنە بىر يېنىغا قارىسا پارتىيەنىڭ ئىشلىرى. جۇ مۇئەللىمۇ قىيىن تاللاشقا دۇچ كەلگەنىكەن. باشقىلارنى سېتىۋەتكەن بولسا، ئۇنى بۇنداق قىيناشنىڭ ھاجىتى يوق. شۇ چاغلاردا پارتىيە شۇنداقراق بىر سىياسەتنى يولغا قويغان. پارتىيە ئەزالىرى دۇشمەن قولىغا چۈشۈپ قالسا، ئەمەلىي كۈچىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن جانلىق ۋاستە قوللىنىپ، يولداشلىرىنى سېتىۋەتمەي پارتىيەدىن ئايرىلغانلىقى ھەققىدە گېزىتكە بايانات ئېلان قىلىشقا يول قويۇلغان. پارتىيە ئىچىدە رەھبەرلىك خىزمىتىنى ئۆتەۋاتقان بەزى پارتىيە ئەزالىرىمۇ دۇشمەن قولىغا چۈشۈپ قېلىپ مۇشۇنداق ئۇسۇلنى قوللانغان.

لاۋسەن پارتىيەلىك بىرنەچچە رەھبەرنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئېلىپ، ئۇلارنىڭمۇ مۇشۇنداق ئۇسۇل بىلەن تۇرمىدىن چىققانلىقىنى ئېيتتى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئاغزىنى ئېچىپ قالغان جىڭ چيۇ:

ــ سىز... نېمىدېگەن تەتۇر ئىنقىلابچى، ــ دېدى.

لاۋسەن جىڭ چيۇغا قاراپ كۈلۈپ:

ــ مېنى پاش قىلامسىز؟ ئەمەلىيەتتە بۇ ئىشلار يۇقىرى قاتلامدا ئاشكارىلىنىپ كەتكەن مەخپىيەتلىك. تۇڭدىنە بىرقىسىم ئادەملەرمۇ بىلىدۇ، سىز بەك نادان ھەم بەك ساددا ئىكەنسىز، ــ دېدى.

ــ مەن سىزنى پاش قىلمايمەن، مۇشۇنداق قالايمىقان گەپ قىلسىڭىز، باشقىلارنىڭ پاش قىلىپ قويۇشىدىن قورقمامسىز؟ ــ دەپ ئۆزىچە ئەنسىرەپ كەتتى

جىڭ چيۇ.

ــ كىملەر؟ بۇنداق گەپلەرنى سىزدىن باشقا ھېچكىمگە دېمەيمەن، ــ دەپ چاقچاق قىلدى ئۇ، ــ سىز مېنى پاش قىلىسىڭىز، دېگەن گېپىمنى تەن ئالمەن، قولىڭىزدا ئۆلۈشكە رازىمەن. مەن ئۆلگەندىن كېيىن، قەبرەمگە بىر تۇپ دولانا دەرىخى گۈلىنى سانجىپ قويۇپ، ئابىدە تۇرغۇزۇپ، ئابىدىگە: «مەن ياخشى كۆرگەن ئادەم مۇشۇ يەردە ياتىدۇ» دەپ خەت ئويۇپ قويۇشىڭىزنى سىزدىن ئۆتۈنۈپ سورايمەن.

جىڭ چيۇ لاۋسەننى ئۇرىدىغاندەك قولىنى كۆتۈرۈپ:

ــ قالايمىقان گەپ قىلماڭ، بولمىسا يۈزىڭىزگە قارىمايمەن، ــ دەپ قوقاق سالدى.

لاۋسەن، قېنى ئۇرمامسىز، دېگەندەك بېشىنى تۆتۈپ بەردى. جىڭ چيۇ ئۇرۇشقا قولى بارماي، قولىنى چۈشۈرۈۋالدى.

ــ مېنىڭ ئانام سىزنىڭ ئانىڭىزدىن بەكرەك ئېچىنىشلىق كۈنگە قالغان، ــ دېدى لاۋسەن، ــ ئانام ياش ۋاقتىدا ناھايىتى ئىلغار ھەم ئىنقىلابىي ياش ئىكەن. ئۇ زاۋۇت قوغداش ئەترىتىدىكىلەرنى شەخسەن ئۆزى باشلاپ، كاپىتالىست ئاتىسىنىڭ تىقىپ قويغان مال ـ دۇنياسىنى تېپىش ئۈچۈن ھەممە يەرنى ئىزدىگەن. باشقىلارنىڭ ئاتىسىنى قىيناپ سوراق قىلىۋاتقانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ تۇرۇپ، ئاتىسىغا قىلچە ھېسداشلىق قىلمىغان. ئۇ بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئىنقىلاب ئۈچۈن، دەپ ئويلىغان. ئۇ كېيىن ئاتام بىلەن توي قىلغان بولسىمۇ، روھىي ھالىتى بەك چۈشكۈن ئىدى. ئۇ شەھەرلىك ئاممىۋى مەدەنىيەت يۇرتىدا ئاددىي كادىر ئىدى. ئاتام بىلەن توي قىلىپ كاپىتالىست ئاتىسىدىن چەك ـ چېگرا ئايرىغان ئىدى. لېكىن، ئۇ ئۇششاق بۇرژۇئا زىيالىسى بولغانلىقتىن ئەدەبىياتقا ۋە رومانتىزىمغا، گۈزەل نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىگە ئامراق ئىدى. ئانام كىتابنى كۆپ ئوقۇيتتى، شېئىرىيەتكە خۇشتار ئىدى، ئۆزىمۇ ئانچە ـ مۇنچە بىرنېمىلەرنى يېزىپ قويىاتتى، ئېلان قىلدۇرمايتتى. يازمىلىرىنىڭ ئۇششاق بۇرژۇئانىڭ بىرنېمىلىرى دەپ قارىلىدىغانلىقى ئۈنىڭغا ئايان

ئىدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلاندى، ئاتام «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار» قىلىپ قويۇلدى، كۆرەش قىلىندى، نەزەربەند ئاستىغا چۈشۈپ قالدى. ھەربىي رايون چوڭ قورۇسىدىن قوغلاندى بولدۇق. ئىنقىلابىي كادىرلارنى ئۆزىگە تارتىپ چىرىتكەن، قەبىھ ۋاستىلەرنى قوللىنىپ، ئېرىنى يولدىن ئازدۇرۇپ، بىر ئىنقىلابىي كادىرنى بۇزغان دېگەن بەتنام چاپلىنىپ، ئانامنۇ تارتىپ چىقىرىلىپ، كاپىتالىستىنىڭ خېنىمى قىلىپ قويۇلدى. شۇ چاغدا، مەدەنىيەت يۈرتىنىڭ تېمىغا تېتىقسىز ھەم چاكىنا چوڭ خەتلىك گېزىت ۋە ھەجۋىي رەسىملەر چاپلىنىپ، ئانام ئىپلاس ھەم نومۇسسىز ئايال سۈپىتىدە تەسۋىرلەندى.

... مېنىڭ ئانامنۇ سىزنىڭ ئانىڭىزغا ئوخشاش مەغرۇر ھەم غورۇرلۇق ئايال ئىدى. ئۇنى ھېچكىم ھاقارەتلەپ باققان ئەمەس. ئۇ پەقەت چىدىمىدى، ئانام ھېلىقىلار بىلەن ئۇرۇشۇپ ئۆزىنى ئاقلىدى. لېكىن ئۆزىنى قانچە ئاقلىغانسېرى كۈنلىرى شۇنچە تەسلەشتى. ھېلىقىلار تۈرلۈك ئۇسۇللار بىلەن ئانامنى خورلىدى. ئېرىڭنى يولدىن ئازدۇرۇش جەريانىدىكى تەپسىلاتلارنى، ھەتتا تۇيۇ كېچىسىدىكى ئىشلارنى ئۇجۇر ـ بۇجۇرىگىچە تاپشۇرىسەن، دەپ قىستىدى. كۈرەشكە تارتىلغان چاغدا، ھېلىقىلار ئانامنىڭ ئۈيەر ـ بۇ يېرىنى قالايمىقان تۇتتى. ئانام ھېلىقىلارنى راسا تىللىدى، ھېلىقىلار كۈرەش قىلىنىۋېتىپمۇ ئەرلەرنى يولدىن چىقىرىشنى ئۇنتۇپ قالمىغان، دەپ ئانامنى دۇمبالىدى. ئانام ھەر كۈنى قايتىپ كېلىپ، ئۆزىنى بۇلغىنىپ كەتكەندەك ھېس قىلىپ ناھايىتى ئۇزاق يۇيۇناتتى. ئانام كۆپ قېتىم تاياق يېدى، ھېلىقىلار ئانامنى ئۇرۇپ قوپالماس قىلىۋېتىپ، جاراھەتىنى دۇالىتىش ئۈچۈن ئۇنى ئۆيگە كەتكۈزۈۋېتەتتى.

... شۇ چاغدا، ئاتام ئۆلكىدە كۈرەشكە تارتىلىۋاتاتتى. كۈرەش جەريانىدا ئاتامنىڭ ئۇستىدىن پاش قىلىنغان نەرسىلەر ئۆلكىدە ۋە شەھەردە چىقىدىغان گېزىتلەرگە بېسىلدى. كېيىن تېخىمۇ پەسكەش ئىشلار ئوتتۇرىغا چىقتى. بۇ ئىشلارنىڭ تولىسى ئاتامنىڭ تۇرمۇشتا چۈشكۈنلىشىپ چىرىكلىشىپ كەتكەن تەرەپلىرىگە مۇناسىۋەتلىك

ئىشلار ئىدى. ھېلىقى ئادەملەر ئاتامنى يېنىدا خىزمەت قىلىۋاتقان بىرمۇنچە سېستىرا، ئايال كاتىپ ۋە ئايال ئىش بېجىرگۈچىلەرنى يولدىن چىقىرىپ، ئۇلارنى ئاياغ ئاستى قىلغان، دېيىشتى. بىز مۇشۇ ئىشلار بېرىلگەن گېزىتلەرنى ئانام كۆرۈپ قالمىسۇن، دەپ تىقىشتۇرۇپ يۇرەتتۇق. لېكىن ئانام يەنىلا كۆرۈۋالدى. گېزىتلەر ھەقىقەتەن كۆپ بولغاچقا، يوشۇرۇپ بولالمىغانىدۇق. ئانام ئاتامنىڭ ئۆزىگە «ۋاپاسىزلىق» قىلغانلىقىنى بىلىپ، كاردىن چىقىپ كەتتى. ئۇ ئۇزۇن بىر ئاق شارپىغا ئېسىلىپ ئۆلۈۋېلىپ، ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇردى. ئۇنىڭدىن بىزگە: «پاك تۇغۇلدۇم، ناپاك كەتتىم، ئەزەلدىن خوۋلۇق كۆرمىدىم. ئۆلگۈچە ئەپسۇس نادامەت چەكتىم» دېگەن نەچچە جۈملە سۆز مىراس قالدى.

جىڭ چيۇ پەس ئاۋازدا:

— دېمەك، ئاتىڭىزنىڭ راستىنلا شۇنداق ئىشلىرى بار ئوخشىمامدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— بىلمەيمەن، مېنىڭچە، ئاتام ئانامنى بەك ياخشى كۆرەتتى. گەرچە ياخشى كۆرۈشنىڭ ئانام ياقتۇرىدىغان شەكلىنى تاپالمىغان بولسىمۇ، ئاتام ئانامغا قەۋەتلا ئامراق ئىدى. ئانام قازا قىلىپ كەتكەن ئاشۇ يىللاردا ئاتامنىڭ ئەملى ۋە خىزمىتى ئەسلىگە كەلدى. كۆپلىگەن ئادەملەر ئۇنى ئۆيلىنىۋېلىشقا دەۋەت قىلدى. ئاتام پەقەت ئۆيلەنمىدى. ئاتام دائىم ئىچىگە تىنىپ، ماۋزېدۇڭنىڭ ھېلىقى «غەلىبە قەتئىي بەرداشلىق بېرىشتىن كېلىدۇ» دېگەن سۆزىنى تىلغا ئالاتتى. بەزىدە ئۆزىنى ھالاكەت گىردابىغا بېرىپ قالغاندەك، ئەمدى ئۇمىد قالمىغاندەك ئازراق چىدىسا، يەنە ئازراق چىدىسىلا غەلىبە تېڭىنى كۆرىدىغاندەك ھېس قىلاتتى.

لاۋسەنىڭ كەچۈرمىشلىرىنىڭ ئۆز كەچۈرمىشلىرىدىن ئېچىنىشلىق ئىكەنلىكىنى ئويلىغان جىڭ چيۇنىڭ ئۇنىڭغا خويمۇ تەسەللىي بەرگۈسى كەلدى. ئۇ نېمە دېيىشنى بىلەلمەي:

— ئاشۇ يىللاردا سىزمۇ بەك... — دېدى.

لاۋسەن ئاتىسى توغرۇلۇق ئارتۇق گەپ قىلمىدى. ئىككىسى بىردەم جىم ماڭدى. لاۋسەن تۇيۇقسىزلا:

ــ مەن... سىز بىلەن بىللە K شەھىرىگە بارسام بولامدۇ؟... ــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

جىڭ چيۇ چۆچۈپ كەتتى ـ دە:

ــ مەن بىلەن بىللە K شەھىرىگە نېمە قىلغىلى بارىسىز؟ ناۋادا ئانام ياكى ئوقۇنقۇچىلىرىم بىلەن ساۋاقداشلىرىم كۆرۈپ قالسا، ئۇلار بىزنى...

ــ بىزنى نېمە؟

ــ ئىشقىلىپ، ئىشقىلىپ... ئىشقىلىپ... ياخشى بولمايدۇ، ــ دېدى.

ــ ئەجەپ قورقۇپ كەتتىڭىز، گەپنىمۇ تۇزۈك قىلالمايۋاتىسىز، خاتىرجەم بولۇڭ، مەن بىلەن بىللە بېرىڭ دېسىڭىزمۇ بارمايمەن. سىز بىلەن بىللە بارمايمەن. سىزنىڭ گېپىڭىز مەن ئۇچۇن ئەڭ ئالىي يولىيورۇق، جەزمەن شۇ بويىچە ئورۇندايمەن، ــ دېدى ئۇ ئېھتىيات بىلەن، ــ كېلىشىڭىزنى كۈتۈپ ناھىيە بازىرىدا تۇرسام بولامدۇ؟ ناھىيە بازىرىدا بىزنى ھېچكىم تونۇمايدۇ. قورقىسىڭىز، يىراق ئارىلىق قالدۇرۇپ كەينىڭىزدىن ماڭىمەن. سىز كەلگەن چاغدا، يەنە مۇشۇنچىلىك ئۇزۇن يول باسىسىز ئەمەسمۇ؟ يالغۇز مېڭىپ خاتىرجەم بولالامسىز؟

جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ ياۋاش ئىكەنلىكىنى، ئۆزى بىلەن بىللە شەھەرگە بېرىشقا ئۇنىمىۋىدى، ئۇنىڭ بىللە بېرىشقا جۇرئەت قىلالمىغانلىقىنى كۆرۈپ سەل تەسىرلەندى بولغاي، يۈرەكلىك ھالدا:

ــ خىزمىتىڭىزگە تەسىر يەتمىسە، سىز... ناھىيە بازىرىدا مېنى ساقلاڭ. مەن ئەتە چۈشتىن كېيىن سائەت تۆتنىڭ ئاپتوبۇسىغا چىقسام، سائەت بەشتە يېتىپ كېلىمەن، ــ دېدى.

ــ سىزنى بېكەتتە ساقلايمەن.

ئىككىسى يەنە خېلى بىر يەرگىچە جىم ماڭدى. جىڭ چيۇ:

ــ ھېكايە ئېيتىپ بېرىڭ. سىز كىتابنى كۆپ ئوقۇغان. ئىچىڭىزدە ھېكايە كۆپ. بىر ھېكايە ئېيتىپ بېرىڭ، ــ دېدى.

لاۋسەن ئۇنىڭغا ھېكايىدىن بىرنەچچىنى ئېيتىپ بەردى. ھەربىر ھېكايە تۈگىگەندە، جىڭ چيۇ:

ــ يەنچۇ، يەنچۇ؟ ــ دەيتتى. لاۋسەن يەنە بىرنى ئېيتاتتى. ئاخىرى، ئۇ ماۋزۇسى يوق بىر ھېكايە ئېيتتى. ھېكايىنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى: بىر يىگىت ئاتىسىنىڭ خىزمىتى ۋە ئىستىقبالىنى دەپ ئاتىسىنىڭ باشلىقىنىڭ قىزىنى، گەرچە مەيلى بولمىسىمۇ ئېلىشقا ماقۇل بولىدۇ. توي ئىشىنى كەينىگە تارتىدۇ، كېيىن ئۆزى ياقتۇرىدىغان بىر قىزنى كۆرۈپ قالىدۇ ۋە شۇ قىزنى ئېلىشنى ئويلايدۇ. بىراق، بۇ قىز يىگىتنىڭ باشقا بىر قىز بىلەن ۋەدىلىشىپ قويغانلىقىنى بىلىپ قېلىپ، يىگىتكە ئىشەنمەي، يوشۇرۇنۇۋالىدۇ.

ھېكايىنى سۆزلەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە لاۋسەن توختاپ قالدى.

ــ كېيىنچۇ؟ ئاخىرىنى دەۋېتىڭ، ــ دېدى جىڭ چيۇ.

ــ ئاخىرىنى راستىنلا بىلمەيمەن. ناۋادا ئاشۇ قىز... سىز بولۇپ قالسىڭىز ... دېمەكچىمەنكى، ھېلىقى يىگىت كېيىن ئۇچرىتقان قىز سىز بولۇپ قالسىڭىز، قانداق قىلغان بولاتتىڭىز؟

جىڭ چيۇ بىر پەس ئويلىنىپ:

ــ مېنىڭچە، ھېلىقى يىگىت بىر قىزغا ئۇجمە كۆڭۈللۈك قىلدى. ئۇ باشقا قىزغىمۇ شۇنداق قىلىدۇ. شۇڭا، يىگىت كېيىن ئۇچرىتقان قىز مەن بولۇپ قالسام، مەنمۇ جەزمەن ئۆزۈمنى چەتكە ئالىمەن، ــ دەپ بولۇپبىردىنلا ئەقلىگەكەلگەندەك، ــ بۇ ئۆزىڭىزنىڭ ھېكايىسى ئوخشىمامدۇ؟ ئۆزىڭىزنى دەۋاتامسىز؟ ــ دېدى.

لاۋسەن بېشىنى چايقاپ:

ــ بۇ مېنىڭ ھېكايەم ئەمەس. مەن بۇ ھېكايىنى نۇرغۇن كىتابلاردا ئوقۇغان. مۇھەببەت ھېكايىلىرى ئاساسەن بىر ـ بىرىگە ئوخشىشىپ كېتىدۇ. «رومىئو ـ

ژۇلىتتا» نى ئوقۇغانمىدىڭىز؟ رومىئو ژۇلىتتانى بەك ياخشى كۆرۈپ كەتمەيدۇ، شۇنداققۇ؟ لېكىن شۇنى ئۇنتۇپ قالماڭكى، رومىئو ژۇلىتتانى ئۇچرىتىپ قېلىشتىن بۇرۇن باشقا بىر قىزنى ياخشى كۆرۈپ قالغان...

ــ شۇنداقمۇ؟

ــ ئۇنتۇپ قالدىڭىزمۇ؟ رومىئو ژۇلىتتانى كۆرگەن ھېلىقى كۈنى، ئەسلى باشقا بىر قىزنى دەپ، يىغلىشقا بارىدۇ، بىراق ئۇ ژۇلىتتانى كۆرۈپلا، ياخشى كۆرۈپ قالىدۇ. رومىئو باشقا بىر قىزغا ئۇجمە كۆڭۈللۈك قىلدى، شۇڭا ژۇلىتتاغىمۇ ئۇجمە كۆڭۈللۈك قىلىدۇ، دەپ ئېيتالامسىز؟ ــ دېدى لاۋسەن.

جىك چىۋ يەنە بىر پەس ئويلىنىپ:

ــ ئۇ ژۇلىتتاغا ئۇجمە كۆڭۈللۈك قىلالمايدۇ، چۈنكى ئۇ ئۆلەر ھالەتتە بولۇپ قالغان.

ــ ھە، ئەمدى ئېسىمگە كەلدى، مەن بايام سۆزلەپ بەرگەن ھېكايىدىكى ھېلىقى يىگىت ساراڭغا ئوخشاش ھېلىقى قىزنى تەرەپ ـ تەرەپتىن ئىزدەيدۇ، لېكىن تاپالمايدۇ. ئۇ يىگىت ئۇنىڭسىز ئۆتۈۋاتقان كۈنلىرىگە بەرداشلىق بېرەلمەي... ئۆلۈۋالىدۇ.

ــ بۇ ھېكايىنى چوقۇم ئىچىڭىزدىن توقۇپ چىقاردىڭىز.

8

پەيشەنبە كۈنى چۈشتىن كېيىن، جىك چىيۇ ئالدىراش ئۈزۈن يوللۇق ئاپتوبۇس بېكىتىگە بېرىپ، K ناھىيە بازىرىغا بارىدىغان ئەڭ ئاخىرقى ئاپتوبۇسقا قىسىلىپ يۇرۇپ چىقتى. ماشىنا K شەھىرى دائىرىسىدىن چىقماي تۇرۇپلا بۇزۇلۇپ قالدى. ماشىنا يا ئالدىدا كەنت يوق يا كەينىدە بىر دۇكان يوق بىر يەردە توختاپ قالدى. ئارىدىن بىر سائەت ئۆتۈپ كەتتى. ماشىنىنىڭ ماتورى ئاخىرى ئوت ئالدى.

جىك چىيۇنىڭ جېنى تاقىلداپ كەتتى. K ناھىيە بازىرىغا بارغۇچە، سائەت چۈشتىن كېيىن بەشتىن ئېشىپ كېتەتتى ـ دە، بېكەت تاقىلىپ قالاتتى. لاۋسەن شۇ ۋاقتىچە ئۇنى ساقلامدۇ ـ يوق، ئۇنىڭغا قارىغۇ ئىدى. ناۋادا لاۋسەن كېتىپ قالسا، ئۇ بۇگۈن شىسۇنپىڭ كەنتىگە قايتالمايتتى. ئۇ K ناھىيەسىدە بىرەر يەرنى تېپىپ، كېچىنى شۇ يەردە ئۆتكۈزۈشكە مەجبۇر بولاتتى. يېنىدا ئاپتوبۇس بېلىتى ئېلىپ ھېچقانچە پۇل قالمىغانىدى. پەقەت بولمىغاندا، چوڭ ئانا يۇڭ يىپ ئېلىش ئۈچۈن بەرگەن پۇلدىن ئاشقان پۇل بىلەن كېچىنى ياتاقتا ئۆتكۈزمەكچى بولدى. لېكىن بىر كېچىلىك ياتاق ھەققىنىڭ قانچە ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى.

ماشىنا K ناھىيە بازىرىدىكى بېكەتكە يېقىن قالغاندا، جىك چىيۇ زاۋالدا يول چىرىغى تۇۋىدە ئۇنى ساقلاپ تۇرغان لاۋسەننى كۆردى. ماشىنا توختىدى. لاۋسەن يۇگۈرۈپ كېلىپ، ماشىنىنىڭ ئىشىكىدىن ماشىنىنىڭ ئىچىگە قاراپ، جىك چىيۇنى كۆردى ـ دە، ماشىنىغا چىقتى. قىستىلىپ يۇرۇپ جىك چىيۇنىڭ يېنىغا كېلىپ:

ــ مەن سىزنى كەلمەيدىغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلىدىم ھەم ماشىنا..... ئۆرۈلۈپ كەتكەنمىدۇ دەپمۇ ئويلاپ قالدىم. قورسىقىڭىز ئاچقاندۇ؟ بىر يەرنى تېپىپ تاماق

يەيلى، ــ دېدى.

لاۋسەن جىك چيۇنىڭ قولىدىن بىرمۇنچە سومكىنى ئېلىپ:

ــ نېمانچە جىق نەرسىلەرنى ئېلىۋالدىڭىز؟ كەنتتىكىلەر ھاۋالە قىلغان نەرسىلەرما؟ ــ دەپ جىڭ چيۇنىڭ جاۋابىنى كۈتمەيلا قولىدىن تۇتۇپ ماشىنىدىن ئېلىپ چۈشۈپ، بىرەر ئاشخانا تاپقىلى ماڭدى. جىڭ چيۇ قولىنى چىقىرىۋېلىشقا ئۇرۇندى، لېكىن لاۋسەن قولىنى چىڭ تۇتۇۋالغانىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنىدى. بىرەرسى كۆرۈپ قالارمىكىن، دەپ ئەنسىرەپ كەتمىسمۇ بولاتتى. ئۇ ئاخىرى لاۋسەننىڭ ئىختىيارىغا بويسۇندى.

K ناھىيە بازىرى چوڭ ئەمەس ئىدى، ئاپتوبۇسمۇ يوق، ئاشخانىلار بالدۇرلا تاقىلىپ كەتكەن، تاماق يېگۈدەك بىرەر يەرنى تاپماقمۇ تەسكە توختايتتى.

ــ سىز تاماق يېدىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سورىدى جىڭ چيۇ ئۇنىڭدىن، ــ تاماق يېگەن بولسىڭىز، ئاشخانا ئىزدەپ يۈرمەيلى، شىسۇنپىڭ كەنتىگە بېرىپ يەيلى.

ــ مەن تاماق يېمىدىم. سىز كەلسىڭىز بىللە تاماق يەيمىز، دەپ ئويلىغان. قارىسام كەلمىدىڭىز، سىز بىلەن ئۆتۈشۈپ كېتەرمەنمىكىن دەپ تاماق يېمەي ساقلاپ تۇرىۋەردىم. سىزنىڭمۇ قورسىقىڭىز ئاچ، ئالدى بىلەن قورساقنى ئەستەرلىۋالايلى، يولىمىز ئۇزۇن، ــ دېدى لاۋسەن ئۇنىڭ قولىنى تارتىپ، ــ كەينىمدىن مېڭىڭ، مېنىڭ ئامالىم بار. 79

لاۋسەن جىڭ چيۇنى كەينىگە سېلىپ ناھىيە بازىرى ئەتراپىدىكى دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرىنى كۆزلەپ ماڭدى. لاۋسەننىڭ دېيىشىچە، پۈللا بولسا تاماق يەيدىغان يەرنى تاپقىلى بولاتتى. ئۇلار بىردەم ماڭدى، لاۋسەن بىر دېھقاننىڭ ئۆيىنى كۆرۈپ:

ــ مۇشۇ ئۆي شۇ. ئۆيى چوڭ، قوتىنىمۇ چوڭ، بۇ ئۆيدە قايسى كۈنى ئۇلتۇرۇلگەن مالنىڭ گۆشى بار. پەرھىزنى بۇزۇپ گۆشلۈك تاماق يەيلى، ــ دېدى.

ئىككىسى ئىشىكنى چەكتى. ئىشىكنى ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئايال ئاچتى. ئۇلارنىڭ تاماق يېگىلى كەلگەنلىكىنى بىلدى ۋە لاۋسەننىڭ قولىدىكى شاراقلاپ

تۇرغان پۇلنى كۆرۈپ ئۇلارنى ئۆيگە باشلىدى. لاۋسەن ئۇ ئايال بىلەن بىردەم پاراڭلىشىپ، قولىغا پۇل تۇتقۇزدى، ئايال تاماققا تۇتۇندى.

لاۋسەن ئۇ ئايالنىڭ ئورنىدا ئوچاققا ئوت قالىدى. ئۇ ئوچاقنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ ئوچاققا ئەپچىللىك بىلەن پاخال تاشلايتتى. كۆرۈپ ئولتۇرسۇن دەپ جىڭ چيۇنى بېقىنىغا ئەكىلىۋالدى. ئوچاقنىڭ ئالدىدا بىر دۆۋە پاخال بار ئىدى، ئۇنىڭدىن باشقا ئولتۇرغۇدەك يەر يوق ئىدى. لاۋسەن ئىككىسى پاخال دۆۋىسىدە بىللە ئولتۇرۇپ ئوچاققا پاخال تاشلايتتى. ئالقاندەك يەردە ئىككىسى يانمۇيان قىستىلىپ ئولتۇراتتى، لېكىن ئۇ قورقمىدى، چۈنكى ئايال ئىككىسىنى تونۇمايتتى.

ئوچاقتىكى ئوتنىڭ تەپتىدە لاۋسەننىڭ چىرايى شەلپەردەك قىزىرىپ، ئاجايىپ تارتىملىق بولۇپ كەتتى. جىڭ چيۇ كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا لاۋسەننىڭ چىرايىغا بىردەم-بىردەم قاراپ قوياتتى. لاۋسەنمۇ تۇرۇپ - تۇرۇپلا جىڭ چيۇغا قاراپ سالاتتى. كۆزى جىڭ چيۇنىڭ كۆزى بىلەن ئۇچرىشىپ قالغاندا، كۆڭلىنى چۈشەنگەندەك ئۇنىڭدىن:

— بۇنداق تۇرمۇش كۆڭۈللۈكمىكەن؟ — دەپ سورايتتى.

— كۆڭۈللۈك.

بۇ بىر ۋاق تاماق جىڭ چيۇ ئۇچۇن ھەقىقەتەن ئېسىل تاماق ئىدى. يېڭى گۇرۇچنىڭ تامىقى شۇنداق يېيىشلىك، قورۇمىلارمۇ شۇنداق تەملىك ئىدى. داستىخانغا ئىككى تەرىپى ئوخشاش قىزىرىپ پىشقان دۇفۇ، يۇمران چىڭسەي بىلەن قورۇلغان بىر تەخسە قورۇما، بىر چىنە تۇزلۇق سەي، ئۆيدە ئۆزلىرى قىلغان ئىككى تال كولباسا كەلتۇرۇلگەنىدى. لاۋسەن كولباسانى چوكىسىدا قىسىپ جىڭ چيۇغا تەڭلىدى.

— كولباساغا ئامراقلىقىڭىزنى بىلىپ، بايا ئۆي ئىگىسىدىن كولباسا بار-يوقلۇقىنى سوردىم، كولباسا يوق بولغان بولسا، باشقا يەرگە كەتكەن بولاتتۇق.

— كولباساغا ئامراق ئىكەنلىكىمنى قانداق بىلدىڭىز؟ — جىڭ چيۇ شۇنداق دەپ كولباسانىڭ ھەر ئىككىلىسىنى ئېلىشقا ئۇنىمىدى، ئۆزىگە بىر تال قالدۇرۇشنى

ئېيتتى.

ــ مەن كولباساغا ئامراق ئەمەس، راست، تۇزلۇق سەيگە ئامراق، ئەترەت ئاشخانىسىدا تۇزلۇق سەي يېيەلمەيمىز، ــ دېدى لاۋسەن.

لاۋسەننىڭ ئىككى تال كولباسانى ئۆزىگە ئۆتۈنۈۋاتقانلىقىنى جىڭ چيۇ بىلىپ تۇراتتى. كولباساغا قايسىبىر ئادەم ئامراق ئەمەسكەن؟ جىڭ چيۇ لاۋسەنگە كولباسانىڭ بىر تېلىنى يەيدىغانلىقىنى، ئۇ يېمىسە ئۆزىنىڭمۇ يېمەيدىغانلىقىنى دېدى. كولباسانى ئىككىسى بىر ـ بىرسىگە تەڭلەپ تۇرۇۋالدى. ئۆي ئىگىسى ئايال بۇ مەنزىرىنى كۆرۈپ:

ــ بۇ ياش ئەر ـ خوتۇنلار نېمىدېگەن قىزىق، بىر ـ بىرىگە نېمىدېگەن ئامراق. كولباسادىن يەنە ئىككى تال پىشۇرۇپ بېرەيمۇ؟ ــ دېدى پىخىلداپ كۈلۈپ.

لاۋسەن يېنىدىن پۇل چىقىرىپ:

ــ ئارتۇقراق پىشۇرۇڭ ئەمىسە، يولدا ماڭغاچ يەيمىز، ــ دېدى.

تاماق يېيىلىپ بولۇندى. لاۋسەن جىڭ چيۇدىن:

ــ بۈگۈن قايتامدۇق ـ قايتامدۇق؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئەلۋەتتە قايتىمىز، قايتىمساق نەدە ياتىمىز؟

ــ قايتقۇمىز بولمىسا ياتقۇدەك يەر چىقاتتى، ــ دەپ كۈلدى لاۋسەن، ــ قايتايلى، سىز قۇرۇق گەپتىن قورقىسىز.

لاۋسەن ئەتراپىنىڭ بەك قاراڭغۇ ئىكەنلىكىنى، يىقىلىپ كېتەمدىكىن دەپ ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپ كېتىۋاتقانلىقىنى دەپ، يولبويى جىڭ چيۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ ماڭدى. ئىككىسىنىڭ قولى بىر ـ بىرىنىڭ ئالقىندا، ئىككىلىسىنىڭ قولى سەل تەرلىگەنىدى. لاۋسەن ئۇنىڭدىن:

ــ قولىڭىزنى تۇتۇپ ماڭسام ... بەك قورقۇپ كېتىۋاتامسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ھەئە.

ــ ئىلگىرى بىرەرسى بىلەن قول تۇتۇشۇپ مېڭىپ باقمىغانمىدىڭىز؟

— ياق، — جىڭ چىۋ جاۋاب بەرگەچ ئۇنىڭ ئۆزىدىن، — سىز مېڭىپ باققانمۇ؟ — دەپ قىزىقىپ سورىدى.

لاۋسەن خېلىغىچە جاۋاب بەرمەي بىر چاغدا:

— ناۋادا بىرەرسى بىلەن قول تۇتۇشۇپ ماڭغان بولسام، سىز مېنى ئەسكى ئادەم ئىكەن، دەپ قالغان بولارمىدىڭىز؟

— سىز چوقۇم بىرەرسى بىلەن قول تۇتۇشۇپ مېڭىپ باققان.

— قول تۇتۇشۇپ مېڭىشنىڭ سەۋەبلىرى ئوخشاش بولمايدۇ. ئادەملەر بەزىدە مەسئۇلىيەت يۈزىسىدىن، بەزىدە ئامالنىڭ يوقىدىن، يەنە بەزىدە، مۇھەببەت تۈپەيلىدىن قول تۇتۇشۇپ مېڭىپ قالىدۇ.

«مۇھەببەت» دېگەن بۇ سۆزنى ئۇنىڭ ئالدىدا بىرەرسى ھېچقاچان بۇنداق ئوچۇقتىن - ئوچۇق دەپ باققان ئەمەس ئىدى. شۇ چاغلاردا «مۇھەببەت» دېگەن بۇ سۆز لىپاپلىنىپ دېيىلەتتى. لاۋسەن بۇ گەپنى ئۇنىڭ ئالدىدا دەپ، ئۇنى تولىمۇ ئوڭايسىزلاندۇرۇۋەتتى. لاۋسەننىڭ ئۇنى بۇنىڭدىنمۇ ئوسال قىلىپ يەنە قانداق گەپلەرنى قىلىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. شۇڭا، ئۇ لاۋسەن بىلەن بۇ ھەقتە پاراڭلىشىشتىن ئۆزىنى تارتتى.

ھېلىقى دولانا دەرىخىنىڭ يېنىغا ئاز قالغاندا، لاۋسەن:

— دولانا دەرىخى ئەنە، دولانا دەرىخىنى كۆرگەچ، يېنىدا ئارام ئېلىپ بىردەم ئولتۇرمايلىمۇ، — دېدى.

— ياق، ياپون ئالۋاستىلىرىغا قارشى تۇرغان ناھايىتى كۆپ قەھرىمانلارنى ياپون ئالۋاستىلىرى شۇ يەردە ئۆلتۈرۈۋەتكەن، دەپ ئاڭلىدىم. كەچتە ئۇ يەر بەك قورقۇنچلۇق...

— ئەمىسە پۈرسەت چىققاندا كېلەيلى، — دەپ چاقچاق قىلدى لاۋسەن، — سىز كومۇنىزمغا ئېتىقاد قىلىدىغان تۇرۇقلۇق جىندىن ئەجەپ قورقىدىكەنسىز؟

جىڭ چىۋ خىجىل بولۇپ:

— جىندىن مەنمۇ قورقمايمەن، ياپون ئالۋاستىلىرىغا قارشى قەھرىمانلار جىنغا ئايلىنىپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، ياخشى جىنغا ئايلىنىپ كېتىدۇ. كىشىلەرگە زىيان يەتكۈزمەيدۇ، شۇنداققۇ؟ شۇڭا مەن جىندىن قورقمايمەن، — جىڭ چيۇ شۇنداق دەپ قاناداقتۇر بىر ئىشنى يادىغا ئالغاندەك لاۋسەندىن، — مەن شىسۇنپىڭغا كەلگەن ھېلىقى كۈنى، سىز شىسۇنپىڭغا كېتىۋېتىپ ئاشۇ دەرەخنىڭ تۈۋىدە تۇرغانمىدىڭىز؟

— ياق، — دېدى لاۋسەن ھەيران بولۇپ، — ماڭا ئۇ يەردە نېمە بار؟

— ھە، كۆزۈم تورلىشىپ قالغان ئوخشايدۇ، شۇ كۈنى كەينىمگە ئۆرۈلۈپ قارىدىم، ماڭا ئاپئاق كۆڭلەك كىيگەن بىرسى ئاشۇ دەرەخنىڭ تۈۋىدە تۇرغاندەك بىلىنىپ كەتكەنىدى.

لاۋسەن پىخىلداپ كۈلۈپ:

— كۆزىڭىز ھەقىقەتەن تورلىشىپ قالغان ئىكەن. كۈن شۇنداق سوغۇق تۇرسا، مەن ئاق كۆڭلەك كىيىپ شۇ يەردە تۇرامدىمەن؟ توڭلاپ قېتىپ قالمامدىمەن؟

جىڭ چيۇ ئويلاپ باقسا توغرا، شۇنىڭ بىلەن ئۇ:

— ئادەتتە «دولانا دەرىخى» دېگەن بۇ ناخشىنى ئاڭلىساملا، ئاشۇ دەرەخ تۈۋىدە تۇرغان ئىككى يىگىت كۆز ئالدىمغا كېلىدۇ. شۇڭا خاتا كۆرۈپ قالغان ئوخشايمەن، — دېدى.

لاۋسەن تەمكىن ھالدا:

— ئاشۇ جىنلارنىڭ ئارىسىدا بىرەرسى ماڭا ئوخشاپ كېتەمدۇ ـ نېمە؟ شۇ كۈنى ماڭا ئوخشايدىغان جىن كۆزىڭىزگە كۆرۈنگەن بولسا، ئۇنى ماڭا ئوخشىتىپ قالغان ئوخشايسىز. قاراڭ، ئۇ جىن يەنە پەيدا بولدى! — دېدى.

جىڭ چيۇ قاراشتىن قورقۇپ قاچماقچى بولدى. لاۋسەن ئۇنى باغرىغا تارتىپ، چىڭ قۇچاقلاپ تۇرۇپ:

— سىزنى ئالداپ قويدۇم. جىن نېمە قىلسۇن، سىزنى قورقۇتۇش ئۈچۈن ئۆزۈم توقۇدۇم، — دەپ كۆڭلىنى ياسىدى ۋە جىڭ چيۇنى بىردەم قۇچاقلاپ تۇرۇپ چاقچاق

ــ ئەلۋەتتە، يۇرىكىڭىز تېز سوقۇپ كېتىۋاتىدۇ، يۇرىكىڭىز بوغۇزىڭىزغا كېلىپ قالدى.

جاڭ چيۇ يۇرىكىنىڭ سوقۇشىغا قۇلاق سېلىپ:

ــ تېز ئەمەسقۇ، سىزنىڭكىدەك تېز ئەمەس. يۇرىكىم قانداقسىگە بوغۇزۇمغا كېلىپ قالىدۇ؟

ــ بۇنى ھېس قىلالمايسىز، ئىشەنمىسىڭىز، ئاغزىڭىزنى ئېچىڭ، يۇرىكىڭىز بوغۇزىڭىزغا كېلىپ قالدىمۇ ـ يوق، قاراپ باقاي.

جاڭ چيۇ ئاڭقىرىپ بولغۇچە، لاۋسەن ئۇنى سۆيۈشكە ئۇلگۈرگەنىدى. ئۇ ئىشىنىڭ چاتاقلىقىنى ھېس قىلىپ جېنىنىڭ بېرىچە لاۋسەننى ئىتتەردى. لېكىن لاۋسەن كارى يوق، ئۇنى سۆيىۋەردى. ئاغزىنى ئېچىشقا ئۇرۇنۇپ تىلىنى تاقاپ تۇرۇۋالدى.

لاۋسەن ئاغزىغا سۆيۈۋەرگەن بولسا، ئۇ بۇنچىلىك جىددىيلىشىپ كەتمەيتتى. ئۇ تىلىنى ھەدەپ ئاغزىنىڭ ئىچىگە كىرگۈزۈشكە ئۇرۇنۇۋاتاتتى. لاۋسەننىڭ قىلىقسىزلىقى ئۇنىڭغا ھار كەلدى. ئۇ نېمىشقا بۇنداق قىلىدۇ؟ سۆيۈشۈشنىڭ مۇشۇنداق بولىدىغانلىقىنى ئۇ ھېچكىمدىن ئاڭلاپ باقمىغانىدى. چىشىنى چىڭ چىشلەپ تۇرۇۋالدى. لاۋسەننىڭ تىلى لېۋى بىلەن چىشى ئارىلىقدا پىرقىرايتتى. تىلىنى توختىماي چىشىغا سىقتايتتى. ئۇ چىشىنى يەنىمۇ بەكرەك چىشلىدى. نېمىشقا بۇنداق قىلىدىغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. لاۋسەن تىلىنى ئېغىز بوشلۇقىغا كىرگۈزمەكچى بولغانىكەن، ئۇنداقتا بۇ جەزمەن ياخشى ئەمەس، تىلىنى سىرتتا قالدۇرۇش كېرەك، جاڭ چيۇ شۇنداق ئويلاتتى.

لاۋسەن بولدى قىلدى، ئۇ جاڭ چيۇنىڭ ئاغزىغا بىردەم سۆيۈپ ئاندىن ھاسىرغىنىچە:

ــ سىز... خوش بولمىدىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ خوش بولمىدىم، ــ دەپ جاۋاب بەردى ئۇ. ياماڭ ئىشتەك بەك قورقۇپ كەتكەن

بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە خۇش بولغانىدى. ئۇ لاۋسەن يۈزىنى يۈزىگە ياققان چاغدا ئۆزىدە پەيدا بولغان سېزىمغا ئامراق بولۇپ قالدى. ئۇ ئەرلەرنىڭ يۈزىنىڭ شۇنداق ھارارەتلىك ھەم شۇنداق يۇمشاق بولىدىغانلىقىنى ئويلىمىغانىدى. ئەرلەرنىڭ يۈزى سوغۇق ھەم يىرىك بولىدۇ، دەپ ئويلاپ كەلگەنىدى.

لاۋسەن كۈلۈپ قويدى ھەم ئۇنى بوش قۇچاقلاپ:

— بوش قۇچاقلاپ تۇرسام خوش بولامسىز؟

جىڭ چېۋ كۆڭلىدە خوش بولۇۋاتاتتى. لېكىن خاپا بولغاندەك ئەلپازدا:

— خوش بولمىدىم، — دېدى.

لاۋسەن ئۇنى قۇچىقىدىن بوشىتىپ ئۆزىنى ئاقلاپ:

— سىزنى ھەقىقەتەن چۈشەنگىلى بولمايدىكەن، — ئۇ يەردىن سومكىلارنى ئېلىپ، — ماڭايلى، — دېدى. ئۇنىڭ قولىنى تۇتماي، ئۇنىڭ بىلەن قاتارلىشىپ ماڭدى.

بىردەم ماڭغاندىن كېيىن جىڭ چېۋ ئۇنىڭ گەپ قىلماي كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

— سىز... خاپا بولۇپ قالدىڭىزمۇ؟ يېقىلىپ كېتىشىمدىن قورقمامسىز، — دېدى.

— خاپا بولمىدىم، قول تۇتۇشۇپ مېڭىشنى ياقتۇرمامدىكىن دەيمەن.

— مەن قول تۇتۇشۇپ مېڭىشنى... ياقتۇرمايمەن... دېمىدىمغۇ...

— قولىڭىزنى تۇتۇپ ماڭسام خوش بولامسىز؟

جىڭ چېۋ گەپ قىلمىدى. لاۋسەن:

— گەپ قىلمايسىزغۇ، خوش بولمامسىز؟ — دەپ يەنە سورىدى.

— بىلمىسىز، بىلىپ تۇرۇپ سوراۋېرەمسىز؟

— بىلمەيمەن، سىزنىمۇ چۈشەنمەيمەن. ئۆز ئاغزىڭىز بىلەن دېسىڭىز ئاندىن بىلىمەن.

جىگ چىۋ يەنىلا ئۇندىمىدى، لاۋسەنمۇ كۆزىنىگ ئىچىگە كىرىۋالمىدى. ئۇنىگ قولىنى تۇتۇپ تاغدىن پەسكە قاراپ ماڭدى. كىشىلەرنى قېيىق بىلەن ئېقىندىن ئۆتكۈزۈپ قويىدىغانلار ئاللىقاچان ئىشتىن چۈشۈپ كەتكەنىدى. لاۋسەن:

ــ بىزنى ئېقىندىن ئۆتكۈزۈپ قويۇڭلار دەپ ۋاقىتراپ ئاۋارە بولمايلى، بىزنىگ ئۇ تەرەپلەردە چاقىرىپ ئەكەلگىلى بولمايدىغان ئادەملەرنى كىشىلەر قېيىق بىلەن ئېقىندىن ئۆتكۈزۈپ قويىدىغان ئادەملەرگە ئوخشىتىدۇ. ئۇلارنى چاقىرىپ كەلمەك تەس، سىزنى ئېقىندىن كۆتۈرۈپ ئۆزۈم ئۆتكۈزۈپ قويىمەن، ــ دېدى.

لاۋسەن شۇنداق دەپ ئايىغىنى سالدى، پايپىقىنى ئايىغىنىگ ئىچىگە تىقتى. ئاندىن ئاياغ بوغقۇچ بىلەن ئايىغىنى چىگىپ بوينىغا ئاستى، ئاندىن يەنە سومكىلارنى ئاستى. لاۋسەن جىگ چىۋنىگ ئالدىدا ئۇنىگ ئۆزىگە ھاپاش بولۇشىنى كۈتۈپ ئېڭىشىپ تۇردى.

ــ ئېقىندىن ئۆزۈم كېچىپ ئۆتەي، ــ دەپ تۇرۇۋالدى جىگ چىۋ.

ــ خىجىل بولماڭ. ھاپاش بولۇڭ. قىزلار سوغۇق سۇغا چۈشسە بولمايدۇ. ئەتراپ قاراڭغۇ، ھېچكىم كۆرۈپ قالمايدۇ. چاققان بولۇڭ.

جىگ چىۋ ئامالسىز لاۋسەنگە ھاپاش بولدى. قولىنى لاۋسەنىنىگ مۇرىسىگە تىرەپ كۆكسىنىگ دۇمبىسىگە تېگىپ كېتىشىدىن ئىمكان بار ساقلاندى.

ــ ماڭا چىگ يېپىشىڭ، ــ دېدى ئۇ ئاگاھلاندۇرۇپ، ــ بوينۇمنى تۇتۇۋېلىڭ. سۇغا چۈشۈپ كەتسىڭىز مەن ئىگە ئەمەس. لاۋسەن شۇنداق دەپ مۇدۇرۇلۇپ كەتكەندەك بىر ياققا يانداپ كەتتى.

جىگ چىۋ لاۋسەنىنىگ دۇمبىسىگە چىگ چاپلاشتى، بوينىنى تۇتتى. كۆكسىنىگ لاۋسەنىنىگ دۇمبىسىگە تېگىپ تۇرغانلىقىنى، ئۆزىنىگ ناھايىتى راھەتلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. لاۋسەنىنىگ لەرزىگە كەلگەن ۋۇجۇدى يىپراقتەك تىترەيتتى.

ــ مەن ئېغىرمۇ ياكى سۇ سوغۇقمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

لاۋسەن جاۋاب بەرمىدى. ئۇ بىردەم تىترەپ، ئاندىن ئەسلى ھالىتىگە قايتتى. لاۋسەن ئۇنى ھاپاش قىلىپ، سۇ كېچىپ ئېقىندىن ئۆتۈۋاتاتتى. بىردەم ماڭغاندىن كېيىن لاۋسەن كەينىگە قاراپ ئۇنىڭغا:

ــ بىزدە مۇنداق بىر گەپ بار: «ئېرى قېرىسا خەقنىڭ قولىغا قارايدىغان بولۇپ قالىدۇ؛ خوتۇنى قېرىسا، مېنى كىم ھاپاش قىلارکىن دەپ غەمدە قالىدۇ». سىز مەيلى قېرى بولۇڭ ـ بولماڭ، مەن سىزنى ھاپاش قىلىدىم، قانداق؟ ــ دېدى.

جىڭ چيۇنىڭ يۈزى قىزىرىپ كەتتى.

ــ نېمىشقا مۇشۇنداق گەپلەرنىلا قىلىسىز؟ يەنە شۇنداق گەپلەرنى قىلىسىڭىز سۇغا سەكرەيمەن جۇمۇ، ــ دېدى ئۇ.

لاۋسەن تۈيۈقسىز جىمىپ كەتتى. جىڭ چيۇ ئەجەبلىنىپ:

ــ نېمە بولدىڭىز؟ ... خاپا بولۇپ قالدىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سوردى ئۇنىڭدىن.

لاۋسەن بېشى بىلەن ئېقىنىنىڭ ئاياغ تەرىپىنى شەرەتلەپ:

ــ ئىككىنچى ئاكىڭىز ئاۋۇ ياقتا سىزنى ساقلاپ ئولتۇرۇپتۇ، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ لاۋسەن بېشى بىلەن شەرەتلىگەن ياققا قارىدى، دېگەندەك، چاڭلىن ئېقىن بويىدا ئولتۇراتتى. يېنىدا بىر جۇپ سۇ چېلىكى تۇراتتى. لاۋسەن قىرغاققا چىقىپ، جىڭ چيۇنى يەرگە قويدى. ئۇ ئايىغىنى كىيگەچ:

ــ سىز مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرۇڭ، ئۇنىڭغا قىلىدىغان ئازراق گېپىم بار، ــ دېدى ـ دە، لاۋئېرنىڭ يېنىغا بېرىپ:

ــ لاۋئېر، سۇغا كەلدىڭمۇ؟ ــ دېدى.

ــ ھەئە، قايتىپ كەلدىڭلارمۇ؟

لاۋسەن بوش ئاۋازدا ئۇنىڭغا بىر نېمىلەرنى دېدى ـ دە، يېنىپ كېلىپ جىڭ چيۇغا:

ــ ئۆيىڭىزگە كەلدىڭىز، مەن ماۋۇ ياق بىلەن قايتىمەن، ــ دېدى.

چاڭلىن چېلەكلەرگە سۇ ئېلىپ، ئەپكەش بىلەن كۆتۈردى. گەپ ـ سۆز قىلماي

ئۆي تەرەپكە قاراپ ماڭدى، كەينىدە جىڭ چيۇ كېلىۋاتاتتى. بۇ ئىش چاڭلىنىڭ ئاغزىدىن چىقىپ كېتىپ، مائارىپ ئىسلاھاتى گۇرۇپپىسىدىكىلەرنىڭ قۇلىقىغا يېتىپ قالسا، تۆگىشىپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلاپ يۈرىكى سۇ ئىدى. ئۇ ئۆيگە بارغۇچە ئارىلىقتا چاڭلىنغا:

ــ ئىككىنچى... ئىككىنچى ئاكا، خاتا چۈشىنىپ قالماڭ. ئۇ ئالغىلى بېرىپتۇ. بىز...

ــ بايا ئۇ ماڭا دېدى.

ــ خەقلەرگە دەپ يۈرمەڭ، باشقىچە چۈشىنىپ قالمىسۇن.

ــ بايا ئۇ ماڭا دېدى.

ئۇلار ئۆيگە كەلدى. جىڭ چيۇغا ھەممىسى ھەيران قالدى.

ــ ئۆزىڭىز يالغۇز كەلدىڭىزمۇ؟ تاغ يولى بىلەنمۇ؟ يۈرىكىڭىز ئەجەپ چوڭكەن. مەن ئاشۇ يولدا يالغۇز مېڭىشتىن كۈندۈزىمۇ قورقمەن، ــ دەپ چوڭ ئانا توختىماي سۆزلەپ كەتتى.

9

شۇ كۈنى كەچتە، جىك چىۋ چاڭلىن بۇ ئىشنى بىرەرسىگە دەپ سالارمۇ، دېگەن ئەندىشە بىلەن خېلى بىر چاغقىچە ئۇخلىيالمىدى. ئۇ بايا ئۆيدىكىلىرىگە دېمىدى، جىك چىۋ قاراپ تۇرغاچقا دېيەلمىگەندۇ؟ ناۋادا جىك چىۋ بولمىسا، چوك ئانىغا دەپ قويغان بولارمىدى؟ بۇگۈن چاڭلىن ئېقىن بويىدا ھەقىقەتەن ئۇنىك يولىغا قاراپ تۇرغان بولسا، ئۇ بۇ ئىشنى بىرەرسىگە دەپ قويۇشى مۇمكىن. جىك چىۋنىك لاۋسەن بىلەن بىللە تۇرغانلىقىنى كۆرسىلا چاڭلىننىك خۇيى تۇتۇپ قالاتتى.

90

جىك چىۋ ھەرقانداق ئىشنىك ئەك يامان تەرىپىنى ئويلاپ ئىدىيەدە تەييارلىق قىلىپ قويۇشقا ئادەتلەنگەنىدى. چۈنكى تۇرمۇشتا ئۇمىد قىلمىغان بەزى كۆڭۈلسىز ئىشلار يۈز بېرىپ تۇرغانلىقتىن، ئۇ ئامالسىز ئەھۋالدا قېلىپ بەك ئازابلىنىپ كېتەتتى. بۇنداق ئازاب ناھايىتى قورقۇنچلۇق بولاتتى، تولىمۇ بالدۇر كېلەتتى. شۇڭا، ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدىن تارتىپ ھەرقانداق ئىشنىك ئەك يامان تەرىپىنى ئويلاپ ئىدىيەسىدە تەييارلىق قىلاتتى. ئەمدى بۇ ئىش چاڭلىننىك ئاغزىدىن چىقىپ كەتسە، مائارىپ ئىسلاھاتى گۇرۇپپىسىدىكىلەرنىك قۇلىقىغا يەتسە، ئۇلار ئارقىلىق مەكتەپ خەۋەر تاپسا، ئەك يامان ئېھتىماللىق مۇشۇ ئىدى. ئەگەر مەكتەپ بىلىپ قالسا ئاقىۋىتى قانداق بولىدۇ؟ K شەھىرىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىك ئارىسىدا ئوقۇۋېتىپ مۇھەببەت باغلاپ چارە كۆرۈلگەن ئوقۇغۇچىلار تالاي ئىدى. ئەمما ئاز ـ تولا ئىسپات بولمىسا چارە كۆرگىلى بولمايتتى. چاڭلىن بىر نەرسە دەپلا قويسا مەكتەپ ئۇنىڭغا چارە كۆرەلەيتتى.

ئۆزىنىك سالاھىيىتى جىك چىۋغا ئايان ئىدى. ئانىسى گەرچە ئاللىبۇرۇن «ئازاد»

بولۇپ، خەلق ئوقۇتقۇچىلىرى سېپىگە قايتىپ كەلگەن بولسىمۇ، ئاتىسىنىڭ بېشىدا يەنىلا «پومېشچىك ئۇنسۇر» قالپىقى بار ئىدى. پومېشچىكلار «پومېشچىك، باي دېھقان، ئەكسىلئىنقىلابچى، بۇزۇق ئۇنسۇر، ئوڭچى» قاتارلىقلارنىڭ ئەڭ ئالدىدا تۇراتتى. پومېشچىكلار پىرولتارىياتنىڭ ئەڭ چوڭ دۈشمىنى ئىدى. ئۇنىڭغا ئوخشاش پومېشچىكلارنىڭ پەرزەنتى مۇبادا «ئىستىلى ياخشى ئەمەس» دەپ قارىلىپ ئېغىزغا چىقىپ قالسا، مەكتەپ ئۇنى ئۆچۈقدىماي قالارمۇ؟ ئۇنى ئۆچۈقدىسىمۇ مەيلى، ئائىلىسىدىكىلەر چېتىلىپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى.

جىڭ چيۇ ئاتىسىنىڭ «پومېشچىك ئۇنسۇر» قىلىپ قويۇلۇشى ئۇنىڭغا ھەقىقەتەن ناھايىتى ئۇۋال قىلىنغانلىق دەپ بىلەتتى. ئاتىسى مەكتەپتە ئوقۇش ئۈچۈن پومېشچىك ئائىلىسىدىن بۇرۇنلا چىقىپ كەتكەن. پومېشچىكلارنىڭ بۇنداق پەرزەنتلىرى يېزىدا يالالانما دېھقانلاردىن ئىجارە ھەققى ئالمايتتى. ئۇلارنىڭ تەركىبى پومېشچىك دەپ ئايرىلىشقا تېگىشلىك ئەمەس ئىدى. جىڭ چيۇ ئاتىسىنى ئىلغار ياش دەپ ھېسابلايتتى. چۈنكى ئۇ ئازادلىقتىن ئىككى يىل ئىلگىرى دۈشمەن ئىشغالىيەت رايونىدىن ئازاد رايونىغا قېچىپ كەتكەن، ئۆزىنىڭ مۇزىكا تالانتى بىلەن ئازاد رايون خەلقىگە خىزمەت قىلغان. ئۇ ئومۇمىي خور ئۆمىكى تەشكىللەپ، پارتىيە ۋە ماۋجۇشىنى كۈيلىگەن. كۆپچىلىككە «ئازاد رايونلارنىڭ ئاسمىنى يورۇق» دېگەن ناخشىنى ئۆگەتكەنىدى. كىم بىلسۇن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلىنىپلا، ئاتىسى گومىنداڭنىڭ ئازاد رايونىغا ئەۋەتىلگەن ئىشپىيونى، «ئازاد رايون خەلقى ئەڭ ياقتۇرىدۇ» دېگەن سۆزىنى «ئازاد رايون خەلقى ئوماچ ئىچىدۇ... » دەپ ئۆزگەرتىپ ئازاد رايونىنىڭ يۇزىگە قارا سۈركىگەن، دەپ تارتىپ چىقىرىلدى. ئاتىسىغا «پومېشچىك ئۇنسۇر» قالپىقى كىيدۈرۈلۈپ، ئۆز يېزىسىغا قايتۇرۇلدى. بىرنەچچە قالپاقنى بىراقلا كىيدۈرگىلى بولمىغاچقا، ئاتىسىغا «پومېشچىك ئۇنسۇر» دېگەن ئەڭ يوغان قالپاق كىيدۈرۈلدى. بولمىسا جىڭ چيۇنىڭ ئاتىسىغا «ئامېرىكا ـ جىياڭ جيېشى ئىشپىيونى»، «نەق ئەكسىلئىنقىلابچى» دېگەندەك بىرقانچە قالپاق كىيدۈرۈلگەن

بولاتتى.

جىگ چىيۇ مۇشۇ ئىشلارنى ئويلاپ، ئۆزىنىگ قىلغان قىلمقىغا بەك پۇشايمان قىلدى. كېيىپ چىقىشى شۇنداق بولغاندىكىن، ئۆزىگە بەكرەك دىققەت قىلىشى، ئازراقمۇ بىخۇدلۇق قىلماسلىقى كېرەك ئىدى. بولمىسا، چاتاقنىگ چوڭى چىقاتتى. خۇددى دورىنى خاتا يەۋالغاندەك لاۋسەن تاغ يولى بىلەن ماڭمىز دېسە، تاغ يولى بىلەن ماڭدى، سىزنى ناھىيە بازىرىدا ساقلايمەن دېسە، ماقۇل بولدى؛ قولىنى تۇتۇپ مېڭىشىغا يول قويدى، قۇچاقلىسا قاراپ تۇردى، سۆيدى. ئەگ قورقۇنچلۇق ئىش، لاۋسەنگە ھاياش بولۇپ ئېقىندىن ئۆتكەنلىكىنى چاڭلىن كۆرۈپ قالدى. ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ بۇ ناھايىتى ئېغىر غەم ئىدى. بۇ ئىشنى بىرەرسىگە دەپ قويماسلىققا چاڭلىننى قانداق كۆندۈرگىلى، ناۋادا بىرەرسىگە دەپ سالسا، قانداق تاقابىل تۇرۇش كېرەكلىكى توغرىسىدا تولا ئويلاپ جىگ چىيۇنىگ بېشىنىگ ئىچىمۇ ـ تېشىمۇ قاتتى. لاۋسەنچۇ، لاۋسەننى ئويلاشقا ئۇنىگ چولىسى يوق ئىدى.

ئەتىسىدىن باشلاپ، ئۇ چاڭلىننىگ چوگ ئانىغا دېگەن ـ دېمىگەنلىكىنى بىلىش ئۈچۈن، چوگ ئانا بىلەن ئۇنىگ گەپ ـ سۆزى ۋە چىرايىغا قاراپ دەككە ـ دۈككىدە يۈردى. جىگ چىيۇ چاڭلىنىدىن ئەنسىرەپمۇ كەتمەيتتى. ئۇ ئىچى پىشىشىق يىگىت ئىدى. ئۇ بۇ ئىشنى مائارىپ ئىسلاھاتى گۇرۇپپىسىدىكىلەرگە دەپ يۈرمەيتتى. بىراق چوگ ئانا بىلىپ قالسا بۇ ئىش ھەممە يەرگە پۇر كېتەتتى.

ئۇ ئۇيان ئويلاپ ـ بۇيان ئويلاپ چىقارغان ھۆكىمىگە ئاساسەن، ئۆزىنى قىپقىزىل ھاماقەتكە چىقىرىۋەتتى. بەزىدە چوگ ئانا ھەممە ئىشنى بىلىپ قالغاندەك، بەزىدە ھېچقانداق گەپ ـ سۆز ئاڭلىمىغاندەك قىياپەتتە يۈرەتتى. جىگ چىيۇنىگ روھىي ھالىتى ئۆزىنىگ قىياسىغا ئاساسەن ئۆزگىرىپ تۇراتتى. چوگ ئانا بىلىپ قاپتۇ، دەپ ئويلىغان كۈنلىرى يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ، كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەيتتى، گېلىدىن تاماق ئۆتمەيتتى. چوگ ئانا بىلىپ قالماپتۇ، دەپ ئويلىغان كۈنلىرى ئىچىدە خۇشال بولۇپ، ئۆز سايىسىدىن ئۈركۈپ كەتكەنلىكىدىن ئۆز ـ ئۆزىنى مازاق قىلاتتى.

لاۋسەن چوڭ ئانىنىڭكىگە بۇرۇنقىدەك كېلىپ ـ كېتىپ يۈرەتتى. ئەمما ئىشلەيدىغان يېرى كەنتنىڭ باشقا بىر تەرىپىگە يۆتكىلىپ كەتكەچكە، چۈشلۈكلىرى كېلەلمەيتتى. كەچلىرى پات ـ پاتلا كېلەتتى. كەلسە قۇرۇق كەلمەيتتى. ئۇ ئىككى قېتىم بىر دېھقانىنىڭكىدىن ئالدىم، دەپ كولباسا ئەكەلدى. چوڭ ئانا كولباسانى پىشۇرۇپ سەي قىلدى. جىڭ چيۇ تاماق يەۋېتىپ، قاچىسىنىڭ ئاستىدا تۇرغان بىر توغرام كولباسانى بايقاپ قالدى. ئۇنىڭ كولباساغا ئامراق ئىكەنلىكىنى بىلگەن لاۋسەن ئۇنى كۆپرەك يېسۇن دەپ شۇنداق قىلغانىدى، ئۇ بۇنى بىلەتتى.

جىڭ چيۇ قاچىسىدىكى كولباسانى قانداق بىرتەرەپ قىلىش كېرەكلىكىنى بىلمەي ئاجايىپ جىددىيلىشىپ كەتتى. ئانىسى ئۇنىڭغا بۇرۇن سەھرالاردا ئېرى خوتۇنغا كۆيۈنۈپ خوتۇنىنىڭ قاچىسىغا بىر توغرام گۆشنى ئوغرىلىقچە سېلىپ قويىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بەرگەنىدى. چۈنكى ئۇ چاغلاردا سەھرالاردا كېلىنلەرنىڭ قېيىنئانىسىنىڭ ئۆيىدە ئورنى يوق ئىدى. كېلىنلەر ھەممە ئىشتا باشقىلارغا يول قويىاتتى. قۇۋۇەتلىك يېمەكلىكلەرنى ئاۋۋال قېيىنئاتا بىلەن قېيىنئانىسى، ئاندىن قالسا ئېرى، ئاندىن قالسا قېيىنئىنى، قېيىنسىڭىللىرى، ئاندىن قالسا بالىلىرى يەيتتى. كېلىنلەرگە ئاشقان ـ تاشقان تاماق قالاتتى.

ئېرى بولغان ئادەم ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئالدىدا خوتۇنىغا كۆيۈنۈشكە جۈرئەت قىلالمايتتى. گۆش ھەممە ئادەمگە يەتمەيتتى. مۇشۇنداق قىلماي باشقا ئامال يوق ئىدى. ئانىسى سەھرالىق كېلىنلەرنىڭ قاچىسىدىكى بىر توغرام گۆشنى قانداق يەيدىغانلىقىنىمۇ ئېيتىپ بەرگەنىدى. كېلىنلەر قاچىسىدىكى گۆشنى بىلدۈرمەي يەيتتى. ئالدى بىلەن ئاغزىنى قاچىسىنىڭ قىرىغا قويۇپ، ئاندىن لەخمە كولىغاندەك گۆشنى قاچىسىنىڭ قىرىغا ئەكىلىپ، تاماق يەۋاتقان قىياپەتتە گۆشتىن بىر چىشلەم يەپ، گۆشنى يەنە قاچىسىغا سېلىۋېتەتتى، قاچىسىدىكى تامىقنى يەپ بولماي تۇرۇپ، قاچىسىغا تاماق ئۇسالمايتتى. تاماق ئۇسالمىسا، قاچىسىدىكى گۆش كۆرۈنۈپ قالاتتى. ناۋادا قېيىنئاتا ـ قېيىنئانىسى بىلىپ قالسا، كېلىن تىل ـ ھاقارەت ئىشىتەتتى.

بىر كېلىنچەككە ئېرى بەك كۆيۈنىدىكەن. ئېرى خوتۇنىنىڭ قاچىسىغا «تۇخۇم» سېلىپ قويۇپتۇ. كېلىنچەك تۇخۇمنى باشقىلارنىڭ كۆزۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، تۇخۇمنى پۇتۇن پېتى ئاغزىغا سېلىپ، يېيىشكە باشلاپتۇ. شۇ ئەسنادا قېيىنئانىسى كېلىنىدىن گەپ سوراپ قاپتۇ. كېلىنچەك ئاغزىدىكى تۇخۇمنى يۇتۇۋېتىپ، قېيىنئانىسىنىڭ گېپىگە جاۋاب بەرمەكچى بوپتۇ. نەتىجىدە تۇخۇم گېلىغا تۇرۇپ قېلىپ كېلىن ئۆلۈپ قاپتۇ. بۇ گەپنىمۇ جىڭ چيۇغا ئانىسى ئېيتىپ بەرگەنىدى.

جىڭ چيۇ قاچىسىغا قاراپ تىتىلداپ كېتىۋاتاتتى. باشقىلار كۆزۈپ قالسا، ئۇلار ئىسپاتقا ئېرىشكەن بولۇپ قالمامدۇ؟ بۇرۇن قاچىسىدىكى گۆشنى بايقاپ قالسا، كېلىنچەكنى قېيىنئاتا، قېيىنئانىسى «ئېرىنى ئازدۇرىدىغان تۇلكە جىن» دەپ تىللايتتى. ئۇنىڭ قاچىسىدىكى گۆشنى باشقىلار بايقاپ قالسا، جىڭ چيۇ ھېلىقى كېلىنچەكتىن بەكرەك پالاكەتكە قالاتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىش جەزمەن مائارىپ ئىسلاھات گۇرۇپپىسىدىكىلەرنىڭ قۇلىقىغا يېتەتتى.

جىڭ چيۇ لاۋسەنگە قارىدى. لاۋسەن ئۇنىڭدىن «يېيىشلىكمىكەن؟» دەپ سوراپ، ئۆزىگە تۆھپە يېزىلىشىنى كۈتۈپ تۇرغاندەك جىڭ چيۇغا قارايتتى. جىڭ چيۇنىڭ قولىدىكى چوكىسى بىلەن لاۋسەننىڭ بېشىغا ئۇرغۇسى كەپكەتتى. قاچىسىدىكى بىر توغرام كولباسا ئۇنىڭغا قەرەللىك بومبىدەك تۇيۇلۇپ كېتىۋاتاتتى. يا يۈرەكلىك يېيەلمەيتتى، يا يېمەي قويۇپ قويالمايتتى. قاچىسىدىكى تاماق تۇگىسە، كولباسا كۆرۈنۈپ قالاتتى. ئۇ قورقۇپ كېتىپ قاچىسىدىكى تاماقنىڭ يېرىمىنى يەپ بولۇپ، قاچىسىغا تاماق ئوسقىلى ئاشخانا ئۆيگە ماڭدى. ھېچكىم دەققەت قىلمىغان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، قاچىسىدىكى كولباسانى چوشقا يېمى ئالىدىغان چېلەككە تاشلىۋەتتى.

جىڭ چيۇ ئۆز ئورنىغا كېلىپ، لاۋسەنگە قاراشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، بېشىنى كۆتۈرمەستىن تامىقىنى يېدى. قاچىسىغا قورۇما سالدىمۇ ـ سالمىدىمۇ، قانداق تاماق يەۋاتىدۇ، بىلمەيتتى. تامىقىنى يەپ بولۇپلا ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىشنى ئويلايتتى.

لاۋسەن بىر ياپراق كولباسانى چوكىسى بىلەن قىسىپ ئېلىپ جاڭ چيۇنىڭ قاچىسىغا سېلىپ قويدى. جاڭ چيۇ تېرىكىپ چوكىسى بىلەن لاۋسەننىڭ چوكىسىغا ئۇرۇپ:

ــ نېمە قىلغىنىڭىز بۇ؟ يا مەن قولى يوق ئادەم بولمىسام، ــ دېدى.

لاۋسەن ئوڭايسىزلىنىپ كەتتى، ئۇنىڭغا قاراپ قويدى، لېكىن ئارتۇق گەپ قىلمىدى.

نېمە ئۈچۈندۇر، شۇ قېتىم لاۋسەن بىلەن تاغ يولىدا بىللە ماڭغاندىن كېيىن، جاڭ چيۇ لاۋسەنگە توڭ تېگىدىغان بولۇپ قالدى. بولۇپمۇ باشقىلارنىڭ ئالدىدا خۇددى لاۋسەن بىلەن ھېچقانداق چاتىقى يوقلۇقىنى جاكارلىغاندەك لاۋسەنگە زەھەرلىك تېگەتتى. لاۋسەن ئىلگىرى ئۇنىڭغا كىچىك بالىغا گەپ قىلغاندەك گەپ قىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئوينىشاتتى، ھەم كۆڭلىنى كۆتۈرۈپ قويياتتى. ئەمدى دەل بۇنىڭ ئەكسىچە، جاڭ چيۇدىن تەپ تارتىدىغان بولۇپ قالدى. ئىچىدىكىنى بىلدۈرمەي، ياخشى كۆرۈنۈشكە تىرىشىۋاتقاندەك قىلاتتى. جاڭ چيۇ سىلكىۋەتسە، لاۋسەن بىچارىلەرچە قاراپ قالاتتى. بۇرۇنقىدەك بىزەڭلىك ۋە مۇتتەھەملىك قىلىشقا پېتىنالمايتتى. لاۋسەن قانچە بىچارە بولسا، جاڭ چيۇ شۇنچە تېرىكىپ كېتەتتى. چۈنكى لاۋسەننىڭ بىچارە ھالىتىنى كۆرگەن ئادەم بىرەر ئىشنىڭ شەپىسىنى سېزىپ قالاتتى.

شەھەردىن قايتىپ كېلىپ نەچچە كۈنگىچە لاۋسەن ئىلگىرىكىدەكلا جاڭ چيۇنىڭ ھۇجرىسىدا كەنت تارىخى يېزىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ كەنت تارىخى يېزىشىپ بەرگىلى يېنىغا كىرەتتى. جاڭ چيۇ بوش ئاۋازدا:

ــ نېمە قىلغىلى كىردىڭىز؟ دەرھال چىقىپ كېتىڭ، باشقىلار كۆرۈپ قالىدۇ، ــ دەيتتى.

لاۋسەن بۇرۇنقىدەك جاھىللىق ۋە قېلىنلىق قىلىپ تۇرۇۋالمايتتى. چىقىپ كېتىڭ دېسە، ئىشىك تۈۋىدە بىردەم تۇرۇپ، ئاندىن يۇۋاشلىق بىلەن چىقىپ كېتەتتى. جاڭ چيۇ بەزىدە ئۇنىڭ تۆر ئۆيىدە چوڭ ئانا بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرغانلىقىنى

كۆرۈپ قالاتتى. كەينىگە ئۆتۈشكە توغرا كېلىپ قالسا، جىگ چىۋ تۆر ئۈي ئارقىلىق كەينىگە ئۆتەتتى. لاۋسەن ھەمىشە ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان جىگ چىۋغا تىكىلىپ قارايتتى. لېكىن گەپ قىلمايتتى. باشقىلارنىڭ گېپىگە جاۋاب بېرىشنىمۇ ئۇنتۇپ قالاتتى.

بىر قېتىم چوڭ يەڭگە ئۇنىڭدىن:

ــ لاۋسەن، دەڭە، شۇنداقمۇ ـ شۇنداق ئەمەسمۇ؟ ــ دەپ گەپ سوردى. لاۋسەن باشتا «ھەئە» دەپ جاۋاب بېرىپ، ــ نېمە شۇنداقمۇ ـ شۇنداق ئەمەسمۇ؟ ــ دەپ چوڭ يەڭگىنىڭ ئۆزىدىن سوردى.

ــ مۇشۇ كۈنلەردە كۆڭلىڭىز تازا جايىدا ئەمەسمۇ ـ قانداق؟ دەرس ۋاقتىدا دەرسكە دىققەتسىزلىك قويمىغان كەپسىز ئوقۇغۇچىلاردەك خەقنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى ئاڭقىرالمايدىغان بولۇپ قالدىڭىز، ــ دېدى چوڭ يەڭگە كۈلۈپ تۇرۇپ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ جىگ چىۋ تېپىچەكلەپ كەتكىلى تاس قالدى. چوڭ يەڭگە ئۇنىڭغا ھەممە ئىشنى سېزىپ قالغاندەك، ئىككىسى ئۆزىنى يەنىمۇ ئاشكارىلىسا، بىراقلا زەربە بېرىشنى ئويلاپ گەپ قىلماي يۇرۇۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. جىگ چىۋ لاۋسەننى ئاگاھلاندۇرۇپ قويماقچى بولدى، ئەمما پۇرسەت تاپالمىدى.

شۇنىڭدىن كېيىنمۇ قاچىسىدا بىرەر توغرام كولباسا ياكى بىرەر تۇخۇم چىقىپ قالمىدىغان ئىشلار يەنە نەچچە قېتىم يۈز بەردى. جىگ چىۋ ھەر قېتىم ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قالاتتى. ئۇ لاۋسەن بىلەن ئوبدانراق پاراڭلىشىش نىيىتىگە كەلدى. مۇشۇنداق بولىۋەرسە چوقۇم باشقىلار سېزىپ قالاتتى. لاۋسەن قورقمايتتى، ئۇنىڭ خىزمەت ئورنى بار، مۇھەببەتلىشىش ئۇنىڭ ئۈچۈن نورمال ئىش ئىدى. بىراق ئۇ تېخى ئوقۇغۇچى ئىدى. لاۋسەننىڭ بۇنداق قىلىشى ئۇنىڭغا قىلىنغان زىيانكەشلىك ئەمەسمۇ؟

دەل شۇ كۈنلەردە لاۋدا چاڭسىن يەنجىياخېدىن قايتىپ كەلدى. لاۋچىيەن ئىسىملىك بىر ئادەمنىڭ ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەلگەنىدى. چاڭسىن ئۇ ئادەمنىڭ شوپۇر

ئىكەنلىكىنى، ئاخشام ماشىنىسى بىر بۇغىنى سوقۇپ ئۆلتۈرۈپ قويغانلىقىنى، بىرنەچچە شوپۇر بۇغىنىڭ گۆشىنى شىلىپ بۆلۈشكەنلىكىنى، چاڭسىن ئۆيدىكىلەرمۇ ئېغىز تەگسۇن، دەپ شۇ گۆشتىن ئازراق ئالغاچ كەلگەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇ كەچلىك تاماقتا لاۋسەننى چاقىرىپ كېلىشكە جىڭ چيۈنى ماڭدۇردى. لاۋسەن كەلسە كەچلىك تاماقتىن كېيىن، لاۋچيەننىڭ بۇزۇلۇپ قالغان قول سائىتىنى ياساپ بېرەتتى، لاۋچيەن مۇشۇ ئىش بىلەن كەلگەنىدى.

مۇقەددەس يارلىققا ئېرىشكەن جىڭ چيۇ مەيدىسىنى كېرىگەن ھالدا لاۋسەن تۇرۇۋاتقان لاپاسقا قاراپ ماڭدى. ئۇ يولدا كېتىۋېتىپ ئۆزىچە كۈلۈپ كەتتى. قولۇمدا مۇقەددەس يارلىق بارلىقىنى خەق قانداق بىلىدۇ؟ مۇقەددەس يارلىق بولغىنى بىلەن، خەق مېنى پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ لاۋسەننىڭ يېنىغا كېتىۋاتىدۇ، دەپ ئويلايدۇ. ئادەم دېگەن مۇشۇنداق غەلىتە، دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى. لاۋسەننى چاقىرىپ كېلىشكە ئۇنى چوڭ ئاكىسى ئەۋەتتى. ئۇ ئۆيدىن كۆڭلى پۈتۈن چىقتى. باشقىلارنىڭ باشقىچە چۈشىنىپ قېلىشىدىن قورقمىدى. ئۇ كىمنىڭ خاتا چۈشىنىپ قېلىشىدىن قورقۇش كېرەكلىكىنى بىلمەيتتى.

جىڭ چيۇ لاپاسنىڭ يېنىغا بارماي تۇرۇپلا ئاككوردىيون ئاۋازىنى ئاڭلىدى. بىرسى ئاككوردىيونىنى «پولكا» مۇزىكىسىغا چېلىۋاتاتتى. ئۇ شۇ جايدا بىردەم تۇرۇپ شىسۇنپىڭغا كەلگەن ھېلىقى تۇنجى كۈننى ئەسلىدى. شۇ كۈنمۇ قاش قارايغان مەزگىل ئىدى. لاۋسەن چالغان ئاككوردىيوننىڭ ئاۋازىنى مۇشۇ يەردە تۇرۇپ ئاڭلىغانىدى. شۇ چاغدا ئاككوردىيون چالغان شۇ ئادەم بىلەن كۆرۈشكۈسى، ئازراق پاراڭلاشقۇسى كەلگەنىدى. كېيىن ئاككوردىيون چالغان شۇ ئادەمنى كۆرۈشكە تەشنا بولدى، نەچچە كۈن كۆرمىسە پەرىشان بولۇپ، قويغان ـ تۇتقان نەرسىسىنى بىلمەيدىغان ھالغا چۈشۈپ قالدى.

لاۋسەن بىلەن بىللە تاغ يولىدا ماڭغان ھېلىقى كۈندىن باشلاپ روھىي ھالىتى ئۆزگىرىپ، ئۇ باشقىچىلا بىر ئادەم بولۇپ قالغانىدى. باشقىلار بىلىپ قالدىمكىن،

دەپ ئەنسىرەپلا يۈرەتتى. ئۇ، مەندە بۇرژۇئاچە ئىدىيە ناھايىتى ئېغىر ھەم ياسالما ئىكەن، چۈنكى مەن لاۋسەن بىللە تاغ يولىدا ماڭغانلىقىمنى ئويلىمايمەن، پەقەت باشقىلار بىلىپ قالغانمىدۇ، دەپ غەم قىلمەن. ئەگەر شۇ كۈنى چاڭلىن كۆرۈپ قالمىغان بولسا، لاۋسەننى كۈندە كۆرۈشكە تەقەززا بولغان بولاتتىم. مېنى چاڭلىن قۇتۇلدۇرۇۋالدى، دېسەممۇ بولىدۇ. بولمىسا بۇرژۇئا سىنىپىنىڭ پانتاق كۆلچىكىگە تېيىلىپ چۈشۈپ كەتكەن بولاركەنمەن، دەپ ئويلاپ يۈردى.

جىڭ چيۇ قالايمىقان خىياللارغا بېرىلىپ بىردەم ھاڭۇېقىپ تۇرۇپ كەتتى. نەچچە تۇرلۇك ئىرادىگە كېلىپ، ئاندىن لاۋسەن تۇرۇۋاتقان لاپاسنىڭ ئىشىكىنى چەكتى. ئىشىكنى لاۋسەن ئاچتى. ئۇ جىڭ چيۇنى كۆرۈپ ھەيران بولغان قىياپەتتە ئىختىيارسىز:

98

ــ سىزمىدىڭىز؟ ــ دېدى.

ــ چوڭ ئاكام سىزنى تاماق يەپ كەتسۇن، دەپ مېنى ئەۋەتتى، ــ دېدى.

ــ شۇ، سىز مېنىڭ يېنىمغا ئۆز ئىختىيارلىقىڭىز بىلەن كەلمىدىڭىز، ــ دېدى ئۇ بىر ئورۇندۇقنى تارتىپ، ئىستاكانغا ئۇسسۇزلۇق قۇيۇپ، ــ مەن تاماق يەپ بولدۇم. دەڭە، لاۋدا قانداق ياخشى نەرسە ئالغاچ كەپتۇ، بېرىپ بىرەر چوكا يېيىشىمگە ئەرزىمىدۇ ـ يوق، ئاڭلاپ باقاي.

جىڭ چيۇ ئۆرە تۇرغان پېتى:

ــ چوڭ ئاكام سىزنى ھازىرلا كەلسۇن، بىرەيلەننىڭ قول سائىتى بۇزۇلۇپ قالغان، كېلىپ شۇ سائەتنى ئوڭشاپ بەرسۇن، ئازراق بۇغا گۆشى ئالغاچ كەپتىكەن، شۇنىڭغا سىزنى ئېغىز تەگسۇن، دەيدۇ، ــ دېدى.

لاۋسەننىڭ ئوتتۇرا ياشلىق بىر ياتاقدىشى چاقچاق قىلىپ:

ــ شاۋسۇن، بۇغا گۆشىنى قاراپراق يېمىسە بولمايدۇ. ئۇ دېگەن ئوت ئىسسىق، يېگەن بىلەن يۇرىكىڭنىڭ ئوتىنى پەسەيتمىدىغان نەرسە بولمىسا، ئۆزۈڭنى قىينىپ قويارسەنمىكىن، مېنىڭ مەسلىھەتىم، بارما، ــ دېدى.

جىگ چىۋ بۇ گەپنى ئاڭلاپ لاۋسەننى راستتىنلا بارماي قالارمىكىن دەپ ئالمان ـ تالمان:

ــ ھېچ ۋەقەسى يوق، بۇغا گۆشى ئىسسىق بولسا، چوگ ئانام قاينىتىپ بەرگەن ماش سۇيىنى ئىچسە، ئىسسىق يېنىپ كېتىدۇ، ــ دېدى.

لاپاستىكى بىرنەچچە ئەرلەر قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى. ئارىسىدىن بىرسى:

ــ بولدى، بولدى، يۈرەكنىگ ئوتىنى قانداق پەسەيتىشنى بىلىۋالدى، ماش سۇيىنى ئىچىدۇ، ھا ... ھا... ، ــ دەپ قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى.

لاۋسەن ناھايىتى ئوڭايسىزلانغان ھالدا:

ــ قالايمقان چاقچاق قىلمىساڭلارچۇ، ــ دەپ، ــ جىگ چىۋغا قاراپ، ــ ماڭايلى، ــ دېدى.

تالاغا چىققاندا، لاۋسەن جىگ چىۋغا ناماقۇل بولغاندەگ، ــ ئۇلار يىل بويى سىرتتا يۈرۈپ، ئۆيدىكىلىرى بىلەن جەم بولالمايدۇ. شۇڭا ئاغزىغا كەلگىنىچە سۆزلەپ، مۇشۇنداق چاقچاقلارنى قىلىدۇ، كۆڭلىڭىزگە ئالماگ، ــ دېدى.

99

جىگ چىۋ لاۋسەننىگ نېمە ئىشقا ناماقۇل بولغانلىقىنى بىلمەي، باشقىلارنىگ بۇغا گۆشىنى ئوت ئىسسىق دېگەنلىكىگە ناماقۇل بولۇش كەتمەس؟ ئادەمنىگ ئىسسىقىنى ئاشۇرۇۋېتىدىغان يېمەكلىكلەر كۆپقۇ. ئۇ ھەر قېتىم مۇچ يېسە، ئىسسىقى ئېشىپ كېتىپ، ئاغزىغا قاپارتما ئۆرلەپ، بەزىدە چىشى ئاغرىپ كېتەتتى. شۇڭا ئۇ مۇچنى كۆپ يېيىشتىن قورقاتتى. ئۇنىگ ئۇستىگە ئۆيدىكىلىرى بىلەن جەم بولالماسلىق بىلەن چاقچاقنىگ نېمە مۇناسىۋىتى؟ ئۇلارنىگ گېپى جىگ چىۋغا ياپتا گەپتەك، گېپىنىگ باش ـ ئايىغى باغلاشمىغاندەك تۇيۇلدى. ئۇ ئارتۇقچە ئويلاشتىن ئېرىنىپ، بۇنىڭدىن كېيىن قاچىسىغا كولباسا ياكى تۇخۇم سېلىپ قويماسلىق توغرۇلۇق لاۋسەننى ئاگاھلاندۇرۇپ قويۇشنى ئويلىدى.

ئىككىسى ئۆتكەن قېتىم ماڭغان چىغىر يول بىلەن ئېتىزلىقىنىگ قىرىنى دەسسەپ ماڭدى. لاۋسەن جىگ چىۋنى ئالدىدا مېڭىشقا ئۇندىدى. جىگ چىۋ ئۇنىمىدى.

لاۋسەن كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ نېمە، كەينىمدىن كېلىپ ماڭا ھۇجۇم قىلىدۇ، دەپ قورقۇۋاتامسىز؟ ــ دېدى. جىڭ چيۈنىڭ ئۇندىمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئارتۇق گەپ قىلىشنىڭ ھاجىتى يوقلۇقىنى سەزدى بولغاي، گەپ قىلمىدى.

ئىككىسى خېلى ماڭدى. لاۋسەن ئۇنىڭدىن:

ــ سىز... مېنىڭدىن خاپا ئوخشىمامسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ نېمىشقا سىزدىن خاپا بولغۇدەكمەن؟

لاۋسەن خىجىل بولۇپ كۈلۈپ قويدى ۋە:

ــ خاپا بولمىغان بولسىڭىز ياخشى. ئارتۇق ئويلاپ كەتكەن ئوخشايمەن. ھېلىقى كۈنى تاغدا سىزنى قۇچاقلاپ سۆيگەنلىكىم ئۈچۈن مەندىن...، ــ دەپ كەينىگە ئۆرۈلۈپ جىڭ چيۈغا قارىدى. كەينىچىلاپ ئاستا مېڭىپ، ــ شۇ كۈنى سەل ھاياجانلىنىپ كېتىپتىمەن، لېكىن يامان تەرىپىگە ئېلىپ كەتمەڭ، ــ دېدى.

ــ شۇ كۈنكى ئىشنى ئويلىغۇم يوق، ــ دېدى جىڭ چيۈ ئالمان ـ تالمان، ــ سىزمۇ ئۇنتۇپ كېتىڭ، ئەمدى ئۇنداق قىلمىساقلا بولمىدىمۇ، چاڭلىن باشقىچە ئويلاپ قالدىمىكىن، دەيمەن. ئەگەر بىرەرسىگە دەپ قويسا...

ــ ئۇ دېمەيدۇ، خاتىرجەم بولۇڭ، ئەسكەرتىپ قويدۇم.

ــ ئەسكەرتىپقۇ قويۇپسىز، ئۇنى سۆز ـ چۆچەك قىلمايدۇ، دېيەلەمسىز؟ ئۇ گېپىڭىزنى شۇنداق ئاڭلامدۇ؟

لاۋسەن سەل ئوسال بولۇپ قالدى ـ دە:

ــ بەك ئەنسىرەۋاتقانلىقىڭىزنى بىلىمەن. ئۇ سىزنى ھاياش قىلغانلىقىمنى كۆردى. بۇ ھېچ گەپ ئەمەس. بۇ يەردە ئەرلەر دائىم ئاياللارنى ھاياش قىلىپ ئېقىندىن ئۆتكۈزۈپ قويىدۇ. ئىلگىرى ئېقىنغا قېيىق سالمىغان، كىشىلەرنى «ھاياش قىلىپ» ئۆتكۈزۈپ قويىدىغانلارمۇ بار ئىدى. ئۇلار ئاياللارنى، قېرىلارنى ۋە بالىلارنى ھاياش قىلىپ ئېقىندىن ئۆتكۈزۈپ قويماتتى. مەن شۇنداق دەپ ئاڭلىغان. ناۋادا شۇ كۈنى

لاۋسەن كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ نېمە، كەينىمدىن كېلىپ ماڭا ھۇجۇم قىلىدۇ، دەپ قورقۇۋاتامسىز؟ ــ دېدى. جىڭ چيۈنىڭ ئۇندىمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئارتۇق گەپ قىلىشنىڭ ھاجىتى يوقلۇقىنى سەزدى بولغاي، گەپ قىلمىدى.

ئىككىسى خېلى ماڭدى. لاۋسەن ئۇنىڭدىن:

ــ سىز... مېنىڭدىن خاپا ئوخشىمامسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ نېمىشقا سىزدىن خاپا بولغۇدەكمەن؟

لاۋسەن خىجىل بولۇپ كۈلۈپ قويدى ۋە:

ــ خاپا بولمىغان بولسىڭىز ياخشى. ئارتۇق ئويلاپ كەتكەن ئوخشايمەن. ھېلىقى كۈنى تاغدا سىزنى قۇچاقلاپ سۆيگەنلىكىم ئۈچۈن مەندىن...، ــ دەپ كەينىگە ئۆرۈلۈپ جىڭ چيۈغا قارىدى. كەينىچىلاپ ئاستا مېڭىپ، ــ شۇ كۈنى سەل ھاياجانلىنىپ كېتىپتىمەن، لېكىن يامان تەرىپىگە ئېلىپ كەتمەڭ، ــ دېدى.

ــ شۇ كۈنكى ئىشنى ئويلىغۇم يوق، ــ دېدى جىڭ چيۈ ئالمان ـ تالمان، ــ سىزمۇ ئۇنتۇپ كېتىڭ، ئەمدى ئۇنداق قىلمىساقلا بولمىدىمۇ، چاڭلىن باشقىچە ئويلاپ قالدىمىكىن، دەيمەن. ئەگەر بىرەرسىگە دەپ قويسا...

ــ ئۇ دېمەيدۇ، خاتىرجەم بولۇڭ، ئەسكەرتىپ قويدۇم.

ــ ئەسكەرتىپقۇ قويۇپسىز، ئۇنى سۆز ـ چۆچەك قىلمايدۇ، دېيەلەمسىز؟ ئۇ گېپىڭىزنى شۇنداق ئاڭلامدۇ؟

لاۋسەن سەل ئوسال بولۇپ قالدى ـ دە:

ــ بەك ئەنسىرەۋاتقانلىقىڭىزنى بىلىمەن. ئۇ سىزنى ھاياش قىلغانلىقىمنى كۆردى. بۇ ھېچ گەپ ئەمەس. بۇ يەردە ئەرلەر دائىم ئاياللارنى ھاياش قىلىپ ئېقىندىن ئۆتكۈزۈپ قويىدۇ. ئىلگىرى ئېقىنغا قېيىق سالمىغان، كىشىلەرنى «ھاياش قىلىپ» ئۆتكۈزۈپ قويىدىغانلارمۇ بار ئىدى. ئۇلار ئاياللارنى، قېرىلارنى ۋە بالىلارنى ھاياش قىلىپ ئېقىندىن ئۆتكۈزۈپ قويماتتى. مەن شۇنداق دەپ ئاڭلىغان. ناۋادا شۇ كۈنى

چاڭلىن بولسا ئۇمۇ سىزنى ھاپاش قىلغان بولاتتى. بۇنىڭ راستتىنلا كارايىتى چاغلىق ئىش. ئۇنچىۋالا ئەنسىرەپ كەتمەڭ، ــ دېدى.

ــ لېكىن، بىزنىڭ ناھىيە بازىرىدىن بىللە كەلگەنلىكىمىزنى پەرەز قىلىپ بولدى. مەن سىزگە دەل تاغدا ئۇچراپ قالمىدىغان، بۇنداقمۇ توغرا كېلىپ قالمىدىغان ئىش نەدە بار؟

ــ ئۇ پەرەز قىلغان بولسا قىلىۋەرسۇن. ئۇ بىر كىمگە دېمەيدۇ. ئۇ تولىمۇ ياۋاش، لەۋزىدە تۇرىدۇ. ئەنسىرەپ كېتىۋاتقانلىقىڭىزنى بىلىپ تۇرۇۋاتىمەن، غەم قىلىپ كەتمەسلىك توغرىسىدا سىز بىلەن پاراڭلاشقۇم بار ئىدى. بىراق، سىز مەندىن دائىم ئۆزىڭىزنى قاچۇرۇپ يۈردىڭىز، خاتىرجەم بولۇڭ، چاڭلىن بىرەرسىگە دەپ قويغان تەقدىردىمۇ، بۇنداق ئىش يوقلۇقىنى دېسەك، باشقىلار ئىشەنمەيدۇ.

ــ ئۇ چاغدا يالغان ئېيتقان بولۇپ قالمامدۇق؟

ــ بۇنداق يالغانچىلىق قىلىشنىڭ ھېچكىمگە زىيىنى يوق. گۇناھلىق ئىشمۇ ئەمەس. باشقىلار چاڭلىنىڭ گېپىگە ئىشەنگەن ھالەتتىمۇ، باشقىلارغا مەن كەينىگە كىرىۋېلىپ، ھاپاش قىلاي، دەپ ئالدىنى توسقان ئىدىم، دەيمەن.

101

«كەينىگە كىرىۋېلىش» دېگەن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ جىڭ چيۇ چۆچۈپ كەتتى. بۇنداق گەپنى ئۇ ئەزەلدىن بىرەرسىنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلاپ باقمىغانىدى. پالانچى بىلەن پالانچى پىرولىتارىياتچە چوڭقۇر مۇھەببەت ئورنىتىپتۇ، دېگەن گەپنى ئاڭلايتتى. لاۋسەن بەرگەن كىتابلاردا «كەينىگە كىرىۋېلىش» دېگەن گەپلەرنى كۆرۈپ قالغان چاغدىمۇ، بۇ گەپ ئۇنىڭغا بۇنچىلىك يېقىمسىز تۇيۇلمىغانىدى. لاۋسەن ئۇنىڭ ئالدىدا شۇنداق دېسە، نېمىشقا ئۇنىڭ يۈرىكى سېلىپ كېتىدۇ؟

ــ بۇ ئىش ئۇچۇن ئۇنچىۋالا غەم قىلىپ كەتمەڭ، بولامدۇ؟ ــ دېدى ئۇ تونۇش ئاھاڭدا، ــ قاراڭ سىزگە، نەچچە كۈندىن بېرى يادىڭىزدا كەتتىڭىز، كۆزلىرىڭىزمۇ ئولتۇرۇشۇپ كېتىپتۇ.

جىڭ چيۇ ئاز ـ تولا ھاياجانلاندى بولغاي، لاۋسەنگە قاراپ قېتىپ قالدى. گۈگۈم

چۇشكەن مەزگىل، ئۇنىڭ كۆزىگە لاۋسەنمۇ جۈدەپ كەتكەندەك كۆرۈندى. جىڭ چىۋ لاۋسەنگە ھاڭۇبقىپ، ئېتىزلىققا يېقىلىپ چۇشكىلى قىل قالدى.

لاۋسەن قولىنى سۇنۇپ:

ــ بۇ يەردە ئادەم يوق، قولىڭىزنى بېرىڭ، ــ دېدى.

جىڭ چىۋ ئەتراپقا قارىدى. ئەتراپتا ھەقمقەتەن ھېچكىم يوق ئىدى. ئۇ قاياقلاردىندۇر بىرەرسىنىڭ چېقىپ قالدىغان ـ قالمايدىغانلىقىنى، بىرەرسى كۆزگە كۆرۈنمەيدىغان يەردە تۇرۇپ ئۇلارغا قاراۋاتامدۇ ـ يوق، بىلمەيتتى. ئۇ قولىنى بەرمىدى.

ــ بولدىلا، ئۆزىمىزگە ئاۋارىچىلىك تېپىپ يۈرمەيلى، ــ دېدى.

ــ باشقىلار كۆرۈپ قالىدۇ، دەپ قورقۇۋاتامسىز، ياكى... قولىڭىزنى تۇتۇشۇمنى ياخشى كۆرمەمسىز؟

ــ نېمە پەرقى بولسۇن؟ ــ دېدى ئۇ ئېرەنسىزلىك بىلەن، ــ يەنە بىر ئىش، بۇندىن كېيىن، تامىقىمغا كولباسا ياكى تۇخۇم سېلىپ قويماڭ. چوڭ ئانام كۆرۈپ قالسا، خەقنى ئىسپات بىلەن تەمىنلىگەن بولۇپ قالمايمىزمۇ؟

لاۋسەن گەپنى ئاڭقىرالماي:

ــ تامىقىمغا كولباسا ياكى تۇخۇم سېلىپ قويماڭ دەمسىز؟ مەن ئۇنداق قىلمىدىم، ــ دېدى.

ــ تېنىۋالماڭ، سىز قىلمىسىڭىز كىم قىلىدۇ؟ ھەر قېتىم بارسىڭىز تامىقىمدىن كولباسا دەمدۇ ياكى تۇخۇم دەمدۇ، چېقىپ قالىدۇ. سەھرادىكى كېلىنچەكلەردەك قورقۇپ يۈرىكىم قېپىدىن چېقىپ كېتەي دەيدۇ، چېقىپ قالسا چوشقا يېمى ئالمىغان چېلەككە تاشلىۋېتىمەن.

لاۋسەن قەدىمىنى توختىتىپ ئۇنىڭغا قارىدى ـ دە، ئەستايىدىللىق بىلەن:

ــ راستتىنلا مەن ئەمەس. چاڭلىن بولۇشى مۇمكىن. ھەر قېتىم سىز كەلگەن چاغدا دەمسىز، مەن ھەر قېتىم بارغاندا كولباسا، تۇخۇم ئالغاچ بارىمەن. لېكىن

قاچىڭىزغا شۇنداق نەرسىلەرنى سالغان ئادەم مەن ئەمەس. شۇنداق قىلسام ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىڭىزنى بىلىمەن. ئۆيدىكىلەر بىلەن سىزنىمۇ كۆپرەك نەرسە يېسۇن دەپ، نەرسە ـ كېرەكلەرنى جىق ئالغاچ بارىمەن.

جىك چىۋ ھەيران بولۇپ:

ــ سىز ئەمەس؟ ئەمىسە كىم؟ چاڭلىنىمۇ ـ يا؟ ــ دېدى. ئۇ چاڭلىن ئىكەنلىكىنى پەملەپ يېنىك تىنىپ، ــ مۇبادا شۇ بولسا ھېچ ۋەقەسى يوق، ــ دەپ قوشۇپ قويدى.

لاۋسەن ئازابلانغان قىياپەتتە:

ــ نېمىشقا باشقىلارنىڭ سىزنى ئۇنىڭ بىلەن چاتىقى بار دېيىشىدىن قورقمايسىز؟ ــ دېدى.

10

كۈنلەر ئۈدا نەچچە كۈن تىنچ ئۆتتى. جىك چيۇ بىرەر ئىشنىڭ يۈز بېرىپ قېلىشىغا ئىشەنمەس بولدى. ئۇ، چاڭلىن ھەقىقەتەن ياۋاش يىگىت، لاۋسەنگە ۋەدە بەرگەن، بىرەرسىگە دەپ قويمايدۇ، دېگەن خىيال بىلەن ھەر ھالدا خاتىرجەم بولۇپ قالدى.

كۆڭلى تىنغان جىك چيۇ چاڭلىنىڭ بويىنى، كۆكرەك ئايلانمىسىنى كۆز مۆلچەرى قىلىپ، توقۇشقا ئاسان، كۆركەم گۈل نۇسخىسىنى تاللاپ، چاڭلىنغا پوپايكا توقۇشقا باشلىدى. مېڭىپ كەتكۈچە قولدىن چىقىرىش ئۈچۈن، ھەر كۈنى يېرىم كېچىگىچە توقۇپ، ئاندىن ئۇخلايتتى.

چوڭ ئانا جىك چيۇنىڭ ئالدىراپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

ــ ئالدىرىماڭ، ئالدىرىماڭ. توقۇپ بولالمىسىڭىز ئالغاچ كېتىپ توقۇسىڭىز بولىدۇ. پۈتكەنده چاڭلىن بېرىپ ئېلىۋالىدۇ. بولمىسا بۇ تەرەپلەرگە ئوينىغىلى كەلگەنده ئالغاچ كېلەرسىز، ــ دېدى.

جىك چيۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئىشنىڭ قۇيرۇقىنى ئۇزۇۋېتمەي، كېيىنكى كۈنلەردە چاڭلىن بىلەن يەنە كۆرۈشۈپ قېلىشتىن ھەزەر ئەيلەپ، پوپايكىنى مېڭىپ كەتكۈچە توقۇپ بولۇشقا ئالدىرىدى. ئەجەبلىنەرلىك يەنە بىر ئىش، ئۇ چاڭلىن بىلەن ئىككىسىنىڭ بىر ئىشى بار، دەپ باشقىلارنىڭ ئۇنى خاتا چۈشىنىپ قېلىشىدىن قورقۇپ كەتمەيتتى. چاڭلىنىڭ شۇنداقراق خىيالى بولسا، ۋاقتى كەلگەنده، ئۇنىماي، ئۇنىڭ دىلىنى چىگىپ قويۇشتىن قورقاتتى.

بىركۈنى، جىك چيۇ چوڭ ئانا بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ، چوڭ ئانىغا

ئانسىنىڭ سالامەتلىكىنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى، داۋاملىق قان سىيدىغانلىقىنى، دوختۇر تەكشۈرۈپ كېسەللىك سەۋەبىنى تاپالماي، قان سىيىش كېسىلىگە پايدا قىلىدۇ، دەپ ئانىسىغا دائىم ياڭاق بىلەن ناۋات بۇيرۇيدىغانلىقىنى، ياڭاق بىلەن ناۋاتنىڭ ئانىسىغا بەك مەنپەئەت قىلغانلىقىنى، بىراق ياڭاق بىلەن ناۋاتنىڭ ناھايىتى قىس ئىكەنلىكىنى، دوختۇرنىڭ قەغەزى بولسىمۇ تاپقىلى بولمايدىغانلىقىنى دېدى.

ـــ چوڭ يەڭگىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ھويلىسىدا ياڭاق دەرىخى بار. ئانىگىزنىڭ كېسىلىگە شىپا بولىدىغان ئىش بولسا، چوڭ ئۆيىگە بارغاندا چوڭ يەڭگىز ياڭاقتىن ئازراق ئالغاچ كەلسۇن، ئانىگىزغا ئاپىرىپ بېرىڭ، ـــ دېدى.

چوڭ ئانىنىڭ گېپىدىن خۇشال بولغان جىڭ چيۇنىڭ بېشى كۆككە يەتكەندەك بولدى. ئانىسىنىڭ قان سىيىش كېسىلىگە ناھايىتى ئۈزۈن بولغانىدى. دورىلارنى كۆپ يېدى. دوختۇرلار ئانىسىغا توخۇنىڭ قېنىنى ئوكۇل قىلىپ ئۈردى. قول بىلەن داۋالاپ باقتى، پۇل كۆپ كەتمەيدىغان ئۇسۇللارنىڭ ھەممىسىنى قىلىپ كۆردى. ھېچقايسىسىنىڭ ئۈنۈمى بولمىدى. ئېغىرلاپ كەتكەندە، دوختۇرغا تەكشۈرۈتسە، قانداق قىپقىزىل سىيەتتى.

105

جىڭ چيۇ دەرھال بېرىپ چوڭ يەڭگىدىن ئۇقۇشتى. چوڭ يەڭگە:

ـــ چوڭ ئۆيمىزدە ياڭاق دەرىخى بار. لېكىن ئارىلىق تولىمۇ يىراق. چوڭ ئۆيگە بېرىپ ـ كېلىشكە قاچان ۋاقتىم چىقاركىن؟ ئانامغا خەت يازاي، ياڭاقنى ساقلاپ قويسۇن، ئۆزۈم بارغاندا سىزگە ئازراق ئالغاچ كېلەي، ـــ دېدى.

ـــ ياڭاقنىڭ بىر جىڭى قانچە پۇل؟

ـــ ياڭاق دەرىخى ئۆزىمىزنىڭ تۇرسا پۇلنىڭ گېپىنى قىلمىسىزغۇ؟ قاتناش قولايسىز. سىرتلارغا ئاچىقىپ ساتقۇدەك پۇرسەت يوق. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىر «كاپىتالىزمنىڭ قۇيرۇقىنى كېسىۋاتقان» چاغ. قالدۇرۇق تاغ، قالدۇرۇق يەرلەرنى قايتۇرۇۋېلىشقا ئارانلا تۇرۇۋاتقان شارائىتتا، ياڭاق سېتىشقا كىم يول قويىدۇ؟ بىز سىزنى ئۆز قىزىمىزدەك كۆرۈۋاتىمىز، ئانىگىزنىڭ كېسىلى ساقىيىدىغانلا ئىش

بولسا، ياڭاق دەرىخىنى ئۆرۈۋەتسىڭىزمۇ مەيلى، ــ دېدى چوڭ يەڭگە.

جىڭ چىيۇ چوڭ يەڭگىدىن ئىيتقۇسىز مىننەتدار بولدى. چوڭ يەڭگىنى ئانىسىغا خەت يېزىشقا ئالدىرىتىشقا تىلى بارمىدى.

ــ رەھمەت سىزگە، ۋاقتىڭىز يەتسە... ۋاقتىڭىز يەتكەندە ماڭا ۋاكالەتەن ئانىڭىزغا خەت يېزىۋېتەرسىز. ياڭاقنى ۋاقتىم چىققان كۈنى ئۆزۈم بېرىپ ئەكىلىۋالىمەن. ئانامنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ ساقايتماق تەس، قېنى تۇگەپ كېتەرمىكىن، دەپ يۈرىكىم سۇ، ــ دېدى جىڭ چىيۇ.

ئارىدىن نەچچە كۈن ئۆتتى. بىركۈنى چاڭلىن جىڭ چىيۇنىڭ ھۇجرىسىغا سېۋەت كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى.

ــ يېتەمدۇ، قاراپ بېقىڭ، ــ دېدى ئۇ.

جىڭ چىيۇ قارىدى. ئالدىدا لىق بىر سېۋەت ياڭاق تۇراتتى. ئۇ ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قالدى. چوڭ يەڭگە ياڭاق ئەكىلىشكە چاڭلىنىنى ئەۋەتكەن ئوخشىمامدۇ؟ ئۇ يىغلاپ تاشلىۋەتمەسلىك ئۈچۈن چىشىنى چىشلەپ خېلى بىر ھازا تۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئاللىبۇرۇن بىر ئۆمۈر يىغلىماسلىق ئۈچۈن قەسەم قىلغانىدى. چۈنكى ئۇ كىچىكىدە جىق يىغلاپ كەتكەن، يىغا بىلەن ھېچقانداق ئىش ھاسىل بولمايدىغانلىقىنى بىلگەن. قەيسەر ئادەم بولۇشقا بەل باغلىغانىدى. ئاكىسى بىلەن ئاتىسى يېزىدا، ئانىسىنىڭ سالامەتلىكى ناچار، سىڭلىسى ئۇنىڭدىن بەش ياش كىچىك ئىدى. ئۇ ئائىلىنىڭ مۇستەھكەم تۈۋرۈكى ئىدى. قان ـ تەر تۆكۈش، ياش تۆكمەسلىك، ئۇنىڭ شوئارى ئىدى.

ئۇ بۇنىڭ زادى قانداق ئىشلىقىنى بىلىپ بېقىش مەقسىتىدە چاڭلىنىنى ئىزدىدى. بارسا، چاڭلىن تاماق يەۋاتاتتى. جىڭ چىيۇ ئۇنىڭ يېنىدا تۇردى. چاڭلىن ئېچىرقاپ كەتكەندەك قاچىسىدىكى تاماقنى يالماپ يۇتۇۋاتاتتى. جىڭ چىيۇ ئۇنىڭدىن:

ــ چوڭ يەڭگىنىڭ چوڭ ئۆيىگە باردىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ھەئە.

ــ ئارىلىق يىراقمۇ؟

ــ يىراق ئەمەس.

جىگ چىيۇ ئۇنىڭ پۇتىغا قارىدى. ئايىغى يىرتىلىپ، پۇتىنىڭ بارماقلىرى ئايىغىدىن چىقىپ قالغانىدى. جىگ چىيۇنىڭ ئاغزىغا گەپ كەلمەي، چاڭلىنىڭ ئايىغىغا قاراپ تۇرۇپ كەتتى. چاڭلىن بۇ ھالنى كۆرۈپ دەرھال ئايىغىنى سىلىۋېتىپ خىجىل بولغان ھالدا:

ــ پۇتۇم چوڭ، ئاياغ توشمايدۇ. يالاڭئاياغ ماڭاي دېگەنىدىم. لېكىن تاغ ئىچى سوغۇق... ــ دېدى.

جىگ چىيۇنىڭ بوغۇزىغا بىر نەرسە قاپلىشىپ قالغاندەك بولدى، ئۇ جېنىنىڭ بارىچە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشتى:

ــ سىزنى چوڭ يەڭگەم ئەۋەتتىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

ــ ياق، بالدۇرراق ئەكىلىپ بەرگۈم بار ئىدى. شۇنداق قىلغان بولسام ئانىڭىزنىڭ كېسىلىمۇ بالدۇرراق ساقايغان بولاتتى، ــ چاڭلىن تامىقىنى بىردەمدىلا يەپ بولۇپ، ــ ئېتىزغا ماڭدىم، يېرىم گۈڭ ئۆتكۈزمەن، ــ دېگىنىچە مېڭىپ كەتتى. بىردەمدىن كېيىن مۇرىسىدە ئوتىغۇچ، يۇگرىگەن پېتى كېلىپ، ــ سېۋەتنىڭ ئۈستىنى بىر پارچە گېزىت بىلەن يېپىۋېتىڭ. ياڭاقنىڭ ھەممىسىنى خۇەن خۇەن يەۋەتمىسۇن، ئۇنى كىچىك بالا كۆرمەڭ، ئۇ ياڭاقنى ئىشىككە قىستۇرۇپ چېقىپ يېيىشنى بىلىدۇ، ــ دېدى.

چاڭلىن جىگ چىيۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئايىقىنى سىلىپ ئىشىكنىڭ كەينىدىكى ئوت-چۆپ دۆۋىسىگە تاشلاپ قويۇپ، كەينىگە ئۆرۈلۈپ:

ــ ئانامغا دەپ قويماڭ. بىلىپ قالسا، ئۇ مېنى لېيى خام بىر نېمىكەنسەن، دەپ تىللايدۇ. يا شەھەرگە كىرمىسەم، ئاياغ كىيىپ نېمە قىلاي، ــ دېدى يەنە.

چاڭلىن كەتتى. جىگ چىيۇ يۇيۇپ - ياماپ كىيگۈدەك قىلىپ قويماي دېگەن ئويدا ئوت - چۆپ دۆۋىسىدىن چاڭلىنىڭ ئايىغىنى ئالدى. ئاياغنىڭ چەمى تېشىلىپ،

يامغۇسىز بولۇپ كەتكەنلىكىنى بايقاپ ئاياغنى يەنە ئۆز جايىغا قويۇپ قويدى.

ئۇ، ناۋادا چاڭلىنىنىڭ مۇشۇ ياخشىلىقىنى قوبۇل قىلسام، كېيىن ئۇنى نېمە بىلەن قايتۇرارمەن؟ دەپ ئويلاپ تۇرغان جايىدا تېڭىرقاپ تۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئاخىرى بۇ بىر سېۋەت ياڭاقنى قوبۇل قىلىش قارارىغا كەلدى. چۈنكى ياڭاق بىلەن ئانىسىنىڭ كېسىلىنى ساقايتقىلى بولاتتى. K شەھىرىدىكى 2 ـ دوختۇرخانىنىڭ ئوۋياڭ فامىلىلىك بىر جۈڭىي دوختۇرى ئانىسىنىڭ كېسىلىنى تۇرمۇش ئەھۋالىنىڭ ناچارلىقىدىن، بەدەنىنىڭ ئاجىزلاپ كەتكەنلىكىدىن، ئىدىيەۋى يۈكىنىڭ ئېغىرلىقىدىن بولغان، شۇڭا كېسەللىك سەۋەبى ئېنىق ئەمەس تۇرۇپ قان سىيىدۇ، ئەگەر تۇرمۇش ئەھۋالى ياخشىراق بولسا، كۆڭۈل ئازادىلىكىگە ئېرىشسە، كېسىلى ئاستا ـ ئاستا ياخشى بولۇپ كېتىدۇ، ياڭاق بىلەن ناۋات يەپ بەرسە قۇۋۋەت تولۇقلىنىدۇ، دەپ قارايتتى.

جىڭ چيۇ ئوۋياڭ دوختۇرنىڭ گېپىگە ئىشىنەتتى. ئانىسىنىڭ روھىي ھالىتى ياخشى بولسا كېسىلى قوزغالمايتتى. ھەر قېتىم بىرەر ئىش تۇپەيلىدىن ھەرەج تارتسا، ئالدىراش خىزمەت قىلىپ كەتسە شۇ ھامان قان سىيەتتى. ياڭاق بىلەن ناۋات يېسە، قان سىيىش شۇئان توختايتتى.

جىڭ چيۇ ھۇجرىسىغا يېنىپ كىرىپ، بىر سېۋەت ياڭاقنىڭ ئالدىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، ھەربىر تال ياڭاقنى سىيلىدى. ياڭاق يېگىرمە جىڭدىن ئارتۇقراق چىقاتتى. ناۋادا دوختۇرنىڭ يېزىپ بەرگەن قەغىزىگە ئېلىش توغرا كەلسە، بۇنچىلىك ياڭاق ئېلىش ئۈچۈن دوختۇرنىڭ ئالدىغا ئون نەچچە قېتىم بېرىشقا توغرا كېلەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىرمۇنچە پۇل كېتەتتى. بۇ ياڭاقلار يېڭى بولغاچقا، بازارنىڭ ياڭاقلىرىدىن جىق ياخشى ئىدى. بازارنىڭ ياڭاقلىرىنى چاقسا كۆپىنچە ھاللاردا ئىچى كاۋاك چىقاتتى، مېغىزى قورۇلۇپ پۈرلىشىپ قالغان قەغەزگە ئوخشاپ قالاتتى. بۇ ياڭاقلارنىڭ ھەربىر تېلى شۇنداق يېڭى ھەم ئېغىر ئىدى. ھەرگىز ئىچى كاۋاك چىقمايتتى. جىڭ چيۇنىڭ ياڭاقنى ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا ئانىسىغا ئاپىرىپ بەرگۈسى

كېلىپ كەتتى. ياڭاقتىن باشقا يەنە ناۋات بولۇشى كېرەكلىكىنى ئويلىدى. دوختۇرنىڭ قەغەزسىز ناۋات ئالغىلى بولمايتتى. دوختۇر سۈيدۈككە ئارىلىشىپ كەلگەن قاندىكى پىلوسىنىڭ نەچچىگە كۆتۈرۈلگەنلىكىگە قاراپ، ئاندىن ناۋات ئېلىشقا قەغەز يېزىپ بېرەتتى. دوختۇرنىڭ قەغەزى بولسىمۇ ناۋات تاپماق تەس ئىدى.

جىڭ چيۈ بۇ بىر سېۋەت ياڭاقنى ئانام بىر مەزگىل يەيدۇ، سىڭلىم خۇش بولۇپ كېتىدىغان بولدى، دەپ ئويلىدى. سىڭلىسى ئانىسىغا ياڭاق چېقىپ بېرىشكە ئامراق ئىدى. ياڭاقنى ئەپچىل چاقاتتى. ياڭاقنى تىكلەپ قويۇپ كىچىك بولغا بىلەن ئۇچىغا ئاۋايلاپ ئۇراتتى. ياڭاق پوستىدىن ئايرىلىپ، مېغىزى پۈتۈن چىقاتتى. بەزىدە پۈتۈن چىقماي قالاتتى. سىڭلىسى مېغىزىنى شاكىلىدىن يىڭنە بىلەن كولاپ چىقىرىۋالاتتى. ئاندىن مېغىزىغا ئۇندەك يەنجىلگەن ناۋاتنى قوشۇپ ئانىسىغا بېرەتتى. ئەمما ئانىسى يېگىلى ئۇنىمايتتى. ئۇ ھەر قېتىم:

ــ مېنىڭ سالامەتلىكىمنىڭ كارايىتى چاغلىق، ماڭا ھېچ ئىش بولمايدۇ. سىلەر تېخى كىچىك، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆسۈۋاتقان مەزگىلىڭلار، سىلەر يەڭلار، ــ دەپ ئۆزى يېمەي ئىككىسىگە بېرەتتى.

جىڭ چيۈ زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ بىردەم خىيالغا بېرىلىپ كەتتى. چاڭلىنىڭ ئۇنىڭغا ناھايىتى ياخشى مۇئامىلە قىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. كونا جەمئىيەتتە ئۆزىنى سېتىپ ئانىسىنى قۇتقۇزغان ۋاپادار قىزلار توغرىسىدا تارقالغان ھېكايىلەرنى ئەسكە ئالدى. ئۇ قىزلارنى چۈشىنىشكە بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. شۇ زامانلاردا ئانىسىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن بىر قىز بالىنىڭ قولىدىن ئۆزىنى سېتىشتىن باشقا يەنە قانداق ئىش كەلسۇن؟ كۆز ئالدىدا ئانىسىنىڭ كېسىلى ھەر قېتىم قوزغىلىپ كەتسە، ئىچىدە، ئەگەر كىمدىكىم ئانامنىڭ كېسىلىنى ساقايتالىسا، شۇ كىشىگە ئۆزۈمنى سېتىشقا مەنمۇ رازى بولاتتىم، دەپ كېتەتتى. مۇشۇ بىر سېۋەت ياڭاق بىلەن ئانام ساقىيىپ كەتسە، چاڭلىنىغا تېگەرمەنمۇ؟ ئۇ شۇنداق دەپ ئويلاپ ئىختىيارسىز ھاسىراپ كەتتى. ھازىر دېگەن يېڭى جەمئىيەت، ئۆزىنى سېتىش مۇمكىن ئەمەس،

شۇڭا ئۆزۈمنى ئۇنىڭغا «ساتتىم» دېگىلى بولمايدۇ، پەقەت «تەگدىم» دېگىللا بولىدۇ، دېگەندەك خىياللاردا بولدى.

جىڭ چيۇ چاڭلىنغا ئۆزىنى سېتىۋېتىش توغرۇلۇق ئويلاپ، بىردىنلا لاۋسەننى خىيال قىلىپ قالدى. ئۇنىڭچە بولغاندا، مۇشۇ بىر سېۋەت ياڭاقنى لاۋسەن ئەكەلگەن بولسا، ئۇنىڭدىن تېخىمۇ رازى بولۇپ كەتكەن، ھەرقانداق مەسىلە ھەل بولغان، خۇشاللىق بىلەن ئۆزىنى لاۋسەنگە «سېتىۋەتكەن» بولار ئىدى.

ئۇ كۆڭلىدە، چاڭلىن زادى قايسى تەرەپتىن لاۋسەنگە يەتمەيدۇ؟ بويىنىڭ پاكارلىقىنى، «ئۇششاق بۇرژۇئا» لاۋسەنگە ئوخشاش قاملاشقان ئەمەسلىكىنى دېمەسە، چاڭلىنىڭ لاۋسەندىن نەرى كام؟ لېكىن بىر ئادەمگە باھا بەرگەندە، شۇ ئادەمنىڭ قەلبىگە ئېتىبار بېرىش كېرەكقۇ؟ تاشقى كۆرۈنۈشىگە قاراپ بىر ئادەمگە باھا بەرسە قانداق بولىدۇ؟ دەپ ئۆزىنى قاتتىق تەنقىد قىلاتتى. تۇرۇپلا يەنە، لاۋسەننىڭ قەلبى چاڭلىنىڭ قەلبىدەك گۈزەل ئەمەس دېيىشكە قانداق پېتىنىدىڭ؟ ئۇمۇ ساڭا كۆڭۈل بۆلۈپ، بېشىڭنى سىلاپ كېلىۋاتىدىغۇ؟ ئۇ داۋاملىق خەقلەرنىڭ قەلبىنى، قول سائىتىنى، ئۈستەل سائىتىنى خالىس ياساپ بېرىدۇ، زاپچاسلارنى ئۆزىنىڭ پۈلىغا ئالىدۇ. ئەزەلدىن خەقتىن بىر تىيىن پۇل ئېلىپ باققان ئەمەس. بۇ قەلب گۈزەللىكىنىڭ ئىپادىسى ئەمەسمۇ؟ ئۇ قىدىرىپ ـ چارلاش ئەتىرىتىنىڭ ئۇلگىسى، چۈنكى ئۇ دالا مەشغۇلات ئەتىرىتىگە ئۆزى تەلەپ قىلىپ كەلگەن. ئۇ ئەسلى ئۆلكە مەركىزىدىكى باش ئىشتابقا تەقسىم قىلىنغان. چوڭ شەھەردىكى ئەۋزەل خىزمەت شارائىتىدىن كېچىپ، مۇشۇ تاغ جىلغىسىدىكى قىدىرىپ ـ چارلاش ئەتىرىتىگە كەلگەن ئادەمنىڭ قەلبى گۈزەل بولمامدىكەن؟ دېگەن ئوي بىلەن بايامقى قاراشلىرىنى شۇ زامان رەت قىلاتتى.

جىڭ چيۇ بىردەم قالايمىقان خىياللاردا بولدى. ھەر ئىككىلىسى ساڭا تەلەپ قويمىسا، سەن نېمىگە شۇنچە ئالدىراپ كېتىسەن؟ ئۇلار ساڭا لېي فىڭغا ئوخشاش ياردەم قىلىۋاتقان بولسا كېرەك، ئۇلارنىڭ ياخشى كۆڭلىنى باشقىچە چۈشىنىپ

قاپسەن، «ياخشىلىققا ياخشىلىق يانماس، پىشقان لايدا ئوچاق سالغىلى بولماس» دېگەن شۇدە، دەپ ئۆز ـ ئۆزىنى مەسخىرە قىلاتتى.

جىگ چېۋ چاڭلىنىنى ئانىسى تىللاپ كەتمىسۇن، مۇشۇنداق سوغۇقتا يالاڭئاياغ يۈرسە بولماس، دېگەن ئوي بىلەن، ئۇنىڭغا بىر جۇپ خەي تىكىپ بەرمەكچى بولدى. چوڭ ئانىنىڭ يىپ ـ يىڭنە سېۋىتىدە تەييار قىلىپ قويۇلغان، لېكىن تىكىلمىگەن چەم، شىلىم سۇركەلمىگەن ھەم زىغزىق چىقىرىلمىغان ئاياغ باشلىقى بارلىقىنى بىلەتتى. ئازراق چالىسى قالغىنىنى دېمەسە، پۈتۈپ قالغان خەي ئىدى. ئۇ نەچچە ئاخشام ۋاقىت چىقارسىلا بىر جۇپ خەي پۈتەتتى.

جىگ چېۋ چوڭ ئانىنىڭ يېنىغا كىرىپ چاڭلىنىغا بىر جۇپ خەي تىكىپ بەرمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى دېدى. خۇشاللىقىدا چوڭ ئانىنىڭ كۆزلىرى يۇمۇلۇپ كەتتى. ئۇ شۇ ھامان ئاياغ باشلىقى، چەم، يىپ ـ يىڭنە، بىگىز قاتارلىق نەرسىلەرنى ئۇنىڭغا بېرىپ، ئۆزى يېنىدا تۇرۇپ، خەينىڭ چەمىنى قىلىۋاتقان جىگ چېۋغا قاراپ ئىچى سىيرىلىپ كەتتى.

چوڭ ئانا بىردەم قاراپ تۇرۇپ:

ــ سىزدەك شەھەرلىك بىر قىزنىڭ يىڭنە ئىشىغا بۇنچىلىك پۇختا ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ كۆزۈمگە ئىشەنمەي قېلىۋاتىمەن. مېنىڭدىن تېز ھەم مېنىڭدىن زىچ تىكىدىكەنسىز. مۇئەللىم ئانا سىزدەك قولى گۈل بىر قىزنى چوڭ قىپتۇ، ــ دەپ ماختاپ كەتتى.

جىگ چېۋ ئائىلىسى نامرات، ئاياغ ئېلىپ كىيگۈدەك پۇلى بولمىغاچقا، ئانىسىنىڭ خەي تىكىپ كىيىدىغانلىقىنى چوڭ ئانىغا دېيىشتىن خىجىل بولدى. بىر چى قارا رەخت ئالسا، ئىككى جۇپ ئاياغ يۇزى چىقىپ، يەنە ئازراق ئېشىپ قالاتتى. ئازراق رەخت تېپىپ، شىلىم سۇركەپ ئەستەر قىلسا، ئاياغ باشلىقى تەييار بولاتتى. خەينىڭ چەمىنى تىكمەك ئاسان، خەينىڭ يۇزلۇكى بىلەن چەمىنى تىكىپ جۇپلىمەك ئەڭ قىيىن ئىدى. لېكىن جىگ چېۋ بۇنىمۇ ئۆگىنىۋالغانىدى. ئۇ كۆپىنچە ۋاقىتلاردا

ئۆزى تىككەن قارا لاتا خەينى كىيىپ يۈرەتتى. يامغۇر ياغقان كۈنلىرى، سەپەرگە چىققان ياكى ھەربىي ئىشلارنى ئۆگەنگىلى بارغان چاغلاردا، «ئازاد» ماركىلىق ھېلىقى كونا ئايىغىنى كىيەتتى. يوغىناپ كېتىپ «ئازاد» ماركىلىق كونا ئاياغنىمۇ كىيەلمەي قالمىسۇن دېگەنمۇ، 36 ـ رەزمىلىك ئاياغ كىيىدىغان پۇتمۇ يوغانلىمىدى.

ـــ چاڭقىن بىلەن چاڭقاڭ ئاچا ـ سىڭىل ئىككىلىسى خەي تىكمەيدۇ. ياتلىق بولۇپ خەقنىڭ ئۆيىگە بارسا قانداق قىلارکىن؟ ـــ دېدى چوڭ ئانا.

جىڭ چيۇ چوڭ ئانىغا تەسەللىي بېرىپ:

ـــ ھازىر تولا ئادەملەر خەي كىيىمەيدۇ. ئۇلار ياتلىق بولۇپ خەقنىڭ ئۆيىگە بارغاندا، بازاردىن ئاياغ ئېلىپ كىيسە بولىدۇ، ـــ دېدى.

ـــ بازارنىڭ ئاياغلىرى ئۆزى تىككەن ئاياغدەك راھەت بولامدۇ؟ بازارنىڭ ئايىغىغا كۆنەلمىدىم. پۇت تەرلەيدۇ، ئاياغنى سالسا پۇت پۇراپ كېتىدۇ، ـــ چوڭ ئانا شۇنداق دەپ جىڭ چيۇنىڭ پۇتىنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ، ـــ پۇتىڭىز نېمىدېگەن چىرايلىق سىزنىڭ. ئۆتمۈشتىكى دۆلەتمەن ئائىلىلەرنىڭ ئايىمقىزلىرىنىڭ پۇتىدەككەن. دېھقان قىزلىرىنىڭ پۇتلىرى قانداقمۇ سىزنىڭ پۇتىڭىزدەك چىرايلىق بولسۇن؟ ـــ دەپ توۋلاپ كەتتى.

جىڭ چيۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ خىجىل بولۇپ يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولدى. پۇتى «پومېشچىك» ئاتىسىنىڭ پۇتىنى تارتقانىدى. ئاتىسىنىڭ پۇتمۇ باشقا ئەرلەرنىڭ پۇتىدىن كىچىك ئىدى. ئانىسىنىڭ پۇتىنى كىچىك دېگىلى بولمايتتى. ئانىسىنىڭ پۇتى ئەمگەكچى خەلقنىڭ، ئاتىسىنىڭ پۇتى دېھقانلارنى ئېزىشقا تايىنىپ، ئېتىز ئىشى قىلماي كىچىكلەپ كەتكەن پومېشچىكلارنىڭ پۇتى ئىدى. ئۇ ناھايىتى سەمىمىيلىك بىلەن:

ـــ مېنىڭ پۇتۇم ئاتامنىڭ پۇتىنى تارتقان ئوخشايدۇ. ئاتام... پومېشچىك. مەن ئىدىيەدە ئاتام بىلەن چەك ـ چېگرىنى ئېنىق ئايرىغان. بىراق پۇتۇمدا... ـــ دېدى.

ـــ پومېشچىك بولسا نېمە بوپتۇ؟ ـــ دېدى چوڭ ئانا، ـــ خەقنىڭ پېشانىسى ئوڭ.

شۇڭا، شۇنچە كۆپ يەرگە ئىگە بولغان. بىزدەك يېرى يوق دېھقانلار شۇلارنىڭ ئېتىزىغا ئىشلەپ، ئىجارە ھەققى تۆلەپ كەلگەن. بۇ دەرۋەقە شۇنداق بولىدۇ. پومچىشكلارنىڭ مال ـ مۈلكىگە كۆز قىزارتىپ، قۇسۇر تېپىپ ئۇلارنى كۈرەش قىلغانلار پەقەت كۆزۈمگە سىغمايدۇ، ـــ دېدى.

جىڭ چيۇ ئاتا ـ بوۋىسىدىن تارتىپ كەمبەغەل ئۆتكەن بىر دېھقان قىز مۇشۇنداقمۇ ئەكسىيەتچى گەپ قىلارمۇ؟ دەپ ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمەي قالدى. ئۇ، چوڭ ئانا بۇ گەپنى مېنى چېكىپ بېقىش ئۈچۈن ئەتەي قىلدى، سىناققا جەزمەن بەرداشلىق بېرىشىم كېرەك، دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭ گېپىگە قوشۇق سالماي بېشىنى سىلىپ خەينىڭ چەمىنى تىكشۈەردى.

جىڭ چيۇ ئىككى كېچە ئولتۇرۇپ چاڭلىنىڭ خېيىنى پۈتكۈزدى. چاڭلىن ئېتىزدىن كەلدى. جىڭ چيۇ خەينى پۈتىغا كىيگۈزۈپ كۆرۈپ باقماقچى بولدى. چاڭلىن داسقا سۇ قۇيۇپ، پۈتىنى پاكىز يۇيدى. ئاندىن رازىمەنلىك بىلەن خەينى پۈتىغا سەپتى. خۇەن خۇەنگە بىرنەچچە پارچە گېزىت ئەكەلدۈرۈپ، گېزىتنى يايدى، گېزىتنىڭ ئۈستىگە ئاۋايلاپ دەسسەپ نەچچە قەدەم ماڭدى.

ـــ قىستىدىمۇ؟ كىچىك كەلمىگەندۇ؟ پۈتىڭىزنى قىسىپ قويمىغاندۇ؟ ـــ دەپ ئەنسىرىگەندەك سورىدى جىڭ چيۇ ئۇنىڭدىن.

ـــ ئانام تىككەن خەيدىن راھەت ئىكەن، ـــ دېدى چاڭلىن.

چوڭ ئانا كۈلۈپ كەتتى ۋە تېرىككەندەك:

ـــ كونىلاردا «خوتۇنىنى كۆرۈپ ئانىسىدىن تېنىپتۇ» دېگەن گەپ بار، سەنمۇ شۇنداق تېنىپ كېتەمسەن نېمە، ھە... ـــ دېدى.

جىڭ چيۇ دەرھال بايانات ئېلان قىلغاندەك:

ـــ بۇ بىر جۇپ ئاياغنى ئانامغا ياڭاق ئەكىلىپ بەرگەن چاڭلىنغا رەھمىتىمنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن تىكتىم. باشقا غەرەز يوق، ـــ دېدى ئالمان ـ تالمان.

ئاردىدىن ئىككى كۇن ئۆتۈپ كەتتى. لاۋسەن بىر خالتا ناۋاتنى جىڭ چيۇغا بېرىپ:

ــ ئانىڭىزنىڭ كېسىلىنى ساقايتىڭ، ــ دېدى.

جىڭ چيۈ تېڭىرقاپ قالدى. ئۇ لاۋسەندىن:

ــ ئانامغا ناۋات كېرەكلىكىنى نەدىن بىلدىڭىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ سىزغۇ ماڭا دېمەيسىز، ماڭا باشقىلارنىڭ دېيىشىگىمۇ يول قويمامسىز؟ ــ دېدى لاۋسەن رەنجىگەندەك بولۇپ، ــ نېمىشقا ئۇلارغا دەپ ماڭا دېمەيسىز؟

ــ ئۇلار دېگەن كىملەر؟

ــ كىملەر بولماقچىدى؟ چوڭ ئانىڭىز، چوڭ يەڭگىڭىز، ئىككىنچى ئاكىڭىز. بۇنداق قىلىدىغانلىقىڭىزنى بۇرۇنراق بىلگەن بولسام، ئۆزۈمنىڭ بۇ ئائىلىنىڭ ئادىمى ئەمەسلىكىنى سىزگە دېمىگەن بولار ئىكەنمەن، ــ دېدى.

جىڭ چيۈ لاۋسەننىڭ راستىنلا خاپا بولۇۋاتقانلىقىنى ياكى چاقچاق قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭقىرالمىدى.

لاۋسەن جىڭ چيۈنىڭ گەپتە تۇتۇلۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، كۈلۈۋەتتى ـ دە:

ــ سىزنى ئەيىبلىگۈم يوق، چاقچاق قىلىپ قويدۇم. ماڭا چاڭلىن دېدى. ياڭاق بولغىنى بىلەن ناۋات بولمىسا بولمايدىغانلىقىنى، ناۋات قوشمىسا دورىنىڭ ئۈنۈمى بولمايدىغانلىقىنى شۇنىڭدىن ئۇقتۇم، ــ دېدى.

ــ بۇ يوغان بىر خالتا ناۋات قانچە پۇلغا كەلدى؟

ــ يوغان بىر سېۋەت ياڭاق قانچە پۇلغا كەلدى؟

ــ ياڭاق دېگەن دەرەختە چۈشىدۇ.

ــ ناۋات دېگەنمۇ دەرەختە چۈشىدۇ.

جىڭ چيۈ لاۋسەننىڭ ئۆزى بىلەن چېقىشىشقا جۈرئەت قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئىختىيارسىز كۈلۈپ كەتتى.

ــ يالغان، ناۋاتمۇ دەرەختە چۈشەمدۇ؟ ــ دېدى ئۇ.

لاۋسەن ئۇنىڭ كۈلگەنلىكىنى كۆرۈپ بەك خۇش بولۇپ كەتتى.

ــ پۇل تاپقاندا بەرسىڭىزمۇ بولىدۇ، يېزىپ قويايى، ماقۇلمۇ؟ ــ دېدى.

جىگ چىۋ ئىشىنىگ چاتاقلىقىنى ئويلىدى. ناۋادا لاۋئېر بىلەن لاۋسەن ئىككىسى بىرلىشىپ ئانامنىگ كېسىلىنى ساقايتىۋەتسە، ئۇنداقتا ئىككىلىسىگە ياتلىق بولۇشۇم كېرەكمۇ؟ سەن ئۆزۈڭنى ئاتىۋەتكەن ئەمەسمىدىگ؟ كېلىپچىقىشىگ شۇنداق تۇرسا ياخشىلىقىغا ياخشىلىق بىلەن جاۋاب قايتۇرغىنىڭنى ئۇلارنىگ قوبۇل قىلىش - قىلماسلىقىنىگ ئۆزى چوگ بىر مەسىلە، دەپ ئۆز - ئۆزىنى مازاق قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

11

«جاراھەت ساقايسا ئاغرىقنى ئۇنتۇپتۇ» دېگەن گەپ ئازراقمۇ يالغان ئەمەس ئىكەن. بىر مەزگىل دەككە ـ دۈككىدە يۈرگەن جىڭ چيۇ ھېچ ئىش بولمىغانلىقىنى كۆرۈپ يۈرىكى يەنە يوغىناپ، لاۋسەن بىلەن ئانچە ـ مۇنچە پاراڭلىشىدىغان بولدى. چوڭ ئانا بىلەن كەنت باشلىقى نەچچە كۈن تۈرۈپ كېلىش ئۈچۈن چوڭلارنىڭ ئۆيىگە، چوڭ يەڭگە خۇەن خۇەننى ئېلىپ ئېرىنىڭ يېنىغا ــ يەنجياخېغا كەتتى. كۈندۈزى ئۆيدە جىڭ چيۇدىن باشقا ئادەم قالمايتتى.

لاۋسەن ئىشتىن چۈشۈپ بالدۇرلا كېلىپ تاماققا قارىشاتتى. تامىقىنى ئاشخانىدا يېمەي مۇشۇ يەردە يەيتتى. بىرى ئوت قالايتتى، بىرى تاماق ئېتەتتى، بىر ـ بىرىگە بەك ماسلىشىپ كەتتى.

لاۋسەن قىسماقنىڭ ئۇستىگە تۇز سېپىپ، ئاندىن ماي سۈركەپ قىسماق پىشۇرۇشنى بىلەتتى. تاماقنى پىشۇرۇۋېلىپ قاچىغا ئېلىۋېلىپ، قازاننىڭ تېگىدە قالغان قىسماققا تۇز سېپىپ، ئاندىن ماي سۈركەپ، سۇس ئوتتا بىردەم تۇرغۇزۇپ كەپكۇر بىلەن ئالسا، قىسماق ھەم مېززىلىك ھەم چۈرۈك پىشاتتى. جىڭ چيۇ قىسماققا بەك ئامراق ئىدى. تاماق يېمەي، قىسماق يەيتتى. ئۇنىڭ تاماق يېمەي قىسماق يېگىنىنى كۆرگەن ئادەم: «ئالدىدا تۇرغان تاماقنى يېمەي، قىسماق يەۋاتقىنىنى، شەھەرلىكلەر ئەجەپ غەلىتە خەقكەن» دېگەن بولاتتى.

چاڭفىن چوڭ ئانىنىڭ يوقلۇقىنى بىلىپ لايىقى بىلەن ئۆيگە كېلىپ تاماق يەيتتى. چوڭ ئانا جىڭ چيۇغا چاڭفىنىڭ لايىقى توغرۇلۇق پاراڭ قىلىپ بېرىپ: «ئۇ چىرايلا بار، بېلى بوش بىر نېمە. كەنتتە ئېتىز ـ ئېرىق ئىشلىرى بىلەن

ھەپىلەشمەي، سىرتلاردا ئېلىپ ـ ساتارلىق قىلىپ يۈرۈيدۇ» دېگەنىدى. چوڭ ئانا ھەم كەنت باشلىقى ئۇنى ياخشى كۆرمەيتتى. چاڭفىننى ئۇنىڭ بىلەن بېرىش ـ كېلىش قىلىشتىن توسايتتى. ئەمدى ئاتىسى بىلەن ئانىسى يوق، چاڭفىن ئۇنى قورقماستىن ئۆيگە باشلاپ كېلىدىغان بولدى.

چاڭفىننىڭ لايىقى جىڭ چيۈغا ياراپ قالدى. ئۇنىڭ بويى ئېگىز بولۇپ، جاھان كۆرگەن ئادەمدەك گەپ قىلاتتى. چاڭفىننىمۇ ياخشى كۆرەتتى. ئۇ جىڭ چيۈغا چاچ بوغىدىغان رېزىنكە ئالغاچ كەلگەنىدى. ئۇ يېزىمۇ ـ يېزا يۈرۈپ مۇشۇ نەرسىنى ساتاتتى. چاڭفىن قولىدىكى سائەتنى جىڭ چيۈغا كۆرسىتىپ كۆرەڭلىگەن ھالدا:

ــ چىرايلىقمىكەن؟ 120 يۈەنگە ئۇ ئېلىپ بەردى، ــ دېدى.

جىڭ چيۈ چۆچۈپ كەتتى. 120 يۈەن! بۇ ئانىسىنىڭ ئاز ـ كام ئۈچ ئايلىق مائاشى ئىدى. چاڭفىن سائەت تاقىۋېلىپ، سائەتكە سۈ كىرىپ كېتىدۇ، دەپ يا ئوتياش، يا قاچا ـ قومۇچ يۇيماس بولۇۋالدى.

تاماق ۋاقتىدا، جىڭ چيۈنىڭ قاچىسىغا لاۋسەن، چاڭفىننىڭ قاچىسىغا لايىقى قورۇمىلاردىن سېلىپ قويياتتى. قاچىسىغا قورۇمىلاردىن سېلىپ قويماي دېسە چاڭلىننىڭ يېنىدا ئادەمى يوق ئىدى. ئۇ ھەمىشە قاچىسىغا تاماق ئۈسۈپ، ئۈستىگە قورۇمىلاردىن سېلىپ غايىب بولاتتى. تامىقىنى يەپ، قاچىسىنى تاشلاپ قويۇپ چىقىپ كەتكەن پېتى، ياتىدىغان چاغدا كېلەتتى.

117

كەچتە، چاڭفىن لايىقى بىلەن يان ئۆيگە كىرىپ كېتەتتى. ئۇلارنىڭ نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. چاڭفىن بىلەن چاڭفاڭنىڭ ھۇجرىسىنى ئادەم بويى ئېگىزلىكىدىكى بىر تام توساپ تۇراتتى، ئۈستى ئوچۇق ئىدى. ئاۋاز ئوچۇق ئاڭلىناتتى. جىڭ چيۈ ھۇجرىسىدا بىر نەرسە يېزىپ ئولتۇرۇپ، بىرسى قىچقىلاۋاتقاندەك چاڭفىننىڭ پىخىلداپ كۈلگەن چاغدىكى ئاۋازىنى ئاڭلايتتى.

لاۋسەن جىڭ چيۈنىڭ ھۇجرىسىدا بىمالال ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ كەنت تارىخى يېزىشىغا يارەملىشەتتى. جىڭ چيۈ بەزىدە پوپايكا توقۇسا، ئۇ ئۈدۈلىدا قولىدىكى

گىرە يىپنى قويۇپ بېرىپ ئولتۇراتتى. قولىدىكى يىپنى قويۇپ بېرىپ ئولتۇرۇپ خىيالى باشقا ياقلارغا كېتىپ قالاتتى، يا بولمىسا جىڭ چيۈنىڭ چىرايىغا تىكىلىپ قاراپ گىرە يىپنى قويۇپ بېرىشنى ئۇنتۇپ قالاتتى. جىڭ چيۈ ئائىلاج يىپنىڭ باشقا بىر ئۇچىدىن يىپنى سۈغۇرۇپ ئېلىپ، لاۋسەننى سەگەكلەشتۇرۇپ قويياتتى.

جىڭ چيۈنىڭ سەگەكلەشتۇرۇپ قويۇشى بىلەن ھوشىنى تاپقان لاۋسەن كەچۈرۈم سورىغاندەك گىرە يىپنى ئۇزۇن قويۇپ بېرەتتى.

جىڭ چيۈ ئاۋازىنى پەسەيتىپ:

ــ ھېلىقى كۈنى ماڭمۇ پوپايكا توقۇپ بەرمەمسىز، دەپ بەس سېلىپ كەتكەنتىڭىزغۇ؟ ئەجەپ يىپىڭىزنى كۆرمەيمىنا؟ ــ دېدى.

لاۋسەن كۈلۈپ:

ــ يىپنى ئېلىپ قويدۇم، ئەكىلىشكە جۈرئەت قىلالمايۋاتىمەن، ــ دېدى.

جىڭ چيۈ ئىچىدە، نەچچە كۈندىن بېرى قولۇمنىڭ بوش ئەمەسلىكىنى كۆرۈپ، ئاۋارە قىلىپ قويماي دېگەندۇر، دەپ ئويلاپ تەسىرلەندى. تەسىرلىنىپ كەتسە، ئۆزىنى تۇتالماي قېلىپ بىرەرسىگە ۋەدە بېرىپ قويىدىغان ئادىتى بار ئىدى. ئۇ مەردانىلىق بىلەن:

ــ يىپىڭىزنى ئەكىلىڭ، قولۇمدىكى پوپايكىنى توقۇپ بولۇپ، ئاندىن سىزگە توقۇپ بېرىمەن، ــ دېدى.

ئەتىسى، لاۋسەن يوغان بىر سومكىدا يىپ ئەكەلدى. يىپ ئاز ئەمەس ئىدى. جىڭ چيۈ سومكىدىن يىپنى ئالدى. يىپ ئوچۇق قىزىلمۇ، قىزىل گۈلنىڭ رەڭگىدىمۇ ياكى ھالرەڭمۇ ئەمەس، كاككۇك گۈلىنىڭ رەڭگىدە توق قىزىل ئىدى. رەڭلەرنىڭ ئىچىدە جىڭ چيۈ مۇشۇ رەڭگە ئامراق بولۇپ، ئۇ بۇ رەڭنى «كاككۇك گۈلى رەڭ» دەيتتى.

بۇنداق رەڭدىكى پوپايكا كىيىدىغان ئەرلەر ناھايىتى ئاز ئىدى. ئۇ ھەيران بولۇپ:

ــ سىز... مۇشۇ رەڭدە پوپايكا كىيەمسىز؟ ــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

ــ تاغدىكى ھېلىقى دولانا دەرىخىنىڭ گۈلىنىڭ رەڭگى مۇشۇ رەڭدە. دولانا دەرىخىنىڭ گۈلىنى ئېچىلغان ۋاقىتتا كۆرسەم دېمىگەنمىدىڭىز؟

ــ ئېچىلغان ۋاقىتىدا بىر كۆرسەم دەيمەن. سىز توق قىزىل رەڭدە پوپايكا كىيىسىڭىز، سىزنى دولانا دەرىخى دەپ قالمامدىمەن؟ ــ دەپ كۈلۈپ كەتتى جىڭ چيۇ.

لاۋسەن جاۋاب بەرمەستىن، جىڭ چيۇنىڭ پاختىلىق چاپىنىنىڭ ياقىسىدىن كۆرۈنۈپ قالغان پوپايكىسىنىڭ ياقىسىغا قاراپ تۇراتتى. جىڭ چيۇ بىر نەرسىنى بىلىپ قالغاندەك ھېسسىياتتا، ئۇ بۇنى ماڭا ئاپتۇ، شۇڭا توق قىزىل رەڭنى تاللاپتۇ، دېگەن ئويغا كەلدى. دەرۋەقە لاۋسەننىڭ:

ــ دېسەم خاپا بولۇپ كەتمەڭ، بۇنى ... سىزگە ئالدىم، ــ دېگەن گېپى قۇلىقىغا كىردى ـ دە، «غۇۋزۇندە» ئاچچىقى كەلدى. لاۋسەن ھېلىقى كۈنى تاغ يولىدا بىللە كېتىۋېتىپ، پوپايكامنى كۆرۈپ قاپتۇ، بولمىسا ماڭا يۈڭ يىپ ئېلىپ بېرىش ئۇنىڭ خىيالىغا قانداق كەلسۇن؟ ــ دەپ ئويلىدى جىڭ چيو.

شۇ كۈنى ئىككىسى تاغ يولىدا كېتىۋېتىپ بەك ئىسسىپ كەتتى. لاۋسەن پلاشنى سېلىپ، پوپايكىچانلا ماڭدى. جىڭ چيۇ پاختىلىق چاپىنىنى سالغىلى ئۇنىمىدى. لاۋسەن:

ــ ئىسسىپ كەتمىدىڭىزمۇ؟ ئىسسىپ كەتكەن بولسىڭىز پاختىلىق چاپىنىڭىزنى سېلىۋېتىڭ، ــ دېدى.

ــ مەن... پوپايكىچانلا مېڭىشقا ئادەتلەنمىگەن. ئەمىسە پوپايكامنى سېلىۋېتىپ، پاختىلىق چاپانلىقلا ماڭاي.

لاۋسەن ئۆزىنى بىلىپ:

ــ مەن ئاۋۇ ياققا بېرىپ تۇراي، كىيىم ئالماشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، مېنى چاقىرىڭ، ــ دېدى.

جىڭ چيۇنىڭ پوپايكىچانلا ماڭغۇسى يوق ئىدى. چۈنكى پوپايكىسى ھەم قىسقا ھەم كىچىك بولغاچقا بەدىنىنى ئارانلا يېپىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ كۆكسى چوڭراق ئىدى.

گەرچە ئۇ كۆكسىنى تۇز باغىرداق بىلەن چىڭ بېسىۋەتكەن بولسىمۇ، يەنىلا بىلىنەر ـ بىلىنمەس كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى. بۇ قىسقا پوپايكا ئۇنىڭ ھەم كاسىسىنى ياپالماي ھەم كۆكسى كۆتۈرۈلۈپ، كاسىسى چوقچىيىپ چىقىپ قالاتتى، بەك سەت تۇراتتى.

شۇ چاغلاردا، قىزلارنىڭ ئارىسىدا مۇنداق بىر قاراش بار ئىدى. بىر قىزنىڭ بەدىنىنىڭ گۈزەل ياكى گۈزەل ئەمەسلىكىنى بىلىش ئۈچۈن، بەدىنىنىڭ تامغا ياغاچتەك چاپلاشقان ـ چاپلاشمىغانلىقىغا قاراش كېرەك. چاپلاشسا، دېمەك شۇ قىزنىڭ بەدىنى گۈزەل، ئىلىپتەك تۇز ھېسابلىناتتى. جىڭ چيۇ ئەزەلدىن بەدىنىنى تامغا چاپلىمايتتى. ئالدىنى تامغا چاپلىسا كۆكسى، كەينىنى تامغا چاپلىسا كاسىسى تامغا تاقىشىپ قالاتتى. شۇڭا دوستلىرى مازاق قىلىپ ئۇنى «سەنلىۋەن» دەيتتى.

جىڭ چيۇ بەدىنىنىڭ چىرايلىق ئەمەسلىكىنى بىلگەچكە، سەتلىشىپ يۈرمەي، دەپ خەقنىڭ ئالدىدا پوپايكا كىيمەيتتى. ئۇ لاۋسەننىڭ نېرىراق كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئالدىراش پاختىلىق چاپان بىلەن پوپايكىسىنى سالدى ـ دە، پاختىلىق چاپىنىنى كىيىپ، پوپايكىسىنى ئاۋايلاپ قولىغا ئېلىۋالدى. باشتا ئۇ پوپايكىسىنىڭ تەتۈر تەرىپىنى لاۋسەننىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ئۇنىڭ كۆتۈرۈۋېلىشىغا ئۇنىمىغانىدى، كېيىن گەپ بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئۇنتۇپ قالدىمۇ قانداق، لاۋسەن، پوپايكىڭىزنى ئەكىلىڭ، دېۋىدى، پوپايكىسىنى ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپ قويدى. پوپايكىسىنىڭ مەخپىيىتىنى لاۋسەن شۇ چاغدا بىلىپ قالغان بولۇشى مۇمكىن.

ئۇچىسىدىكى پوپايكىنىڭ يېپىنى ئانىسى ئۇ ئۇچ ـ تۆت ياش ۋاقتىلىرىدا ئېلىپ، ئۆزى توقۇشنى بىلمىگەچكە، ئىش ھەققى بېرىپ خەققە توقۇتقانىدى. پوپايكا توقۇپ بەرگەن ئادەم بىرمۇنچە يېپىنى زىغزىق چىقىرىۋېلىپ، جىڭ چيۇ ۋە ئۇنىڭ ئاكىسىغا ناھايىتى كىچىك ئىككى پوپايكا توقۇپ بەردى.

كېيىن جىڭ چيۇمۇ پوپايكا توقۇيالايدىغان بولدى. ئۇ ئىككى كىچىك پوپايكىنى سۆكۈپ، بىر پوپايكا توقۇدى، نەچچە يىل كىيىپ يەنە سۆكۈپ، يۇڭ يېپقا پاختا يېپ ئارىلاشتۇرۇپ يەنە توقۇدى. نەچچە يىل كىيىپ يەنە سۆكۈپ، يېپىغا يەنە پاختا يېپ

ئارىلاشتۇرۇپ توقۇدى. ئاخىرى پوپايكا رەڭگارەڭ قوراق چاپاننىڭ شەكلىگە كىرىپ قالدى. بىراق ئۇ پوپايكا توقۇشقا ئۇستا بولغاچقا، كۆرگەن ئادەم، گۈلنى ئەتەي مۇشۇنداق مۇرەككەپ قىلىپ توقۇغان ئوخشايدۇ، دەپ قالاتتى. لېكىن ۋاقىت ئۇزارغانسېرى، يىپلىرى ئۈزۈلۈپ، غۇزمەك بولۇۋالدى. جىڭ چيۇ يىپنى قولى بىلەن يىمىرىپ ئۈلۈۋىدى، بىلىنمىدى، كېيىن ئۇلاق كۆپىيىپ، يىپلار يىمىرگەن بىلەن ئەيۋەشكە كەلمىدى، تۇگۇپ قويۇشقا توغرا كەلدى. شۇڭا ئۇنىڭ پوپايكىسى ئالدى تەرەپتىن قارىغاندا سىرلىق كۆرۈنەتتى. ئۆرۈپ تەتۇر تەرىپىگە قارىسا، ئىچى ساپلا تۇگۇر ـ تۇگۇر، خۇددى ئۇلۇغ داھىمىز ماۋ جۇشىنىڭ جىڭگاڭشەندە كىيگەن قوي يۇڭى پىنجىكىگە ئوخشايتتى، يىپ قوي يۇڭىدەك ئەگرى ـ بۇگرى ئىدى.

لاۋسەن پوپايكامدىكى ئاشۇ تۇگۇرچەكلەرنى كۆرۈپ، ھېسداشلىق قىلىپ، پوپايكا توقۇپ كىيىۋالسۇن، دەپ ماڭا مۇشۇنداق توق قىزىل رەڭ يۇڭ يىپ ئالغان ئوخشايدۇ، دېگەن خىيال جىڭ چيۇنىڭ كاللىسىغا كەلدى. نېمە ئۈچۈندۇر، ئۇ لۇشۇننىڭ «سوپۇن» ناملىق ھېكايىسىدىكى نامرات ھەم مەينەت بىر ئايالنى كۆرۈپ، بىر توقاچ سوپۇن ئېلىپ، شۇ ئايالنى «غىچىرلىتىپ» يۇيۇپ قويماقچى بولغان ئىچى ـ تېشى مەينەت ئەرنى كۆز ئالدىغا ئەكەلدى.

ئىزاغا چىدىماي بىردىنلا جۇدىنى ئۆرلىگەن جىڭ چيۇ:

ــ ئەجەپكەنسىزغۇ؟ پوپايكىنى چىرايلىق تۇتۇپ ماڭماي... نېمىشقا تەتۇر ئۆرۈپ ئىچ تەرىپىگە قارىدىڭىز؟ ــ دەپ لاۋسەنگە زەردە قىلدى.

ــ ئىچ تەرىپىگە؟ پوپايكىڭىزنىڭ ئىچ تەرىپى قانداق ئىكەن؟ ــ دەپ سوردى لاۋسەن ھەيران بولغان ھالدا ئۇنىڭدىن.

جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ گۇناھسىز ئىكەنلىكى ئەكس ئەتكەن چىرايىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا ئۇۋال قىلىپ قويغانلىقىنى ھېس قىلىپ، كۆرمىگەندۇر بەلكىم، دەپ ئويلىدى. ئۇ لاۋسەن بىلەن يول بويى بىللە ماڭغان ئەھۋالدا لاۋسەنگە ئۇنىڭ پوپايكىسىنى كۆرگۈدەك پۇرسەت چىقمايتتى. بەلكىم دولانا دەرىخى گۈلىنىڭ رەڭگىگە

ئوخشاش يۇڭ يىپ لاۋسەنگە چىرايلىق كۆرۈنۈپ ياراپ قالغان بولسا، سېتىۋالغان بولۇشى مۇمكىن.

ــ ھېچنېمە، چاقچاق قىلىپ قويدۇم، ــ دەپ دەررۇ ئۆزىنى ئاقلىدى جىڭ چيۇ.

ــ ھە، چاقچاق قىلدىم دەڭە، مەن تېخى سىزنى خاپا بولۇپ قالدىمكىن دەپ قاپتىمەن.

جىڭ چيۇنىڭ خاپا بولۇپ قېلىشىدىن لاۋسەننىڭ شۇنچىلىك قورقۇشى جىڭ چيۇدا لاۋسەننىڭ كەيپىياتىنى كونترول قىلالايدىغاندەك بىرخىل ئىپتىخارلىق تۇيغۇ ئويغاندى. ئۇ يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرنىڭ بالىسى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەقىللىك ھەم ياراملىق، ئۆزىمۇ «ئۇششاق بۇرژۇئا» لارغا ئوخشاش كېلىشكەن، لېكىن جىڭ چيۇنىڭ ئالدىدا شۇنچىلىك ياۋاش ۋە قورقۇنچاق ئىدى. جىڭ چيۇنى خاپا بولۇپ قالارمىكىن، دەپ دەككە ـ دۈككە ئىچىدە يۇرەتتى. جىڭ چيۇدا ئاڭسىز ياكى ئاڭلىق ھالدا ئازراق كولدۇرلىتىپ، ئۇنى ساراسىمىگە سېلىپ قويۇپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ ماسلىشىش ئىقتىدارىنى ئىسپاتلاش تۇيغۇسى خىرە ـ شىرە پەيدا بولدى. بۇنداق قىلسا ياخشى بولمايدىغانلىقىنى، شۆھرەتپەرەسلىك بولۇپ قالىدىغانلىقىنى بىلىپ يەتكەن جىڭ چيۇ بۇ ئىشتىن ئىمكان بار ئۆزىنى تارتتى.

جىڭ چيۇ يۇڭ يىپنى ئوراپ لاۋسەنگە بېرىپ:

ــ يۇڭ يىپىڭىزنى ئالالمايمەن. ناۋادا ئانام كۆرۈپ قالسا، نېمىدەپ جاۋاب بېرىمەن؟ ئوغرىلىدىم دەمدىمەن؟ ــ دېدى.

لاۋسەن ئوڭايسىزلىنىپ تۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئوراقلىق يۇڭ يىپنى تۇتۇپ پەس ئاۋازدا:

ــ ئانىڭىزنىڭ ئۆتكىلىدىن ئۆتۈشىڭىزنى ئويلىماپتىمەن، بازاردىن ئالدىم دېسىڭىز بولمىدىمۇ؟

ــ مەندە بىر تىيىن پۇل بولمىسا، بۇنچىلىك جىق يۇڭ يىپنى نەدىكى پۇلۇمغا ئالىمەن؟ ــ ئۇ شۇنداق دەپ تەھدىت ئارىلاش ئائىلىسىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىنى

سۆزلەپ بەردى. ئۇنىڭ روھىي ھالىتى لاۋسەنگە: «ئائىلەم مانا مۇشۇنداق نامرات، قاندىق؟ ياراتمامسىز؟ ياراتمىسىڭىز ۋاقتىدا كەشىڭىزنى توغرىلاڭ» دەۋاتقاندەك قىلاتتى.

لاۋسەن جايىدا قىمىر قىلماي ئازابلانغان ھالدا كېكەچلەپ:

ــ ئويلىماپتىمەن، ئويلىماپتىمەن ... ــ دېدى.

لاۋسەن جىڭ چيۇغا ئالدىنىپ قالغانلىقى ئۈچۈن پۇشايمان قىلىۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مەسخىرىلىك ئاھاڭدا:

ــ ئويلىمىغان بولغىيتتىڭىز؟ سىز ئويلىمىغان ئىشلار تولا. ئەيىب كۆزىڭىزنىڭ ئۆتكۈر ئەمەسلىكىدە. خاتىرجەم بولۇڭ، مېنىڭ گېپىم گەپ، ناۋاتنىڭ ۋە قەلەمنىڭ پۇلىنى تولۇق قايتۇرىمەن. ئايدا بىر كۈنمۇ دەم ئالماي ئىشلىسەم، ھەر ئايدا 36 يۈەن تاپىمەن، شۇڭا يازلىق تەتىلدە قارا ئىش قىلمەن. پۇلىڭىزنى بىر ئايدىلا بېرىۋېتىمەن، ــ دېدى.

لاۋسەن ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ:

123

ــ نېمە؟... قارا ئىش دەمسىز؟

ــ مۇشۇنمۇ بىلمەمسىز؟ قۇرۇلۇش ئورنىدا ئىشلەش، پىرىستاندا كۆمۈر تارتىش، ئوقۇتۇش بۇيۇملىرى زاۋۇتىدا سىرچىلىق قىلىش، پۈرمە قەغەز زاۋۇتىدا قەغەز كوروپكىغا شىلىم سۈركەش، نېمە ئىش بولسا شۇنى قىلىش، مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى قارا ئىش بولماي نېمە؟ ــ دېدى ئۇ سەل پو ئاتقان تەلەپپۇزدا، ــ قارا ئىش ھەممە ئادەمگە تېپىلمايدۇ، ماڭا تېپىلىدۇ. ئانامنىڭ بىر ئوقۇغۇچىسىنىڭ ئانىسى ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ مۇدىرى، ئۇ مەخسۇس مۇشۇ ئىشنى تۇتىدۇ.

جىڭ چيۇ لاۋسەنگە ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ ئوغلىغا مۇناسىۋەتلىك بىر كۇلكىلىك گەپنى قىلىپ بەردى. ئۇ جۇەك ھەم پاكار بالا بولۇپ، جىڭ چيۇنىڭ ساۋاقدىشى ئىدى. ساۋاقداشلىرى ئۇنىڭغا «كېلىن سىڭىل» دەپ لەقەم قويغانىدى. ئۇلارنىڭ سىنىپىدا «تيەن قىزچاق»، «دۇ يەڭگە» لەقەملىك ئوغۇل بالىلار بار بولۇپ،

قىزلارغا لايىق لەقەملەرنىڭ ھەممىسىنى ئوغۇللار ئىگىلەپ بولغانىدى. ئۇ سۆزلەپ گەپنىڭ كۇلكىلىك يېرىگە كەلگەندە ئۆزىنى توتالماي كۇلۇپ كەتتى.

جىڭ چيۇ بىر ھازا كۇلگەندىن كېيىن، لاۋسەننىڭ كۇلمەي ئۆزىگە تىكىرقاپ قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆرۇپ، ئالمان ـ تالمان:

ــ مېنى تېتىقسىز ئىكەن دەپ قالماڭ. بۇ لەقەملەرنى ئۇلارغا مەن قويغان ئەمەس. ئۇلارنى لەقمى بىلەن چاقىرىپمۇ باقمىدىم. ئاڭلاپ باقسۇن دەپ سىزگە دەۋاتىمەن، ــ دەپ ئۆزىنى ئاقلىدى.

لاۋسەن ئاۋازىنى بوغۇقراق چىقىرىپ:

ــ پۇرمە قەغەز زاۋۇتىدا ئىشلىسىڭىز مەيلى، قۇرۇلۇش ئورنىدا ھەرگىز ئىشلىمەڭ، بولۇپمۇ پىرىستاندا كۆمۈر تارتماڭ، ناھايىتى خەتەرلىك. سىز دېگەن قىز بالا، ئاجىز، بىر يەرلىرىڭىز سۇنۇپ كەتسە ياكى ھاراۋا بېسىۋالسا، قانداق قىلىسىز؟ ــ دېدى.

بايام ئۇ سۆزلىگەن قىزىق پاراڭلار لاۋسەننىڭ قۇلىقىغا كىرمىگەن، ئۇنىڭ ئەس-يادى قارا ئىشتا قالغانىدى. جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ كۆڭلىنى ياساپ:

ــ سىز قارا ئىش قىلىپ باقمىغان. شۇڭا قارا ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ناھايىتى قورقۇنچلۇق دەپ تەسەۋۋۇر قىلىسىز، لېكىن ئەملىيەتتە... ــ دېدى.

ــ مەن قارا ئىش قىلىپ باقمىدىم. بىراق مال يۆتكەش پىرىستانىدا كۆمۈر تارتىپ كېتىۋاتقانلارنى كۆرگەن، دۆڭ ناھايىتى تىك، ھارۋىنى باشقۇرالماي قالسىلا، ئادەم دەريانىڭ چوڭقۇر كېتىدۇ. قۇرۇلۇش ئورنىدىكىلەرنىڭ ئۆيىنى قانداق سالىدىغانلىقىنىمۇ بىلمەن، بايقىمىسا ئادەم جازىدىن يېقىلىپ كېتىدۇ... بۇلارنىڭ ھەممىسى خەتەرلىك ئىشلار، ئېغىر ھەم خەتەرلىك بولمىسا قارا ئىشچىلار قىلماي، رەسمىي ئىشچىلار قىلغان بولاتتى. بۇنداق خەتەرلىك ئىش قىلىسىڭىز مەن قانداق خاتىرجەم بولىمەن؟ ئانىڭىزمۇ خاتىرجەم بولالمايدىغاندۇ؟

ئۇنىڭ ئانىسى ھەقىقەتەن خاتىرجەم بولالمايتتى. سىرتلاردا قارا ئىش قىلىۋېتىپ

يارىلىنىپ قالارمىكىن، دەپ جىگ چىۈدىن بەك ئەنسىرەيتتى ھەم: «قارا ئىشچىلار يارىلانسا، ئەمگەك سۈغۇرتسىمۇ يوق، ئۆمۈرلۈك مەجرۇھ بولۇپ قالىدۇ، تۆت تەڭگىنىڭغۇ كارى چاغلىق، بىر ئادەمنىڭ ھاياتىغا چاقچاق قىلغىلى بولمايدۇ» دەيتتى. بىراق جىگ چىۈ تۆت تەڭگىنىڭ كارى چاغلىق ئەمەسلىكىنى، شۇ تەڭگە بولمىسا، گۈرۈچ ئالىدىغان پۇل يوق ئاچ قالىدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئائىلىسى «تۆت تەڭگە» گە ئەمەس، ناھايىتى جىق تۆت تەڭگىگە موھتاج ئىدى. ئانىسى ھەمىشە باشقا ئوقۇتقۇچىلاردىن قەرز ئېلىپ، مائاش چىققان كۈنى قەرز تۆلەيتتى. مائاش تارقىتىلىپ ئەتىسىدىن باشلاپ يەنە قەرز ئالاتتى. گۆش، تۇخۇم ئالغۇدەك پۇل بولمىغاچقا، گۆش ۋە تۇخۇم بىلەتلىرىنى دائىم باشقىلارغا بېرىۋېتەتتى. ئاكىسى چۈشكەن ئەترەت تۈزۈك ھوسۇل ئالالمايتتى. زىيالىي ياشلارنىڭ ھەممىسى ئاتا ـ ئانىسى ئەۋەتكەن پۇلغا قوناق ۋە گۈرۈچ سېتىۋالاتتى، چۈنكى نومۇر قىممىتى بەك تۆۋەن بولغاچقا، بىر يىل ئىشلەپ ئالغان نومۇرغا بىر يىللىق ئاشلىق كەلمەيتتى.

شۇ يىللاردا، ھېلىمۇ ياخشى جىگ چىۈ ھەر يىلى يازدا قارا ئىش قىلىپ، ئائىلىسىنىڭ دەردىگە دەرمان بولدى. ئۇ دائىم ئانىسىنىڭ كۆڭلىنى ياساپ:

ــ قارا ئىش قىلىپ كېلىۋاتقىنىمغا شۈنچە ئۇزۇن بولدى، بىر ئوبدان تۇرۇۋاتىمەنغۇ مانا؟ شۈنچە كۆپ ئادەم قارا ئىش قىلىدۇ، قانچىسىنىڭ يارىلانغانلىقىنى كۆردىڭىز؟ پېشكەللىك كەلسە، ئۆيدە ئولتۇرسىڭىزمۇ كېلىۋېرىدۇ، ــ دەيتتى.

جىگ چىۈ لاۋسەننىڭ ئەزمىلىك قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، مۇشۇ بىر يۇرۇش نەزەرىيەسى بىلەن ئۇنىڭغا تاقابىل تۇردى.

لېكىن لاۋسەن ئاڭلىمىدى. ئۇ كەسكىن ھالدا:

ــ قارا ئىش قىلماڭ، راست دەۋاتىمەن، بەك خەتەرلىك، يارىلىنىپ قالىسىز يا چارچاپ ئۆزىڭىزنى ئالدۇرۇپ قويىسىز، بۇ ئۆمۈرلۈك ئىش. پۇل كېرەك بولسا مەندە بار. دالىدا ئىشلەيدىغانلارنىڭ مائاشى يۇقىرىراق، ئۇنىڭ ئۇستىگە يارىدەم پۇلى بېرىدۇ، بانكىدىمۇ پۇلۇم بار، مۇشۇ پۇل بىلەن ھازىرچە قەرزىڭىزنى قايتۇرۇڭ.

كېيىن ھەر ئايدا 30 يۈەندىن 50 يۈەنگىچە پۇل بېرىمەن، يېتىدىغاندۇ؟ ــ دېدى.

جىك چيۇ لاۋسەننىڭ مائاشىنىڭ يۇقىرىلىقىنى پەش قىلىپ، ئادەم مەنسىتمەي يارداەم قىلىمەن، دەپ تۇرۇۋالىدىغان مىجەزىنى ياقتۇرمايتتى. ئۇ مەغرۇرلۇق بىلەن:

ــ مائاشىڭىز يۇقىرى بولسا، ئۇ ئۆزىڭىزنىڭ ئىشى. سىزنىڭ پۇلىڭىزنى ئالالمايمەن، ــ دېدى.

ــ سىز... قەرز ھېسابىدا بېرىپ تۇرسامۇ بولامدۇ؟ خىزمەتكە چىققاندا قايتۇرسىڭىز بولمىدىمۇ؟

ــ ماڭا خىزمەت نەدە تۇرۇپتۇ؟ ــ دېدى جىك چيۇ مەسخىرىلىك تەلەپپۇزدا، ــ ئاتام يا يۇقىرى دەرىجىلىك كادىر بولمىسا، ئۇ ماڭا دالىدا ئىشلەيدىغان خىزمەت تېپىپ بېرەلەرمۇ؟ يېزىغا چۈشسەم قايتىپ كېتەلمەيدىغانلىقىمغا كۆزۈم يېتىدۇ، مۆرىتى كەلگەندە، ئاشلىق نورمامنى ئېلىش ئۈچۈن ئانامدىن پۇل ئالمىساملا بولدى. سىزنىڭ پۇلىڭىزنى نەدىكى پۇلۇم بىلەن قايتۇرىمەن؟

ــ قايتۇرۇپ بولالمىغىنىڭىزنى قايتۇرمايلا قويۇڭ، ئىشقىلىپ مەنمۇ بۇ نەچچە تەڭگىگە ئېھتىياجلىق ئەمەس. سىز بۇ بىرنەچچە تەڭگە ئۈچۈن يارىلىنىپ قالسىڭىز بىر ئۆمۈر كارىۋاتتا ياتىدىغان گەپ. بۇ تېخىمۇ ئېچىنىشلىق ئەمەسمۇ؟

لاۋسەننىڭ «نەچچە تەڭگە ئۈچۈن» دېگەن گېپى جىك چيۇغا ئۇنى كۆزگە ئىلمايۋاتقاندەك، پۇلنى جاندىن ئېزىز بىلىدىغان ئادەم قاتاردا كۆرۈۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى.

جىك چيۇ ئاچچىقىغا پايلىماي:

ــ مەن ئاشۇ نەچچە تەڭگىنى جاندىن ئەزىز كۆرىدىغان چاكىنا ئادەم. قارا ئىش قىلىپ يارىلىنىشقا، چارچاپ ئۆزۈمنى ئالدۇرۇپ قويۇشقا رازىمەنكى، سىزنىڭ پۇلىڭىزنى ئالمايمەن، ــ دېدى.

لاۋسەن جىك چيۇ خۇددى يۇرىكىگە پىچاق تىققاندەك ئازابلىنىپ بوش ئاۋازدا:

ــ سىز... مەن... ــ دېدى.

لاۋسەن «سىز، مەن» دېگىنىچە، ئاغزىغا گەپمۇ كەلمەي، جىك چىۈغا بىچارىلەرچە قاراپ بىر ھازا تۇرۇپ قالدى. بۇ ھال جىك چىۈنىك يادىغا بىر ئىشنى سالدى. ئۇ بۇرۇن بىر كۈچۈك باققانىدى. ئىت ئۆلتۈرۈش ئەترىتىدىكىلەر كۈچۈكنى تۇتۇۋېلىپ، ھاۋۇشىپ كەتمىسۇن، دەپ ئاغزىنى ئېتىپ قويدى. تۇتۇپ كېتىلىشنىك ئۆلۈم يولى، ئىلتىجا قىلىشنىك نىجاتلىق يولى ئىكەنلىكىنى بىلگەن شۇ كۈچۈكمۇ جىك چىۈغا مۇشۇنداق بىچارىلەرچە قارىغانىدى.

12

ئاربدىن ئىككى كۈن ئۆتۈپ چوڭ يەڭگە يېنىپ كەلدى. ئۆي يەنە جىمجىت بولۇپ قالدى. چاڭقىنىنىڭ «لايىقى» مۇ كەلمەس بولدى. شۇ كۈنى ئەتىرەتتە يىغىن بولۇپ قېلىپ، لاۋ سەنمۇ ۋاقىت چىقىرالماي كەلمىدى. كەچتە، چوڭ يەڭگە خىزمەتدىشى يې مۇئەللىمنى باشلاپ كەلدى. يې مۇئەللىم جىڭ چىۋىدىن ئەرەنچە يۈڭ ئىشتانىنىڭ ئوچۇق قالدۇرۇپ قويىدىغان يېرىنى قانداق توقۇيدىغانلىقىنى مەسلىھەت سوراپ كەلگەنىدى.

128

ئوچۇق قالدۇرۇپ قويىدىغان يېرىنى جىڭ چىۋ توقۇيالايتتى. يې مۇئەللىم جىڭ چىۋىدىن ئوچۇق قالدۇرۇپ قويىدىغان يەرنى قانداق توقۇيدىغانلىقىنى سوراپلا قالماي، ئېرىنىڭ كىچىك تەرەت قىلىشىغا قولايلىق بولۇش ئۈچۈن قانچىلىك چوڭلۇقتا توقۇسا بولىدىغانلىقىنىمۇ سوربدى. بۇنى جىڭ چىۋمۇ باشقىلاردىن ئۆگەنگەن بولۇپ، توقۇغان چاغدا، ئوچۇق قالدۇرۇلغان يەرنىڭ نېمىگە ئىشلىتىلىدىغانلىقىنى ئىنچىكە ئويلاپ كەتمىگەنىدى. يې مۇئەللىم «كىچىك تەرەت» نىڭ گېپىنى قىلىۋىدى، جىڭ چىۋ قىزىپ كەتتى ۋە:

ــ مەنلا توقۇپ بېرەي، ــ دېدى ـ دە، ئالدىراش توقۇپ كەتتى.

يې مۇئەللىم جىڭ چىۋنىڭ توقۇشىغا قارىغاچ، چوڭ يەڭگە بىلەن پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى.

ــ يۇ مېي، جىڭ چىۋ قىزنىڭ قولى بەك ئىشلىق، ئۆزىمۇ چىرايلىق... قېيىنئانىڭزنىڭ، جىڭ چىۋ قىزنى لاۋئېرگە ئېلىپ بېرىمەن، دەپ كۆيۈپ ـ پىشىپ يۈرگىنى بىكار ئەمەسكەن. جىڭ چىۋ قىز، لاۋئېرگە ياتلىق بولۇڭ. ياتلىق بولۇپ

بىزنىڭ بۇ يەرگە كەلسىڭىز، پوپايكا توقۇماقمۇ ئاسان بولاتتى. ھەرقانداق ۋاقىتتا كېلىپ سىزدىن سورايتتۇق، ــ دېدى.

ــ قالايمىقان گەپ قىلماڭ، ــ دېدى چوڭ يەڭگە جىڭ چيۇنى چېكىپ باققان ئاھاڭدا، ــ جىڭ چيۇ شەھەرلىك، تاۋار ئاشلىق يەيدۇ. تاغ جىلغىسىدا يۈرگەن سەھرالىقلارنى ياراتسۇنمۇ؟ جىڭ چيۇغا ئوخشاش قىزلار شەھەرلىك يىگىتلەرگە تېگىدۇ، جىڭ چيۇ قىز دەڭە، شۇنداقمۇ؟

قىزىرىپ كەتكەن جىڭ چيۇ ئارانلا:

ــ مەن تېخى كىچىك، بۇ ئىشلارنى ئويلاپ باقمىدىم، ــ دېيەلمىدى.

يې مۇئەللىم:

ــ شەھەرلىك يىگىتكە تېگەمسىز؟ سىزگە بىر ئەقىل كۆرسىتەي. قىدىرىپ ـ چارلاش ئەترىتىدىكىلەردىن بىرەرسىنى تېپىڭ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا شەھەرلىك يىگىتلەر بار. ۋاقتى ـ سائىتى كېلىپ، جىڭ چيۇ قىز شەھەرلىك يىگىتكە تەگسە، پوپايكا توقۇشمىزغا ياردەم بېرىدىغان ئادەم چىقىدۇ ھەم ئىككىلا تەرەپكە ياخشى بولىدۇ، ــ دېدى ۋە بىر پەس ئويلىنىپ، ــ مېنىڭچە ھېلىقى شاۋسۇن بولىدۇ، ئۇ ئاككوردىيون چالالايدۇ، جىڭ چيۇ قىزغا شۇ ماس كېلىدۇ.

چوڭ يەڭگە پىخىلداپ كۈلۈپ:

ــ كۆزىڭىز ئەجەپ ئۆتكۈركەن. مەن بۇرۇن ئۇنىڭغا چاڭقىنىنى سايە قىلغانىدىم. ئۇ بىزدىن ئۆزىنى تارتتى. مانا ئەمدى ئايىغى چىقىپ، ھەر كۈنى بىزنىڭكىگە كېلىۋالىدىغان بولۇۋالدى، ــ دېدى.

بۇنى ئاڭلاپ قىزىرىپ كەتكەن جىڭ چيۇ ئىككىسىنىڭ گېپىنى ئۆزىچە چاقچاققا بۇراپ ئولتۇردى.

ــ ئانىڭىز پاچىقىغا پىت چۈشكەندەك بولۇپ كەتمىدىمۇ؟ ئوتتۇرا قولدەك بىر قىزنى ئوغلىغا ئېلىپ بېرىمەن دەۋېتىپتۇ مانا، ئەپلىيەلمىسە يات ئادەم ئەكىتىدۇ دېگەن گەپ، ــ دېدى يې مۇئەللىم.

ــ مۇمكىن ئەمەس، ــ دېدى چوڭ يەڭگە، ــ جىك چىۋ ھامان بىزنىڭ ئۆينىڭ ئادىمى، لاۋسەننىڭ يۇرتىدا لايىقى بار.

جىك چىۋ مېڭىسى زىڭىلداپ بېشى قېيىپ يىقىلىپ چۈشكەندەك بولۇپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنى بېشى قېيىپ يىقىلىپ چۈشكەندەك ئەمەس، ئەكسىچە قاڭقىپ ھاۋاغا چىقىپ كەتكەندەك سەزدى. چاڭچىلە كۆرۈشكە ئامراق ئادەمگە سەھىنىنىڭ ئېگىزلىكى بىلىنمىگەندەك، ئازابلىنىۋاتقان بولسىمۇ ئۆزىنى خۇشال تۇتۇشقا تىرىشىپ، سەن ئەتىدىن ـ كەچكىچە، ھەممە نەرسىگە ئۈمىدۋارلىق بىلەن مۇئامىلە قىل، دەيتتىڭ، ئۆزۈڭنى سىنايدىغان چاغ مانا ئەمدى كەلدى، دەپ ئويلىدى.

چوڭ يەڭگە بىلەن يېڭە مۇئەللىم پىچىرلىشىپ ئولتۇردى. ئۇلار تۇرۇپ ـ تۇرۇپلا كۇلۇپ كېتەتتى، جىك چىۋىمۇ ئۇلارغا ئەگىشىپ كۇلۇپ قويىاتتى. بىراق «لاۋسەننىڭ يۇرتىدا لايىقى بار» دېگەن بۇ بىر ئېغىز گەپ كاللىسىغا كىرىپلىۋالغانىدى.

جىك چىۋ ئىشتاننىڭ ئوچۇق قويۇپ قويىدىغان يېرىنى توقۇغاچ، ئىككىسىنىڭ گېپىگە قۇلاق سالدى. ئىشتاننىڭ ئوچۇق قويۇپ قويىدىغان يېرىنى قانچىلىك چوڭلۇقتا توقۇيدىغانلىقىنى بىلمىدى، ئىككىسىنىڭ بىرەر ئېغىز گېپىنىمۇ چۈشەنمىدى. يېڭە مۇئەللىم كەتكىلى ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىشتاننى قولىغا ئېلىپ، ئوچۇق قويۇپ قويىدىغان يېرىنىڭ بىر غېرىچتىن ئارتۇق توقۇلۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ:

ــ ئوھوي، ئېرىمنىڭ كىچىك تەرەت قىلىشى ئاسان بولۇپ كېتىپتۇ، بۇ ئېغى يوق ئىشتاننىڭ ئۆزىلا بوپتۇ، ــ دەپ ئۆزىنى تۇتالماي كۇلۇپ كەتتى.

جىك چىۋ ئۇيالغىنىدىن يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولۇپ، شۇ يەردىلا سۆكۈپ باشقىدىن توقۇشقا تۇتۇندى. چوڭ يەڭگە مۇئەللىمگە:

ــ مېنىڭچە سۆكۈپ يۈرمىسۇن، ئۆيگە ئاپىرىپ تىكىپ كىچىكلىتىۋېلىڭ، ــ دېدى.

ــ راست، ــ دېدى يېڭە مۇئەللىم، ــ ھېلىمۇ ئۇزۇندا توقۇپ بولدى. سۆكۈشكە

كۆزى قىيمايدۇ ئادەمنىڭ.

يې مۇئەللىم كەتتى. جىڭ چيۇ بەرداشلىق بېرەلمەي قالغاندەك دەررۇ ھۇجرىسىغا كىرىپ، يوتقانىنى بېشىغا پۈركەپ ئۇخلىغان بولۇپ يېتىۋالدى. يوتقىنى شۇنداق قېلىن بولسىمۇ، توڭلاپ ياكى قورقۇپ كېتىۋاتامدۇ ياكى باشقا سەۋەب بارمۇ، لاغىلداپ تىترەپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ يوتقانىنى بېشىغا چۈمكەپ ئىچىدە: «ئالدامچى! ئالدامچى! لايىقىڭ تۇرۇقلۇق نېمىشقا ماڭا بۇنداق قىلىسەن؟ شۇ ئىشلىرىڭ، ئەجىبا باشقا بىر قىزغا قىلغان شۇ ئىشلىرىڭ لايىقى بار ئادەم قىلمىدىغان ئىشمۇ؟» دەپ لاۋسەننى قەھرى بىلەن تىللىدى.

ئۇ ھەسرەتلەنگەن ھالدا ئالدامچىنى تىللاشنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوقلۇقىنى، دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدە ئالدامچىلارنىڭ بارلىقىنى، تىللىغان بىلەن ئۇلارنىڭ ئۆلۈشى تۇگۈل مىتمۇ قىلىپ قويمايدىغانلىقىنى، ئەيىبلەش توغرا كەلسە ئۆزىنى ئەيىبلەش، ئالدامچىنى تونۇيالمىغان كۆزىنى ئەيىبلەش كېرەكلىكىنى چۈشەندى.

شۇ كۈنى تاغدا يۇز بەرگەن ئىشلار ئۇنىڭ كاللىسىدا بىر ـ بىرلەپ پەيدا بولدى. ئۇ شۇ ئىشلارنى خىيالەن خۇددى كىنو كۆرگەندەك توختىماي ئويلىدى. بىر مۇنچە كۆرۈنۈشلەر كۆز ئالدىدىن چېقىنىدەك «لىپلا» قىلىپ ئۆتۈپ كەتتى. نېمىنى ئويلاش، نېمە دېيىش ۋە نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى بىلمەي قالدى، مېڭىسى پۈتۈنلەي قوچىلىپ كەتكەندى. ئۇ شۇ ئىشلارنى ئەسلەپ بىر دۆۋە سۈرەتنى كۆرگەندەك بولدى، ھەربىر پارچە سۈرەت دەقىقىگە مۇقىملاشقاندەك، كۆرۈنۈشلەرنىڭ تولىسى قىسقىراپ، مۇھىم كۆرۈنۈشلەرلا قالغاندەك قىلاتتى، بىردىن ـ بىردىن كۆرۈپ ئولتۇرۇپ سۈرەتلەرگە باھا بەرگىلى، سەۋەنلىك ئۇستىدە ئويلانغىلى بولاتتى. لاۋسەن ئۇنى قۇچاقلاشتىن بۇرۇنقى كۆرۈنۈش سۈرەتكە ئېلىنمىغاندەك قىلاتتى، سۈرەتكە ئېلىنغان ھالەتتىمۇ، ئۇ شۇ كۆرۈنۈشنى ئاتلاپ ئۆتۈپ كەتكەن بولاتتى. خاتىرىسىدە قايتا ـ قايتا تەكرارلانغان كۆرۈنۈشلەر بولسا، لاۋسەننىڭ ئۆزىگە ئوخشاش بىر جىنىڭ دەرەخ تۈۋىدە تۇرغانلىقىنى ئېيتىپ ئۇنى قورقۇتقانلىقى، قۇچاقلىغانلىقى، ئاندىن

سۆيگەنلىكى، تېخى تىلىنى ئاغزىغا تىقماقچى بولغانلىقى، كىيىن نېمە بولغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەي قالغانلىقى بولدى.

ئۇنىڭ لايىقى بارلىقىنى ئەمدى بىلدى. جىڭ چيۇ بىردىنلا نۇرغۇن سۇرەتلەرنى ئاختۇرۇپ يۇرۇپ تاپقاندەك، ھەممە نەرسە شۇ سۇرەتلەرگە خاتىرىلەنگەندەك، بۇ سۇرەتلەرنى شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە كۆرەلمىگەندەك بىر خىل تۇيغۇغا كېلىپ قالدى. ئۇ لاۋسەن بىلەن بىللە تۇرغاندا، ھەمىشە ھۆكۈم قىلىش ئىقتىدارىدىن پەخىرلىنىپ، ئۆزىنى تۇتالمايلا ئېلىشىپ قالغاندەك بولۇپ قالىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. لاۋسەن بىر پەس چىققان كۇچلۇك شامالدەك ئۇنى ئۇچۇرۇپ پۇتىنى يەرگە تەگكۈزمەي بىللە ئېلىپ ماڭاتتى. تەپەككۇرى ئاستىلاپ، ئاڭلاش سەزگۈسى گاللىشىپ قالاتتى، ئەمما كۇلدۇرگۇچى نېرۋىسى تەرەققىي قىلىپ كېتەتتى. بۇ كۇلدۇرگۇچى نېرۋا كىشىنى كۇلدۇرۇپ ساراڭ قىلىۋېتىدىغان نېرۋا ئىدى.

جىڭ چيۇ شەھەرگە قاراپ يولغا چىققان ھېلىقى كۈننى يەنە كۆز ئالدىغا ئەكەلدى. تاغ يولىدا كېتىۋېتىپ، لاۋسەن ھېلىقى ھېكايىنى ئېيتىپ، رومىئو ـ ژۇلىتتانى مىسالغا ئالدى. باشتىكى قىزنى تاشلىۋەتكەن ھېلىقى يىگىتنى ئاقلىدى، ئۇ ئەسلىدە ئۆزىنى دېگەنىدى. شەھەردىن قايتىپ كېلىۋاتقان ھېلىقى كۈنى ئاخشىمى، تاغ يولىدا كېلىۋېتىپ لاۋسەن يەنە باشقىلار بىلەن قول تۇتۇشۇپ ماڭغانلىقىنى ئىقرار قىلدى.

جىڭ چيۇ مۇشۇ ئىشلارنى ئويلاپ، پۇشايمان ئالدىغان قاچا تاپالمايلا قالدى. شۇ چاغدا نېمىشقا چۇشەنمىگەن بولغىيتتى؟ ناۋادا چۇشەنگەن بولسا، قۇچاقلىغان چاغدا ئۇ لاۋسەننى سىلكىۋەتكەن، ئۆزىنىڭ مەيدانىنى بىلدۇرگەن، بۇنداق ئىشتىن بىزار ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇرۇپ قويغان بولاتتى.

ئەپسۇس، شۇ چاغدا، ئۇ سىلكىش ئۈياقتا تۇرسۇن، ئانام قازناقتا يوق دېگەندەك، لاۋسەن بىلەن قول تۇتۇشۇپ مېڭىشقا خۇشتار ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلدى. لاۋسەن قولىنى تۇتماي، ئاندا ـ ساندا گەپ قىلىپ ماڭسا، ئاچچىقى كېلىپ قالغان ئوخشايدۇ،

ئۇ ئەمدى ماڭا قارىمايدۇ، دەپ ئويلاپ، ساراسىمگە چۈشۈپ قالدى.

لاۋسەننىڭ قۇچاقلىشىغا، سۆيۈشىگە يول قويدى. ئۇ مانا ئەمدى لايىقى بار ئادەم بولۇپ چىقىپ قالدى. بۇ ئۇنى ئالدىغانلىق ئەمەسمۇ؟ جىڭ چيۇ كىچىكىدىن تارتىپ ئانىسىنىڭ «قىلدىن كەتتىڭ، قىرىقتىن كەتتىڭ» دېگەن گېپىنى ئاڭلاپ چوڭ بولغانىدى. دەسلەپتە بۇ بىر جۈملە سۆزدە كەلگەن تىنىش بەلگىلىرىنىمۇ چۈشەنمەي، بۇ شۇنداق گەپ ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ يۈردى. كېيىن گەپنىڭ ئاساسىي مەزمۇنىنى، قىلدىن كەتكەن ھامان، ئادەم بىر ئۆمۈر نادامەت چېكىدۇ، دەپ چۈشەندى. نېمىگە قارىتىلغانلىقىنى يەنىلا ئۇقمىدى.

ئۇ ئۆزىنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىنى ئوغۇل بالا بىلىپ قالسا، بۇ قىلدىن كەتكەنلىك دەپ قارايتتى. چۈنكى ئوغۇل بالا مۇشۇ ئىشنى دەستەك قىلىپ، پو ئېتىپ قىز بالىنىڭ نامىنى بۇلغايتتى. جىڭ چيۇ مۇشۇنىڭغا ئائىت نۇرغۇن ھېكايىلەرنى بىلەتتى، مۇشۇنداق بەختسىزلىككە ئۇچرىغان قىزلارنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنىدى. شۇڭا «قىلدىن كەتمەسلىك» ئۇچۇن ئۆزىنى چىڭ تۇتۇپ كېلىۋاتاتتى. ئەڭ ئىشەنچلىك ئۇسۇل: ھېچكىمنى ياخشى كۆرمەسلىك، شۇنىڭدا ئادەم ھەرگىز قىلدىن كېتىپ قالمايدۇ، دېگەندەك ئويدا بولاتتى.

جىڭ چيۇ ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە، تىترىكىنىڭ بايىقىدىن خىلىلا پەسلەپ قالغانلىقىنى سەزدى. ھېلىمۇ ياخشى لاۋسەن بىلەن ئۆزى ئارىسىدىكى ئىشنى ھېچكىم بىلمەيتتى. لاۋسەنگە بىرەر پارچە مەكتۇپ يېزىپ قۇيرۇقىنى تۇتقۇزۇپ يۈرمىگەنىدى. لاۋسەن بىلەن قول تۇتۇشۇپ مېڭىشقا خۇشتار ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىپ چاتاق قىلدى. ئۇنى تاماقتا چاقىرغىلى بارغان ھېلىقى كۈنى، لاۋسەننىڭ قول تۇتۇشۇپ مېڭىش تەكلىپىنى رەت قىلدى. بۇ پايدىسىز ۋەزىيەتنى ئوڭشۇالغانلىق ئەمەسمۇ؟

جىڭ چيۇ ئەمدى ئۇنىڭ يۈزىگە قارىماسلىققا بەل باغلىدى. بۇ ئىشلارنى ئەزەلدىن يۈز بەرمىگەن ئىشلار قاتارىغا چىقىرىۋەتتى. لايىقى بولسىمۇ، لاۋسەننىڭ بۇ ئىشلارنى

بىر كىمگە دېيىشى ناتايىن، شۇڭا ئۇ بۇ ئىشنى تۇرمۇشىدىن بىراقلا ئۆچۈرۈۋېتىش ئۇمىدىدە بولدى. ئۇ قەيەردىندۇر ئاڭلىغان «خەق بىلمەپ قالمىغان سەتچىلىك سەتچىلىك ئەمەس» دېگەن گەپنى ئەسلىدى. ئۇ مۇشۇ بىر ئېغىز گەپنىڭ بىر ھەقىقەتنى بايان قىلىپ بېرىۋاتقان گەپ بولۇپ قېلىشىنى ئۇمىد قىلدى.

ئەمدى ھېلىقى بىر خالتا ناۋاتنى بىرتەرەپ قىلىش مەسىلىسى ئۇنىڭ ئالدىدا تۇراتتى. ئانىسى ھەقىقەتەن مۇشۇ بىر خالتا ناۋاتقا موھتاج ئىدى. K شەھىرىدە ناۋات ئېلىش ئۇنىڭ قولىدىن كەلمەيتتى. شۇڭا، ناۋاتنى ئېلىپ قېلىش، ناۋاتنىڭ پۇلىنى ئىمكان بار تېزرەك بېرىۋېتىش نىيىتىگە كەلدى. ئۇ مائارىپ ئىسلاھاتى گۇرۇپپىسىدىكىلەردىن ئازراق قەرز ئېلىپ، قەرزنى قايتىپ بېرىپ تۆلەۋەتمەكچى بولدى.

134

جىڭ چيۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، مائارىپ ئىسلاھاتى گۇرۇپپىسىدىكى لى ئۇستامدىن قەرز ئالماقچى بولۇپ ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا ھۇجرىسىغا چوڭ يەڭگە پاراڭلاشقىلى كىرىپ كەلدى.

ــ قېينىئانام چاڭلىنىڭ ئىشى توغرۇلۇق سىز بىلەن پاراڭلىشىپ بېقىشىمنى خېلى بۇرۇنلا دېگەنىدى. بۇ توغرۇلۇق سىزگە ئېغىز ئاچمىدىم. بۇ ماڭا ئايىغى چىقمايدىغان ئىشتەك تۇيۇلىدۇ. سىز شەھەرلىك، ئۇنىڭ ئۇستىگە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى، چاڭلىن بىر سەھرالىق بالا، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىمۇ تۈگەتمىگەن. ئۇ سىزنىڭ لايىقىڭىز ئەمەس، ــ دېدى چوڭ يەڭگە.

جىڭ چيۇ بىئارام بولغان ھالدا:

ــ مەندە ئۇنى ياراتمايدىغان خىيال زادىلا يوق، پەقەتلا... ــ دېدى.

ــ كېيىن ئائىلىڭىزنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقتۇم. چاڭلىنىڭ ئىشىنى سىزگە دېيىشنى توغرا تاپتىم. ئۆزۈمنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى دەپ بېرەي، پايدىسى تېگىپ قالسا ئەجەپ ئەمەس، ــ دېدى چوڭ يەڭگە، ــ سىزنى كۆرسەم ئەينى يىللاردىكى ئۆزۈمنى كۆرگەندەك بولىمەن. مەنمۇ بۇرۇن شەھەر نوپۇسى ئىدىم، لېكىن

ئاتا ـ ئانام ئوڭچى بولۇپ قېلىپ، ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن ئايرىلىپ قالدى، قارا كۈچىگە تايىنىپ تىرىكچىلىك قىلدى، كېيىن شەھەرنى رەتكە سالغاندا، ئىشسىزلارنىڭ ھەممىسى يېزىغا ھەيدەلدى. شۇ سەۋەبتىن بىز مۇشۇ تاغ جىلغىسىغا كېلىپ قالدۇق.

ــ بۇنداق كۆڭۈلسىز ئىشلار سىزنىڭ بېشىڭىزغىمۇ كەلگەنكەن ـ دە! ــ دېدى جىڭ چيۇ ھېسداشلىق قىلغان تەلەپپۇزدا، ــ كەلگەن كۈنلا سىزنىڭ بۇ يەرلىك ئەھۋالىڭىزنى كۆڭلۈم تۇيغان، ھەتتا ئىسمىڭىزمۇ يەرلىكلەرنىڭ ئىسمىغا ئوخشىمايدىكەن.

ــ مانا ھازىر مۇشۇ يەرلىك بولۇپ قالمىدىممۇ؟ يېزىغا چۈشۈش توغرا كەلسە، قايسى تاغلىق كەنتكە چۈشىدىغانلىقىڭىزنى بىلمەيسىز، بۇ يەر ناھىيە بازىرىغا يېقىن، K شەھىرىگىمۇ يىراق ئەمەس. ھەر ھالدا توقچىلىق جاي. نەچچە ئاي بولدى بىزنىڭكىدە تۇرۇۋاتىسىز، ئۆزىڭىزمۇ كۆردىڭىز، قېيىنئانام ھەم بىز سىزنى بەك ياخشى كۆرۈپ كەلدۇق. چاڭلىنغا ياتلىق بولسىڭىز، ھەممىمىز سىزنى پەرىزاتنى كۈتكەندەك كۈتىمىز.

جىڭ چيۇ گەپنى ئامال بار باشقا ياققا بۇراپ:

ــ سەھراغا كەلگەندە، جەزمەن... ئىچىڭىز سىقىلىپ كەتكەندۇ ھەقىچان... ــ دېدى.

ــ بۇ دېگەن تەقدىر ـ پېشانە، ئادەم ھەرقانچە كۈچلۈك بولسىمۇ تەقدىرنىڭ ئالدىدا يەنىلا ئاجىزلىق قىلىپ قالىدىكەن، ــ دېدى چوڭ يەڭگە ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، ــ لېكىن زۇۋۇلام چوڭ ئۇزۇلگەن ئىكەن، چاڭسىنغا تەگدىم. ئاتىسى كىچىك بولسىمۇ مەنسەپ تۇتقان ئادەم بولغاچقا، ئوغلىنى تاۋار ئاشلىق يەيدىغان قىلىپ قويدى. مېنى باشلانغۇچ مەكتەپكە ئورۇنلاشتۇردى. گەرچە مەن تاۋار ئاشلىق يەيدىغان بولالمىسامۇ، مۇئەللىمە بولۇش ئېتىزدا ئىشلىگەندىن جىق ياخشى. شىسۇنپىڭغا كەلسىڭىز، چاڭلىنىڭ ئاتىسى ھازىرقىدەك ھوقۇق تۇتۇپلا تۇرسا، سىزنىمۇ جەزمەن مەكتەپكە

ئورۇنلاشتۇرۇپ قويىدۇ.

جىگ چىۋ ياتلىق بولۇش ئارقىلىق تەقدىرنىى ئۆزگەرتىش خىيالىدا بولۇپ باقمىغانىدى. ئۇ يېزىغا چۈشۈپلا كەتسە، يېزىدىن چىقالمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئائىلىسىنىڭ نامرات ئىكەنلىكى ئۇنىڭغا ئايان ئىدى. نامرات ھالىتىنى ئۆزگەرتكۈسى كېلەتتى، ئەمما ئۇ بانكا بۇلاشقا رازى ئىدىكى، بۇ ھالەتنى بىر كىمگە ياتلىق بولۇپ ئۆزگەرتىشنى خىيال قىلمايتتى. يۇقىرى ئۆرلەپ ئوقۇش، خىزمەت تېپىش، ئىتتىپاقلا كىرىش قاتارلىق ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ ئارزۇ قىلىغىنىدەك دېگىنىدەك بولمايتتى. پەقەت ھېسسىياتى ئۇنىڭ ئۆز قولىدا ئىدى. ئۇنىڭغا ئەركىن يېتەكچىلىك قىلالايتتى. شۇ سەۋەبتىن باشقىلارنىڭ ياخشىلىقىغا ياخشىلىق بىلەن جاۋاب قايتۇراتتى. بىرەرسىنى ھېسداشلىق قىلىپ قۇتۇلدۇراتتى، بىراق، ھېسسىياتىنى قۇربان قىلىش بەدىلىگە مال ـ دۇنيا ۋە ئورۇنغا ئېرىشىشتىن ھەزەر ئەيلەيتتى.

136

ــ چاڭلىنغا مەيلىڭىز يوقلۇقىنى بىلىمەن. چۈنكى سىز لاۋسەنگە ئامراق. راست گەپنى قىلسام، لاۋسەن بولىدىغان بالا، ــ دېدى چوڭ يەڭگە.

ــ مېنى لاۋسەنگە ئامراق دەپ كىم شۇنداق دەيدۇ، ــ دېدى جىگ چىۋ شۇ ھامان لاۋسەندىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، ــ لاۋسەنگە چاڭفىنىنى سايە قىلغىنىڭىز... زادى قانداق ئىش؟

ــ ھە، ئىلگىرى لاۋسەن تۇرۇۋاتقان ئەترەت كەنتكە كەلگەندە، لاپاسلار تېخى پۈتمىگەنىدى. ئەترەتتىكىلەر دېھقانلارنىڭ ئۆيىگە ئورۇنلاشتى. لاۋسەن بىزنىڭكىگە چۈشتى. چاڭفىن ناخشا ئېيتىشقا زوقمەن ئىدى. لاۋسەن ئاككوردىيون چالالايتتى. چاڭفىن ناخشا ئېيتقاندا، لاۋسەننى ئاككوردىيون چېلىپ بېرىشكە دەۋەت قىلاتتى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ لاۋسەننى ياقتۇرۇپ قالدى. لېكىن يۈز تۇرانە دېيىشتىن خىجىل بولدى. كېيىن لاۋسەن لاپاسقا كۆچۈپ كەتتى. چاڭفىن كۆرۈشۈپ باققان بولسىڭىز، دەپ لاۋسەننىڭ ئالدىغا مېنى ئەۋەتتى. بۇ ئىشنى لاۋسەنگە دېسەم، ئۇ ماڭا يۈرتىدا

لايىقى بارلىقىنى ئېيتتى.

ــ ئۇ سەۋەب كۆرسىتىپ شۇنداق دېگەندۇر؟

ــ ياق، ئۇ ماڭا لايىقى بىلەن چۈشكەن بىر پارچە سۈرىتىنى بەرگەن. لايىقى ئەجەپمۇ چىرايلىق، كادىرنىڭ قىزىدەك قىلىدۇ. ئىككىسى ھەقىقەتەن تەڭرى قوشقان بىر جۈپلەر... ــ چوڭ يەڭگە ئۈستەلنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ــ ئۇ سۈرەت مۇشۇ ئەينەكنىڭ ئاستىدا، سىزگە كۆرسىتىپ قويايى، ــ دېدى.

چوڭ يەڭگە ئۇ سۈرەتنى بىر پەس ئىزدەپ:

ــ ۋۇي؟ يوق تۈرىدىغۇ، نەگە كەتكەندۇ؟ چاڭفىن يا چاڭفاڭ ئېلىپ تىقىۋەتكەنمىدۇ؟ ــ دېدى.

جىڭ چيۈ دەرھال، لاۋسەن سۈرەتنى مېنى كۆرۈپ قالمىسۇن دەپ يىغىشتۇرۇۋەتكەن نېمە، دەپ ئويلىدى. بۇ لاۋسەننىڭ ئالدامچى ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەتتى. ئوغرى مۇشۇك، كاززاپ، نومۇسسىز.

ــ شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇ بىزنىڭكىگە كەلمەس بولدى، قېينىئانام ئۇنىڭغا بەك ئامراق. ئىش ۋۇجۇدقا چىقمىدى، لېكىن ئادىمىگەرچىلىكتىن كېچىپ كەتكىلى بولمايتتى. ياخشىراق تاماق ئەتكەن كۈنلىرى ئۇنى چاقىرتىپ كېلەتتى. چاڭفىن ئۆزىگە لايىق تاپتى، كېيىن بۇ ئىشمۇ بېسىقىپ قالدى.

ــ سىز ئۇنى... لاۋسەننىڭ لايىقىنى كۆرگەنمۇ؟

ــ ياق، شەھەرلىك قىز ئۇ. ئاتىسى يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرمىش، بۇ تاغ جىلغىسىغا ئاياغ باسىدىغان قىز ئەمەس ئۇ.

جىڭ چيۈ يەنە گەپ سوراشتىن خىجىل بولۇپ، نېمە دېيىشىنى بىلمەي گاڭگىراپ ئولتۇرۇپ كەتتى.

ــ مېنىڭ مەسلىھەتىم، لاۋسەن توغرۇلۇق ئارتۇق خىياللاردا بولماڭ، ئۇنىڭدىن ۋاقتىدا ئۆزىڭىزنى تارتىڭ. مېنىڭ بۇ جەھەتتە ئالغان ساۋىقىمنى ئاڭلىسىڭىز، ئەمەلدارلارنىڭ ئائىلىسى بىزدەكلەر ئۈچۈن قول يەتمەس ئاچچىق شاپتۇل

ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالمىسۇن. بىز يېزىغا ھەيدىلىشتىن بۇرۇن، مەن بىر بالا بىلەن يۈرگەنىدى. ئۇنىڭ ئاتىسى كادىر، بىراق لاۋسەننىڭ ئاتىسىدەك چوڭ كادىر ئەمەس. لاۋسەننىڭ ئاتىسى ھەربىي رايوننىڭ قوماندانى، ئۇ بالىنىڭ ئاتىسى شۆبە ھەربىي رايونىدا مەنسەپدار ئىدى. كادىرلارنىڭ بالىلىرىنىڭ ھەممىسى ئوخشاش، ئۇلارنىڭ كۆرگەن ـ ئاڭلىغانلىرى كۆپ، تونۇش ـ بىلىشلىرى تولا. ئۇلار لايىق تاپالماسلىقىدىن قايغۇروپ كەتمەيدۇ... ئۇ بالىنىڭ ئۆيىدىكىلىرى بالىسىنىڭ مەن بىلەن ئارىلىشىپ يۈرۈشىگە قوشۇلمىدى، كادىرلارنىڭ ئۆيىدىكىلىرى نەسەبنى بەك تەكىتلەيدىكەن. ئۇ بالا شۇ چاغدا مەن بىلەن يۈرىۋەردى. لېكىن مېنى ئۆيگە باشلاپ بېرىشقا جۈرئەت قىلالمايتتى. كېيىن بىزنىڭ يېزىغا كېتىدىغانلىقىمىزنى ئاڭلاپ، ئۇ بالا ھودۇقۇپ قالدى. ئارقا ئىشىك قىلىپ مېنى يالغۇز ئېلىپ قالماقچىمۇ بولدى، بىراق بۇ ئىش قولىدىن كەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئايرىلىپ كەتتۇق. ھېلىمۇ ياخشى شۇ چاغدا ئۆزۈمگە پۇختا بولۇپ، ئۇنىڭغا ئۆزۈمنى تۇتقۇزۇپ قويمىغانكەنمەن، تەلىيىم چىقىپ ياخشى ئەرگە تەگدىم. ناۋادا رايىغا بېرىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئىش تېرىپ قويغان، ئاندىن ئۇ مېنى تاشلىۋەتكەن بولسا، شۇ كۈنى مەن ئۇچۇن ماتەم بولاتتى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتكەن جىڭ چىۋ:

ــ قانداقسىگە ماتەم كۈنى بولىدۇ؟

ــ ئىپپىتىدىن ئايرىلىپ قالغان، باشقىلار تاشلىۋەتكەن قىزنى كىم ئالىدۇ؟ بىرەرسى ئالغان ھالەتتىمۇ، توي كېچىسى قىز چىقىمسا، ئۇنى ئېرى خورلايدۇ، ئادەم قاتارىدا كۆرمەيدۇ. جىڭ چىۋ قىز، قارىسام، مەن قىز ۋاقتىمدا سىزدەك چىرايلىق ئەمەسكەنمەن. سىز بەك چىرايلىق، بىرەرسى ھەر ۋاقىت سىزنىڭ پېيىڭىزغا چۈشىدۇ، ئۆزىڭىزگە چىڭ بولمىسىڭىز، كېيىن ھەسرەت تارتىپ قالمىسىز.

بۇ گەپلەر جىڭ چىۋنى پاراكەندە قىلىۋەتتى. ئۇ بۇرۇن ئوغۇل بالا بىلەن «بىر ئۆيدە بولۇش»، «بىر ئورۇندا بىللە يېتىش» نىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. مانا

ئەمدى «ئۆزىنى تونقۇزۇپ قويۇش» دېگەن گەپنى ئاڭلىدى. لاۋسەننىڭ ئۇنى قوچاقلىغانلىقى ئۇنىڭغا ئۆزىنى تونقۇزۇپ قويغانلىق بولامدىغاندۇ؟ ئۇ بۇنى بىلمەيتتى.

جىڭ چيۇ قارامليق بىلەن چوڭ يەڭگىدىن:

ــ بايا ئۆزۈمنى تونقۇزۇپ قويماپتىمەن دېدىڭىز، بۇ نېمىدېگەن گەپ؟ ــ دەپ سوراپ بولۇپ، چوڭ يەڭگەم، ئەجەپ بۇ ئىشقا كۆڭۈل بۆلۈپ كەتتىڭىز، دەپ قالارمىكىن دېگەن ئوي بىلەن سوراپ سالغىنىغا پۇشايمان قىلدى.

ــ شۇنىمۇ بىلمەمسىز؟ ئۇنىڭ بىلەن بىر ئۆيدە بولمىدىم، بىر ئورۇندا ياتمىدىم، ئەر ـ خوتۇنچىلىق قىلمىدىم، دېگەن گەپ.

جىڭ چيۇ ھەر ھالدا خاتىرجەم بولۇپ قالدى. چۈنكى ئۇ لاۋسەن بىلەن بىر ئۆيدە بولمىدى، بىر ئورۇندا ياتمىدى، ئەر ـ خوتۇنچىلىق قىلدىمۇ ـ قىلمىدىمۇ، بىلمەيتتى. ئۇ يەنە گەپ سوراشقا جۈرئەت قىلالمىدى. يەنە گەپ سورىسا، چوڭ يەڭگە قىز بالا تۇرۇپ بۇنداق ئىشلارغا نېمانداق كۆڭۈل بۆلۈپ كېتىدىغاندۇ؟ دەپ گۇمانلىنىپ قالاتتى.

13

ئەتسى جىڭ چىۈ ئىزانى بىر ياققا قايرىپ قويۇپ مائارىپ ئىسلاھاتى گۈرۈپپىسىدىكى نەچچەيلەندىن ئانامغا ناۋات ئالاتتىم، دەپ پۈل سورىدى. قايتىپ كېتىدىغان ۋاقىت يېقىنلىشىپ قالغاچقا، كۆچىلىكىنىڭ يېنىدا تۇزۇك پۈل قالمىغانىدى. لى ئۇستام بىلەن چېن مۇدىر ئىككىسى يىغىش قىلىپ 18 يۈەن پۇلنى جىڭ چىۈنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى.

چوڭ ئانا بىلەن كەنت باشلىقى شۇ كۈنى قايتىپ كەلدى. كەچتە، جىڭ چىۈ لاۋسەننىڭ تۆر ئۆيىدە خۈەن خۈەن بىلەن ئويىنىشىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۇ دەرھال پۇلنى ئېلىپ تۆر ئۆيگە كىردى. لاۋسەن پاكار ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان، خۈەن خۈەن ھاپاش بولۇپ ئۇنىڭغا ئەركىلەۋاتقانىدى. لاۋسەن جىڭ چىۈنى كۆرۈپ بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا سالام قىلدى. قاپىقى تۆرۈلگەن جىڭ چىۈ گەپ قىلماي قولىدىكى پۇلنى ئۇنىڭ ئالدىغا تاشلاپ:

ــ ئانامغا ناۋات ئېلىپ بەرگەنلىكىڭىز ئۈچۈن سىزگە رەھمەت. بۇ پۈل ناۋاتىنىڭ پۇلىغا چىقىش قىلامدۇ ـ قىلمامدۇ، قاراپ بېقىڭ، ــ دېدى.

لاۋسەننىڭ چىرايى جىڭ چىۈغا لۇشۈننىڭ «شىياڭلىن ھەدە» ناملىق ھېكايىسىدىكى «خۇددى پوجاڭزا تېگىپ كەتكەندەك» دېگەن بىر جۈملە ئوخشىتىشنى ئەسلەتتى. ئۇ لاۋسەننىڭ ئالدىدىكى پۇلغا قاراپ بەدىنىنى كۆيدۈرۈپ كېتىۋاتقاندەك بىلىنگەن پۇلنى ئېلىشقا پېتىنالماي ئولتۇرغانلىقىغا قاراپ تۇراتتى. لاۋسەن يارەمسىز قالغان ئادەمدەك، ئۇنىڭدىن زادى نېمە ئىش بولغانلىقىنى سوراۋاتقاندەك قىياپەتتە بېشىنى كۆتۈرۈپ جىڭ چىۈغا قارىدى.

جىگ چىۋ نېمە ئۇچۇندۇر لاۋسەنگە خاپا بولۇشقا تامامەن ھەقلىقتەك ھاسىراپ تۇرۇپ:

ــ چىقىش قىلامدۇ؟ چىقىش قىلمىسا دەگ، كېمىنى تولۇقلايمەن، ــ دېدى. ئەمەلىيەتتە قەرز ئالغان پۇلنىگ ھەممىسىنى ئۇنىڭغا تاشلاپ بېرىپ، كېمىنى تولۇقلاپ بەرگۈدەك باشقا پۇلىمۇ يوق ئىدى، راستىنلا كام بولسا، يەنە قەرز ئالماي بولمايتتى.

لاۋسەن:

ــ كېيىن قايتۇرىدىغان بولۇپ... كېلىشكەن ئەمەسمىدۇق؟ ــ دېدى.

ــ كېلىشىپ قويۇپمۇ ئۆزگىرىپ كېتىدىغان ئىشلار تولا، باشقىلار لەۋزە قىلغان ئىشنى بىر ـ بىرلەپ نەقلەشتۇرىدۇ، دەپ ئويلىغانمىدىڭىز؟

بۇ گەپ لاۋسەننى بىر پەس ئويغا سېلىپ قويدى. ئويلاپ ئويىنىگ تېگىگە يېتەلمەي:

ــ ماڭا يېنىڭىزدا پۇل يوقلۇقىنى دېگەن ئەمەسمىدىڭىز؟ بۇ بىرمۇنچە پۇلنى نەدىن تاپتىڭىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ گۇرۇپپىدىكىلەردىن قەرز ئالدىم.

لاۋسەن ئاچچىق قىلغاندەك:

ــ ھە دېسىلا قەرز ئالمىدىكەنسىز، نېمىشقا باشقىلاردىن قەرز ئالمىسىز؟

ــ كىمدىن قەرز ئالمەن، بۇ ئۆزۈمنىگ ئىشى. ئانامغا ۋاكالىتەن سىزگە رەھمەت ئېيتىمەن، ــ جىگ چىۋ شۇنداق دېدى ـ دە، ھۇجرىسىغا كىرىپ كەنت تارىخى يېزىۋاتقان دەپتىرىنى ئېلىپ، بىر نەرسە يېزىشقا باشلىدى. ئۇنىگ قولى توختىماي تىترەيتتى، خاپىلىقتىن ياكى مۇزلاپ كەتكەنلىكتىن شۇنداقمۇ، بىلگىلى بولمايتتى.

لاۋسەن ئۇنىگ كەينىدىن ھۇجرىسىغا كىرىپ، جىگ چىۋنىگ كەينىدە تۇردى ۋە:

ــ نېمە ئىش بولدى؟ ماڭا دەپ بېرىگ، بۇنداق قىلماگ چوقۇم بىر ئىش بولدى.

ئۇلۇشكۇن بىر ئوبدان ئىدىكىز، نېمىشقا بۇگۇن... ــ دېدى.

ــ ئۇلۇشكۇن نېمە بوپتۇ؟ پۇلىكىزنى ئالمايمەن، دەپ كېلىۋاتىمەنغۇ.

ــ شۇ كۇنى سىزگە پۇل بېرىمەن دېگەنلىكىم ئۇچۇن مۇشۇنداق خاپا بولامسىز؟ شۇ كۇنى ئالمايمەن دېۋىدىكىز، مەنمۇ زورلاپ كەتمىدىمغۇ، غورۇرلۇق ئىكەنلىكىزنى، ياردەم قوبۇل قىلمايدىغانلىقىكىزنى بىلىمەن. لېكىن سىز ... مېنى يات ئادەم قاتاردا... كۆرۈپ قالماڭ، ــ دېدى لاۋسەن گۇمان بىلەن.

جىڭ چيۇ ئىچىدە: ئالدامچى گەپ قىلسا، ئاغزىغا ھەسەل سۈركىۋېلىپ تاتلىق گەپ قىلىدۇ، تېگى ـ تەكتىگى بىلمىگەن بولسام، چوقۇم قىلتىقىڭغا چۈشكەن بولاتتىم. لايىقىڭنىمۇ مۇشۇنداق ئالداپ قولغا كەلتۈرگەنمىدىڭ؟ سىرتلاردا باشقىلارنى ئەخمەق قىلىپ يۈرگىنىڭنى لايىقىڭ بىلەمدىغاندۇ؟ خەقلەرنىڭ ئاغزى ياغلىق ئادەمگە ئىشەنگىلى بولمايدۇ، ئۇ سېنىلا ئەمەس، باشقىلارنىمۇ ئالدايدۇ. دېگىنى بىكار گەپ ئەمەسكەن. چاڭلىنغا ئوخشاش مۇرىمەسلەرلا ئادەم ئالدىمايدۇ، دەپ ئويلىدى.

جىڭ چيۇ كەينىگە قارىماستىن:

ــ بۇنداق تۇرىۋەرمەي، بېرىپ ئىشىڭنى قىلىڭ، مەن بىر نەرسە يازمەن، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ لاۋسەن ھېلىھەم كەينىدە تۇرۇۋاتقاندەك ھېس قىلدى. لېكىن كەينىگە قارىماي تىترىگەن پېتى دەپتىرىگە بىرنەرسە يېزىپ ئولتۇردى. ئاردىن ئازراق ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن لاۋسەن كەينىدە يوقتەك تۇيۇلۇپ كەينىگە قاردى. دەرۋەقە يوق ئىدى. كەينىمدە بىردەم بولسىمۇ ئۇزاقراق، ھەتتا تۇرۇۋەرگەن بولسىمۇ، دەپ «لاسسىدە» بولۇپ قالدى.

جىڭ چيۇ ئۆزىنىڭ قانداق بولۇپ قالغانلىقىنى بىلمەيتتى. ئۇ بايا، ئۇنى ئونتۇپ كېتىمەن، چوقۇم ئۇنتۇپ كېتىمەن، چىرايىغا زادى قارىمايمەن، دەپ ئويلىغان، شۇنداق قىلماق ئۈنىڭغا قىيىن ئەمەستەك بىلىنگەن، زەردە بىلەن يۈز تۇرانە گەپ قىلغان، لاۋسەن ئۇنىڭغا بىچارىلەرچە قاراپ تۇرغاندىمۇ ئېرىپ كەتمەي باغرىنى قاتتىق

تۇتقانىدى. بىراق لاۋسەن كېتىپ قېلىۋىدى، ئۇ ئۆزىنى يوقىتىپ ئاغرىنغان ھالدا، نېمە قىلغىنى ئۇنىڭ، نېمە قىلغىنىدۇ، ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ قويغانغا قېچىپ كېتەمدۇ؟ دەپ ئويلىدى.

بۇ قىلىقى ئۆزىگە سەت قىلىقتەك تۇيۇلدى. خەق ياخشىچاق بولۇپ يۈرسە، خاپا بولۇپ قېلىشىڭدىن قورقسا، سەن ۋاتىلداپ، ساپلا كۆڭلىگە كېلىدىغان گەپلەرنى قىلساڭ، خەق قېچىپ كەتسە، كەينىدىن نادامەت چەكسەڭ، خەقنىڭ سەندىن رايى قايتىپ كەتمەمدۇ، كۆزىگە سەت كۆرۈنۈپ قالمامسەن؟ دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى.

ئۇ ئىچىدە ئۆزىنى راسا بىر تىللىۋېتىپ، لاۋسەن راستىنلا كېتىپ قالدىمۇ - يوق، بىلىپ بېقىش ئۈچۈن قەستەنگە كەينىگە ئۆتكەن بولۇپ تۆر ئۆيگە، تۆر ئۆيدىن ئاشخانا ئۆيگە كىردى. لاۋسەن تۆر ئۆيدىمۇ، ئاشخانا ئۆيدىمۇ يوق ئىدى. ئاۋازىمۇ چىقمايتتى. ئۇ ئۆزىگە، راستىنلا كېتىپ قاپتۇ، ئۇ مەندىن خاپا بوپتۇ، دېدى. چۈنكى جىڭ چېۋ ئۇنىڭغا ھۆرمەتسىزلىك قىلدى، توڭ تەگدى. جىڭ چېۋ روھى چىقىپ كەتكەندەك بولۇپ قالدى. لاۋسەننى ئىزدىمىگەن يېرى قالمىدى. ناۋادا تېپىۋالسا، قانداق قىلىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كاللىسىغا ھېچنېمە كىرمەيتتى، پەقەت لاۋسەننىڭ كېتىپ قالماسلىقىنى تىلەيتتى.

ئاخىرى لاۋسەننى يارغۇنچاق ئۆيىدە كۆرۈپ قالدى. ئۇ يارغۇنچاق ئىتتىرىۋاتقان، چوڭ ئانا يارغۇنچاقتا دان تاشلاۋاتقانىدى. جىڭ چېۋ لاۋسەننىڭ كېتىپ قالمىغانلىقىنى كۆرۈپ يەنە جىددىيلىشىپ كەتتى. قەلبىدە ئۆچلۈك پەيدا بولدى. ئۇ ئىچىدە قەھرى بىلەن «ۋۇ ئالدامچى» دەپ تىللاپ، كەينىگە ئۆرۈلۈپ ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتتى.

جىڭ چېۋ ئۇدا نەچچە كۈن لاۋسەننىڭ چىرايىغا قارىمىدى. لاۋسەن پۈرسەت تېپىپ ئۇنىڭغا گەپ قىلدى، زادى نېمە ئىش بولغانلىقىنى سورىدى، ئۇ يەنىلا گەپ قىلمىدى. كوچىلاپ سوراۋەرگەنده:

ــ ئۆزىڭىز قىلغان ياخشى ئىش، كۆڭلىڭىزگە ئايان، ــ دەيتتى زەردە بىلەن.

ــ چۈشەنمىدىم، دەڭە، مەن زادى نېمە ئىش قىلىپ قويدۇم؟

جىڭ چيۇ لاۋسەنگە پىسەنت قىلماي ھۇجرىسىغا كىرىپ بىر نەرسە يېزىۋاتقاندەك بولۇۋالاتتى. لاۋسەننىڭ تېرىكمەي يېنىدىن نېرى كېتىپ قالغانلىقىنى كۆرسە، چالۋاقاپ لاۋسەنگە قىرىچە ـ يانچە تېگەتتى، لېكىن سەۋەبىنى دېمەيتتى. ئۇنى قايتا ـ قايتا ئويلىنىشقا مەجبۇرلاپ، لاۋسەننى قىيناشقا ھەقلىقمەن، دەپ ئويلايتتى. نېمىشقا شۇنداق ئويلايدىغانلىقى ئۆزىگىمۇ ئايدىڭ ئەمەس، ئۇ لاۋسەننى پەرىشانلىققا سېلىپ قويماقچىمۇ ياكى تاغدىكى قىلىقسىزلىقى ئۈچۈن ئۇنى مۇشۇنداق قىينىماپ جازالاۋاتامدۇ؟

مائارىپ ئىسلاھاتى گۇرۇپپىسىدىكىلەر K شەھىرىگە قايتىش ئالدىدا تۇراتتى. جىڭ چيۇ بىر سېۋەت ياڭاقنى ئېلىپ كېتىشنىڭ ياخشىراق ئۇسۇلىنى تاپالمىدى. چاڭلىنىڭ كۆتۈرۈپ ئاپىرىپ بېرىشىگە قەتئىي ئۇنمىدى. لاۋسەننىڭ كۆتۈرۈپ ئاپىرىپ بېرىشىگە ئابايلا ئۇنمايتتى. مائارىپ ئىسلاھاتى گۇرۇپپىسىدىكىلەردىن ياردەم كۈتمىسىمۇ بولاتتى، چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ يۈك ـ تاقىسى بار ئىدى. يۈك ـ تاقىسىنى كۆتۈرۈپ شەھەرگە بېرىۋېلىشنىڭ ئۆزى ئۇلار ئۈچۈن چوڭ ئىش ئىدى. بىر سېۋەت ياڭاقنى ئۇنىڭغا كىم كۆتۈرۈشۈپ ئاپىرىپ بېرىدۇ؟

جىڭ چيۇ ياڭاقنىڭ ھەممىسىنى چېقىپ، مېغىزىنى چىقىرىپ ئېلىپ كەتمەكچى بولدى، مېغىز يەڭگىل ئىدى. لېكىن چوڭ يەڭگە:

ــ مېغىزىنى ئۇزۇن ساقلىغىلى بولمايدۇ. ئاپىرىپ ئانىڭىزغا ھەممىسىنى يېگۈزۈۋەتمەيدىغانسىز؟ كېسىلى قوزغالغاندا يەيدىغانغا ئازراق ئېلىپ قويارسىز؟ ــ دېدى. جىڭ چيۇ بۇ گەپنى توغرا تاپتى.

ــ چاڭلىن كۆتۈرۈپ ئاپىرىپ بەرسۇن، ــ دېدى چوڭ يەڭگە يەنە، ــ ئۇ K شەھىرىگە ناگان ـ ناگاندا بىر بارىدۇ، بېرىپ ئويناپ كەلسۇن. سىزگە بىئەپ تۇيۇلسا، قېيىنئاتام ئۇنى كەنت نامىدىن مائارىپ ئىسلاھاتى گۇرۇپپىسىدىكىلەرنى ئاپىرىپ

قويۇشقا بەلگىلىسە، ئەترەت ئۇنىڭغا گۈڭ بېرىدۇ.

شۇنداق بولسا تېخىمۇ چاتاق بولاتتى. بۇ ئىشقا كەنت باشلىقى ئارىلاشسا، ئۇ چاغدا جىڭ چيۇ بۇ ئۆيىنىڭ كېلىنىگە ئوخشاش بولۇپ قالمامدۇ؟

يولغا چىقىدىغان كۈندىن بىر كۈن ئاۋۋال يەنجياخېدىن چاڭفاڭ قايتىپ كەلدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ مەسىلە ھەل بولدى. ياڭاقنى ئۇ كۆتۈرۈشۈپ ئاپىرىپ بېرىدىغان بولدى. لېكىن يوغان بىر سېۋەت ياڭاقنى ئۇ كۆتۈرەلمەيتتى. ئۇ چاڭلىنىڭ ئۆزى بىلەن بىللە بېرىشنى، ياڭاقنى ئاپىرىپ بەرگەچ، ئاكىسى بىلەن بىللە K شەھىرىگە بېرىپ ئويناپ كېلىدىغانلىقىنى دېدى. چاڭفاڭنىڭ K شەھىرىگە بۇرۇنلا بېرىش خىيالى بولۇپ، بىللە بارىدىغان ھەمراھ چىقماي بارالمىغانىدى. بۇ دەل K شەھىرىگە بېرىشنىڭ ياخشى پۇرسىتى ئىدى. چوڭ ئانا ۋە چوڭ يەڭگە ئۆيگە ئېھتىياجلىق بىرمۇنچە نەرسە ـ كېرەكلەرنى K شەھىرىدىن ئالغاچ كېلىشنى چاڭفاڭغا تاپشۇردى. جىڭ چيۇ بۇنىڭدەك ياخشى ئامالنى تاپالماي يۇرگەنىدى. كۆڭلىدە لاۋسەننى جازالايدىغانلىقىنى ئويلاپ، ماقۇل بولدى.

چاڭلىن ھاياجانلىنىپ ئۆزىنى باسالماي قالدى. چوڭ ئانا ھاياجانلىنىپ كېتىپ ئۆزىنى يوقىتىپ قويدى. چاڭلىنغا مېھمانلىق كىيىم ـ كېچەك ۋە ئاياغ تەييارلىدى. ئۇنىڭغا قائىدە ـ يوسۇن ئۆگەتتى. جىڭ چيۇنىڭ ئانىسىغا سالام بەرگەندە «مۇئەللىم» دېيىش، تاماق يېگەندە ئوبدان چاينىاپ، ئاندىن يۇتۇش، زىنداندىن چىققان ئادەمدەك يالماپ يۇتماسلىق، يول ماڭغاندا قوپال ماڭماي، سىلىق مېڭىش كېرەكلىكىنى تاپىلىدى. دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئۇششاق ئىشلاردىن تارتىپ ئۇنىڭغا ئېزىپ ئىچۈرۈۋەتتى. چاڭلىنىڭ ئورنىدا چوڭ ئانىنىڭ بارغۇسى كەپكەتتى.

كەچتە لاۋسەن كەلدى. چوڭ ئانا چاڭلىنىڭ K شەھىرىگە قىلىدىغان سەپىرىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى تەييارلىقلىرىنى پۈتكۈزۈش بىلەن ئالدىراش ئىدى. چوڭ ئانا بىلەن چوڭ يەڭگە ياڭاقنى ئالدىراش خالتىغا سېلىۋاتاتتى. يوللۇق ئوچۇن قۇرۇتۇلغان پۇرچاق، كۆكتات، تۇزلانغان سەي تەييارلاۋاتاتتى.

جىگ چىۋ ساراسىمىگە چۈشۈپ قالدى. ئىشلار ئۇنىڭ پەرەز قىلغىنىدىن ھالقىپ كەتكەندى. چاڭلىن سىڭلىسى بىلەن ياڭاقنى ئاپىرىپ بەرگەچ، K شەھىرىگە بېرىپ ئويناپ كەلمەكچى ئىدى. ئۇلار چاڭلىننى تۇنجى قېتىم قېينىئانىسىنىڭ ئالدىغا سالامغا كېتىۋاتقان بولغۇسى كۈيۈ ئوغۇلنى جابدۇغاندەك جابدۇپ كېتىۋاتاتتى. جىگ چىۋ توسماقچى بولدى، ئەمما ئاغزىدىن چىقىرالمىدى. كۆڭۈلنى قايتۇرغىلى، كۈلۈپ تۇرغان ئادەمنى ئۇرغىلى بولمايتتى. خەق خۇشاللىقىدا قىن ـ قىنىغا پاتماي كېتىۋاتسا، بېشىغا بىر قاپاق سوغۇق سۇ قۇيۇشقا كىمنىڭ قولى بارسۇن؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، چوڭ ئانا جىگ چىۋنىڭ ئانىسىنى «قېينىئانا» دېمەي، «مۇئەللىمە» دېيىش كېرەكلىكىنى چاڭلىنغا جېكىلىدى. ئۇ چوڭ ئانىنىڭ ئۆيىدە شۇنچە ئۇزۇن تۇردى. بالىلىرى ئۇنىڭكىگە بارمىز دېسە، ئۇ ئۇنىمىسا قانداق بولىدۇ؟

لاۋسەن ئالدىراشچىلىقتا بىر قولىنى ئىككى قىلالماي يۇرگەن بىرمۇنچە كىشىنىڭ ئارىسىدا نېمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى ئاڭقىرالماي قېتىپ قالغانىدى. چاڭلىنىنىڭ جىگ چىۋنىڭ ئۆيىگە بارىدىغانلىقىنى سوراپ بىلىپ، چىرايى شۇ زامان «شاپپىدە» ئۆزگىرىپ كەتتى. ئۇ جايىدا تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ بىلەن ئالدىراش يۇرگەن ئادەملەر ئوتتۇرىسىدا روشەن سېلىشتۇرما شەكىللەندى.

جىگ چىۋ لاۋسەنگە ئەلەم بولغانلىقىنى كۆرۈپ ئىچىدە خۇشال بولدى. كۆڭلىدە: كىم سېنى باشقا لايىق تاپسۇن دەپتۇ؟ لايىقىڭ بولمىغان بولسا باشقىلارنىڭ يارىدىمىگە شۇنچە خۇشتارمىدىم؟ دەپ ئويلىدى. بايا چاڭلىنىنىڭ K شەھىرىگە ياڭاقنى كۆتۈرۈشۈپ ئاپىرىپ بېرىشىگە ماقۇل بولغانلىقى ئۈچۈن، بىرەر چاتاق چىقىپ قالارمىكىن، دەپ پۈشايمان قىلغانىدى. ئەمدى ئۆزىگە ياراپ كەتكەن بۇ قارار ئارقىلىق لاۋسەندىن ئۆچ ئالماقچى بولدى.

چوڭ يەڭگە جايىدا قىمىر قىلماي تۇرغان لاۋسەنگە:

ــ سىزدە ساياھەت سومكىسى بارمۇ؟ قولدا كۆتۈرۈۋالىدىغان ساياھەت سومكىسى بولسا بولاتتى. چاڭلىن خالتىلارنى ئۆشىنىسىگە ئارتىپ ماڭسا قاملاشماس ھەقىچان، ـ

دېدى.

لاۋسەن بىردەم تېڭىرقاپ، ئاندىن:

ــ ھە، مەندە سىرتلارغا چىققاندا ئىشلىتىدىغان بىر سومكا بار، ھازىرلا ئەكىلەي، ــ دېدى ـ دە، سومكا ئالغىلى ماڭدى. ئۇ خېلىدىن كېيىن بىرنەچچە سومكىنى كۆتۈرۈپ كەلدى. ئاردىدىن بىرنى چاڭلىنغا بېرىپ:

ــ ئۆزۈڭ يالغۇز كۆتۈرەلمىسەن؟ كۆتۈرەلمىسەڭ، ئەتە مەنمۇ كۆتۈرۈشۈپ بېرەي، ئەتە مېنىڭ دەم ئېلىشىم، ــ دېدى.

چاڭلىن كەينى ـ كەينىدىن:

ــ كۆتۈرەلەيمەن، بۇ بىر سېۋەت ياڭاقنى چوڭ يەڭگەمنىڭ چوڭ ئۆيىدىن يالغۇز كۆتۈرۈپ ئەكەلمىدىمۇ؟ ياڭاقنىلا ئەمەس، ئۇلارنىڭ يۈك ـ تاقىلىرىنىمۇ كۆتۈرۈشۈپ بېرىمەن. ئەتە سەن بارما، ــ دېدى.

لاۋسەن ئۆزىنى ياردەم قىلىشقا تەكلىپ قىلىشنى ئۈمىد قىلغاندەك جىڭ چېۋغا «لەپپىدە» قاردى. ئۇ دەرھال لاۋسەننىڭ ئىلتىجالىق قاراشلىرىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرغىلى ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتتى. كەينىدىن لاۋسەن كىرىپ:

147

ــ مەن ياردەم قىلغۇدەك قانداق ئىش بار؟ چاڭلىن بارسا ئىشىدىن قالىدۇ. مەن ئەتە دەم ئالىمەن، بولمىسا... ــ دېدى ئۇ.

ــ بولدى، سىزنى ئاۋارە قىلغۇم يوق.

لاۋسەن نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇۋاتقان جىڭ چېۋغا قاراپ ئوڭايسىزلىنىپ تۇرۇپ كەتتى. جىڭ چېۋ مۇرىسىگە ئېسىۋالىدىغان ھەربىي سومكىغا ھە دەپ بىرمۇنچە نەرسىنى تىقىۋاتاتتى. لاۋسەن:

ــ مەن سومكىدىن بىرنەچچىنى ئەكەلدىم. سىزگە بىرەرسى كېرەكمۇ؟ ــ دېدى.

ــ كېرەك ئەمەس، قانداق سومكا ئېسىپ كەلگەن بولسام يەنە شۇنداق سومكىنى ئېسىپ كېتىمەن.

لاۋسەن نەرسىلىرىنى سومكىغا زەردە بىلەن سېلىۋاتقان جىگ چېۋغا داڭقېتىپ قاراپ:

ــ كەتسىڭىز، ئانىڭىزغا مەندىن سالام ئېيتىڭ. سالامەتلىكىنىڭ بالدۇررراق ئەسلىگە كېلىشىگە تىلەكداشمەن، ــ دېدى.

ــ ھە، ناۋات ئېلىپ بەرگەنلىكىڭىز ئۈچۈن ئانامنىڭ ئورنىدا سىزگە رەھمەت ئېيتىمەن.

لاۋسەن ئۆزىنى تىڭشاپ بىردەم تۇرۇپ كەتتى.

ــ ناۋات تۇگىسە، ماڭا دەڭ، يەنە ئېلىپ بېرىمەن، ــ دېدى ئۇ.

ــ كېرەك ئەمەس.

ــ ئانىڭىزنىڭ كېسىلىنى داۋالىتىش ئەڭ مۇھىم...

ــ بىلىمەن.

لاۋسەن يەنە بىردەم شۇكلەپ كەتتى.

ــ ۋاقتىڭىز يەتسە كېلىپ ئويناپ كېتىڭ. 5 ـ 6 ـ ئايلاردا دولانا دەرىخىنىڭ گۈلىنى كۆرگىلى كېلىڭ، ــ دېدى ئۇ.

جىگ چېۋ لاۋسەن بىلەن بىرىنچى ئۇچراشقان مەزىرىنى كۆز ئالدىغا ئەكەلدى. لاۋسەن شۇ چاغدا ئۇنى دولانا دەرىخىنىڭ گۈللىرىنى كۆرۈشكە تەكلىپ قىلغانىدى. شۇ چاغدا، ئۇ چوقۇم كېلىشىنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى، ئەمما شۇ تاپتا دولانا دەرىخى گۈلىنىڭ ئۇنىڭ ئۈچۈن ھېچقانداق ئەھمىيىتى يوقتەك تۇيۇلدى.

جىگ چېۋ ئۆزىنىڭ كېتىش ئالدىدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى، بۇ يەردىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمايۋاتقانلىقىنى، ھەتتا ئالدىدا تۇرغان مۇنۇ ئالدامچىدىنمۇ مېھرىنى ئۈزەلمەيۋاتقانلىقىنى ئويلاپ، كۆڭلى غەش بولدى. لاۋسەنىڭ پەرىشان روھىي ھالىتىنى كۆرۈپ، باشقا ياقتا قارىۋالدى.

ئىككىسى بىردەم ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ كەتتى.

ــ چىقىپ كەتمەي تۇرۇۋالسىڭىز، چاڭقاڭ خىجىل بولۇپ كېرەلمەيدۇ. تېز

چىقىپ كېتىڭ، ــ دېدى.

ــ مەن كەتتىم، ــ دېدى لاۋسەن، لېكىن چىقىپ كەتمەي جايىدا تۇرۇۋەردى.

ــ سىز... كېتىسىز، مەندىن زادى نېمىشقا خاپا بولغانلىقىڭىزنى دەپ بەرمەي كېتەمسىز؟

جىڭ چىۋ بوغۇزىغا بىر نەرسە قاپلىشىپ قالغاندەك جاۋاب بەرمىدى. لاۋسەن ئۇنىڭ جاۋاب بەرگۈسى يوقلۇقىنى كۆرۈپ گەپنى يۆتكەپ:

ــ چوڭ ئانىغا ماقۇل بولدىڭىزمۇ؟

ــ نېمىگە؟

ــ چاڭلىن ئىككىڭلارنىڭ ئىشىغا؟

ــ بۇ سىز بىلەن مۇناسىۋەتسىز ئىش.

جىڭ چىۋ شۇنداق دەپ لاۋسەننى سىلكىۋەتتى. لاۋسەن ئۇزۇنغىچە ئۆزىگە كېلەلمەي، خېلى بىر هازادىن كېيىن:

ــ مەن بايا سومكا ئالغىلى بېرىپ بۇ خەتنى يازدىم. خەتتە قاراشلىرىم ئېنىق ئوتتۇرىغا قويۇلدى دەپ ئويلايمەن. مەن كەتتىم، سىز ئوبدان ئارام ئېلىڭ. ئەتىكى سەپىرىڭىزگە ئاقيول تىلەيمەن، ــ دېدى ـ دە، خەتنى جىڭ چىۋنىڭ ئۈستىلىگە قويۇپ قويۇپ، ئۇنىڭغا بىر هازا قاراپ، هۇجرىدىن چىقىپ كەتتى. 149

جىڭ چىۋ خەتكە قارىدى، خەت كەپتەر شەكلىدە قاتلانغان بولۇپ، ئۇنىڭ كۆزىگە ئايرىلىش خېتىدەك كۆرۈنۈپ كەتتى. چۈنكى لاۋسەن بۇ خەتنى سومكا ئالغىلى بارغاچ، چاڭلىنىڭ ئۇنى ئاپىرىپ قويىدىغانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن يازغانلىقىنى تىلغا ئالدى، ئۇ بۇنىڭدىن باشقا نېمىمۇ دېيەلەيتتى؟

جىڭ چىۋ خەتنى قولىغا ئېلىپ ئوقۇشقا پېتىنالمىدى. خەتكە قاراپ ئولتۇردى، لاۋسەندىن نەپرەتلەندى. ئىچىدە ئۇنى: پۇت ـ قولۇڭ نېمانداق چاققان سېنىڭ، ئايرىلىش خېتىنى شۇنچىلىك تېز يېزىپ، تەشەببۇسكارلىق ئورۇنغا ئۆتۈۋېلىپ، مېنى تاشلىۋەتكەنلىكىڭنى چۈشەندۈرۈپ قويۇۋاتامسەن؟ نېمەڭگە چوڭچىلىق

قىلىسەن؟ مەن ساڭا ھېچقاچان ماقۇل دېگەن ئەمەسقۇ، شۇنىڭغا تاشلىۋەتتىم دېگەن گەپ كېتەمدۇ؟ ھەممىگە سەن ئالدامچى ئەيىبلىك، لايىقىڭ تۇرۇپ باشقىلارنىڭ دوپپىسىغا جىگدە سېلىپ يۈرۈيسەن مانا، دەپ تازا تىللىدى.

جىڭ چيۇ لاۋزەنگە خەت يېزىپ دەككىسىنى بەرمەكچى بولدى. بىراق، بۇنىڭلىق بىلەن ئابرويىنى ئەسلىگە كەلتۈرگىلى بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. چۈنكى ئۇ ئالدانغاندى. ئالدامچىنىڭ پەزىلىتى ناچار، ئالدانغان ئادەمنىڭ كاللىسى قاشاڭ بولىدۇ. كىشىلەر ئەزەلدىن ئالدانغان ئادەمنى مازاق قىلىپ كەلگەن. ئۇ مۇشۇلارنى ئويلاپ، خېتىدە زادى نېمىلەرنى يازدى بىلمەي باقاي، ئۇنى سۆكۈپ خەت يازسام پايدىسى تېگمەي قالار، دېگەن ئوي بىلەن خەتنى قولىغا ئېلىپ، ئاستا ئاچتى. خەت قىسقا نەچچە ئابزاسلا يېزىلغاندى.

سىز ئەتە يولغا چىقىسىز. سىزنى چاڭلىن ئاپىرىپ قويىدىكەن. مەن ئاپىرىپ قويالمايدىغان بولدۇم. مەيلى قانداق قارارغا كېلىڭ، مەن سىزنى قوللايمەن. قارارىڭىز يۈرىكىڭىزدىن چىققان قارار بولسىكەن، دەيمەن.

سىز ئاجايىپ ئىستىداتلىق ھەم بەك تۇغما تالانتلىق. ھايات سىزگە كۆلۈپ قارىمىغاچقا، تالانتىڭىزنى جارى قىلدۇرالمايۋاتىسىز، ئۆزىڭىزنى تۆۋەن چاغلىماڭ... «بىلىملىك ئادەم يەردە قالمايدۇ» دېگەن گەپكە ئىشىنىڭ، ئىستىداتىڭىزنى ھامان بىركۈنى جەمئىيەت ئېتىراپ قىلماي قالمايدۇ.

ئاتا ـ ئانىڭىز ئۆۋالچىلىققا ئۆچراپتۇ. بۇ ئۇلارنىڭ سەۋەنلىكى ئەمەس. شۇنداق بىر ئائىلىدىن كېلىپ چىققانلىقىڭىز ئۈچۈن ئۆزىڭىزنى تۆۋەن چاغلاپ يۈرمەڭ. ئاتا ـ ئانىڭىز ۋىجدانسىزلىق قىلغان ئەمەس. ئاينىڭ ئون بەشى قاراڭغۇ، ئون بەشى يورۇق. بۇگۈن كۆزگە ئىلماي كەلگەن كىشىلەر ئەتە ئەڭ قارشى ئېلىنىدىغان كىشىلەردىن بولۇپ قالىدۇ. شۇڭا جەمئىيەت تەرىپىدىن مەجبۇرىي تېڭىلغان نەرسە ئۆچۈن ئۆزىڭىزنى كەمسىتمەڭ.

بىلىمەن، سىز قارا ئىش قىلىدىغانلىقىڭىز توغرۇلۇق گەپ قىلىشمىنى خالىمايسىز، بىراق يەنىلا دېمىسەم بولمايدۇ، ئۇنداق بەك ئېغىر ھەم خەتەرلىك ئىشلارنى قىلماڭ. ناۋادا بىرەر ئىش بولۇپ قالسا، ئانىڭىز قانچىلىك ئازابلىنىپ كېتىدۇ، جىسمانىي ئەمگەكنى زورۇقۇپ قىلماڭ،

كۆتۈرەلمەيدىغان نەرسىلەرنى كۆتۈرۈشكە كۈچەپ كەتمەك، ھارۋىنى تارتالمىسىڭىز، زورۇقۇپ تارتماك. سالامەتلىك ئىنقىلابنىڭ دەسمايىسى، سالامەتلىك كاردىن چىقسا، ھېچقانداق ئىش قىلغىلى بولمايدۇ.

ماڭا قارىمىسىڭىز مەيلى، سىزدىن رەنجىمەيمەن. سىز ئەقىل ـ پاراسەتلىك قىز، ماڭا قارىماسلىقىڭىزنىڭ چوقۇم بىر ئاساسى بار. سەۋەبىنى دېيىشنى خالىمىسىڭىز، بۇنىڭمۇ بىر ئاساسى بولۇشى مۇمكىن. سىزنى دەپ بېرىشكە قىستىمايمەن، قاچان دېگۈڭىز كەلسە، شۇ چاغدا دەپ بېرەرسىز.

سىز بىلەن تونۇشقان مۇشۇ نەچچە ئايدىن بۇيان كۈنلىرىم تولىمۇ كۆڭۈللۈك ئۆتتى. ئۆزۈممۇ كۆتۈرەڭگۈ، روھلۇق يۈردۈم. سىز ماڭا مەن ئەزەلدىن ھېس قىلىپ باقمىغان خۇشاللىقلارنى ئاتا قىلدىڭىز. مەن بۇنى تولىمۇ قەدىرلەيمەن. مۇشۇ نەچچە ئاي ئىچىدە تۇغرا قىلمىغان ياكى چىشىڭىزغا تېگىپ قويغان يەرلىرىم بولسا ئەپۇ قىلىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن.

14

جىگ چىۋ يولغا چىققان شۇ كۈنى يەكشەنبە ئىدى. مائارىپ ئىسلاھاتى گۇرۇپپىسىدىكىلەر ئەتىگەن سائەت يەتتە يېرىمدا يولغا چىقتى. جىگ چىۋ چاڭقاڭ بىلەن چاڭلىنىنى ئېلىۋالغانلىقى ئۈچۈن، مائارىپ ئىسلاھاتى گۇرۇپپىسىدىكىلەر تەنقىدلەپ كېتىدىغان بولدى، دەپ ئەنسىرىگەنىدى. نەتىجىدە گۇرۇپپا يېتەكچىلىرى: «جىگ چىۋ بۇ قېتىم كەمبەغەل دېھقان ۋە تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار بىلەن ھەققى ئىچقۇيۇن ـ تاشقويۇن بولۇپ، پىرولېتارىياتچە چوڭقۇر مۇھەببەت ئورنىتىپتۇ» دەپ ئۈنى ماختاپ كەتتى.

چاڭلىن يوغان بىر خالتا ياڭاقنى يۈدۈپ، جىگ چىۋنىڭ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى كۆتۈرۈپ ماڭدى. چاڭقاڭ ئىككى قىزئوقۇغۇچىنىڭ نەرسىلىرىنى كۆتۈرۈۋالدى. كۆپچىلىك قىزغىن كەيپىيات ئىچىدە كۈلكە ـ چاقچاق بىلەن ماڭدى. ھەيران قالارلىقى، كەلگەن چاغدا بۇ تاغ يولى ئايىغى چىقمايدىغاندەك ئاجايىپ ئۇزۇن بىلىنىپ كەتكەنىدى. قايتقان چاغدا، نېمىشقىدۇر يول تونۇش بولغانلىقى ياكى ئۆيلىرىگە ئاز قالغانلىقى ئۈچۈنمىكىن، ئۇلارغا ھېلىقى دولانا دەرىخىنىڭ يېنىغا بىردەمدىلا كېلىپ قالغاندەك تۇيۇلدى. تۆتىنچى ئاي مەزگىلى، دولانا دەرىخى تېخى گۈل چىقارمىغانىدى.

جىگ چىۋ ئىسسىپ كەتتى. كۆپچىلىك دولانا دەرىخىنىڭ تۈۋىدە ئولتۇرۇپ ئارام ئالغان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، خالىيراق يەرگە بېرىپ پوپايكىسىنى سالدى. پوپايكىسىنى سېلىۋېتىپ، مۇشۇ يولدا لاۋسەن بىلەن بىللە ماڭغان ھېلىقى كۈندىكى مەنزىرىنى ئەسلىدى. ئۇ شۇ كۈنمۇ خالىيراق يەرگە بېرىپ پوپايكىسىنى سالغان، لاۋسەن سەل نېرىسىدا ئۇنىڭغا كەينىنى قىلىپ تۇرغان، ئۇ «بولدى» دېگەن چاغدىلا

كەينىگە ئۆرۈلگەندى. شۇ قېتىم لاۋسەن تۇرغان يەرگە خېلى بىر ھازاغىچە قاراپ نېمىشقىدۇر كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ كەتتى.

جىك چيۇ ئۆيگە قايتىپ كەلدى. قارىسا، ئانىسى كېسىلى يەنە قوزغىلىپ كارىۋاتتا ياتقان، چىرايى ئاقىرىپ قورقۇنچلۇق بولۇپ كەتكەندى. سىڭلىسى بىر تال ئەگرى كۆتەكنى يوغان بىر تاشنىك ئۈستىدە قويۇپ بېرىپ، كەسلەپ ئوت قالاشقا تەييارلىق قىلىپ تۇرغانىدى.

جىك چيۇنىك سىڭلىسىغا ئىچى ئاغرىپ كەتتى. ئۇ يۇگۇرۇپ بېرىپ سىڭلىسىنىك قولىدىن پالتىنى ئېلىپ ئوتۇن يارغاچ، سىڭلىسىغا ياڭاقنى چېقىپ ئانىسىغا بېرىشنى تاپىلىدى. چاڭفاك چاڭلىنغا:

ــ لاۋ ئېر، يارەملەشمەي قاراپ تۇرىسەنغۇ؟ ــ دېدى. چاڭلىن بىردىنلا ئېسىگە كەلگەندەك جىك چيۇنىك قولىدىن پالتىنى ئېلىپ، ئوتۇن يارىدى.

ئۇ چاغلاردا كىشىلەرنىك ھەممىسى كۆمۈر قالايتتى. ئوتۇن نورمىلىق ئىدى. بىر ئايدا ئون بەش جىك ئوتۇن بېرىلەتتى. تۇڭەپ كەتسە قايتا بېرىلمەيتتى. شۇڭا نۇرغۇن كىشىلەر مەشنىك ياكى ئوچاقنىك ئوتىنى ئۆچۈرمەي، چوغىنى ساقلاپ، ئەتىسى چۈخچىلاپ ئوتىنى ئەيۋەشكە كەلتۈرۈۋالاتتى. سىڭلىسى تۇنۇگۈن چوغ قالدۇرماي ئوتنى ئۆچۈرۈپ قويغانىدى. ئۆتكەن قېتىم جىك چيۇ كېلىپ يېرىپ، كەسلەپ قويغان ئوتۇن تۇڭەپ كەتكەچكە، سىڭلىسى ئوت قالاشنىك ئېپىنى بىلمەي پەرىشان بولۇپ كەتكەندى. ھېلىمۇ ياخشى ئاچىسى كېلىپ قالدى. بولمىسا، ئانا ـ بالا ئىككىسىنىك بۇگۈنكى كۈنلۈكته تاماق ئېتىپ يېيىشى بىر گەپ بولاتتى.

چاڭلىن ئىشلىتىپ قېپقالغان ئوتۇنلارنىك ھەممىسىنى يېرىپ، كەسلەپ دۆۋىلەپ قويدى. چاڭفاك جىك چيۇنىك ئۈچ سۇك چىقىدىغان شاپىلاقتەك ئوتۇنلارنى قالاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ كۈلۈپ كەتتى. ناۋادا ئۇ ئۆز ئۆيىدە بولسا، بىلەكتەك تومۇقتىكى بىر پارچە ئوتۇننى ئوچاققا تاشلىغان بولاتتى.

ئوت تۇتاشتى، لېكىن يېلىنجاپ كۆيمەيۋاتاتتى. جىك چيۇ نائىلاج ئوتنى

يەلپۇگۇچ بىلەن يەلپۇدى. تاماق تېزرەك تەييار بولسا چاڭلىن سىڭلىسى بىلەن رەستىگە بارالايتتى، بولمىسا، تاماقنى يەپ بولۇپلا ماشىنىغا چىقىپ قايتىشقا توغرا كېلەتتى. چاڭفاڭ جىڭ چيۈنىڭ تاماق ئېتىشىگە يارەملەشمەكچى بولۇپ، چىنە ـ قاچا ئىشكاپىنى يا دۆشىنى تاپالماي ئاۋارە بولۇپ كەتتى.

ـــ ئۆيۈڭلاردا چىنە ـ قاچا ئىشكاپى يوقمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى چاڭفاڭ ئۇنىڭدىن ھەيران بولۇپ.

ـــ بىزنىڭ ئۆيدە ھېچنېمە يوق، ـــ دېدى ئۇ.

جىڭ چيۈلارنىڭ ئۆيىدە تۆت تامدىن باشقا ھېچنېمە يوق ئىدى. ئۇلار مەكتەپنىڭ پارتىسىنى ئۈستەل ئورنىدا، ئورۇندۇقلىرىنى ئورۇندۇق ئورنىدا ئىشلىتەتتى. مەكتەپنىڭ ئۇزۇن ئورۇندۇقىنىڭ ئۈستىگە نەچچە تال تاختايىنى قويۇپ كارىۋات قۇرۇۋالغاندى. كارىۋات ئۈستىدىكى كىرلىك پاكىز يۇيۇلغان بولسىمۇ، ياماق سېلىنغاندى. قاچا ـ قومۇچ كونا تەلەڭگىدە تۇراتتى، پارتىنىڭ يۇزلۇكى دۆشە قىلىنغاندى.

چاڭلىن بىر ھازادىن كېيىن:

ـــ ئۆيۈڭلار بىزنىڭ تاغدىكى ئۆيىمىزدىنمۇ ئۆتە خاراب ئىكەن، ـــ دېدى. چاڭفاڭ ئۇنىڭغا قاراپ ئالايدى، چاڭلىن ئارتۇق گەپ قىلىشقا پېتىنالمىدى.

تاماق ناھايىتى تەستە پىشتى. ئۇلار ئولتۇرۇپ تاماق يېدى. جىڭ چيۈلارنىڭ ئۆيى 40 كۋادرات مېتىرلىق، ئوتتۇرىدىن توسۇلۇپ ئىچكىرى ـ تاشقىرى ئىككى ئېغىزلىق ئۆي قىلىنغان سىنىپ ئىدى. بۇرۇن ئاكىسى تاشقىرىقى ئۆيىدە، جىڭ چيۈ ئانىسى ۋە سىڭلىسى بىلەن ئىچكىرىكى ئۆيىدە ياتاتتى. ئاكىسى يېزىغا چۈشۈپ كەتكەندىن كېيىن، تاشقىرىقى ئۆيىدە جىڭ چيۈ، ئىچكىرىكى ئۆيىدە ئانىسى سىڭلىسى بىلەن ياتىدىغان بولدى. ئۇلار تاماقنى تاشقىرىقى ئۆيىدە يەيتتى.

تاماق يەۋاتقان چاغدا، بىر پەس چىققان شامالنىڭ تەسىرى بىلەن جىڭ چيۈلارنىڭ ئۆيىگە قاپقارا قورۇم خۇددى قاردەك لەپىلدەپ چۈشۈشكە باشلىدى. جىڭ چيۈ «ئاپلا»

دېگىنىچە، تاماقنىڭ ئۈستىنى بىر پارچە گېزىت بىلەن يېپىپ، ئولتۇرغانلارغا قاچىسىنىڭ ئۈستىنى قولى بىلەن يېپىۋېلىشنى تاپىلىدى. ئولتۇرغانلار قاچىسىغا چۈشۈپ كەتكەن قۇرۇمنى كۆردى. چاڭقاڭ ئۆزىنىڭ قاچىسىدا تۇرغان قارا نەرسىلەرنىڭ نېمە نەرسە ئىكەنلىكىنى سوردى. جىڭ چيۇ ئۇنىڭغا ئۈدۈلدىكى مەكتەپ ئاشخانىسى تەرەپتىن كەلگەن توپان قۇرۇمى ئىكەنلىكىنى دېدى.

K شەھىرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ ئاشخانىسى توپان قالايىتتى. تۇرخۇندىن ھەمىشە توپان قۇرۇمى كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى. جىڭ چيۇلارنىڭ ئۆيى خۇيلانمىغان بولغانلىقتىن، شامال كۆتۈرۈلگەن ھامان توپان قۇرۇمى كاھىشلارنىڭ ئارىسىدىن ئۈچۈپ چۈشەتتى. ئىلگىرى ئۇلارنىڭ ئارىتام ئىككى قوشنىسى مۇشۇ سەۋەبتىن مەكتەپتىن ئۆزلىرىگە يېڭى ئۆي بېرىشنى تەلەپ قىلىپ باشقا يەرگە كۆچۈپ كەتكەندى. ھېلىقىدەك ئائىلە مەسلىسى تۈپەيلىدىن مەكتەپ جىڭ چيۇنىڭ ئانىسىغا باشقىچە قارايتتى. ئۇلارغا يېڭى ئۆي تەقسىم قىلىنماي، ئامالسىز مۇشۇ ئۆيدە ئولتۇرۇپ كېلىۋاتاتتى.

جىڭ چيۇ بەك ئوسال بولۇپ كەتتى. ئائىلىسىنىڭ ۋەيرانە ھالىتىنى چاڭقاڭ بىلەن چاڭلىنىڭ تولۇق كۆرۈپ قالىدىغانلىقىنى ئۇ ئويلىمىغاندى. ئۇ تۇرۇپ سەل خۇشال بولدى، ھېلىمۇ ياخشى لاۋسەن كەلمىدى، كەلگەن بولسا، بۇ ئەھۋالنى ئۇمۇ كۆرگەن بولاتتى. كادىر ئائىلىسىدە چوڭ بولغان لاۋسەن كەينىگە ئۆرۈلۈپ كېتىپ قالماسمىدى؟ ئۇنىڭدىن جىڭ چيۇنىڭ ئۆلگىنى ياخشى ئىدى.

تاماقتىن كېيىن، جىڭ چيۇ ئۇلارنى رەستىگە باشلاپ باردى. ماگىزىنلارنى ئارىلىغىچە چۈشتىن كېيىن سائەت تۆت بولدى. ئۇچىسى ئالدىراش ئۇزۇن يوللۇق ئاپتوبۇس بېكىتىگە بېرىپ، ئەڭ ئاخىرقى نۆۋەتچى ماشىنىنىڭ بېلىتىنى ئالدى. چاڭقاڭ ئاكىسى بىلەن ماشىنىغا چۈشۈپ قايتىپ كەتتى. جىڭ چيۇ شۇنداق خىجىل بولۇپ كەتتىكى، ئۇلارغا ماشىنىنىڭ بېلىتىنىمۇ ئېلىپ بېرەلمەي، ئۆزلىرىنىڭ پۇلىغا ئېلىشىغا قاراپ تۇردى، بىر ھېسابتا بۇ ئىككىسى ئۇنىڭغا ياڭاقنى كۆتۈرۈشۈپ

ئەكىلىپ بەرگەن بولدى.

جاڭ چيۇ يېنىپ كېلىپ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى رەتلىدى. ھەربىي سومكىدىن جاڭ چيۇ لاۋسەنگە بەرگەن ھېلىقى پۇل چىقىپ قالدى. بۇ پۇلنى كىمنىڭ ھەربىي سومكىسىغا سېلىپ قويغانلىقىنى بىلەلمەي ھەيران بولدى. پۇلنى لاۋسەنگە بېرىۋەتكەندىن كېيىنكى ئىشلارنى كۆز ئالدىغا ئەكىلىشكە تىرىشتى. بۇ پۇلنى لاۋسەننىڭ قايسى چاغدا سومكىغا سېلىپ قويغانلىقىنى ئەسلىيەلمىدى. ئەجىبا بۇگۈن لاۋسەن ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كەلگەنمىدۇ؟ شۇنداق بولسا، ئۇ پوپايكىنى سالغان چاغدا پۇلنى سومكىغا سېلىپ قويغان بولۇشى مۇمكىن. چۈنكى ئۇ شۇ چاغدا سومكىسىنى نېرىراق بىر جايدىكى دەرەخكە ئېسىپ قويغانىدى. بىراق، ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ كەلگەن بولسا، ئازراق بولسىمۇ شەپە بەرگەن بولماسمىدى؟

چاڭفاڭ ئاكىسى بىلەن بىللە كېتىپ قالدى، بولمىسا، لاۋسەنگە بېرىپ قويۇشنى جېكىپ، پۇلنى چاڭفاڭغا بەرگەن بولاتتى. ئۇ ئەتە لى ئۇستام بىلەن چېن مۇدىرنىڭ پۇلىنى بېرىۋېتىپ، ئاندىن لاۋسەننىڭ پۇلىنى بىر ئامال قىلىپ بېرىۋېتىشنى كۆڭلىگە پۈكتى. نېمە ئۈچۈندۇر لاۋسەننىڭ پۇلىنى بېرىۋېتىدىغانلىقىنى ئويلاپ، ئۇنىڭ بىلەن يەنە كۆرۈشۈش مۇمكىن ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ ئىچىدە ئازراق خۇش بولدى.

جاڭ چيۇ لاۋسەننىڭ ھېلىقى خېتىنى، دەپتىرىگە يېزىپ قويغان ھېلىقى بىر كۇبلىت شېئىرىنى يەنە ئەسكە ئالدى. بۇلارنى بىر تەرەپ قىلىۋەتمىسە بولمايتتى. ئانىسىنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن ئەندىشە قىلاتتى، باشقىلار كۆرۈپ قالسا تېخىمۇ بولمايتتى، ئىشنىڭ چوڭى چىقاتتى. ئۇ لاۋسەننىڭ خېتىنى يېنىش ـ يېنىش ئوقۇدى. لاۋسەن يازغان بۇ خەتنىڭ قانداق تۇردىكى خەت ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالمىدى. خۇلاسىگە ئوخشاپ كېتىدىكەن، دەي دېسە، خەتتە «ئۆتمۈشنى ئۇنتۇپ، ئالدىغا قارايلى»، «غەيرەت ئۈستىگە غەيرەت قىلايلى»، «دوستلۇقىمىز مەڭگۈ ياشىرىپ تۇرغاي» دېگەندەك گەپلەر يوق ئىدى. ئادەتتىكى خۇلاسىگىمۇ ئوخشىمايتتى. ئاشۇ

نەچچە ئاي جەريانىدىكى ئىشلار يېزىلغانىدى. «ئاشۇ نەچچە ئاي كۆڭۈللۈك ئۆتتى، لېكىن ئۆتمۈش بولۇپ قالدى» خەتنىڭ مەركىزي ئىدىيەسى مۇشۇ ئىدى.

جىڭ چيۈنىڭ ئوقۇپ چۈشىنىش ئىقتىدارىنى مەكتەپتە ھەممە ئېتىراپ قىلاتتى. ئۇ سىنىپىنىڭ قەلەم ئىگىسى ئىدى. مۇئەللىم ئۇنى دائىم «تەشۋىقات ھەيئىتى» قىلىپ قويىاتتى. ئۇ مەخسۇس تام گېزىتى ئىشلەشكە مەسئۇل سىنىپ كادىرى ئىدى. شۇ چاغلاردا ھەربىر سىنىپ يوغان قەغەزگە ھەرخىل موي قەلەم بىلەن خەت يېزىپ نۆۋەتلىشىپ تام گېزىتى چىقىراتتى. بەزىدە كىمدۇر بىرسى ياكى قانداقتۇر بىر ئىدىيە تام گېزىتىدە تەنقىد قىلىناتتى. بەزىدە ھەرقايسى سىنىپلارنىڭ سانائەت ئۆگىنىش، يېزا ئىگىلىكىنى ئۆگىنىش، ھەربىي ئىشلارنى ئۆگىنىشكە مۇناسىۋەتلىك ئەھۋاللار تەشۋىق قىلىناتتى. جىڭ چيۈ ھەم يازالايتتى ھەم رەسىم سىزالايتتى، موي قەلەم بولسۇن ياكى ياپلاق موي قەلەم بولسۇن، خەتنى چوڭ ھەم كىچىك قىلىپ يازالايتتى، تام گېزىتىنى داۋاملىق ئۆزى ئىشلەيتتى.

تىل ـ ئەدەبىيات مۇئەللىمى جىڭ چيۈنىڭ قەلەم ماھارىتىدىن ئاجايىپ زوقلىناتتى. بولۇپمۇ ھېلىقى لۇ مۇئەللىم جىڭ چيۈنى «قالتىس ئىقتىدارلىق» دەپ تەرىپلەيتتى. ئۇ يازغان ماقالىنى ھەر قېتىم سىنىپتا ئوقۇپ بېرەتتى. ماقالىلىرىنى شەھەرلىك مائارىپ ئىدارىسىغا تەۋسىيە قىلىپ، بىر پارچە ماقالىسىنى «K شەھىرىدىكى ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ نادىر ماقالىلار توپلىمى» غا كىرگۈزدى. مەكتەپتە ئۆتكۈزۈلگەن ئىككى قېتىملىق ماقالە مۇسابىقىسىدە جىڭ چيۈنىڭ ماقالىسى ھەر ئىككى قېتىمدا بىرىنچى بولدى. ئۇنىڭ K شەھىرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوبدانلا داڭقى بار ئىدى. لۇ مۇئەللىم ئىككى سىنىپقا ماقالە دەرسى بېرەتتى. بىر سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ماقالىسىنى ئاساسەن جىڭ چيۈ كۆرەتتى. چۈنكى لۇ مۇئەللىم «ناچار ماقالىلەر» نى كۆرۈشتىن ئېرىنەتتى. ئوقۇغۇچىلار ھەر قېتىم يازغان ماقالىلىرىنى تاپشۇرغاندا، ماقالىلەرنىڭ ئارىسىدىن ئۆزىگە يارىغان ئون نەچچە ماقالىنى ئايرىۋېلىپ، قالغىنىنى جىڭ چيۈنىڭ كۆرۈشىگە بېرەتتى.

جۇملىلىرى راۋان بولسىلا ئۆزى بىلمەپ نومۇر قويسا بولىدىغانلىقىنى دەيتتى.

جىگ چىۋىنىگ ساۋاقداشلىرى، بولۇپمۇ ئوغۇل ساۋاقداشلىرى ئۆزى تازا چۈشىنىپ كېتەلمىگەن مۇھەببەت خېتى، رەت قىلىش خەتلىرىنىمۇ ئۇنىڭغا كۆرسىتەتتى. چۈنكى ئۇلار جىگ چىۋىنىگ ئاغزىنىگ چىڭلىقىنى، بىرەر كىمگە دەپ قويمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. چۈنكى مۇئەللىمى ئۇنى، «چۈشىنىش ئىقتىدارى كۆچلۈك» ماقالىنىگ مەركىزىي ئىدىيەسىنى بىرلا ئوقۇپ چۈشىنىدۇ، چىگىش جۇملىلەرنىگ مەنىسىنىمۇ يېشىپ بېرىدۇ، دەيتتى. جىگ چىۋ شۇ ئوقۇغۇچىلارنىگ «مۇھەببەت مەكتۇپى» نى نېمىشقا «مۇھەببەت خېتى» دەيدىغانلىقىنى تازا چۈشىنىپ كېتەلمىدى. ئۇلار نەچچە تال قەغەزگە يېزىلغان نېپىز بىر پارچە يازمىنى «مۇھەببەت مەكتۇپى» ئورنىدا كۆرمىسە كېرەك، دەپ ئويلايتتى.

بىراق جىگ چىۋدەك «چۈشىنىش ئىقتىدارى كۆچلۈك» بىر ئوقۇغۇچى لاۋسەنىنىگ «ماقالىسى» نىگ مەركىزىي ئىدىيەسىنى بىلەلمىدى. «مۇھەببەت مەكتۇپى» مۇ ياكى «ئايرىلىش خېتى» مۇ جەزم قىلالمىدى. جىگ چىۋ ئايرىلىش خەتلىرىنىمۇ كۆرگەن، ئۇنداق خەتلەر تولىراق «بوران ـ چاپقۇن باھارىنى ئۇزىتىپ قويىدۇ، لەپىلدەپ ياغقان قار باھارىنى كۈتۈۋالىدۇ» دەپ باشلىناتتى. بۇ سۆز ـ ئىبارىلەرنى كىم ئىجاد قىلدى، ئۇنىڭغا نامەلۇم ئىدى. ئەيتاۋۇر ئايرىلىش خېتى يازىدىغانلار خەتنى مۇشۇنداق باشلاشقا خۇشتار ئىدى. ئۇلار يوشۇرۇن ھېسسىياتلىرىنى پەسلىنىگ ئالمىشىشى ئارقىلىق ئىپادىلىسە كېرەك.

جىگ چىۋ كۆرگەن بەزى «مۇھەببەت مەكتۇپ» لىرىدا بىلىمسىز ھەم كەپسىز ئوغۇل ئوقۇغۇچىلارنىگ تولىسى يالىڭاچ ھالدا «مەن بىلەن دوست بولۇپ ئويناشنى خالامسىز؟» ياكى «ھەزىلكەش بولۇشقا رايىڭىز بارمۇ؟» دېگەندەك سۆز ـ ئىبارىلەرنى ئىشلىتەتتى. جىگ چىۋ بىر قېتىم سىنىپىدىكى چارە كۆرۈلگەن بىر ئوقۇغۇچىنىگ ماتېرىيالىنى رەتلەۋېتىپ، ناھايىتى سېرىق دەپ قارالغان بىر پارچە «مۇھەببەت مەكتۇپى» نى كۆرۈپ قالدى. مەكتۇپتا «بىزنىگ ھاۋايى ـ ھەۋىسىمىز مۇشۇ يەردىن

باشلاندى» دېگەن بىر جۈملە بار ئىدى. يوشۇرۇن مەنىگە ئىگە بۇ بىر جۈملە ئىچىدىكى نەچچە خەتنى گۇرۇپپىلىسا «قىزلارنىڭ بىر نېمىسى بەك پۇراقلىق» دېگەن مەزمۇنى ئىنتايىن سېرىق گەپ ياسىلىدۇ، دەپ ئاڭلىغانىدى. جىڭ چيۇ جۈملە ئىچىدىكى خەتلەرنى يېرىم كۇن گۇرۇپپىلاپ، لۇغەتلەرگە قاراپمۇ، ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمىدى.

جىڭ چيۇ ماۋجۇشى ئۇزۇندىلىرى ۋە شېئىرلىرى نەقىل كەلتۈرۈلۈپ يېزىلغان بىرقەدەر يۇقىرى سەۋىيەلىك «مۇھەببەت مەكتۇپلىرى» نىمۇ كۆرۈپ قالاتتى. شۇ چاغلاردا «زەپ چىرايلىق ئېچىلدى تاغ گۈللىرى، شۇ گۈللەردىن چىرايلىق ئۇنىڭ كۇلكىسى» دېگەن مىسرالارنى ئىشلىتىش ئومۇملاشقانىدى. بۇ ئىككى مىسرادا «ئۇ» دېگەن ئالماش بولغاچقا، ئوغۇل ئوقۇغۇچىلار بۇ ئىككى مىسراغا ئامراق دېگەن گەپلەرمۇ تارقالغانىدى. بىر ئوغۇل ئوقۇغۇچى چۈشەنمەي تۇرۇپ «قۇرت ـ قوڭغۇزلار ئارىسىدا چىرىلدايدۇ ئۇ» دېگەن گەپنى «مۇھەببەت مەكتۇپى» غا يېزىپ، ئۇستىدىن كۆرۈپ، بىرەر قۇر ئوڭشاپ بېرىدۇ، دېگەن ئوي بىلەن ئۆزى يازغان «مۇھەببەت مەكتۇپى» نى جىڭ چيۇغا بەرگەنىدى. جىڭ چيۇ كۆرۈپ، تولا كۇلۇپ تېلىقىپ قالغىنى، بۇ بىر جۈملىنى ئۆزگەرتىپ، ھېلىقى ئوغۇل ئوقۇغۇچىغا بىر ھازا چۈشەندۈرگىنى ھېلىمۇ ئۇنىڭ يادىدا. ھېلىقى ئوغۇل ئوقۇغۇچى بىردىنلا ئېسىنى يىغىپ:

ــ بىر قىزنى قۇرت ـ قوڭغۇزلارنىڭ ئارىسىدا چىرىلدايدۇ، دېسە قانداق بولىدۇ، دەپ ئۆزۈممۇ ئويلىنىپ قالغانىدىم، ــ دېگەنىدى.

جىڭ چيۇ ئەڭ سەۋىيەلىك ھەم ئەڭ گۈڭگا «مۇھەببەت مەكتۇپلىرى» نىمۇ كۆرگەن. بۇنى ئۇنىڭغا يېزىغا چۈشۈپ كەتكەن دوستى زوخۇڭ كۆرسەتكەن بولۇپ، زوخۇڭ ياخشى كۆرۈپ قالغان ھەم ئۆزى بىلەن بىر سىنىپتا ئوقۇغان بىر ئوغۇل ئوقۇغۇچى زوخۇڭغا ھەدىيە قىلغان دەپتەرنىڭ تىتولىغا «چىرايلىق گۈللەر باتۇرلار ئۈچۈن ئېچىلىدۇ» دېگەن بىر جۈملە سۆزنى يېزىپ قويغانىدى، بۇ بىر جۈملە سۆز

جىك چيۇنى ئوبدانلا تەرلىتىۋەتتى. بۇنىڭ زادى «مۇھەببەت مەكتۇپى» ياكى ئەمەسلىكىنى جىڭ چيۇمۇ جەزم قىلالمىدى. كىشىگە بۇ بىر جۇملە زوخۇڭ بىلەن ھېلىقى ئوغۇل ئوقۇغۇچىغا ئەمەس، بەلكى جاھاندىكى ھەممە نەرسىگە باپ كېلىدىغاندەك تۇيغۇ بېرەتتى. زوخۇڭ ئۇ ئوغۇل بالىنىڭ يۇرگىنى بارلىقىنى ناھايىتى تېزلا بايقاپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ جۇملىنىڭ مەنىسىنى يېشىشنىڭ زۆرۈرىيىتى قالمىدى. بۇ جىڭ چيۇنىڭ «شىفىر تەرجىمە قىلىش» تارىخىدا بىر داغ بولۇپ قالدى.

لاۋسەننىڭ بۇ خېتىنى مۇھەببەت خېتى دېگىلى بولمايتتى. چۇنكى خەتتە «شۇ گۇللەردىن چىرايلىق ئۇنىڭ كۇلكىسى» دېگەن بايان جۇملە «مەن بىلەن دوست بولۇپ ئويناشنى خالامسىز؟»، «يولداشلارچە مۇناسىۋەتتىن يېقىن مۇناسىۋەت ئورناتمايلىمۇ؟» دېگەن سوئال جۇملە يوق ئىدى. لاۋسەن خېتىدە ئۇنى «جىڭ چيۇ» دەپ ئاتىغان، فامىلىسىنى قىسقارتمىغان، «سۆيۇملۇكوم» دېگەن سۆزنىمۇ ئىشلەتمىگەن. خەتنىڭ ئاياغ تەرىپىگە فامىلىسىنى بىلدۇرىدىغان «سۇن» دېگەن خەتنى تاشلىۋېتىپ «جىيەنشىن» دەپ ئۆزىنىڭ ئىسمىنى يېزىپ قويغانىدى، ئوقۇسا كىشىنىڭ غىدىقى كەلگۈدەك، بىراق ئۇنچىلىكمۇ ئەمەس ئىدى. چۇنكى ئۇچ خەت بىلەن يېزىلىدىغان ئىسىم ـ فامىلىلەرنى يازغاندا فامىلە چۇشۇپ قالىدىغان ئىشلار بىرقەدەر ئومۇملاشقان ئەھۋال بولۇپ، ئۇنى خىزمەتداشلىرىمۇ شۇنداق چاقىراتتى. لېكىن يەنە بىر خەت قىسقارتىۋېتىلگەن بولسا، ئۇنىڭ «ياۋۇز ئەپت ـ بەشىرىسى خەلقئالەم ئالدىدا ئاشكارا» بولاتتى. شۇڭا جىڭ چيۇ خەتنىڭ تولىراق قىسمى خۇلاسە دوكلاتىغا، ھەر قېتىم يىغىن ئاخىرلاشقاندا ئېيتىلىدىغان «دېڭىزدا پاراخوت رولچىغا تايىنىپ ماڭار» دېگەن ناخشىغىمۇ ئوخشاپ كېتىدىكەن، دەپ قارىدى. ناخشا ئاۋازى ئاڭلانغان ھامان كىشىلەر يىغىن تۈگىگەنلىكىنى بىلەتتى.

جىڭ چيۇ ناھايىتى كىچىك ۋاقىتلىرىنى ئەسلىدى. ئۇ ئاتىسى بىلەن بىللە مەددىھالارنىڭ گېپىنى ئاڭلىغىلى چايخانىغا باراتتى. مەددىھالار گېپىنى قولىدىكى

پالاقنى ئۇستەلگە ئۇرۇپ، ياڭراق ئاۋازدا «ئىككى شاختا ئېچىلدى ئىككى تال غۇنچە» دەپ باشلاشقا ئامراق ئىدى. لاۋسەن خېتىنى مۇشۇنداق بايان شەكلىدە يازغان بولۇشى مۇمكىن. لاۋسەن بىلەن ئارىلىشىپ يۈرگەن شۇ مەزگىلدە شۇ ئىككى تال غۇنچىنىڭ بىرسى جىڭ چيۇ ئىدى. لاۋسەن شۇ ئىككى تال غۇنچىنىڭ بىرسىنى ئىندەككە كەلتۈرۈپ بولدى، ئۇ ئەمدى قايتىپ بېرىپ يەنە بىر غۇنچىنى ئىندەككە كەلتۈرىدۇ.

جىڭ چيۇ جاۋاب خەت يازماسلىق قارارىغا كەلدى. خەت يازغان بىلەنمۇ بەربىر، خەت يېزىپ ئۇنى تەنقىد قىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇ خەتنىڭ ئۇيغۇر بۇ يېرىدىن ئۇرۇپ ئېلىپ، نەقىل كەلتۈرۈپ، يۇزسىزلىك قىلىشى مۇمكىن ئىدى. «يېزىق سورىقى» نىڭ قورقۇنچلۇق ئىكەنلىكىنى هەممە ئادەم بىلەتتى.

لاۋسەننىڭ خېتىنى بىر كىم كۆرۈپ قالسا، «مۇھەببەت مەكتۇپى» ئىكەن دېمەيتتى. خەتتىكى گەپ ـ سۆزلەر ئەكسىيەتچى گەپ ـ سۆزلەر قاتارىدا تەنقىد قىلىناتتى. «ئاينىڭ ئون بەشى قاراڭغۇ، ئون بەشى ئايدىڭ» دېگەندەك گەپ ـ سۆزلەر جاھاننىڭ ئۆزگىرىشىنى خام خىيال قىلىپ يۈرگەن سىنىپىي دۈشمەنلەرنىڭ ئاغزىدىن چىقىدىغان گەپ ـ سۆزلەر ئىدى. هېلىقى «هايات كۈلۈپ قارىمىدى»، «ئاتا ـ ئانىڭىز ناھەق ئۆۋالچىلىققا ئۇچرىغان ئىكەن» دېگەنلىك جەمئىيەتتىن نارازى بولغانلىق، ئۇچىغا چىققان ئەكسىيەتچىلىك ئىدى. خەتنى ناۋادا بىرەرسى كۆرۈپ قالسا، ئالدى بىلەن لاۋسەن، ئاندىن ئەكسىيەتچى گەپ ـ سۆز قىلغان ئادەمنى يوشۇرغان ۋە ئەكسىيەتچى گەپ ـ سۆز تارقاتقان گۇماشتا قاتارىدا جىڭ چيۇ تۇگەشكەن بولاتتى.

شۇ جايلاردا «نەق ئەكسىلئىنقىلابچى» لارنى تۇتۇش جىددي كېتىۋاتاتتى. جەمئىيەتكە نارازىلىق بىلدۈرگەن مەزمۇندىكى گەپ ـ سۆزلەرگە قەتئىي زەربە بېرىلەتتى. 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە بەزىدە «ئەكسىيەتچى شوئار» پەيدا بولۇپ قالاتتى. مەكتەپنى ۋەھىمە قاپلاپ، هەممە ئادەم ئەنسىزلىككە چۈشۈپ تىپىرلاپ كېتىشەتتى. جىڭ چيۇنىڭ هېلىمۇ يارىدا، بىر قېتىم جىڭ چيۇ مەيداندا توپ ئويناۋاتاتتى،

تۈيۈقسىزلا مەكتەپنىڭ رادىيو كانىيى ياڭراپ كەتتى. رادىيو كانىيىدە كۆپچىلىكنىڭ گىمناستىكا مەيدانىغا يىغىلىش كېرەكلىكى، كېچىكىپ قالسا بولمايدىغانلىقى ئۇقتۇرۇلدى. كۆپچىلىك گىمناستىكا مەيدانىغا يىغىلىپ بولغۇچە، ج خ فورمىسى كىيگەن نەچچەيلەن گىمناستىكا مەيدانىنىڭ ئېگىز سەھنىسىدە پەيدا بولۇپ قالدى. رادىيو كانىيىدا بايا مەكتەپتە «ئەكسىيەتچى شوئار» بايقالغانلىقى ئۇقتۇرۇلدى. ئاندىن ۋەقەنىڭ ئېغىر ۋەقە ئىكەنلىكى، ئېغىر ئاقىۋەت پەيدا قىلغانلىقى تەكىتلەندى. ئوقۇغۇچىلار سىنىپلارغا كىرگەندىن كېيىن، كۆپچىلىكنىڭ پوچېركىسى سېلىشتۇرۇلىدىغانلىقى ئېيتىپ ئۆتۈلدى.

جىڭ چيۇ بۇ ئىشتىن بەك قورقاتتى. ئۇ ھەمىشە قولىغا قەلەم ئېلىپ، ئالدىدىكى بىر پارچە ئاق قەغەزگە قاراپ، قەلەم تەۋرىتىشكە پېتىنالماي، لاغىلداپ تىترەپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى. ناۋادا پوچېركىسى «ئەكسىيەتچى شوئار»يازغان ئادەمنىڭ پوچېركىسى بىلەن ئوخشاش بولۇپ قالسا قانداق قىلغۇلۇق؟ كېلىپ چىقىشى مۇشۇنداق تۇرسا، بۇنى قانداق چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ؟ پوچېركىسى «ئەكسىيەتچى شوئار» يازغان ئادەمنىڭ پوچېركىسى بىلەن ئوخشاش ئەمەس دەپ ھۆددە قىلالامدۇ؟ دۇنيادا پوچېركىسى ئوخشاش ئادەم ساماندەك، باشقا بىر خەت شەكلى يېزىپ بېقىش كېرەكمىدۇ؟ ناۋادا باشقا بىر خەت شەكلى بىلەن يازغان پوچېركىسى «ئەكسىيەتچى شوئار» يازغان ئادەمنىڭ پوچېركىسى بىلەن ئوخشاش چىقىپ قالسىچۇ؟ بۇ ئۇستاتلىق قىلمەن دەپ چاندۇرۇپ قويغانلىق ئەمەسمۇ؟

جىڭ چيۇ «ئەكسىيەتچى شوئار» نىڭ كونكرېت مەزمۇنىنى بىلمەيتتى. ج خ خادىملىرى يازدۇرغان يازمىدىن ئازراق بولسىمۇ بىر نەرسىنى پەرەز قىلغىلى بولاتتى. شۇ چاغلاردا ج خ خادىملىرى ئۇلارغا «ياشىسۇن ماۋجۇشى»، «يوقالسۇن پالانچى» دەپ يازدۇراتتى. شۇڭا ئۇ «ئەكسىيەتچى شوئار» نىڭ مۇشۇ خەتلەردىن تۈزۈلىدىغانلىقىنى قىياس قىلاتتى. بىرقېتىم، بىر ئوقۇغۇچى بىخەستەلىك قىلىپ «يوقالسۇن...» دېگەن شوئارنىڭ كەينىگە كېلىدىغان ئىسمىنى ئالماشتۇرۇپ قويغانىدى. ساقچىلار

ئۇنى «نەق ئەكسىلئىنقىلابچى» دەپ تۇتۇپ ئېلىپ كەتتى. ئۇ راستتىنلا «نەق ئەكسىلئىنقىلابچى» ئىدى. «ئەكسىيەتچى شوئار» يازغان ئادەمنى ئىزدەۋاتقان بىر چاغدا يەنە بىر «ئەكسىيەتچى شوئار» يازغان ئادەم ئوتتۇرىغا چىقىپ قالدى. چىرايى داكىدەك ئاقىرىپ كەتكەن ھېلىقى ئوقۇغۇچى، ماڭا ئۇۋال بولدى، دېگەن گەپنىمۇ قىلالماي نەق مەيداندا ئېلىپ كېتىلدى. بۇ ئىش ھېلىمۇ جاڭ چيۈنىڭ يادىدا ئىدى.

جاڭ چيۈ «ئەكسىيەتچى شوئار» يازغان ئادەملەرگە بەك ئۆچ ئىدى. «ئەكسىيەتچى شوئار» يازغانىنىڭ نېمە پايدىسى؟ يېزىپ خۇشال بولغىنىڭ بىلەن بالاسى باشقىلارغا تېگىدىكەن، دەپ ئويلاتتى. ھەر قېتىم شۇنداق ئىش يۈز بەرگەندە، مېڭە ھۈجەيرىلىرىنىڭ بىرمۇنچىسى ئۆلۈپ كەتكەندەك بولاتتى. بىر قېتىم، «ئەكسىيەتچى شوئار» ئۇنىڭ سىنىپىدا پەيدا بولدى. شۇ كۈنى، ئۇ سىرتتا سىنىپىنىڭ تام گېزىتىنى ئىشلەۋاتقانىدى. مەكتەپنىڭ رادىيو كانىيىدە كۆپچىلىكنىڭ گىمناستىكا مەيدانىغا يىغىلىشى كېرەكلىكى ئۇقتۇرۇلدى. ئاندىن «ئەكسىيەتچى شوئار» پەيدا بولغانلىقى جاكارلاندى. ۋەقە يۈز بەرگەن ئورۇن تىلغا ئېلىنىدى. «ئەكسىيەتچى شوئار» تولۇق بىرىنچى يىللىق سىنىپىنىڭ دوسكىسىغا يېزىلغانىدى. جاڭ چيۈ بۇنى ئاڭلاپ بېشى قېيىپ يىقىلىپ چۈشكىلى قىل قالدى. بايا تام گېزىتى ئىشلەۋېتىپ قايسى خەتنى خاتا يېزىپ قويغان بولغىيتتى؟ كېيىن سىنىپىدىكىلەرنى باشقا بىر سىنىپقا ھەيدەپ ئەكىرىپ، ھەربىر ئوقۇغۇچىغا، ئالدىدىكى بىر پارچە ئاق قەغەزگە بېكىتىپ بېرىلگەن بىرنەچچە جۈملىنى يازغۇزدى. شۇ قېتىم ھېلىقى «ئەكسىلئىنقىلابچى» ناھايىتى تېزلا قولغا چۈشتى. ئۇ جاڭ چيۈنىڭ سىنىپىدىكى تۇ جيەنشې ئىسىملىك سىراڭ قېتىش بىر ئوقۇغۇچى ئىدى. مەكتەپتىن قايتقۇچە قىلىدىغان ئىشى يوق، قولىغا بور ئېلىپ دوسكىغا قالايمىقان خەت يازغان. ماۋ جۈشىنىڭ «سىنىپىي كۈرەشنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالماسلىق كېرەك» دېگەن ئۇزۇندىسىنى يېزىۋېتىپ، «ئۇنتۇپ» دېگەن خەتنى يېزىشنى ئۇنتۇپ قالغان. ئۇزۇندە «سىنىپىي كۈرەشنى ھەرگىز قىلماسلىق» بولۇپ قالغان. كېلىپ چىقىشى ياخشى ئەمەس، ئاتىسى باي دېھقان بولغاچقا، ئۇنى تېخىمۇ

پالاكەت باستى، ئىشىمۇ مۇرەككەپلىشىپ كەتتى، ئۇ نېمىلا دېسۇن ئاقمىدى. ئۇ: «ئىككى خەتنى يېزىشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن» دېۋىدى، ئەتراپتىكىلەر: «گەپ يالغۇز ئىككى خەتتە ئەمەس، باشقا خەتلەرنى ئۇنتۇپ قالماي، نېمىشقا مۇھىم ئىككى خەتنى ئۇنتۇپ قالىسەن؟» دەپ ئۇنىڭ گېپىگە ھېچكىم ئىشەنمىدى. تۇ جېنىشې نەق مەيداندا قولغا ئېلىندى. كېيىن قانداق بولدى، كېيىنكى ئىشلارنى جىڭ چيۇ ئۇقمىدى.

جىڭ چيۇ يەنە ئويلىنىپ، لاۋسەنىڭ خېتىنى يىرتىۋەتكۈسى كەلمىدى. ئۇ خەت يېزىلغان قەغەزنىڭ ماڭلىيىدىكى قىدىرىپ ـ چارلاش ئەترىتى دېگەن خەتنى، ئۆزىنىڭ ھەم لاۋسەنىڭ ئىسمىنى يىرتىۋېلىپ، ھاجەتخانىغا تاشلىۋەتتى. ئاندىن بىر پارچە لاتا تېپىپ، لاتىنى پاختىلىق چاپىنىنىڭ ئىچىگە يانچۇق قىلىپ تىكىپ، لاۋسەنىڭ خېتىنى ۋە ھېلىقى بىر كۆبلىت شېئىرنى شۇ يەرگە سېلىپ، تىكىۋەتتى. جىڭ چيۇ يىڭنە ئىشىغا ئۇستا بولغاچقا، تازا سىنچىلاپ قارىمىسا، چاپاننىڭ ئىچىگە تىكىۋېتىلگەن بۇ بىر پارچە لاتىنى بايقىغىلى بولمايتتى.

15

جىك چىۋ K شەھىرىگە قايتىپ كېلىپ، ئەتىسىدىن باشلاپلا دەرسكە چۈشۈپ كەتتى. لېكىن ئۇ چاغلاردا ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆپ ۋاقتى دەرسخانىدىن جەمئىيەتكە يۈزلىنىپ، سانائەت ئۆگىنىش، دېھقانچىلىقنى ئۆگىنىش، ھەربىي ئىشلارنى ئۆگىنىش، دوختۇرلۇقنى ئۆگىنىش بىلەن ئۆتۈپ كېتەتتى. ئىشقىلىپ كىتابىي بىلىملەردىن باشقا ھەممە نەرسىنى ئۆگىنەتتى. شۇڭا جىك چىۋ مەكتەپكە كېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، دوختۇرلۇقنى ئۆگىنىش نۆۋىتى ئۇنىڭ سىنىپىغا كەلدى.

سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ تولىسى سىنىپ مەسئۇلىنىڭ يېتەكچىلىكىدە D ناھىيەسىنىڭ گۈللىنىش بازىرىغا كەتتى. ئۇ يەردە ھەربىي دوختۇرخانىنىڭ شۆبىسى بار ئىدى. ئوقۇغۇچىلار يېقىن ئەتراپتىكى دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرىگە چۈشۈپ، ھەربىي دوختۇرخانىدا دوختۇرلۇقنى ئۆگىنەتتى. جىك چىۋ ئائىلىسىدە پۇلى بولمىغاچقا، يول كىراسى ۋە تاماق پۇلىنى تاپشۇرالماي، ئالاھىدە قىينىچىلىقى بار ساۋاقداشلىرى بىلەن K شەھىرىدە قالدى ۋە K شەھىرىدىكى بىرنەچچە دوختۇرخانىدا دوختۇرلۇقنى ئۆگىنىشكە ئورۇنلاشتۇرۇلدى، لېكىن مەكتەپ بۇ K شەھىرىدە قالغان ئوقۇغۇچىلار يېزىدىكى جاپالىق تۇرمۇشنى باشتىن كەچۈرمىسە، ئۇلارنىڭ ئۆسۈپ ـ يېتىلىشىگە پايدىسىز دەپ قاراپ، ئۇلار نەچچىسىنىڭ جۈڭگوچە داۋالاشنى ئۆگىنىشىگە يېتەكچىلىك قىلىش ئۈچۈن، K شەھىرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ تەلىم ـ تەربىيە مۇدىرى جىك مۇدىرنى ئەۋەتتى.

جىك مۇدىرنىڭ ئۆيى يەنجياڭ دەرياسىنىڭ تۆۋەن تەرىپىگە جايلاشقان فۇجياچۈك تاغلىق كەنتىدە ئىدى. جىك مۇدىرنىڭ ئاتىسى ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىنىڭ

«يالاڭئاياغ دوختۇرى» ئىدى. قۇرۇق يىڭنە سانجىش ۋە لوڭقا قويۇش قاتارلىق داۋالاش تېخنىكىسىدىن جىڭ مۇدىرنىڭمۇ خەۋىرى بار ئىدى. جىڭ چيۇ ۋە ئۇنىڭ ساۋاقداشلىرىغا جىڭ مۇدىر يېتىشىپ كېتەلەيتتى.

جىڭ چيۇ ۋە ئۇنىڭ ساۋاقداشلىرى بەك ئالدىراش بولۇپ كەتتى. ئۇ چاغلاردا يەكشەنبە كۈنى دەم ئېلىش كۈنى ئىدى. دۈشەنبە كۈنىدىن يەكشەنبە كۈنىگىچە جىڭ چيۇ دوختۇرلۇقنى ئۆگىنىش ئۈچۈن دوختۇرخانىغا بېرىپ سېبستىرالارغا ئوخشاش ئىشلەيتتى. يەكشەنبە كۈنى جىڭ مۇدىردىن قۇرۇق يىڭنە سانجىش ۋە لوڭقا قويۇشنى ئۆگىنەتتى. پات - پاتلا يېقىن ئەتراپتىكى ناھىيەگە بېرىپ دورىلىق ئوت - چۆپلەرنى كولاپ، كەمبەغەل دېھقان ۋە تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ كېسىلىنى داۋالاش بىلەن ئالدىراش بولۇپ كېتەتتى.

دورىلىق ئوت - چۆپ كولاش ئۈچۈن سەھرانىڭ چىغىر يولىدا كېتىۋېتىپ، بولۇپمۇ گۈگۈم چۈشۈپ، تۇرخۇنلاردىن كۆكۈچ ئىسلار كۆتۈرۈلگەن چاغلاردا، جىڭ چيۇ شىسۇنپىڭدا ئۆتكەن كۈنلىرىنى، لاۋسەن بىلەن بىرىنچى قېتىم يۇز كۆرۈشكەن مەنزىرىنى كۆز ئالدىغا ئەكېلەتتى - دە، قەلبىدە چۈشىنىكسىز بىر خىل مۇڭ پەيدا بولاتتى. تۇرۇپلا يىغلىغۇسى كەلگەندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالاتتى. پەرىشان بولۇپ قالغان مۇشۇنداق كۈنلەردە، ئۇ ھەمىشە كەچقۇرۇنلىرى يوتقانغا چۆمكىلىپ يېتىپ، پاختىلىق چاپىنىنىڭ ئىچىگە تىكىۋېتىلگەن ھېلىقى خۇپيانە يانچۇقنى سۆكۈپ، ئىچىدىن ھېلىقى خەتنى ئېلىپ ئوقۇيتتى. تولىراق لاۋسەننىڭ خېتىنى كۆزدىن كەچۈرەتتى. خەتنىڭ مەزمۇنى ئۇنىڭغا ئاللىبۇرۇن ياد بولۇپ كەتكەن، پوچېركىسىغا باشتىلا ئامراق بولۇپ قالغانىدى. لاۋسەننىڭ پوچېركىسى ئۆزگىچىلىككە ئىگە، ئىمزانمۇ چىرايلىق قويىاتتى. «新» خېتىنىڭ ئۇستىدىكى چېكىتىنى قويۇۋېلىپ، ئاندىن قالغان خەتنى بىر قەلەمدىلا يېزىپ چىقىرىۋېتەتتى. جىڭ چيۇ ئۇنىڭ پوچېركىسىنى دوراپ باقتى. كەنت تارىخىنىڭ لاۋسەن يېزىشىپ بەرگەن يەرلىرىنى قايتا كۆچۈرۈپ، لاۋسەننىڭ پوچېركىسىغا ئوخشاش يازىدىغان ھالەتكە يەتتى.

شۇ چاغلاردا «ماۋجۇشى كىتابىنى ئوقۇيمەن» دەيدىغان مۇنداق بىر ناخشا بار ئىدى:

ماۋجۇشىنىڭ كىتابىنى بەكمۇ سۆيۈپ ئوقۇيمەن،
قېتىرقىنىپ ئوقۇسام ھەقىقەتنى بىلىمەن.
شەبنەم قونغان مايسىدەك خۇشال بولۇپ كېتىمەن،
ماۋجۇشى ئىدىيەسى قورالىم مېنىڭ دائىم،
ئىنقىلابى غەيرەتتە، كۈچ ـ قۇۋۋەتكە تولىمەن.

بۇ ناخشىنى "6161 22" مۇشۇنداق شەكىلدە ئېيتىش ئادەت بولۇپ قالغانىدى. لېكىن ئادەتتە ساز تەڭكەش قىلمايمۇ كۆپچىلىك ئېيتىۋېرەتتى. ۋاقىتنىڭ ئۆزىرىشى بىلەن ناخشا «لا دو لا دو رەي رەي» غا چۈشۈرۈلۈپ ئېيتىلىپ ناخشىنىڭ پۈرىقى چىقتى.

جىڭ چيۇ ئىلگىرى بۇ ناخشىنى «نوم ئوقۇۋاتقىنى بىلەن كۆڭلى باشقا يەردە يۈرگەن راھىب» تەك مۇنداقلا ئېيتىپ قويماتتى. لېكىن ھازىر لاۋسەننىڭ خېتىنى ئوقۇۋېتىپ، ناخشىدا تەسۋىرلەنگەن ئاشۇ ھېسسىياتنى ھەقىقىي ھېس قىلدى. ئەلۋەتتە بۇ لاۋسەننى داھىي بىلەن تەڭ ئورۇنغا قويغان ھەم ئۇچىغا چىققان ئەكسىيەتچىلىك ئىدى. ئەمما لاۋسەننىڭ خېتىنى قانچە ئوقۇسا، شۇنچە ئوقۇغۇسى كېلەتتى، خەتتە دېيىلگەن چوڭقۇر داۋلىلارنى ئاستا ـ ئاستا چۈشىنىپ، سۆيۈنۈپ كېتەتتى. مەسىلەن، ئۇنىڭ قالتىس تالانتى بارەك، تالانتلىق بولۇش ياخشى ئىشتەك، لاۋسەن ئۇنى «بىلىملىك ئادەم يەردە قالمايدۇ» دېگەن گەپكە ئىشىنىشكە دەۋەت قىلدى. جىڭ چيۇ بۇرۇن «سىزدە تالانت بار» دېگەن گەپنى ئاڭلىغان ھامان جىددىيلىشىپ كېتەتتى. «تالانتىڭىز بار» دېگەنلىك ئۇنىڭغا «سىز ئاق مۇتەخەسسىسلىشىش يولىغا قاراپ كېتىۋاتىسىز» دېگەن گەپتەك تەسىر بېرىپ، قىزىللاشماي مۇتەخەسسىسلىشىپ كېتىۋاتقاندەك بولۇپ قالاتتى. سۇنئىي ھەمراھ ئاسمانغا چىققان كۈن، قىزىلبايراق

يەرگە غولىغان كۇن. شۇڭا «ئاق مۇتەخەسسىسلىشىش يولىغا ماڭغان» ئادەم يوقىلاتتى، بۇ ھەممىگە مەلۇم ئىش ئىدى.

بىراق، لاۋسەننىڭ ئاغزىدىن چىققان شۇ گەپلەر جىڭ چىۋىنىڭ قۇلىقىغا بەك ياقاتتى. تالانتلىق بولۇش يامان ئىش ئەمەس ئىكەنغۇ؟ بەلكىم كۇنلەرنىڭ بىرىدە راستىنلا ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىش توغرا كەلسە، ئىمتىھان بېرىپ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى بولسا، ئۇ چاغدا نېمىدېگەن ياخشى ـ ھە!

لاۋسەننىڭ خېتىدىكى «قاچان دېگۈڭىز كەلسە، شۇ چاغدا دەرسىز» دېگەن بۇ بىر جۇملە سۆزنى ئۇ ئەڭ ياقتۇراتتى. ئەينى چاغدا ئۇ بۇ بىر جۇملە سۆزنى تازا كۆڭۈل قويۇپ ئوقۇمىغانىدى. ئەمدى قايتا ئوقۇپ، لاۋسەن ئۇنى ھېلىھەم ساقلاۋاتقاندەك ھېس قىلاتتى. چۇنكى لاۋسەن خاپا بولۇپ قالغانلىق سەۋەبىنى ماڭا ھامان دەيدۇ، دەپ ئويلايتتى ھەم ئۇنىڭ دېيىشىنى كۇتۇپ تۇرۇۋاتاتتى.

مۇشۇ ئىشلارنى ئويلاپ، جىڭ چىۋىنىڭ دولانا دەرىخى گۇلىنى كۆرگىلى شىسۇنپىڭ كەنتىگە بارغۇسى كېلىپ كەتتى. لاۋسەن بىلەن چوڭ ئانىنىڭ ئۆيىدە كۆرۈشۈپ قېلىشى، لاۋسەن ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ دولانا دەرىخى گۇلىنى كۆرگىلى بېرىشى مۇمكىن ئىدى. ئۇ لاۋسەنگە خاپا بولۇپ قالغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى دەيتتى، چۈشەندۈرەتتى. لاۋسەن ئۇنىڭغا لايىقى يوقلۇقىنى، بۇ چوڭ يەڭگىنىڭ سەۋەنلىكى ئىكەنلىكىنى ئۇنىڭغا دېگەن بولاتتى. بىراق بىر شاگىرت 18 يۈەن ئىش ھەققى ئالىدىغان شۇ زامانلاردا يول كىراسىغا بەش ـ ئالته يۈەن خەجلەپ دولانا دەرىخى گۇلىنى كۆرگىلى بېرىش جىڭ چىۋىغا ئوخشاش يوقسۇل بىر قىز ئۈچۈن ناھايىتى ئېغىر گۇناھ بولۇپ ھېسابلىناتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ۋاقتىمۇ چىقمايتتى. يەنە كېلىپ، ئاتىسىنىڭ باشلىقىنىڭ قىزىنى ئالىدىغانلىقىغا ماقۇل بولغانلىقىنى، شۇ قىز بىلەن قول تۇتۇشۇپ ماڭغانلىقىنى لاۋسەننىڭ ئۆزىمۇ دېگەنىدى.

5 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرى، ھاۋا ناھايىتى ياخشى بىر يەكشەنبە كۇنى ئىدى. جىڭ چىۋ كارۋاتنىڭ كىرلىكىنى يۇيۇش ئۈچۈن ئەتىگەنرەك ئورنىدىن تۇردى. ئۇ

چۈشتىن كېيىن يەنە جىڭ مۇدىردىن قۇرۇق يىڭنە سانجىشنى ئۆگەنگىلى باراتتى. ئۇ ئەمدىلا تالاغا چىقىشىغا، بىرنەچچە ئۇششاق ئوغۇل بالىلار ئىشىك ئالدىدىن پاتراقشىپ قېچىپ كەتتى. ئۇ ئۇششاق بالىلارنىڭ كەينىدىن قوغلاشقا ئېرىندى. چۈنكى ئۇلارنىڭ ئىشىك ئالدىدا قولغا چىققۇدەك، ئوغرىلىغۇدەك ياكى بۇزۇۋەتكۈدەك ھېچنېمە يوق ئىدى. ئىشىك ئالدىدىكى كونا پارتىدا نەچچە جۈپ كونا ئاياغ بار ئىدى. ئۇ ئاياغلار كونىراپ كىيگۈسىز بولۇپ كەتمىگەن بولسا، جىڭ چيۈمۇ بۇ ئاياغلارنى تالاغا تاشلاپ قويمىغان بولاتتى.

جىڭ چيۈ ئىشىك ئالدىدىكى كونا پارتىغا قاراپ ئىختىيارسىز ھەيران قالدى. پارتىنىڭ ئۈستىدە بىر ئەينەك بوتۇلكا، بوتۇلكىدا ياپراقلىرى ياپيېشىل، قىپقىزىل ئېچىلغان بىر دەستە گۈل تۇراتتى. بوتۇلكا قىڭغىيىپ قالغان بولۇپ، سۇيى سىرغىپ ئېقىۋاتاتتى. بىر تال گۈلنى بىر كىم بوتۇلكىدىن سۇغۇرۇپ ئېلىپ يەرگە تاشلىۋەتكەندەك قىلاتتى. بۇ بايىقى ئوغۇل بالىلارنىڭ قىلغان ئىشى ئىدى. ئۇلار بۇ بىر دەستە گۈلنى كۆرۈپ قېلىپ، گۈلدىن بىر تالنى ئوغرىلىغىلى كەلگەن، بوتۇلكىدىن بىر تال گۈلنى ئېلىشىغا، جىڭ چيۈ چىقىپ قېلىپ، ئۇلار گۈلنى تاشلاپ قاچقانىدى.

جىڭ چيۈ بىر پەس تېڭىرقاپ تۇرۇپ كەتتى، بۇ بىر دەستە گۈل دولانا دەرىخى گۈلى بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئويلىدى ئۇ. ئۇ شاپتۇل چېچىكى، قىزىلگۈل ۋە چوغلۇق قاتارلىق گۈللەرنى كۆرگەن، بۇ گۈل ئۇ گۈللەرگە ئوخشىمايتتى. بۇ بىر دەستە گۈلنىڭ رەڭگى لاۋسەن ئۇنىڭغا ئاتاپ ئالغان يۇڭ يىپنىڭ رەڭگىگە يېقىن ئىدى، بۇ چوقۇم دولانا دەرىخى گۈلى. دېمەك، لاۋسەن بۇگۈن ئۇنىڭغا دولانا دەرىخى گۈلى ئەكىلىپ بەرگىلى كەلگەن.

مۇشۇ كۈنلەردە، لاۋسەن دولانا دەرىخى گۈلىنى كۆرگىلى كېلىدۇ، دەپ ئۇنى شىسۇنپىڭدا ساقلىغاندۇر، ئۇ بارمىغاچقا، لاۋسەن دولانا دەرىخى گۈلىدىن ئازراق ئۈزۈپ ئۇنىڭ ئۆيىگە ئەكىلىپ بەرسىمۇ بەرگەندۇر، بىراق جىڭ چيۈنىڭ ئۆيىنىڭ بۇ

يەردە ئىكەنلىكىنى لاۋسەن نەدىن بىلگەندۇ؟ ئۇ لاۋسەن بىلەن بىرىنچى قېتىم ئۇچراشقان چاغنى ئەسلىدى. شۇ چاغدا لاۋسەن: «سىزگە دېمەكچى بولسام، ئامال هامان تېپىلىدۇ» دېگەنىدى. قارىغاندا، ئۇ بۇرۇن رازۇنتچىك بولغانمىكەنە؟

جىك چيۈنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ سوقۇپ كەتتى. هاياجانلىنىپ كېتىۋاتامدۇ ياكى باشقا بىر سەۋەب بارمۇ، ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ئۇ بوتۇلكىغا سۇ ئېلىپ، قولىدىكى گۈلنى بوتۇلكىغا سېلىپ، كارىۋاتنىڭ يېنىدىكى چاققانغىنە پارتىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قويدى. ئۇ گۈلگە بىردەم قاراپ سۆيۈنۈپ كەتكەندەك بولدى، ئۇ مېنى يەنىلا ئەسلەپ تۇرۇپتۇ، دولانا دەرىخى گۈلىنى كۆرۈش ئارزۇسىدا ئىكەنلىكىمنى ئۇنتۇپ قالماپتۇ، ماڭا دولانا دەرىخى گۈلى ئەكىلىش ئۈچۈن شۇنچە يىراق يەردىن كەپتۇ، دەپ ئويلىدى.

ئۇ شېرىن خىياللار بىلەن بىردەم ئولتۇرۇپ، بىر كەمدە ناهايىتى ئېغىر بىر مەسىلىنى ئويلاپ قالدى. لاۋسەن بۇ بىر دەستە گۈلنىڭ يېنىغا بىرەر پارچە خەت قويۇپ قويغانمىدۇ؟ سالاهىيىتىنى بىلدۈرۈپ قويۇش ئۈچۈن بىرەر نەرسە قويۇپ قويۇشى مۇمكىنغۇ؟ بىر دەستە گۈلنى قويۇپ قويۇپ «غىپپىدە» كېتىپ قالماس، بىرەر پارچە خەت قويۇپ قويغان بولسا، ئۇ خەت نەگە كەتتى؟

ئۇلارنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدى خۇددى «ئازادلىق يولى» غا ئوخشاش مەكتەپ بويىچە ئەڭ ئاۋات يەر ئىدى. مەكتەپتىكى ئىككىلا سۇ تۇرۇبىسى جىڭ چيۈلار ئولتۇرغان بىر قاتار ئۆيلەرنىڭ يېنىدا، مەكتەپ ئاشخانىسىنىڭ كەينى تەرىپى جىڭ چيۈلارنىڭ ئۆيىنىڭ ئۈدۈلىدا بولۇپ، ئاشخانىغا تاماق ياكى قاينىقسۇ ئالغىلى ماڭغانلار جىڭ چيۈلارنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىدىن ئۆتسە، تۇرۇبا بېشىدا كىر ـ قات ياكى كۆكتات يۇيۇۋاتقانلارنىڭ هەممىسى ئۇلارنىڭ ئىشكى ئالدىدىكى پارتىنى كۆرۈپ تۇراتتى.

جىڭ چيۇ بۇندىن بۇرۇن يۇز بەرگەن بىر ئىش يادىغا كېلىپ تىترەپ لاغىلداپ كەتتى. جىڭ چيۇ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلاردا، يەن چاڭ ئىسىملىك سىنىپ مەسئۇلى ئارىتام قوشنىسى ئىدى. L پىداگوگىكا

ئۇنىۋېرسىتېتنى پۈتكۈزگەن بۇ قوشنىسىنى ئۇلار «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغان مەزگىللەردە L پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى بويىچە ئەڭ رادىكال ئىسيانچى ھەم باشقىلارنى ئەدەپلەشنى بىلمەيدىغان ئادەم دەپ ئاڭلىغانىدى. كېيىن ئىسيانچىلار نەزەردىن چۈشۈپ قېلىپ، ئۇ خىزمەت تەقسىماتى بويىچە بىرقەدەر چەت ھېسابلىنىدىغان K شەھىرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە كېلىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ئىسيان كۆتۈرۈش غەيرىتى ھېلىھەم سۇسلىشىپ قالمىغان، ھە دېسىلا ئادەم چېقىپ ھەم باشقىلارنى ئەدەپلەپ يۈرەتتى.

يەن چاڭ ماتېماتىكا ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ، جىڭ چىۈنىڭ ماتېماتىكا جەھەتتىكى ئىقتىدارىغا قول قويياتتى. ئۇ يوقىلاڭ ئىشلارغا، بولۇپمۇ ئوغۇل ـ قىزلارنىڭ ئارىسىدىكى ئىشلارغا ئارىلىشىشقا ئاجايىپ ئامراق ئىدى. داۋاملىق سىنىپتىكى بىرنەچچە ئوقۇغۇچىنىڭ پېيىغا چۈشۈپ، مەكتەپكە ماتېرىيال يوللاپ، شۇلارنىڭ ئەدىپىنى بېرەتتى. ماتېرىيالى يوللانغان ئوقۇغۇچىلارغا چارە كۆرۈلەتتى. «ھاۋايى ـ ھەۋەس مۇشۇ يەردىن باشلىنىدۇ» دەپ مۇھەببەت مەكتۇپى يازغان ھېلىقى ئوقۇغۇچىنىمۇ مۇشۇ مۇئەللىم ئېنىقلاپ چىقىپ، مەكتەپنىڭ چارە كۆرۈشىگە يوللاپ بەرگەنىدى.

يوقىلاڭ ئىشلارغا ئارىلىشىشقا ئامراق بۇ مۇئەللىم بىر قېتىم جىڭ چىۈغا زىيانكەشلىك قىلغىلى قىل قالغانىدى. ئۇنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپتە جاڭ كېشۇ ئىسىملىك، ئۆڭى قارا، ئۆزى ئورۇق، ئەمما ئۆگىنىش نەتىجىسى يامان ئەمەس بىر ساۋاقدىشى بار ئىدى. جاڭ كېشۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى K شەھىرىدىكى كىمىسازلىق زاۋۇتىدا ئىشلەيتتى، ئانىسى كىچىكرەك مەنسەپدار ئىدى. شۇ چاغدا كىمىسازلىق زاۋۇتى پەرزەنتلەر مەكتىپى تەسىس قىلىپ، بالىلىرىنى زاۋۇت مەكتىپىگە يۆتكەپ كەتتى. جاڭ كېشۇ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىن باشلاپ جىڭ چىۈ بىلەن بىر مەكتەپتە ئوقۇمىدى.

قايسى چاغدىن باشلاپ يازغىنى نامەلۇم، جاڭ كېشۇ جىڭ چىۈغا مۇھەببەت خېتى

يېزىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ پوچېركىسى چىرايلىق، جۇملىلىرى ئاجايىپ راۋان بولسىمۇ، نېمىشقىدۇر جىڭ چېۋ ئۇنى ياخشى كۆرمەيتتى. جىڭ چېۋ ئۇنى نەچچە قېتىم ئاگاھلاندۇردى، ئۇ يەنىلا پەرۋا قىلماي، مۇھەببەت خېتىنى يېزىۋەردى.

بىر كۈنى جاڭ كېشۇ بىر پارچە مۇھەببەت خېتىنى جىڭ چېۋلارنىڭ ئىشكى ئالدىدا تۇرغان بىر ئەسكى ئاياغنىڭ ئىچىگە تىقىپ قويدى. ئۇ بۇ يەرگە كېمىسازلىق زاۋۇتى ئوتتۇرا مەكتىپىدە دەرس باشلىنىشتىن بۇرۇن كەلمىسە بولمىغاچقا، سەھەر كەلگەنىدى. جىڭ چېۋلار تېخى ئورنىدىن تۇرمىغان، ئارىتام قوشنىسى يەن مۇئەللىم بالدۇر تۇرۇپ كەتكەچكە، ھېلىقى خەتنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ ئۆز بېشىمچىلىك بىلەن خەتنى قولىغا ئېلىپ، قىلىشقا تېگىشلىك ئىشتەك خەتنى ئېچىپ ئوقۇدى.

خەتتە ئالدى بىلەن خەلقئارا ۋە مەملىكەت ئىچىدىكى چوڭ ياخشى ۋەزىيەت، ئاندىن ئۆلكە ۋە شەھەرنىڭ، ئاندىن قالسا، مەكتەپ بىلەن سىنىپنىڭ چوڭ ياخشى ۋەزىيىتى يېزىلغانىدى. ئىككى ـ ئۈچ بەت مۇشۇنداق گەپ بىلەن تولغان، ئوقۇشنىڭمۇ ھاجىتى يوق ئىدى. شۇ چاغلاردا مۇھەببەت خەتلىرى مۇشۇنداق شەكىلدە يېزىلاتتى. مۇشۇنداق يازمايمۇ بولمايتتى. خەتنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا، جىڭ چېۋنىڭ تالانتىغا قول قويىدىغانلىقىنى دەپ، قەھرىمان قەھرىمانىنى تونۇيدۇ، دېگەندەك قاراشنى مۇغەمبەرلىك بىلەن جىڭ چېۋغا پۈرتىپ، جىڭ چېۋدىن يەنە، مەن بىلەن دوست بولۇپ ئويناشنى خالامسىز؟ دەپ سوراشنىمۇ ئۇنتۇپ قالمىغانىدى.

يەن مۇئەللىمگە ئوخشاش بىر ئادەمۇ بۇ ئىشتا جىڭ چېۋنىڭ مەسئۇلىيىتى يوقلۇقىنى بىلمەپ، ياخشى ئوقۇش، يوقىلاڭ خىياللارغا بېرىلمەسلىك توغرۇلۇق تەربىيە بېرىپ، قىزىغا ئوبدانراق گەپ قىلىش كېرەكلىكىنى تاپىلاپ، خەتنى جىڭ چېۋنىڭ ئانىسىغا بەردى. يەن مۇئەللىم مۇھەببەت خېتىنى ھېلىمۇ ياخشى ئۆزىنىڭ كۆرۈپ قالغانلىقى، باشقىلار كۆرۈپ قالغان بولسا، ھەممە يەرگە پۇر كېتىپ، قانداق ئىشلار بولۇپ كېتىدىغانلىقى توغرۇلۇق خۇددى تۆھپە يارانقان ئادەمدەك سۆزلەپ كەتتى.

جىگ چىۋ كېيىن خەتنى ئوقۇپ، جاگ كېشۇنىگ ئىككىسى ھەققىدە مۇھەببەت تارىخى ياساپ چىقمىغانلىقى ئۈچۈن تەڭرىگە رەھمەت ئېيتتى، بولمىسا جەزمەن چوگ ۋەقە چىقىپ كەتكەن بولاتتى، ئەمما قورقۇپ كەتكەن جىگ چىۋنىگ ئانىسى ھارام بولۇپ قالغىلى تاس قالدى. كونىلاردىن قالغان «قىلدىن كەتتىگ، قىرىقتىن كەتتىگ» دېگەن تەنبىھنى شىپى كەلتۈرۈپ جىگ چىۋنىگ راسا ئەدىپىنى بەردى.

جاگ كېشۇغا ئوخشاش بۇنداق ئادەملەردىن جىگ چىۋ بەكمۇ بىزار ئىدى، لېكىن قورقۇپمۇ كەتمەيتتى، ئۇلار بىلەن ئەزەلدىن پاراڭلاشمايتتى. لاۋسەننىگ خېتىغا قارىتا، ئۇنىڭدا بۇنداق ئىشەنچ يوق ئىدى. لاۋسەن جەزمەن خەت يازدى، دەپ ئويلىغانسېرى قورقۇپ كېتەتتى. جىگ چىۋ سومكا ئەكىلىشنىگ ئارىلىقىدا بىر پارچە خەت يازغان ئۇنىڭدەك بىر «قەلەم ئىگىسى» بۇ قېتىم خەت يازماسمۇ؟ ئۇ خەتنى بىر دەستە گۈل بىلەن بىرگە قويۇپ قويغان بولسا، ئىشىكنىگ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىرەر قارا يۈز خەتنى ئېلىپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن، دېگەندەك ئويلاردا بولدى.

173 جىگ چىۋ تاقىتى تاق بولۇپ ھېلىقى ئۇششاق بالىلارنى تاپتى، ئۇلار خەت كۆرمىگەنلىكىنى، گۈلدىن بىر تال ئېلىپ ئوينىماقچى بولغانلىقىنى، قالغان ئىشلارنى بىلمەيدىغانلىقىنى دېدى. ئۇ بالىلاردىن گۈلنى شۇ يەرگە قويۇپ قويغان ئادەمنى، ئىشىگ ئالدىغا بېرىپ، بىرەرسىنى كۆرگەن ـ كۆرمىگەنلىكىنى سورىدى. ئۇششاق بالىلار ھېچكىمنى كۆرمىگەنلىكىنى دېدى.

جىگ چىۋنىگ كۆڭلىدىكى ئەندىشىلىگ تۇمانلار تارقاپ، خىلىلا خاتىرجەم بولۇپ قالدى. ئۇ بۇ ئىش ئۈستىدە سەۋدايىلاردەگ مۇلاھىزە يۈرگۈزۈشكە باشلىدى. ئۇ خەتكە نېمىلەرنى يازغاندۇ؟ ناۋادا ئۇ خېتىدە، كەينىگە چۈشكەن ئىدىم، دەپ يازغان بولسا... جىگ چىۋ بۇنىڭدىن ئۇنچىۋالا قورقۇپ كەتمەيتتى، چۈنكى بىرەرسىنىگ بىرەر قىز بالىنىگ كەينىگە چۈشۈشى ھېچقانداق گۇناھ ئەمەس ئىدى. لاۋسەن ئۇنداق دەپ يازمايدۇ، جەزمەن ئىككىمىزنىگ ئىشلىرى، تاغدا بىللە ماڭغان ھېلىقى چاغدا

قولىڭىزنى ماڭا بەرگىنىڭىز، سىزنى باغرىمغا تېڭىپ قۇچاقلىغىنىم ھېلىمۇ يادىڭىزدىمۇ... دەپ يېزىشى مۇمكىن، دەپ يۈرەكلىك جەزم قىلدى.

مۇشۇنداق خەت يەن چاڭغا ئوخشاش ئادەملەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا، ئۇنىڭ ھاياتى پۈتۈنلەي ۋەيران بولاتتى، ئانىسى بىلەن سىڭلىسىمۇ ئوخشاشلا بالاغا قالاتتى. ئەگەر لاۋسەن خېتىگە ئۆتكەن قېتىمغا ئوخشاش ئەكسىيەتچى گەپ ـ سۆزلەرنى يازغان بولسا تېخىمۇ چاتاق ئىدى.

جىڭ چيۈ كىشىلەر مۇشۇ بىر دەستە گۈلدىن باشلاپ تىمىسقىلاپ تەكشۈرۈپ ئىككىسىنىڭ ئىشىنى بىلىپ قېلىش مۇمكىنچىلىكىنى ئويلاپ، بۇ بىر دەستە گۈلنى ئېلىپ قېلىشقا پېتىنالمىدى. ئۇ دەرھال بۇ بىر دەستە گۈلنى قايچا بىلەن كېسىپ، ئۇششاقلاپ ھاجەتخانىغا تاشلىۋەتتى، بوتۇلكىنى ناھايىتى يىراق بىر يەردىكى ئەخلەتخانىغا چۆرۈۋەتتى. شۇ كۈنى ئاخشىمى ئۇ جىددىيلىشىپ تۇرۇۋاتقاندا ئۇخلىيالمىدى. بۇ ئەھۋال نەچچە كۈن داۋام قىلدى، ئۇدا قارا باستى. چۈشىدە ئۇنى يەن چاڭ چاقىرىۋاتقۇدەك، يەن چاڭنىڭ قولىدا بىر پارچە خەت تۇرغۇدەك، ئۇنىڭغا مەسلەڭنى ياۋاشلىق بىلەن تاپشۇر دەۋاتقۇدەك، ئۇنىڭدىن، سەن شىسۇنپىڭ كەنتىدە دەرسلىك تۇرۇش داۋامىدا ئىستىل مەسىلىسى ئۈتكۈزدۇڭمۇ ـ يوق، دەپ سوراۋاتقۇدەك، ئۆزىنى ئاقلاۋاتقۇدەك، بىراق ئۇنىڭ گېپىگە ھېچكىم ئىشەنمەيۋاتقۇدەك، ئىككىسىنى يۈزلەشتۈرۈش ئۈچۈن لاۋسەننى چاقىرتىپ كەپتۇدەك. لاۋسەن: «ئىقرار قىلىڭ. سىز شۇ چاغدا قولىڭىزنى تۇتۇپ مېڭىشىمغا رازى بولغان ئەمەسمىدىڭىز؟» دېگۈدەك. جىڭ چيۈ لاۋسەننىڭ بۇنچىلىك تېز مەسىلە تاپشۇرۇپ، پۈتۈن مەسئۇلىيەتنى ئۆزىگە ئارتىپ قويۇشىنى ئويلىماپتۇدەك. ئۇ لاۋسەننى تىللىماقچى بولسىمۇ، ئاۋازى چىقمايۋاتقۇدەك. ئاندىن كېيىن لاۋسەن شۇ كۈنكى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى يېزىپتۇدەك. مەكتەپ لاۋسەننى يېنىك بىر تەرەپ قىپتۇدەك، ئۇنى سەھنىگە سۆرەپ ئاچىقىپ، كۆپچىلىكنىڭ كۈرەش قىلىشىغا تاشلاپ بېرىپتۇدەك. نېمە بولغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەي تۇرغۇدەك. كۆپچىلىك بوينىغا بىر

قاتار كونا ئاياغلارنى ئېسىپ، ئۇنى كوچىدا سازايى قىلىپ يۈرگۈدەك. بىر قولىدا دۇمباق، يەنە بىر قولىدا دۇمباق چوكىسى، بىردەم مېڭىپ توختاپ دۇمباقنى چېلىپ تۇرۇپ، مەن بۇزۇق! كۆپچىلىك مېنى كۈرەش قىلىڭلار! مەن نومۇسسىز سېسىق ئايال! مەن باشقىلار بىلەن بۇزۇقچىلىق قىلىشقان! دەپ ۋارقىراۋاتقۇدەك.

جىك چېۋ قورقۇپ ئويغىنىپ كەتتى. تەرلەپ سۇ بولۇپ كەتكەندى. بۇنىڭ چۈش ئىكەنلىكىگە خىلىدىن كېيىن ئىشەندى. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدا، كوچىدا سازايى قىلىنغانلارنى كۆرگەنىدى. باشقىلارنىڭ بىر ئايالنى، بۇرۇن پاھىشە ئىدى، دېگەنلىكى ھازىرمۇ ئۇنىڭ يادىدا. ئۇ ئايال ئازادلىقتىن كېيىن ياخشى ئادەم بولۇپ كەتكەن، توي قىلغان، ئوغۇل بالىدىن بىرنى بېقىۋالغانىدى. بېقىۋالغان ئوغلى جىڭ چېۋ بىلەن بىر سىنىپتا ئوقۇيتتى. ئۇ ئايال سازايى قىلىنىپ نەچچە كۈن ئۆتمەي ئۆزىنى يېقىن ئەتراپتىكى بىر پاسكىنا كۆلچەككە تاشلاپ ئۆلۈۋالدى. قورسىقى سۇ كىرىپ كۆپۈپ كەتكەنىدى. قولىمىز پاسكىنا بولۇپ كېتىدۇ، دەپ كۆلچەكتىن سۇزۇپ ئالىدىغان ئادەم چىقماي جەسىتى كۆلچەكتە نەچچە كۈنگىچە لەيلەپ تۇرغانىدى. جىڭ چېۋ خەقلەرنىڭ ئۇ ئايالنى نېمىشقا «بۇزۇق» دەيدىغانلىقىنى، «بۇزۇقچىلىق» دېگەن گەپنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى. شۇنىڭدىن كېيىن، يالاڭئاياغ يۈرۈشكە رازى ئىدىكى، ئەسكى ئاياغ كىيىشكە زادىلا رايى بارمىدى. «بۇزۇقچىلىق قىلىش» گېپىنى ئاڭلىسا كۆڭلى ئېلىشىپ كېتىۋاتقاندەك بولاتتى.

جىڭ چېۋنىڭ كۈنلىرى دەككە ـ دۈككىدە ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. مەكتەپ قورۇسىدىكى مۇئەللىملەرنى كۆرگەندە، ئۇلار ئۆزىگە باشقىچە قاراۋاتقاندەك، لاۋسەننىڭ خېتىنى قولدىن ـ قولغا ئېلىپ ئوقۇغاندەك تۇيۇلۇپ كېتەتتى. جىڭ چېۋ ئۇلارغا چۈشەندۈرمەكچى بولاتتى. بىراق يۈرىكى پوك ـ پوك بولغاچقا، قانداق چۈشەندۈرۈشنى بىلمەيتتى. ئۇ خەتنى زادى كىم ئېلىپ كەتتى، بىلمەيتتى. ئۇلار قانداق قىلغاندا يەنمۇ كۆپ ماتېرىيالغا ئېرىشكىلى بولىدۇ، ئۇنىڭغا قانداق چارە كۆرۈش كېرەك، مۇشۇ ئىش ئۈستىدە مەسلىھەتلىشىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى.

بىر ھەپتە شۇنداق ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ئەسەبلىرى ھازىرلا يېمىرىلىپ كېتىدىغاندەك بولدى. ئۇ لاۋسەنگە ھوشىنى تېپىۋېلىشنى ئاگاھلاندۇرۇپ قويۇش نىيىتىدە، بىر پارچە خەت يازماقچى بولدى. ئۇ خەتنى پوچېركىسنى قايتا ـ قايتا ئۆزگەرتىپ يازدى، لېكىن خەتكە ئىسمىنى يېزىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. ئۇ مەكتەپتىكىلەر لاۋسەن ئىككىسىنى نازارەت قىلىۋاتقان بولسا، بۇ بىر پارچە خەتنىڭ ئۇلارغا دەستەك بولۇپ قېلىشىدىن قورقتى. جىڭ چيۇ لاۋسەندىن ئۆزىنى ئۇنتۇپ كېتىشىنى، ئۆزىگە ئەمدى گۈل ئەكىلىپ يۈرمەسلىكىنى ئۆتۈندى، بولمىسا ھەر ئىككىلىسىنىڭ ئىستىقبالىنىڭ قولىدا ۋەيران بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى دېدى. ئەمما يازغان خېتى ئۆزىگە يارىمىدى. بۇ خەتنى باشقىلار كۆرۈپ قالسا، لاۋسەن بىلەن چوقۇم بىر ئىش قىلدى، بولمىسا نېمىشقا مېنى ئۇنتۇپ كەت، ئىستىقبالىمىز ۋەيران بولىدۇ، دەيدۇ، دەپ ئەقلىي يەكۈن چىقارغان بولاتتى. شۇنىڭ بىلەن جىڭ چيۇ ئۆزگەرتىپ يېزىپ خېتىدە: «مەن سېنى تونۇمايمەن، نېمىشقا بۇنداق كۆزۈمگە كىرىۋالىسەن، ئۆزۈڭنى سوراپ يۈرۈشۈڭنى ئۈمىد قىلمەن» دېدى قەھرى بىلەن. بۇ خەتمۇ ئۆزىگە يارىمىدى، مۇشۇنداق سوغۇق تەلەپپۇزدا شەپقەتسىزلىك بىلەن يېزىلغان خەتنى ئوقۇسا، لاۋسەن ئىزاغا چىدىماي ھەممە ئىشنى ئاشكارىلاپ، ھەتتا كۆپتۈرۈپ يېزىپ مەكتەپكە ئەۋەتىۋەتسە، بۇ تېخىمۇ پاجىئەلىك بولمامدۇ؟ بىرى ھەربىي رايون قوماندانلىقىنىڭ ئوغلى، بىرى پومېشچىكنىڭ قىزى. مەكتەپ كىمگە ئىشىنىدۇ، بۇنىمۇ سوراش كېتەمدۇ؟ جىڭ چيۇ بۇنداقمۇ يېزىپ باقتى، ئۇنداقمۇ يېزىپ باقتى، ئاخىرى قىسقا قىلىپ بىر پارچە خەت يېزىش خىيالىغا كەلدى. ئۇنى ئىمكان بار رەنجىتىپ قويمايدىغان، قوقاق سېلىش رولىنى ئويناپدىغان، سالقىن، ئەدەپلىك ۋە يوچۇن تەلەپپۇزدا يېزىلغان بۇ خەت ئون ئالتە خەتتىن تەركىب تاپتى:

ئازاب دېگىزى چەكسىز بىپايان،

قايتمىسام ئارقىغا يوقسەن شۇ ھامان.

ئۆتكەن ئىشقا سالاۋات قىلمىسام،

ھامان بىركۈنى قىلىسەن پۇشايمان.

16

جاڭ چيۇ لاۋسەننىڭ ئېنىق ئادىرىسىنى بىلمىسىمۇ، شىئۇنپىڭ كەنت ئادىرىسىنىڭ كەينىگە «قېدىرىپ چارلاش ئەترىتى» دەپ يېزىپ قويىدى، ھېچنېمە ئەۋەتمىگىنىگە قاراپ لاۋسەننىڭ خەتنى تاپشۇرۇپ ئالىدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى.

پات ئارىدا يازلىق تەتىل بولىدىغانلىقىدىن جاڭ چيۇ بەك خۇشال ئىدى. يازلىق تەتىلدە ئۇ يەنە قار ائىش قىلاتتى. يازلىق تەتىلدە بىر كۈنمۇ دەم ئالماي ئىشلىسە 90 ـ 80 يۈەن تاپالايدىغانلىقىنى مۆلچەرلىدى. قولىغا پۇل كىرمەستىن تۇرۇپ خامچوت تۇزۇلۇپ بولۇندى. ئاۋۋال لاۋسەننىڭ پۇلىنى بېرىۋېتىپ ئانىسىغا گىرىلكا ئالىدىغان بولدى. ئانىسىنىڭ كېسىلى قوزغىلىپ قالسا داۋاملىق بېلى ئاغرىيتتى. ئاغرىغان يەرگە گىرىلكا قويۇشقا توغرا كېلەتتى. ئەينەك بوتۇلكىغا سۇ قاچىلاپ، شۇنى گىرىلكا ئورنىدا ئىشلىتەتتى. لېكىن بوتۇلكىدىن بەزىدە سۇ چىقىپ كېتەتتى، قاپلاش دائىرىسىمۇ چەكلىك ئىدى.

جاڭ چيۇ ئىش ھەققىنى ئالغان ھامان چوشقا بېشىنىڭ يېرىمىنى ئېلىپ ئۆيدىكىلىرى بىلەن بىللە يېيىشنى پىلانلىدى. چۈنكى بىر جاڭ گۆش بېلىتىگە چوشقا بېشىدىن ئىككى جاڭ كېلەتتى. چوشقىنىڭ قۇلىقى بىلەن تىلىنى تۇزلاپ قويۇپ، زاڭاق گۆشىنى قورۇپ يېسە، قالغىنىنى شورپا قىلسا بولاتتى. ئۇنىڭ سامساق كۆكى بىلەن قورۇلغان چوشقا گۆشى قورۇمىسىنى ئويلاپ ئاغزىغا سېرىق سۇ كېلىپ كەتكەندەك بولدى. شۇ تاپىنىڭ ئۆزىدىلا چوشقا بېشى ئالغۇسى كەپكەتتى. ئۇلار دائىم نەچچە ئاي گۆش دىدارى كۆرمەيتتى. شىئۇنپىڭ كەنتىدە، لاۋسەن ئەكەلگەن گۆشنى يېگەندە، ئانىسى بىلەن سىڭلىسىغا قىسىنىپ كەتكەندى، چۈنكى ئۇلارغا ئاپىرىپ

بېرەلمەيتتى.

يازلىق تەتىلدە ئىشلەپ سىڭلىسىغا چوقۇم يازلىق كىيىم ئېلىپ بەرمەكچى بولدى. ئۇ ئاكىسىنىڭ كونا كىيىمىنى كىيىپ، باشقىلارنىڭ مازاق قىلىشىغا ئۇچرىغىنىدى. شۇڭا سىڭلىسىنى بۇنداق ئاھانەتكە قالدۇرماسلىق نىيىتىگە كەلدى. ئۇ يەنە سىڭلىسىغا ئارا قونچلۇق رېزىنكە ئۆتۈك ئېلىپ بېرىشنى ئويلىدى. بۇ بەتخەجلىك قىلغانلىق بولاتتى. ئەمما سىڭلىسى ئارا قونچلۇق رېزىنكە ئۆتۈك كىيىشنى ئۇزۇندىن بۇيان ئارزۇ قىلىپ كېلىۋاتاتتى. سىڭلىسىنىڭ بۇ ئارزۇسىنى ئۇنىڭ باشقىلارنىڭ ئارا قونچلۇق رېزىنكە ئۆتۈكىگە ھەۋەس بىلەن قاراپ قالغىنىدىن كۆزلىرىدىن بىلىۋالغانىدى.

ئاكىسى ئاشلىق نورمىنى قەرزگە ئېلىپ يەپ ئەترەتكە قەرزدار ئىدى. ئۇ يەنە ئاكىسىنىڭ قەرزىنى ئازراق بولسىمۇ ئۇزۇشۇپ بەرمەكچى بولدى. زىيالىي ياشلار يېزىدا يەيدىغىنى يوق، كەمبەغەل دېھقان ۋە تۆۋەن دېھقانلارنىڭ ئېتىزلىقىدىكى كۆكتات، كاتەكلىرىدىكى توخۇلارنى ئوغرىلاپ يەپ قويىاتتى. نۇرغۇن جايلادا زىيالىي ياشلار بىلەن دېھقانلار ئارىسىدا ئۆچمەنلىك شەكىللەنگەنىدى. ئۇلار داۋاملىق تۇتۇشۇپ قالاتتى. بەزىدە نەچچە يېزىنىڭ دېھقانلىرى بىرلىشىپ زىيالىي ياشلارنى، نەچچە يېزىنىڭ زىيالىي ياشلىرى بىرلىشىپ دېھقانلارنى ئۇراتتى. قانلىق ۋەقە يۈز بېرىپ، ھەممە ئادەم ئەنسىزلىككە چۈشۈپ قالغانىدى.

يېقىندا، جىڭ چيۈنىڭ ئاكىسى تاياق يەپ يارىلاندى، يۈز ـ كۆزى ۋە بەدىنى كۆك ئىدى. ئاكىسى ئۆزىنىڭ پېشانىسى ئوڭ، تەلەيلىك ئىكەنلىكىنى دېدى. چۈنكى شۇ قېتىم ئۆزى بىلەن تەڭ تاياق يېگەنلەرنىڭ ئارىسىدا ئۆزىدىن باشقىلارنىڭ سۆڭىكىنىڭ زەخمىلەنگەنلىكىنى، ھەتتا بەزىلەرنىڭ تاياق زەربىسىدە ئورنىدىن تۇرالماي يېتىپ قالغانلىقىنى، ئۇلارنى باشقىلار كۆتۈرۈپ ئەكەلگەنلىكىنى، ئۇ تۇرغان ئەترەتتىكى نەچچە زىيالىي ياش تېز يۈگۈرگەنلىكتىن تېرىلىرى زەخمىلەنگەنلىكىنى دەپ بەردى.

شۇ قېتىم تاياق يېگەن زىيالىي ياشلار ۋە ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى K شەھىرىدە باش قوشۇپ قانداق قىلىش توغرۇلۇق مەسلىھەتلەشتى. تاياق يېگەن زىيالىي ياشلار يەرلىك دېھقانلارنىڭ مۇشۇ قېتىم توغرا قىلمىغانلىقىنى، ئۆزلىرىنىڭ ھېچنېمە ئوغرىلىمىغانلىقىنى، ئادەمنى خاتا تونۇپ قېلىپ، قورشاپ، ئېپكەش ۋە گۈرجەك بىلەن ئۇلارنى راسا سالغانلىقىنى بايان قىلدى. دېھقانلار زىيالىي ياشلارغا ئۆچلۈك قىلاتتى. زىيالىي ياشلار يېزىلارغا چۈشۈپ، ئەسلىدىمۇ ئاز بېرىلىپ كېلىۋاتقان گۈڭنىڭ يېرىمىنى ئېلىۋالدى، ئارامىمىزنى بۇزدى، دەپ پۈرسەت تاپسىلا زىيالىي ياشلارنى دۈمبالايتتى. زىيالىي ياشلار چوڭ ئەترەت ۋە كومموناغا بېرىپ ئەھۋال ئىنكاس قىلدى. چوڭ ئەترەت ۋە كوممۇنا بۇ مەسىلىنى بىر تەرەپ قىلمىدى. شۇ قېتىملىق مۇزاكىرىدە ئۇلار دېھقانلار ئۈستىدىن ۋىلايەتلىك پارتكومغا ئەرز قىلماقچى بولدى. تاياق يېگەن زىيالىي ياشلار ۋە ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى تالاي يول ماڭغاندىن كېيىن، ۋىلايەتلىك پارتكوم ئۇلارنى قوبۇل قىلىشقا ئادەم ئورۇنلاشتۇرۇپ، ۋەقەنىڭ جەريانىنى ئاڭلاپ بېقىشقا ماقۇل بولدى.

شۇ كۈنى كەچتە، ئانىسىنىڭ سالامەتلىكى ياخشى ئەمەس، ئاكىسى يارلانغان بولغاچقا، جىڭ چيۈمۇ بىللە باردى. ئانا ـ بالا ئۈچىسى ۋىلايەتلىك پارتكوم چوڭ قورۇسى ئالدىغا كەلدى. چوڭ قورۇنىڭ ئالدىدا قوراللىق پوست بار ئىدى. بەزىلەرنى ئىختىيارسىز قورقۇنچ باستى. يېنىك يارلانغان بىرنەچچە زىيالىي ياش قۇشقۇنغا ئولتۇرۇۋالدى. جىڭ چيۈ ئانىسى، ئاكىسى بىلەن بىللە ئىرادىسى مۇستەھكەم ئادەملەر قاتاردا ۋىلايەتلىك پارتكوم چوڭ قورۇسىغا كىردى. ئۇلارنى كۈتۈۋېلىشقا ۋىلايەتلىك پارتكوم ئاجراتقان خادىم ئۇلارغا، ۋىلايەتلىك پارتكوم شۇجىسىنىڭ يېغىن ئېچىۋاتقانلىقىنى، شۇڭا مەجلىسخانىدا كۈتۈپ بىرىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئۇلار نەچچە سائەت ساقلاپ ئولتۇردى. ۋىلايەتلىك پارتكوم شۇجىسى شۇ چاقچە قارىسىنى كۆرسەتمىدى. نەدىن ئاڭلىغان بىرەيلەن: «ۋىلايەتلىك پارتكوم شۇجىسى بىرەيلەنگە ھەمراھ بولۇپ تاماق يەپ، ئازراق ھاراق ئىچىپ قويۇپتۇ. بۈگۈن قوبۇل

قىلامدۇ ـ يوق بىلگىلى بولمايدۇ» دېدى.

جىك چىۋ بۇ گەپتىن ئىختىيارسىز لاۋسەننىڭ نامىنى ئەسلەپ قالدى. ئۇ ئادەمۇ چوڭ مەنسەپدار ئىدى. مەنسەپدارلار ھەقىقەتەن ئۆزىنى باشقىلاردىن ئۈستۈن تۇتىدىكەن، ھەتتا جان بىلەن ئوينىشىدىكەن، دېگەن خىيالغا كەلگەن جىك چىۋنىڭ قەلبىدە ئۆچمەنلىك پەيدا بولدى. تاياق زەربىسىدىن ئۆرە تۇرالمىغۇدەك بولۇپ قالغان بىرنەچچە زىيالىي ياش مەجلىسخانىدا ياتسا، ئۇلارنىڭ بېشىدا ئولتۇرغان ئاتا ـ ئانىلار تىتىلداپ كېتىۋاتسا، ۋىلايەتلىك پارتكوم شۇجىسى بولسا غېمىدە يوق تاماق يەپ، ھاراق ئىچىپ ئولتۇراتتى.

K شەھىرىدە بىرلا شۆبە ھەربىي رايون بارلىقىنى جىك چىۋ بىلەتتى. لاۋسەننىڭ ئاتىسىنىڭ شۆبە ھەربىي رايون قوماندانى، باشقۇرىدىغان ئورۇننىڭ ۋىلايەتلىك پارتكومدىن چوڭ ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. ئۇ لاۋسەننىڭ قوراللىق پوست تۇرىدىغان چوڭ قورۇدا تۇرىدىغانلىقىنى، لايىقىنىڭمۇ مۇشۇ قورۇدا ئولتۇرىدىغانلىقىنى، لاۋسەننىڭ ئاتىسىنىڭمۇ ئەمەلدارلار تەلەپپۇزىدا گەپ قىلىدىغان ئادەم ئىكەنلىكىنى، گېپىنى خۇددى دوكلات بەرگەندەك، ھە، بۇ، بۇ، دەپ باشلايدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلدى.

جىك چىۋ چوڭ يەڭگىنىڭ، بىز ھەرگىز مەنسەپدارلار بىلەن تەڭ بولالمايمىز، دېگەن گېپىنى يادىغا ئالدى. ئۇ چوڭ يەڭگىنىڭ گېپىنى چۈشەنگەنىدى. ۋىلايەتلىك پارتكوم چوڭ قورۇسىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ بېۋاستە تەسىراتقا ئىگە بولدى. لاۋسەن ئىككىسىنىڭ بىرسى ئاسماندا، بىرسى يەردە، ئىككى دۇنياغا مەنسۇپ ئادەم ئىدى. ئۇ شۇ تاپتا ۋىلايەتلىك پارتكوم شۇجىسى ئەمەس، بەلكى لاۋسەننىڭ ئاتىسىنى ساقلاپ ئولتۇرغاندەك قەلبى غەزەبكە ۋە نارازىلىققا تولدى. ئۇلار مەنسەپنى بۇنداق تۇتماي، خەلق ئۈچۈن تۇتسا بولاتتى. لاۋسەننىڭ ئاتىسىمۇ پۇقرالارغا مۇشۇنداق مۇئامىلە قىلىشى مۇمكىن ئىدى. ئۇلار يەنە بىردەم ساقلىدى. بىركەمدە ئۇ نەچچە ئاتا ـ ئانا، بۇ بىر توزاقمۇ ـ قانداق؟ بىزنى بۇ يەردە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، ئەسكەر يۆتكەپ

كېلىپ، بىزگىمۇ باشقا جىنايەت ئارتالمايدۇ، ئىنقىلابىي ھاكىمىيەت ئورگىنىغا باستۇرۇپ كىرگەن» دەپ ھەممىمىزنى تۇتۇپ تۇرمىگە تاشلىۋېتەمدۇ ـ نېمە؟ دەپ قورقۇشقا باشلىدى.

بۇ گەپ بىلەن ئولتۇرغانلار جىددىيلەشتى، جىڭ چيۈنىڭ ئانىسى:

ــ يۇرۇڭلار، كېتەيلى، بۇ قالپاققا باشقىلار بەرداشلىق بەرگىنى بىلەن بىزگە ئوخشاشلار بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. تاياق يېگەن بولسا بوپتۇ، ئۆزىنىڭ شورى، ئاشۇ دېھقانلارنى تۇتىدۇ، دەپ ۋىلايەتلىك پارتكوم شۇجىسىدىن ئۈمىد كۈتۈپ ئولتۇرامدۇق؟ زىيالىي ياشلار نېمىلا دېگەن بىلەن يېزىلارغا كەمبەغەل دېھقان ۋە تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ تەربىيەسىنى ئالغىلى بارغان، دېھقانلار ئۇلارنى ئەپكەش بىلەن تەربىيەلىگەن بولسا، ئىشنىڭ تۈگىگىنى شۇ، ــ دېدى.

جىڭ چيۈ ئانىسىنىڭ يۈرەكسىزلىكىگە بەك ئۆچ ئىدى. ئۇ ئانىسىغا:

ــ قورقىمىز، سىز كېتىۋېرىڭ. مەن ساقلاپ ئولتۇرۇۋېرىمەن، ــ دەپ جايىدا ئولتۇرۇۋەردى. ئانىسى نائىلاج قىزىغا ھەمراھ بولۇپ ئولتۇردى. ئاخىرى بىر كادىر كەلدى. ئۇ ۋىلايەتلىك پارتكوم شۇجىسى ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ قانداق كادىر ئىكەنلىكىنىمۇ ھېچكىم بىلمەيتتى، ئىشقىلىپ ۋىلايەتلىك پارتكومغا ۋەكىللىك قىلاتتى. زىيالىي ياشلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى ئەھۋالنى بىر قۇر بايان قىلغاندىن كېيىن، ئۇ خاتىرىسىگە شارتىلدىتىپ يېزىۋېلىپ، كۆپچىلىك قايتىپ كېتىشنى ئېيتتى.

كېيىن بۇ ئىشنىڭ ھېچقانداق خەۋىرى بولمىدى. جىڭ چيۈنىڭ ئانىسى ئۆز ـ ئۆزىگە تەسەللىي بېرىپ:

ــ بولدىلا، بۇ ئىشمۇ تۈگىدى. زىيالىي ياشلارنى تۇتۇپ، ئۇلارغا چارە كۆرمىگىنىگە شۈكرى، ــ دېدى. ئاندىن ئوغلىنى كۆزىگە ياش ئېلىپ تۇرۇپ يېزىغا يولغا سېلىپ قويدى. ئاكىسى تۇرۇۋاتقان ئەتراپتىكى دېھقانلار ئۆزلىرىنىڭ ئۈستىدىن ئەرز قىلىنغان ئىشنى ئۇقۇپ، سەل چۆچۈپ، جىڭ چيۈنىڭ ئاكىسىنى خاماڭغا

قارايدىغان ئىشقا قويغانىدى. خامانغا قاراش ئېتىز ـ ئېرىق ئىشىدىن يېنىك بولسىمۇ، لېكىن بىر كۈندە يېرىم ئەمگەك كۈچى قاتاردا گۈڭ ئالغىلى بولاتتى. يىل ئاخىرىسىدا نورما ئاشلىق ئېلىش ئۈچۈن نۇرغۇن پۇل خەجلەشكە توغرا كېلەتتى.

جاڭ چيۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش تۇرلۈك خىراجەتلەرنى ئويلاپ، تەتىلىنىڭ بىرىنچى كۈنىلا ئانىسىغا ئۆزىنى «كېلىن سىڭىل» لەقەملىك ھېلىقى مەكتەپدىشىنىڭ ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ مۇدىرى بولۇپ ئىشلەۋاتقان ئانىسىنىڭ يېنىغا ئاپىرىشنى ئېيتتى. ئۇ قارا ئىش قىلماقچى بولغانىدى.

ئانا ـ بالا ئىككىسى ئەتىگەندە «كېلىن سىڭىل» لەقەملىك مەكتەپدىشىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئانىسىنى ساقلاپ تۇردى. «كېلىن سىڭىل» نىڭ ئىسمى لى كۈنمىڭ ئىدى. خەقلەر ئانىسىنى لى مۇدىر دەيتتى. جاڭ چيۇ «كېلىن سىڭىل» دىن خىجىل بولدى، چۈنكى ئىككىسى بىر سىنىپتا كۈندە يۈز كۆرۈشۈپ تۇرسىمۇ گەپلەشمەيتتى، پەقەت ئېھتىياجى چۈشۈپ ئانىسىدىن يارەم سوراپ ئىشىكىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالغانىدى.

لى مۇدىرنىڭ چوڭ ئوغلى جاڭ چيۇنىڭ ئانىسىنىڭ قولىدا ئوقۇغان بولغاچقا، لى مۇدىر جاڭ چيۇنىڭ ئانىسىنى چوڭ كۆرەتتى. ئۇ جاڭ چيۇنىڭ ئانىسىغا ئۇنىڭ كېتىپ تۇرۇشىنى، قىزىغا ئىش تېپىپ بېرىدىغانلىقىنى دېدى. جاڭ چيۇ ھەر يىلى لى مۇدىرنىڭ ئالدىغا ئانىسىنى باشلاپ كېلەتتى ۋە يۈز كۆرۈشتۈرۈپ قويغاندىن كېيىن ئانىسىنى ماڭدۇرۇۋېتىپ، ئۆزى قېپقالاتتى.

شۇ چاغلاردا، قارا ئىشچى لازىم بولۇپ قالغان زاۋۇت ـ كارخانىلار بولۇپ قالسا مۇشۇ ئىشقا مەسئۇل خادىملىرىنى لى مۇدىرنىڭ ئۆيىگە ئەۋەتەتتى. قارا ئىش قىلىدىغانلارغا مەسئۇل قىلىنىپ زاۋۇتتىن ئەۋەتىلگەن خادىملارنى كۆپچىلىك «ئا تەرەپ» دەيتتى.

«ئا تەرەپ» ئادەتتە ئەتىگەن سائەت توققۇزدىن ئىلگىرى ئادەم ئالغىلى كېلەتتى. قارا ئىش قىلىدىغانلار ئەتىگەن سائەت توققۇزدىن كېيىن قالسا، ئىشتىن قۇرۇق

قېلىپ، بىر كۈنى بىكار ئۆتۈپ كېتەتتى. كۆپىنچە ئەھۋالدا ئىش چىقىپ قالسا، ئۇدا نەچچە كۈن ئىشلەپ، ئىش تۈگىگەندىن كېيىن، يەنە لى مۇدىرنىڭ ئىشىكىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئىش كۈتەتتى.

شۇ كۈنى ئىش كۈتۈپ ئولتۇرغانلارنىڭ ئارىسىدا يەنە ياشانغان بىر ئايالمۇ بار ئىدى. قانچە ياشقا كىرگەنلىكىنى بىلگىلى بولمايتتى. ئىشقىلىپ چىشلىرى چۈشۈپ كەتكەنىدى. ئۇ ئايالنى جىڭ چيۇ بۇرۇن بىللە قارا ئىش قىلغاچقا تونۇيتتى. باشقىلار ئۇنى، فامىلىسى «توڭ» بولسا كېرەك « توڭ مومای» دەيتتى. ياشىنىپ قالغان تۇرۇقلۇق يەنىلا سىرتلاردا قارا ئىش قىلىپ يۈرگەن بۇ ئايالنى جىڭ چيۇ «توڭ هاما» دەپ ئاتاشنى مۇۋاپىق كۆرەتتى. «توڭ هاما» نىڭ ئوغلى كۇرەش ئۇستىدە تاياق يەپ ئۆلۈپ كەتكەن، ئەمدىلا مەكتەپكە كىرگەن بالىسىنى كېلىنى تاشلۇۋېتىپ كېتىپ قالغان، بۇ بالا هازىر «توڭ هاما» نىڭ قولىغا قالغان، بۇنى جىڭ چيۇ باشقىلاردىن ئاڭلىغانىدى. «توڭ هاما» ئۆلۈپ كەتسە، بۇ بالا قانداق كۈن ئالىدۇ، بۇ بىر سىر ئىدى.

183 ئۇلار بىردەم ئولتۇرۇۋېدى، ئادەم ئالغىلى كەلگەن «ئا تەرەپ» قاۋۇل بىر ئەمگەك كۈچى كېرەكلىكىنى ئېيتتى. چۈنكى بۇ دەريا بويىغا توختىتىپ قويۇلغان يۈك پاراخوتىدىن قۇم چۈشۈرۈپ، قۇمنى قىرغاققا توشۇيدىغان ئىش ئىدى. جىڭ چيۇ مەيدىسىگە ئۇرۇپ ئوتتۇرىغا چۈشتى. «ئا تەرەپ» جىڭ چيۇنى ئاجىز كۆرۈپ قالدى بولغاي، قىزلارنى ئالمايدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ قۇم توشۇيالمايدىغانلىقىنى دېدى. لى مۇدىر نائىلاج جىڭ چيۇغا يېنىكرەك ئىش تېپىپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئۇلار يەنە بىردەم ساقلاپ ئولتۇردى. بۇ قېتىم «ئا تەرەپ» خاڭ سوقۇشقا ئادەم ئالغىلى كەلگەنىدى. جىڭ چيۇ يەنە مەيدىسىگە ئۇرۇپ ئوتتۇرىغا چىقتى. لېكىن «ئا تەرەپ» ئۇنى بەك ياش هەم يۇزى نېپىز ئىكەن، خاڭ سوقۇۋېتىپ ناخشا ئېيتىدىغان گەپ، دەپ ئالمىدى. جىڭ چيۇ ئۆزىنىڭ قورقمايدىغانلىقىنى، يۈرەكلىك ناخشا ئېيتالايدىغانلىقىنى دېدى. «ئا تەرەپ»:

ـــ ئەمسە ناخشا ئېيتىپ بېقىڭ، ئاڭلاپ باقاي، ـــ دېدى.

ئۇ ئادەم جىڭ چيۈنىڭ كۆزىگە بىر قىسما كۆرۈنۈپ كەتتى، «كېلىن سىڭىل» يېنىدا تۇراتتى. ئۇ ناخشا ئېيتقىلى ئۇنمىدى.

ـــ مەن دېدىمغۇ؟ سىزدە ناخشا ئېيتقۇدەك جۇرئەت يوق. بۇ ئىشنى ئوتتۇرا ياشلىق ئاياللار قىلالايدۇ. ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن ھەر تۇرلۈك ناخشىلار چىقىدۇ، ـــ دېدى «ئا تەرەپ».

ـــ ناخشا ئېيتىدىغان جۇرئەت مەندە بار، ـــ دېدى «توڭ ھامما» شۇ يەردىلا ئاغزىنى پۈرۈشتۇرۇپ، ـــ راھىبە بىلەن راھىب قەددىنى كۆتۈردى، كېچە ـ كۈندۈز ياخشى كۆرگەن ئادىمىنى ياد ئېتىدۇ ھەر ئىككىلىسى... ـــ دەپ ناخشىنى باشلۇەتتى.

جىڭ چيۇ ئاڭلاپ بۇنىڭ قانداق ناخشا ئىكەنلىكىنى، ناخشىدا ئەر ـ ئايال ئوتتۇرىسىدىكى ئىش دېيىلمۇاتقانلىقىنى تازا چۈشىنىپ كەتمىگەن بولسىمۇ، لېكىن يېرىم كېچىدە ئايالنىڭ ئەرنى، ئەرنىڭ ئايالنى سېغىنىدىغانلىقىنى بىلەتتى. بۇ ئىشنى جەزمەن قىلالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى. «توڭ ھامما» ئالتۇن باڭغا ئىسمى چىققاندەك خۇشال ھالدا «ئا تەرەپ»نىڭ كەينىدىن كەتتى.

جىڭ چيۇ شۇ كۈنى چۈشتىن ئاۋۋال سائەت ئونغىچە ساقلاپ بولماي، ئىش بولمىغاچقا كۆزى قىيماي كېتىپ قالدى. ئۇ ئۆيدە بىكار ئولتۇرۇپ خۇددى تىكەن ئۇستىدە ئولتۇرغاندەك، بىر يۇەن ئىككى مو پۇلنى بىرسى يانچۇقىدىن سۇغۇرۇۋالغاندەك بولۇپ كەتتى. ئىش ئىزدەپ ئەتە يەنە لى مۇدىرنىڭ ئۆيىگە بېرىش ئۇچۇن، ئەتىكى كۈننىڭ بالدۇراق يېتىپ كېلىشىگە ئىنتىزار بولدى.

ئۇچىنچى كۈنى، جىڭ چيۇغا ئىش تېپىلدى. بۇ يەنىلا قۇم توشۇيدىغان ئىش ئىدى. «ئا تەرەپ» نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا تاپقان ئادەملەرنىڭ بىرمۇنچىسىنىڭ قۇم توشۇشقا چىدىماي قېچىپ كەتكەنلىكىنى، شۇڭا قارا ئىش قىلىدىغان ئادەم ئىزدەپ لى مۇدىرنىڭ ئۆيىگە كەلگەنلىكىنى، دېدى. جىڭ چيۇ خېلى ئۇزۇن ۋاقىت يېلىنىپ

تۇرۇۋالغاچقا، «ئا تەرەپ» ئۇنى ئىشلىتىپ كۆرۈپ بېقىشقا ماقۇل بولدى ۋە ناۋادا بىر كۈن ئىشلەـ ئىشلىمەي قېچىپ كەتسە، يېرىم كۈنلۈك ئىش ھەققىنى بەرمەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. جىك چيۇ دەرھال، مەيلى، دېدى.

ئىش تېپىلغىنى ئۈچۈن جىك چيۇ گويا كومۇنىزم مەزگىلىگە قەدەم قويغاندەك چەكسىز خۇشال بولدى. ئۇ «ئا تەرەپ» بىلەن ئىش ئورنىغا كەلدى. مەدىكارلار دەم ئېلىپ ئولتۇرغاندى، ئاربىسىدا بىرمۇ ئايال يوق بۇ مەدىكارلار جىك چيۇنىڭ قۇم توشۇشقا كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ ھەممىسى سەل ھەيران بولدى. بىرەيلەن نارازى بولۇپ:

ــ سىز قۇمنى ئاز توشۇيسىز، زىيانىنى بىز تارتىمىز. ھېسابتا سىزگە يارىدەم قىلغان بولىمىز. سىز يەنىلا ئىشلىگەن ئىشىڭىزغا قاراپ ھەق ئالىدىغان ئىشنى قىلىڭ. جىق ئىشلىسىڭىز جىق، ئاز ئىشلىسىڭىز ئاز ئالىسىز، ــ دېدى.

كۆڭلى ياخشى باشقا بىرەيلەن:

ــ ھەممىمىز ئىككى ئادەم بىر گۇرۇپپا بولدۇق. بىرىمىز قۇمنى يۇڭ پاراخوتىدىن قىرغاقتا، يەنە بىرىمىز قىرغاقتىن دۆڭگە توشۇيمىز. بىر ئادەمنى قۇمنى پاراخوتتىن قىرغاقتا، قىرغاقتىن دۆڭگە توشۇسا ئۇلگۈدەك چارچاپ كەتمەمدۇ؟ سىز بىلەن بىر گۇرۇپپا بولۇشنى كىم خالايدۇ؟ سىز بىلەن بىر گۇرۇپپا بولغان ئادەم نەچچە قەدەم يولنى ئارتۇق ماڭمامدۇ؟ ــ دەپ سەمىگە سېلىپ قويدى.

جىك چيۇ سوغۇقلا:

ــ ئەنسىرىمەڭ، مەن ئۆزۈم بىلەن ئۆزۈم بىر گۇرۇپپا بولىمەن. توشۇغان قۇمۇم سىلەرنىڭكىدىن ئاز بولمايدۇ، ــ دېدى. «ئا تەرەپ»:

ــ توشۇپ بېقىپ ئاندىن بىرنەرسە دەڭ، بولمىسا زورۇقماڭ، قۇم ئاستىدا قالسىڭىز ئەمگەك سۇغۇرتىسى يوق جۇمۇ، ــ دېدى.

جىك چيۇنى تونۇيدىغان بىرەيلەن:

ــ سىزنىڭ ئانىڭىز مۇئەللىمە، ئازغىنە پۇلنى دەپ قۇم توشۇغىلى مۇشۇ يەرگە

كەلدىڭىزمۇ؟ ــ دېدى.

«ئا تەرەپ» نىڭ كېتىپ قالغانلىقىنى كۆرگەن يەنە بىرەيلەن:

ــ مۇشۇنداق تومۇز يازدا سىزدەك بىر قىز بالىنىڭ بۇ يەردە بولۇپ قېلىشى ھەقىقەتەن بىئەپ. ئىشلەپ ئىسسىپ كەتسەك، كىيىم ـ كېچەكلىرىمىزنى سېلىۋېتىمىز، ئىزا تارتمامسىز؟ ــ دەپ بىمەنە چاقچاق قىلدى.

جىڭ چيۇ ئۇلارغا پىسەنت قىلمىدى. ئۇ ئىچىدە: كىيىم سېلىشتىن خىجىل بولۇشمىسا‌ڭ، مەن قاراشتىن خىجىل بولمەنمۇ؟ دەپ ئويلىغان پېتى بېشىنى كۆتۈرمەي سېۋەت بىلەن ئەپكەشنى تۇزەشتۇردى. ئىش ۋاقتى بولدى. ئۇ بىر توپ ئەرلەر بىلەن يۇك پاراخوتىغا چىقتى. يۇك پاراخوتى بىلەن قىرغاقنى بىر چى كەڭلىكتىكى تاختا كۆۋرۈك تۇتاشتۇرۇپ تۇراتتى. تۆۋەندە دەريا سۇيى دولقۇنلۇق ئىدى، دەريا سۇيى كۆتۈرۈلگەن مەزگىل بولغاچقا، قۇمسىمان لاتقىغا تولغان، رەڭگى قىزغۇچ سۇنىڭ ئەلپازى بەك قورقۇنچلۇق ئىدى. قورقۇنچاق ئادەم تاختا كۆۋرۈكتىن ئەپكەشتە قۇم كۆتۈرۈپ ئەمەس، بەلكى قۇرۇق قول ئۆتۈشتىنمۇ قورقاتتى.

جىڭ چيۇ خېلىدىن بېرى ئەپكەش كۆتەرمىگەچكە، ئەپكەشنى مۇرىسىگە ئېلىۋېدى، مۇرىسى ئاغرىپ كەتكەندەك بولدى. ھېلىمۇ ياخشى، بۇ ئەپكەشنى ئۇزۇن يىل ئىشلەتكەن ئەپكەش بولغاچقا، ئىشلىتىشكە ئەپلىك، ئۇزۇنمۇ ئەمەس، مۇرىدە ئېگىلىپ ھەم تۇزلىنىپ تۇراتتى. ئەپكەش كۆتۈرۈپ باققانلار بىلىدۇ، ئەپكەش مۇرىدە ئېگىلىپ تۇرماي، تۆپتۈز تۇرۇۋالسا، ئادەم بەك ھېرىپ كېتىدۇ. ماڭغان چاغدىكى رېتىمگە ئەگىشىپ ئەپكەش مۇرىدە ئېگىلىپ ھەم تۇزلىنىپ تۇرسا، ئەپكەش كۆتۈرگەن ئادەمگە يۇك جىق يەڭگىللەپ كەتكەندەك بىلىنىدۇ.

ئەپكەشنىڭ ئىككى بېشىدىكى قۇم ئاز دېگەندە يۈز جىڭ چىقاتتى. جىڭ چيۇ ئەپكەشنى مۇرىسىگە قويۇپ تاختا كۆۋرۈكنى دەسسىدى. تاختا كۆۋرۈك قورقۇنچلۇق لەپەڭشىپ، ئۇ ئۆزىنى دەرياغا چۈشۈپ كېتىدىغاندەك ھېس قىلدى. ئۇ سۇ ئۈزەلەيتتى. دەريا بويىدىكى سۇنىڭ ئاستى ساپلا تاش بولۇپ، سۇغا چۈشۈپ كەتسە،

تۇنجۇقۇپ ئۆلۈپ قالمايتتى، لېكىن تاشقا ئۇسۇۋېلىپ يا ياربلىناتتى، يا جېنىدىن جۇدا بولاتتى. ئۇ پەسكە قاراشتىن قورقۇپ، دېمىنى ئىچىگە يۇتۇپ ئالدىغا قاراپ مېڭىپ، تاختا كۆۋرۈكتىن ھەر ھالدا ئامان ـ ئېسەن ئۆتۈۋالدى.

يۈك پاراخوتىدىن قىرغاققا يەتكەن ھامان دۆڭگە ئۆرلەشكە توغرا كېلەتتى. دەريا بويىنىڭ ئەتراپىدىكى ئازراق يەر تۈز، ئۇنىڭ نېرىسى تىك دۆڭ بولۇپ، قۇرۇق قول ئادەمنۇ دۆڭگە يامىشىپ چىققۇچە ھاسىراپ كېتەتتى. دۆڭگە ئەپكەش بىلەن چىقىشنىڭ تەسلىكىنى مۇشۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ. باشقىلارنىڭ نېمىشقا ئىككىسى بىر گۇرۇپپا بولۇۋالغانلىقىنى ئۇ ئەمدى چۈشەندى. چۈنكى ئۇ تاختا كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ قورقۇپ كەتكەچكە، پۈت ـ قولى يۇمشاپ كەتكەنىدى. ناۋادا بىر ئادەم قۇمنى يۈك پاراخوتىدىن قىرغاققا، قىرغاقتا تۇرغان ئادەم دۆڭگە توشۇسا، قۇمنى قىرغاققا ئاپارغان ئادەم قۇرۇق قول كەينىگە يانغاچ ئازراق بولسىمۇ دېمىنى ئېلىۋالغان بولاتتى. پۈتكۈل مۇساپىنى بىر ئادەم يالغۇز باسسا، قۇمنى بىر تىنىقتا مەنزىلگە يەتكۈزۈشكە توغرا كېلەتتى.

جىڭ چيۈنىڭ ھەمراھى يوق، ئامالسىز يالغۇز قۇم توشۇدى. ئىككى يول توشۇغىچە، پۈتۈن بەدىنى چىلىق ـ چىلىق سۇ بولۇپ كەتتى. كۈن ئىسسىپ كەتكەن، ئىچكۈدەك ئۇسسۇلۇق يوق، ئادەم ئۆزىنى ئىسسىق ئۆتۈپ كېتىپ، بېشى قېيىپ قىلىپ چۈشىدىغاندەك ھېس قىلاتتى. جىڭ چيۈ بىر كۈن قۇم توشۇپ بىر يۈەن ئىككى مو ئالىدىغانلىقىنى، بولۇپمۇ ئىككى كۈن ئىش تاپالماي ساراسىمگە چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى ئويلاپ، چىشىنى چىشلىدى. شۇ كۈنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى بىلمەيلا قالدى. ئىشتىن چۈشكەندە، جىڭ چيۈ ھېرىپ ھالىدىن كەتكەنىدى. لېكىن ئۆيگە ئۆزىنى ناھايىتى يەڭگىل تۇتۇپ بارمىسا بولمايتتى. بولمىسا ئانىسى ئۇنىڭدىن يەنە ئەنسىرەيتتى. شۇ كۈنى ئۇ ھەقىقەتەن بەك چارچىغاچقا، كەچلىك تامىقىنى يەپ بولۇپ، ئاندىن يۇيۇنۇپ يېتىپ قالدى.

ئەتىسى، جىڭ چيۈ ئورنىدىن سەھەر تۇرۇپ كەتتى. شۇ تاپتا ھېس قىلمۇاتقان

ئاغرىقنىڭ ئالدىدا تۇنۇگۈنكى ئاغرىق ھېچنېمە ئەمەس ئىدى. پۈتۈن بەدىنى سىرقىراپ ئاغرىپ كېتىۋاتاتتى. مۇرىسىنىڭ تېرىسى سويۇلۇپ كەتكەن، كىيىمى تەگسىلا ئاغرىپ كېتەتتى، ئەپكەشنى توختىماي يۆتكەپ تۇرغاچقا، بوينىنىڭ ئارقا تەرىپىنىڭمۇ تېرىسى سويۇلۇپ كەتكەندى، پۈتلىرى تاش بېسىپ قويۇلغاندەك ئېغىر، ئاپتاپتا كۆيگەن يۈز ۋە بىلەكلىرى، يۈز يۇيغاندا سۇ تەگسىلا ئېچىشىپ ئاغرىيتتى.

ئانىسى جىڭ چيۈنىڭ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئالدىراش يېنىغا باردى ۋە ئۇنى ئىشقا بېرىشتىن توسىدى.

ــ بەك چارچاپ كېتىپسەن، كېچىچە ئىگىراپ چىقتىڭ، بۈگۈن بولدى بارما، ــ دېدى ئانىسى.

ــ مەن ئەسلىدىمۇ ئىگىراپ ئۇخلايمەنغۇ؟ ــ دېدى جىڭ چيۈ.

ئانىسى جىڭ چيۈنىڭ قولىدىن ئەپكەشنى ئېلىۋېلىپ ئۆتۈنگەن تەلەپپۇزدا:

ــ چيۈئېر، بارما، قىز بالا ئەپكەش كۆتۈرۈپ كاردىن چىقىپ كەتسە، كېسەلچان بولۇپ قالىدۇ. ئادىتىڭنى بىلىمەن. ئاغرىپ تارتىپ قالمىساڭ، ئىگىرىماي ئۇخلايسەن. تۇنۇگۈن سەن قاتتىق چارچاپ كەتتىڭ، ــ دېدى.

ــ خاتىرجەم بول، كۆڭلۈمدە سان بار. بەك ئېغىر ئىشلارغا ئۆزۈمنى ئۇرۇپ كەتمەيمەن، ــ دەپ ئانىسىغا تەسەللىي بەردى جىڭ چيۈ.

جىڭ چيۈ ئىككى كۈن قۇم توشۇدى، ئۇنىڭ بىلە قۇم توشۇۋاتقانلار جىڭ چيۈغا ياخشىراق مۇئامىلە قىلىدىغان بولدى. ئۇ گەرچە قىز بالا بولسىمۇ، توشۇغان قۇمى ئەرلەر توشۇغان قۇمدىن ئاز ئەمەس ئىدى. ۋاڭ چاڭشېڭ ئىسىملىك بىرەيلەن دۆڭگە توشۇسا ئادەم بەك ھېرىپ كېتىدىغانلىقىنى، ئۇ قۇمنى يۇك پاراخوتىدىن قىرغاققىچە توشۇسا، ئۆزى قىرغاقتىن دۆڭگە توشۇيدىغانلىقىنى دەپ، مەرتلىك قىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىر گۇرۇپپا بولدى. ۋاڭ چاڭشېڭ ھەر قېتىم تېزرەك مېڭىپ، نەچچە قەدەم يولنى ئارتۇق، جىڭ چيۈ نەچچە قەدەم يولنى ئاز باساتتى. بەزىدە جىڭ چيۈ قۇمنى قىرغاققا يەتكۈزۈپ بولغۇچە، ۋاڭ چاڭشېڭ ئالدىغا بېرىپ جىڭ چيۈنى خىجىل

قىلىپ قويىاتتى، باشقىلارمۇ ئۇ ئىككىسىگە چاقچاق قىلاتتى.

نەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى. جىڭ چيۈنىڭ مۇرىسى بۇرۇنقىدەك ئاغرىمايدىغان، ئۆزىمۇ يېڭى كەلگەن چاغدىكىدەك تىنالماي قالمىدىغان ئىشلارمۇ بولمىدى. ئۇ بۇ ئىش نەچچە كۈندىن كېيىن تۈگىسە، ئىش ئىزدەپ يەنە لى مۇدىرنىڭ يېنىغا بېرىشتىن غەم قىلاتتى، بارغان بىلەن ئىش تېپىلامدۇ ـ يوق، بىر نېمە دېيەلمەيتتى. توشۈپ بولالمايدىغان ھەم تۈگىمەيدىغان ئىش، قەرەلسىز تەتىل، ئۇنىڭ ئۈچۈن دۇنيادىكى ئەڭ بەختلىك ئىش ئىدى.

قۇم توشۇيدىغان ئىش ئاخىرلىشىدىغان كۈننىڭ ئالدىنقى كۈنى ئىدى. جىڭ چيۈ قۇمنى ئەمدىلا قىرغاقتا يەتكۈزۈپ تۇرۇشىغا، ۋاڭ چاڭشېڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ:

ــ ئەكېلىڭ، ماڭا بېرىڭ. سىزنى بىرسى ئىزدەپ كەپتۇ، قىرغاقتا قالدى، بېرىڭ، ــ دېدى.

17

جىگ چىۋ كىمنىگ ئىش ئورنىغا ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى بىلمەي، تېڭىرقاپ قالدى ۋە:

ــ كىملىكىنى بىلەمسىز؟ ــ دەپ ئۇنىڭدىن سورىدى.

ــ بىرسى سىڭلىڭىزدەك قىلىدۇ، يەنە بىرىنى تونۇيالمىدىم، ــ دېدى.

جىگ چىۋ سىڭلىسىنىگ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئانامغا بىر ئىش بولغان ئوخشايدۇ، بولمىسا بۇ پىژغىرىم چۈشتە سىڭلىم مېنى ئىزدەپ ئىش ئورنىغا كەلمەيدۇ، دەپ ئويلاپ پۈت ـ قولى يۇمشاپ كەتتى. ئۇ ئەسلىدە بىر ئەپكەش قۇمنى ھېچبىر قىينالماي قىرغاقتا يەتكۈزگەن بولاتتى. لېكىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ پۈت ـ قولىدا جان قالمىدى. نائىلاج ئەپكەشنى ۋاڭ چاڭشېڭغا بېرىپ، خىجالەتچىلىك ئىچىدە:

ــ سىزنى ئاۋارىچىلىققا سېلىپ قويىدىغان بولدۇم، قىرغاقتا چىقىپ ئۇلارغا يولۇقۇپ قويۇپلا يېنىپ كېلىمەن، ــ دېدى.

ئۇ ئالدىراش دۆڭگە چىقىپ، دەرەخ سايىسى ئاستىدا تۇرغان سىڭلىسىنى كۆردى، يېنىدا يەنە بىر قىز تۇراتتى، سىنچىلاپ قاراپ ئۇنىڭ چاڭفاڭ ئىكەنلىكىنى تونۇدى، جىگ چىۋ يېنىك تىندى.

ــ چاڭفاڭ، سىزمىدىڭىز؟ مەن تېخى... ــ دېدى.

چاڭفاڭ قولياغلىقى بىلەن ئۆزىنى يەلپۇپ تۇرۇپ:

ــ نېمىدېگەن ئىسسىق كۈن بۇ، مۇشۇنداق ئىسسىق كۈندە نېمىدەپ بۇ يەردە ئىشلەپ يۈرۈيسىز؟ ــ دېدى.

جىگ چىۋ ئۆزىنى سايىغا ئېلىپ:

ــ بۇگۈن كەلدىڭىزمۇ؟ بۇگۈنلا كېتەمسىز؟ ــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن، ئۇنىڭ بېشىنى لىڭشىتقانلىقىنى كۆرۈپ، ــ رۇخسەت سوراپ سىزگە ھەمراھ بولاي، ــ دېدى.

جىڭ چيۈ رۇخسەت سوراشتىن خىجىل بولاتتى. ۋاڭ چاڭشېڭ ئۆزى يالغۇز قۇم توشۇسا، ئۇنى جاپاغا سېلىپ قويغانلىق بولمامدۇ؟ رۇخسەت سورىمىسا بۇ يەردە پاراڭلىشىپ ئۇزۇن تۇرغىلى بولمايتتى، باشقىلار پىكىر قىلاتتى. تازا بېشى قېتىپ تۇرغاندا، ۋاڭ چاڭشېڭنىڭ قۇم توشۇپ قىرغاقتا چىققانلىقىنى كۆردى. ئۇ يۈگۈرۈپ بېرىپ ۋاڭ چاڭشېڭغا مەسلىھەت سالدى.

ــ رۇخسەت سوراپ كېتىۋېرىڭ، يالغۇز قۇم توشۇغانغا ھېچنېمە بولۇپ قالمايمەن، ــ دېدى ئۇ.

جىڭ چيۈ رۇخسەت سوراپ سىڭلىسى ۋە چاڭفاڭ بىلەن ئۆيگە يېنىپ كەلدى. چاڭفاڭنىڭ تېخى تاماق يېمىگەنلىكىنى ئۇقۇپ، ئالدىراش تاماققا تۇتۇش قىلدى. ئۆيدە ھېچقانداق كۆكتات يوق ئىدى، ئۆتكەن قېتىم جىڭ چيۈنى ئۇزىتىپ كەلگەندە، چاڭفاڭ ئالغاچ كەلگەن قۇرۇتۇلغان تۇزلانغان كۆكتات، قۇرۇتۇلغان يېسۈېلەكنى ئىسسىق سۇغا چىلاپ ئىككى چىنە قورۇما قۇرۇدى، ئازراق چىلانغان كۆكتاتنى سېلىپ، ئوخشىتىپ شوۋنگورۇچ ئەتتى.

چاڭفاڭ تامىقىنى يەپ بولۇپ، ۋاقىتنىڭ بىر يەرگە بېرىپ قالغانلىقىنى، ماشىنىغا ئولگۈرۈپ كەتمىسە بولمايدىغانلىقىنى دېدى. جىڭ چيۈ ئۇنى بىرنەچچە كۈن ئۇيناپ كېتىشكە دەۋەت قىلىپ، ئېلىپ قېلىشقا ئورۇندى، لېكىن چاڭفاڭ ئۇنىمىدى. جىڭ چيۈ دېمىسىمۇ ۋاقىتنىڭ بىر يەرگە بېرىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى تۇتۇپ قالالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، ماشىنا بېكىتىگىچە ئۇزىتىپ قويماقچى بولدى.

ئىككىسى ئېقىن بويىغا بېرىپ كېمىگە چىقتى. جىڭ چيۈ خىجىل بولۇپ:

ــ ھەر قېتىم كەلگەندە ئۇزۇنراق ئويناماي، مۇشۇنداق ئالدىراپ كېتىسىز، ــ دېدى.

— ئەيىب ئۆزۈمدە. يولنى سوراپ، خەق كۆرسەتكەن تەرەپكە ماڭماي، باشقا بىر تەرەپكە كېتىپ قاپتىمەن. بىرمۇنچە يولنى ئارتۇق ماڭدىم. يولنى تازا ئېسىمدە تۇتالمايمەن، — دېدى.

جىك چىۋ ئۇزۇن يوللۇق ئاپتوبۇس بېكىتىدىن k شەھىرىدىكى 8 - ئوتتۇرا مەكتەپكە بارىدىغان يولنى چاڭقاڭغا شۇئان دەپ بەردى ۋە ئۇنى كېلەر قېتىم يەنە كېلىپ ئويناپ كېتىشكە تەكلىپ قىلدى. كېيىن ئېقىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە، چاڭقاڭ يانچۇقىدىن بىر قەغەز بولاقنى چىقىرىپ، جىك چىۋغا تەڭلەپ:

— مەن سىزنى ئاچام دەپ بىلىمەن. سىز مېنى سىڭلىڭىز دەپ بىلسىڭىز، بۇنى ئېلىپ قېلىڭ، — دېدى.

جىك چىۋ قەغەز بولاقنى چاڭقاڭنىڭ قولىدىن ئېلىپ ئاچتى. ئىچىدە يۇز يۈەن پۇل تۇراتتى. ئۇ ھەيران بولۇپ:

— سىز... ماڭا پۇل بېرىش خىيالىڭىزغا قانداق كېلىپ قالدى؟ — دېدى.

— سىزنى سىرتلاردا كۇنلۇك ئىشلەپ يۈرمىسۇن، دېدىم، — دېدى.

— بۇنچىلىك جىق پۇلنى نەدىن تاپتىڭىز؟

— ئاچام بەردى، — دېدى چاڭقاڭ، — ئۇ جاۋ جىنخەي ئېلىپ بەرگەن سائەتنى سېتىۋەتتى.

جاۋ جىنخەينىڭ چاڭقىنىنىڭ ھېلىقى لايىقى ئىكەنلىكىنى جىك چىۋ بىلەتتى. بىراق، جىك چىۋ ئۇنىڭ سائەتنى سېتىپ، پۇلنى ئۆزىگە بېرىشىنى چۈشىنەلمىدى. چاڭقىن سائەتنى جېنىدىن ئەزىز كۆرىدىغان تۇرسا، سېتىۋېتىمەن دەپلا سېتىۋېتەرمۇ؟ — ئۇ شۇنداق ئويلاپ پۇلنى چاڭقاڭنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ:

— ئاچىڭىزغا مەندىن رەھمەت دەپ قويۇڭ، ئۇنىڭ پۇلىنى ئالالمايمەن، مەدىكارچىلىق قىلسام پۇل تاپالايمەن. باشقىلارغا قەرزدار بولۇپ قالغۇم يوق، — دېدى. چاڭقاڭ پۇلنى قەتئىي ئالغىلى ئۇنىمىدى.

— بايا مەن سىزنى ئاچامدەك كۆرىمەن دېگەن تۇرسام، مېنى يات ئادەم قاتاردا

كۆرۈۋاتىسىزغۇ؟ ــ دېدى ئۇ. ئىككىسى پۇلنى بىر ـ بىرىگە تەڭلىشىپ تۇرۇپ كەتتى. كېمە ھەيدەۋاتقان ئادەم:

ــ سىلەر كىمنى چۆكتۈرۈۋەتمەكچىمۇ؟ ــ دەپ توۋلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى مىدىراشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى. جىڭ چيۇ قىرغاقتا چىققاندا پۈرسەت تېپىپ، چاڭفاڭنىڭ سومكىسىغا سېلىپ قويماقچى بولۇپ پۇلنى سىقىمداپ تۇتۇپ تۇردى.

چاڭفاڭ چىن كۆڭلىدىن:

ــ شۇنچە ئىسسىق كۈندە سىرتتا مەدىكارچىلىق قىلىدىكەنسىز، قۇم توشۇيدىغان ئىشنى مەن جېنىمدا قىلالمايمەن، سىز قانداق قىلالايسىز؟ ھارۋا سۆرەش، قۇرۇلۇشتا ئىشلەش، بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى بىز قىزلار قىلىدىغان ئىشلار ئەمەس، ــ دېدى.

چاڭفاڭنىڭ گېپى جىڭ چيۇغا باشقىچىلا تۇيۇلۇپ كەتتى. ئۇ قارا ئىش قىلىش توغرۇلۇق ئەزەلدىن چاڭفاڭغا بىرنەرسە دەپ باقمان ئەمەس ئىدى. «ھارۋا سۆرەش»، «قۇرۇلۇشتا ئىشلەش» بۇ تەپسىلاتلارنى چاڭفاڭ قانداق بىلىپ قالغاندۇ؟ ئۇ چاڭفاڭدىن:

ــ بۇ پۇل راست ئاچىڭىزنىڭمۇ؟ راستىنى دېمىسىڭىز ئالمايمەن، ــ دېدى.

ــ راستىنى دېسەم، ئالامسىز؟

ــ پۇلنىڭ كېلىش مەنبەسىنى دەپ بەرسىڭىز، ئالمەن، ــ دەپ چاڭفاڭنى كولدۇرلاتتى ئۇ.

چاڭفاڭ بىردەم ئارىسالدى بولۇپ، ئاندىن:

ــ ئەمىسە گېپىڭىزدىن يېنىۋالمايسىز. راستىنى دەپ بەرگۈچە، ئالمايمەن دەپ تۇرۇۋالمايسىز، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ بۇ پۇلنىڭ ئاچىسىنىڭ پۇلى ئەمەسلىكىگە ئىشەندى. ئۇ بىردەم ئويلىنىپ:

ــ ئاۋۋال بۇ كىمنىڭ پۇلى ئىكەنلىكىنى دەپ بېرىڭ. مېنى ئاچامدەك كۆرىمەن

دېدىڭىز، مېنىڭدەك ئاچىڭىزغىمۇ ئىشەنمەمسىز؟ ــ دېدى.

چاڭقاڭ يەنە بىردەم ئىككىلىنىپ، ئاخىرى:

ــ بۇ پۇلنى سىزگە لاۋسەن مەندىن ئەۋەتتى. ئۇ ماڭا ئۆزىنىڭ ئىسمىنى چىقارماسلىقنى دېگەن، سىزنى قانداق رەنجىتىپ قويغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيدىكەن. سىزگە مەندىن پۇل ئەۋەتكەنلىكىنى بىلىپ قالسا، ئۇ ئالمايدۇ، دېگەنىدى، ــ دېدى.

چاڭقاڭ جىڭ چيۈنىڭ قولىدىكى پۇلنى كۆرۈپ، ئۇ پۇلنى ئالدى، دەپ ئويلاپ خۇشاللىقىدا:

ــ بۇ ئىشنى ژۇجۇدقا چىقاردىمۇ؟ لاۋسەن ئۇنى قايىل قىلالمايسىز، دەپ ماڭا ئىشەنمىگەنىدى، ــ دەپ ماختاندى.

ئۇ يانچۇقىدىن بىرمۇنچە پارچە پۇل چىقىرىپ ساناپ تۇرۇپ:

194

ــ كىرا ھەققىنى لاۋسەن بەردى. ئۇ ماڭا ئۇزۇن يوللۇق ئاپتوبۇس بىكىتىدە ماشىنىدىن چۈشۈپ قېلىپ، شەھەر ئىچىگە قاتنايدىغان بىرىنچى يول ئاپتوبۇسىدا ئولتۇرۇپ ئاخىرقى بېكەتتە چۈشۈپ قالسام، ئېقىن بويىغا بارىدىغانلىقىمنى، ئاندىن كېيىگە ئولتۇرۇپ ئېقىنىدىن ئۆتۈپ، ئېقىن بويلاپ ماڭسام ئۆيىڭىزگە بارىدىغانلىقىمنى ئېيتىپ بەرگەنىدى. باشقا بىر ئاپتوبۇسقا چىقىپ قېلىشتىن قورقۇپ، ئاپتوبۇسقا چىقمىدىم. شۇنىڭ بىلەن ئېزىپ قالدىم. لېكىن ئاپتوبۇسقا چىقماي بىرمۇنچە پۇل ئىقتىساد بولۇپ قالدى، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ لاۋسەن خەتنى تاپشۇرۇپ ئالدى، ئەمدى ئۇنداق ئىش قىلالمايدۇ، دەپ ئويلىغانىدى. ئۇنىڭ بۇ ئىشتىن قول ئۈزمەيدىغانلىقىنى كىم بىلسۇن! ئەجىبا ئۇ ھېلىقى خەتنى تاپشۇرۇپ ئالمىغانمىدۇ؟ ئۇ چاڭقاڭنىڭ ئالدىدا ھېلىقى خەتنى تىلغا ئېلىشقا پېتىنالمىدى. ئۇنىڭدىن پەقەتلا:

ــ لاۋسەن... ئوبدان تۇرۇۋاتامدۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ساپساق ئادەمگە نېمە بولاتتى؟ يازلىق تەتىلىنىڭ گېپى چىقىۋىدى. سىزنى سىرتلاردا قارا ئىش قىلىپ جازىدىن يىقىلىپ چۈشەرمىكىن، ھارۋا سۈرەپ

كېتىۋېتىپ دەريانا چۈشۈپ كېتەرمىكىن، دەپ ئەنسىرەپ ئولتۇرالماي قالدى. ماڭا تالاي قېتىم گېپىڭىزنى قىلىپ بەردى. پۈلنى ۋاقتىدا قولىڭىزغا تەگكۈزۈپ بەرمىسەم، خۇددى سىزگە بىر ئىش بولىدىغاندەك مېنى ئالدىرىتىپ جېنىمنى ئاز قويدى. ئۆزۈمنىڭمۇ خويمۇ بالدۇر كەلگۈم بار ئىدى. بىراق بىزنى سىلەردىن كېيىنرەك قويۇپ بەردى. مانا، تەتىل بولۇش بىلەنلا پالاقشىپ كەلدىم، يەنە كەلمىگەن بولسام، ئۇ تولا گەپ قىلىپ قۇلاق ـ مېڭەمنى يەپ كەتكەن بولار ئىدى، ـــ دېدى.

جىڭ چېۋ گېلىغا بىرنەرسە قاپلىشىپ قالغاندەك بولۇپ، بىردەم شۇكلەپ كەتتى. ئاندىن ھېچنېمە بولمىغاندەك قىياپەتتە:

ـــ ئۇ نېمىشقا بۇنداق ئاغزىنى ئۇشۇتۇپلا يۇرۇيدۇ! شۇنچىۋالا ئادەم قارا ئىش قىلىدۇ، شۇلارنىڭ قانچىسى جازىدىن يىقىلىپ ياكى سۇدا تۇنجۇقۇپ ئۆلۈپ قاپتۇ؟ ـــ دېدى.

كېمە قىرغاققا يەتتى، ئىككىسى كېمىدىن چۈشتى. جىڭ چېۋ:

ـــ سىزنى ئاپتوبۇس بىلەن ئۇزۇن يوللۇق ئاپتوبۇس بېكىتىگە ئاپىرىپ قويايلى. ئاپتوبۇسنى كۆرۈۋېلىڭ، كېلەر قېتىم كەلگەن چاغدا، يەنە شۇ ئاپتوبۇسقا چۈشسىڭىز، ئېزىپ يۇرمەيسىز، ـــ دېدى.

چاڭفاڭنىڭ بىرىنچى قېتىم ئاپتوبۇستا ئولتۇرۇشى ئىدى. ئۇ ھەيران ـ ھەس بولۇپ، يولبۇيى سىرتقا قاراپ ئولتۇردى. جىڭ چېۋ بىلەنمۇ پاراڭلاشمىدى. بىردەمدىن كېيىن ئاپتوبۇستىن چۈشۈشكە توغرا كەلدى. ئۇ ئاپتوبۇستىن قىستىلىپ يۇرۇپ چۈشۈۋېتىپ:

ـــ شۇنچىلىك قىسقا يولمۇ بۇ؟ تېخى ئولتۇرغاندەكمۇ بولمىغانىدىم. پىيادە ماڭغاندا بۇ يول ھەجەپ ئۇزۇن بىلىنىپ كەتكەن، ئاپتوبۇستا بىردەمدىلا كېلىپ قالدۇققۇ؟ ـــ دېدى.

ئىككىسى ئۇزۇن يوللۇق ئاپتوبۇس بېكىتىگە بېرىپ چۈشتىن كېيىن سائەت ئۈچتە ماڭىدىغان ماشىنىنىڭ بىلىتىنى ئالدى. جىڭ چېۋ ئۇنىڭدىن بەك ئەنسىرەپ:

ــ يالغۇز تاغ يولىدا مېڭىشتىن قورقمامسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ تاغ يولى بىلەن ماڭمايمەن، تاغ باغرىدىكى يول بىلەن ماڭىمەن، ئۇ يولدا ئادەم كۆپ، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ سەل خاتىرجەم بولدى. ماشىنىنىڭ يەنە ئازراق ھايىلى بار ئىدى. ئىككىسى بىر يەرنى تېپىپ ئولتۇرۇپ پاراڭلاشتى. جىڭ چيۇ پۇلنى تۆيدۇرماي چاڭفاڭنىڭ سومكىسىغا سېلىپ قويىدىغان پەيت چىقمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، قاتتىقلىق قىلىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇ چاڭفاڭنىڭ قولىنى تارتىپ ئەكېلىپ، پۇلنى تۇنقۇزۇپ قويۇپ، قولىنى جىڭ تۇتۇۋالدى ـ دە:

ــ لاۋسەنگە رەھمىتىمنى يەتكۈزۈپ قويۇڭ. ئۇنىڭ پۇلىنى ئالالمايمەن. مالال كۆرمەي ئېيتىپ قويۇڭ. ئەمدى بۇنداق ئىشلارنى قىلىپ يۈرمىسۇن، ــ دېدى.

ــ نېمىشقا ئۇنىڭ پۇلىنى ئالغىڭىز يوق؟ ئۇ سىزگە ياردەم قىلىۋاتقاندىكىن، ياردىمىنى قوبۇل قىلىۋېرىڭ. ئۇنى ھەر كۈنى غەمگە سېلىپ قويۇپ، كۆڭلىڭىز ئارام تاپامدۇ؟

ــ مەندىن غەم قىلمىسۇن، ئەسلىدىغۇ مېنىڭ غېمىمنى قىلمىسىمۇ بولاتتى، ــ دېدى جىڭ چيۇ بىردەم ئويلىنىپ، ــ ... لايىقى بار بولغاندىكىن، شۇنىڭ غېمىنى قىلسۇن.

جىڭ چيۇ چاڭفاڭدىن «ئۇنىڭ نەدە لايىقى بولسۇن» دېگەن گەپنى ئاڭلاشنى شۇنچىلىك ئۈمىد قىلاتتى.

ــ بۇ ئىشنىڭ لايىقى بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى؟ ــ دېدى چاڭفاڭ.

جىڭ چيۇ:

ــ ئۇنىڭ راستىنلا... لايىقى بارمۇ؟ ــ دەپ سورىدى چاڭفاڭدىن ئەنسىزلىك بىلەن.

ــ ئىككىسىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى بېكىتكەن ئىشكەن بۇ، خېلى يىل بولۇپ قاپتۇ.

جىڭ چيۇنىڭ كۆڭلى ئازابلانغاندەك بولدى. گەرچە بۇ ئىشنىڭ يا بۇگۈن، يا

تۇنۇگۇن بولغان ئىش ئەمەسلىكىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، لېكىن ئىچىدە بۇ ئىشنىڭ ئەمەلىيەت بولماي قېلىشىنى تىلەيتتى.

داڭقېتىپ قالغان جىڭ چيۇ ئېسىگە كېلىپ ئۇنىڭدىن:

ــ لايىقى بارلىقىنى سىز قانداق بىلىسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئۆزى دەپ بەرگەن. يەنە تېخى لايىقى بىلەن بىللە چۈشكەن بىر پارچە سۈرەتنى چوڭ يەڭگەمگە بەرگەن.

ــ چوڭ يەڭگەمدىن ئۇ سۈرەتنى ھۆجرىڭىزدىكى ئەينەكنىڭ ئاستىدا، دەپ ئاڭلىۋىدىم، ئەجەپ مەن كۆرمىدىمغۇ؟ لاۋسەن ئېلىپ تىقىۋەتتىمۇ يا؟

ــ ئۇنىڭغا ئۇۋۇال قىلماڭ، مەن ئالغان، چۈنكى سۈرەتتىكى ئىككى ئادەمنى بىر تال چېچىغا قايچا تەگكۈزمەي قىيىپ، بىر ـ بىرىدىن ئايرىۋەتسە، ئۇلارنى بىر ـ بىرىدىن ئايرىۋەتكىلى بولىدۇ، دەپ ئاڭلىغانىدىم. مەن سۈرەتنى قايچا بىلەن قېيىپ، ئۇلارنى ئايرىۋەتتىم.

بۇ ئىش جىڭ چيۇغا تولىمۇ ساددا ھەم ناھايىتى خۇراپىي ئادەم قىلىدىغان، لېكىن مەپتۇن قىلارلىق ئىشتەك تۇيۇلۇپ كەتتى. شۇنداق بولغان بولسا ئاجايىپ ياخشى بولاتتى.

197

ــ ئۇنداقتا... بىر تال چېچىغا قايچا تەگكۈزمەي قىيىپ، ئىككىسىنى ئايرىۋەتتىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سورىدى زوق بىلەن.

ــ ھەئە، شۇنداقراق بولدى. ئىككىسىنىڭ مۇرىسى بىر ـ بىرسىنىڭكىگە ئازراق تېگىپ قالغانىكەن، شۇڭا... شۇڭا... قىيغاندا، لاۋسەننىڭ بىر مۇرىسى قىيىلىپ كەتتى، ئۇنىڭغا دەپ قويماڭ. بۇ ياخشىلىقتىن بېشارەت ئەمەس، ــ دېدى چاڭقاڭ بۇنداق ئىشلارغا ئىشەنمەيدىغان تەلەپپۇزدا، ــ شۇ كۈنى لاۋسەننىڭ مۇرىسى ئاغرىغان بولسا، ئۇنىڭ مۇرىسىنى قايچا بىلەن قىيىپ مەن ئاغرىتىۋەتتىم.

ــ مۇرىسى ئاغرىغان بولسا خوپ بوپتۇ، قانداق ئادەم ئۇ، يۈرتىدا لايىقى تۇرۇپ... تالا ـ تۇزىدە خەققە پۇل بېرىدىغان...

ــ يۈرتىدا لايىقى بولسا باشقىلارغا پۇل بەرمەسلىكى كېرەكمۇ؟ ئۇ ياخشى كۆڭلى بىلەن خەقلەرگە ياردەم بېرىدۇ، باشقا غەرىزى يوق. مېنىڭ پېيىمغا چۈشتى، دەپ ئۇنى خاتا چۈشىنىپ قالماڭ. ئۇ ئۇنداق ئادەم ئەمەس. ئۇنىڭ باغرى يۇمشاق، بىرەرسىنىڭ ئازابلانغانلىقىنى كۆرسە چىدىمايدۇ. كەنتىمىزدىكى ھېلىقى ساۋ داشيۇمۇ لاۋسەننىڭ ياردىمىدىن بەھرىمەن بولمىدىمۇ؟

ــ قايسى ساۋ داشيۇ؟

ــ ھېلىقى... ئاتىسى ھاراقكەش ھېلىقى، ئاتىسىنى كىشىلەر «ساۋسەندۇن» دەيدۇ. ئۇنتۇپ قالدىڭىزمۇ؟ بىركۈنى لاۋسەن بىزنىڭكىدە تاماق يەپ ئولتۇراتتى، «ساۋسەندۇن» لاۋسەننى ئىزدەپ بىزنىڭكىگە كىرىپ، ئۇنىڭدىن پۇل سورىغان ھېلىقى ئادەمچۇ... ــ دېدى چاڭفاڭ.

198

جىڭ چيۇ شۇنداقراق بىر ئادەمنى يادىغا ئالدى. ئۇ شۇ چاغدا لاۋسەندىن ھەرقانداق ئادەم پۇل سورايدۇ، دەپ ئويلاپ ئېرەن قىلمىغانىدى.

ــ لاۋسەن، «ساۋسەندۇن» نىڭ قىزىغا ياردەم قىلغانمىدى؟ قانداق ياردەم قىلغان؟

ــ داشيۇنىڭ ئاتىسى ھاراقنا ئامراق، ئانىسى بالدۇر ئۆلۈپ كەتكەن، ئۇ مەزلۇم ئېرىنىڭ تايىقىدا ئۆلۈپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن. ئاتىسى ھاراقنى جىق ئىچىسمۇ، ئاز ئىچسىمۇ داشيۇنىڭ ئانىسىنى ئۇراتتى. ھاراق ئىچمىگەن كۈنلىرى بەكرەك تاياقنا ئالاتتى. ئاتىسى كۈندە ئۈچ ۋاق ھاراق ئىچسە، داشيۇنىڭ ئانىسىنى ئۈچ ۋاق ئۇراتتى، بولمىسا، خەقلەر ئۇنى «ساۋسەندۇن» دەرمىدى؟ داشيۇنىڭ ئانىسى قازا قىلىپ خېلى يىللارغىچە ئاتىسى ئېتىز ـ ئېرىق ئىشلىرىنى ئوبدان قىلمىدى. ئەترەت ئۇنى كالىلارغا قاراشقا قويدى. ئۇ دائىم ھاراق ئىچىپ يۈرگەچكە، كالىلار قوتاندىن قېچىپ چىقىپ، ئېتىزلىققا كىرىپ كېتەتتى. ئەترەت ئۇنىڭ گۈڭىدىن تۈتۈپ قالاتتى. ئۇنىڭ بىر ئەسكى مىجەزى شۇكى، قولى ئازراق پۇل كۆرسىلا، ھەممىنى ھاراقنا خەجلىۋېتەتتى. داشيۇ 15 ـ 14 ياشلارغا كىرگەندىن تارتىپ، ئاتىسى بىرنەچچە ئادەمگە قىزىنىڭ كۆكىنى سېتىپ ھاراق ئىچىپ يۈردى. داشيۇنىڭ قىزلىق مېلىمۇ يوق،

ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاتىسى ھاراقكەش بولغاچقا، يېزىدىكى يىگىتلەر ئۇنى ئېلىشتىن قورقاتتى. كېيىن ئاتىسى ئۇنى لاۋ مېڭىنىڭ ئىككىنچى ئوغلىغا بەرمەكچى بولدى. ئۇ بالىنىڭ تۇنۇقلىق كېسىلى بار بولۇپ، كېسىلى تۇتسا ئادەم ئۆلگۈدەك قورقۇپ كېتەتتى. ئاغزىدىن ئاق كۆپۈك كېلىپ، خۇددىي بىلمەيتتى. كېتىۋېتىپ كېسىلى تۇتۇپ يىقىلىپ قالاتتى. ھامان بىركۈنى بالدۇر ئۆلۈپ كېتىدىغان بالا ئىدى. داشيۇ ئۇنىڭغا تەگكىلى ئۇنىمىدى. ئاتىسى ئۇنى: «شۇنچە يىل بىكار بېقىپتىمەن، خەقلەر قىز بالا دېگەن ئاتىسىنىڭ ھاراق قاپىقى، دەيدىكەن، سەن سۈيدۈك قاپىقىنى... سەن سۈيدۈك قاپىقىنى قانداق تاپقان بولغىيتتىم» دەپ ئۆلتۈرۈۋېتىدىغان ئەلپازدا ئۇردى.

جىڭ چيۇ قىياسەن:

ــ ھاياتىنى قۇنقۇزۇۋېلىش ئۈچۈن، لاۋسەن ئالماقچى بولغان ھېلىقى قىز شۇمۇ؟ــ دېدى.

ــ نەدىكىنى، لاۋسەن قىزنى ئازاب ـ ئوقۇبەتتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن، ئاتىسىغا ھاراقنىڭ پۇلىنى بېرەتتى. داشيۇنىڭ ئاتىسى ھاراقلا بولسا، قىزنىڭ توي ئىشى بىلەن كارى يوق ئادەم، كېيىن داشيۇنى تۇنۇقلىق كېسىلى بار ھېلىقى بالىغا تېگىشكە زورلىمىدى، لېكىن لاۋسەن بالاغا قالدى. داشيۇنىڭ ئاتىسى ھاراق ئىچىدىغان پۇلى بولمىسلا: «ھەممىگە سەن ئەيىبلىك، شۇ چاغدا ئارىغا كىرمىگەن بولساڭ، قىزىم داشيۇ بىر ئوبدان ئەرگە تەگكەن بولاتتى، ھاراققا پۇلمۇ چىقاتتى دەپ» لاۋسەنگە داۋاملىق دوق قىلاتتى. لاۋسەن داشيۇنى ئۇرۇپ كېتەرمىكىن دەپ ھەر قېتىم كەلسە، ئۇنىڭغا ئازراق پۇل بېرەتتى. داشيۇنىڭ ئاتىسى ئاچ كۆزلۈك قىلىپ: «ياردەم قىلساڭ ئاخىرغىچە قىل. مەنمۇ ھاراق پۇلىدىن غەم قىلمايمەن» دەپ قىزىنى لاۋسەنگە تاڭدى. ئەسلىدە داشيۇنىڭمۇ لاۋسەنگە كۆڭلى بار ئىدى. تاۋار ئاشلىق يەيدىغان، ئاتىسى چوڭ ئەمەلدار بىر يىگىتكە قايسى قىزنىڭ تەگكۈسى كەلمەيدۇ؟ لاۋسەن قاملاشقان، خۇي ـ پەيلىمۇ ئوبدان يىگىت تۇرسا، داشيۇ ھەمىشە كىيىم ـ كېچەك، يوتقان ـ كۆرپىلىرىنى يۇيۇپ بەرگىلى لاۋسەن تۇرۇۋاتقان لاپاسقا باراتتى. لېكىن

لاۋسەن ئۇنىمايتتى، بۇنىڭغا ئاچامۇ يول قويمايتتى، كىر - قاتلىرىنى ئاچام ئەكىلىپ ئۆيدە يۇياتتى.

ــ ئاچىڭىز... لاۋسەننى ياخشى كۆرەمتى؟

ــ ھەئە، ئارىغا چوڭ يەڭگەمنى سالغان. ئەمما لاۋسەن يۇرتىدا لايىقى بارلىقىنى ئېيتىپ، ئۇنىمىدى. ئاچام نەچچە قېتىم يىغلىدى. بىر ئۆمۈر توي قىلماسلىققا قەسەم ئىچتى. كېيىن جاۋ جىنخەي بىلەن تېپىشىپ قالدى. قەسىمىنىمۇ ئۇنتۇپ توي قىلىشقا ئالدىراپ يۈرۈيدۇ.

ــ ھېلىقى سۈرەتنى ئاچىڭىزنى كۆزدە تۇتۇپ قىيغانمىدىڭىز؟

جاڭفاڭ خىجىل بولۇپ كۈلۈپ قويدى - دە:

ــ قايسى ۋاقىتتىكى ئىشلار ئۇ؟ سۈرەتنى يېقىندا قىيىۋەتتىم، ــ دېدى.

جىڭ چيۇنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ سوقۇپ كەتتى، چاڭفاڭ مېنىڭ خىيالىمنى بىلىپ قېلىپ، مېنى كۆزدە تۇتۇپ قىيىۋەتكەن بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئويلىدى ئىچىدە.

ــ ئەمىسە سۈرەتنى كىمنى كۆزدە تۇتۇپ قىيىۋەتتىڭىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ بىر كىمنى كۆزدە تۇتۇپ قىيىشنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوق، جەزمەن ئۆزىنى كۆزدە تۇتۇش كېرەك، ــ دېدى چاڭفاڭ ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن، ــ ئۇلارنىڭ سۈرىتىنى قىيىش مەن ئۈچۈن پايدىسىز. پەقەت سۈرەتتىكى ئۇلارنى ئايرىۋېتەلەيمەن، لاۋسەننىڭ سۈرەتتىكى لايىقىنىڭ ئورنىغا ئۆزۈمنى قويالمايمەن. لاۋسەن بىزدەكلەرنى كۆزگە ئىلمايدۇ. ئاڭلىسام، ئۇ لايىقىنى كىچىكىدىن تارتىپلا تونۇيدىكەن، ئىككىلىسىنىڭ ئاتىسى چوڭ ئەمەلدارمىش. ئۇنىڭ ئالدىدا بىز نېمىتۇق؟ شۇڭا ئۇ سىزگە پۇل بېرىدۇ، سىزگە ياردەم قىلىدۇ. لېكىن پېيىڭىزغا چۈشمەيدۇ، سىزگە پۇلنى ئېلىڭ، دەپ مەسلىھەت بېرىمەن. سىز ئالمىسىڭىز ئالىدىغانلار بار. «ساۋسەندۇن» دەك ئادەملەرنىڭ لاۋسەن بەرگەن پۇلغا ھاراق ئىچىشى ئۈچۈن پۇرسەت يارىتىپ بەرگەننىڭ نېمە ھاجىتى؟

18

جىگ چيۇ ئۆزىنى بەك بىئارام بولۇپ كېتىۋاتقاندەك سەزدى. چاڭقاڭ لاۋسەننى ئاقلىغانسېرى ئۇ شۇنچە ئازابلىنىپ كەتتى. ئىلگىرى لاۋسەن مېنى ياخشى كۆرگەنلىكتىن ماڭا ياردەم قىلىدۇ، دەپ يۈرگەنىدى. گەرچە ئۇنىڭ ياردىمىنى قوبۇل قىلىشقا غۇرۇرى يول قويمىغان بولسىمۇ، يەنىلا ناھايىتى تەسىرلىنەتتى. مانا ئەمدى ساۋ داشيۇنىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلاپ كۆڭلى سوۋۇپلا كەتتى. جىگ چيۇ، لاۋسەن ساۋ داشيۇنى چوقۇم قۇچاقلىدى. ئۇ تېخى تۇنۇگۈن تونۇشقان مېنىڭدەك بىر قىزنى قۇچاقلاشقا پېتىنغان يەردە، تونۇشقىنىغا شۇنچە ئۆزۈن بولغان ساۋ داشيۇنى بايىلا قۇچاقلىماسمۇ؟ دەپ ئويلايتتى. قارىغاندا، لاۋسەن كىتابتىكى ھېلىقى «سۆلەتۋاز» بايۇەتچە ئىدى. گەرچە ئۇ لۇغەتكە قارىمىغان، «سۆلەتۋاز» دېگەن خەتنىڭ قانداق ئوقۇلىدىغانلىقىنى بىلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن مەنىسىنى پەرەز قىلىپ بولغانىدى. لاۋسەن ئازغىنە سېسىق پۇلىغا تايىنىپ قىزلارنى ئەخمەق قىلىدىغان ھېلىقىدەك ئادەمنىڭ نەق ئۆزى شۇغۇ؟

ئۇ ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە، لاۋسەن ئۇنى بۇلغاپ بولغان، بولۇپمۇ ئاغزىنى بۇلغاپ بولغاندەك تۇيغۇغا كەلدى. لاۋسەن ئۇنى كىيىمىنىڭ سىرتىدىن قۇچاقلىدى. ئۇ كىيىمىنى تالاي قېتىم يۇيدى. ئۆزىمۇ تالاي قېتىم يۇيۇندى. ئۇ پاكىزلىنىپمۇ بولغاندۇ؟ لېكىن لاۋسەن تىلىنى چىشى بىلەن لېۋىنىڭ ئارىلىقىغا كىرگۈزگەنىدى. بۇنى ئويلاپ جىگ چيۇنىڭ كۆڭلى ئېلىشقاندەك بولدى. ئۇ قەھرى بىلەن يەرگە تۈكۈردى، چىرايىنى تۇرۇپ، گەپمۇ قىلماستىن ئولتۇرۇپ كەتتى. چاڭقاڭ قولىدىكى پۇلنى ئۇنىڭ قۇلىغا تۇنقۇزۇپ قويماقچى بولۇپ:

— پۇلنى ئېلىڭ، سىز ۋەدە بەرگەن، لەۋزىڭىزدە تۇرۇڭ، — دېدى.

جىڭ چيۇ بىر يېرى كۆيگەندەك ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، پۇل يەرگە چۈشتى. ئۇ يەردىن پۇلنى ئالماي ئۆزىنى يىراق تۇتتى.

— مەن سىزنىڭ پۇلىڭىزنى ئالمەن دېگەن، ئۇنىڭ پاسكىنا پۇلىنى ئالمەن دېمىگەن، ئۇنىڭ پۇلىنى ئالغاچ كېتىڭ. بۇ پۇلنى شىۋنپىڭ كەنتىگە ئۆزۈم ئاپىرىپ يۈرمەي، ئىشىمغا دەخلى يەتمىسۇن، — دېدى.

مۇشۇ گەپنى قىلغان چاغدا جىڭ چيۇنىڭ تەلەپپۇزى ۋە ئەلپازى ئۆزگىرىپ كەتكەن بولسا كېرەك، ئۇ چاڭفاڭنىڭ قورقۇپ ئاقىرىپ كەتكەن چىرايىغا قارىدى. چاڭفاڭ قورقۇمسىراپ تۇرۇپ:

— بۇ پۇل قانداقسىگە پاسكىنا بولىدۇ؟ — دېدى.

جىڭ چيۇ چاڭفاڭغا لاۋسەننىڭ ئۆزىنى قۇچاقلىغانلىقىنى دېمىدى. پەقەت:

— بىلمىگەن بولسىڭىز سورىماي قويۇڭ.

چاڭفاڭ زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ پۇلنى تەرگەچ، تىلىنى چاينىاپ:

— ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق ئۇ بەرگەن يول خىراجىتىنى ئىشلىتىپ بولدۇم، تاپشۇرغان ئىشى ئورۇندالمىدى، ئۇنىڭغا نېمىدەپ جاۋاب بېرىمەن؟ سىز ياخشى ئادەم قاتاردا پۇلنى ئېلىپ قېلىڭ، ماڭا قىلغان ياردىمىڭىز بولۇپ قالسۇن.

جىڭ چيۇنىڭ چاڭفاڭنى تەڭلىككە سېلىپ قويغۇسى كەلمىدى. ئۇ:

— كېرەك يوق. سىز بېرىپ ئۇنىڭغا مېنى، پۈرمە قەغەز زاۋۇتىدا ئىشلەۋېتىپتۇ، ئىش ھەققى يۇقىرى، ئىشى يېنىك ئىكەن. ئۇنىڭغا پۇل كېرەك ئەمەسكەن، غېمىنى قىلىشىڭىزنىڭمۇ ھاجىتى يوق ئىكەن، دەڭ. شۇنداق دېسىڭىز، ئۇ بۇ ئىشنى سىزدىن كۆرمەيدۇ، — دەپ چاڭفاڭنىڭ كۆڭلىنى ياسىدى.

چاڭفاڭ ئويلىنىپ ماقۇل بولدى ۋە:

— سىز ئۇچۇن يالغان گەپ قىلسام مەيلى. ئەمما يالغان گەپتىن بىرنى توقۇپ ماڭا ئۆگىتىپ قويۇڭ. شۇنىڭدا دېيەلەيمەن. مەن يالغان گەپ قىلالمايمەن، يالغان

گەپ قىلسامىلا يۈرىكىم سېلىپ كېتىدۇ، سوراۋەرسە چاندۇرۇپ قويىمەن. لاۋسەن ماڭا كەلگۈچە نېمە دېيىش كېرەكلىكىنى قايتا ـ قايتا ئۆگەتكەن، بىرلا كولدۇرلاتقاندىڭىز، ھەممىنى دەۋېتىپ قاراپ ئولتۇردۇم، ـــ دېدى.

جىڭ چيۇ يالغان گەپتىن بىرنى توقۇدى. ئۇ ھەتتا چاڭفاڭغا پۈرمە قەغەز زاۋۇتىنىڭ ئادېرىسىنى، چوڭ دەرۋازىسىنىڭ قايىقا قارايدىغانلىقىنى دەپ بەردى.

ئۇنىڭغا مېنىڭ بىلەن بۇگۈن پۈرمە قەغەز زاۋۇتىنىڭ ئالدىدا ئۇچراشقانلىقىڭىزنى، مۇشۇ قېتىملىق يازلىق تەتىلدە باشقا يەردە ئىشلىمەي، مۇشۇ يەردە ئىشلەيدىغانلىقىمنى دەڭ، ـــ دېدى.

چاڭفاڭ جىڭ چيۇغا جىكىپ تۇرۇپ:

ـــ ئەمىسە سىز ھېلىقىدەك خەتەرلىك ئىشلارنى قىلماڭ. سىزگە بىرەر ئىش بولسا، لاۋسەن يالغان گەپ قىلغىنىمنى بىلىپ قالىدۇ، ـــ دېدى.

جىڭ چيۇ چاڭفاڭنى يولغا سېلىپ قويۇپ، ئاپتوبۇسقا پۇل خەجلەشكە كۆزى قىيماي پىيادە ماڭدى. ساۋ داشيۇ يولبويى كاللىسىدىن چىقمىدى. ئۇ ساۋ داشيۇنى كۆرۈپ باقمىغان، شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا كىيىم ـ كېچەكلىرى جۇلجۇل، بىراق قاش ـ كۆزلىرى تۆكۈلۈپ تۇرغان بىر قىزنىڭ ئوبرازى، ئاندىن كېيىن لاۋسەننىڭ داشيۇنى قۇچاقلاپ تۇرغان كۆرۈنۈشى ئېنىق زاھىر بولدى. داشيۇ لاۋسەننىڭ شەپقىتىگە ئېرىشكەن، لاۋسەن ئۇنى قانداق قىلمەن دېسە، شۇنداق قىلالايدۇ. لاۋسەن تىلىنى داشيۇنىڭ ئاغزىغا تىقسىمۇ، داشيۇ قارشىلىق قىلمايدۇ، دەپ پەرەز قىلدى جىڭ چيۇ.

جىڭ چيۇ ئۆيىگە يېنىپ كېلىپ، بېشى بەك ئاغرىپ كەتكەچكە، تاماقمۇ يېمەستىن كارىۋاتقا چىقىپ ياتتى. ئانىسى ئۇنىڭغا ئىسسىق ئۆتۈپ كەتكەن ئوخشايدۇ، دەپ قورقۇپ ئەنسىرەپلا كەتتى. بىرنەچچە ئېغىز گەپ سوراپ، ئۇنىڭ كۆڭلى پەرىشان بولغاچقا، يەنە گەپ سوراشقا پېتىنالمىدى. جىڭ چيۇ بىردەم ئۇخلىدى. ۋاڭ چاڭشېڭ ئۇنى ئىزدەپ كەلدى ۋە ئۇنىڭغا، «ئا تەرەپ» نىڭ بۇگۈن ئۇلارنى ئىسمېنا قوشۇپ

ئىشلەشكە ئورۇنلاشتۇرغانلىقىنى ئېيتتى. چۈنكى يۇك پاراخوتى قىرغاقتا بىر كۈن ئارتۇق تۇرسا، بىر كۈنلۈك پۇلنى ئارتۇق ئالاتتى. بۈگۈن كۈنلۈكچىلەر چۈشتىن كېيىن سائەت ئالتىدىن توققۇزغىچە ئىسمېنا قوشۇپ ئىشلىسە، زاۋۇت تەرەپ ئۇلارنىڭ ئۈچ سائەت ئىشلىگىنىنى يېرىم گۈك ھېسابلايدىغان بولغانىدى.

جىڭ چيۇ بۇ گەپنى ئاڭلا بېشىنىڭ لوقۇلداپ ئاغرىۋاتقانلىقىغىمۇ پەرۋا قىلمىدى، بايىقى خاپىچىلىقلارنى ئۇنتۇدى. نېمىلا دېگەنبىلەن لاۋسەن ئۇستىقۇرۇلما ئىدى. ئالدى بىلەن ئىقتىسادىي بازىنى تۇتماي بولمايتتى. ئۇ ۋاڭ چاڭشېڭغا رەھمىتىنى بىلدۈرۈپ، ئىككى قاچا تاماقنى يەۋېتىپ، سېۋەتنى بىلەن ئەپكىشىنى ئېلىپ، ئىش مەيدانىغا قاراپ مېڭىپ كەتتى. دەريا بويىغا بېرىپ قارىغۇدەك بولسا، كۈنلۈكچىلەرنىڭ ھەممىسى كېلىپ بولغانىدى، بەزىلىرى بالا ـ چاقىلىرىنىمۇ باشلاپ كەلگەنىدى. ئۈچ سائەت ئىشلىگەنگە يېرىم كۈنلۈك گۈك بېرىلسە، كىم ئىشلىمەيدۇ؟

شۇ كۈنى كەچ، ئۇلار ئۈچ سائەتتىن ئارتۇق ئىشلەپ، يۇك پاراخوتىدىكى قۇمنىڭ ھەممىسىنى چۈشۈرۈپ بولۇپ، ئاندىن ئىشتىن چۈشتى. «ئا تەرەپ» كۆپچىلىكنىڭ جاپا چەككەنلىكىنى، پۈتۈن بىر كۈنلۈك گۈك بېرىلىدىغانلىقىنى، لېكىن مۇشۇنىڭ بىلەن ئىش تۈگىگەنلىكىنى، ئەتە كەلمەسلىكىنى، كېيىن پۇرسەت چىقسا، يەنە ئۇلارنى چاقىرتىدىغانلىقىنى دېدى.

جىق پۇل تاپقان بولسىمۇ، بىراق بۇنىڭ خۇشاللىقىنى ئىشسىزلىق ئازابى بېسىپ كەتتى. جىڭ چيۇ مەيۇسلەنگەن ھالدا، ئەتە يەنە «كېلىن سىكىل» نىڭ ئىشىك ئالدىغا بارىدىغانلىقىنى، ئىش تېپىلامدۇ ـ يوق، بۇنىڭغا بىرنېمە دېگىلى بولمايدىغانلىقىنى ئويلىدى. ئۇ قەدەملىرىنى ئېغىر يۆتكەپ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى. «ئا تەرەپ» كەينىدىن قوغلىشىپ كېلىپ، ئۇنىڭدىن سىرچىلىق قىلىشنى خالايدىغان ـ خالىمايدىغانلىقىنى سورىدى. قولىدا ئازراق سىرچىلىق ئىشى بارلىقىنى، خالىسا ئەتىدىن باشلاپ زاۋۇت رېمونت ئەترىتىدە ئىشقا چۈشسە بولىدىغانلىقىنى دېدى.

جىڭ چيۇ قۇلىقىغا ئىشەنمەي قالدى. «ئا تەرەپ» ئۇنىڭدىن يەنە سورىدى. جىڭ

چيۇ:

ــ راست دەۋاتامسىز؟ سىزنى چاقچاق قىلىۋاتامدىكىن دەپتىمەن، ــ دېدى.

ــ نېمىدەپ چاقچاق قىلغۇدەكمەن؟ سىزنى راستتىنلا سىرچىلىق قىلىشقا سايە قىلىۋاتىمەن. قارىسام، ئىشقا ھۇرۇنلۇق قىلمايدىكەنسىز، سىزگە ئىشەندىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە سىرچىلىق ئىنچىكە ئىش. ئاياللارغا لايىقراق، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ خۇشاللىقىدىن خۇددىنى يوقىتىپ قويدى. «ئامەت كەلسە، ئىشىك، تۆشۈلۈكتىن كىرەر» دېگەن مانا مۇشۇدە. ئۇ ئەتىسىدىن باشلاپ رېمونت ئەترىتىدە سىرچىلىق قىلدى. كىشىلەر سىرنىڭ زەھىرى بار، ــ دېيىشتى. لېكىن ئىش يېنىك، ھەر كۈنى بىر مو تولۇقلىما پۇلى بېرىلەتتى. سىرنىڭ زەھىرى بارمۇ ـ يوق، ئۇنىڭ بۇنىڭ بىلەن كارى بولمىدى.

شۇ قېتىملىق يازلىق تەتىلدە، ئۇنىڭ تەلىيى ھەقىقەتەن ئوڭدىن كەلدى. يالغان گەپ راستقا ئايلىنىپ قالغانىدى. ئۇ پۈرمە قەغەز زاۋۇتىدا ئىككى ھەپتە ئىشلىدى. كۈتۈلمىگەن ئامەتتىن ئاغزىنى ئېچىپ قالدى. ھەممە ئادەم، يالغان گەپ قىلغان ئادەمنى چاقماق ئۇرىدۇ، دەيتتى. چاقماق ئۇرۇش تۈگۈل، ئۇ راستتىنلا پۈرمە قەغەز زاۋۇتىدا ئىشلىدى. ئۇ «پايدىلىق يالغان گەپ» قىلغان ئوخشىمامدۇ؟

پۈرمە قەغەز زاۋۇتىغا ئۇنى لى مۇدىر تونۇشتۇرمىدى. بۇ زاۋۇت دەريانىڭ ئۇ قېتىدا ئىدى. لى مۇدىرنىڭ باشقۇرۇش دائىرىسىگە كىرمەيتتى. ئۇنىڭغا بۇ ئىشنى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ۋاڭ فامىلىلىك تەلىم ـ تەربىيە مۇدىرى تېپىپ بەرگەنىدى. ئۇنىڭ ئوغلى شۇ زاۋۇتتا كىچىكرەك بىر ئەمەلدار بولغاچقا، ئۇ ھەر يىلى يازلىق تەتىلدە بىرنەچچەيلەنگە زاۋۇتتىن كۈنلۈك ئىش تېپىپ بېرەتتى.

ۋاڭ مۇدىر جىڭ چيۇنىڭ قولىدىن پۇتۇپ چىققان نەرسىلەردىن زوقلىناتتى. داۋاملىق كىرەكلىك ماتېرىيال ئېلىپ بېرىپ ئىستاكان قېپى، يۈك يىپ ئېلىپ بېرىپ پوپايكا ۋە يۈك ئىشتان توقۇتاتتى. ۋاڭ مۇدىرنىڭ مېھمانخانىسىدىكى يۇمىلاق ئۈستەل، چاي شىرەسى، چاسا ئۈستەللەرنىڭ ياپقۇچلىرىنى جىڭ چيۇ توقۇپ

بەرگەندى. ئاددىي يېپتا توقۇلغان بۇ ياپقۇچلارنىڭ نۇسخىسى باشقا ياپقۇچلارنىڭ نۇسخىسىغا ئوخشىمايتتى. ھۇنەر ـ سەنئەت بۇيۇمىغىلا ئوخشايتتى. كۆرگەنلەرنىڭ ھەممىسى مۇدىر بىرمۇنچە پۇل خەجلەپ سىرتتىن ئەكەلدۈرۈپتۇ، دەپ ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي ماختاپ كېتەتتى. ئىش بولسىلا، ۋاڭ مۇدىر ئاۋۋال جىڭ چيۈغا ئۇقتۇراتتى. بۇ قېتىم ئۇ پۈرمە قەغەز زاۋۇتىدا قەغەز كورۇپكىغا شىلىم چاپلايدىغان ئىشنى قىلمىدى. بەلكى رەسمىي ئىشچىلاردەك ماشىنىدا مەشغۇلات قىلدى. بەزى تاسمىلىق چاقلار خوتۇن ـ قىزلارنىڭ چېچىنى ماشىنىغا سۆرەپ ئەكىرىپ كېتىدۇ، دەپ زاۋۇت ئۇنىڭغا ئاق پوسما تارقىتىپ بەردى. رەسمىي ئىشچىلارغا پەرتۇقمۇ تارقىتىپ بېرىلەتتى، ئۇلار توقۇمىچىلىق فابرىكىسىنىڭ ئىشچىلىرىغىلا ئوخشاپ قالغانىدى. كۇنلۇكچىلەرگە پەرتۇق تارقىتىلمىدى. پەرتۇققا قاراپ ئىشلار بىلەن رەسمىي ئىشچىلارنى پەرقلەندۇرگىلى بولاتتى.

جىڭ چيۈ ئالدىغا ئاق پەرتۇق تارتىپ ئىشچى بولۇشنىڭ ھەقىقەتەن ياشى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. ئىش ناھايىتى ئاددىي ئىدى. ئىككى تاختا قەغەزنى بىر تاختا پۈرمە قەغەز بىلەن بىللە ماشىنىغا سېلىپ قويسا بولاتتى. نەچچە تاختا قەغەز ماشىنىدىن شىلىم سۈركىلىپ، پىرسلىنىپ پۈرمە قەغەز بولۇپ چىقاتتى. قەغەزنى ماشىنىغا سالغاندا، قەغەزنىڭ بۇرجەكلىرىنى توغرا كەلتۈرۈپ سالمىسا، قەغەز قىڭغىر ـ قىيسىق چىقىپ، كېرەكسىز قەغەزگە ئايلىنىپ قالاتتى.

جىڭ چيۈ ھەرقانداق ئىشنى كۆڭۈل قويۇپ، ياخشى قىلىشقا تىرىشاتتى. شۇڭا، ئۇ ناھايىتى تېزلا ئىشنىڭ ئېپىنى بىلىۋالدى. بىرگە ئىشلەيدىغان ئىشچىلار ئۇنىڭغا ئامراق ئىدى. چۈنكى ئۇنىڭ قولى چاققان، ئىشقا پۇختا، ھۇرۇن ئەمەس ئىدى. ئىشچىلار ئۇنى ماشىنىغا قارىتىپ قويۇپ، ئۆزلىرى ئارقا ئىشىكتىن غىپپىدە چىقىپ زاۋۇت يېنىدىكى تۇرلۇك مالالار سارىيىنى ئايلىنىۋېتىپ، ئاندىن يېنىپ كىرىشەتتى. ئۇلار ھەر كۈنى ئۆز ماشىنىلىرىدا ئىشنى مۇددەتتىن بۇرۇن تۈگىتىپ، تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالغۇچىلارنىڭ ئۆتكۈزۈۋېلىشىنى كۈتۈپ ئىشتىن چۈشۈشنى

ساقلاپ سېخىتا ئارام ئېلىپ ئولتۇرۇشاتتى.

زاۋۇت بىر قېتىم نەشپۈت تارقاتتى. رەسمىي ئىشچىلارنىڭ ھەربىرىگە ئۈچ جىڭدىن، كۈنلۈكچىلەرنىڭ ھەربىرىگە ئىككى جىڭدىن نەشپۈت تەگدى. كۈنلۈكچىلەرگە تەگكەن نەشپۈت ياڭاقچىلىك كېلەتتى. شۇنداق بولسىمۇ جىڭ چىۋ ناھايىتى ھاياجلاندى. چۈنكى بۇ پۇلغا كەلگەن ئەمەس، بەلكى زاۋۇت تارقاتقان نەشپۈت ئىدى. نەدىمۇ بۇنداق ياخشى ئىش بولسۇن؟

جىڭ چىۋ نەشپۈتنى ئېلىپ بەك خۇش بولدى. باشقا ئىشچىلار نەشپۈتنى يېيىشتى. جىڭ چىۋنىڭ يېيىشكە كۆزى قىيمىدى، ئۇ باشقىلار ئۆزىدىن نېمىشقا يېمەيسىز، دەپ سوراپ ھەيران قېلىپ يۈرمىسۇن، دېگەن ئوي بىلەن ماشىنىنىڭ يېنىغا بېرىپ بىردەم ئىشلىدى. ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن نەشپۈتنى ئۆيگە ئاپاردى. ئۇ نەشپۈتنى سېھىرگەردەك كۆز باغلاپ سىڭلىسىغا بەردى. سىڭلىسى شۇنداق خۇش بولۇپ كەتتى. ئۇ نەشپۈتتىن ئۈچنى ئېلىپ يۇيۇپ، ئۆزى بىرنى ئېلىپ قېلىپ، ئانىسىغا بىرنى، ئاچىسىغا بىرنى بەردى. جىڭ چىۋ زاۋۇتتا تارقاتقان چاغدا نەشپۈتتىن بىرنەچچىنى يەپ، كېكىرىپ كەتكەنلىكىنى دەپ يېگىلى ئۇنىمىدى.

جىڭ چىۋ سىڭلىسىنىڭ كىتاب ئوقۇغاچ، نەشپۈتنى چوڭ ـ چوڭ چىشلەپ يېيىشكە كۆزى قىيماي، ئاز ـ ئازدىن چىشلەپ يەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، يۈرەك ـ باغرى ئېزىلىپ كەتتى. ئۇ ئىچىدە، باي بولغان كۈنى، چوقۇم يوغان بىر سېۋە نەشپۈت ئەكېلىپ، سىڭلىسىغا كېكىرىپ كەتكۈچە يېگۈزۈپ، نەشپۈتكە قارىماس قىلىۋېتىش توغرۇلۇق قەسەم قىلدى.

ئەپسۇس، پۇرمە قەغەز زاۋۇتىدىكى ئىش ئىككى ھەپتىدىن كېيىن تۈگىدى. زاۋۇت ئۇلارغا ئەتە كەلمەسلىكنى ئۇقتۇردى. شۇ چاغدىلا ئۇ ئۆزىنىڭ كۈنلۈكچى ئىكەنلىكىنى بىلدى. نېمە ئۈچۈندۇر، ئۇ لاۋسەن ئوقۇۋېلىشقا بېرىپ تۇرغان ھېلىقى شېئىرلار توپلىمىدىكى قايسىدۇر بىر شېئىرنىڭ «چۈشۈگدە چۈش كۆرۈۋاتقىنىڭنى بىلمەي خۇش بولۇپ كېتىسەن» دېگەن بىر مىسراسىنى ئەسلەپ قالدى.

ئۇ ئىش ئىزدەپ «كېلىن سىڭىل» نىڭ ئىشىك ئالدىغا يەنە باردى. ئىش تېپىلمىغاندا ئۇنى غەم باستى، ئىش تېپىلغاندا بولسا ئۇ ھېرىپ ـ چارچاپ ھالىدىن كەتتى. «ياسانچۇق» بايۇەچچە ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئىشلارنىڭ ھەممىسى تىتىلداش ۋە چارچاش تۈپەيلىدىن ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتتى.

ئوقۇش باشلانغان كۈنلەردە، جىڭ چيۇ بەك ئالدىراش بولۇپ كەتتى. ئۇ ئوقۇش بىلەن ئەمەس، بەلكى پارچە ـ پۈرات ئىشلار بىلەن ئالدىراش ئىدى. شۇ ئوقۇش مەۋسۇمىدە، ئۇ مەكتەپ قىزلار ۋالىبول كوماندىسىدا توپ ئويناشتىن باشقا، تىكتاك توپ كوماندىسىدا مەشىق قىلىپ، مۇسابىقىگە تەييارلىنىۋاتاتتى.

ئەسلىدە، مەكتەپتىكى تەنھەرىكەتچىلەر ئارىسىدا بىر ئوقۇغۇچى بىرلا كوماندىغا قاتنىشىدۇ، دەيدىغان بەلگىلىمە بار ئىدى. بولمىسا ئوقۇغۇچىنىڭ زېھنى چېچىلىپ كېتىپ، ھېچقايسىسىدا نەتىجە قازىنالمايتتى، ئەمما جىڭ چيۇنىڭ ئەھۋالى ئالاھىدە ئىدى. تىكتاك توپ كوماندىسىنىڭ تىرېنېرى ۋاڭ مۇئەللىم بىلەن ۋالىبول كوماندىسىنىڭ تىرېنېرى ۋەن مۇئەللىم ئىككىسى مەسلىھەتلىشىپ، جىڭ چيۇنى ئىككىلا كوماندىغا قاتناشتۇرىدىغان بولدى.

ۋاڭ مۇئەللىم جىڭ چيۇغا شۇنچىلىك ئەھمىيەت بېرەتتى. 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە تىكتاك توپنى جىڭ چيۇدەك ئويناىدىغان قىز ئوقۇغۇچى يوق ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە بىر مۇھىم سەۋەب بار، بۇنى تارىخىي سەۋەب دېسىمۇ بولىدۇ.

جىڭ چيۇ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا، مەكتەپ تىكتاك توپ كوماندىسىنىڭ ئەزاسى ئىدى. بىر يىلى شەھەر بويىچە ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئارا ئۆتكۈزۈلگەن تىكتاك توپ مۇسابىقىسىدە جىڭ چيۇ ئالدىنقى تۆتىنچىلىككە ئېرىشتى. يېرىم ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىدە ئۇ ئۆزى بىلەن بىر مەكتەپتىكى لىيۇ شىچياۋ ئىسىملىك باشقا بىر كوماندا ئەزاسى بىلەن مۇسابىقىگە چۈشتى. لىيۇ شىچياۋ ئىسمىنى يازغاندا «巧» دېگەن خەتنى « 23 » دېگەن رەقەمگە ئوخشىتىپ ئايرىپ يازاتتى. چاقچاق قىلىشقا ئامراق تەنتەربىيە مۇئەللىمى بەزىدە

ئۇنى « 6+23 » دەپ چاقىراتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئىسمى « 6+23 » بولۇپ قالدى.

جىڭ چيۇ ئادەتتە مەكتەپتە مەشىق قىلغاندا، دائىم « 6+23 » بىلەن مۇسابىقىگە چۈشەتتى. جىڭ چيۇ پالاقنى تېز تۇتۇپ ھۇجۇم قىلىش، « 6+23 » پالاقنى توغرىسىغا تۇتۇپ مۇداپىئە كۆرۈش ئۇسۇلىنى قوللىناتتى. تىرىشىپ « 6+23 » نىڭ توپنى سالماق تۇتقان بىلەن، ھۇجۇمغا ئۆتۈشتە چەبدەس ئەمەسلىكىنى، ئۇنىڭدا قارشى تەرەپنى تامامەن پالەچ ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويىدىغان پەۋقۇلئاددە ماھارەت يوقلۇقىنى، مەيلى توپ ئالسۇن ياكى توپ باشلىسۇن، جىڭ چيۇغا ئوخشاش قارشى تەرەپنى گاڭگىرىتىپ قويالمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا تىرىشىپ « 6+23 » گە قارشى تەرەپنى ھالسىرىتىۋېتىش تاكتىكىسىنى ئۆگەتتى. جىڭ چيۇنى توپنى ئېلىشتا ئالدىرىماسلىق، توپنى ئالدىرىماي ئېلىپ، قارشى تەرەپنى بىر يولىلا مەغلۇپ قىلىۋەتمەي، سەۋر ـ تاقەتنى تۇگىگەندە، خاتالاشتۇرۇپ مەغلۇپ قىلىشقا دەۋەت قىلدى.

جىڭ چيۇ « 6+23 » بىلەن بىر كومانىدا ئىدى. ئۇ جىڭ چيۇنىڭ ئارتۇقچىلىق ۋە يېتەرسىزلىكىنى تىرىشىرىنىڭ ئۇنىڭغا پاسسىپ ماھارەت ئۆگەتكەنلىكىنىمۇ بىلەتتى. شۇڭا ئۇ جىڭ چيۇغا تاقابىل تۇرۇش ئۇچۇن بىر يۇرۇش ئامال ئويلاپ تاپتى. ئادەتتە كومانىدا توپ مەشىق قىلغاندا دائىم جىڭ چيۇ غەلىبە قىلاتتى.

شۇ قېتىملىق يەككە ئويناش مۇسابىقىسىدا يەككە شاللىنىش تۇزۇمى يولغا قويۇلغانىدى. بىرسىلا ئۇتتۇرۇۋەتسە، شۇ ئادەم شاللىنىپ كېتەتتى. جىڭ چيۇ مەيدانىدا شەھەرلىك تەنتەربىيە مەكتىپى تىكتاك توپ كومانىدىسىنىڭ بىر ئەزاسى بىلەن مۇسابىقىگە چۈشتى. مۇنتىزىم تەربىيە كۆرمىگەن جىڭ چيۇ، مۇنتىزىم كومانىدا ئەزاسى بىلەن ئۇچراشتى. ۋاڭ مۇئەللىم جىڭ چيۇدىن ھېچقانداق ئۈمىد كۈتمەيتتى. ئۇ جىڭ چيۇنى «ئۆزىنى قويۇۋېتىپ ئويناش » نى قارشى تەرەپكە ئۇدا ئۇچ مەيدان ئۇتتۇرۇپ «تاقىرباش» بولۇپ قالمىسلا، شۇنىڭ ئۆزى ناھايىتى زور شان ـ شەرەپ ئىكەنلىكىنى دېدى.

ھېچقانداق ئۈمىد بولمىغاچقا، جىڭ چىۈنىڭ ئۆزىنى قويۇۋېتىپ ئوينىاپ، سول ۋە ئوڭ تەرەپتىن قارىسىغا ھۇجۇم باشلايدىغانلىقىنى كىم بىلسۇن، نومۇر خاتىرىلەپ سېتىكا ئەتراپىدا ئولتۇرغانلارمۇ مۇسابىقە ئەھۋالىغا قاراشتىن ئېرىندى. ئۇنىڭ ھېچنېمىدىن قورقماي توپ ئوينايدىغان بۇنداق ئۇسۇلىدىن قارشى تەرەپ قورقۇپ كەتكەنمۇ ياكى مۇنتىزىم تەربىيە كۆرگەچكە بۇنداق ئۇسۇلغا ماسلىشالماي قالدىمۇ - قانداق، تەنتەربىيە مەكتىپىدىن كەلگەن ھېلىقى قىز يېڭىلىپ قالدى.

ۋاڭ مۇئەللىم خۇشاللىقىدىن بېشى كۆككە يەتتى، قارشى تەرەپتىكىلەر قاتتىق چۆچۈپ كېتىشتى. كېيىنكى مەيداندا جىڭ چىۈ بىلەن مۇسابىقىگە چۈشكەن قىزمۇ جىڭ چىۈنىڭ ھەيۋىسىدىن ئۇركۈپ كېتىپ ئۇتتۇرۇپ قويدى. جىڭ چىۈ مۇسابىقە داۋامىدا ئۇستۇنلۇكنى ساقلاپ كەلدى. «23+6» نىڭ ئەھۋالىمۇ باشتىن - ئاياغ ئوڭۇشلۇق بولۇۋاتاتتى. مەكتەپداش ئىككىيلەن يېرىم ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىدا ئۇچراشتى.

«بىر چەتتىن توپ ئېلىپ بىر چەتتىن ئوينىاش» ئاخىرلاشتى. كىمنىڭ سېتكىسىنىڭ قايسى تەرىپىدە تۇرۇشى بەلگىلەندى. ۋاڭ مۇئەللىم جىڭ چىۈنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا:

— ئۇ ئۇتسۇن، ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ — دېدى.

جىڭ چىۈ نېمىشقا «23+6» گە ئۇتتۇرۇپ بېرىش كېرەكلىكىنى بىلەلمىدى. بۇ تىرىنىرنىڭ پۈتۈن مەكتەپكە شان - شەرەپ كەلتۈرۈش يولىدىكى بىر تاكتىكىسى بولۇشى مۇمكىن، دەپ ھېسابلىدى. شۇ چاغلاردا تىكتاك توپ ئوينايدىغانلارنىڭ ھەممىسى جۇڭگو تىكتاك توپ ماھىرلىرىنىڭ مۇشۇنداق ئەنئەنىسى بارلىقىنى بىلەتتى. دۆلەتنىڭ بىرىنچى بولالىشى ئۈچۈن ماھىرلار بەزىدە ھەمراھلىرىغا قەستەن ئۇتتۇرۇۋېتەتتى. مەسىلەن، شۇي يىنشىڭ جۇاڭ زېدۇڭغا قەستەن ئۇتتۇرۇپ قويغانىدى. جىڭ چىۈ چىشىنى چىشلەپ تۇرۇپ بىرىنچى مەيداندىلا «23+6» گە ئۇتتۇرۇۋەتتى. تىرىنىر خاتىرجەم بولالماي، بىر مەيدان مۇسابىقە ئاياغلىشىشى بىلەن

تەڭلا جىڭ چىۋغا يەنە بىر قېتىم جېكىلىدى. جىڭ چىۋ ئارتۇق ئويلىنىپ تۇرماستىن، خۇشياقمىغاندەك ئويناپ « 6+23 » گە يەنە ئۇتتۇرۇۋەتتى.

مۇسابىقىدىن كېيىن جىڭ چىۋ ۋاڭ مۇئەللىمدىن:

ــ بۇگۈنكى بۇ تاكتىكا قانداق تاكتىكا، نېمىشقا « 6+23 » گە ئۇتتۇرۇپ بېرىمەن، ــ دەپ سورىدى.

ــ يېرىم ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىگە كىرگەن ماھىرنى ئۆلكىلىك تەنتەربىيە مەكتىپى چاقىرتىپ ئېلىپ كېتىپ تەربىيەلەيدۇ. سىزنىڭ ئائىلە كېلىپ چىقىشىڭىز ياخشى ئەمەس، مۇشۇ سەۋەبتىن شاللىنىپ كەتسىڭىز، ئۇ چاغدا ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قالمامسىز؟ ــ دېدى.

جىڭ چىۋ ئاچچىقىدا يىغلۇۋېتىشكە ئاز قالدى. ئۆلكىلىك تەنتەربىيە مەكتىپى شاللىۋەتكەن بولسا مەيلى ئىدى. لېكىن شەھەر بويىچە يا بىرىنچى يا ئىككىنچى بولماسمىدىم! نېمىدەپ ئۇتتۇرۇپ بېرىشكە دەۋەت قىلىدۇ؟ ئۇنىڭدىن كۆرە شاللىنىپ كەتسەم مەيلى ئىدىغۇ؟

كېيىن بۇ ئىشتىن جىڭ چىۋنىڭ ئانىسى خەۋەر تېپىپ، بەك بىئارام بولدى. ئۇ بىر قېتىم ۋاڭ مۇئەللىم بىلەن پاراڭلىشىپ قېلىپ «كېلىپ چىقىشىنى بەلگىلىگىلى بولمىغان بىلەن يولنى تاللىۋالغىلى بولىدۇ» دەيدىغان ئەڭ ئالىي يوليورۇقنى پەش قىلىپ، بۇ ئىشتا توغرا قىلمىغانلىقىنى ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈپ قويدى. ۋاڭ مۇئەللىم كۆڭلىنىڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى، ناۋادا جىڭ چىۋ شاللىنىپ قالسا ئازابلىنىپ كېتەرمىكەن دەپ ئويلىغانلىقىنى، ناۋادا جىڭ چىۋ ئۇتتۇرۇپ بەرمىگەن بولسا، 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ شەھەر بويىچە چېمپىيون، « 6+23 » نىڭ پەقەت ئىككىنچى بولۇشى مۇمكىنلىكىنى، بۇ ئىشنى ئويلىسا، بەك پۇشايمان قىلىدىغانلىقىنى دېدى. جىڭ چىۋنىڭ ئانىسى، بولار ئىش بولدى، ئەمدى گەپ قىلغان بىلەنمۇ بىكار، دەپ بولدى قىلدى. جىڭ چىۋ تىكتاك توپ كوماندىسىدىن چېكىنىپ چىقىپ، ۋالبول كوماندىسىغا قاتناشتى.

بىراق ۋاڭ مۇئەللىم خىزمەت كۆرسىتىپ گۈناھىنى يۇيۇش، ئۆتكەن قېتىم جىڭ چىيۇ تارتقان زىياننىڭ ئورنىنى تولدۇرۇش كېرەكلىكىنى، ئۇنىڭ ئۈستىگە توپنى جىڭ چىيۇدەك ئۇيناىدىغان ماھىر چىقمايدىغانلىقىنى ئويلىغان بولسا كېرەك، ئۇ ۋالىبول كوماندىسى تىرېنېرى بىلەن جىڭ چىيۇنىڭ داۋاملىق تىكتاك توپ ئويناشقا رىغبەتلەندۈرۈش، كېيىنكى يېرىم يىلدا شەھەر بويىچە ئۆتكۈزۈلىدىغان مۇسابىقىگە قاتناشتۇرۇش توغرۇلۇق مەسلىھەتلەشتى. ۋالىبول كوماندىسىدىكىلەرمۇ كېيىنكى يېرىم يىلدا شەھەر بويىچە ئۆتكۈزۈلىدىغان ۋالىبول مۇسابىقىسىگە قاتنىشاتتى. شۇڭا، جىڭ چىيۇ ئالدىراش بولۇپ كەتتى دەرستىن باشقا ۋاقىتلاردا ئاساسەن توپ ئويناىتتى.

بىر پەيشەنبە كۈنى چۈشتىن كېيىن، جىڭ چىيۇ توپ مەشىق قىلىۋاتاتتى. ۋاڭ مۇئەللىم تىكتاك توپ ئۆيىگە كىرىپ جىڭ چىيۇغا:

212

ــ قارىسام ئۆشنىسىدە يوغان خالتا يۇدۇۋالغان بىرئادەم «جىڭ مۇئەللىم» نى ئىزدەيتتىم، دەپ ئاشخانىنىڭ يېنىدا تۇرۇپتۇ. ئانىڭىزنى ئىزدىسە كېرەك، ئۆيۈڭلەرگە باشلاپ باردىم. ئۆيدە ئانىڭىز يوق، سىڭلىڭىزمۇ كۆرۈنمەيدۇ. بۇگۈن چۈشتىن كېيىن مۇئەللىملەرنىڭ ئائىلە سۆھبىتى ئۆتكۈزىدىغان ۋاقتى، ئانىڭىز ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئائىلىلىرىگە كەتكەن ئوخشايدۇ. ئۇنى ئاشخانىنىڭ ئىشكى ئالدىدا تۇرغۇزۇپ قويۇپ كەلدىم، سىز بېرىپ قاراپ بېقىڭ، ــ دېدى.

جىڭ چىيۇ دەرھال يۇگۇرگەن پېتى ئاشخانا يېنىغا كەلدى. چاڭلىن خۇددى شىرنىڭ ھەيكىلىدەك ئاشخانىنىڭ ئىشكى ئالدىدا زوڭزىيىپ ئولتۇراتتى. ئاشخانىغا كىرىپ ـ چىقىۋاتقانلار ئۇنىڭغا قىزىقسىنىپ قارايتتى. جىڭ چىيۇ شۇ زامان ئۇنى چاقىردى.

چاڭلىن جىڭ چىيۇنى كۆرۈپ شۇئان ئورنىدىن تۇردى ـ دە، يېنىدا تۇرغان يوغان خالتىنى كۆرسىتىپ:

ــ بۇ ياڭاقنى ئانىڭىزغا ئەكەلدىم، ــ ئاندىن سەل نېرىدا تۇرغان بىر سېۋەتنى كۆرسىتىپ، ــ بۇ ئوتۇننى سىزگە ئەكەلدىم، ئەمىسە مەن كەتتىم، ــ دېدى.

19

جىڭ چيۇ چاڭلىنىنىڭ ماڭغانلىقىنى كۆرۈپ تىتىلداپ كەتتى. تۇتۇپ قالغۇسى بولسىمۇ، يېڭىدىن تۇتۇپ تارتقۇدەك جۇرئەت ئۇنىڭدا يوق ئىدى. شۇڭا ئامالسىزلىقتىن:

ــ ھەي، ھەي، ماڭماي تۇرۇڭ. ھېچبولمىغاندا، ماۋۇ نەرسىلەنى ئۆيگە كۆتۈرۈشۈپ ئاپىرىپ بەرمەمسىز؟ ــ دەپ توۋلىدى.

ــ ھە، كۆتۈرەلمەمسىز؟ ئەمىسە مەن ئاپىرىشىپ بېرەي، ــ دېدى ئۇ خۇددى بىرسى تۇرتۇپ ئويغىتىۋەتكەن ئەلپازدا كەينىگە يېنىپ. ئۇ خالتىنى ئۆڭشىنىسىگە ئارتىپ، سېۋەتنى كۆتۈرۈۋالدى ۋە جىڭ چيۇنىڭ كەينىدىن سۆڭدىشىپ ئۇلارنىڭ ئۆيىگە كەلدى.

جىڭ چيۇ ئوچاقنى ئادالاپ تاماق ئەتمەكچى بولۇپ، ئۇنىڭدىن:

ــ تاماق يېدىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ يېدىم، ــ دېدى ئۇ مەغرۇرلىنىپ، ــ ئاشخانىدا تاماق يېدىم.

جىڭ چيۇ ئەجەپلىنىپ، چاڭلىن k شەھىرىدىكى ئاشخانىلارنى بىلەمدۇ؟ لېكىن تۇرقىدىن بىلىندىغاندەك ئەمەس، دەپ ئويلىدى. ئۇ چاڭلىنغا بىر ئىستاكان ئۇسسۇزلۇق قۇيۇپ، ئازراق دېمىنى ئېلىۋېلىشنى ئېيتتى. ئۆزى خالتىدەك بىرنەرسە تېپىپ، ياڭاقنى شۇنىڭغا سېلىپ، خالتىنى بىكارلاش بىلەن بولۇپ كەتتى. ياڭاق سېلىپ ئەكەلگەن خالتىنى چاڭلىن ئېلىپ كېتەتتى. جىڭ چيۇ:

ــ چوڭ يەڭگەمنىڭ چوڭ ئۆيگە بارىڭىزمۇ؟ چوڭ ئۆيىدىكىلىرى ياخشى تۇرۇۋېتىپتىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

— ئۆيىدىكىلىرى؟ — چاڭلىن شۇنداق دەپ گاڭگىراپ كەتكەندەك بولۇپ قالدى. چاڭلىن جىك چيۇغا چوڭ يەڭگىسىنىڭ چوڭ ئۆيىدىكى ياڭاق دەرىخىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ياڭاقنى ئۈزۈپ، چوڭلارنىڭ كۆزىگە كۆرۈنمەي يۈگۈرگەن پېتى ئۇدۇل مۇشۇ يەرگە كەلگەندەك تۇيۇلۇپ كەتتى.

چوڭ ئانىنىڭ، چاڭلىنىڭ كىچىكىدىن بىر ئەيىبى بارلىقىنى، يالغان گەپ قىلسا كۆزىنى توختاتماي چىمچىقلىتىدىغانلىقىنى، شۇڭا ھەر نۆۋەت يالغان گەپ قىلسا بىلمۇالىدىغانلىقىنى، دەپ بەرگەنلىكى ھازىرمۇ جىك چيۇنىڭ يادىدا ئىدى. جىك چيۇ ئۇنىڭغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قويدى. چاڭلىنىڭ قاپىقى تارتىپ ـ تارتىپ تۇراتتى، يالغان گەپ قىلمۇاتامدۇ ـ يوق، ئۇ جەزىم قىلالمىدى. ئۇ خالتا ئىچىدە تۇرغان يەنە بىر كىچىك خالتىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ خالتىنىڭ ئىچىدە نامۇات بار ئىدى. جىك چيۇ:

— بۇ نامۇاتنى... سىز ئالدىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن يەنە.

— چوڭ ئاكام ئالدى.

چوڭ ئاكاممۇ سەپەرۋەرلىككە كەپتۇ، دەپ ئويلىغان جىك چيۇ تەسىرلەنگەنلىكىدىن نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي قالدى.

— نامۇاتنى دوختۇرنىڭ قەغىزى بىلەنلا ئالغىلى بولىدۇ. چوڭ ئاكام تۇرۇۋاتقان يەردە دوختۇردىن قەغەز ئالغىلى بولامدىكەن؟ — دەپ سورىدى جىك چيۇ. ئۇ تەتىلدە قارا ئىش قىلىپ تاپقان پۇلىدىن ئاتايىتەن ئايرىپ قويغان 20 يۈەن پۇلنى چاڭلىنىڭ خالتىسىغا سالدى، ئاندىن قاتلاپ، تانا بىلەن چەگدى. چاڭلىن يولدا كېتىۋېتىپ خالتىنىڭ ئىچىدە پۇل بارلىقىنى بايقىمايدۇ، دەپ پەرەز قىلدى. ئۇ ئۆيگە بارغاندىن كېيىنمۇ خالتىنىڭ ئىچىدە پۇل بارلىقىنى بايقىماي قالسا، يا چوڭ ئانا، يا بولمىسا چوڭ يەڭگە كىر يۇيغاندا، بۇ يىگىرمە يۈەن پۇل تىتىلىپ كەتمەمدۇ؟ ئۇ چاڭلىنى ئۈزىتىپ بېكەتكە بارغاندا، ماشىنا قوزغىلىش بىلەن تەڭ خالتىنىڭ ئىچىدە پۇل بارلىقىنى ئۇنىڭغا دەپ قويماقچى بولدى.

ــ چوڭ ئاكام بىر دوختۇرنى تونۇيدىكەن، ــ دېدى چاڭلىن، ــ شۇ دوختۇر قەغەز يېزىپ بېرىپتۇ.

چاڭلىنىڭ بەرگەن جاۋابى جىڭ چيۈغا نۇقسان يوقتەك، بۇ گەپ چاڭلىنىڭ ئاغزىدىن ئەمەس، بەلكى باشقا بىر ئادەمنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقاندەك تۇيۇلدى.

ــ سىز بۇگۈن ئۆزىڭىز يالغۇز كەلدىڭىزمۇ؟ يولنى بىلەمسىز؟ ــ دەپ سورىدى ئۇ.

ــ يول دېگەن بۇرۇننىڭ ئاستىدا.

ــ ناھىيەدىن بۇ يەرگە كېلىدىغان ماشىنا بېلىتىنىڭ باھاسى يۈزدە ئون پىرسەنت ئۆرلەپتۇ، بېلەت باھاسى بەك قىممەتتۇر؟ ــ جىڭ چيۈ ئۇنى گەپكە سالدى.

چاڭلىن ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ، بارماقلىرىنى پۈكۈپ خېلى بىر ۋاقىتقىچە ھېسابلاپ قىزىرىپ تۇرۇپ:

ــ 12 يۈەن 8 موغا چىقىپتىمۇ؟ ــ دەپ جىڭ چيۈنىڭ ئۆزىدىن سوراپ، ــ ئاناڭنى، بۇ ئادەمنىڭ تېرىسىنى شىلىغانلىق ئەمەسمۇ؟ ــ دېدى.

جىڭ چيۈ چاڭلىنىڭ ئۆزى يالغۇز كەلمىگەنلىكىنى ئەمدى بىلدى. ئۇ ماشىنا بېلىتىنىڭ باھاسىنى بىلمەيتتى، شۇڭا ئۇ يۈز پىرسەنتنى ئون يۈەن دەپ قالغاندى. جىڭ چيۈ چاڭلىن لاۋسەن بىللە كەلگەن، ئېھتىمال ئۇ تالادا قالغان بولۇشى مۇمكىن. ئۇزۇنراق ئولتۇرۇپ قالسا، لاۋسەن ئۇنى ئېزىپ قالغان ئوخشايدۇ، دەپ ئىزدەپ مۇشۇ يەرگە كېلەرمۇ دەپ ئويلىدى. لېكىن چاڭلىن ئولتۇرۇشقا زىنھار ئۇنمىدى، ھازىرلا ماڭىدىغانلىقىنى، بولمىسا ماشىنىغا ئولگۈرەلمەيدىغانلىقىنى، دەپ تۇرۇۋالدى. جىڭ چيۈ ئائىلاج ئۇنى بېكەتكىچە ئۇزىتىپ قويماقچى بولدى. مەكتەپ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا ئۇزىتىپ چىقىشىغا، چاڭلىن ئۇنىڭ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ قېلىشىنى ئېيتتى. ئۇنىڭ پوزىتسىيەسى ناھايىتى قەتئىي ئىدى. جىڭ چيۈنى مەكتەپ دەرۋازىسىدىن ئىتتىرىپ كىرگۈزۈۋېتىدىغاندەك قىلاتتى. جىڭ چيۈ ئۇنى ئۇزاتمايدىغان بولدى. ئۇنىڭغا بىرنەچچە ئېغىز گەپ تاپىلاپ قويۇپ، مەكتەپ قورۇسىغا

كىرىپ كەتتى. ئەمما يىراققا كەتمەي، مەكتەپ خەۋەرلىشىش بۆلۈمىنىڭ بىر دېرىزىسىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، چاڭلىنغا قاراپ تۇردى. چاڭلىن ئېقىن بويىغا قارىۋېتىپ، دۆڭنى بويلاپ پەسكە قاراپ ماڭدى. بىرىكەمدە چاڭلىن باشقا بىرسى بىلەن دۆڭگە چىقتى. جىڭ چىۋ لاۋسەننى كۆردى. ئۇ ئۆڭۈپ كەتكەن ھەربىيچە ئىشتان ـ چاپان كىيگەن بولۇپ، ناھايىتى قاۋۇل كۆرۈنەتتى. ئىككىسى دەريا بويىدا تۇرۇپ پاراڭلاشتى. چاڭلىن پات ـ پاتلا مەكتەپ تەرەپنى كۆرسىتەتتى. ئىككىسى بىر ـ بىرسىنىڭ مەيدىسىگە مۇشتلاپ كۇلۈپ كېتىشتى. چاڭلىن ئۆزىنىڭ خەتەرلىك سەرگۈزەشتلىرىنى سۆزلەپ بېرىۋاتسا كېرەك. ئاندىن كېيىن لاۋسەن مەكتەپ دەرۋازىسى تەرەپكە قاراپ، ئالدىغا ماڭماقچى بولدى. لاۋسەن مېنى كۆرۈپ قالغان ئوخشايدۇ، دەپ جىڭ چىۋ قورقۇپ كېتىپ ئۆزىنى چەتكە ئالدى، ئەمما لاۋسەن تۇرغان جايىدا تۇرۇپ، ئالدى تەرەپكە بىردەم قاراپ قويۇپ، چاڭلىن بىلەن كېچىك تەرەپكە بۇرۇلۇپ كەتتى.

جىڭ چىۋ ئوچۇقچىلىققا چىقىپ، ئىككىسىگە يىراقتىن قاراپ تۇردى. ئۇ لاۋسەننىڭ كىچىك بالىغا ئوخشاش چوڭ يولدا ماڭماي، دەريا بويىدىكى ئېقىن سۈيىنى توساش ئۈچۈن قويۇرۇلغان «قىر» ئۈستىدە كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى. بۇ «قىر» تۆت سۇڭ كەڭلىكتە ئىدى. لاۋسەن ئۈستىدە كېتىۋېتىپ، تەڭپۇڭلۇقىنى يوقىتىپ قويدى. ئۇنى ئېقىنغا چۈشۈپ كېتەرمىكىن، دەپ قورقىنىدىن جىڭ چىۋ ۋارقىرىۋەتكىلى قىل قالدى. لېكىن لاۋسەن قوللىرىنى كېرىپ، تەڭپۇڭلۇقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈۋالدى. ئۇ «قىر» ئۈستىدە ئۈچقاندەك يۈگۈردى.

جىڭ چىۋنىڭ چاقىرىپ كېلىپ، ئۇلار بىلەن ئازراق پاراڭلاشقۇسى كەلدى. لاۋسەن ئۆزىنى كۆرسەتمەي ئۇنىڭدىن قېچىپ يۈرگەنلىكى ئۈچۈن، جىڭ چىۋ ئۇلار بىلەن پاراڭلىشىشتىن خىجىل بولدى. لاۋسەننىڭ ھەقىقەتەن چاڭقاڭ دېگەنگە ئوخشاش باشقىلارنىڭ ئەلەم چېكىۋاتقانلىقىنى كۆرسە چىدىيالماي قالىدىغان باغرى يۇمشاق ئادەم ئىكەنلىكىگە كۆزى يەتتى. شۇڭا ئۇ داشىۋغا ھەم ئۆزىگە يارىدەم

قىلغاندى. ئەمدى بولسا چاڭلىنغا ياردەم قىلمۇاتاتتى. بۇگۈن ماشىنىنىڭ بېلىتىنى چوقۇم ئۆ ئالدى. چاڭلىنىنىڭ يولنى بىلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ، ئۇنى مەكتەپ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغىچە ئەكېلىپ قويدى. جىڭ چىۋ لاۋسەن مېنى چاڭلىنغا ئۆتۈنۈپ بەردى ياكى ئۇنىڭدا مېنى كەلتۈرۈۋېلىش خىيالى ئەزەلدىن يوق، دەپ ئويلىدى. بىراق جىڭ چىۋ بۇنداق بولۇشىغا ئىشىنىشنى خالىمايتتى. ئۇ ھېلىقى چاغدا تولىمۇ بەختىيار ئەمەسمىدى؟ ھەمىشە ئۆزىنى چاڭلىن بىلەن سېلىشتۇراتتى. ئەمدى قانداقلارچە بىراقلا چاڭلىنىنىڭ «رېژىسسورى ــ يولباشلىغۇچىسى» بولۇپ قالدۇ؟ كىتابلاردىكى «سۆلەتۋاز» بايۋەچچىلەرنىڭ ھەممىسى ئۆز ئولجىسىغا «ئېرىشكەن» دىن كېيىن، ئاندىن ئۇلارنىڭ كۆڭلى تىنىدۇ. ئەجىبا لاۋسەن ئۇنىڭغا «ئېرىشكەن» مىدۇ؟ ئۇ مۇجىمەل يېزىلغان كىتابلارغا ئۆلگۈدەك ئۆچ بولۇپ كەتتى. شۇ كىتابلاردا «ھايۋانىي تەبىئىتى قوزغىلىپ ئۇنىڭغا ئېرىشتى» دەپ يېزىلغان. بىراق قانداق قىلسا «ئېرىشكەن» بولىدىغانلىقى دېيىلمىگەنىدى. ئەمما جىڭ چىۋ قىزلارنىڭ خەقنىڭ «ئىلىكى» گە ئۆتكەندىن كېيىن ئېغىرئاياغ بولۇپ قالىدىغانلىقىنى غۇۋا ھېس قىلاتتى. «ئاق چاچلىق قىز» دېگەن شېئىر شۇنداق بولمىغانمىدى؟ ئۇلگىلىك تىياتىر «ئاق چاچلىق قىز» دا بۇ تېپسىلات چىقىرىۋېتىلگەن. ئۇ بالىلار رەسىملىك كىتابىنى كۆرگەچكە، بۇ تېپسىلاتنى بىلمەيتتى. لاۋسەننىڭ ئۇنى قۇچاقلىغانلىقى ئالدىنقى يېرىم يىلدىكى ئىش ئىدى. ئۇ تالاي قېتىم ئاي كۆردى. بۇ ئەھۋالدا ئۇنى ئېغىرئاياغ بولۇپ قالدى دېگىلى بولامدۇ؟ بۇ لاۋسەننىڭ ئۇنىڭغا ئېرىشكەنلىكى بولۇپ ھېسابلانمايدىغاندۇ؟

جىڭ چىۋ چاڭلىنىنىڭ خالتىسىدىكى پۇلنى ئېسىگە ئالدى. ئۇ پۇلنى چاڭلىنىنىڭ ھاڭۋاقتىلىق قىلىپ چۈشۈرۈپ قويۇشىدىن ياكى چوڭ ئانا كىر يۇيغان چاغدا قوشۇپ يۇيۇۋېتىشىدىن ئەنسىرەپ، ئۇلارنىڭ كەينىدىن كېچىككىچە ئەگىشىپ باردى. ئۇلار كېمىگە چۈشۈپ قىرغاقتىن ئايرىلغان چاغدا:

ــ چاڭلىن، خالتىڭىزغا 20 يۈەن پۇل سېلىپ قويدۇم. ئانىڭىز كىر يۇيغان

چاغدا قوشۇپ يۇيۇۋەتمىسۇن، ــ دەپ توۋلىدى.

جىگ چىۋ ئىككى قېتىم توۋلىدى، چاڭلىن ئاڭلىدى، دەپ پەرەز قىلدى. چۈنكى ئۇ خالتىنى تاڭغان تاننى يېشۋاتاتتى. جىگ چىۋ لاۋسەننىگ كەينىگە قاراپ كېمىچىگە بىرنېمىلەرنى دەپ، بىردىنلا ئورنىدىن تۇرۇپ، چاڭلىننىگ قولىدىن خالتىنى ئېلىپ، كېمىنىگ باش تەرىپىگە ماڭغانلىقىنى، كېمىنىگ لەپپەڭشىپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. لاۋسەننىگ پۇلنى ئۆزىگە ئەكېلىپ بېرىشىدىن قورققان جىگ چىۋ كەينىگە ئۆرۈلۈپ يۈگۈردى. ئۇ بىردەم يۈگۈرۈپ، لاۋسەننىگ كېمىدە ئىكەنلىكىنى ئەسكە ئېلىپ، ئۇ مېنى نېمە قىلالايتتى؟ نوچىلىقىنى بىر كۆرەي، دېگەن ئوي بىلەن قەدىمىنى ئاستىلاتتى. ئۇ كەينىگە ئۆرۈلۈپلا، ئۆزى تەرەپكە قاراپ يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقان لاۋسەننى كۆردى. ھەربىيچە ئىشتىننىگ پۇشقىقى يوتىسىغچە تۇرۇلگەن، كىيىملىرى ھۆل بولۇپ بەدىنىگە چاپلىشىپ قالغاندى. جىگ چىۋ داڭقېتىپ تۇرۇپلا قالدى. ئونىنچى ئاينىگ ئاخىرلىرى تۇرسا، ئۇ توڭلاپ كەتمىگەنمىدۇ؟

لاۋسەن يۈگۈرۈپ كېلىپ پۇلنى ئۇنىگ قولىغا تۇتقۇزۇپ:

ــ بۇ پۇلنى ئېلىپ قېلىگ. ناۋاتنى باشقىلار سۇۋغا قىلغان، پۇلغا كەلگەن ئەمەس. بۇ پۇلغا تەنھەرىكەت كىيىمى ئېلىگ، مۇسابىقىگە قاتنىشىدىكەنسىز ئەمەسمۇ؟ ــ دېدى.

جىگ چىۋ ياغاچتەك تۇراتتى. مۇسابىقىگە قاتنىشىش ئۈچۈن تەنھەرىكەت كىيىمى لازىم ئىكەنلىكىنى ئۇنىگ قانداق بىلىپ قالغانلىقى جىگ چىۋغا نامەلۇم ئىدى.

ــ چاڭلىن كېمىدە، ئۇ شۇ تاپتا چوقۇم ئالاقزەدە بولۇپ كەتتى. ئۇ بۇنى بىلمەيدۇ، مەن كەتتىم، بولمىسا كەچتە ماشىنىغا ئولگۈرەلمەي قالىمىز، ــ لاۋسەن ئالدىراش شۇنداق دېدى ـ دە، كېچىككە قاراپ يۈگۈرۈپ كەتتى.

جىگ چىۋنىگ لاۋسەننى توۋلاپ تۇتۇپ قالغۇسى كەلدى، لېكىن توۋلىيالمىدى. ئۇ لاۋسەننى ھەر قېتىم چۇشىدە كۆرگەن چاغدىكىگە ئوخشاش ئاغزى گەپكە، پۇتى

ھەربكەتكە كەلمەي، بارغانسېرى يېراقلاپ كېتىۋاتقان لاۋسەنگە تەلمۇرۇپ قاراپ قالدى.

شۇ كۈنى مەكتەپكە قايتىپ كېلىپ، جىگ چېۋنىڭ توپ ئويناشقا پەقەتلا رايى بارمىدى. لاۋسەننىڭ ھۆل بولۇپ كەتكەن ئىشتىنى كۆز ئالدىدىن كەتمىدى. ئۇ نەچچە سائەتتىن كېيىن ئۆيگە بېرىپ، ئاندىن كېيىم يۆتكىيەلەيتتى. ئۇ توڭلاپ ئاغرىپ قالارمۇ؟ نېمىدېگەن ئەخمەق ئۇ، نېمىدەپ كېمىدىن سۇغا سەكرەيدۇ. كېمە ئۇ قاتقا بېرىپ بۇ قاتقا يانغاندا، يەنە شۇ كېمىگە چۈشۈپ كەلسە بولماسمىدى؟

ئارىدىن خېلى كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى. جىگ چېۋ لاۋسەننىڭ ئىشتىنى ھۆل، ئۆزىگە قاراپ يۇگۇرۇپ كەلگەن كۆرۈنۈشىنى پەقەتلا ئۇنتۇيالمىدى. ئۇ لاۋسەننى «سۆلەتژاز» بايۋەچچە ئەمەس، بەلكى «ئىشتىنى ھۆل» بايۋەچچە دەپ ئاتاش كېرەكلىكىنى ھېس قىلدى. مۇسابىقىگە قاتنىشىش ئۈچۈن تەنھەربكەت كېيىمى لازىم بولۇپ قالغانلىقىنى ئۇ قانداق بىلگەندۇ؟ ئۇ ھەرقانچە ئويلاپمۇ بۇنىڭ تېگىگە يېتەلمىدى.

بۇلتۇر مۇسابىقە بولغاندا، ئۇلارنىڭ ۋالىبول كوماندىسى تەنھەربكەت كېيىمى كېيمىگەنىدى. چۈنكى K شەھىرى ئېقىنىنىڭ جەنۇبىغا جايلاشقان، شەھەر ئەتراپى رايونى بولۇپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ تولىسى ئىقتىسادىي ئەھۋالى دېگەندەك ياخشى ئەمەس، كۆكتات تېرىيدىغان دېھقانلارنىڭ بالىلىرى ئىدى. مۇسابىقە ئۆتكۈزۈلۈشتىن ئاۋۋال، تىرېنىر ھەربىر تەنھەربكەتچىگە بىردىن تەنھەربكەت كېيىمى ئېلىپ بېرىش توغرۇلۇق جېنىنىڭ بارچە لاپ ئۇرغانىدى، ئەمما كوماندا ئەزالىرىنىڭ ھەممىسىنىڭ قولى قىسقا بولغاچقا، تەنھەربكەت كېيىمى ئېلىشقا قۇربى يەتمىدى. ئۇلار شۇ قېتىم ئادەتتە كېيىدىغان كېيىملىرى بىلەن مۇسابىقىگە چۈشتى. بىرىنچى مەيدان مۇسابىقىدە «دوستلۇق بىرىنچى، مۇسابىقە ئىككىنچى» دېگەن شوئارنى توۋلاپ مەيدانغا چۈشۈشىگە، رېپېر ئىككى تەرەپنىڭ كوماندا ئەزالىرىغا ۋاستىلىك رېپېرلىق قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ھەربىر كوماندا ئەزاسىنىڭ كېيىم نومۇرى ۋە تۇرىدىغان ئورنىنى خاتىرىلىمەكچى بولدى. ئۇلارنىڭ كوماندىسىدكى ئالتە كوماندا ئەزاسىنىڭ

ھەممىسى ھاڭۇبقىپ قېلىشتى، چۈنكى ئۇلارنىڭ كىيىملىرىدە نومۇر يوق ئىدى. رېپىر مائارىپ ئىدارىسىدىن مۇسابىقىگە مەسئۇل بولۇپ كەلگەن خادىمنى تېپىپ، ئۇنىڭغا:

— بۇ بىر توپ قىزلار تەنھەرىكەت كىيىمىمۇ كىيىمەپتۇ، كىيىملىرىدە نومۇرمۇ يوق، ئۇلار قانداق مۇسابىقىگە قاتنىشىدۇ؟ — دېدى.

مائارىپ ئىدارىسىدىن كەلگەن خادىم تىرېنىپ ۋە مۇئەللىمنى بىر چەتكە تارتىپ:

— سىر تىرېنىپ تۇرۇقلۇق ۋالىبول مۇسابىقىسىدە ئورۇننىڭ ناھايىتى مۇھىملىقىنى بىلمەمسىز؟ ئالتە كومانداً ئەزاسىنىڭ ئورنى تۆۋەن بىلەن ئايلىنىدۇ، كەينى تەرەپتىكى تەنھەرىكەتچى ئالدى رەتكە ئۆتۈپ توپ ئۇرالامدۇ؟ بەزى كوماندىلاردا ئاساسلىق ھۇجۇمچى پەقەت بىرلا بولىدۇ، تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ ھەممىسى سىلەرگە ئوخشاش نومۇرى يوق كىيىم كىيگەن بولسا، ئۇلارنىڭ ئاساسلىق ھۇجۇمچىسى كەينى رەتتىن ئالدىنقى رەتكە ئۆتۈپ سەكرەپ تۇرۇپ توپ ئۇرسا، رېپىر ئۇنى قانداق كۆرەلەيدۇ؟ كۆرمەي تۇرۇپ قائىدىسىزلىك قىلغانلارنىڭ ئۇستىدىن قانداق ھۆكۈم چىقىرىدۇ؟ — دېدى سەممىيلىك بىلەن.

بىرىنچى مەيدان مۇسابىقە ئاياغلاشمايلا، رېپىر ئۇلارنىڭ يېڭىلگەنلىكىنى ئېلان قىلدى. ۋەن مۇئەللىم كوماندا ئەزالىرىنىڭ نامرات ھەم قالاق ئەھۋالىنى بىرقەدەر بايان قىلىپ، مائارىپ خادىمغا توققۇز تەزىم قىلىپ ئېگىلدى، يىغلاپ تۇرۇپ ھال ئېيتتى. مائارىپ ئىدارىسى خادىمى ئۇلارنىڭ داۋاملىق مۇسابىقىگە قاتنىشىشىغا ماقۇل بولدى ۋە كوماندا ئەزالىرىنىڭ دۇمبىسىگە بور بىلەن يوغان قىلىپ نومۇر يېزىپ قويۇش، بولمىسا مۇسابىقىگە قاتناشماسلىقىنى قوشۇپ قويدى.

كېيىنكى بىرنەچچە مەيدان مۇسابىقىدە، ئۇلار ھەر قېتىم مەيدانغا كىرگەندە قارشى تەرەپ بىلەن تاماشىبىنلارنىڭ قاتتىق كۈلكىسىگە ۋە «ئارىلاشما قوشۇن»، «سەھرالىق سىڭىللار» دېگەن ئاتاقا قالدى. 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ كوماندىسى كەمستىلىشكە ئۇچرىغانلىقتىن، روھى چۈشۈپ كېتىپ، كەينىدىن سانىغاندا

ئۇچىنچى بولۇپ قايتتى. ئەمما ۋەن مۇئەللىم ناۋادا تەنھەركەت كىيىمى تۇپەيلىدىن كۆڭۈلسىزلىك يۈز بەرمىگەن بولسا، 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ قىزلار كومانداسى جەزمەن ئالدىدىن سانىغاندا ئالتىنچى بولاتتى، دەپ زىنھار قايىل بولمىدى. شۇڭا ۋەن مۇئەللىم كوماندا ئەزالىرىنى تەنھەركەت كىيىمى ئېلىشقا سەپەرۋەر قىلدى. كۆپچىلىكنى پۈل تاپشۇرۇشقا، ئۆزىگە تۇغرا كېلىدىغان كىيىمنىڭ رەزمىسىنى دەپ بېرىشكە ئالدىراتتى. ھەركىم ئۆز بىلگىنىچە ئالسا، كىيىم ئوخشاش بولماي قالمىسۇن دەپ كىيىمنى ئۆزى بىر تۇتاش ئالىدىغان بولدى. بولمىسا، ئۇلار «ئارىلاشما قوشۇن» دېيىلىپ يەنە كۇلكىگە قالاتتى.

ــ تەنھەركەت كىيىمى ئالمىساڭلار، مۇسابىقىگە چۈشمەيسىلەر، ــ دەپ ۋەن مۇئەللىم ناھايىتى چىڭ تۇردى.

كوماندا ئەزالىرى بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئالاقزەدە بولۇپ، ھەممىسى پۈل تاپشۇردى. ئەمما جىڭ چيۈنىڭ يېنىدا ئارتۇق پۈل يوق ئىدى. تىكتاك توپ كومانداسىدىكىلەرمۇ تەنھەركەت كىيىمى ئالاتتى. ئۇ ئىككىلا كومانداننىڭ تىرىشىرىنى قايىپ قىلىپ، ئۇلار بەلگىلەنگەن ئوخشاش رەڭدىكى ھەم ئوخشاش پاسوندىكى تەنھەركەت كىيىمىدىن بىرنىلا ئالسام بولىدۇ، دەپ ئويلىدى. بىراق، ئىككى كومانداننىڭ تەلىپى ئوخشاش ئەمەس ئىدى. ۋالىبول مۇسابىقىسى سىرتتا بولاتتى. كېلەر قېتىملىق مۇسابىقە ھاۋا سوغۇقراق ۋاقىتقا توغرا كەلگەچكە، تىرىشىر ئۆزۈن يەڭ، ئىسسىق ساقلايدىغان تەنھەركەت كىيىمى ئالىدىغانلىقىنى دېدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە يەڭ ئۇزۇن بولسا توپ ئالغاندا بىلەك ئاغرىپ كەتمەيتتى. تىكتاك توپ مۇسابىقىسى ئۆڭ ئىچىدە بولاتتى. شۇڭا، تىرىشىر «ئۇزۇن يەڭ» تەنھەركەت كىيىمى كىيىپ قاناداق مۇسابىقىگە چۈشىسىلەر؟ دەپ قىسقا يەڭ تەنھەركەت كىيىمى ئالىدىغان، ئۇنىڭغا تەنھەركەت كالتە ئىشتىنى پار قىلىدىغان بولدى.

ۋالىبول كومانداسىدىكى ۋەن مۇئەللىمنىڭ ئالدىرىتىشى بىلەن پۈل ئاساسەن يىغىلىپ بولۇندى. تەنھەركەت كىيىمىنى ئېلىپ نومۇر باستۇرسىلا بولاتتى. ئادەتتە

قېرىنداش مەكتەپلەرنىڭ كوماندىلىرى دوستانە مۇسابىقە مەزگىلىدە كوماندا ئەزالىرىغا تەنھەرىكەت كىيىمى كىيگۈزۈپ، ئۇلارنى يولۇاستەك قاۋۇل كۆرسىتەتتى. جىڭ چيۇ تەنھەرىكەت كىيىمى ئالالمىدى. ئائىلىسىدە سەل قىينىچىلىق بارلىقىنى ۋەن مۇئەللىم بىلەتتى. ئۇ:

— ھېچ ۋەقەسى يوق، ھېچ ۋەقەسى يوق. مەيدانغا چۈشكەندە سىزگە زاپاس قالدۇرۇلغانلارنىڭ كىيىمىنى ئېلىپ بېرىمەن، — دەپ كۆڭلىنى ياسايتتى.

زاپاس قالدۇرۇلغانلار مەيدانغا چۈشەلمەي قورسىقى كۆپۈپ خاپچىلىقتا ئولتۇرغاندا، تەنھەرىكەت كىيىمىنى باشقىلار ئارىيەت ئېلىپ تۇرسا، ئۇلارغا تېخىمۇ ئەلەم بولاتتى. جىڭ چيۇ باشقىلارنىڭ كىيىمىنى كىيىپ مۇسابىقىگە چۈشۈشتىن خىجىل بولۇپ، مەن بىر چەتتە قاراپ ئولتۇراي، دەپ نۆۋەتتىنى جېنىنىڭ بارچە رەت قىلاتتى. بىراق ئۇ كوماندىنىڭ ئىككىنچى پاسچىسى ھەم غوللۇق ئادىمى ئىدى. ئۇ مەيدانغا چۈشمىسە قانداق بولىدۇ؟ شۇڭا تىرىشىر ھەر قېتىم زاپاس قالدۇرۇلغانلارنى جىڭ چيۇغا كىيىمىنى بېرىشكە قىستىغاندا ئۇلارنىڭ قاپاقلىرى تۇرۇلۇپ كېتەتتى. جىڭ چيۇمۇ ئوسال بولۇپ قالاتتى. بەزىدە مۇسابىقە توغرىلىنىپ قالسا، رۇخسەت سوراپ بارمايلا قويايتتى.

بۇ ئىشلارنى لاۋسەن قانداق بىلىپ قالدى؟ بۇنىڭدىن جىڭ چيۇنىڭ خەۋىرى يوق ئىدى. ئۇ كوماندىنىڭ تىرىشىرىنى ياكى كوماندىكى مەلۇم بىرسىنى تونۇيدىغان ئوخشىمامدۇ. ئۇ قاتناشقان مۇسابىقىلەرنى قەيەردە بولسۇن كۆرۈپ تۇرامدىغاندۇ؟ ئۇ مۇسابىقىلەردە لاۋسەننى ھېچقاچان كۆرۈپ باققان ئەمەس. كېلىپ چىقىشى راستىنلا رازۇېدكىچىمىدۇ ئۇنىڭ؟ يوشۇرۇن كۆزەتكەن بولسا ئۇ بايقىيالماي قالغانمىدۇ؟

جىڭ چيۇ يېنىدىكى 20 يۇەن پۇلنىڭ بىر قىسمىغا تەنھەرىكەت كىيىمى ئېلىشنى قارار قىلدى. چۈنكى ئۇنىڭ مۇشۇ پۇلغا تەنھەرىكەت كىيىمى ئېلىشى ئۈچۈن لاۋسەن مۇزدەك سۇغا سەكرىگەن ئەمەسمىدى؟ شۇنىڭ بىلەن لاۋسەننىڭ ئارزۇسى قاندۇرۇلدى. مەيلى قەيەردە بولسۇن، لاۋسەن ئۇنىڭ تەنھەرىكەت كىيىمى

كىيىپ، مۇسابىقىگە چۈشكىنىنى كۆرسە جەزمەن ئاجايىپ خۇشال بولغان بولاتتى.

جىڭ چيۈنىڭ بەختىگە يارىشا، ئىككى كوماندا ئالماقچى بولغان كوماندا كىيىمى يەڭنىڭ ئۇزۇن ـ قىسقىلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، رەڭگى ۋە پاسونى ئوخشاش ئىدى. شۇ زامانلاردا تەنھەرىكەت كىيىمىنىڭ رەڭگى ۋە پاسونى بىرنەچچە خىل بىلەنلا چەكلەنسە كېرەك. ئۇ ئۇزۇن يەڭ تەنھەرىكەت كىيىمى بىلەن كالتە تەنھەرىكەت ئىشتىنى ئالدى. ۋالىبول مۇسابىقىسىگە چۈشكەندە ئۇزۇن يەڭ تەنھەرىكەت كىيىمى بىلەن چۈشىدىغان، تىكتاك توپ مۇسابىقىسىگە چۈشكەندە، يەڭنى كېسىپ قىسقا يەڭ قىلىپ چۈشىدىغان، يەنە ۋالىبول مۇسابىقىسىگە چۈشۈش توغرا كەلسە، قىسقا يەڭنى ئۇلاپ ئۇزۇن قىلىۋالىدىغان بولدى. يەڭنە ئىشىدا قولى ئەپچىل بولغاچقا، تىكىلگەن يەرنى كۆپىنچە ئادەملەر بىلەلمەيتتى. بىرەرسى سۆكۈپ كۆرمىسىلا يەڭ چانمايتتى.

تەنھەرىكەت مايكىسىغا بېسىلىدىغان نومۇرنى تەنھەرىكەتچىلەر ئۆزلىرى تاللايتتى. باشقىلار تاللىمىغان نومۇر بولسىلا بولىۋېرەتتى. ئۇ بىرەر قۇر قاراپ ئۇچىنچى نومۇرنى ھېچكىمنىڭ تاللىمىغانلىقىنى بىلىپ، دەرھال مۇشۇ نومۇرنى تاللىدى. نومۇر باستۇرۇشقا نەچچە مو كېتەتتى. ئۇنىڭ كۆزى قىيماي، ئاق رەختنى كېسىپ نومۇر ياساپ كىيىمنىڭ دۇمبىسىگە، باشقىلارنىڭ تەنھەرىكەت كىيىمىدىن «K شەھىرى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ» دېگەن خەتنى قىيىپ ئېلىپ تەنھەرىكەت كىيىمىنىڭ مەيدىسىگە تىكىۋالدى. تەنھەرىكەت كىيىمى باشقىلارنىڭ تەنھەرىكەت كىيىمىدىن پەرقلەنمەيتتى.

12 ـ ئاي مۇسابىقە مەزگىلى ئىدى. جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ توساتتىن مۇسابىقە مەيدانىدا پەيدا بولۇپ قېلىشىنى، تەنھەرىكەت كىيىمى كىيىپ مۇسابىقىگە چۈشكەنلىكىنى كۆرۈپ خۇشال بولۇشىنى ئۈمىد قىلدى. بىراق ئۇ مۇسابىقە مەيدانىدا لاۋسەننى كۆرمىدى. كېيىن لاۋسەننىڭ كەلمىگەنلىكىدىن خۇش بولدى. چۈنكى شۇ قېتىملىق مۇسابىقىدە 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ ۋالىبول كوماندىسى ئالدىدىن سانىغاندا ئەلتىنچى بولدى. كۆپچىلىكنىڭ ھەممىسى ئۆزلىرىنىڭ ئوتتۇرۇۋەتكەنلىكىنى

نامراتلىقتىن كۆردى. ئۇلار ئادەتتە رېزىنكە توپ بىلەن مەشىق قىلاتتى. مۇسابىقىگە چۈشكەندە ئۆلچەملىك توپ ئوينىلاتتى، خۇرۇم توپ ئېغىر ئىدى. كۆپچىلىك كۆنەلمەي، توپنى تۇزۇك باشلىيالمىدى. ئۇلار تىرېنېرنى مەشىق ئۈچۈن ئۆلچەملىك توپ ئېلىپ بېرىشكە مەكتەپنى قىستاشقا دەۋەت قىلدى.

ــ مەكتەپنىڭ ئۆلچەملىك توپ ئېلىپ بېرىدىغانلىقىغا كاپالەت بېرىمەن. بىراق ئوبدان مەشىق قىلمىساڭلار، ئۆلچەملىك توپ ئېلىپ بەرگەن بىلەنمۇ بىكار، ــ دېدى تىرېنېر.

شۇنىڭ بىلەن كوماندىنىڭ توپ مەشىق قىلىدىغان ۋاقتىغا يەنە بىرمۇنچە ۋاقىت قوشۇلدى. جىڭ چيۈ ۋالىبول ئويناشقا بەك خۇشتار ئىدى. ھەر قېتىم توپ ئوينىغاندا قورسىقى ئېچىپ كۆرىكىراپ كېتەتتى، كۆپرەك تاماق يېمىسە بولمايتتى. تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئايلىق ئاشلىق نورمىسى ئارانلا 31 جىڭ ئىدى. سىڭلىسىمۇ بۇي تارتىۋاتقان، ئاكىسىمۇ يېزىدىن كەلسە ئۆيدە تاماق يەيدىغان بولغاچقا، ئاشلىق نورما بارغانسېرى يەتمەي قېلىۋاتاتتى. جىڭ چيۈ مۇشۇ ئىشتىن تولىمۇ ئەندىشە قىلاتتى.

كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە 1975 ـ يىلى كىردى. ئەتىيازنىڭ سوغۇق بىر ئەتىگەنلىكى جىڭ چيۈ ۋالىبول كوماندىسىدىكىلەر بىلەن گىمناستىكا مەيدانىدا توپ مەشىق قىلىۋاتاتتى. ۋالىبول مەيدانى مەكتەپنىڭ ئارقا ئىشىكىگە يېقىن ئىدى. ئۇرغان توپ داۋاملىق مەكتەپنىڭ كۆز يېتىم يەردىكى ئادەم بويى كېلىدىغان تېمىدىن مەكتەپنىڭ سىرتىغا چىقىپ كېتەتتى. تامنىڭ ئۇ تەرىپى دېھقانچىلىق كوپېراتىپنىڭ كۆكتاتلىقى بولۇپ، ئۇرغان ۋالىبول تامنىڭ ئۇ تەرىپىگە چىقىپ كەتكەن ھامان ئەكىلىۋالمىسا بولمايتتى. چۈنكى كوماندا ئويناۋاتقان توپ ئۆلچەملىك توپ، ئەگەر ئېتىزلىقتىكى سۇغا چۈشۈپ كەتسە، تىكىشى سۆكۈلۈپ ئاجراپ كېتىشى ياكى يولدىن ئۆتكەن بىرەرسىنىڭ ئېلىۋېلىشى مۇمكىن ئىدى.

مەكتەپ دەرۋازىسى بىلەن ۋالىبول مەيدانى ئوتتۇرىسىدا ئازراق ئارىلىق بار ئىدى.

ناۋادا مەكتەپ دەرۋازىسىدىن يۇگۇرگەن پېتى چىقىسىمۇ سۇرئەت يەنىلا بەك ئاستا بولۇپ قالاتتى. كومانداندىكىلەر توپنىڭ يېتىپ كېتىشىدىن بەك ئەنسىرەيتتى. شۇڭا ئۇرغان توپ تامنىڭ ئۇ تەرىپىگە چۈشۈپ كەتكەن ھامان كومانداندىكىلەردىن بىرسى توپنى ئالغىلى تامدىن ئارتىلىپ چۈشەتتى. لېكىن قۇرۇق قول كېملا بولسا تامدىن ئارتىلىپ چۈشەلمەيتتى. پەقەت جىڭ چيۇ ۋە باشقا ئىككى قىز بىرەرسى يۆلەپ قويمىسىمۇ تامدىن ئارتىلىپ چۈشۈپ توپنى ئېلىپ كېلەتتى. شۇڭا توپ تامنىڭ ئۇ تەرىپىگە چۈشۈپ كەتكەن ھامان تامدىن ئارتىلىپ چۈشۈپ توپنى ئەكىلىشكە ئاشۇ ئۇچىسىدىن بىرسى باراتتى.

بىركۈنى ئەتىگەندە، جىڭ چيۇ توپ مەشىق قىلىۋاتاتتى. كىمدۇر بىرى توپنى بىرلا ئۇرۇپ تامنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتكۈزۈۋەتتى. تامنىڭ يېنىدا تۇرغان جىڭ چيۇ بىرنەچچەيلەننىڭ ئۇنى چاقىرىپ:

ــ جىڭ چيۇ، جىڭ چيۇ، توپ تامنىڭ ئۇ تەرىپىگە چۈشۈپ كەتتى! ــ دېگىنىنى ئاڭلىدى.

225

جىڭ چيۇ «دوڭ ـ دوڭ» مېڭىپ مەكتەپ تېمىنىڭ يېنىغا باردى ـ دە، ئېسىلىپ تام بېشىغا چىقتى. ئۇ بىر پۇتنى ساڭگىلىتىپ، يەنە بىر پۇتنى تام بېشىغا ئېلىپ سەكرەي دەپ تۇرۇشىغا، توپنى يەردىن ئېلىپ، مەكتەپ ئىچىگە قارىتىپ ئاتماقچى بولۇۋاتقان تىرىك لېي فىڭنى كۆردى.

ھېلىقى ئادەم بېشىنى كۆتۈرۈپ جىڭ چيۇغا قاردى ـ دە:

ــ ئېھتىيات قىلىڭ، بولدى سەكرىمەڭ، ــ دېدى.

20

جىگ چىۋ ئۇ ئادەمنى ئېنىق كۆردى، ئۇ لاۋسەن ئىدى. ئۇچىسىدا سېرىتتقا مايىل ماشرەڭ ھەربىيچە پەلتو بار ئىدى. بۇ رەڭگە جىگ چىۋ خۇيمۇ ئامراق ئىدى. ئۇ رەڭگى مۇشۇنداق ھەربىيچە پەلتونى ژىلايەتلىك ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىدىكىلەرنىڭ ئۇچىسىدا كۆرگەنىدى. لاۋسەننىڭ قاپقارا چاچلىرى پەلتوسىنىڭ قوڭۇر ياقىسىدىن چىقىپ تۇراتتى. كۆينىكىنىڭ ياقىسى قاردەك ئاپئاق ئىدى. جىگ چىۋ بېشى قېيىپ، كۆزى تورلىشىپ كەتكەندەك بولدى. توپ ئويناپ قورسىقى ئېچىپ كەتتىمۇ ياكى لاۋسەننىڭ كېلىشكەن قامىتىدىن ئايلىنىپ قالاي دېدىمۇ، تامدىن يىقىلىپ چۈشكىلى قىل قالدى. توپ لاۋسەننىڭ قولىدا ئىدى. توپ ئېتىزلىقتىكى شەبنەمدە ئازراق ھۆل بولۇپ كەتكەن، لاۋسەننىڭ خۇرۇم ئايىغىمۇ لاي يۇقى ئىدى. ئۇ جىگ چىۋنىڭ ئالدىغا كېلىپ توپىنى ئۇنىڭغا بەرگەچ:

ـــ تامدىن سەكرىگەندە دىققەت قىلىڭ، ـــ دېدى.

جىگ چىۋ توپنى لاۋسەننىڭ قولىدىن ئېلىپ، مەكتەپ قورۇسى ئىچىگە قارىتىپ ئاتتى. ئۆزى تام بېشىدا ئولتۇرۇپ، لاۋسەندىن:

ـــ سىز... بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسىز؟ ـــ دەپ سورىدى. لاۋسەن كۈلۈپ تۇرۇپ:

ـــ يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتىم، ھازىرلا كېتىمەن، ـــ دېدى جىگ چىۋغا قاراپ سەل تۆۋەنچىلىك بىلەن.

مەكتەپ قورۇسى ئىچىدىكىلەر:

ـــ جىگ چىۋ، سالقىنداپ ئولتۇرۇۋېرەمسەن، توپ باشلىشىڭنى ساقلاپ تۇرۇۋاتىمىز، ـــ دەپ تاقەتسىزلىنىپ ۋارقىرىشىپ كەتتى.

جىڭ چيۇ ئالدىراش:

ــ مەن توپ ئوينىغىلى كەتتىم! ــ دەپ مەكتەپ قورۇسى ئىچىگە سەكرەپ چۈشۈپ، توپ ئوينىغىلى ئۆز ئورنىغا ماڭدى. لېكىن ئۇنىڭ كۆڭلى جايىدا ئەمەس ئىدى. ئۇ شۇنچە ئەتىگەندە بۇ يەردىن يەنە نەگە بارىدىغاندۇ؟ دەپ ئويلىدى. ئۇ بىردىنلا بۇلتۇرقى مۈشۈ كۈننى، شىسۈنپىڭ كەنتىگە بارغان، يەنى لاۋسەن بىلەن بىرىنچى قېتىم ئۇچراشقان ھېلىقى كۈننى ئەسكە ئالدى. بۇ كۈن ھېلىھەم ئۇنىڭ يادىدا ئىكەن. بۇگۈن ئۇ ئالايىتەن مېنى كۆرگىلى كەلگەنمىكىنە؟ ئۆز خىيالىغا بەند بولۇپ كەتكەن جىڭ چيۇنىڭ خىيالىنى ئىسپاتلىغۇسى كەلدى.

جىڭ چيۇ شۇ تاپتا بىرەرسىنىڭ توپنى ئۇرۇپ تامنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتكۈزۈۋېتىشىنى تىلەيتتى. شۇنداق بولسا، ئۇ تامدىن ئارتىلىپ چۈشۈپ ئۇ كەتتىمۇ-يوق، قاراپ باقالايتتى. كەتمىگەن بولسا ئۇنىڭدىن نەگە بارىدىغانلىقىنى سوراشقا ئىمكان تۇغۇلاتتى. لېكىن كۆپچىلىك مەسلىھەتلىشۋاتقاندەك ھېچقايسىسى توپنى ئۇرۇپ قورۇنىڭ سىرتىغا چىقىرىۋەتمىدى. ئۇ يەنە بىردەم ساقلاپ باقتى. مەشىق ئاخىرلىشاي، دەپ قالدى. ئۇ ئەمدى ساقلاپ تۇرالماي، توپ باشلاش پۈرسىتىدىن پايدىلىنىپ، توپنى ئۇرۇپ قورۇ سىرتىغا چىقىرىۋەتتى. كومانىدىكىلەر بىر پەس نارازى بولۇشتى ھەم ھەيران قېلىشتى. ئۇنىڭ باشقىلارنىڭ قانداق ئويلىشى بىلەن كارى بولمىدى. ئۇ تام تۈۋىگە ئۇچقاندەك بېرىپ، تامغا «لىككىدە» سەكرەپ چىقىپ، ئۇ تەرەپكە ئۆتتى. جىڭ چيۇ توپنى تاپتى، ئەمما لاۋسەن يوق ئىدى. ئۇ توپنى مەكتەپ قورۇسى ئىچىگە تاشلىۋېتىپ، تامدىن ئارتىلىپ مەكتەپ قورۇسى ئىچىگە چۈشمەي، لاۋسەن بىرەر كۇنگۇرىنىڭ دالدىسىغا ئۆتۈۋالدىمۇ - يوق، قاراپ باققىلى تام ياقىلاپ دەرۋازىسىغا قاراپ ماڭدى. كۇنگۇرىلەرنىڭ ھەممىسى پاكار ئىدى، لاۋسەننى يوشۇرالمايتتى. ئۇ يولبويى لاۋسەننى ئىزدەپ مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىغا باردى. لاۋسەن ئۇ يەردە كۆرۈنمەيتتى. ئۇ لاۋسەننىڭ ھەقىقەتەن بۇ يەردىن كەتكەنلىكىگە چىنپۇتتى.

شۇ كۈنى، ئۇنىڭ دەققىتى چېچىلىپ كەتتى. چۈشتىن كېيىنكى تەنتەربىيە

دەرسى ۋاقتىدا توپنى ئۇرۇپ نەچچە قېتىم تامنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتكۈزۈۋەتتى. باشقىلارنىڭ ئورنىدا نەچچە قېتىم تامدىن ئارتىلىپ ئۆزى چۈشتى. بىراق لاۋسەننى ئۈچرىتالمىدى.

ئۇ مەكتەپتىن ئۆيگە كېلىپ تامقىنى يېدى. ئاندىن ئۇلارنىڭ سىنىپىغا ھۆددە بېرىلگەن يەرگە دۆۋىلەپ قويۇلغان بىرنەچچە دۆۋە غازاڭ كۆيۈپ بولدىمۇ ـ بولمىدىمۇ، قاراپ باققىلى شۇ يەرگە باردى. ھۆددىگە بېرىلگەن يەرنى تازىلاش نۆۋىتى ئۇلارنىڭ گۇرۇپپىسىغا كەلگەنىدى. ئادەتتە ھەممە يەرنى غازاڭ قاپلاپ كېتەتتى. بۇنداق ئەھۋالدا، كۆپچىلىك غازاڭنى دۆۋىلەپ، ئوت يېقىپ كۆيدۈرۈۋېتەتتى. كۆيۈپ بولغاندىن كېيىن، كۇلىنى ئەخلەت دۆۋىسىگە دۆۋىلەپ قويىاتتى. غازاڭنى يوغان سېۋەتلەرگە قاچىلاپ ئەخلەت دۆۋىسىگە توشۇپ يۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. گۇرۇپپىدىكىلەر غازاڭ كۆيۈپ بولغۇچە قاراپ تۇرۇشتىن ئېرىنىپ، تامقىنى يەپ بولۇپ، بېرىپ غازاڭنىڭ كۇلىنى تازىلىۋېتىشنى جىڭ چيۇغا تاپىلىغانىدى. جىڭ چيۇ ئوتنىڭ ئۆچۈپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، كۇلنى شازىغا ئېلىپ، ئەخلەت دۆۋىسىگە ئاپىرىپ تۆكۈۋەتمەكچى بولۇپ ئېڭىشتى. ئۇ ئۆرە بولۇۋېتىپ تەرەپبال ۋاسكېتبول مەيدانىدا توپ ئويناۋاتقانلارنىڭ ئارىسىدىن لاۋسەننى تونۇۋالدى. ئۇ ھەربىيچە پەلتوسىنى سېلىۋەتكەن ئۇچىسىدا ھېلىقى داڭلىق ئاق كۆڭلەك بىلەن يەڭسىز پوپايكا بار ئىدى. ئۇ نەچچە ئوقۇغۇچى بىلەن توپ ئويناپ قىزىپ كەتكەنىدى.

جىڭ چيۇ چۆچۈپ كەتتى. ئەخلەت قولىدىن چۈشۈپ كەتكىلى قىل قالدى. ئۇ ھەجەپ كەتمەپتا؟ ئىشىنى پۈتتۈرۈپ يېنىپ كەلگەن ئوخشىمامدۇ. جىڭ چيۇ بىر خىلدا توپ ئويناۋاتقان لاۋسەنگە قاراپ ھاڭۇېقىپ تۇرۇپ كەتتى. جىڭ چيۇنىڭ نەزىرىدە ئۇ ھەقىقەتەن تولىمۇ قامەتلىك ئىدى. گارغا سەكرەپ تۇرۇپ توپ تاشلىغان چاغدا، قاپقارا چاچلىرى «لەپپىدە» كۆتۈرۈلەتتى. توپ گارغا چۈشكەن چاغدا، قاپقارا چاچلىرى ياۋاشلىق بىلەن يەنە ئەسلىي ھالىتىگە كېلەتتى.

جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن قورقۇپ، ئەخلەتنى كۆتۈرگەن پېتى

قاچتى. ئۇ ئەخلەتنى تۆكۈۋېتىپ، شازىنى سىنىپقا ئەكىرىپ قويۇپ، ئاندىن سىنىپنىڭ ئىشكىنى تاقاپ، ئۆيگە قايتماي گىمناستىكا مەيدانىنىڭ ئۇ چېتىدىكى ئېگىز ـ پەس تورنىكتا توپ ئويناۋاتقان لاۋسەنگە قاراپ ئولتۇردى. تۆت ئادەم يېرىم مەيداندا توپ ئويناۋاتاتتى.

لاۋسەن يەڭسىز پويايكىسىنىمۇ سېلىۋېتىپ، ئاق كۆڭلەك بىلەن قالدى. كۆڭلەكنىڭ يېڭىنى ئېگىز تۇرۇۋالدى. ئۇ شۇ تاپتا بەكمۇ روھلۇق ھەم بەكمۇ سالاپەتلىك كۆرۈنەتتى. جىڭ چيۇ ئۇلارنىڭ قايسىسى گارغا توپنى كۆپ تاشلىدى. سانىنى ئېلىپ ئولتۇردى. ئەمما ئاخىرىدا لاۋسەنىڭ گارغا ئەڭ كۆپ توپ تاشلىغانلىقىنى بايقىدى. ئۇنىڭ خۇرۇم ئاياغ كىيىپ يۈرۈيدىغانلىقىنى ئويلاپ، ئۇنىڭغا بولغان سېغىنىش ھېسسىياتى دولقۇنلۇق دېڭىزدەك، دېڭىزغا قۇيۇلغان بەڭباش ئەزىم دەريادەك ئۆركەشلەپ كەتتى. لاۋسەننىڭ ئۇنى ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ مۇشۇ ۋاسكېتبول مەيدانىدا ئەتىدىن ـ كەچكىچە توپ ئويناشىنى ئارزۇ قىلدى.

بارا ـ بارا قاراڭغۇ چۈشتى. توپ ئويناۋاتقانلار تارقالدى. بىرەيلەن توپنى ئېلىپ يەرگە ئۇرغان پېتى تەنتەربىيە گۈرۈپپىسىغا قاراپ ماڭدى. توپنى تاپشۇرۇپ بەرگىلى ماڭغان بولسا كېرەك جىڭ چيۇ لاۋسەنگە قاراپ جىددىيلىشىپ كەتتى. ئۇنىڭ نەگە بارىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. چاقىرىپ ئۇنىڭ بىلەن ئازراق پاراڭلاشقۇسى كەلدى، ئەمما پېتىنالمىدى. جىڭ چيۇ ئۇنى يېقىن ئەتراپقا كاماندىروپكىغا كەلگەن بولۇشى مۇمكىن، ئىشتىن چۈشۈپ بىكارچىلىقتا يېقىن ئەتراپتىكى زاۋۇت ۋە كان ئىشچىلىرىغا ئوخشاش بىرەرسىنى تېپىپ توپ ئويناپ ۋاقىت ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن مەكتەپكە كىرگەن ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىدى.

جىڭ چيۇ لاۋسەنىڭ ئۇلارنىڭ ئۈيى تەرەپكە قاراپ ماڭغانلىقىنى كۆردى. سۇ تۇرۇبىسى شۇ تەرەپتە بولغاچقا، قولىنى يۇيغىلى ماڭغان بولۇشى مۇمكىن. جىڭ چيۇ يىراق ئارىلىق قالدۇرۇپ ئۇنىڭ كەينىگە چۈشتى. دەرۋەقە، ئۇ بايا ئۆزى بىلەن بىللە توپ ئوينىغان نەچچەيلەن بىلەن بىللە سۇ تۇرۇبىسىنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇ باشقىلار

قولىنى يۇيۇپ بولغۇچە ساقلاپ تۇردى. ئۇلار كەتكەندىن كېيىن پەلتوسىنى سېلىپ، سۇ تۇرۇبىسىنىڭ يېنىدىكى دوڭغاق شاپتۇل دەرىخىنىڭ ئاچىسىغا ئېسىپ قويۇپ، قولىنى يۇيدى. جىڭ چيۇ ژارقىرىۋەتكىلى قىل قالدى. شاپتۇل دەرىخىدە ھەمىشە يىلىم قاينايتتى. پەلتوسىغا يىلىم چاپلىشىپ قېلىشتىن ئېھتىيات قىلمىسا بولمايتتى.

لاۋسەن قولىنى يۇيۇپ بولۇپ، سومكىسىدىن لوڭگە ئالدى، ئاندىن يۇزىنى يۇيدى، ھەتتا كۆڭلىكىنى قايرىپ بەدىنىنى سۈرتتى، جىڭ چيۇ قاراپ تۇراتتى، بۇنى كۆرۈپ جىڭ چيۇ توختىماي تىترەپ كەتتى. لاۋسەننىڭ ئورنىدا ئۇ توڭلاپ كېتىۋاتقاندى. لاۋسەن يۇز ـ كۆزىنى يۇيۇپ بولۇپ، يەڭسىز پوپايكىسىنى كىيىپ ئاشخانىنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتتى. شۇ يەردە تۇرۇپ قارىسا، ئۆزىنىڭ ئۆيىنى كۆرگىلى بولىدىغانلىقى جىڭ چيۇغا ئايان ئىدى. لاۋسەن بىردەم تۇرۇپ، پەلتوسىنى يېپىنچاقلاپ، سومكىسىنى قولىغا ئېلىپ، ئۇلارنىڭ ئۆيىنىڭ كەينى تەرىپىگە قاراپ مېڭىپ كەتتى.

ئۇلارنىڭ ئۆيىنىڭ ئەتراپىدىلا ھاجەتخانا بار ئىدى. راستىنى ئېيتقاندا، جىڭ چيۇ لاۋ سەنىڭمۇ ھاجەتخانىغا بارىدىغانلىقىنى ئەزەلدىن ئويلاپ باقمىغانىدى. دەسلەپتە تاماق يەپ ئولتۇرغان لاۋسەنگە قاراشقىمۇ پېتىنالمايتتى. لاۋسەن ئۇنىڭ كۆزىگە بىر پارچە رەسىم، ئىنسساندىن ھالقىغان ئادەم بولۇپ كۆرۈنگەنىدى. سەل ئۆزلەشكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ تاماق يېيىشى نورمال ئىشتەك تۇيۇلدى. شۇنداقتىمۇ لاۋسەننى تاماق يەيدىغان، ئەمما تەرەت قىلمايدىغان ئادەم دەپ بىلەتتى، ئۆزىنىمۇ ئىلگىرىلەپ مۇشۇ باسقۇچقا يەتكەندەك ھېسابلايتتى. ئۇ شۇ تاپتا ھاجەتخانىغا ماڭغان لاۋسەنگە قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭمۇ ھاجەتخانىغا كىرىدىغانلىقىنى ئويلاپ ئۆزىچە ئوڭايسىزلىنىپ كەتتى. يەنە كەينىگە چۈشۈشتىن قورقۇپ ئۆيىگە قاراپ بەدەر تىكىۋەتتى.

جىڭ چيۇ ئۆيىگە كېلىپ، لاۋسەننىڭ ھاجەتخانىدىن چىقىپ قاياقتا ماڭىدىغانلىقىنى بىلىپ بېقىش خىيالىدا تاقەت قىلالماي دېرىزە تۇۋىگە باردى. ئۇلارنىڭ ئۆيى دېرىزىنىڭ كەينىدىكى يول يۇزىدىن ئادەم بويى ئېگىز ئىدى. ئۇ دېرىزە

تۇڭدە جىم تۇرۇپ سىرتقا قارىدى. لاۋسەننىڭ ھاجەتخانىدىن چىققانلىقىنى كۆرمىدى. بىر چاغدا پەسكە قاراپ، لاۋسەننىڭ كۆز يىتىم يەردە ئۇلارنىڭ ئۆيىنىڭ دېرىزىسىگە قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۇ قورقۇپ كېتىپ زوڭزىيىپ ئولتۇرۇۋالدى. شۇ ئارىلىقتا بېشى «دوڭ» قىلىپ پارتىغا تېگىپ كەتتى.

ــ نېمە بولدى؟ ــ دەپ سورىدى ئانىسى ئۇنىڭدىن.

جىڭ چىۋ ئالمان ـ تالمان قولىنى پۇلاڭلىتىپ ئاندىن گەپ قىلماسلىققا ئۇندىدى. ئۇ زوڭزايغان پېتى مېڭىپ ئۆزى تۇرۇۋاتقان ئۆيگە چىقىپ، ئاندىن قەددىنى رۇسلىدى. لاۋسەننىڭ كۆزى ھەرقانچە ئۆتكۇر بولسىمۇ، تامنىڭ كەينىدە تۇرغان ئادەمنى كۆرەلمەيدىغانلىقى ئۈنىڭغا ئېنىق ئىدى. نېمىدىن قورقۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى.

بىرىكەمدە، ئۇ ئاستا دېرىزىنىڭ يېنىغا بېرىپ سىرتقا قارىدى. ھېلىقى جايدا لاۋسەن يوق ئىدى. ئۇ بايا لاۋسەننى كۆرگەن ـ كۆرمىگەنلىكىنى بىلمەيتتى. كۆرگەن بولسا، ئۇنىڭ ئۆزىگە ئوغرىلىقچە قارىغانلىقىنى لاۋسەن بىلەتتى. دېرىزىنىڭ تۇڭدە، دېرىزىنىڭ سىرتىدىكى يولغا قاراپ بىردەم تۇردى. لاۋسەن كۆرۈنمىدى. جىڭ چىۋ، ئۇ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئويلىدى. قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەندى. ئۇ بۇ كېچىدە نەگىمۇ بارار؟

جىڭ چىۋ ئۆزى تۇرۇۋاتقان ئۆيگە يېنىپ كىرىپ، پوپايكا توقۇغاچ قالايمىقان خىياللارغا بېرىلىپ كەتتى. شۇ ئارىلىقتا، بىرسى ئىشىكنى چەكتى. ئۇ لاۋسەن ئوخشايدۇ، دەپ ئانىسىغا قانداق يالغان ئېيتىش توغرۇلۇق جىددىي ئويلاندى. ئۇ ئىشىكنى ئاچتى. ئىشىك ئالدىدا مەكتەپ شۇجىسى جۇڭ شۇجىنىڭ جۇڭ چېڭ ئىسىملىك كىچىك ئوغلى قولىدا چۆگۈن كۆتۈرگەن ھالدا تۇراتتى. ئۇ سۇ تۇرۇبىسىغا سۇ ئالغىلى كەلگەندەك قىلاتتى. جۇڭ چېڭ ئۈنىڭغا:

ــ سىزنى ئاچام چاقىرىۋاتىدۇ، ــ دېدى.

جۇڭ چېڭنىڭ ئاچىسىنىڭ ئىسمى جۇڭ پىڭ ئىدى. جىڭ چىۋ ئادەتتە ئۈنىڭ

بىلەن ئاندا ـ ساندا ئارىلىشاتتى. ئۇلارنى بىك يېقىن دەپ كەتكىلى بولمايتتى. جۇڭ پىڭنىڭ ئۆزىنى نېمە ئىش بىلەن چاقىرغانلىقىنى بىلمەي:

ــ ئاچىڭزىنىڭ مەندە بىرەر ئىشى بارمىكەن؟ ــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

ــ بىلمەيمەن، چاقىرىپ قوي دېدى، تېزرەك بېرىڭ.

جىڭ چيۇ جۇڭ چېڭنىڭ كەينىگە چۈشۈپ ماڭدى. ئىككىسى سۇ تۇرۇبىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى. جىڭ چيۇ ئوڭ ياققا بۇرۇلۇپ، جۇڭ پىڭلارنىڭ ئۆيى تامان ماڭدى. لېكىن جۇڭ چېڭ سول تەرەپنى كۆرسىتىپ:

ــ سىزنى ئاۋۇ ياقتا بىرسى ساقلاۋاتىدۇ، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ ئۆزىنى ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى بىلدى. ئۇ سۇ ئالغىلى كەلگەن جۇڭ چېڭنى كۆرۈپ قېلىپ، چاقىرىپ كېلىشكە ئۇنى ئەۋەتكەندى. جىڭ چيۇ:

ــ رەھمەت ساڭا، بېرىپ سۈيۈڭنى ئال، بىر كىمگە دېمە، ــ دېدى.

ــ بىلمەن.

جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ ئالدىغا بېرىپ:

ــ سىز... سىز... مېنى ئىزدەپ كەلدىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

ــ سىز بىلەن ئازراق پاراڭلاشقۇم بار ئىدى. قولايلىقمۇ ـ ئەمەسمۇ؟ قولايلىق بولمىسا مەيلى، ــ دېدى بوشلا.

جىڭ چيۇ گەپ قىلماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا، ھاجەتخانا تەرەپتىن بىرسىنىڭ بۇ تەرەپكە كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. بىر ئەر كىشى بىلەن پاراڭلىشىپ تۇرغانلىقىنى بىرەرسى كۆرۈپ قالسا، پۈتۈن مەكتەپكە پۇر كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، مەكتەپنىڭ كەينى ئىشىكىگە قاراپ ماڭدى. ئۇ بىردەم مېڭىپ، ئايىغىنىڭ بۇغقۇچىنى چەكگەن بولۇپ ئېڭىشىپ كەينىگە قارىدى. يىراقتا كەينىدىن كېلىۋاتقان لاۋسەننى كۆردى. ئۇ ئۆزىنى رۇسلاپ يەنە ئالدىغا قاراپ ماڭدى. لاۋسەن يىراقتا كەينىدىن كېلىۋاتاتتى.

جىگ چىۋ مەكتەپ ئىشىكىدىن چىقتى، لاۋسەنمۇ چىقتى. ئىككىسى بىرسى ئالدىدا، بىرسى كەينىدە مەكتەپ تېمىنى ياقىلاپ بىردەم مېڭىپ، ئەتىگەن توپنى تېپىۋالغان يەرگە كەلدى. لاۋسەن يېقىنلاپ كېلىپ ئۇنىڭغا گەپ قىلىشقا تەمشەلدى. ئۇ چورتلا قىلىپ:

ــ مېنى بۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى تونۇيدۇ. يىراقراق بىر يەرگە بېرىپ پاراڭلىشايلى، ــ دېدى ـ دە، يەنە ماڭدى.

لاۋسەن ئارىلىق قالدۇرۇپ ماڭدى. جىگ چىۋ مەكتەپنىڭ تېمىنى ياقىلاپ مېڭىپ، مەكتەپنىڭ كەينى ئىشىكىدىن ئالدى ئىشىكىگە، ھېلىقى ئېقىن بويىغا چىقتى. لاۋسەن يېقىنلاپ كېلىپ يەنە گەپ قىلىشقا تەمشىلۈدى، ئۇ پىسەنت قىلمىدى. جىگ چىۋ مېڭىۋەردى. مېڭىپ كېچىككە كەلگەندە، يېنىدا پۇل يوقلۇقىنى ئويلاپ لاۋسەننى ساقلاپ تۇردى. لاۋسەن ناھايىتى ياۋاشلىق بىلەن يېقىنلاپ كېلىپ، كېمە بېلىتىدىن ئىككىنى ئېلىپ، بىرىنى جىگ چىۋغا بەردى. ئىككىسى ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ كېمىگە چىقتى. ئۇلار ئۇ قاتتا كېمىدىن چۈشۈپ ئېقىن بويلاپ ئارىلىق قالدۇرۇپ بىردەم ماڭدى. بىر كەمدە جىگ چىۋ توختاپ لاۋسەننى ساقلىدى. لاۋسەن تېز ـ تېز مېڭىپ جىگ چىۋغا يېتىشتى.

ــ خۇددى «ئىز قوغلاپ زەربە بېرىش» دېگەن كىنوغا ئوخشاش ئىش بولدى، ــ دېدى ئۇ كۈلۈپ.

ــ مېنى ئېقىنىڭ ئۇ تەرىپىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى تونۇيدۇ، بۇ قانقا ئۆتسەم، مېنى ھېچكىم تونۇمايدۇ، ــ دەپ چۈشەنچە بەردى جىگ چىۋ.

لاۋسەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى چۈشەندى ۋە كەينىدىن ماڭدى.

ــ نەگە بارىمىز؟ يىراقلاپ كەتمەيلى، ئانىڭىز ئەنسىرەپ ئىزدەپ يۈرمىسۇن يەنە، ــ دېدى ئۇ بىر كەمدە.

ــ ئالدىمىزغا ماڭساق، ئېقىن بويىدا بىر شىپاڭ بار. شىپاڭدا ئورۇندۇقمۇ بار. مەن بىلەن پاراڭلاشماقچى ئەمەسمىدىڭىز؟ شۇ يەردە پاراڭلىشايلى، ــ دېدى جىگ

چىۋ.

ئىككىسى ھېلىقى شىپاڭغا كەلدى. شىپاڭدا ئادەم يوق ئىدى. ھاۋا سوغۇق كۈنلەردە، بۇ يەرگە ھېچكىم كەلمەيتتى. شىپاڭنى نەچچە تال تۈۋرۈك كۆتۈرۈپ تۇراتتى. تۆت تەرەپتىن شامال ئۆتۈشەتتى. جىڭ جىۋ شامالغا دالدا بولارمىكىن، دېگەن ئۈمىدته تۈۋرۈكنىڭ دالدىسىدا ئولتۇردى. لاۋسەن تۈۋرۈكنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى ئورۇندۇققا جايلاشتى. ئۇ:

ــ تاماق يېدىڭىزمۇ؟ مەن تېخى تاماق يېمىدىم، ــ دېدى.

جىڭ جىۋ جىددىيلىشىپ:

ــ بۇ قاتتىكى ئاشخانىلارنىڭ بىرەرسىگە كىرىپ ئازراق بىرنەرسە يەپ كېلىڭ، مەن سىزنى مۇشۇ يەردە ساقلايمەن، ــ دەپ لاۋسەننى تاماق ـ يېيىشكە ئۇندىدى.

لاۋسەن بارمىدى. ئۇ قورسىقى ئېچىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ لاۋسەننى تاماق يەپ كېلىشكە يەنە زورلىدى. لاۋسەن:

ــ بارساق بىللە بارايلى، بۇ يەردىكىلەر مېنى تونۇمايدۇ، دېدىڭىزغۇ، بىللە بېرىڭ، سىز بارمىسىڭىز مەنمۇ بارمايمەن، ــ دېدى.

جىڭ چىۋ ئامالسىزلىقتىن ئۇنىڭ بىلەن بىللە ماڭدى. ئۇلار خالىي بىر ئاشخانىغا كىردى. بۇ ئۇن تامىقىدىن باشقا تاماق يوق «ئۇن تامىقى ئاشخانىسى» ئىدى. لاۋسەن ئۇنىڭدىن نېمە تاماق يەيدىغانلىقىنى سورىدى. ئۇ ھېچنېمە يېمەيدىغانلىقىنى سوراپ تۇرۇۋالسا، كېتىپ قالىدىغانلىقىنى دېدى. لاۋسەن جىڭ چىۋنى شىرە يېنىدا قالدۇرۇپ ئۆزى ئۆچرەتته تۇردى.

جىڭ چىۋ ئاشخانىغا كىرىپ باقمىغانلىقىغا قانچە ئۇزۇن بولغانلىقىنى يادىغا ئالالمىدى. كىچىك ۋاقتىدا، ئۇ ئاتىسى، ئانىسى بىلەن بىللە ئاشخانىغا كىرىپ، كۆپىنچە ۋاقىتلاردا مانتا، پىلته قۇيماق، پۇرچاق قىيامى، پوشكال بىلەن ناشتا قىلاتتى. لېكىن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلده، ئۇلارنىڭ ئائىلىسى بۇرژۇئاچە تۇرمۇشقا مايىل، دەپ قارىلىپ، ئاتا ـ ئانىسى تارتىپ چىقىرىلىپ كۆرەش قىلىندى.

ئاتىسى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نىڭ دەسلىپىدىلا تارتىپ چىقىرىلىپ، مائاشى كېمەيتىۋېتىلدى. كېيىن يېزىغا ھەيدەلدى. جىڭ چيۈنىڭ ئاشخانىنىڭ بوسۇغىسىغا دەسسەپ باقمىغىنىغا يەتتە ـ سەككىز يىل بولغاندى. ئۇلار ئادەتتە ئاشقان تاماقنى ئەتىسى قورۇپ ياكى مەكتەپ ئاشخانىسىدىن موما ئېلىپ ناشتا قىلاتتى. كېيىن نورما يەتمىگەنلىكتىن، ھەمىشە كېپەك ئۇنىدا ئەتكەن موما ئالاتتى. ئۇن زاۋۇتىدا ئۇن تارتقاندا ئاستىدا قالغان كېرەكسىز قالدۇق، كېپەك ئۇن دېيىلەتتى. كېپەك ئۇن قاپقارا، ناھايىتى يىرىك ھەم يېمەك ناھايىتى تەس ئىدى. ئاشلىق بېلىتى ئالمايدىغان بولغاچقا، ئۇلار داۋاملىق دېگۈدەك كېپەك ئۇندا ئەتكەن موما بىلەن ناشتا قىلاتتى.

لاۋسەن تاماقنى كۆپ ئالغاندى. ئۇستەلگە نەچچە قېتىمغا بۆلۈپ ئەكەلدى. ئۇ جىڭ چيۈغا بىر جۈپ چوكىنى تەڭلەپ:

ــ مەيلى قانداق بولسۇن خالىغان تاماقتىن ئازراق يەپ ئولتۇرۇڭ، بولمىسا مەنمۇ يېمەي ئولتۇرىمەن، ــ دېدى.

لاۋسەن نەچچە قېتىم زورلاپ باقتى. لېكىن جىڭ چيۈ تاماققا چوكا تەگكۈزمىدى، لاۋ سەنمۇ تاماق يېمەي ئولتۇردى. جىڭ چيۈ ئاخىر بولماي تاماقتىن ئالدى. لاۋسەن خۇددى ئىچىگە كىرىپ چىققاندەك ئۇ كىچىكىدە ئەڭ ياقتۇرۇپ يەيدىغان تاماقلارنى بۇيرۇتقاندى. مايدا سارغايتىپ پىشۇرۇلغان، ئىچكى قىيمىسى نومى گۈرۈچتىن قىلىنغان «يوغان پوشكال» نىڭ مېززىلىك پۇرىقى دىماققا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. ئىسسىق ھور ئۆرلەپ تۇرغان ئاپئاق گۆش مانتا ئىشتىھانى ئاچاتتى. ئىككى قاچا سۇيۇقئاش كەلتۇرۇلدى. سۇيۇقئاشنىڭ ئۈستىدە ئۇششاق توغرالغان غولپىياز بىلەن كۈنجۈت لەيلەپ تۇراتتى. پۇرىقىدىن ئاشنىڭ ئوخشىغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ جىق يېيىشتىن خىجىل بولۇپ تاماقتىن ئىككى چوكا يېدى. نېمىشقىدۇر، ھەر قېتىم لاۋسەن ئالغان تاماقنى يېگەن چاغدا، جىڭ چيۈ ئۆزىنى ئۆيىدىكىلىرىدىن يوشۇرۇن چوڭ يەپ ـ چوڭ ئىچىۋاتقان شەخسىيەتچى قاتاردا كۆرۈپ بەك پاراكەندە بولاتتى. ناۋادا ناھايىتى جىق پۇلۇم بولسا، ئۆيۈمدىكىلەرنى ئاشخانىغا باشلاپ، پۇلنى بولۇشىغا

خەجلەپ، نېمىنى خالىسا شۇنى بۇيرۇتسام بەك ياخشى بولاتتى، دەپ ئويلىدى. لېكىن ئۇنىڭ پۇلى يوق. ئۇلار پۇلنىڭلا ئەمەس، ئاشلىقنىڭ خىجالىتىنىمۇ تارتىۋاتاتتى. تويغۇدەك تاماق يېيىش ئۈچۈن ئانىسى خەقلەردىن ئۇششاق گۈرۈچ ئالغىلى بولىدىغان بىر خىل بېلەتنىڭ ئېپىنى قىلغانىدى. بۇ ئۇن زاۋۇتىدا يەنچىلىپ قۇمدەك ئۇششاق بولۇپ كەتكەن گۈرۈچ ئىدى. ئىلگىرى چوشقا باقىدىغان دېھقانلارغا سېتىپ بېرىلەتتى. ھازىر نېمە ئۈچۈندۇر ئاشلىق قاتاردا بازارغا سېلىنغانىدى. بىر جىڭ بېلەتكە تۆت جىڭ ئۇششاق گۈرۈچ كېلەتتى. ئاشلىق نورمىسىنى يەتكۈزەلمىگەنلەر شۇ گۈرۈچنى ئېلىپ يەيتتى.

ئۇششاق گۈرۈچ تامىقى گالدىن ئاسان ئۆتمەيتتى، بۇياقتىن چاينىسا ئۇياققا، ئۇياقتىن چاينىسا بۇياققا بېرىۋالاتتى ھەم ئالامەت پاسكىنا ئىدى. ئارىسىغا قۇم ۋە سۈپۈرگە ئۈرۈقى ئارىلىشىپ كەتكەنىدى. ھەر قېتىم يۇيغاندا يېرىم سائەت ياكى بىر سائەت ۋاقىت كېتەتتى. چۈنكى ئۇششاق گۈرۈچنى جاۋۇرغا چىلاپ قويۇپ، ئاندىن سىركاي چىنىگە سۇيى بىلەن ئېلىپ، ئاستا ـ ئاستا چايقاپ، ئۈستىگە لەيلەپ چىققان سۈپۈرگە ئۈرۈقىنى ئېلىۋېتىپ، ئاندىن ئۇنى باشقا جاۋۇرغا سېلىپ، ئۇنىڭغا چوڭ چىنىدا بىر چوڭ چىنە سۇ قۇيۇپ تالاي قېتىم چايقىسا، بىر ئوچۇم گۈرۈچ ئايرىلىپ چىقاتتى. ئاندىن يەنە سۇ قۇيۇپ قۇم جاۋۇرنىڭ تېگىگە تىنىپ قالغۇچە چايقاشقا توغرا كېلەتتى. ئۇششاق گۈرۈچنى دائىم جىڭ چىيۇ چايقايتتى. چۈنكى ئانىسى ئالدىراش ئىدى. سىڭلىسى تېخى كىچىك بولغاچقا، ئۇششاق گۈرۈچنى پاكىز چايقىيالمايتتى. ناۋادا قۇم ياكى سۈپۈرگە ئۈرۈقى گالدىن ئۆتۈپ كەتسە، سوقۇر ئۇچەيگە يىغىلىپ قېلىپ، ئادەم سوقۇر ئۇچەي بولۇپ قالاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قىش كۈنلىرى سۆڭەكتىن ئۆتۈپ كېتىدىغان مۇزدەك سۇغا قولىنى تىقىپ يېرىم سائەت بىر سائەت گۈرۈچ چايقاشقا سىڭلىسىنىڭ قولى چىدىمايتتى. ئۇ شىسۈنپىڭدا ئۆتكەن ئاشۇ كۈنلەرنى سېغىناتتى. ئۇ تاماقنى ئاشلىق بېلىتى تاپشۇرمايتتى، كۆكتات بارمۇ ـ يوق كارى يوق ئىدى، تاماقنى تويغۇچە يەيتتى.

تاماقمۇ يېيىلىپ بىر يەرگە باردى. لاۋسەن جىنىدەك دېلىغۇل بولۇپ، ئېھتىيات بىلەن:

ــ سىزگە بىر ئىشنى دەيمەن، خاپا بولۇپ كەتمەڭ، ماقۇلمۇ؟ ــ دېدى. جىڭ چيۈنىڭ بېشىنى لىڭشىتقىنىنى كۆرۈپ، يانچۇقىدىن بىرمۇنچە ئاشلىق بېلىتىنى چىقىرىپ، ــ مەندە... ئازراق ئاشلىق بېلىتى بار. ئېشىپ قالغان بېلەت، ماڭا لازىمى يوق. باشقىچە ئويلاپمۇ قالماڭ، سىز ئىشلىتىڭ، ــ دەپ قوشۇمچە قىلدى.

ــ ئىشلىتىپ بولالمىسىڭىز، ئۆيىڭىزدىكىلەرگە ئەۋەتىپ بېرىڭ، شۇلار ئىشلەتسۇن، ــ دەپ باھانە كۆرسەتتى جىڭ چيۈ.

ــ بۇ L ئۆلكىسىنىڭ ئاشلىق بېلىتى، مېنىڭ ئائىلەم A ئۆلكىسىدە. ئەۋەتىپ بەرسەممۇ بىكار. سىز ئېلىپ قېلىڭ. ناۋادا ئىشلەتمىسىڭىز، كىمگىلا بەرسىڭىز مەيلى.

ــ ئەجەپ جىق ئاشلىق بېلىتى ئېشىپ قاپتىغۇ؟

ــ ئەتىرىتىمىز ئاشلىقنى شىمۇنپىڭ كەنتىدىن بىۋاستە سېتىۋالىدۇ. ئاشلىق بېلىتى كەتمەيدۇ.

جىڭ چيۈ بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئاشلىق بېلىتىنى ئالدى ۋە:

ــ ئەمىسە... رەھمەت سىزگە... ــ دېدى. جىڭ چيۈ شۇ تاپتا لاۋسەنگە خۇددى جىق ئاشلىق بېلىتى بەرگەندەك يۈرىكىدىن چىرايىغا تېپىپ چىققان مىننەتدارلىق ئالامىتىنى كۆردى.

تاماق يېيىلىپ بولۇندى. جىڭ چيۈ لاۋسەننىڭ كەينىدىن سەل ئارىلىق قالدۇرۇپ ماڭدى. ئۇ ئىچىدە: كىشىنىڭ نەرسىسىنى ئالغان ئادەمنىڭ قولى، تامىقىنى يېگەن ئادەمنىڭ ئاغزى ئۇيۇلىدۇ، بۇگۈن لاۋسەن بەرگەن نەرسىنى ئالدىم، تامىقىنى يېدىم، ھەممە يېرىم ئۇيۇلۇپ كېتەمدۇ ـ نېمە؟ دەپ ئويلىدى.

21

ئىككىسى يەنە شىپاڭغا كېلىپ ئولتۇردى. يېڭىلا تاماق يېگەچكىمكىن، ئانچە توڭلاپ كەتمىدى. لاۋسەن:

— بۇلتۇرقى بۇگۈنكى كۈن يادىڭىزدىمۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

جىڭ چيۇ، ئۇ ھەقىقەتەن مۇشۇ ئىش ئۈچۈن كەلگەن ئىكەنده، دەپ ئويلاپ، خاۋاتىرسىزلىنىپ كەتتى. ئۇ لاۋسەنگە ھازىرمۇ يادىدا ئىكەنلىكىنى دېمەي:

— سىزگە دەيدىغان گېپىم بار دەۋاتىمىتىڭىز؟ نېمىلا گېپىڭىز بولسا دەۋېرىڭ، سەل تۇرۇپ كېچىك تاقىلىپ قالىدۇ، — دېدى ئېرەنسىزلىك بىلەن.

لاۋسەن ھەممە ئەھۋالنى ئىگىلەپ بولغاندەك:

— كېچىك سائەت ئوندا تاقىلىدۇ. ھازىر سائەت ئەمدىلا سەككىز بولدى، — ئۇ جىڭ چيۇغا بىردەم قاراپ تۇرۇپ تۆۋەن ئاۋازدا، — سىز باشقىلاردىن... بۇرۇنقى يۇرگىنىم توغرۇلۇق بىرەر گەپ ـ سۆز ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

— بولغۇسى ئايالىم دەڭە، — دەپ جىڭ چيۇ ئۇنىڭ گېپىنى تۇزىتىپ قويدى.

بۇ ھەقىقەتەن ناھايىتى نورمال ئىدى، ئەمما يەرلىك تىلدا «بولغۇسى ئايال» دېگەن گەپكە ماس كېلىدىغان گەپ يوق ئىدى. «لايىقى» ياكى «يۇرگىنى» دېگەندەك گەپلەر ئىشلىتىلەتتى. جىددىي پەيت يېتىپ كەلمىگۈچە مەسىلىنىڭ ئېغىرلىقىنى تىلغا ئالغىلى بولمايتتى.

لاۋسەن كۈلۈپ كەتتى ـ دە:

— ماقۇل، بولغۇسى ئايالىم، بىراق بۇ بۇرۇنقى ئىشلار، بىز ئاللىبۇرۇن... ئايرىلىپ كەتكەن، — دېدى.

ــ يالغان، ئۆز ئاغزىڭىز بىلەن چوڭ يەڭگەمگە، بولغۇسى ئايالىم بار، دەپ بىللە چۈشكەن سۈرىتىڭلارنىمۇ بېرىپتىكەنسىزغۇ.

ــ شۇنداق دېيىشىمدىكى سەۋەب شۇكى، ئۇ ماڭا چاڭقىنىنى سايە قىلدى. ئۇلار بىر ئائىلە كىشىلىرى مېنى تۇغقىنىدىن چارە كۆرۈۋاتسا، مەن قانداقسىگە... يۇزىدىن- يۇزىگە ياق، دېيەلەيمەن؟ ــ دېدى ئۇ ئېتىراز بىلدۈرۈپ، ــ بىز ئىككى يىل بۇرۇن ئايرىلىپ كەتكەن، ئۇ تويمۇ قىلىپ بولدى. ئىشەنمىسىڭىز، خېتىنى ئوقۇپ بېقىڭ.

ــ خېتىنى ئوقۇپ نېمە قىلاي؟ سىز شۇنداق خەتتىن بىرنى ياساپ چىقالمامسىز؟ ــ جىڭ چىۋ ئاغزىدا شۇنداق دېگەن بىلەن خەتنى تەلەپ قىلغاندەك قولىنى سۇندى.

لاۋسەن يېنىدىن بىر پارچە خەتنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا بەردى. ئۇ خەتنى يول چىرىغىنىڭ يورۇقىغا تۇتۇپ ئوقۇدى. يول چىرىغىنىڭ يورۇقى بەكمۇ غۇۋا ئىدى. ئۇ بۇ خەتنىڭ ئايرىلىش خېتى ئىكەنلىكىنى بىلدى. خەتتە: لاۋسەننىڭ قەستەن ئۆزىنى قاچۇرۇپ سىرتلاردا سەرسان بولۇپ يۈرگەنلىكى، ئۇزۇن ساقلاپ رايى يېنىپ كەتكەنلىكى، ئەمدى ساقلىغۇسى يوقلۇقى قاتارلىق گەپلەر يېزىلغانىدى. خەت يامان ئەمەس يېزىلغان، جىڭ چىۋ بۇرۇن كۆرگەن ھېلىقى ئايرىلىش خەتلىرىدىن كۆپ ياخشى ئىدى. ماۋ جۇشى شېئىرلىرى ۋە ئۇزۇندىلىرى نەقىل كەلتۈرۈلمىگەنىدى. خەت يازغان ئادەمنىڭ سەۋىيەلىك، مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنىڭ ئالدىدىكى سەۋىيەگە ئىگە ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولاتتى.

جىڭ چىۋ خەتنىڭ ئاخىرىسىدىكى «تانە» دېگەن ئىسمىنى كۆرۈپ:

ــ تانە؟ ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئايال قەھرىمانى ئەمەسمۇ؟ ــ دەپ تاشلىدى.

ــ شۇ زامانلاردا كىشىلەر مۇشۇنداق ئىسىملارنى قويۇشقا ئامراق ئىدى، ــ دېدى لاۋسەن ئىزاھلاپ، ــ ئۇ مەندىن نەچچە ياش چوڭ، ئۇنىڭ ئۇستىگە سوۋېت ئىتتىپاقىدا تۇغۇلغان.

جىڭ چىۋ تانەنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدا تۇغۇلغانلىقىنى ئاڭلاپ، زوقلانغانلىقىنى

ئىپادىلەشكە گەپ تاپالمىدى، يەنە كېلىپ ئۇنى كىمنى ياخشى كۆرۈش كېرەكلىكىنى بىلەلمەي، دولانا دەرىخىگە مۇراجىئەت قىلغان ھېلىقى قىزغا باغلىدى. ئۇ ئۆزىنى كەمسۇندۇرۇپ:

ــ ئۇ... شۇنداق چىرايلىقمۇ؟ چوڭ يەڭگەم بىلەن چاڭفاڭ ئۇنى ئايدەك چىرايلىق، دېگەندى، ــ دېدى.

لاۋسەن كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

ــ چىرايلىق چىرايلىق ئەمەس، كۆيگەن چىرايلىق. مېنىڭ نەزىرىمدە ئۇ سىزدەك چىرايلىق ئەمەس، ــ دېدى.

جىڭ چيۇنىڭ بەدىنىگە توخۇئەت ئۆرلەپ كەتكەندەك بولدى. مۇشۇنداق گەپنىمۇ قىلامدۇ؟ ئۇنىڭ نەزىرىدە لاۋسەننىڭ ئوبرازى بىراقلا خۇنۇكلەشتى. لاۋسەن «ئىشتىنى ھۆل» بايۇەچچىدىن «سۆلەتۇاز» بايۇەچچىگە ئايلاندى. دۇرۇس بىر ئادەم خەقنىڭ ئالدىدا بىرسىنى چىرايلىق دەرمۇ؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇنىڭ بۇ قىلىقى لىببېرالىزىمغا ياتامدۇ-ياتمامدۇ؟ ئالدىدا دېمەي، كەينىدىن قالايمىقان گەپ قىلىش، يېغىندا دېمەي، يېغىندىن كېيىن بىلجىرلاش، بۇ ماۋجۇشى تەنقىد قىلغان لىببېرالىزىمنىڭ خاھىشلىرى ئەمەسمۇ؟ دېگەن خىيال كۆڭلىدىن كەچتى.

جىڭ چيۇ ئۆزىنىڭ چىرايلىق ئەمەسلىكىنى بىلەتتى. شۇڭا لاۋسەننىڭ يالغان گەپ قىلىۋاتقانلىقى، ئۆزىنى ئالداۋاتقانلىقى ئۇنىڭغا ئايان ئىدى. ئۇنى ئالداشتىن لاۋسەننىڭ مەقسىتى نېمە؟ گەپ مانا مۇشۇ يەردە ئىدى. ئۇ ئۇيان ئويلاپ ـ بۇيان ئويلاپ، پىكىر ـ خىيالى يەنە ھېلىقى «ئېرىشمەك» دېگەن مەسىلىگە بېرىپ تاقالدى. ئۇ توّت ئەتراپىغا قارىدى. نەچچە يۈز مېتىر ئارىلىقتا بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمەيتتى. بايام ئۇ بۇ يەرنى ئەجەپ خالىي يەر ئىكەن، دەپ خۇشال بولغانىدى. مانا ئەمدى ئۆز ـ ئۆزىنى باغلاققا تۇتۇپ بەرگەندەك سەل قورقتى. ئۇ ئۆزىنى سەگەك تۇتۇشقا، ئالغان نەرسىسى ئۇچۇن قولىنى، يېگەن تامىقى ئۇچۇن ئېغىزىنى ئۇيالدۇرماسلىققا بەل باغلىدى.

جىڭ چيۇ خەنتى لاۋسەنگە قايتۇرۇپ، سەن تاز دېگۈچە، مەن تاز دەۋالاي دېگەندەك:

ــ بــۇ خــەتنــى مــاڭــا كــۆرســتــمــپ، بــاشقــلارنــڭ مــەخپــيــەتلــكــنــى ساقلىيالمايدىغانلىقىڭىزنى ئىسپاتلىدىڭىز. بۇ ئەھۋالدا سىزگە خەت يېزىشقا كىم پېتىنالايدۇ؟ ــ دېدى.

لاۋسەن ئەلەم بىلەن كۈلۈپ:

ــ ماڭا مۇشۇنداق قىلماي ئامال يوق. ئادەتتە، باشقىلارنىڭ مەخپىيەتلىكىنى قەتئىي ساقلايمەن. ئەمما... خەتنى سىزگە كۆرسەتمىسەم، سىز ماڭا ئىشەنمەيسىز. دەڭە، بۇنىڭدىن باشقىچىرەك ئامالمۇ بارمۇ؟ ــ دېدى.

ئۇ شۇنداق دېۋىدى، نېمىشقىدۇر، خۇددى لاۋسەن ئۇنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتىگە مەدھىيە ئوقۇۋاتقاندەك جىڭ چىۋ يايراپ كەتتى. ئۇ لاۋسەننى يەنمۇ چېكىپ بېقىش نىيىتىدە:

ــ مەن بۇرۇنلا دېگەن، سىزگە ئوخشاش ئادەم ئۇنىڭغا ئۇجمە كۆڭۈللۈك قىلغان يەردە، يەنە بىرسىگىمۇ ئۇجمە كۆڭۈللۈك قىلىدۇ، ــ دېدى.

لاۋسەن تېرىكىپ:

241 ــ مەسىلىگە مۇشۇنداق قاراش كېرەكمۇ؟ ماۋ جۇشى ئادەمنى بىركالتەك بىلەن ئۇجۇقتۇرۇۋېتىشكە بولمايدۇ، دېگەنغۇ، ئىككىمىزنىڭ ئىشى بىزنىڭ ئىرادىمىز بىلەن ئەمەس، بەلكى ئاتا ـ ئانىلىرىمىزنىڭ ئىرادىسى بويىچە بولغان، ــ دېدى.

ــ ھازىر دېگەن يېڭى جەمئىيەت، بالىلىرىنىڭ توي ئىشىغا ئاتا ـ ئانىلىرى چات كېرىۋالمىدىغان ئىش نەدە بار؟

ــ ئاتا ـ ئانىلىرىمىزنى چات كېرىۋالدى دېمىدىم. ئىككىمىز تويمۇ قىلمىدۇق. ئىككىلىمىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسى مۇشۇنداق ئويدا بولغان، دېسەم ھەقىچان ئىشەنمەيسىز. كادىرلارنىڭ بالىلىرىنىڭ توي ئىشىغا ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ مۇددىئاسى ئارىلاشقان بولىدۇ. ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ بىر ئېغىز گېپى جىڭغا توختىمىغان ھالەتتىمۇ، ئۇلار بالىلىرىنىڭ كىملەرگە ئارىلىشىۋاتقانلىقىغا، كىملەرگە ئارىلىشىش كېرەكلىكىگە كىچىكىدىن تارتىپ دىققەت قىلىدۇ. ئېچىپ ئېيتسام، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ مۇددىئاسى

ئارىلىشىپ قالىدۇ.

ــ ئاتا ـ ئانىلار چات كىرىۋالىدىغان نىكاھنى ياخشى كۆرەمسىز؟

ــ ئەلۋەتتە ياخشى كۆرمەيمەن.

ــ ئەمىسە نېمىشقا ئۇلارغا ماقۇل دەيسىز؟

لاۋسەن بىردەم شۇكلەپ كېتىپ، ئاندىن:

ــ ئەينى چاغدا ئەھۋال ئالاھىدىرەك ئىدى. بۇ ئىش ئاتامنىڭ سىياسىي ئىستىقبالىغا ھەم ھاياتىغا بىرىپ تاقىلىپ قالدى. بۇنى سىزگە ئىككى ـ ئۈچ ئېغىز گەپ بىلەن چۈشەندۈرۈپ بولالمايمەن. لېكىن سىز ماڭا ئىشىنىڭ. بۇ ئاللىبۇرۇن ئۆتۈپ كەتكەن ئىش. ئۇنىڭ بىلەن بولغان نىكاھ ئىشمىنى... سىياسىي نىكاھ... دېسە بولىدۇ، بۇ راست. شۇڭا مەن دائىم قىدىرىپ ـ چارلاش ئەتىرىتىدە بولىمەن، ئۆيگە ئاندا ـ ساندا قايتىمەن، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ بېشىنى چايقاپ:

ــ باغرىڭىز نېمىدېگەن قاتتىق، بىر بولسا چىرايلىق ئايرىلىپ كەتسىڭىز، بىر بولسا توي قىلىسىڭىز بولاتتى. خەقنى نېمىشقا بۇنداق... ئەخمەق قىلىسىز؟ ــ دېدى.

ــ چىرايلىق ئايرىلىپ كېتەيلى دېسەم ئۇنىمىدى. بۇنىڭغا ئىككىلىمىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسى قوشۇلمىدى، ــ دېدى ئۇ بېشىنى ساڭگىلىتىپ تىلىنى چاينىاپ، ــ ئىشقىلىپ شۇنداق بولدى. نېمە دېسىڭىز دەڭ، ئەمما ماڭا ئىشىنىڭ، سىزنى چىن دىلىمدىن ياخشى كۆرىمەن، سىزگە ئۈجمە كۆڭۈللۈك قىلمايمەن.

ئۇنىڭ بۇ گەپلىرى جىڭ چيۇغا ئوقۇپ تۇرۇشقا بەرگەن ھېلىقى كىتابلاردىكى پېرسۇناژلارنىڭ گەپلىرىگە ئوخشىمايدىغاندەك، ئەكسىچە چاڭلىنغا ئوخشاش ئادەملەرنىڭ ئاغزىدىن چىقىدىغان گەپلەرگە ئوخشاش تۇيۇلدى. ئەجەپ كىتابلاردىكى گەپلەرگە ئوخشىمايدا؟ دەپ سەل ئۈمىدسىزلەندى جىڭ چيۇ. گەرچە ئۇ كىتابلار زەھەرلىك ئوت سانىلىپ تەنقىد قىلىنغان بولسىمۇ، ئەمما ئوقۇغان كىشىگە ناھايىتى ياخشى تەسىر بېرەتتى. ئۇ، ئاشۇ كىتابلارنىڭ زەھەرلىشىگە ئۈچرىغاچقا، ھەمىشە

مۇھەببەت مۇشۇنداق بولۇشى كېرەك، دېگەن تۈيغۇدا بولىدىكەنمەن، دەپ ئويلىدى.

ــ بۇگۈن ماڭا مۇشۇ گەپنى دېمەكچىمىدىڭىز؟ ياخشى، دەپ بولدىڭىز، ئەمدى كەتسەم بولامدۇ؟ ــ دەپ سورىدى جىمغ چىيۇ ئۇنىڭدىن.

لاۋسەن ئۇنىڭ بۇنداق سالقىن قىياپىتىنى كۆرۈپ داڭقېتىپ قالدى. ئۇنىڭغا قاراپ خېلى بىر ھازادىن كېيىن:

ــ سىز... يەنىلا ماڭا ئىشەنمەمسىز؟ ــ دېدى.

ــ نېمىدەپ ئىشەنگۈدەكمەن؟ ئۇجمە كۆڭۈل ئادەم ئىشىنىشكە ئەرزىمەيدۇ، بۇنى بىلىمەن.

لاۋسەن ھەسرەت بىلەن تىنىپ:

ــ «يۇرىكىمنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ كۆرسىتەلەيمەن» دەپ كىتابلارغا نېمىشقا شۇنداق يازىدىغانلىقىنى ئەمدى بىلدىم. بۇنداق يازغانلىق ماڭا بۇرۇن چاكىنىلىقتەك ھەم مۇبالىغە قىلىۋېتىلگەندەك بىلىنەتتى. بۇنىڭ ھەقىقىي ھېس ـ تۇيغۇ ئىكەنلىكىنى شۇ تاپتا بىلىپ تۇرۇۋاتىمەن. قاندىق قىلىپ بەرسەم، ئاندىن ماڭا ئىشىنىسىز، راستتىنلا يۇرىكىمنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ سىزگە كۆرسەتكۈم كېلىۋاتىدۇ، ــ دېدى.

243

ــ يۇرىكىڭىزنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ كۆرسەتكىنىڭىز بىلەنمۇ بىكار، ماۋجۇشى ئادەمنى بىر كالتەك بىلەن ئۇجۇقتۇرۇۋەتسە بولمايدۇ، دېگەن. ماۋجۇشى يەنە تېخى بىر ئادەمنىڭ ئۆتمۈشىدىن ئۇنىڭ ھازىرىنى، ھازىرىدىن كەلگۈسىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ، دېگەن.

لاۋسەن گەپتە تۇتۇلۇپ قالدى. ئۇ لاۋسەنگە قارىدى، قاراشلىرىدىن سەل ـ پەل كۆرەڭلىك چىقىپ تۇراتتى.

لاۋسەنمۇ ئۇنىڭغا قارىدى، گەپ قىلالماي قالدى. خېلىدىن كېيىن بوش ئاۋازدا:

ــ جىمغ چىيۇ، جىمغ چىيۇ، سىز بىرەرسىگە مۇھەببەت باغلاپ باقمىغان بولۇشىڭىز مۇمكىن. شۇڭا سىز بۇ دۇنيادا مەڭگۈلۈك مۇھەببەتنىڭ بارلىقىغا

ئىشەنمەيسىز. بىرەرسىگە مۇھەببەت باغلىسىڭىز، دۇنيادا شۇنداق بىر ئادەمنىڭ بارلىقىنى بىلىپ قالىسىز، شۇ ئادەم ئۆچۈن ئۆلۈشكە رازى بولىسىزكى، ئۇنىڭغا ھەرگىز ئۇجمە كۆڭۈللۈك قىلمايسىز.

جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ ئۆزىنى ئىككى قېتىم «جىڭ چيۇ» دەپ ئاتىغانلىقىدىن تىترەپ كەتتى. تىترەك پۇتۇن بەدىنىگە ئولاشتى. ئۇ لاۋسەننىڭ ئۆزىنى نېمىشقا «شاۇچيۇ» ياكى باشقىچە ئاتىماي «جىڭ چيۇ» دەپ ئاتىغانلىقىنى، نېمىشقا كەينى-كەينىدىن ئىككى قېتىم شۇنداق دېگەنلىكىنى بىلەلمىدى. لاۋسەننىڭ تەلەپپۇزى ۋە روھى - ھالىتىدىن ئۇنىڭ قەلبى ياپراقتەك تىترەپ، لاۋسەن كۆزىگە بىگۇناھ ئۆلۈمگە بۇيرۇلۇپ، كۆك ئىلاھىنىڭ قۇتۇلدۇرۇۋېلىشىنى كۈتۈپ تۇرغان ئادەمدەك كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۇ لاۋسەننىڭ ئۇجمە كۆڭۈل ئەمەسلىكىگە ئىشەنگەندەك بولدى. ئاغزىغا گەپ كەلمەيتتى، تىترىكى بارغانسېرى كۈچىيىپ كېتىۋاتاتتى، نەچچە چوڭقۇر تىنىپمۇ تىترىكىنى باسالمىدى.

244

لاۋسەن ھەربىيچە پەلتوسىنى سېلىپ، ئۇنىڭغا يېپىنچاقلىتىپ قويۇپ:

— توڭلاۋاتامسىز؟ ئەمسە كەينىمىزگە يانايلى. بەك توڭلاپ كەتمەڭ، — دېدى.

جىڭ چيۇ ئۇنىمىدى. ئۇ ھەربىيچە پەلتونىڭ ئىچىدىمۇ تىترەپ كېتىۋاتاتتى. خېلىدىن كېيىن تىترەپ تۇرۇپ:

— سىزمۇ... توڭلاۋاتامسىز؟... پەلتونى... كىيىۋېلىڭ، — دېدى.

— توڭلىمىدىم، — دېدى ئۇ. ئۇنىڭ ئۇچىسىدا كۆڭلەك، كۆڭلەكنىڭ ئۈستىدە يەڭسىز پوپايكا بار ئىدى. ئۇچ چى يىراقلىقتا پاختىلىق چاپاننىڭ ئۈستىگە ھەربىيچە پەلتونى يېپىنچاقلاپ ئولتۇرۇپمۇ تىترەپ كېتىۋاتقان جىڭ چيۇغا قاراپ ئولتۇراتتى.

جىڭ چيۇ يەنە بىردەم تىترەپ كەتتى. ئۇ بىر چاغدا ئاۋازىنى پەسەيتىپ:

— توڭلىغان بولسىڭىز... پەلتونى بىللە يېپىنچاقلايلى، — دېدى.

لاۋسەن ئىچىدە ئۇ مېنى چېكىپ بېقىۋاتامدۇ - نېمە، دېگەن خىيالدا ئىككىلىنىپ قالدى. ئۇ جىڭ چيۇغا تازا بىر سىنچىلاپ قاراپ تۇرۇپ، ئاندىن

سۇرۇلۇپ باردى ـ دە، پەلتونىڭ بىر پېشىنى قايرىپ، سىڭايان تەرىپىنى ياپتى. ئىككىسى بىر يامغۇرلۇق چاپاننى تەڭ يېپىنچاقلىغاندەك بولدى. ئەمەلىيەتتە بۇ ھېچنېمىگە دال بولمايتتى.

ــ يەنە توڭلاپ كېتمۇاتامسىز؟ ــ دەپ سورىدى لاۋسەن.

ــ ھە، ھە، توڭلاپمۇ كەتمىدىم. پەلتونى... يەنىلا ئۆزىڭىز كىيىڭ، مەن... كىيگىنىم بىلەنمۇ بىكاردەك قىلىدۇ.

لاۋسەن ئەتەي ئۇنىڭ قولىنى تۇتتى. ئۇ قارشىلىق قىلمىدى. ۋۇجۇدىدىن تىترەكنى سىقىپ چىقىرىۋەتمەكچى بولغاندەك جىڭ چيۇنىڭ قولىنى چىڭراق تۇتتى. بىردەم تۇتۇپ تۇرغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ يەنىلا تىرەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

ــ مەن بىر ئامال قىلاي... ئاۋۋال قىلىپ كۆرۈپ باقاي... خۇشياقمىسا دەرھال دەڭ، ــ دېدى ـ دە، ئورنىدىن تۇرۇپ پەلتونى كىيدى. ئاندىن پەلتونىڭ ئىككى پېشىنى يوغان ئېچىپ، جىڭ چيۇنى پەلتوغا چىڭ ئورىدى.

جىڭ چيۇ جايىدا ئولتۇرۇۋەردى. بېشى لاۋسەننىڭ قورسىقى بىلەن تەڭلىشىپ قالدى. ئۇ ئىچىدە، شۇ تاپتا لاۋسەننىڭ قورسىقى ئىككىقات ئايالنىڭ قورسىقىدەك تومپىيىپ كەتتى، دەپ ئويلاپ، ئىختىيارسىز كۈلۈپ سالدى. ئۇنىڭ تىترىكى سەل بېسىققانىدى. لاۋسەن بېشىنى ئېگىپ، پەلتوسىنىڭ يوچۇقىدىن قاراپ:

ــ ھامىلدار ئايالغا ئوخشاپ قالدى، دەپ كۈلۈۋاتامسىز؟ ــ دېدى.

لاۋسەن جىڭ چيۇنىڭ ئويىنى بىلىۋالغانىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە «ھامىلدار ئايال» دېگەن «ئەدەپلىك» سۆزىنى ئىشلىتىپ ئۇنى تېخىمۇ كۈلدۈرۇۋەتتى. لاۋسەن ئۇنى قولىدىن تارتىپ تۇرغۇزۇپ، پەلتونىڭ ئىككى پېشىنى ئېچىپ چىڭ ئوراپ:

ــ ئەمدى ھامىلدار ئايالغا ئوخشىمايمەن، ــ دەپ ئۆزىمۇ جالاقلاپ تىترەپ كەتتى، ــ ... سىزنىڭ... سىزنىڭ تىترىكىڭىز ئەمدى ماڭا ئۆتتى، ــ دەپ قوشۇپ قويدى.

مەيدىسىگە چىڭ يېپىشىپ تۇرغان جىڭ چيۇ بېشىنى قايدۇرۇۋېتىدىغان ھېلىقى

ھىدىنى يەنە پۇرىدى. نېمە ئۇچۇندۇر، ۋۇجۇدىدا بىر گاز جىسىم بارەك، شۇ سەۋەبتىن كۆيۈپ كېتىۋاتقانەك، لاۋسەن قاتتىقراق قىسسا، گاز جىسىم ئاندىن چىقىپ كېتىدىغانەك، بولمىسا بەك جاپا تارتىپ قالمىغانەك، لاۋسەننىڭ ئۆزىنى قاتتىقراق قۇچاقلىشىنى ئۈمىد قىلاتتى. لاۋسەنگە دېيىشتىن ئۈيالدى. قولىنى ئۆتكۈزۈپ لاۋسەننى بېلىدىن قۇچاقلاشقا جۈرئەت قىلالمىدى. ئۇ خۇددى راھەتتە تۇرغانەك قولىنى سېلىپ لاۋسەننىڭ مەيدىسىگە يېپىشىپ تۇراتتى.

ــ يەنە... يەنە تۇڭلاۋاتامسىز؟ ــ لاۋسەن شۇنداق دەپ ئۇنى يەنىمۇ چىڭراق قۇچاقلىدى.

لاۋسەننىڭ مەيدىسىگە يېپىشىپ راھەتلىنىپ كېتىۋاتقان جىڭ چيۇ مەڭگۇ ئويغانماي مۇشۇ پېتى ئۇخلاپ كېتىشنى ئويلاپ كۆزىنى يۇمدى.

لاۋسەن بوش ئاۋازدا:

ــ جىڭ چيۇ، جىڭ چيۇ، مەن تېخى... بۇنداق ئىشلار ئەمدى بولمايدۇ. ئۆتكەن قېتىم سىزنى بەك قورقىتىۋەتكەنىدىم. شۇ تاپتا قولۇم بوش ئەمەس، مېنى چىمداپ بېقىڭە، مەن چۇش كۆتۈرۈۋاتىمەنمۇ ـ قانداق... ــ دېدى.

جىڭ چيۇ لاۋسەنگە يۈزلىنىپ:

ــ نەرىڭىزنى چىمدايمەن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ نەرىمنى چىمدىسىڭىز مەيلى... ئەمدى چىمدىماڭ، بۇ جەزمەن چۇشۇم ئەمەس، چۇنكى چۇشۇمدە سىز ماڭا بۇنداق گەپ قىلمايسىز.

ــ چۇشىڭىزدە قانداق گەپ قىلمەن؟ ــ دەپ سورىدى جىڭ چيۇ ئۇنىڭدىن قىزىقسىنىپ.

ــ چۇشۇمدە سىز ھەمىشە مەندىن قېچىپ يۈرىسىز، ماڭا كەينىمگە كىرىۋالماڭ، قولىڭىزنى تارتىڭ، ماڭا قول تەگكۈزمەڭ، ياقتۇرمايمەن دەيسىز، سىزمۇ مېنى چۇشەمسىز؟

جىڭ چيۇ بىردەم ئويلىنىپ:

ــ چۈشەيمەن... ــ دەپ چۈشىدە ئۆزىنى پاش قىلغانلىقىنى لاۋسەنگە سۆزلەپ بەردى.

لاۋسەن زىيانكەشلىككە ئۇچراپ كەتكەندەك:

ــ ھەجەپ بىر چۈشلەرنى كۆردىكەنسىزغۇ؟ مەن سىزگە ئۇنداق قىلمايمەن. مەن ئۇنداق ئادەم ئەمەس... سىزنىڭ بىرەك ئەنسىرەيدىغانلىقىڭىزنى، بىرەك قورقىدىغانلىقىڭىزنى بىلمەن. شۇڭا سىزگە ئاۋارىچىلىك تېپىپ بەرمەيمەن. سىزنى قوغدىسام، ھالىڭىزدىن خەۋەر ئالسام، بەختلىك قىلسام، كۆڭلىڭىزگە ياقىدىغان ئىشلارنى قىلسام دەيمەن. بىراق سىز ماڭا پۇرسەت بەرمەيسىز، قايسى ئىش كۆڭلىڭىزگە ياقىدۇ، ماڭا دەڭ. بولمىسا بىلىپ ـ بىلمەي كۆزىڭىزگە سىغمايدىغان ئىش قىلىپ قويۇشۇم مۇمكىن. دېسىڭىزلا، سىز ئۇچۇن ھەرقانداق ئىشنى قىلىشنى خالايمەن، شۇنى ئورۇندايمەن.

ئۇ لاۋسەننىڭ مۇشۇنداق گەپلىرىگە ئامراق ئىدى. ئەمما ئۇ: مۇشۇنداق گەپكە ئىشىنىپ كېتەمسەن؟ ئۇ سېنى ئالداۋاتىدۇ، بۇنداق گەپنى كىم دېيەلمەيدۇ؟ دەپ يەنە ئۆزىنى ئاگاھلاندۇرۇپ، قەستەنگە:

ــ مەكتەپ پۈتكۈزۈپ بولغۇچە مېنى ئىزدىمەڭ، ھۆددىسىدىن چىقالامسىز؟ ــ دېدى.

ــ چىقىمەن.

مەكتەپ پۈتكۈزىدىغان ئىشنى تىلغا ئېلىپ، ئۇ مەكتەپ پۈتكۈزۈپ بولغاندىن كېيىنكى ئىستىقبالى توغرۇلۇق ئويلىماي تۇرالمىدى. ئۇ ئەنسىرىگەن ھالدا:

ــ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈرۈپ يېزىغا چۈشۈپ كېتىمەن. يېزىغا چۈشۈپ كەتسەملا چىقالمايمەن، ــ دېدى.

ــ يېزىدىن جەزمەن چىقالايدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنىمەن، ــ لاۋسەن شۇنداق دەپ بولۇپ، ــ بۇ ناۋادا يېزىدىن چىقالمىسىڭىز، سىزنى ياخشى كۆرمەيمەن دېگىنىم ئەمەس، يېزىدىن چىقىشىڭىزغا ئىشەنچىم بار دېگىنىم. چىقالمىسىڭىزمۇ كېرەك

يوق، سىز چۈشكەن يېزىغا يۆتكىلىپ كېتىمەن، ــ دەپ شۇئان ئىزاھلىدى.

ئەمەلىيەت بۇ جىڭ چيۇ ئۇچۇن ھېچقانداق مەسىلە ئەمەس ئىدى. چۈنكى ئۇ بىر-بىرىنى ياخشى كۆرگەن ئىككى ياشنىڭ بىر يەردە بولۇشنىڭ ھاجىتى يوق، دەپ قارايتتى. گەپ ئارىلىقنىڭ يىراق - يېقىنلىقىدا ئەمەس، بەلكى ئىككى ياشنىڭ بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈشىدە ئىدى. ئارىلىق قانچە يىراق بولسا، ئىككى ياش بىر - بىرىنى شۇنچە ياخشى كۆرىدىغان بولۇپ كېتىشىمۇ مۇمكىن ئىدى.

ــ مەن چۈشكەن يېزىغا يۆتكىلىپ بېرىشىڭىزنى خالىمايمەن، سىزنى ساقلايمەن.

ــ ماقۇل، سىزنى مەنمۇ ساقلايمەن.

ــ يىگىرمە بەش ياشقا كىرمەي تۇرۇپ ئوغۇللاردىن دوست تۇتمايمەن. مېنى شۇنىڭغىچە ساقلىيالامسىز؟ ــ دېدى ئۇ يەنە.

ــ سىز ساقلاڭ دېسىڭىز. مەن ساقلاۋېرىمەن. ساقلاپ كەتتى، دەپ خاپا بولۇپ قالمىسىڭىز، ئۆمۇرۋايەت ساقلايمەن.

جىڭ چيۇ «پىسسىڭىدە» كۈلۈپ كېتىپ:

ــ ئۆمۇرۋايەت ساقلامسىز؟ ئۇنىڭغىچە، مەن گۆرگە كىرىپ كېتىمەن، سىز نېمىشقا شۇ چاققىچە ساقلايسىز؟

ــ سىزنى بىر ئۆمۈر ساقلىيالايدىغانلىقىمغا، دۇنيادا مەڭگۈلۈك مۇھەببەتنىڭ بارلىقىغا سىزنى ئىشەندۈرۈش ئۈچۈن، ــ دېدى لاۋسەن ئاۋازىنى پەسەيتىپ، ــ جىڭ چيۇ، جىڭ چيۇ، ئەمەلىيەتتە سىز ئۆمرىڭىزدە بىرلا ئادەمنى ياخشى كۆرىسىز، باشقا بىرسىنىڭ سىزنى مېنىڭدەك ياخشى كۆرىدىغانلىقىغا ئىشەنمەيسىز. چۈنكى سىز ئۆزىڭىزنى بىرمۇ تونۇرا تەرىپى يوق، دەپ ھېسابلايسىز. ئەمەلىيەتتە سىز... بەك ئەقىللىك... بەك چىرايلىق... بەك ئاقكۆڭۈل ھەم بەك سۆيۈملۈك... بەك... مەن سىزنىڭ تۇنجى قېتىم ھەم ئەڭ ئاخىرقى قېتىم ياخشى كۆرگەن ئادىمىڭىز ئەمەس بولۇشۇم مۇمكىن. لېكىن ئۆزۈمنىڭ سىزنى ئەڭ ياخشى كۆرگەن ئادەم ئىكەنلىكىمگە ئىشىنىمەن.

22

جىگ چىۋ خۇددى ھاراق ئىچىپ باقماي تۇرۇپ ھاراق ئىچىشنى ئۆگەنگەن، بىرىنچى قېتىم ھاراق ئىچكەن چاغدا، ئادەتلەنمىگەچكە، قېقىلىپ كۆزىدىن ياش چىقىپ كەتكەن، تەمى ئاچچىق ھاراق گېلىدىن كۆيدۈرۈپ ئۆتكەندە ھاراقكەشلەرنىڭ ھاراقنى نېمىشقا بۇنداق ھۇزۇرلىنىپ ئىچىدىغانلىقىنى چۈشىنەلمەي تېڭىرقاپ قالغان ئادەمدەك بولۇپ قالدى. لېكىن بىرنەچچە قېتىم كۆپرەك ئىچكەن ئادەم ھاراقنىڭ ئاچچىق تەمىگە كۆنۈپ، تەمىنى ئاستا ـ ئاستا تېتىيالايدىغان ھالەتكە يېتىدۇ، داۋاملىق ئىچىپ بەرسە خۇمار بولۇپ قالىدۇ.

لاۋسەننىڭ بايا توخۇ ئەت ئۆرلەپ كەتكەندەك بىلىنگەن گەپلىرى شۇ تاپتا ئۇنىڭغا يۇمشاق ھەم تەسىرلىك تۇيۇلۇپ كەتتى. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ لاۋسەنگە مەجنۇنلارچە قاراپ، لاۋسەننىڭ ئۇنى بىرىنچى قېتىم كۆرگەندە قانداق ھېس ـ تۇيغۇدا بولغانلىقىنى، كۆرۈنمەي قالغان چاغلاردا ئەس ـ ھوشىنى يوقىتىپ قويغانلىقىنى، توپ ئوينىغىنىغا قاراپ مەكتەپ ئەتراپىدىكى تاختىپەردىدە قانداق ئولتۇرغانلىقىنى، چوڭ يەڭگىنىڭ نەچچە ئون چاقىرىم يىراقلىقتىكى چوڭ ئۆيىگە بېرىپ يېڭاقنى قانداق ئەكەلگەنلىكىنى، بەش مو «پارا» بېرىپ تۇرۇبىغا سۇ ئالغىلى كەلگەن ئوغۇل بالىغا ئۇنى قانداق چاقىرتقانلىقىنى ئۆزىنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلاۋاتاتتى. خۇمار بولۇپ قالغاندەك گېپىنى ئاڭلىسا ئاڭلىغۇسى كېلەتتى. لاۋسەن جىمىپ قالسا، ئۇ: «يەنچۇ؟ دەڭە؟» دەيتتى. لاۋسەن خۇددى ھېلىقى نۆۋەت تاغدا ھېكايە ئېيتقان چاغدىكىگە ئوخشاش كۈلۈپ كېتىپ: «ماقۇل، يەنە دەي» دەپ گېپىنى داۋام قىلاتتى. لاۋسەن

بىردەم گەپ قىلىپ توساتتىن:

ــ سىز گەپ قىلمامسىز؟ گەپ قىلىڭ، مەن ئاڭلاي، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ گەپ قىلىشتىن ئۆزىنى تارتتى. نېمىشقىدۇر، ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى دەپ قويسا «قىلدىن كېتىدىغان» دەك بۇنى يەنىلا ئۇنىڭغا بىلدۈرمەسلىكنى توغرا تاپتى. لاۋسەننىڭ ئۇنى ياخشى كۆرۈشىگە جىڭ چيۇنىڭ ئۇنى ياخشى كۆرىدىغانلىقى سەۋەب بولغان. بۇ ھەيران قالارلىق ئىش ئەمەس. لاۋسەن جىڭ چيۇنىڭ ئۆزىنى ياخشى كۆرىدىغان كۆرمەيدىغانلىقىنى بىلمىگەن ئەھۋال ئاستىدىمۇ يەنىلا ئۇنى ياخشى كۆرسە، بۇنداق ياخشى كۆرۈش ھەقىقي ياخشى كۆرۈش ھېسابلىنىاتتى.

جىڭ چيۇ بىردەم ئىككىلىنىپ:

ــ سىزگە ئوخشاش ئۇنداق كۆپ بوش ۋاقتىم يوق مېنىڭ؟ دەرس ئاڭلايمەن، دەرستىن چىقىپ توپ ئويناىمەن، ــ دېدى.

لاۋسەن بېشىنى ئېگىپ، جىڭ چيۇغا پۈتۈن دىققىتى بىلەن قارىدى. ئۇ چوقۇم ماڭا يالغان گەپ قىلىدىغان بولدى، دەپ ئويلاپ يۈرىكى ئېغىپ كەتتى. جىڭ چيۇ ئۇنىڭ ئۆزىگە توغرىدىن ـ توغرا قارىشىدىن ئەيمىنىپ، يان تەرەپكە قارىۋالدى. لاۋسەن بوش ئاۋازدا:

ــ بىرسىنى سېغىنىش، مۇھەببەت باغلاش، ئەسلىدە سەت ئىش ئەمەس، بىرسى بىلەن مۇھەببەت باغلىغانلىق نومۇس قىلىدىغان ئىشمۇ ئەمەس. ھەممە ئادەم يا كېچىكىپ، يا بالدۇر بولسۇن، ھامان بىرسى بىلەن مۇھەببەت باغلايدۇ، پىراق ئوتتىدا كۆيىدۇ...، ــ دېدى.

لاۋسەننىڭ ئاۋازىدا كىشىنى قايىل قىلارلىق كۈچ ـ قۇدرەت بار ئىدى. جىڭ چيۇ خىيالىدا لاۋسەننى قانداقتۇر ئېتىراپ قىلغاندەك بولدى. ئەمما تۇيۇقسىز «غەربكە ساياھەت» نامىلىق كىتابتىكى بىر ۋەقەنى ئېسىگە ئالدى. سۇن ۋۇكۇڭ بىر ئالۋاستى بىلەن كۈچ سىنىشىپ قالىدۇ، ھېلىقى ئالۋاستىنىڭ قولىدا بىر شېشە بار، ناۋادا

ئالۋاستى ئىسمىڭىزنى چاقىرغاندا، «ھە» دېسىڭىز، ھېلىقى شېشىنىڭ ئىچىگە كىرىپ، سۇغا ئايلىنىپ كېتىسىز. ئۇ نېمە ئۈچۈندۇر لاۋسەننىڭ قولىدىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش شېشە بارەك، لاۋسەنگە ئۇنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى دېيىشى بىلەن ھېلىقى شېشىگە كىرىپ كېتىپ، ئىچىدىن چىقالماي قالىدىغانەك تۇيغۇغا كېلىپ قالدى.

ــ مەن سەت ئىش... دەپ قارىمايمەن. لېكىن مەن تېخى كىچىك، يەنە كېلىپ ئوقۇۋاتىمەن. بۇ ئىشلارنى ئويلىغىدەكمۇ بولمىدىم، ــ دېدى ئۇ تەرسالىق بىلەن.

ــ بەزىدە ئۆزى ئويلىغان بىلەن ئىش تاكا ئاتمايدۇ. كۆڭۈلدە ئويلاشتىن ساقلانماق تەس. ئوقۇشىڭىزغا دەخلى قىلغۇم يوق. بىراق ئۆزۈمنى كونترول قىلالمايدىغانەك... ــ ئۇ جىكا چىۈغا بىردەم قاراپ ھەسرەت بىلەن بىر قارارغا كېلىپ، ــ خاتىرجەم ئوقۇشىڭىزنى ئوقۇڭ. مەكتىپىڭىزنى پۈتكۈزۈپ بولغاندىن كېيىن سىزنى ئىزدەيمەن، ماقۇلمۇ؟ ــ دېدى.

مەكتەپ پۈتكۈزۈش بىردىنلا ئۇنىڭغا ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ كېتىدىغانەك بىلىندى. بۇنىڭغا يەنە نەچچە ئاي ۋاقىت بار ئىدى. بۇ گېپىدىن قارىغاندا ئۇنىڭ بىلەن نەچچە ئاي كۆرۈشكىلى بولمايدىغان ئوخشىمامدۇ؟ بايىقى گەپنى بۇنداق مەقسەتتە دېمىگەنلىكىنى پۈرتىپ قويغاچ، ئۇنىڭغا: «باشقىلار بايقاپلا قالمىسا، كۆرۈشكىلى كېلىۋېرىك» دېمەكچى بولدى. ئەمما، بۇ ئوي ـ پىكىرىنى ئاللىبۇرۇن پەرەز قىلىپ بولغانلىقىنى لاۋسەننىڭ ئۆزىگە تىكىلگەن قاراشلىرىدىن ھېس قىلدى. ئۇ قەستەن شۇنداق دەپ، ئۇنى جىددىيلەشتۈرۈپ، ئۆزىنى ئاشكارىلاشقا مەجبۇرلىغانىدى.

جىكا چىۈ ھېچنېمە بولمىغان قىياپەتتە:

ــ مەكتەپ پۈتكۈزگەندىن كېيىنكى ئىشلارنى شۇ چاغدا پاراڭلىشايلى. بالدۇر پاراڭلاشقان بىلەنمۇ بىكار. كىم بىلسۇن ئۇ چاغدا يەنە قانداق ئىشلار يۈز بېرىدۇ؟ ــ دېدى.

ــ مەيلى قانداق ئەھۋال يۈز بەرسۇن، ئىشقىلىپ مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ بولغاندىن

كېيىن سىزنى ئىزدەيمەن، بىراق، مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ بولغۇچە ماڭا ھاجىتىڭىز چۈشسە، جەزمەن دەڭ، بولامدۇ؟

جىڭ چيۇ ئۇنىڭ بۇنچىلىك تېز ھەم بۇنچىلىك قەتئىي ئىرادىگە كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، مەن بىلەن كۆرۈشۈش ـ كۆرۈشمەسلىك ئۇنىڭ ئۈچۈن ھېچقانچە گەپ ئەمەس ئىكەن. ئۇ بايا، سىزنى كېچە ـ كۈندۈز سېغىنىمەن، دېگەن لاۋسەنگمۇ ئوخشىماي قالدى، دەپ ئويلاپ قاتتىق ئۈمىدسىزلەندى. ئۇ رەنجىگەن ھالدا:

ــ قايسىبىر ئىشتا سىزگە ھاجىتىم چۈشەر مېنىڭ؟ مەن سىزنىڭ مېنى ئىزدەپ كەلمەسلىكىڭىزگە موھتاجمەن، ــ دېدى.

لاۋسەن تولىمۇ ئۇڭايسىزلىنىپ كەتتى، ئارتۇق گەپ قىلمىدى. ئاردىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتتى. ئۇ ئاۋازىنى پەسەيتىپ:

ــ جىڭ چيۇ، جىڭ چيۇ، مېنى مۇشۇنداق قىينىغان ۋاقتىڭىزدا، ئىچىڭىزدە خۇشال بولۇپ كېتەمسىز؟ ناۋادا شۇنداق بولسا، مېنىڭ سىزگە باشقا گېپىم يوق. سىز خۇشال بولسىڭىزلا، ماڭا شۇ كۇپايە. ئەگەر سىزنىڭ... سىزنىڭ كۆڭلىڭىزمۇ بىئارام بولسا، نېمىشقا مېنى بۇنداق قىينايسىز؟ ــ دېدى.

ئۇ راستىنلا راۋېدچىك ئوخشىمامدۇ، جىڭ چيۇ چۆچۈپ كەتتى. لاۋسەن ئۇنىڭ خىيالىنى بىلمۇالغانىدى. ئۇ ھېلىقى شېشە قانچىلىك يامان، رازۋېدچىك بىلمۇالغان نەرسىلەرنىمۇ سۈمۈرۈپ كېتەمدۇ ـ كەتمەمدۇ؟ بىلمەيتتى. ئۇ تىترەكتىن ئۆزىنى توختىتالمىدى.

ــ نېمىدەپ قۇرۇق گەپ سېتىۋاتىسىز، بىلمىدىم؟ ــ دېدى ئۇ قەتئىيلىك بىلەن.

لاۋسەن ئۇنى جىڭ قۇچاقلاپ، ئاۋازىنى بوش چىقىرىپ، كۆڭلىنى ياساپ:

ــ خاپا بولماڭ، خاپا بولماڭ، ھېچنېمە دېمىدىم. قالايمىقان سۆزلەپ قويدۇم شۇ. مېنى ياخشى كۆرمىسىڭىز مەيلى، سىزنى مەن ياخشى كۆرسەملا بولدى، ــ ئۇ شۇنداق دەپ يۈزىنى جىڭ چيۇنىڭ چېچىغا يېقىنلاشتۇردى.

لاۋسەن يۇزىنى چېچىغا سۇركىگەنسېرى، جىڭ چيۇنىڭ بېشىنىڭ ئۇستى قىزىپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە بېشى بىلەن تەڭ يۇزى ۋە بوينى قىزىرىپ، يۇزى يېنىپ كېتىۋاتقاندەك، ئۆزىنىڭ قانداق بولۇپ قالغانلىقىنى بىلمەي گاراڭدەك بولۇپ قالدى.

ــ نېمە قىلىۋاتىسىز؟ يۇزىڭىزنى چېچىمغا سۇركەۋەرسىڭىز، چېچىم بۇزۇلۇپ كەتسە، سەل تۇرۇپ ئۆيگە قانداق كېتىمەن؟ ــ دەپ ئاچچىقىنى ئۇنىڭدىن چىقاردى.

لاۋسەن كۈلۈپ كەتتى، ئۇ جىڭ چيۇنىڭ ئاۋازىنى دوراپ:

ــ چېچىڭىزنى ئۆزۈم ئوڭشاپ قويىمەن، ــ دېدى.

ــ سىز چاچ ئوڭشىيالامسىز؟ چېچىمنى توخۇ كاتىكىدەك قىلىۋېتەرسىز؟ ــ دەپ ئۇنىڭ چىشىغا تېگىپ بېشىنى ئۇنىڭدىن ئېڭىتىپ ــ دە، چېچىنى چۈۋۈپ، بارماقلىرىنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ تارىدى.

لاۋسەن ئۇنىڭغا يانچە قاراپ:

ــ چېچىڭىزنى... قويۇۋەتسىڭىز... بەك چىرايلىق بوپكېتىدىكەنسىز، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ ئاغزىنى پۈرۈشتۈرۈپ:

ــ گېپىڭىزنى ئاڭلاپ ئەجەپ كۆڭلۈم ئېلىشىپ كەتتى! ــ دېدى.

ــ مەن ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەپ دەۋاتىمەن، بۇرۇن سىزنى ھېچكىم چىرايلىقكەنسىز، دەپ باقمىغاندۇ؟ چىرايلىقكەنسىز دېگەنلەر كۆپمۇ ــ يە؟

ــ پەلىپەتىش گەپلىرىڭىزنى ئاڭلىغۇم يوق. يەنە شۇنداق دېسىڭىز، قېچىپ كېتىمەن.

لاۋسەن شۇ ھامان:

ــ بولدى، گەپ قىلمىدىم. چىرايلىق بولۇش يامان ئىش ئەمەس. بىرەرسى سىزگە شۇنداق دېسە، يامان غەرەز يوق. خىجىل بولماڭ، باشقىلارغا قوپال تېگىشىنىڭ تېخىمۇ ئورنى يوق، ــ دېدى ــ دە، جىڭ چيۇنىڭ چېچىنى ئۆرۈمەكچى بولۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ــ چېچىڭىزنى ئۆرىمەڭ، قويۇۋېتىڭ، مەن بىردەم قارىۋالاي... ــ دەپ تۇرۇۋالدى.

لاۋسەننىڭ ئۆتۈنۈشلۈك قاراشلىرىدىن سەل ـ پەل تەسىرلەنگەن جىڭ چيۇ، مانا قاراڭ، دېگەندەك ئىختىيارسىز قولىنى پەسكە چۈشۈردى.

جىڭ چيۇنىڭ چېچىغا قاراۋېرىپ لاۋسەننىڭ بىردىنلا نەپەس ئېلىشى جىددىيلىشىپ كەتتى. ئۇ:

ــ يۈزىڭىزگە... سۆيسەم... بولامدۇ؟ باشقا يېرىڭىزگە سۆيمەسلىككە ۋەدە بېرىمەن، ــ دېدى.

ئەتراپتىكى ھاۋا ئۇنىڭ نەپەس ئېلىشىغا يېتىشمەي قېلىۋاتقاندەك لاۋسەننىڭ روھىي ـ ھالىتى ناھايىتى ئازابلىق ئىدى. جىڭ چيۇ ئۇنىماي قويسا، ئۇ ئۆلۈپ كېتىدىغاندەك بىردىنلا قورقۇپ قالدى ـ دە، ئېھتىيات بىلەن ئۇنىڭغا يۈزىنىڭ بىر يېنىنى توتۇپ بەردى.

ــ ۋەدىڭىز ۋەدە جۇمۇ... ــ دېدى ئۇ.

لاۋسەن جاۋاب بەرمەستىن ئۇنى چىڭ قۇچاقلاپ، لېۋىنى يۈزىگە يېقىپ، ئالدىرىماي سۆيدى. جىڭ چيۇ ھاياجانلاندى ھەم ئۇنىڭ شۇ دائىرىدىن چىقىپ كېتىشتىن قورقتى. ساقلىلى بېگىزدەك سانجىيتتى، تىنىقمۇ ئىسسىق ئىدى. لاۋسەن لېۋىنى ئۇنىڭ لېۋىگە نەچچە قېتىم يېقىن ئاپاردى. ئۇ يەنە ئۆتكەن قېتىمدىكىگە ئوخشاش ئىش بولىدىغان بولدى، دەپ ئويلاپ، ئالدىنقى نۆۋەتتىكىگە ئوخشاش چىشىنى چىڭ چىشلەپ تۇرۇۋېلىش كېرەكمۇ ـ يوق، بىلەلمەي، ئۆزىچە ھودۇقۇپ كەتتى. لاۋسەن ئۇنىڭ يۈزىگە توختىماي سۆيۈۋاتاتتى. ئۇ سەل ئەنسىرەپ قالدى. لاۋسەننىڭ ساقلىلى سانجىپ يۈزىنىڭ بىر تەرىپى قىزىل پېتى ئۆيىگە قانداق كېتىدۇ؟ ئۇ لاۋسەننىڭ قوينىدىن ئاجراپ چىقىشقا ئۇرۇنۇپ، چېچىنى تۈزۈگەچ ئەركىلەپ:

ــ نېمانداق توختىماي سۆيۈۋېرىسىز...

ــ سىزنى ئۇزۇنغىچە كۆرەلمەيمەن...

ــ ئەمىسە جىقراق سۆيۈپ، ئاشقىنىنى ساقلاپ قويۇپ ئالدىرىماي

ئىشلەتمەمسىز؟

ــ ساقلاپ قويغۇدەك يېرى بولسا ساقلاپ قويمەن، ــ دېدى لاۋسەن. قولىنى نەگە قويۇشنى بىلمەي قالغاندەك سەل بىئارام بولۇپ كېتىۋاتقان لاۋسەننىڭ كۆكرىكى بىر كۆتۈرۈلۈپ، بىر پەسىيىپ تۇراتتى. لاۋسەن جىڭ چيۇغا قارىدى.

ــ نېمە بولدى؟ چېچىم قىڭغىر بولۇپ قاپتىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى جىڭ چيۇ ئۇنىڭدىن ئەجەپلىنىپ.

ــ ھە، ياق، ــ دېدى ئۇ، ــ چېچىڭىز ئەجەپ چىرايلىق، ۋاقىت بىر يەرگە بارىدى، مەن سىزنى ئاپىرىپ قويايى، ئانىڭىز ئىزدەپ كېتىۋاتقاندۇ بەلكىم.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ جىڭ چيۇ بايا ئانىسىغا دەپمۇ قويمىغانلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ ھودۇقۇپ كەتتى. ئۇ ئالدىراش:

ــ سائەت نەچچە بولدى؟ ــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

ــ سائەت توققۇز يېرىم بولدى.

جىڭ چيۇ ئالدىرىدى. ئۇ:

ــ ئەمىسە چاققانراق ماڭايلى. كېچىك تاقىلىپ قالسا كېتەلمەي قالىمەن، ــ دېدى. ئىككىسى ئالدىراش كېچىككە قاراپ ماڭدى.

ــ سەل تۇرۇپ نەدە يېتىپ قالىسىز؟ ــ دەپ سورىدى جىڭ چيۇ ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپ.

ــ بىرەر مېھمانخانا چىقىپ قالار، ئىشقىلىپ بىر يەرنى تاپىمەن.

جىڭ چيۇ ئېقىنىڭ ئۇ قېتى شەھەر ئەتراپى رايونى ئىكەنلىكىنى، ئۇ كاتتا مېھمانخانا يوقلۇقىنى يادىغا ئېلىپ:

ــ مېنى ئېقىنىڭ ئۇ قېتىغا ئۆتكۈزۈپ قويماڭ. كېچىك تاقىلىپ قالسا، بۇ قانقا ئۆتەلمەي قالىسىز، ئۇ قاتتا مېھمانخانا يوق، ــ دېدى.

ــ كېرەك يوق.

ــ ئەمىسە ئۇ قانقا ئۆتكەندە مەندىن يىراقراق مېڭىڭ. ئۇ قاتتىكىلەرنىڭ بىزنى

ياسىن مەمەت تارجىمە

كۆرۈپ قېلىشىدىن قورقىمەن.

ــ بىلىمەن، يىراقراق ماڭمەن. سىزنى مەكتەپ ئىشىكىدىن كىرگۈزۈۋېتىپ، ئاندىن يانىمەن، ــ لاۋسەن شۇنداق دېگەچ سومكىسىدىن بىر كىتابنى چىقىرىپ:

ــ ئاۋايلاڭ، كىتابنىڭ ئىچىدە بىر پارچە خەت بار. سىز بىلەن پاراڭلىشىش پۇرسىتى چىقماي قالارمىكىن، دەپ خەت يازغانىدىم، ــ دەپ كىتابنى جىڭ چىۋغا بەردى. جىڭ چىۋ كىتابنى ئېلىپ، ئىچىدىن خەتنى ئالدى ـ دە، يانچۇقىغا سالدى.

جىڭ چىۋ ئۆيىگە كەلدى. سىڭلىسى ئاغرىنىپ:

ــ ئاچا، نەگە باردىڭ؟ ئانامنىڭ سېنى ئىزدەپ بارمىغان يېرى قالمىدى. ۋېي خۇڭلارنىڭ ئۆيىدىن كېلىۋېتىپ، پۈتى تەشمىگە كىرىپ كەتتى، ــ دېدى.

جىڭ چىۋ ئانىسىنىڭ پۇتىنىڭ يوغانلا بىر پارچە يېرىنىڭ تېرىسى سويۇلۇپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. تېرىسى سۇرۇلۇپ كەتكەن يەرگە قىزىل يود سۇرۇلگەن، كۆرگەن ئادەم قورقۇپ كېتەتتى. ئانىسى بوش ئاۋازدا:

ــ شۇنداق كەچتە نەگە باردىڭ؟ ــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

ــ جۇڭ پىڭلارنىڭكىگە باردىم، ــ دېدى.

ــ ئانام مېنى جۇڭ پىڭلارنىڭكىگە ئەۋەتتى. بارسام جۇڭ پاڭ سېنى بىزنىڭكىگە كەلمىدى دېدىغۇ، ــ دېدى سىڭلىسى.

جىڭ چىۋنىڭ سەل ئاچچىقى كەلدى. ئۇ:

ــ مېنى ئىزدەپ ئۆرىتۆپە بولۇپ كەتكىنىڭلار نېمىسى؟ بىر دوستۇم شىسۇنپىڭدىن مېنى كۆرگىلى كەپتىكەن، شۇنىڭ يېنىغا باردىم، بۇنچىلىك ئۆرىتۆپە بولۇپ كەتسەڭلار، خەقلەر مېنى...

ــ ئۆرىتۆپە بولۇپ كەتمىدۇق. جۇڭ چىڭ سېنى چاقىرغىلى كەلگەندە، مەن ھەممە گەپنى ئاڭلاپ تۇرغان. كەچ كىرىپ كەتتى، كەلمىدىڭ، ئۇلارنىڭ ئۆيىگە سىڭلىڭنى ئەۋەتتىم، ــ دېدى ئانىسى، ــ ۋېي خۇڭلارنىڭ ئۆيىگە بىرنەرسە سوراشنى باھانداپ باردىم. قىزىنىڭ شۇنچە كەچتە تېخى ئۆيگە كەلمىگەنلىكىنى

خەقلەرگە دەپ يۇرۇيدىغان ئاناڭ ئۇنچىلىك سارالڭ ئەمەس، ــ ئانىسى ھەسرەت بىلەن تىنىپ، يەنە، ــ سېنىڭمۇ بېشىڭ بەك چوڭ ئىكەن، ماڭا پالانى يەرگە بارمەن، سائەت مانچىدە كېلىمەن، دەپ ئېيتىپ قويماستىن كېتىپ قاپسەن، ھازىر جاھان تولىمۇ قالايمىقان، سەن دېگەن قىز بالا، ناۋادا يامان ئادەملەرگە يولۇقۇپ قالساڭ، بىر ئۆمۈر قارا بولۇپ قالىسەن، ــ دېدى.

بۇگۈن ئۆزىنىڭ ئېغىر گۇناھ قىلغانلىقىنى بىلگەن جىڭ چيۇ بېشىنى سىلىپ ئۇندىمەي تۇردى. ھېلىمۇ ياخشى ئانىسىنىڭ پۇتىنىڭ تېرىسى سۇرۇلۇپ كېتىپتۇ، ئەگەر بۇنىڭدىن چوڭراق ئىش يۈز بەرگەن بولسا، ئۇ ئۆلگۈدەك پۇشايمانغا قالغان بولاتتى.

ــ شىسۇنپىڭدىن... كەلگەن ھېلىقى دوستۇڭ، ئوغۇل بالىمۇ ـ قىز بالىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى ئانىسى.

ــ قىز بالا.

ئىككىڭلار قىز بالا تۇرۇپ شۇنچە كەچتە نەگە باردىڭلار؟

ــ ئېقىن بويىدا بىردەم پاراڭلىشىپ تۇردۇق.

ــ ئانام ئىككىمىز ئېقىن بويىغا باردۇق، سەن ئۇ يەردىمۇ يوق، ــ دېدى سىڭلىسى. جىڭ چيۇ گەپ قىلىشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

ئانىسى ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ:

ــ مەن سېنى ناھايىتى ئەقىللىك ھەم ئاق ـ قارىنى پەرق ئېتەلەيدۇ، دەپ يۈرسەم، سەن مۇشۇنداق ئەخمىقانە ئىشلارنى قىلىپ يۈرسەڭ قانداق بولىدۇ؟ بەزى ئەرلەر بار، ئۇلار ساڭا ئوخشاش قىزلارنىڭ پېيىنى قىرقىشقا بەك ئامراق. بىرنەچچە چىرايلىق گەپ، بىر ـ ئىككى گۈللۈك كۆينەك بىلەن ئالدايدۇ. شۇنداقلارنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ كەتسەڭ، ھاياتىڭ تۈگەيدۇ. سەن تېخى ئوقۇۋاتىسەن، يامان ئادەملەرگە ئارىلىشىپ قالساڭ، مەكتەپ سېنى ھەيدەيدۇ، كېيىنكى ئۆمرۈڭدە قانداق ئادەم بولىسەن، ــ ئانىسى ئۇنىڭ گەپ قىلماي، بېشىنى ساڭگىلىتىپ تۇرغىنىنى

كۆرۈپ، ــ ھېلىقى چاڭلىنمۇ؟

ــ ئەمەس.

ــ ئەمىسە كىم؟

ــ قىدىرىپ ـ چارلاش ئەترىتىدىكى بىرسى. ئۇنىڭ بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتىم يوق. بۇگۈن بۇ يەرگە كاماندوروپكىغا كەپتىكەن. يېنىدا ئىشلىتىپ بولالمىغان بىرمۇنچە ئاشلىق بېلىتى بار ئىكەن. سىز ئىشلىتىڭ، دەپ ماڭا بەردى، ــ جىڭ چيۇ شۇنداق، دەپ گۇناھىنى يۇيغاندەك يېنىدىن ئاشلىق بېلىتىنى چىقاردى.

ــ بۇ ئەرلەرنىڭ ھىيلىسى، ئاز ـ تولا مېھىر ـ شەپقەت كۆرسىتىپ سېنى ئۆزىگە تارتىدۇ. تامىقىنى يېسەڭ ئېغىزىڭ، نەرسىسىنى ئالساڭ قولۇڭ ئۇيۇلىدۇ، ــ دېدى ئانىسى ئاشلىق بېلىتىگە قاراپ تېرىكىپ.

258

ــ ئۇ ئۇنداق ئادەم ئەمەس، ئۇ پەقەت... ماڭا ياردەم قىلماقچى...

ــ ئۇنداق ئادەم ئەمەس؟ ئۇ سېنىڭ ئوقۇغۇچى ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ، نېمىشقا سېنى ئۆيدىن چاقىرىپ ئەپچىقىپ كېتىدۇ؟ نېمىشقا يېرىم كېچىدە يولغا سېلىپ قويىدۇ؟ ئۇ راستىنلا ساڭا ياردەم قىلماقچى بولسا، ئوغرى مۇشۇكتەك تىمسىقلاپ يۈرمەي، ئوچۇق ـ يورۇق ئۆيگە كىرسە بولماسمىدى؟ قايسى ياخشى ئادەم مۇشۇنداق ئىش قىلىدۇ؟ ــ دېدى ئانىسى ئەلەم چەككەندەك خۇرسىنىپ، ــ سېنى بىرەرسىنىڭ ئالدىمغا چۈشۈپ، قېيىپ كېتەرمىكىن، دەپ كۈنبويى يۈرىكىم سۇ. ساڭا تالاي دېدىم، نېمىشقا قۇلىقىڭغا گەپ كىرمەيدىكەنتاڭ؟... ــ دېدى ـ ده، سىڭلىسىغا:

ــ سەن چىقىپ تۇر، ئاچاڭغا دەيدىغان گېپىم بار، ــ دەپ سىڭلىسىنى چىقىرىۋەتتى. ئانىسى ئاۋازىنى پەسەيتىپ:

ــ ئۇ... سېنى بىرنېمە قىلدىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ نېمە قىلىدۇ؟

ئانىسى بىردەم ئارىسالدى بولۇپ:

ــ ئۇ... سېنى قۇچاقلىدىمۇ؟ سۆيدىمۇ؟ ئۇ...

جىك چېۋ تۇگەشتىم، قۇچاقلىغان، سۆيگەن ئىش ئەك يامان ئىش ئىكەن، بولمىسا ئانام بۇنچىلىك ئەنسىرەپ كېتەرمىدى؟ دەپ ئويلاپ دەككە ـ دۈككىگە چۈشۈپ قالدى. يۈرىكى توختىماي قالايمىقان سوقۇپ كەتتى.

ــ ياق، ــ دېدى ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ يالغان گەپ قىلىپ.

ئانىسى ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك:

ــ ئەمىسە ياخشى، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن باردى ـ كەلدى قىلما. ئۇ چوقۇم ياخشى ئادەم ئەمەس. ئوقۇۋاتقان بىر قىز بالىنى يولدىن ئازدۇرۇش ئۇچۇن شۇنچە يىراق يەردىن كەپتۇ. ئۇ كېلىپ يەنە كۆزۈڭگە كىرىۋالسا، ماڭا دە، قىدىرىپ ـ چارلاش ئەتىرىتىگە خەت يازمەن، ــ دەپ ئەسكەرتتى.

23

شۇ ئاخشىمى، جىگ چىۋ خېلى بىر ۋاقىتقىچە ئۇخلىيالمىدى. ئۇ قايتاشىدا لاۋسەننىڭ كېچىكتىن ئۆتكەن ـ ئۆتمىگەنلىكىنى بىلمەيتتى. ناۋادا كېچىك تاقىلىپ قالسا، ئۇ ئۇ قانقا ئۆتەلمەيتتى.

جىگ چىۋلارنىڭ ئۆيى ئېقىن ئوتتۇرىسىدىكى ئارالدا ئىدى. تۆت ئەتراپى سۇ، دەريا يۇقىرىدىن ئېقىپ كېلىپ، ئارالنىڭ غەربىي بۇرجىكىگە كەلگەندە، ئىككىگە ئايرىلىپ كېتەتتى. دەريانىڭ كەڭ ھەم يوغان تارمىقى ئارالنىڭ جەنۇبىدىن ئېقىپ ئۆتەتتى، يەرلىكلەر بۇ تارمىقىنى «دەريا» دەيتتى. كىچىكرەك يەنە بىر تارمىقى ئارالنىڭ شىمالىدىن ئېقىپ ئۆتەتتى، دەريانىڭ بۇ تارمىقىنى يەرلىكلەر «ئېقىن» دەيتتى. مەكتەپنىڭ ئالدىدىكى ئېقىن شۇ ئىدى. دەريانىڭ بۇ ئىككى تارمىقى دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئارالنىڭ شەرقىي بۇرجىكىدە قوشۇلۇپ، شەرققە قاراپ ئاقاتتى. يازدا، ئەتراپتا سۇ كۆتۈرۈلۈپ قىرغاق بىلەن تەڭلىشىپ قالاتتى. لېكىن دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئارالنى سۇ بېسىپ كەتمەيتتى. چوڭلارنىڭ ئېيتىشىچە، دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئارالنى يوغان تاشپاقا كۆتۈرۈپ تۇردىكەنمىش. شۇڭا مەڭگۈ سۇ ئاستىدا قالماسمىش.

دەريانىڭ ئۇ قېتى جياڭنەن دېيىلەتتى. ئۇ شېئىرلاردا مەدھىيەلەنگەن. جياڭنەن ئەمەس، بەلكى نامراتراق بىر يېزا ئىدى. دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئارال k شەھىرىگە تەۋە، شەھەر ئەتراپى رايونى ئىدى. ئېقىندىن كېچىك ئارقىلىق ئۆتىدىغان بولغاچقا، قاتناش بىئەپ ئىدى. ئارالدا بىرنەچچە زاۋۇت، دېھقانچىلىق كوپېراتىپىنىڭ بىر كۆكتاتچىلىق ئەتىتى ۋە بىرنەچچە ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ مەكتەپ، ئاشخانا، كۆكتات

بازىرى بار ئىدى، ئەمما مېھمانخانا يوق ئىدى.

جىڭ چىۋ لاۋسەننى بۇگۈن ئاخشام ئېقىندىن ئۆتەلمەي ئامال يوق، ئارالدا تۇرۇپ قېلىپ، كوچىدا قالدىمىكىن، دەپ ئەنسىرەپ ئولتۇرالمىدى. ھاۋا شۇنچە سوغۇق، ئۇ توڭلاپ قالمىغاندۇر؟ ئېقىندىن ئۆتۈپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ بىرەر مېھمانخانىغا ئورۇنلىشىشى ناتايىن. ئۇ كاماندوروپكىغا چىققانلارنىڭ قولىدا تونۇشتۇرۇشى بولسا مېھمانخانىغا ئورۇنلاشقىلى، بولىدۇ دېگەن گەپنى ئاڭلىغانىدى. لاۋسەندە تونۇشتۇرۇش بارمۇ ـ يوق، ئۇ بىلمەيتتى.

لاۋسەننىڭ پەلتوسىغا چىڭ ئورۇنۇپ، بوينىنى قىسىپ، كوچىدا تەمتىرەپ يۈرگەن كۆرۈنۈشى جىڭ چىۋنىڭ كاللىسىغا كىرىۋالدى. بۇ كۆرۈنۈش لاۋسەن شىپاڭدا ئولتۇرۇپ تاڭنى ئاتقۇزغىچە توڭلاپ چوكا مۇزدەك قېتىپ قالغان، ئۇنى ئەتىسى ئەتىگەندە كوچا سۈپۈرىدىغانلاردىن بىرنەچچىسى بايقاپ قالغان كۆرۈنۈشكە ئۆزگەردى. مۇبادا ئانىسىنىڭ خاپچىلىقتا ئاغرىپ قالىدىغانلىقىنى دېمىسە، لاۋسەن زادى ئېقىندىن ئۆتۈپ بىرەر مېھمانخانىغا ئورۇنلاشتىمۇ ـ يوق، يۈگۈرۈپ بېرىپ بىلىپ باققان بولاتتى. ناۋادا ئۇ كېچە راستىنلا توڭلاپ ئۆلگەن بولسا، ئۇ لاۋسەن مېنى دەپ ئۆلدى، دەپ بىلەتتى. لاۋسەننىڭ كەينىدىن ئۆزىمۇ ئۆلگەن بولاتتى. جىڭ چىۋ ئۆلۈمنى ئويلاپ قالدى، ئۇ ئۆلۈمدىن قورقمايتتى. چۈنكى شۇنداق بولسا ئىككىسى مەڭگۈ بىرگە بولاتتى. ئۇ لاۋسەننىڭ ۋاپاسىزلىق قىلىشىدىن، باشقا بىرەرسىنى ياخشى كۆرۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرىمەيتتى. لاۋسەن ئۇنى مەڭگۈ ياخشى كۆرگەن بولاتتى. ھەقىقەتەن شۇنداق بولۇپ قالسا، ئۇ بىرەرسىگە لاۋسەن بىلەن ئىككىسىنى ئاشۇ دولانا دەرىخىنىڭ تۈۋىگە قويۇشنى تاپىلايتتى. ئىككىسىنى ئاشۇ دولانا دەرىخىنىڭ تۈۋىگە قويۇش مۇمكىن بولمايدىغان ئىش ئىدى. چۈنكى ئىككىسى ياپون ئالۋاستىلىرىغا قارشى ئۇرۇش يولىدا خەلق مەنپەئەتى ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربان قىلغان ئىنقىلابىي قۇربانلارغا ئوخشىمايتتى. بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرۈشكەن ئىككى ياشنىڭ بىرى توڭلاپ ئۆلگەن، يەنە بىرى ئۆلۈۋالغانىدى. ماۋجۇشىنىڭ سۆزى بويىچە

ئېيتقاندا، ئۇلارنىڭ ئۆلۈمى تەيشەن تېغىدەك قەدىرلىك ئەمەس، بەلكى ھاڭگىرت پېيىدىنمۇ قەدرسىز ئىدى. شۇڭا ئۇلارنىڭ ئاشۇ دولانا دەربخىنىڭ تۇۋىدە ياتىدىغان نېمە سالاھىيىتى بولسۇن؟ شۇنداق بولسا ئاشۇ دولانا دەربخىنىڭ تۇۋىدە ياتقان ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ پىكىرى چىققان بولاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە جىڭ چېۋ ئانىسى بىلەن سىڭلىسىدىن خەۋەر ئالمىسا بولمايتتى. ناۋادا ئۇ ئۆلۈپ كەتسە، ئۇلار قانداق قىلىدۇ؟ ئاۋۋال سىڭلىسىنى قاتارغا قوشۇۋېلىپ، ئانىسىنى ئوبدانراق جايلاشتۇرۇپ، ئاندىن ئۆلسە مەيلى ئىدى. ئۇ چوقۇم لاۋسەننىڭ كەينىدىن كېتەتتى. چۈنكى ئۇنىڭ قارىشىچە، لاۋسەن ئۇنى دەپ ئۆلگەنىدى.

جىڭ چېۋ تاشقىرىقى ئۆيدە ئۇيقۇسى كەلمەي ئۇياق ـ بۇياققا ئۆرۈلۈپ ياتاتتى. ئانىسىنىڭمۇ ئىچكىرىكى ئۆيدە ئۇيقۇدىن بىدار، ئۇيان ـ بۇياققا ئۆرۈلۈپ ياتقانلىقىنى ھېس قىلدى. بۇگۈنكى بۇ ئىشتىن ئانىسىنىڭ خاپىچىلىقتا زەردىگۈش بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلەتتى. ئانىسىنىڭ لاۋسەننى ئەترىتىگە بېرىپ ئەرز قىلىپ يۈرمەيدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. ئانىسى ئۇنداق ھازازۇل ئايال ئەمەس، چۈنكى بۇ پۈتۈنلەي باشقىلارغا زىيانكەشلىك قىلىدىغان ئىش ئىدى. ناۋادا شۇنداق بولسا، زىيانكەشلىككە يالغۇز لاۋسەنلا ئۇچراپ قالماي، جىڭ چېۋنىڭ ئۆزىنمۇ پالاكەت باساتتى. بۇنىڭدىن كېيىن، ئانىسى ئۇنىڭدىن تېخىمۇ ئەنسىرەيدىغانلىقىنى، نەچچە مىنۇت يوقاپ كەتسە، كۆڭلىدە «ئۇ چوقۇم ھېلىقى ئەسكى ئەرنىڭ يېنىغا كەتتى» دەپ ئويلايدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلدى. جىڭ چېۋ ئانىسىغا ئۆزىدىن ئەنسىرىمەسلىكىنى، ئۇنىڭ يېرىم يىلغىچە ئۆزىنى ئىزدەپ كەلمەيدىغانلىقىنى، پەقەت مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ بولغاندىن كېيىنلا ئىزدەپ كېلىدىغانلىقىنى دېمەكچى بولدى. شۇ كۈن يېتىپ كەلگۈچە، لاۋسەن مېنى ئۇنتۇپ كېتىشى مۇمكىن، چۈنكى ئۇنى ياخشى كۆرىدىغان قىزلار تولا. ئۇنىڭ ئاغزى تاتلىق، مېنى ئالداپ ئېرىتىۋەتتى، باشقا قىزلارنى ئالداپ ئېرىتىۋېتىش ئۇنىڭ ئۈچۈن قانچىلىك ئىش ئىدى، دەپ ئويلىدى.

جىڭ چېۋ ئاخشامقى مەنزىرىنى تالاي رەت ئەسكە ئېلىپ كېچىچە بىتاقەت بولۇپ

چىقتى. خىيالى لاۋسەننىڭ ئۇنى قۇچاقلىغان ھەم سۆيگەن مۇشۇ ئىككى ئىشقا مەركەزلىشىپ قالغاندى. ئۇنىڭ ئىدىيەسى تازا ساغلام ئەمەسمۇ ياكى بۇ ئىككى ئىشتىن ئانىسى قاتتىق قورقۇپ كەتكەنمۇ؟ سەۋەبىنى بىلەلمىدى. بۇ ئىككى ئىشتىن ئانىسى ئۆلگۈدەك قورقۇپ كەتكەن بولسا، ئۇ چاغدا بۇ چېكىدىن ئاشقان جىنايەت. جىڭ چيۇ لاۋسەنگە ئۆزىنى قۇچاقلاتتى ھەم سۆيدۈردى. ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ لاۋسەن ئۇنى قۇچاقلىسا ھەم سۆيسە، بۇنىڭ زادى نەرى يامان؟ ئۇ تازا چۈشىنىپ كېتەلمىدى. ئۆتكەندە لاۋسەن ئۇنى قۇچاقلىغان ھەم سۆيگەندە، ھېچنېمە بولمىغانغۇ. ناۋادا بۇ ئىشلارنىڭ يامان تەرىپى بولمىسا، ئانىسى نېمىشقا قورقۇپ يۈرىكى يېرىلغۇدەك بولۇپ كېتىدۇ؟ ئانىسى جىق ئىشلارنى بېشىدىن كەچۈرگەن ئايال. ئۇ نېمىنىڭ قورقۇنچلۇق ۋە نېمىنىڭ قورقۇنچلۇق ئەمەسلىكىنى بىلمەمدۇ؟ لاۋسەن ئاخشام سەل ھاياجانلىنىپ كەتتى. بۇ «ۋەھشىيلىكى تۈتقانلىق» بولامدۇ؟ «ۋەھشىيلىك» زادى قانداق خاراكتېر؟ ياۋايى ھايۋانىڭ ئادەم يەيدىغان تەرىپىلا ئادەمگە ئوخشىمايدىغۇ؟ لاۋسەن ئۇنى يەۋەتمىدى، بەلكى ئىللىق مۇھەببەت بىلەن سۆيدى. ئۇنىڭ ھايۋانغا ئوخشاش ئىكەنلىكىنى سەزمىدى.

ئەتىسى، جىڭ چيۇغا لاۋسەننىڭ خېتىنى ئوقۇش پۈرسىتى چىقتى. سىنىپنىڭ ئىشىكىنى تاقاش نۆۋىتى ئۇنىڭغا كەلگەنىدى. ئۇ ساۋاقداشلىرىنىڭ ھەممىسى كېتىپ بولغاندىن كېيىن، سىنىپنىڭ بىر بۇلۇڭىدا ئولتۇرۇپ، خەتنى ئېچىپ ئوقۇدى. خەت ناھايىتى ياخشى يېزىلغانىدى. خەتتىن ئىللىق مۇھەببەت تۆكۈلۈپ تۇراتتى. ئىللىق مۇھەببەتكە ئوتلۇق ھېسسىيات قوشۇلۇپ كەتكەنىدى. لاۋسەننىڭ سېغىنىش ھېسسىياتى بايان قىلىنغان قۇرلارنى ئوقۇپ جىڭ چيۇ ئاجايىپ تەسىرلەندى ھەم راھەتلەندى. لاۋسەن خېتىدە ئۇنىڭ ئۆزىنىمۇ تىلغا ئالغانىدى. لاۋسەننىڭ ئۇنى تىلغا ئالغاندا ئىشلەتكەن سۆزىدىن ئۇ دېگەندەك رازى بولمىدى. ناۋادا لاۋسەن ئۇنى قانداق ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى، قانداق سېغىنىدىغانلىقىنى يېزىپ، ئۇنى ئۆزىگە چېتىۋالمىغان بولسا، جىڭ چيۇ ئۇنىڭ خېتىدىن شۇقەدەر ھۆزۈرلانغان بولاتتى. بىراق

ئۇ «بىز» قانداق، قانداق، دەپ يازغانىدى. بۇنى ئۇنىڭ غۇرۇرى كۆتۈرمىدى. ئۇمۇ بۇرۇن بىرمۇنچە مۇھەببەت خەتلىرىنى تاپشۇرۇۋالغان. تولىسىنى ساۋاقداشلىرى يازغانىدى. خەت يازغانلارنىڭ سەۋىيەسى مەيلى يۇقىرى بولسۇن ياكى تۆۋەن بولسۇن. خەت يازغان ئادەم ئۇنىڭ ئۆزىگە بولغان قارىشىنى ھېسسىياتىغا بېرىلىپ قىياس قىلسا، ئۇ بۇنىڭدىن بىزار بولاتتى.

جىڭ چيۇنىڭ ھېلىمۇ يادىدا، ئۇنىڭ ماقالىنى ياخشى يازىدىغان، ئەمما ئاجايىپ بىزەڭ بىر ئوغۇل ساۋاقدىشى بار ئىدى. ھەر قېتىم خەت يازغاندا، جىڭ چيۇ ئۇنىڭغا يۇرىكىنى ئاللىبۇرۇن تاپشۇرۇۋەتكەندەك قىلىپ يازاتتى. جىڭ چيۇ ئۇنىڭ چىرايىغىمۇ قارىمايتتى. ئۇ بۇنى ياخشى كۆرگەنلىكىنىڭ ئىپادىسى، دەپ بىلەتتى. ئۇنىڭغا باشقىلارغا قارىغاندا پەرقلىق مۇئامىلە قىلاتتى. جىڭ چيۇ بىرەر يېرىم ئېغىز گەپ قىلىپ قويسا، ئۇنىڭغا بولۇپ بېرەتتى. ئۇ شۇ ھامان بۇنى ياخشى كۆرگەنلىكىنىڭ ئىپادىسى سۈپىتىدە كۆپتۇرۇپ يېزىپ پو ئاتاتتى. ناۋادا جىڭ چيۇ ئۇنىڭ يۈزىگە تۈكۈرۈپ قويسىمۇ، ئۇ بۇ جىڭ چيۇنىڭ مېنى ياخشى كۆرگەنلىكىنىڭ ئىسپاتى دەپىشتىن يانمايتتى؛ ئۇ باشقىلارنىڭ يۈزىگە تۈكۈرمەي، نېمىشقا ماڭىلا تۈكۈرىدۇ؟ بۇ مەن بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنىڭ ئادەتتىكىچە ئەمەسلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بەرمەمدۇ؟ ئۇ جەزمەن مۇشۇنداق دەيتتى. ئادەتتىكى ئەھۋالدا، جىڭ چيۇ ئۆزىگە مۇھەببەت خېتى يازغانلارنى تولىمۇ ھۆرمەتلەيتتى ھەم ئۇلاردىن بەكمۇ مىننەتدار بولاتتى. ئۇلارنى ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويمايتتى. ئەمما ئۇ نومۇسسىز بۇ ساۋاقدىشىدىن قاتتىق يىرگىنەتتى. ئۇ جىڭ چيۇغا مۇھەببەت خېتى يېزىپلا قالماي، ئۆزىنىڭ ئۇنىڭ بىلەن «دوست بولۇپ ئويناۋاتقان» لىقىنى دەپ، بىرمۇنچە ئۆسەك سۆزلەرنىڭ مەيدانغا چىقىشىغا سەۋەب بولدى. بۇنىڭغا ئانىسىمۇ ئىشىنىپ قالدى.

ــ سەن ئۇنىڭغا ماقۇل دېمىسەڭ، ئۇ نېمىشقا بۇنداق دەيدۇ. نېمىشقا بۇنداق خەت يازىدۇ؟ ــ دېدى ئانىسى.

جىگ چىۇ چىدىمىدى، ئۇ ھېلىقى ئەبلەخنىگ خېتىنى كۆتۈرۈپ بېرىپ ئۆيىدىكىلىرىگە ئەرز قىلدى، شۇنىگ بىلەن ئۇ قۇيرۇقىنى قىستى. جىگ چىۇنىگ قىزغىنلىقى تىلغا ئېلىنغان خەتلەرنى ئوقۇغۇسى يوقلۇقىنى لاۋسەنگە ئوخشاش مۇشۇنداق ئەقىللىگ ئادەم نېمىشقا بايقىيالمايدۇ؟ لاۋسەن خېتىدە ئۇنى سوغۇق ئادەم قاتاردا تىلغا ئېلىپ، ئاندىن ئۆزىنىگ ئۇنى مەجنۇنلارچە ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى يازغان بولسا بولاتتى، ئەگ ئاخىرى... دىققەت، ئەگ ئاخىرقى ۋاقىت يېتىپ كەلگەندە، ئۇ ئەگ ئاخىرىنىگ قايسى چاغ ئىكەنلىكىنى بىلمىگەن تەقدىردىمۇ... لاۋسەنگە كۆڭلىنى ئىزھار قىلغان بولاتتى. ئۇنىگ قارىشىچە، ھەقىقىي مۇھەببەت مانا مۇشۇ ئىدى. بىرىنچى بابتىن باشلاپ قوغلاشقان پېتى ئاخىرقى بابقىچە قوغلاشسا قىز بالا شۇندىلا يېنىگ تىنغان بولاتتى. جىگ چىۇ ئەسلىدە لاۋسەننىگ خېتىنى يىرتىپ ھاجەتخانىغا تاشلىۋەتمەكچى بولدى. لېكىن بۇ خەت لاۋسەننىگ ئەگ ئاخىرقى خېتى بولۇپ قېلىشى مۇمكىنلىكىنى ئويلاپ يىرتىۋەتمەي، ئانىسى ئاتا ـ ئانىلار سۆھبىتىگە چىقىپ كەتكەن ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ، خەتنى ھېلىقى پاختىلىق چاپىنىنىگ ئىچىگە تىكىۋەتتى.

جىگ چىۇ ئانىسىنىگ ئۆزىنى بۇرۇنقىدىن بەكرەگ چىگ تۇتۇۋاتقانلىقىنى سەزدى. خۇددى ئۆتكەن قېتىمدىكىگە ئوخشاش جۇگ پىكىلارنىكىگە بارىمەن دەپ قويۇپ، قىدىرىپ ـ چارلاش ئەترىتىدىن كەلگەن ئادەمنىگ يېنىغا كېتىدىغاندەگ، ۋېي خۇڭلارنىگ ئۆيىگە بېرىش ئۈچۈنمۇ ئانىسىدىن نەچچە قېتىم سورايتتى. جىگ چىۇ ئويلاپ، بۇ ئىشنىگ ئادىل بولمىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئاكىسىنىگمۇ يۇرگەن قىزى بار ئىدى. بىراق ئانىسى ئاكىسىدىن ھېچقاچان ئوغرىدىن ئېھتىيات قىلغاندەگ ئېھتىيات قىلمايتتى. ئەكسىچە ئاكىسىنىگ يۇرگەن قىزىنى كۈتۈشىگە قىزغىن ياردەملىشەتتى. بىر ئامال قىلىپ ئازراق گۆش ئەكېلىپ ئاكىسىنىگ يۇرگەن قىزىنى مېھمان قىلاتتى. بىر كۈن ئىلگىرى كارىۋتى ۋە يوتقان كىرلىكلىرىنى پاكىزە يۇيۇپ، چارچاپ ھالىدىن كېتىپ نەچچە قېتىم قان سىيدى.

ــ بىزگە ئوخشاش ئادەملەردە پۇل دېسە پۇل يوق، ھوقۇق دېسە ھوقۇق يوق، كېلىپ چىقىشىمىز ياخشى ئەمەس. مېھماندوستلۇقىمىزدىن باشقا كۆتۈرۈپ چىققۇدەك نېمىمىز بار؟ ــ دەيتتى ئانىسى ھەمىشە.

ئاكىسىنىڭ يۈرگەن قىزىدىن ئانىسىنىڭ تولىمۇ مىننەتدار ئىكەنلىكىنى جىڭ چيۇ بىلەتتى. مىننەتدار بولۇپ كۆز يېشى قىلغۇدەك دەرىجىگە بېرىپ يەتتى. دېمىسىمۇ ئارتۇقلۇق قىلمايتتى. چۈنكى ئاكىسىنىڭ مۇشۇنداق بىر قىز بىلەن تېپىشىپ قېلىشى ھەقىقەتەن ئاسان ئەمەس ئىدى.

جىڭ چيۇنىڭ ئاكىسىنىڭ ئىسمى جىڭ شىن، جىڭ چيۇدىن ئۈچ ياش چوڭ، يۈرگەن قىزىنىڭ ئىسمى ۋاڭ يامىن، ئۇ جىڭ شىننىڭ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە بىر سىنىپتا ئوقۇغان ساۋاقدىشى، سىنىپ بويىچە ئەڭ چىرايلىق قىز ئىدى. كۆزلىرى چوڭ ـ چوڭ، بۇرنى قاڭشارلىق، چېچى قاپقارا ھەم ئۇزۇن، سەل ـ پەل بۇدرە، قونچاقنىڭ ئۆزى، كىچىك چېغىدا سۈرىتى دائىم رەسسامخانىلارنىڭ رامكىلىرىغا قويۇلاتتى.

ياممننىڭ ئائىلە شارائىتى ياخشى بولۇپ، ئانىسى سېپىترا، ئاتىسى بالون زاۋۇتىنىڭ باشلىقى ئىدى. يامىن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئاتىسىنىڭ «پۇت ـ سۆڭەك تۈۋىركۇليوزى بار» دېگەن تونۇشتۇرۇش ھەل قىلىپ بېرىشى بىلەن يامىن يېزىغا چۈشمەي، k شەھىرىدىكى بىر كىيىم ـ كېچەك زاۋۇتىدا ئىشچى بولدى. جىڭ چيۇنىڭ ئاكىسى ئىسكرىپكىنى ياخشى چالىدىغان بولغاچقا، يامىن خېلى بۇرۇنلا جىڭ چيۇنىڭ ئاكىسىنى ياخشى كۆرۈپ قالغانىدى. ئەمما باشتا ئۇ بۇ ئىشنى ئۆيىدىكىلەرگە دېمىدى. ئۇلار بۇ ئىشتىن خەۋەرسىز ئىدى. بىراق، بىركۈنى، يامىن تولا يىغلاپ كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن پېتى جىڭ چيۇلارنىڭ ئۆيىگە كەلدى. ئۇ جىددي ھالدا:

ــ جاڭ مۇئەللىم، جىڭ شىن ئۆيىدىمۇ؟ ــ دەپ جىڭ چيۇنىڭ ئانىسىدىن سوراپ، گېپىنىڭ ئاخىرىنى دېيىشكە پېتىنالمىدى.

جىگ چىۋنىڭ ئانىسى جىگ شىنىنىڭ ئۆيدە ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. ئۇ ئانىسىغا، يامىن مېنى ئىزدەپ كەلسە، سىرتقا چىقىپ كەتتى، دېگىن، دەپ قويغانىدى.

ــ جىگ شىن بىر دوستىنىڭكىگە كەتكەن ئۇنىڭدا بىرەر ئىشىڭىز بارمىدى؟ ــ دېدى.

ــ مەن بىلىمەن، جىگ شىن شۇ تاپتا ئۆيدە، ئۇ ماڭا قارىسىنى كۆرسەتمەي يۇرىدۇ، ئۇنى يېزىدىن چىقالمايدۇ، دەپ ئاتا ـ ئانامنىڭ بىزنىڭ ئىشىمىزغا قوشۇلمايۋاتقانلىقىنى ئۇنىڭغا دېگەنىدىم. ئۇ: «ئايرىلىپ كېتەيلى، سىزمۇ تەڭلىكتە قالماڭ، ئاتا ـ ئانىڭىز سىزگە ياخشى بولسۇن، دەيدۇ» دېدى. ئۇ شۇ كۈندىن تارتىپ مەندىن قېچىپ يۇرىدۇ. ئۇ گەپنى ئاتا ـ ئانام قىلدى، يا مەن قىلمىسام، مەن يېزىدا، دەپ ئۇنىڭدىن چانغان يېرىم يوق، ــ دېدى.

جىگ چىۋنىڭ ئانىسىنىڭ كۆز جىيەكلىرى قىزاردى.

ــ ئۇمۇ سىزگە ياخشى بولسۇن دەيدۇ، ــ دېدى ئانىسى.

ــ ئۆيدىكىلەرمۇ شۇنداق دېسە، ئۇمۇ شۇنداق دېسە، مېنىڭ ياشىغىنىمنىڭ نېمە ئەھمىيىتى؟ ــ يامىن شۇنداق دەپ ئۇلارنىڭ ئالدىدا يىغلاپ كەتتى.

قاتتىق قورقۇپ كەتكەن جىگ چىۋنىڭ ئانىسى ئاكىسى تۇرۇۋاتقان ئۆيدىن ئاكىسىنى چاقىرىپ كېلىش ئۈچۈن ئالمان ـ تالمان جىگ چىۋنى ماڭدۇردى.

ــ مەنمۇ بىللە بارىمەن، ــ دېدى يامىن.

قىشلىق تەتىل مەزگىلى ئىدى. چاغان مۇناسىۋىتى بىلەن قايتىپ كەلگەن ئوغلىنىڭ بىرنەچچە كۈن تۇرۇشى ئۈچۈن جىگ چىۋنىڭ ئانىسى چاغان قىلغىلى ئۆيىگە كەتكەن بىر مۇئەللىمنىڭ ياتىقىنى ۋاقىتلىق ئېلىپ تۇرغانىدى. جىگ چىۋنىڭ ئاكىسى يامىن بىلەن كۆرۈشمەي، دېگەننى قىلىپ شۇ كىچىك ئۆيگە بېكىنىۋالغانىدى. جىگ چىۋ ئاكىسى تۇرۇۋاتقان ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئاران تەستە ئاچتى. ئۇ ئاكىسى بىلەن يامىننىڭ بىر ـ بىرسىگە قارىشىپ قالغانلىقىنى، كۆز چاناقلىرىدا ياش ئەگمەنلىكىنى كۆرۈپ، دەرھال ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ

ئاكىسىنىڭ ئەمدى يامىندىن ئۆزىنى قاچۇرالمايدىغانلىقىنى بىلدى. ئاكىسىنىڭ يامىنىنى تولىمۇ ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى، يامىندىن بىر مەزگىل ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ بەك ئورۇقلاپ كەتكەنلىكىنى بايقىدى.

شۇ كۈنى كەچ، يامىن جىڭ چيۈنىڭ ئاكىسى بىلەن بىللە تاماققا ئۆيگە كەلدى.

ــ ئاتا ـ ئانام نېمە دېسە دەۋەرسۇن، جىڭ شىنىنىڭ پېشىغا ئېسىلغىنىم ئېسىلغان. ئەگەر ئۇلار مېنى تىللىسا، سىلەرنىڭكىگە كۆچۈپ كېلىپ جىڭ جيۇ بىلەن بىللە تۇرىمەن، ــ دېدى.

چاغان مەزگىلدە، يامىن ھەر كۈنى دېگۈدەك جىڭ شىنىنى ئىزدەپ كەلدى. ئىككىسى جىڭ شىن تۇرۇۋاتقان ھېلىقى ئۆيدە بولاتتى. يامىن داۋاملىق كەچ سائەت 11 دىن ئاشقاندا كېتەتتى. ئانا ـ ئانىسىغا نېمىدەپ جاۋاب بېرىدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. بىركۈنى كەچ سائەت 11 بولۇپ قالاي دېگەن چاغ ئىدى. سېستىرالار مەكتىپىنىڭ نۆۋەتچى ئىشخانىسىدىن بىرنەچچە ئوقۇتقۇچى تۇيۇقسىز كېلىپ جىڭ چيۈنىڭ ئانىسىغا ئوغلىنىڭ چاتاق تېرىپ قويغانلىقىنى دېدى. جىڭ چيۇ ۋە جىڭ چيۈنىڭ ئانىسى ھېلىقى نەچچە ئوقۇتقۇچى بىلەن بىللە سېستىرالار مەكتىپىنىڭ ئىشخانىسىغا كەلدى. جىڭ چيۈنىڭ ئاكىسى كىچىك بىر ئىشخانىغا، يامىن باشقا بىر ئىشخانىغا سولاپ قويۇلغانىدى.

نۆۋەتچى ئوقۇتقۇچىلار جىڭ چيۈنى سىرتقا چىقىرىۋېتىپ، ئانىسى بىلەن پاراڭلاشتى. جىڭ چيۇ سىرتتا تىتىلداپ كېتىۋاتاتتى. خېلى بىر ھازادىن كېيىن، نۆۋەتچى بىر ئوقۇتقۇچى يامىنىنى ئىشخانىدىن ئېچىقتى. ئۇنىڭغا كەتسە بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. لېكىن يامىن كەتكىلى ئۇنمای، ھېلىقى نۆۋەتچى بىلەن ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ زاكۇنلاشتى.

ــ نېمىشقا ئۇنى قويۇپ بەرمەيسىلەر؟ بىز ھېچ ئىش قىلمىدۇق. ئۇنى قويۇپ بەرمەيدىكەنسىلەر، مەن كەتمەيمەن، ــ دېدى ئۇ.

ھېلىقى نۆۋەتچى:

ــ يەنە نېمىگە ۋاراقلىراپ ـ جاراقلىرايسىز؟ دۇنيادا «نومۇس» دېگەن گەپنىڭ بارلىقىنى بىلەمسىز؟ شۇ تاپتا دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ تەكشۈرتسەك، بويىنى قاتتىق قىلامسىز ـ قىلمامسىز، شۇ چاغدا كۆرىمىز، ــ دېدى.

يامىنمۇ بوش كەلمەي:

ــ بارسام بارىدىم. بارمىسام مەن ئادەم بولماي كېتەي. تەكشۈرۈشتە، مەندە ھېچقانداق ئىش بولمىسا، ئىت بېشىڭدىن ھېزى بول، ئاكام بىلەن ئىنىم سېنى بوش قويۇۋەتمەيدۇ، سېنى ھەتتا ئاتامۇ بوش قويۇۋەتمەيدۇ. سىلەر تۇخۇمدىن تۇڭ ئۇندۇرۇپ بىزنى بوزەك قىلىۋاتسىلەر، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ يامىنىڭ بۇنداق قەيسەر ئىكەنلىكىنى ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغانىدى. بۇ ئادەتتە ئاۋازىنى ئىنچىكە چىقىرىپ گەپ قىلاتتى.

ھېلىقى نۆۋەتچى گەپتە تۇتۇلۇپ قالغاندەك بولدى. جىڭ چيۇنىڭ ئانىسى ئەمدىلا ئىشىكتىن چىقىپ تۇرۇشىغا، ھېلىقى نۆۋەتچى كېلىپ:

ــ جاڭ مۇئەللىم، ئۇنى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇڭ. يۇز ـ خاتىرىڭىزنى قىلىۋاتىمىز. بۇ قېتىم ئۇنى ھېچنېمە قىلمىدۇق. بولمىسا بىرلەشمە قوغداش ئەترىتىگە تاپشۇرۇپ بېرىمىز ــ دېدى.

جىڭ چيۇنىڭ ئانىسى ئىشىنىڭ يوغىناپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، جىڭ چيۇغا:

ــ سەن يامىننى ئاپىرىپ قوي، مەن قېلىپ ئاكاڭنىڭ ئىشى توغرۇلۇق ئۇلار بىلەن سۆزلىشەي، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ يامىننى ئاپىرىپ قويماقچى بولدى. يامىن:

ــ ئاكىڭىز تېخىچە ئىچىدە تۇرسا، مەن نېمىدەپ كەتكۈدەكمەن؟ ئۇلار ئاكىڭىزنى بىرلەشمە ئەترەتكە ئاپىرىپ بېرەمدىكىن، دەپ ئەندىشە قىلىمەن. بىرلەشمە ئەترەتتىكىلەر ئاكىڭىزنى ئۇرىدۇ. ئاكىڭىزنى قويۇپ بېرىدىغانلا ئىش بولسا، ئۇلار بىلەن بىللە دوختۇرخانىغا بېرىشقا رازىمەن، ــ دېدى بىتاقەت بولۇپ.

يامىنغا ھەمراھ بولۇپ تالادا تۇرغان جىڭ چيۇ:

ــ زادى نېمە ئىش بولغان؟ ــ دەپ سورىدى يامىندىن تاقەت قىلالماي.

ــ بۇ نۆۋەتچىلەر تۇخۇمدىن تۇك ئۇندۇرۇۋاتىدۇ. بۇگۈن ئاخشام ھاۋا سوغۇق، ئاكىڭىز ئىككىمىز كارىۋاتتا پۈتىمىزغا يوتقاننى يېپىنىپ ئولتۇردۇق. ئۇلار كېلىپ ئىشكنى چەكتى. بىز شۇھامان ئېچىپ بەردۇق. ئۇلار بىزنى ئىشخانىغا ئەكېلىپ سوراق قىلدى. تېخى بىزنى بىرلەشمە قوغداش ئەترىتىگە ئاپىرىپ بەرمەكچى بولدى،ــ دېدى.

جىڭ چيۇ بۇ ئىشنىڭ بۇنچىلىك ئېغىر ئىكەنلىكىنى بىلمەي تىت ـ تىت بولۇپ:

ــ ئەمدى قانداق قىلارمىز؟ ــ دېدى.

ــ ئۇلار بىزنى ھېچنېمە قىلالمايدۇ. بىز ھېچ ئىش قىلمىدۇق. تەكشۈرسۇن، ھېلىمۇ چىراغنى ئۆچۈرمىگەن، پاختىلىق كىيىملىرىمىزنىمۇ سالمىغان ئىكەنمىز. بولمىسا، ئۇلار بىزنى بىرلەشمە قوغداش ئەترىتىگە ئاپىرىپ بەرگەن بولسا چاتاق بولاتتى. ئۇلار بولسىز، ئاۋۇال ئورۇپ، ئاندىن سورايدۇ.

ــ ئۇلارنىڭ سىزنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ تەكشۈرەيمىز دېگىنى نېمە دېگىنى؟ يامىن سەل ئارىسالدى بولۇپ:

ــ دوختۇرغا تەكشۈرتۈپ... مېنىڭ قىز ـ قىز ئەمەسلىكىمنى بىلمەكچى... لېكىن مەن قورقمايمەن ئاكىڭىز بىلەن ئارىمىزدا ھېچ ئىش ئۆتۈلمىدى.

جىڭ چيۇ ئاڭقىرالمىدى. يامىن ئاكىسى بىلەن كارىۋاتتا بىللە ئولتۇرغانلىقىنى تەن ئالدى. بۇ «بىر ئۆيدە بولغانلىق» ياكى «كارىۋاتقا بىللە چىققانلىق» ئەمەسمۇ؟ ھېچ ئىش قىلمىدۇق دەيدا؟ چىراغنى ئۆچۈرمىگەن ھەم پاختىلىق كىيىمىنى سالمىغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق دەمدۇ ـ يە؟

جىڭ چيۇنىڭ ئاكىسىمۇ قويۇپ بېرىلدى. يامىن ئۆزىنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ تەكشۈرتۈشنى تەلەپ قىلغاچقا، ئىككىسىنىڭ ھېچ ئىش قىلمىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، نۆۋەتچىلەر كەچۈرۈم سوراپ، ئۇنى قويۇۋەتكەندى. يامىننىڭ ئۆيىدىكىلىرى

كېلىپ ھېساب ـ كىتاب قىلىشىدىن قورقۇپ، شۇ ئىشتىن كېيىن، يامىن يەنىلا جىگ چيۈنىگ ئاكىسى تۇرۇۋاتقان ھېلىقى ئۆيگە بېرىپ ـ كېلىپ يۈردى. نۆۋەتچىلەر ئۇلارنىگ ئىشىكىنى قايتا چەكمىدى.

جىگ چيۈنىگ ئانىسى يامىنغا تېخىمۇ ئامراق بولۇپ كەتتى. ئۇ جىگ چيۈغا:

ــ ئوغلىنى قۇنقۇزۇش يولىدا سىپايە بىر قىزنىگ ئۈرغاچ يولۋاستەك قەھرىلىك بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى پەقەت ئويلىمىغانكەنمەن، ــ دېدى.

جىگ چيۇ ئاكىسىنىگ مۇشۇنداق بىر ياخشى قىز بىلەن يۈرگەنلىكىدىن قەۋەت خۇش بولدى. لېكىن ئۇ ئىختىيارسىز ھالدا، ئەگەر مەن لاۋسەن بىلەن بىللە بولۇپ قالغان بولسام، ئانام لاۋسەننى بىرلەشمە قوغداش ئەترىتىگە تۇتۇپ بېرەر، ئىدى دەپ پەرەز قىلدى.

24

جىگ چىۇ لاۋسەننىگ شۇ كۇنى كەچتە ياتىدىغان بىرەر يەرنى تاپالمىغان ـ تاپالمىغانلىقىنى، ئۆلۈك يا تىرىكلىكىنى بىلمىگەچكە، كۇنلەرنىگ بىرىكۇنى چاڭقاڭ، لاۋسەن توڭلاپ ئۆلۈپ قالدى، سىزنى دەپنە مۇراسىمىغا باش بولۇپ تۇرۇپ بېرىشكە چاقىرىپ كەلدىم، دەپ ئۇشتۇمتۇت كېلىپ قالارمىكىن، دەپ ئەنسىرەپلا يۇردى. جىگ چىۇ k شەھىرىدە توڭلاپ ئۆلۈپ قالغان بىرەرسى توغرۇلۇق بېرىلگەن خەۋەر بار ـ يوقلۇقىنى بىلىپ باقماقچى بولۇپ پۇرسەت تاپسىلا ھەر كۇنى ئانىسىنىگ ئىشخانىسىغا بېرىپ گېزىتلەرگە قارايتتى. ئەمما ئۇ، گېزىتلەرگە بۇنداق ئىشلار توغرۇلۇق ئاساسەن خەۋەر بېرىلمەيدۇ. لاۋسەن توڭلاپ ئۆلگەن، ئۇ يا بىرەرسىنى قۇتقۇزۇش يولىدا قۇربان بولمىسا، ئۇ توغرىسىدا كىم خەۋەر يازىدۇ؟ دەپ ئويلايتتى.

جىگ چىۇ لاۋسەننى تىرىكمۇ ـ تىرىك ئەمەسمۇ كۆرۇپ كېلىش ئۈچۈن شىسۇنپىگ كەنتىگە بارماقچى بولدى. لېكىن ئانىسىدىن يول خىراجىتى سوراشتىن ئەيمەندى. ئۇنىگ ئۇستىگە بىر كۇن يوقاپ كېتىشكە سەۋەب كۆرسىتەلمەي، ئۆيدە تىت ـ تىت بولۇپ يۇردى. جىگ چىۇ ئۆزى تونۇيدىغان، شەھەردىكى ئەگ چوگ بىر دوختۇرخانىدا ئىشلەيدىغان چېگ فامىلىگ دوختۇرنى ئەسكە ئېلىپ، شۇنىگ يېنىغا باردى. ئۇ چېگ دوختۇردىن يېقىنقى كۇنلەردە قايسى دوختۇرخانىلارنىگ توڭلاپ ئۆلگەن ياكى سوغۇقتا ئۇشۇپ قالغان بىرەرسىنى قوبۇل قىلغان ـ قىلمىغانلىقىنى سورىدى. چېگ دوختۇر ئۇنىڭغا، بۇنداق ئەھۋالنىگ يوقلۇقىنى ئېيتتى. جىگ چىۇ مۇشۇنداق ھاۋادا تالادا قالغان ئادەمنىگ توڭلاپ ئۆلۈپ قالىدىغان ـ قالمايدىغانلىقىنى سورىدى. چېگ دوختۇر يېلىگ كىيگەن بولسا توڭلاپ قېلىش مۇمكىنلىكىنى دېدى.

جىك چىۈنىك خىيالىدىن: لاۋسەن ھەربىيچە پەلتو كىيگەن، توڭلاپ ئۆلۈپ قالماسلىقى مۇمكىن، دېگەن ئوي كەچتى، چېك دوختۇر ھازىرقى ۋاقىتتا بىرەر ئادەمنىك توڭلاپ ئۆلۈپ قالمايدىغانلىقىنى، مۇبادا تالادا قېلىپ توڭلاپ كەتكۈدەك بولسا، ماشىنا ساقلاش ياكى كېمە ساقلاش ئۆيىگە كىرسە، يا بولمىسا، ج خ ئىدارىسىنىك ئاققۇنلارنى يىغىۋېلىش ئورنىغا بارسىلا، تالادا توڭلاپ ئۆلۈپ قالمايدىغانلىقىنى، دەپ ئۇنىك كۆڭلىنى ياسىدى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ جىك جىۈنىك كۆڭلى تەسكىن تاپتى.

چېك دوختۇرنىك قېيىنئانىسى بۇرۇن جىك چىۈنىك ئانىسىنىك خىزمەتدىشى ئىدى. ھەر ئىككىلىسىنىك فامىلىسى «جاك» بولۇپ، 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ قارمىقىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپتە بىللە ئوقۇتقۇچىلىق قىلاتتى. شۇ سەۋەبتىن جىك چىۈ چېك دوختۇرنى تونۇيتتى. ئارالدىكى نەچچە ئەۋلاد كىشىلەر «جاك مۇئەللىمە» نىك ئوقۇغۇچىلىرى ئىدى. چېك دوختۇرنىك قېيىنئانىسى پېنسىيىگە چىقىپ بولغانىدى. لېكىن ئۇلار مەكتەپنىك يېنىدا ئولتۇراتتى، چېك دوختۇرنىك ئايالى k شەھەرىدىكى بىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلاتتى. ئاككوردىيوننى ياخشى چالغاچقا، ئەر ـ خوتۇن بىرسى ئاككوردىيون چالسا، بىرسى ناخشا ئېيتاتتى. يولدىن ئۆتكەن ـ كەچكەنلەر ئۇلارنىك ئۆيىنىك يېنىدىن توختاپ ئۆتۈپ كېتەتتى.

جىك چىۈمۇ ئاككوردىيون چېلىشنى بىلەتتى. ئۇنىڭغا ھېچكىم ئۆگەتمىگەن، ئۆزى ئۆگىنىۋالغانىدى. ئۇ ئەك دەسلەپ فىگارمون ئۆگەندى. چۈنكى ئانىسىنىك مەكتىپىدە بىر فىگارمون بار ئىدى. ئۇ دائىم مۇزىكا ئىشخانىسىغا بېرىپ فىگارمون چالاتتى. كېيىن ئوقۇغۇچىلار ماۋ زېدۇك ئىدىيەسىنى تەشۋىق قىلغىلى نۇرغۇن جايلارغا بېرىپ، ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويىنىغاچقا، سارا تەڭكەش قىلىدىغانغا بىر ئادەم زۆرۈر بولدى، ئېغىز فىگارمونىنى ئېلىپ يۈرۈش ئەپسىز بولۇپ، شۇنىك بىلەن جىك چىۈ ئاككوردىيون ئۆگىنىشكە باشلىدى. مەكتەپتە كونىراپ كەتكەن بىر ئاككوردىيون بار ئىدى. ئوقۇتقۇچىلارنىك ھېچقايسىسى چالالمايتتى. جىك چىۈ

ئانىسىغا دەپ ئاككوردىيوننى ئەكەلدۇرۇپ، ئۆگەنگەچ چېلىپ يۈردى. فىگارمون بىلەن ئاككوردىيون ئىككىسى كىلاۋشكىلىق ساز بولغاچقا، نۇرغۇن جەھەتلەردە ئوخشاش ئىدى. جىلىك چېغۇ ئاككوردىيوننى بىر مەزگىل چېلىپ يۈرۈپ، ئۇسسۇل ۋە ناخشىلارغا كەلتۈرۈپ چالالايدىغان ھالەتكە يەتتى، سول قولى پاس ئۇرۇشقا تازا كېلىپ بەرمەيتتى. ئۇ چاغلاردا ساز چالىدىغانلار كۆپ ئەمەس، قىزلارنىڭ ئارىسىدا يوق دېيەرلىك ئىدى. جىلىك چېغۇ دائىم ئاككوردىيوننى ئۆشنىسىگە ئارتىپ، مەكتەپ تەشۋىقات ئەترىتىدىكىلەر بىلەن بىللە ئارالدىكى ھەرقايسى جايلارغا بېرىپ ماۋ زېدۇڭ ئىدىيەسىنى تەشۋىق قىلاتتى. ئارالدىكىلەرنىڭ تولىسى ئۇنى تونۇيتتى. ئىسمىنى بىلمىسىمۇ، « 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ئاككوردىيون چالىدىغان ھېلىقى قىز» دېسە، ھەممىسىنىڭ كۆز ئالدىغا جىلىك چېغۇ كېلەتتى.

274

جىلىك چېغۇ جىيا مۇئەللىمنىڭ ئۆيىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتىپ، جىياڭ مۇئەللىم ئاككوردىيون بىلەن چالغان مۇزىكىلارنى ئاڭلاپ، جىياڭ مۇئەللىمگە ئاپىرىن ئوقۇپ كېتەتتى. جىياڭ مۇئەللىمنى ئۇستاز تۇتۇش ئۇچۇن، ئۇلارنىڭ ئۆيىگە ئانىسىنى باشلاپ باردى. جىلىك چېغۇ جىياڭ مۇئەللىمدىن ئاككوردىيون چېلىشنى ئۆگىنىپ، ئۆيىدىكىلىرى بىلەن ناھايىتى تېزلا تونۇشۇپ كەتتى. جىياڭ مۇئەللىمنىڭ ئېرى چېڭ دوختۇر قاڭشارلىق، كۆزلىرى ئىچكىرى بولۇپ، تەق ـ تۇرقى ئالاھىدە ئىدى. كىشىلەر ئۇنى «چەت ئەللىك» دەيتتى. ئۇ ئارالدا تۇتنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ نەگىلا بارسۇن، كىشىلەر كەينىگە كىرىۋالاتتى. يۇرەكلىكرەك ئۇششاق بالىلار «چەت ئەللىك» دەپ توۋلاپ كەينىدىن يۈگۈرەيتتى. مىجەزى ياخشى بولغاچقا، كەينىگە قاراپ كۇلۇپ قويۇپ، قولىنى پۇلاڭلىتىپ كېتىپ قالاتتى. چېڭ دوختۇرنىڭ ھاياتى ئارالدا قىزىق پاراڭ تېمىسىغا ئايلانغان بولۇپ، بۇ توغرىدا پاراڭ كۆپ، پاراڭلار بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايتتى. بەزىلەر ئۇنى ئامېرىكا ـ جىياڭ جىيېشى ئىشپىيونى، بەزىلەر سوۋېت ئىتتىپاقى ئىشپىيونى، يەنە بەزىلەر ئۇنىڭ ئاتىسى ئامېرىكا ئەسكەرلىرىنىڭ گېنېرال پولكوۋنىكىمىش، ئۇ ئۇنىڭ جۇڭگولۇق خوتۇنىدىن بولغان بالىسىمىش،

ئازادلىق ھارپىسىدا، ئاتىسى ئۇنى ئانىسى بىلەن تاشلىۋېتىپ، ئامېرىكىغا كەتكەنمىش؛ يەنە بەزىلەر ئانىسى «پارتىيەلىك كادىر» مىش، سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئۆگىنىش قىلىۋاتقان مەزگىلدە يەرلىك بىرسى بىلەن تېپىشىپ قېلىپ، تۇغۇپ قويۇپ، سىياسىي ئىستىقبالىدىن ئەنسىرەپ، ئۇنى بىرسىگە بېرىۋەتكەنمىش، دەيتتى. چېكۈ دوختۇر ئۆزىنىڭ «چەت ئەللىك» قىياپىتىنى سۆزلىگەندە، جەمەتىدە قازاقلارنىڭ قېنى بارلىقىنى تىلغا ئېلىپ چۈشەندۈرەتتى. لېكىن قازاق ئاتىسىنى ياكى ئانىسىنى ھېچكىم كۆرۈپ باقمىغانىدى. شۇڭا كۆپچىلىك ئۇنىڭ ئىشىپىيون ياكى نىكاھسىز تۇغۇلغان ئارغۇن بالا ئىكەنلىكىگە ئىشىنەتتى. تارقىلىپ يۈرگەن خىلمۇخىل پاراڭلار خۇددى راستتەك ئادەمنى قايىل قىلاتتى.

جىڭ چېۋغا «پارتىيەلىك كادىر» دېگەن قاراش بىرقەدەر ياقاتتى. چۈنكى ئۇ كۆڭلىدە، ئامېرىكىلىقلار سوۋېت ئىتتىپاقى كىشىلىرىدەك قاملاشقان ئەمەس، ئامېرىكىلىقلارنىڭ بۇرنى ئۇچلۇق، ئىلمەك، ئىلمەك بۇرۇن ھېيلىگەرلىكنىڭ سىمۋولى. سوۋېت ئىتتىپاقى كىشىلىرىنىڭ بۇرنى ئۇنداق ئۇچلۇق ئەمەس، شۇڭا ئۇلار كېلىشكەن ھەم سەممىي، دەپ قارايتتى. ئەمەلىيەتتە ئۇ ئامېرىكىلىقلارنى كۆرۈپ باقمىغان. ھەتتا كىنولاردىمۇ كۆرمىگەن، تالادىكى چوڭ خەتلىك گېزىتلەردە، تەشۋىقات رەسىملىرىدە، ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقى كىشىلىرىنى كۆرگەن، ياقىسى كىچىكرەك، ئىككى ـ ئۈچ تۈگمىلىك، باشتىن كىيىدىغان كۆڭلەك كىيىپ، بېلىگە تاسما باغلاپ يۈرۈشكە ئامراق سالاپەتلىك سوۋېت ئىتتىپاقى كىشىلىرىنى ئۇ قىستۇرما رەسىملەردىمۇ كۆرگەنىدى.

نېمىشقىدۇر، جىڭ چېۋغا چېكۈ دوختۇر لاۋسەنگە ئوخشاپ كېتىدىغاندەكلا تۇيۇلاتتى. گەرچە لاۋسەننىڭ بۇرنى ئۇنچىلىك ئېگىز ھەم كۆزى ئۇنچىلىك ئىچكىرى بولمىسىمۇ، كوچىلاردا ئادەملەر كەينىگە كىرىۋېلىپ، ئۇنىڭغا ئەجەبسىنىپ قاراپ كەتمىسىمۇ، جىڭ چېۋ لاۋسەننى يەنىلا چېكۈ دوختۇرغا ئوخشاتتى. جىڭ چېۋ چېكۈ دوختۇرغا ئامراق بولغاچقا بىرلا كۆرۈپ لاۋسەنگە ئاشىق بولۇپ قالغانمۇ ياكى

لاۋسەننى ياخشى كۆرگەچكە چىبكۇ دوختۇر ئۇنىڭ كۆزىگە قامەتلىك كۆرۈنۈپ كېتەمدۇ، ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ئۇ ئىشقىلىپ ئىككىسىنى داۋاملىق ئارىلاشتۇرۇۋېتەتتى.

جىڭ چيۇ چىبكۇ دوختوردىن سوراپ، لاۋسەن توڭلاپ ئۆلۈپ قالمىغان بولۇشى مۇمكىن، دېگەن خىيالغا كەلدى. ئەمما ئۇ لاۋسەننىڭ ئۆز قولى بىلەن يازغان خېتىنى ئوقۇپ، ئاندىن پۈتۈنلەي خاتىرجەم بولدى.

بىركۈنى، ئانىسى شىسۈنپىڭ كەنتىدىن بىرسى ساڭا ئەۋەتىپتۇ، دەپ بىر پارچە خەتنى ئالغاچ كەلدى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ جىڭ چيۇ ئايلىنىپ قالغىلى تاس قالدى. ئۇ ئىچىدە، لاۋسەن خەتنى k شەھرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە قارىتىپ يازغان بولسا، ئۇ سوغۇقتا توڭلاپ ساراڭ بولۇپ قاپتۇ، دەپ ئويلىدى. ئۇ چاغلاردا ئوقۇغۇچىلارغا ھېچىيەردىن خەت كەلمەيتتى. ناۋادا خەت كەلسە، كەلگەن خەتتە ھېچكىمگە دېگىلى بولمايدىغان مەخپىيەتلىك بولاتتى. خەۋەرلىشىش بۆلۈمىدىكىلەر ئۇلارنىڭ ئۆيىگە كەلگەن خەتنى، مەيلى كىمنىڭ نامىغا كەلسۇن، ھامان ئانىسىغا بېرەتتى. ئانىسى ئاغزىنى ئاچماي ئەكەلگەن خەتنى ئۇنىڭ قولىغا بېردى. بۇ ھاياتىدا ئۇنىڭ پوچتىخانىدىن ئەۋەتىلگەن خەتنى بىرىنچى قېتىم تاپشۇرۇۋېلىشى ئىدى. ئۇ كونۇبرتقا بىرلا قاراپ جاڭ چاڭفاڭدىن كەلگەن خەت ئىكەنلىكىنى بىلدى. كونۇبرت ئۈستىدىكى پۇچۇركىمۇ جاڭ چاڭفاڭنىڭ پوچىركىسى ئىدى. ئۇ ئانىسىنىڭ ئالدىدا خەتنى ئېچىپ ئوقۇدى. خەت ناھايىتى ئاددىي يېزىلغانىدى. خەتتە: ئۇنىڭ يېقىندىن بۇيانقى ئۆگىنىش ئەھۋالى، ئۆيىدىكىلىرىنىڭ ئامان ـ ئېسەن تۇرۇۋاتقانلىقى، ئۇنى بوش ۋاقتى چىقسا، شىسۈنپىڭ كەنتىگە كېلىپ ئويناپ كېتىشكە تەكلىپ قىلغانلىقى، دېيىلگەن. ئاخىرىدا ئۆزىدىن ئۆيىدىكىلىرىگە سالام ئېيتىپ قويۇشنى تاپىلىغانىدى. جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ پوچىركىسىنى تونۇپ، باشتا ئۇنى ئىچىدە: ئاجايىپ ئۇستاتلىق قىپتۇ، ئانامنى ئەخمەق قىلىشقا پېتىنغىنىنى ئۇنىڭ، دەپ تىللاپ، كەينىدىن كۈلۈپ كەتتى. جىڭ چيۇ لاۋسەنگە ھېچنېمە بولمىغانلىقىنى

بىلىپ، خەتنى پاختىلىق چاپىنىنىڭ قېتىغا سالسا تومپىيىپ چىقىپ قېلىپ، ئانىسىنىڭ بىرلا قاراپ بايقاپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، پاختىلىق چاپىنىنىڭ قېتىدىن ھېلىقى خەتنىمۇ ئېلىپ، ئىككى پارچە خەتنى كۆيدۈرۈۋەتتى. لېكىن لاۋسەننىڭ بىرىنچى پارچە خېتىنى ئېپقالدى. چۈنكى ئۇ خەتتە «بىز» قانداق، قانداق، دېگەن گەپلەر يوق ئىدى.

مەكتەپ پۈتتۈرىدىغان كۇنلەر قانچە يېقىنلاشقانسېرى جىڭ چيۈنىڭ كۆڭلى شۇنچە زىددىيەتكە تولدى. ئۇ كۇنلەرنىڭ تېزرەك ئۆتۈشىنى تىلەيتتى. لاۋسەن بىلەن تېزرەك كۆرۈشۈشكە تەقەززا ئىدى. تۇرۇپلا يەنە مەكتەپ پۈتتۈرۈشتىن قورقاتتى. چۈنكى مەكتەپ پۈتتۈرگەن ھامان يېزىغا چۈشۈپ كېتەتتى. يېزىغا چۈشكەندىن كېيىن نوپۇسىنى يېزىغا يۆتكەپ كېتەتتى. ئۇ چاغدا ئۇ k شەھىرىنىڭ ئادىمى بولماي قالاتتى. كۇنلۇك ئىشلەيدىغان ئىشمۇ سۇغا چىلىشاتتى. ئاكىسىغا ئوخشاش ئاشلىق نورمىسىنى ئەترەتتىن قەرز ئېلىپ يەيدىغان كۇن ئۇنىڭمۇ بېشىغا چۈشەتتى. ئەمدى 13 ـ 12 ياشقا كىرگەن سىڭلىسىنى مەدىكارچىلىققا سېلىش كېرەكمۇ؟

شۇ چاغلاردا k شەھىرىدىكى زىيالىي ياشلار مەلۇم ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىگە چۈشمەيتتى. ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ ئىدارىلىرى تەرىپىدىن تەسىس قىلىنغان زىيالىي ياشلار نۇقتىسىغا چۈشەتتى. K شەھەرلىك مەدەنىي ـ مائارىپ سىستېمىسى زىيالىي ياشلار نۇقتىسى y ناھىيەسىدىكى بىر تاغنىڭ ئارىسىدا ئىدى. ئۇ يەردە بىر ئورمانچىلىق مەيدانى قۇرۇلغان، شارائىتى ناھايىتى جاپالىق ئىدى، پۇل تېپىپ جاھاندارچىلىق قىلىشتىن ئۈمىد كۈتكىلى بولمايتتى. زىيالىي ياشلار ئۇ يەرگە پەقەت بىپايان زېمىندا قىزىل يۇرتىنى تاۋلاش ئۈچۈن باراتتى. ئۇلارنىڭ نورما ئاشلىق پۇلىنى ئاتا ـ ئانىلىرى ئەۋەتىپ بېرەتتى. پەرزەنتلىرى ئورمانچىلىق مەيدانىدا پۇل تاپالامدۇ ـ تاپالمامدۇ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بۇنىڭ بىلەن كارى يوق ئىدى. بالىلارنىڭ شۇ يەردە بىرنەچچە يىل تىنچ تۇرۇپ، ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىنىپ شەھەرگە قايتىپ كېلىشىنى ئارزۇ قىلاتتى.

مەدەنىي ـ مائارىپ سىستېمىسى ھەر يىلى يەتتىنچى ئايدا زىيالىي ياشلارنى يېزىغا ئۇزىتاتتى. يېزىغا چۈشۈش ئالدىدا تۇرغان زىيالىي ياشلارغا يېرىم يىل ئاۋۇال يېزىغا چۈشۈش تەربىيەسى بېرىلەتتى. ئۇلار ھەر كۈنى «بىر قىزىل يۇرەك ئىككى خىل تەييارلىق» دېگەن گەپنى ئاڭلايتتى. جىڭ چىۈ بۇ ئىككى تەييارلىقنىڭ قايسى خىلدىكى تەييارلىق ئىكەنلىكىنى زادىلا چۈشەنمەيتتى. ئىككى خىل تەييارلىق ئۇنىڭغا بىر خىلدەك، يەنى يېزىغا چۈشۈشتەك تۇيۇلاتتى. مائارىپ ئىدارىسى نەچچە قېتىم چوڭ يىغىن تەشكىللەپ، يېزىغا چۈشكەن، بولۇپمۇ يېزىدا يىلتىز تارتقان زىيالىي ياشلارنى، يېزىغا چۈشۈش ئالدىدا تۇرغان زىيالىي ياشلارغا دوكلات بېرىشكە ئۇيۇشتۇراتتى. ئۇلار يەرلىك كەمبەغەل دېھقان ۋە تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار بىلەن قانداق ئىچقۇيۇن ـ تاشقۇيۇن بولغانلىقى توغرۇلۇق دوكلات بېرەتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى بىر قىسىم ئۆلكىلىك ھەم تىپىك شەخسلەر «يېزىدا يىلتىز تارتىپ ئىنقىلاب قىلىش» ئۈچۈن دېھقانلار بىلەن توي قىلغانىدى. جىڭ چىۈ ئۇلارنىڭ شانلىق ئىش ـ ئىزلىرىنى ئاڭلىدى. شۇلارنىڭ دېھقان ئەرلىرىنى ياكى دېھقان خوتۇنلىرىنى ياخشى كۆرىدىغان ـ كۆرمەيدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. لېكىن ئۇنىڭغا شۇ نۇقتا ئايانكى، دېھقان بىلەن توي قىلغان ھامان شەھەرگە چىقىپ كېتىمەن، دېگەن ئويىدىن ۋاز كېچىشى كېرەك ئىدى.

ۋېي لىڭ جىڭ چىۈدىن نەچچە ياش چوڭ ئىدى، ئۇ شۇ چاغدا يېزىدا ئىدى. ۋېي لىڭ دەم ئېلىپ ئۆيىگە قايتىپ كەلگەن چاغدا، ھەمىشە جىڭ چىۈغا يېزىنىڭ شۇقەدەر جاپالىق ئىكەنلىكىنى، ئىشلەپ ئۆلگۈدەك ھېرىپ كېتىدىغانلىقىنى، يېزىدا تۇرمۇشنىڭ ئىنتايىن مەنىسىز ئۆتىدىغانلىقىنى، جەۋرى ـ جاپادىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىنىپ شەھەرگە قايتىپ كېتىدىغان كۈنگە ئىنتىزار بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بېرەتتى. ۋېي لىڭ ئۇنىڭغا زىيالىي ياشلارنىڭ: «يېرىم گۈڭغا ئىشلىدۇق، ئىشتان سىيرىلىپ پەسكە چۈشتى، ئاپئاق گۈرۈچتە ئەتكەن مەززىلىك تاماق خەقنىڭ ئۆيىدە، بىز قايتىمىز قاراڭغۇ ئۆيگە، ئوھۇي مېنىڭ چوڭ

ئاكام» دېگەن ناخشىنىمۇ ئېيتىپ بېرەتتى. جىگ چىيۇ ۋېي لىڭنىڭ سىڭلىسى ۋېي خۇڭ بىلەن بىر سىنىپتا ئوقۇيتتى. ئىككىسى يېزىغا چۈشكەندىن كېيىن بىر ياتاقتا تۇرىدىغان، لازىملىق نەرسىلەرنى بىللە تەييارلايدىغان بولۇپ مەسلىھەتلەشتى. ۋېي خۇڭنىڭ ئائىلە ئەھۋالى بىرقەدەر ياخشى ئىدى. ئاتا ـ ئانىسى k شەھىرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلاتتى. ئىككىلىسى خىزمەتچى بولغاچقا، ئۇچ بالىنى بېقىش ئۇلارغا ئېغىر چۈشمەيتتى. شۇڭا، ئۇ جىگ چىيۇ بىلەن بىللە لازىملىق نەرسىلەرنى تەييارلىغاندا، جۇپ ـ جۇپى بىلەن ئالغان نەرسىلەر كۆپ بولمىدى. نەرسىلەرنىڭ تولىسىنى ۋېي خۇڭ ئالدى. جىگ چىيۇنىڭ قولى قىسقا ئىدى. ئىككىسى ئوخشاش ياستۇق قېپى ئالدى. ئازراق رەخت ئېلىپ، رەختكە «بىپايان زېمىندا نى ـ نى ئىشلارنى قىلغىلى بولىدۇ» دېگەن خەتنى ئىككىسى ئۆزى ياخشى كۆرگەن گۈل شەكىلدە يېزىپ، يېزىغا چۈشۈشكە تەييارلاندى. جىگ چىيۇ ئوتتەك قىزغىنلىق بىلەن يېزىغا چۈشۈشكە تەييارلىنىۋاتقان پەيتتە، بىركۈنى تۇيۇقسىزلا چاڭفاڭ ئۈنى يوقلاپ K شەھىرىگە كەلدى. جىگ چىيۇ ئۈنى ماشىنىغا ئۇزىتىپ قويغىلى كېتىۋاتقاندا، ئىككىسىگە ئايرىم پاراڭلىشىش پۇرسىتى نېسىپ بولدى. چاڭفاڭ يېنىدىن بىر پارچە خەتنى چىقىرىپ، لاۋسەن بېرىپ قويۇڭ، دېۋىدى. دەپ ئۈنىڭغا بەردى. چاڭفاڭ ئولتۇرغان ماشىنا ئورنىدىن قوزغالغاندىن كېيىن، ئۇ بېكەتتە ئولتۇرۇپ خەتنى ئوقۇدى. خەتنى ئېلىپ ماڭغان ئادەمگە بولغان ھۆرمەت يۈزىسىدىن خەت پېچەتلەنمىگەنىدى، لېكىن لاۋسەن خەتتە خۇددى يېنىدا ھېچكىم يوقتەك ئۆزىنىڭ سېغىنىشىنى ئىزھار قىلغانىدى. جىگ چىيۇ، لاۋسەن چاڭفاڭنىڭ خەتنى ئېچىپ ئوقۇشىدىن قورقمىغانمىدۇ؟ دەپ ئويلاپ يۈزى قىزىرىپ، يۈرىكى سېلىپ كەتتى. خەتتە: يۇقىرىدىن بىر ھۆججەت چۈشكەنلىكى، ھۆججەتتە، ئارام ئېلىشقا چىققان ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ بالىلىرىدىن بىرىنى ئورنىغا خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرسا بولىدىغانلىقى، بۇ «ئورۇنغا شتانقا كىرگۈزۈش، دەپ ئاتىلىدىغانلىقى، ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بۇ ھۆججەتنىڭ ئاشكارا تارقىتىلمىغانلىقى، ھەممە گەپ مۇناسىۋەتلىك

ئورۇنلاردا قالغانلىقى دېيىلىپ، لاۋسەن جىڭ چيۇغا ئانىسىنىڭ ئۇنى ئۆز ئورنىغا شتاتقا كىرگۈزۈشكە بولامدۇ - يوق، مەكتەپتىن ياكى مائارىپ ئىدارىسىدىن سۇرۇشتۇرۇپ بېقىشنى تەۋسىيە قىلغاندى. شتاتقا كىرگۈزگىلى بولسا جىڭ چيۇ يېزىغا چۈشمەيتتى. لاۋسەن ئۇنىڭ ئوقۇتقۇچى بولۇشقا ئەڭ مۇۋاپىق ئىكەنلىكىنى، شتاتلىق بولۇپ كەتسە، ئۇنىڭ جەزمەن ئەڭ لاياقەتلىك ئوقۇتقۇچى بولالايدىغانلىقىنى، دەپ خېتىنى ئاياغلاشتۇرغاندى.

جىڭ چيۇ خەتنى يېنىش - يېنىش ئوقۇپ، بۇنداق ئىشنىڭ بولۇشىغا ئىشەنمىدى. ئۇنىڭ ئانىسىنىڭ ئورنىغا شتاتلىق بولۇش خىيالى يوق ئىدى. ئەمما ئۇمۇ شۇ پۈرسەتتە ئاكىسىنىڭ شەھەرگە قايتىپ كېلىشىنى بەكمۇ ئۈمىد قىلاتتى. چۈنكى ئاكىسى ئاجايىپ شور پېشانە ئىدى. ئۇ تۇلۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن يىلى ئاتا - ئانىسى تارتىپ چىقىرىلىپ ئۇچۇقدالغانىدى. تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيالماي، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپلا يېزىغا چۈشۈپ كەتتى. ئۇنىڭ يېزىدا يۈرگىنىگە خېلى يىللار بولدى. بىللە چۈشكەن زىيالىي ياشلارنىڭ ھەممىسى قايتىپ كەلدى. ئاكىسى تېخىچە قايتىپ كېلەلمىدى. ئاكىسى يېزىغا چۈشۈپ كەتكەن چاغلاردا، يامىن بەزىدە ئاكىسىدىن كەلگە خەتلەرنى ئالغىلى جىڭ چيۇلارنىڭكىگە كېلەتتى. چۈنكى ئاكىسى يامىنىنىڭ ئۆيىگە قارتىپ خەت يېزىشتىن قورقۇپ، ئۆزىنىڭ ئۆيىگە قارتىپ خەت يازاتتى. يامىن ھەر قېتىم كەلگەندە جىڭ چيۇغا ئىككىسى بىر سىنىپتا بىللە ئوقۇغان چاغلاردا جىڭ شىن بىلەن ئۆزى ئوتتۇرىسىدا بولغان ئىشلارنى، جىڭ شىنىنىڭ بىرسىنى ئەۋەتىپ ئۆزىنى ئۆيىدىن قانداق چاقىرىپ چىققانلىقىنى، سىنىپتىكى ناھايىتى چىرايلىق يەنە بىر قىز جىڭ شىننى ياخشى كۆرۈپ قالغان بولسىمۇ، جىڭ شىن يەنىلا ئۆزىنى ياخشى كۆرگەنلىكىنى ھېكايە قىلىپ سۆزلەپ بېرەتتى. يامىن قانداق قىلغاندا جىڭ شىننى يېزىدىن قايتۇرۇپ چىققىلى بولىدۇ، جىڭ شىن يېزىدىن قايتىپ چىققان بولسا، ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۇلارنىڭ ئالدىنى ئېچىۋېتىدىغانلىقىنى كۆپرەك تىلغا ئالاتتى. جىڭ چيۇ،

ئاكىسى يېزىدا تۇرۇۋەرسە، يامان ئىككىسىنىڭ مۇھەببىتى نابۇت بولۇپ كېتەرمىكىن، دەپ ئويلاپ، ئاكىسىنىڭ يېزىدىن تېزرەك قايتىپ چىقىشىنى ھەركۈنى ئارزۇ قىلاتتى.

جىڭ چيۇ شۇ تاپتا «ئورنىغا شتاتقا كىرگۈزۈش» توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاڭلاپ، خۇشاللىقىدا قىن ـ قىنىغا سىغماي قالدى. يۈگۈرگەن پېتى ئۆيگە بېرىپ، بۇ خەۋەرنى ئانىسىغا دېدى. لاۋسەندىن ئاڭلىغانلىقىنى دېيىشتىن قورقۇپ، ساۋاقداشلىرىدىن ئاڭلىغانلىقىنى ئېيتتى. ئانىسى ساۋاقداشلىرىدىن ئاڭلىغانلىقىنى ئۇقۇپ، بۇ گەپكە تازا ئىشىنىپ كېتەلمىدى. لېكىن ئانىسى بۇ ئۇمىد كۈتۈپ كەتكىلى بولىدىغان ئىش بولمىسىمۇ، سۇرۇشتۇرۇپ باققانىڭ نېمە يامىنى بار، دېگەن ئوي بىلەن، مەكتەپ شۇجىسى جۇڭ شۇجىدىن سۇرۇشتۇرۇپ باقتى. جۇڭ شۇجى ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ بۇ ئىشتىن خەۋەرسىز ئىكەنلىكىنى، ئەمما مائارىپ ئىدارىسىغا يىغىنغا بارغاندا سۇرۇشتۇرۇپ باقىدىغانلىقىنى ئېيتتى. جۇڭ شۇجىنىڭ قىزى جۇڭ پىڭمۇ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، يېزىغا چۈشمەي ئۆيىدە يېتىۋالغانىدى. بۇ توغرۇلۇق ئاممىنىڭ پىكرى كۆپ ئىدى. جۇڭ شۇجى «ئورنىغا شتاتقا كىرگۈزۈش» توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاڭلاپ بەكلا قىزىقىپ قالدى ھەم ناھايىتى تېزلا خەۋىرىنى ئالدى.

خۇشخەۋەر يەتكۈزگەنلىكى ئۈچۈن مىننەتدارچىلىقىنى بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن، جۇڭ شۇجى مائارىپ ئىدارىسىدىن كېلىپلا بۇ ئىشتىن جىڭ چيۇنىڭ ئانىسىنى خەۋەرلەندۈرۈپ، مۇشۇنداق ھۆججەتنىڭ ھەقىقەتەن بارلىقىنى، كونكرېت قانداق ئىجرا قىلىش ھەرقايسى ئورۇنلارغا قاراشلىق ئىكەنلىكىنى دەپ كېلىپ، مەدەنىي ـ مائارىپ ئورۇنلىرى «ئورنىغا شتات كىرگۈزۈش» توغرىسىدىكى قانداق چارىنى يولغا قويىدۇ. ئاتا ـ ئانىسى ئوقۇتقۇچى بولسا، ئۇ ئىشتات بالىلىرىمۇ ئوقۇتقۇچى بولۇشى كېرەك دېگىلى بولامدۇ؟ دېگەن مەسىلىنى مىسال قىلىپ سۆزلىدى.

ــ جاڭ مۇئەللىم، ــ دېدى جۇڭ شۇجى، ــ خۇشخەۋەر يەتكۈزگەنلىكىڭىز

ئۇچۇن سىزگە كۆپ رەھمەت، مەن تېخى ئارام ئېلىش يېشىغا يەتمىدىم. بىراق، ئايالىم پات ئاردىدا ئارام ئېلىش يېشىغا يېتىدۇ. سالامەتلىكىمۇ تازا ياخشى ئەمەس. كېسەللىك سەۋەبىدىن خىزمەتتىن چېكىنگەن، دەپ رەسمىيەت ئۆتىسە بولىدۇ. مۇشۇ سەۋەب بىلەن ئۇنى خىزمەتتىن چېكىندۇرۇپ، ئورنىغا جۇڭ پىڭنى ئورۇنلاشتۇرغۇم بار. مېنىڭچە سىزمۇ شۇنداق قىلىڭ، جىڭ چېۋ شەھەردە قالسۇن. قىز بالا يېزىغا چۈشسە، ئادەم ھامان خاتىرجەم بولالمايدىكەن.

جىڭ چېۋنىڭ ئانىسى ئادەتتە چىرايىغا تىكىلىپ قاراشتىن ئەيمىنىدىغان جۇڭ شۇجىنىڭمۇ قىزى يېزىغا چۈشۈپ كەتسە تازا خاتىرجەم بولالمايدىغانلىقىنى ئەسلا ئويلىمىغانىدى. ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ھەممىسى بالا ئىشقىدا كۆيىدۇ ـ دە.

جۇڭ شۇجىنىڭ گېپىنىڭ ئۇرانىدىن جىڭ چېۋنىڭ ئانىسى ناۋادا كېسەللىك سەۋەبىدىن خىزمەتتىن چېكىنسە، ئورنىغا جىڭ چېۋنى ئورۇنلاشتۇرغىلى بولىدىغانلىقىنى پەملىدى. ئۇ ئۈستى ـ ئۈستىگە رەھمەت ھەشقالالا ئېيتىپ، ئاندىن خوشلاشتى. ئانىسى بۇ خەۋەرنى جىڭ چېۋغا دېگەچ، يېقىن يىللاردىن بېرى دەككە ـ دۈككىگە چۈشۈپ قالغان يۈرىكىنىڭ بىر پارچىسىنىڭ ئاز ـ تولا جايىغا چۈشكەنلىكىنى، دەرھال كېسەللىك سەۋەبىدىن خىزمەتتىن چېكىنىش ئىلتىماسى يازىدىغانلىقىنى، ئورنىغا ئۇنى مۇئەللىم قىلىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئەمدى يېزىغا چۈشمەسلىكىنى بولىدىغانلىقىنى، مۇشۇ ئەھۋالنى كەتسە، يۈرىكىنىڭ قالغان پارچىسىنىڭمۇ جايىغا چۈشىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ـــ ئورنۇڭنى بەرسەڭ ئاكامغا بەرگىن، ئۇ يېزىغا چۈشكىلى شۇنچە يىل بولدى. جاپانىمۇ ھارغۇچە تارتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاكام يېزىدا بولغاچقا، يامىنىڭ ئۆيىدىكىلىرى ئۇلارنىڭ ئىشىغا قارشى چىقىۋاتىدۇ. ئاكام شەھەرگە قايتىپ كەلسە، ئۇ چاغدا ھېچقانداق ئىش بولمايدۇ، ـــ دېدى جىڭ چېۋ.

جىڭ چېۋ بۇ ئىشنى يامىنغا دېدى. يامىن:

ـــ ئەجەپ ياخشى بولغۇدەك. ئاكىڭىز ئىككىمىز ئاخىرى جەم بولىدىغان بولدۇق.

ئۆيىدىكىلەرمۇ ئالدىمىزنى توساپ قويمايدۇ، ــ دەپ قالتىس خۇش بولۇپ كەتتى. يامىن دەرھال خەت يېزىپ، جىڭ چيۈنىڭ ئاكىسىنى بۇ ئىشتىن ۋاقىپلاندۇردى. لېكىن ئاكىسى:

ــ يېزىدا شۇنچە ئۇزۇن تۇرۇپتىمەن. ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىنغۇچە تۇرۇپ باقاي، يېزىدا شۇنچە يىلدىن بېرى تۇرۇپ، ئورنىغا شتاتقا كىرگۈزۈلگەن سانىنى مەن ئېلىۋالسام تازا مۇۋاپىق بولمايدۇ. بۇ پۇرسەتنى جىڭ چيۈغا بەرگەن تۇزۇك، ئۇ يېزىغا چۈشمىسۇن، ــ دەپ قوشۇلمىدى.

جىڭ چيۈنىڭ ئانىسى جىڭ چيۈنىڭ يېزىغا چۈشۈشىگە قەتئىي قارشى تۇردى، ئۇنى داۋاملىق قار باساتتى. چۈشىدە، جىڭ چيۈغا بىر ئىش بوپتۇدەك، ئۇ جىڭ چيۈنى كۆرگىلى يېزىغا بېرىپتۇدەك، قارىسا جىڭ چيۈ بىر دۆۋە پاخالنىڭ ئارىسىدا چاچلىرى چۈۋۈلغان ھالەتتە ھاڭۋېقىپ قاراپ يانتۇدەك، ئۇنىڭدىن «نېمە بولدى ساڭا؟ دېگىن، زادى نېمە ئىش بولدى؟» دەپ سوراۋاتقۇدەك، جىڭ چيۈ ئۇنىسىز يىغلاپ گەپ قىلالمايۋاتقۇدەك، ئۇ بولغان ئىشنى پەملەپ بوپتۇدەك. ئانىسى بۇ چۈشىنى جىڭ چيۈغا دەپ بەردى. جىڭ چيۈ ئانىسىنىڭ چۈشىدە ئۆزىگە نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلمىگەن بولسىمۇ، بىراق، ھېلىقى زىيالىي قىزلارغا ئوخشاش دەپسەندە قىلىنغانلىقىنى پەرەز قىلدى.

ــ مەن سېنى يېزىغا ھەرگىز ئەۋەتمەيمەن، ــ دەيتتى ئانىسى، ــ سەن تېخى ياش، قىزلارنىڭ يېزىدا قانداق خەتەرلىك ئىشلارغا يولۇقىدىغانلىقىنى بىلمەيسەن. قەدىمدىن تارتىپ ساھىبجامالالارنىڭ تەلىيى كاج بولۇپ كەلگەن. مەكتەپتە تالاي ساۋاقداشلىرىڭ پېيىڭگە چۈشۈپ، سېنى ئاۋارە قىلدى. يېزىغا چۈشسەڭ ساڭا ئارامچىلىق بارمۇ؟

25

جىگ چىۈنىگ باشتىن - ئاياق قارشى تۇرۇشى بىلەن، ئانىسى ئۆزىنىگ ئورنىغا جىگ شىننى ئورۇنلاشتۇرۇپ بېرىشنى مەكتەپكە دېدى. ئەمما مەكتەپ جىگ شىن پەقەت تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزگەن، ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشقا مۇۋاپىق ئەمەس، جىگ چىۈ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۇرگەن، ئەخلاقى، ئەقلى ۋە جىسمانىي جەھەتتىن تەگ يېتىلگەن، ئوقۇتقۇچى بولۇشقا لايىق، ئانىسىنىگ ئورنىغا جىگ چىۈ ئىشتاتقا كىرگۈزۈلسە بولىدۇ، دەپ قارىدى. مەكتەپ يەنە جىگ چىۈنىگ ئانىسىغا، جىگ شىننى ئىشتاتقا كىرگۈزۈش ئۈچۈن ئارام ئېلىشقا چىقماقچى بولسا، ئىلتىماسى تەستىقلانمايدىغانلىقىنى تەكىتلەپ قويدى. ئانىسى مەكتەپنىگ ئويىنى جىگ چىۈغا دېدى. جىگ چىۈغا بۇنىڭدىن باشقا ئامالمۇ يوق ئىدى. بۇنداق پۇرسەتنى قاراپ تۇرۇپ قولدىن بېرىشكە بولاتتىمۇ؟ ئەمما ئۇ ئاكىسى ئۈچۈن ئازابلاندى. ئاكىسى ئۈچۈن باشقا بىر ئامالنىگ يولىنى قىلىش ئۈستىدە ئويلاندى. بۇ خەۋەرنى دەل ۋاقتىدا يەتكۈزگەنلىكى ئۈچۈن جىگ چىۈ ئىچىدە لاۋسەندىن خۇيمۇ مىننەتدار بولدى. بولمىسا، ئانىسى بۇ ئىشتىن خەۋەرسىز قالغان. پۇرسەتمۇ قولدىن كەتكەن بولاتتى. ئانىسىنىگ ئورنىغا ئىشتاتلىق بولىدىغانلىقىنى لاۋسەنگە شۇنداق دېگۈسى كەلدى. لېكىن قاناداق دېيىشىنى بىلمەيتتى. تېلېفون يوق، خەت يېزىشقىمۇ جۇرئەت قىلالمايتتى، يېنىغا بېرىشتىن تېخىمۇ قورقاتتى. پەقەت ئۆزىنى ئىزدەپ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرماقتىن باشقا ئامال يوق ئىدى. لاۋسەن پارتىيەگە ئىرادە بىلدۇرگەندەك مەكتەپ پۈتتۇرگىچە ساقلايدىغانلىقى توغرىسىدا ئىرادە بىلدۇرگەندى. شۇڭا ئۇنىگ مەكتەپ پۈتتۇرۇشىنى ساقلاپ تۇراتتى. ئورنىغا ئىشتاتقا كىرگۈزۈش ئىشىغا ئالاقىدار

خەتنى چاڭقاڭدىن ئەۋەتكەندىن باشقا، لاۋسەن كېلىپ ئۇنى راستتىنلا ئاۋارە قىلمىدى.

جىك چىۋ ھازىر خۇددى لاۋسەن ئېيتقاندەك ئىشىق ئوتىدا كۆيۈپ كۈل بولۇپ كېتىۋاتاتتى. لاۋسەننى قەۋەت كۆرگۈسى كەلدى. لاۋسەنگە مۇناسىۋەتلىك بولغانلىكى نەرسىلەر كۆزىگە تولىمۇ ئىسسىق كۆرۈنۈپ كېتەتتى. بىرەرسىنى ئاغزىدىن «سەن»، «قېدىرىپ ـ چارلاش»، «A ئۆلكىسى»، «B شەھىرى»، «ھەربىي رايون» دېگەندەك گەپلەرنى ئاڭلىسا خۇددى لاۋسەننى دەۋاتقاندەك يۈرىكى دۈپۈلدەپ سوقۇپ كېتەتتى.

جىك چىۋ ئەزەلدىن لاۋسەننىك ئىسمىنى تىلغا ئېلىشتىن قورقاتتى. ئىچىدە دېيىشكىمۇ پېتىنالمايتتى. «سۇن» فامىلىك ياكى «جيەنشىن» ئىسىملىك بىرەرسىگە يېقىنچىلىق قىلىپ سالاتتى. سىنىپىدا، جاڭ جيەنشىن ئىسىملىك كۆرۈمسىز ھەم كەپسىز بىر ساۋاقدىشى بار ئىدى. چۈنكى ئۇنىڭ ئىسمى «جيەنشىن» بولغاچقا، ئۇنى سەۋەبسىزلا ياقتۇرۇپ قالدى. كۆچۈرۈۋېلىشى ئۈچۈن تاپشۇرۇق دەپتىرىنى نەچچە قېتىم بېرىپ تۇردى.

جىك چىۋ ئاككوردىيون ئۆگەنگىلى يا جياڭ مۇئەللىمنىڭ يېشىغا توشمىغان بالىسىنى كۆتۈرۈپ ئويناتقىلى يا بولمىسا كىيىم تىكىش ماشىنىسىدا ئىش قىلغىلى ئۇلارنىڭكىگە ھەر كۈنى باراتتى. بۇ مەقسەتلەرنىڭ ئىچىدە باشقا مەقسەت بارەك قىلاتتى. ئۇ بۇ مەقسەتنىڭ قانداق مەقسەت ئىكەنلىكى ئۈستىدە ئىنچىكە ئويلاشقا ئۆزىمۇ جۈرئەت قىلالمايتتى. جياڭ مۇئەللىمنىڭ ئۆيىگە بارغاندا، چېڭ دوختۇر ئۆيدە بولمىسا، ئۇ ئۆزىنى قويىدىغان جاي تاپالماي قالىدىغانلىقىنى بىلەتتى. چېڭ دوختۇر كەلگۈچە ساقلاپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ گويا بىر كۈنلۈك ۋەزىپىنى ئادا قىلىپ بولغاندەك خاتىرجەم ئۆيگە قايتاتتى. ئۇ چېڭ دوختۇر بىلەن پاراڭلىشىشنى ياكى دىدارلىشىشنى تەلەپ قىلمايتتى. پەقەت قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئاۋازىنى ئاڭلاپ كۆڭلى ئەمىن تاپاتتى. نېمە ئۈچۈن شۇنداق، بۇنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. گېپىنى ئاڭلىسا، ئاڭلىغۇسى كېلىپلا تۇراتتى. چۈنكى چېڭ دوختۇر ئورتاق تىل تەلەپپۇزىدا سۆزلەيتتى. K شەھىرىدىكىلەر كۈندىلىك تۇرمۇشتا ئورتاق تىل تەلەپپۇزىنى

ئىشلەتمەيتتى. جياڭ مۇئەللىم سىرتلاردا ئۇزۇن مەزگىل تۇرغاچقا، ئورتاق تىل تەلەپپۇزىدا ئۆلچەملىك سۆزلەيتتى. ئەمما K شەھىرىگە قايتىپ كېلىپ، دەرس ئۆتكەندە ئورتاق تىل تەلەپپۇزىدا، ئادەتتە K شەھىرىدىكىلەرنىڭ تەلەپپۇزىدا سۆزلەيتتى.

K شەھىرىدىكىلەر بەك قىتىغۇر ئىدى. يەرلىكلەردىن بىرەرسىنىڭ ئورتاق تىل تەلەپپۇزىدا سۆزلەۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالسا، خۇددى شۇ كىشى ياسالمىلىق قىلىۋاتقاندەك شۇ ھامان يەكلەيتتى ھەم قىلچە يۇز ـ خاتىرە قىلماستىن: «سەن K شەھىردە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن تۇرۇقلۇق ئورتاق تىل تەلەپپۇزىدا سۆزلەپ نېمە كەپتۇ ساڭا؟» دەپ ئۆڭەتتى. يەرلىكلەر سىرتتىن كەلگەنلەرگە يەنىلا كەڭ قورساق ئىدى. شۇڭا چېڭ دوختۇر يەرلىك تىلغا پىششىق بولسىمۇ، كۆپىنچە ۋاقىتلاردا يەنىلا ئورتاق تىل تەلەپپۇزىنى قوللىناتتى.

چېڭ دوختۇرنىڭ گېپى جىڭ چيۇنىڭ قۇلىقىغا يېقىملىق ئاڭلىناتتى. بەزىدە ئۇ ياندىكى ئۆيدە گەپ قىلىۋاتقان بولسا، جىڭ چيۇ قولىدىكى ئىشىنى تاشلاپ قويۇپ، ئاۋازىغا قۇلاق سالاتتى. شۇ چاغدا گويا ياندىكى ئۆيدە لاۋسەن گەپ قىلىۋاتقاندەك، بۇ ئۆي لاۋسەننىڭ ئۆيىدەك، ئۆزىنى لاۋسەننىڭ ئۆيىنىڭ ئادىمىدەك بىر خىل خاتا تۇيغۇغا كېلىپ قالاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ لاۋسەننىڭ ئۆيىنىڭ قانداق ئادىمى ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى. لاۋسەننىڭ ئاۋازىنى كۇندە ئاڭلاپ تۇرسا، قانداق ئادىمى بولسام مەيلىغۇ، دەيدىغان خىيال كاللىسىدا ئەكس ئېتەتتى.

چېڭ دوختۇرنىڭ ئۆيىگە باردىغان پۇرسەت كۆپ ئىدى. چۇنكى جياڭ مۇئەللىم ئۇنى داۋاملىق كىيىم تىكىپ بېرىشكە چاقىراتتى. دەسلەپتە ئوغلىغا بىر يۈڭ پوپايكا توقۇتتى. پوپايكا پۈتكەندىن كېيىن، جياڭ مۇئەللىم پوپايكا توقۇماقنىڭ تەسلىكىنى، نۇرغۇن ۋاقىت كېتىدىغانلىقىنى، دەپ پۇل تەڭلىدى. ئەمما جىڭ چيۇ، باشقىلارغا پوپايكا توقۇپ بېرىپ، ئۇلاردىن ئەزىلدىن پۇل ئېلىپ باقمىغانلىقىنى ئېيتىپ، پۇلنى ئالغىلى ئۇنىمىدى. جياڭ مۇئەللىم بازاردىن يېڭى ئالغان، ئەمما رەڭگى تولىمۇ

ئوچۇق، كىيىم تىكتۇرۇپ كىيسە ئۆزىگە تازا ماس كەلمەيدىغان بىر كىيىملىك رەختنى، بىرنەرسە تىكىپ كىيىك، دەپ جىك چىيۇغا بېرىۋېدى، جىك چىيۇ ئۇنىمۇ ئالمىدى. جياك مۇئەللىم جىك چىيۇنىك شاپائىتىگە جاۋاب قايتۇرۇشنىك باشقىچە بىر ئۇسۇلىنى ئويلاپ تاپتى. ئۇلارنىك ئۆيىدە كىيىم تىكىش ماشىنىسى بار ئىدى. ئۆزى ماشىنىدا كالتە ئىشتاندىن باشقا ھېچنېمە تىكەلمەيتتى. جىك چىيۇ بولسا كىيىم تىكەلەيتتى. لېكىن ئۇلارنىك ئۆيىدە كىيىم تىكىش ماشىنىسى بولمىغاچقا، ھەممە ئىش قولى بىلەن بولاتتى. جياك مۇئەللىم كىيىم تىكىش ماشىنىسى بىكار تۇرۇپ ئۇستىنى قېلىن بىر قەۋەت چاك بېسىپ كەتكەنلىكىنى، ئۆزىنىك ۋاقتى يوقلۇقىنى ھەم ئىشلىتەلمەيدىغانلىقىنى، ئىشلىتىلمەي تۇرۇۋەرسە دات بېسىپ كېتىدىغانلىقىنى دەپ جىك چىيۇنى ئۆيىگە كېلىپ كىيىم تىكىش ماشىنىنى ئۆگىنىۋېلىشقا دەۋەت قىلدى. جىك چىيۇنىك كىيىم تىكىش ماشىنىسىنى ئۆگىنىش خىيالى بار ئىدى. ساۋاقداشلىرىنىك ئۆيلىرىدە نەچچە قېتىم ئىشلىتىپ باققان بولسىمۇ بىراق بۇنداق پۇرسەت ئۇنىڭغا كۆپ نېسىپ بولمىدى. مانا ئەمدى جياك مۇئەللىم ئۇنى كىيىم تىكىش ماشىنىسىنى ئۆگىنىۋېلىشقا ئۇندەۋاتاتتى. بۇ ئۇنىك ئۈچۈن ئاسماندىن چەلپەك ياغقاندەك ئىش بولدى. ئۇ دائىم ئۆگەنگىلى بېرىپ، كىيىم تىكىش ماشىنىسىنى ناھايىتى تېزلا شىرىلدىتىپ ماڭدۇرالايدىغان ھالەتكە يەتتى. جياك مۇئەللىم نەچچە كىيىملىك رەخت ئېلىپ، ئۇنىڭغا ئانىسى بىلەن ئۆزىگە بىردىن قاپلىما چاپان، ئىككى ئوغلىغا بىردىن چاپان تىككۈزدى. جىك چىيۇ رەختنى كېسىپ تەييارلىۋېلىپ، ئاندىن تىكىپ پۈتكۈزدى. كىيىم ھەممىسگە دەل كەلدى.

ئۇ چاغلاردا جىك چىيۇنىك ئايالچە ۋە بالىلارنىك كىيىملىرىنى تىكىشكە، تىككەندىمۇ كوپتا، چاپان قاتارلىقلارنى تىكىدىغانغا كۆزى يېتەتتى. ئەرەنچە چاپاننىك يانچۇقى بىلەن ئەرەنچە ئىشتاننىك بېلى، يانچۇقىنى تىكمەك ئۇنىڭغا تەس تۇيۇلاتتى، شۇڭا بۇزۇپ قويۇشتىن قورقاتتى. جياك مۇئەللىم بىرمۇنچە رەخت ئەكېلىپ ئۆزىگە پاختىلىق چاپان بىلەن سوكنو كىيىم، چېك دوختۇغا جۇڭسەنفۇ بىلەن ئۇزۇن

ئىشتان تىكىپ، جىڭ چيۇنى ئۆزىنى سىناپ بېقىشقا دەۋەت قىلدى. ئۇ:

ــ تىكىپ بېقىڭ، بىرمۇنچە رەختنى ئەكەلدىم. ئىسراپ بولۇپ كەتمىسۇن، قورقماڭ، بۇزۇپ قويسىڭىزمۇ مەيلى، يامىنى كەلسە سۆكۈپ، چوڭ ئوغلۇمغا، چوڭ ئوغلۇمغا چىقمىسا كىچىك ئوغلۇمغا كىيىم قىلىپ بەرگۈدەك رەخت قالار. زايا بولۇپ كەتمەيدۇ، ــ دېدى. جىڭ چيۇ رەختنى يۇرەكلىك كېسىپ، تىكتى. كىيىملەر قولدىن يامان ئەمەس چىقتى.

نېمىشقىدۇر جىڭ چيۇ چېڭ دوختۇرنىڭ كىيىمىنى تىكىدىغان چاغدا ھەمىشە قىزىرىپ كېتەتتى. بىر قېتىم چېڭ دوختۇرغا ئىشتان تىكىشكە توغرا كەلدى. ئۇ ئىشتاننىڭ ئۈزۈنلۈقى بىلەن بەل ئايلانمىسىنى ۋە ئېغىنى ئۆلچىمەكچى بولدى. ئۇ مېتىرنى قولىغا ئېلىپ چېڭ دوختۇرنىڭ بېلىنىڭ ئايلانمىسىنى ئۆلچەشكە تەمشىلىۋىدى، چېڭ دوختۇر ئۆلچەشكە ئاسان بولسۇن، دەپ پوپايكىسىنى يۇقىرى كۆتەردى. كۆڭلىكى ئىشتىننىڭ ئىچىگە تىقىلىق ئىدى. بەدىنىنى ھەرگىزمۇ كۆرگىلى بولمايتتى. شۇنداقتىمۇ جىڭ چيۇ قورقۇپ كېتىپ، بىر يانغا ئۆتۈپ:

ــ بولدى، بولدى ئۆلچىمەي، كونا ئىشتانلىرىڭىزدىن بىرەرىنى تېپىپ، شۇنى ئۆلچەي، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ يەنە بىر قېتىم چېڭ دوختۇرغا سوكنو چاپان تىكىپ بەرمەكچى بولدى. رەخت ناھايىتى ئېسىل ئىدى. جىڭ چيۇ كونا كىيىملىرىدىن بىرنى تېپىپ ئۆلچەپ، شۇ بويىچە تىكىشتىن قورقتى بولغاي، ئامالسىزلىقتىن، چېڭ دوختۇرنى تۇرغۇزۇپ قويۇپ مۇرىسىنىڭ كەڭلىكىنى ۋە كۆكرەك ئايلانمىسىنى ئۆلچەشكە تەييارلاندى. ئۇ مېتىرنى ئىككى ئۇچىدىن تۇتۇپ، چېڭ دوختۇرنىڭ بېلىدىن تارتىپ كۆكرىكىنچە ئۆلچەپ، بەدىنىگە قولى تېگىپ كېتىشىدىن ئىمكان بار ئېھتىيات قىلدى. ئۇ مېتىرنىڭ ئىككى ئۇچىنى بىر يەرگە ئەكېلىپ، كۆكرەك بىلەن بەلنىڭ قانچىلىك ئۇزۇنلۇقتا ئىكەنلىكىگە قاراپ باقماقچى بولۇپ تۇيۇقسىز تىنالماي قالدى. ئەسلى كۆزى چېڭ دوختۇرنىڭ كۆكرىكىگە توغرىلىنىپ قالغانىدى. لاۋسەننىڭ كۆكرىكىدىن

كېلىدىغان ئەرلەرنىڭ ھېلىقى ھىدى بۇرنىغا ئۇرۇلغاندەك بولدى. بېشى قېيىپ، كۆزى ئىمىر ـ چىمىر بولۇپ كەتتى ـ دە، ھالسىز ئاۋازدا:

ـــ يەنىلا بۇرۇنقى چاپانلىرىڭىزدىن بىرىنى ئۆلچەپ شۇ بويىچە تىكەي، ـــ دەپ يېـ نىدىن ئالدىراش نېرى كەتتى.

شۇنىڭدىن كېيىن، جىڭ چيۇ چېڭ دوختۇرنىڭ بويىنى ئۆلچەشتىن مۇمكىن قەدەر ئۆزىنى تارتىپ، كونا كىيىملىرىدىن بىرەرىنى تېپىپ، شۇنى ئۆلچەيدىغان بولدى. كىيىم پۈتتى، چېڭ دوختۇرغا كىيگۈزۈپ كۆرۈپ بېقىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى.

ئۇ چاغلاردا «دېچولياڭ» ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش خىمىيە تالالىق رەختلەر مودا بولغان چاغلار ئىدى. K شەھىرىدىكىلەر بۇنداق رەختلەرنى «يۇڭ رەخت» دەيتتى. بۇنداق رەختلەردىن تىكىلگەن كىيىملەر دەزمال سالسىلا ئەيۈەشكە كېلەتتى. ئاسان پۈرلاشمايتتى، كىيسە سېلىنىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە رەخت بېلىتى كەتمەيتتى. شۇڭا خىمىيە تالالىق رەختلەردىن ئىشتان ـ چاپان كىيىش K شەھىرىدە ئومۇملاشقا-
289 نىدى. خىمىيە تالالىق رەختلەردىن كىيىم تىكىش ئۇچۇن رەختنىڭ چۇرىسىنى تورلاتـ ماي بولمايتتى. جياڭ مۇئەللىم جېڭ چيۇ ھەر قېتىم رەختنى سىرتقا ئەپچىقىپ تورـ لىتىپ كېلىدىغانلىقىنى كۆرۈپ، تونۇشلىرىنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىق كونىراق رەخت تورلاش ماشىنىسىدىن بىرنى ئالدى. بۇ شۇ چاغدا ھەيران قالارلىق ئىش ئىدى. شۇ چاغلاردا بۇ ئارالدا كىيىم تىكىش ماشىنىسى بار ئائىلىلىكلەر كۆپ ئەمەس ئىدى. قىزلار ياتلىق بولغاندا تويلۇقىغا كىيىم تىكىش ماشىنىنى ئېلىشنى تەلەپ قىلاتتى. كىيىم تىكىش ماشىنىسى تويلۇقتا سېلىنىدىغان تۆت بۇيۇمنىڭ بىرسى ئىدى. قالغان ئۈچىسىنىڭ بىرسى ۋېلىسىپىت، بىرسى قول سائىتى، بىرسى رادىيو ئىدى. ھازىر جياڭ مۇئەللىمنىڭ ئۆيىدە كىيىم تىكىش ماشىنىسى بولۇپلا قالماي، رەخت تورلاش ماشىنىسىمۇ بار ئىدى. بۇ ئائىلىگە ئادەمنىڭ ئۆلگۈدەك ھەۋىسى كېلەتتى. جىڭ چيۇ مۇشۇ «زامانىۋى قوراللار» بىلەن خۇددى يولۋاسقا قانات چىققاندەك كىيىمـ

لەرنى ياخشى تىكىپ قولىدىن تېز چىقىراتتى.

جياڭ مۇئەللىم خىزمەتداشلىرى ۋە دوست ـ يارەنلىرىگە جىڭ چىۋنى تونۇشتۇرۇپ، كىيىملىرىنى ئۇنىڭغا تىكتۇرۇشنى ئېيتتى. خىزمەتداشلىرى ۋە دوست ـ يارەنلىرىدىن بىرەرسى يەكشەنبە كۈنى چۈشتىن ئاۋۋال جياڭ مۇئەللىمنىڭ ئۆيىگە كېلىپ جىڭ چىۋغا بويىنى ئۆلچىتەتتى. جىڭ چىۋ ئۇلارنىڭ بويىنى ئۆلچەپ، شۇ يەردىلا رەختنى كېسىپ، نەچچە سائەتنىڭ ئىچىدە كىيىمنى تىكىپ، تۇغمىنىڭ ئورنىنى ئېچىپ، تۇغمە بېكىتىپ، ئىگىسىنىڭ قولىغا بېرەتتى. جياڭ مۇئەللىمنىڭ خىزمەتدىشى ياكى دوستى كىيىمنى كىيىپ قايتاتتى. ساقلاپ تۇرۇپ بۇيرۇتمىنى ئېلىپ كېتىش دېگەن مۇشۇ ئىدى. ئۇ چاغلاردا كىيىم تىكىش دۇكانلىرى ئومۇملاشمىغان، كىيىمنىڭ مانچىسى رەختنىڭ پۇلىدىن ئۆرە ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇيرۇتما ئۇزۇندا پۈتۈپ چىقاتتى ۋە بەدەنگە توغرا كەلمەيدىغان ئىشلار يۈز بېرىپ قالاتتى. شۇڭا جىڭ چىۋنىڭ خېرىدارلىرى بارغانسېرى ئاۋۇپ كەتتى.

جياڭ مۇئەللىم جىڭ چىۋغا ئازراق بولسىمۇ، ئىش قوشۇپ ئىشلەش ھەققىنى ئېلىش كېرەكلىكىنى، مۇنتىزم تىككۇچىلەر ئالىدىغان ھەقتىن ئازراق تۆۋەن بولسا بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. جىڭ چىۋ: «سىزنىڭ كىيىم تىكىش ماشىنىڭىزنى ئىشلىتىپ، دوستلىرىڭىزغا كىيىم تىكىپ بەرگەن تۇرسام، ئۇلاردىن پۇل ئالسام قانداق بولىدۇ؟» دەپ ھەق ئالغىلى ئۇنىمىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ھەق ئالسا ئۇ «يەر ئاستى قارا دۇكان» ئاچقان بولۇپ قالاتتى، خەق بىلىپ قالسا چاتاقنىڭ چوڭى چىقاتتى. جياڭ مۇئەللىم بۇ پەرەزنى توغرا تاپتى. ئۇ جىڭ چىۋنى بىرەر بالاغا تىقىپ قويماسلىق ئۈچۈن، كىيىم تىكتۇرگەن بۇرادەرلىرىگە خالىغان نەرسىلەردىن ئاز ـ تولا ئالغاچ كېلىپ جىڭ چىۋغا ئۆز كۆڭلىنى بىلدۈرۈپ قويۇشنى دېدى. ئۇلار بىرنەچچە دەپتەر، نەچچە تال قەلەم، نەچچە تال تۇخۇم، نەچچە جىڭ گۈرۈچ، نەچچە جىڭ مېۋە قاتارلىق نەرسىلەرنى ئالغاچ كېلەتتى. ئىشقىلىپ ئەكەلمەيدىغان نەرسىسى يوق ئىدى. جياڭ مۇئەللىم ھېچنېمىنى سۈرۈشتۈرمەيلا ئەكەلگەن نەرسىلەرنى جىڭ چىۏنىڭ ئورنىدا قوبۇل

قىلاتتى. ئۇ «ئەكەلگەن سوۋغىنى قايتۇرۇشقا بولمايدۇ» غانلىقىنى، بۇ ئۇلارنىڭ ئۇنىڭغا ئېيتقان رەھمىتى ئىكەنلىكىنى، بىكارغا ئالمايدىغانلىقىنى، ئېلىش كېرەكلىكىنى دەيتتى. جىڭ چيۇ بىر قىسمىنى ئالاتتى، كۆپ بولسا، ئارتۇقىنى ئۆزىگە قايتۇرۇپ بېرەتتى.

بۇ ئەڭ ئاخىرقى ئوقۇش مەۋسۇمى ئىدى. شۇڭا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلارنى سانائەت ئۆگىنىشكە ۋە دېھقانچىلىقنى ئۆگىنىشكە تەشكىللىمىدى. ئوقۇغۇچىلار مەكتەپتە بولدى. جىڭ چيۇ ھەر يەكشەنبە كۈنى جياڭ مۇئەللىمنىڭ ئۆيىگە تىكىش ئىشى قىلغىلى باراتتى. بوش ۋاقتى بولسىلا جياڭ مۇئەللىمنىڭ ئۆيىگە بېرىپ تىككۈچىلىك قىلاتتى. ئۇلارنىڭ ئۆيىدە سوۋغا قىلىنغان يېمەكلىك ۋە بۇيۇملار ئۆكسۈپ قالمايتتى. ئانىسى ھەمىشە:

— ئۆيىمىزدە قازانمۇ - چۆمۈچمۇ ماي بولدى، — دەپ چاقچاق قىلىپ كۈلۈپ كېتەتتى.

جىڭ چيۇ جياڭ مۇئەللىمدىن چەكسىز مىننەتدار ئىدى. جياڭ مۇئەللىم ئۇنىڭغا:

— بۇ يەنىلا سىزنىڭ شاپائىتىڭىز ئەمەسمۇ؟ ماڭا نەچچە قۇر كىيىم تىكىپ بەردىڭىز، نەچچە قۇر پوپايكا توقۇپ بەردىڭىز، مانچىسى ئىقتىساد بولۇپ قالمىدىغۇ؟— دەيتتى.

5 - ئاي بولغاندا، چاڭفاڭ يەنە K شەھىرىگە كەلدى. ئۇبۇ قېتىم ناھايىتى چوڭ پارىلداق قەغەزگە قىپقىزىل ئېچىلغان بىرمۇنچە دولانا دەرىخى گۈلىنى ئوراپ ئەكەلگەنىدى. جىڭ چيۇ بۇ گۈللەرنى لاۋسەن چاڭفاڭدىن ئەۋەتكەنلىكىنى بىلدى. چاڭفاڭ ئۇنىڭغا قاراپ كۆزىنى قىسىپ قويدى. بىراق ئانىسى بىلەن سىڭلىسىنىڭ ئالدىدا ئارتۇق گەپ قىلىشقا جىڭ چيۇ ئوڭايسىزلاندى. ئۇ چاڭفاڭنى ئۆزىتىپ قويغاچ ئۇزۇن يوللۇق ئاپتوبوس بېكىتىگە بارغاندا ئاندىن:

— بۇ گۈللەرنى لاۋسەن مەندىن سىزگە ئەۋەتتى، — دېدى چاڭفاڭ.

— ئۇ ياخشى تۇرۇۋاتامدۇ؟

— ياخشى ئەمەس، — دېدى چاڭفاڭ چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ.

— نېمە... ئۇ ساقسىز بولۇپ قالدىمۇ... — دېدى جىك جيۇ. چاڭفاڭ ئۇنىڭ جىددىيلەشكەن ھالىتىنى كۆرۈپ:

— ئۇ ئىشىق ئوتىدا كۆيۈپ كۈل بولۇپ كەتتى. بەللى، بۇرۇنلا تېپىشۋاپتىكەن-سىلەر... ھەجەپ ماڭا دېمەپسىز! — دېدى.

— قالايمىقان گەپ قىلماڭ، — دېدى جىك چيۇ ئېتىراز بىلدۈرۈپ، — كىم بىلەن كىم تېپىشىپ قاپتۇ؟ مەن تېخى ئوقۇۋاتىمەن، بۇنداق ئىشلارغا نەدە چولا.

چاڭفاڭ ئېرەن قىلمىغان ھالدا:

— نېمىدىن قورقىسىز؟ مەن سىلەرنىڭ مەكتىپىڭلارنىڭ ئادىمى بولمىسام، نېمىدەپ مەندىن يوشۇرىسىز؟ لاۋسەنمۇ مەندىن يوشۇرمىدى. ئۇ سىزنى ھەقىقەتەن ياخشى كۆرىدۇ. سىزنى دەپ بولغۇسى ئايالىنى تاشلىۋەتتى، — دېدى.

جىك چيۇ چىرايىنى ئۆزگەرتمەستىن:

— بولغۇسى ئايالىنى مېنى دەپ تاشلىۋەتمىدى، ئۇلار بۇرۇنلا ئايرىلىپ كەتكەن، — دېدى.

— سىزنى دەپ بولغۇسى ئايالىنى تاشلىۋەتسە ياخشى ئەمەسمۇ؟ دېمەك، سىز ئۇنى مەپتۇن قىلىۋالغان.

— بۇنىڭ نەرى ياخشى؟ ئۇ مېنى دەپ بولغۇسى ئايالىنى تاشلىۋەتكەن بولسا، باشقىلارنى دەپ مېنىمۇ تاشلىۋېتىشى مۇمكىن.

— ئۇ سىزنى تاشلىۋەتمەيدۇ، — دېدى چاڭفاڭ سومكىسىدىن بىر پارچە خەت ئېلىپ پىخىلداپ كۈلگىنىچە، — كۆرۈشۈمگە ئىجازەت بەرسىڭىز خەتنى سىزگە بېرەي-مەن، بولمىسا خەتنى سىزگە بەرمەي ئېلىپ كېتىمەن ئۇ سىزنى خالىمايدىكەن، خېتىڭىزنى كۆرگۈسى يوق ئىكەن، دەپ ئۇنى تىرىكتۈرۈپ ئۆزىنى دەرياغا تاشلىۋالمىغان قىلىۋېتىمەن.

جىك چيۇ ھېچنېمە بولمىغان قىياپەتتە:

ــ خەنتىك ئاغزى ئوچۇق ئىكەن، ئېچىپ كۆرۈشنى بىلمىدىڭىزمۇ؟ ــ دېدى.

چاڭقاك ھار ئېلىپ:

ــ مېنى نېمە كۆرۈۋاتىسىز؟ خەق خەتنى ماڭا ئاغزىنى ئەتمەي بەردى. بۇ ئۇنىك ماڭا ئىشەنگىنى، مەن نېمىشقا خەقنىك خېتىنى ئوغرىلىقچە كۆرگۈدەكمەن؟ ــ دەپ خەتنى جىك چىۋىغا بەردى، ــ بولدىلا، كۆرگىلى قويمىغانىنى ئاز دەپ، بىرمۇنچە دەككە ئىشتىتتىم.

ــ ئاۋۋال مەن كۆرۈپ بولۇپ، ئەگەر مۇۋاپىق تاپسام سىز...

ــ بولدى بەس، ــ دەپ كۈلۈپ كەتتى چاڭقاك، ــ چاقچاق قىلىپ قويدۇم. ئۇنىك خېتىنى مەن كۆرۈپ نېمە قىلاي، «سۆيۈملۈك شاۋ چىۋ، سىزنى سېغىندىم، كېچە ـ كۈندۈز سېغىندىم» دەپ يازغاندۇ ھەقىچان...

جىك چىۋ تاقەت قىلىپ تۇرالماي خەتكە ئالدىراش كۆز يۈگۈرتۈپ چىقىپ، خەتنى قاتلاپ مىيقىدا كۈلۈپ چاڭقاڭغا:

293

ــ خاتا گەپ قىلدىڭىز، ئۇ سىز دېگەندەك يازماپتۇ، ــ دېدى.

شۇ كۈنى جىك چىۋ ئۆيگە يېنىپ كېلىپ، لاۋسەن ئەۋەتكەن گۈل بىلەن خەتنىك خۇشاللىقى ئۈستىگە بىر شۇم خەۋەر ئاڭلىدى. بۇ شۇم خەۋەرنى ئانىسى جۇك شۇجىدىن بايىلا ئاڭلىغانىدى. مائارىپ ئىدارىسى مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق، ئورنىغا ئىشاتقا كىرگۈزۈش، ئىشىغا ئاز ـ تولا ئۆزگەرتىش كىرگۈزگەنىدى. بۇ قېتىم مائارىپ سىستېمىسىدا خىزمەتتىن چېكىنىشكە تېگىشلىك دەپ قارالغانلار جەمئىي 20 دىن ئارتۇق ئادەم بولۇپ، بالىلىرىنى ئورنىغا ئىشتاتقا كىرگۈزۈش ئۈچۈن چېكىنگەنىدى. ئوقۇتقۇچى ۋە خىزمەتچىلەرنىك بالىلىرى بىلىم سەۋىيەسى بولغاچقا، ھەمىسىـ

نىڭ ئوقۇتقۇچى بولالىشى ناتايىن ئىدى. شۇڭا مائارىپ ئىدارىسى بۇ قېتىم ئورنىغا ئىشتاتقا كىرگۈزۈلگەن ئوقۇتقۇچى ۋە خىزمەتچىلەرنىڭ بالىلىرىنى بىردەك مەكتەپ ئاشخانىسىدا ئاشپەزلىك قىلىش توغرىسىدا قارار چىقارغانىدى.

26

جىگ چىۈنىگ ئانىسى ئارام ئېلىشقا چىقىش رەسمىيەتلىرىنى بېجىرىپ بولاي دېگەن چاغدا، جىگ چىۈنىگ مۇئەللىم بولماي، ئاشخانىدا ئىشلەيدىغانلىقىنى ئۇقۇپ، قان سىيىۋەتكىلى تاس قالدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئالدى بىلەن ھەرقانداق ئىشنىگ يامان تەرىپىنى ئويلاپ ئىدىيەدە تەييارلىق قىلىشقا ئادەتلەنگەن جىگ چىۈ ئۆزىنى ئانىسىدىن بەكرەك تۇتۇۋالدى. ئۇ بۇنداق ئىشلارغا دۇچ كەلگەندە ئۇنچىۋالا ھودۇقۇپ كەتمەيتتى.

ــ ئاشپەزلىك قىل دېسە، ئاشپەزلىك قىلغۇلۇق، ئوخشاشلا ئىنقىلابىي خىزمەت، ئوبدان ـ ناچار دەپ پەرقى يوق، ئاشپەزلىك قىلىش يېزىغا چۈشكەندىن ياخشى ئەمەسمۇ؟ ــ دېدى ئۇ.

ئانىسى خۇرسىنىپ تۇرۇپ:

ــ بۇلار ئىش بولدى، شۇنداق ئويلىمايمۇ ئامال يوق. بىراق ئەقىللىك ھەم ياراملىق قىزىمنىگ بىر ئۆمۈر ئوچاق بېشىدا پىرقىراپ يۈرۈيدىغانلىقىنى ئويلىسام، ئۆتۈم تېشىپ كەتكۈدەك بولۇپ كېتىدۇ، ــ دېدى.

جىگ چىۈ لاۋسەننىگ گېپىنى نەقىل كەلتۈرۈپ:

ــ ئارتۇقچە ئويلاپ، رېئاللىقتىن يىراقلاپ كەتمە، دۇنيا كۈندە ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. نەچچە يىل ئاشپەزلىك قىلىپ يۈرۈپ، باشقا خىزمەتكە ئالمىشۇبلىشىمۇ مۇمكىنغۇ! ــ دەپ ئانىسىنىگ كۆڭلىنى ياسىدى.

ــ يەنىلا قىزىمنىگ كۆڭلى ـ كۆكسى كەڭ ئىكەن. ھەرقانداق ئىشنى مەندىن ئەتراپلىق ئويلايدىكەن، ــ دېدى. ئانىسى. جىگ چىۈ ئىچىدە، تەقدىر ـ قىسمەت

شۇنداق تۇرسا، كۆڭۈل ـ كۆكسىنى كەڭ تۇتماي بولارمىدى، دەپ ئويلىدى.

تەتىل مەزگىلدە، جىڭ چيۈنىڭ ئانىسىنىڭ ئارام ئېلىشقا چىقىش رەسمىيىتى بېجىرىلىپ بولۇندى. لېكىن جىڭ چيۈنى ئورنىغا ئىشتاتقا كىرگۈزۈش ئىشى ھامان ھەل بولماي كېلىۋاتاتتى. مەكتەپ نېمىشقا كەينىگە تارتىدۇ، بۇنى بىلگىلى بولمايتتى. بۇ خەۋەرنى جىڭ چيۈدىن ئاڭلاپ، ئاندىن تۇتۇش قىلغان باشقا ساۋاقداشلار رەسمىيەتلەرنى ئۆتەپ بولدى. بۇ ئىشتىن ھەممىدىن ئاۋۇال خەۋەر تاپقان جىڭ چيۈنىڭ ئىشى تېخىچە بىر تەرەپ قىلىنمايۋاتاتتى. مۇشۇنداق ساقلاۋېرىپ بۇ ئىشقا چېچەك چىقىپ قېلىشتىن ئەنسىرىگەن ئانا ئامالسىزلىقتىن تىتىلداپ ھەدىسىلا جۇڭ شۇجىنىڭ يېنىغا چاپاتتى.

ــ مەكتەپ چىڭ تۇتتى. ماتېرىيالى ئاللىبۇرۇن يوللۇۋېتىلگەن. مائارىپ ئىدارىسىدىن تەستىقلىنىپ چۈشمەيۋاتىدۇ. مېنىڭچە ئۇلار، ھازىر تەتىل ۋاقتى، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ھېچقايسىسى مەكتەپتە يوق، ئاشپەزنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى؟ ئۇلار خىزمەتكە چۈشۈپلا نەچچە ئاي بىكار مائاش ئېلىپ ياتىدۇ، دەپ ئويلاۋاتسا كېرەك، ــ دېدى جۇڭ شۇجى.

9 ـ ئاي كېلىپ ئوقۇش باشلانمىغۇچە ئورنىغا ئىشتاتقا كىرگۈزۈلگەنلەرنىڭ خىزمەتكە ئورۇنلىشالمايدىغانلىقىنى مۆلچەرلەپ، جىڭ چيۈنىڭ ئانىسىنىڭ روھى چۈشۈپ كەتتى. جىڭ چيۈلارنىڭ ئائىلىسى بىراقلا ئېغىر موھتاجلىقتا قالدى. ئانىسى ئارام ئېلىشقا چىقىپلا مائاشى 28 يۈەنگە چۈشۈپ قالدى. جىڭ چيۈنىڭ ئىشتاتلىق بولۇش مەسىلىسى تېخىچە ھەل بولمىغاچقا، ئۇنىڭغا مائاش يوق ئىدى. ئانىسى بۇرۇن 45 يۈەن ئەتراپىدا مائاش ئالاتتى. شۇ پۈلمۇ بىر ئۆيلۈك ئادەمنىڭ تىرىكچىلىكىگە ئارانلا يېتەتتى. ھازىر مائاش 40 پىرسەنت ئەتراپىدا كېمەيىپ كېتىپ، بىر ئۆيلۈك ئادەم تەس كۈنگە قالدى. شۇنىڭ بىلەن جىڭ چيۈ يەنە كۈنلۈك ئىشلىمەكچى بولدى. جىڭ چيۈنىڭ ئانىسىنىڭ ئورنىغا ئىشتاتلىق بولۇش ئىشى گەرچە يېپىق قازان پېتى تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، ئۇ باشقىلارنىڭ نەزىرىدە، ئوقۇتقۇچى

بولۇپ بولغان، تۇتاملاپ پۇل تېپىۋاتقان، دەپ قارىلاتتى. بۇرۇن ئۆزى بىلەن مۇناسىۋىتى ناھايىتى ياخشى بىرمۇنچە ساۋاقداشلىرى ئۇنىڭغا سالقىن قارايدىغان، ئىلگىرى خەيرىخاھلىق قىلغانلار ئەزەلدىن پېشانىسى ئوچۇق تۇرۇقلۇق يەنىمۇ ئوچۇق بولۇپ كېتىۋاتقانلارغا ھەسەت قىلغاندەك ئۇنىڭغا ھەسەت قىلىدىغان بولۇپ قالدى.

جۇڭ شۇجى جىڭ چيۇنىڭ ئانىسىغا نەچچە قېتىم:

ــ مۇشۇ مەزگىل ناھايىتى ھالقىلىق مەزگىل، جىڭ چيۇدىن ھەرگىز بىرەر سەۋەنلىك ئۆتۈلۈپ قالمىسۇن، ئۇنى ئىشتاتقا كىرگۈزسەك، نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ كۆزى قىزىرىپ كەتتى. ئالاھىدە ئېھتىيات قىلىڭلار، بولمىسا، بىزنىڭ خىزمەت قىلمىقىمىز تەسكە توختاپ كېتىدۇ، ــ دېدى.

جىڭ چيۇنىڭ ئانىسىنىڭ ئورنىغا ئىشتاتلىق بولغانلىقىنى لى مۇدىر بىلىپ بولغانىدى. ئانىسى جىڭ چيۇنى باشلاپ ئىش ئۇقۇشقىلى لى مۇدىرنىڭ ئۆيىگە بارغان كۈنى لى مۇدىر:

ــ جاڭ مۇئەللىم، بۇنداق دېسەم ئۆزىڭىزگە ئېلىپ كەتمەڭ، پۇل دېگەن نەرسىنى تاپقانسېرى تاپقۇسى كېلىدۇ. ئاز يەپ، ئاسان تىرىلگەن ياخشى. ھەممە يەرگە قول سوزغان بىلەن يېتىشىپ بولغىلى بولمايدۇ، ــ دېدى.

جىڭ چيۇنىڭ ئانىسى لى مۇدىرنىڭ بۇ گەپنى قانداق مەقسەتتە دەۋاتقانلىقىنى ئاڭقىرالماي ئوڭايسىزلىنىپ كېتىپ كۈلۈپ قويدى.

ــ جىڭ چيۇنى سىزنىڭ ئورنىڭىزغا مۇئەللىم بولىدىكەن دەپ ئاڭلايمەنغۇ؟ ئىش ئىزدەپ يەنە كەپتىغۇ؟ ــ بىزنىڭ بۇ تەۋەدە ئادەم كۆپ، ئىش ئاز. ئالدى بىلەن خىزمىتى يوق، پۇلغا موھتاجلارغا ئېتىبار بەرمەسەم بولمايدۇ، ــ دېدى يەنە لى مۇدىر.

جىڭ چيۇ شۇ ھامان ئېتىراز بىلدۈرۈپ:

ــ ئانام ئارام ئېلىشقا چىقتى. لېكىن مېنىڭ ئىشىم تېخىچە ھەل بولمىدى. شۇڭا كۈنمىز تەس بولۇپ قالدى. ھازىر ئەھۋالىمىز تېخىمۇ بەتتەر، چۈنكى ئانامنىڭ ماڭاشى چۈشۈپ كەتتى.

لى مۇدىر «ھە» دەۋېتىپ، ئاندىن:

ــ شۇنداقتىمۇ يېزىغا چۈشۈپ بىر مەزگىل چېنىقىپ، ئىشىڭىز ھەل بولغاندىن كېيىن خىزمەتكە چۈشسىڭىزمۇ كېچىكمەيتتىڭىز. شەھەردە يېتىۋېلىش ياخشى ئەمەس. سىزنى خىزمەتكە تونۇشتۇرۇپ قويسام، ئۇ چاغدا ناتوغرا ئىستىللارنى قوللىغان بولۇپ قالمامدىمەن؟ ــ دېدى.

ــ جىڭ چيۇ، لى مۇدىرنى ئاۋارە قىلماي، قايتىپ كېتەيلى، ــ دېدى ئانىسى جىڭ چيۇغا.

ــ ئانا، سەن كېتىپ تۇرغىن، ــ دەپ ئۇنىمىدى جىڭ چيۇ، ــ ئىش تېپىپ ئىشلىمىسەم، كۇنىمىزنى ئالالماي قالىمىز.

لى مۇدىر ئاۋازىنى سەل پەسەيتىپ:

ــ ساقلايمەن دېسىڭىز، مۇشۇ يەردە ساقلاڭ. ئىش تاپالمىشىڭىزغا ھەۋدە قىلالمايمەن، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ ئانىسىنى ماڭدۇرۇۋېتىپ، ئۆزى شۇ يەردە ساقلىدى. ئۇ ئۇدا ئىككى كۇن ساقلىدى. لى مۇدىرمۇ ئۇنى ئىشقا تونۇشتۇرمىدى. نىمكار ئالغىلى ئىككى قېتىم كەلگەن «ئا تەرەپ»كە ئىككىلا قېتىم جىڭ چيۇ يارىغان بولسىمۇ، لېكىن لى مۇدىر باشقا بىر ئادەمنى «ئا تەرەپ» كە زورمۇزور تېڭىپ ماڭدۇرۇۋەتتى. ئاندىن جىڭ چيۇغا:

ــ سىزنىڭ قىينىچىلىقىڭىز ۋاقىتلىق قىينىچىلىق، ھازىر بىرەرسىدىن ئازراق قەرز ئېلىپ تۇرۇڭ، مۇئەللىم بولغان چاغدا، بېرىۋەتسىڭىز بولىمىدىمۇ؟ ــ دەپ ئۆزىنىڭ توغرا قىلغانلىقىنى پەش قىلدى.

جىڭ چيۇ ئانىسىنىڭ ئورنىغا مۇئەللىم ئەمەس، ئاشپەز بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. لى مۇدىر نارازى بولغاندەك بېشىنى چايقاپ:

ــ جېنىڭىزنى قىينىماپ نېمە كەپتۇ سىزگە، ئاشپەز بولغاندىن يېزىغا چۈشكىنىڭىز ياخشى ئەمەسمۇ؟ يېزىدا نەچچە يىل تۇرۇپ، ئىشچىلىققا قوبۇل

قىلىنىپ كەلسىڭىز نېمىدېگەن ياخشى؟ ــ دېدى.

ئۇچىچى كۈنى ئەتىگەندە، جىڭ چيۇ يەنە لى مۇدىرنىڭ ئۆيىگە كېلىپ، مېھمانخانىدا ئىش كۈتۈپ ئولتۇردى. بىرەيلەننىڭ ئۇنىڭغا:

ــ جىڭ چيۇ، ئىش كۈتۈپ ئولتۇردىڭىزمۇ؟ ــ دېگىنىنى ئاڭلىدى.

جىڭ چيۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ قاراپ ھەيران بولغىنىدىن ۋاراقىرىۋەتكىلى تاس قالدى. ئالدىدا «كېلىن سىڭىل» تۇراتتى. ئۇ ماشرەك ھەربىي فورما كىيگەن، چاپىنى دەل كەلگەن بىلەن، ئىشتىنى چوڭ كېلىپ قالغان، ئىنچىكە بېلىگە تاسمىنى چىڭ تاقىغانىدى. مۇشۇنداق ئىسسىق كۈندە نېمىشقا بۇنداق قاتۇرۇپ كىيىنىۋالغانلىقىنى جىڭ چيۇ بىلمەي، تازا سىنچىلاپ قارىدى. ئۇ «كېلىن سىڭىل»نىڭ چاپىنىنىڭ ياقىسىدىكى بەلگىنى، شەپكىسىدىكى كاكارنى كۆرۈپ، ئۇچىسىدىكى كىيىمىنى ئەتەي كىيىمگەنلىكىنى چۈشەندى.

«كېلىن سىڭىل» قاش ـ كۆزىنى ئوينىتىپ:

ــ مەن ھەربىي سەپكە قاتناشتىم، ــ دېدى.

بويى بىر غېرىچ، سالامەتلىكى ياخشى ئەمەس تۇرۇپ، ئۇ ھەربىي سەپكە قانداق تاللانغاندۇ؟ بىرەر باشلىققا مۇھاپىزەتچى بولامدۇ ـ يە؟، جىڭ چيۇنىڭ كاللىسىدا شۇنداقراق خىيال ئەكس ئېتىپ، ئۇنىڭ گېپىگە ھەقىقەتەن ئىشەنگۈسى كەلمىدى. «كېلىن سىڭىل» مەكتەپتە ئەزەلدىن جىڭ چيۇغا يۈرەكلىك گەپ قىلالمايتتى. باشقىلار بىلەنمۇ تازا پاراڭلىشىپ كەتمەيتتى. ئۇ ھەقىقىي مۆرىمەس ئىدى. سىنىپتىكىلەرنىڭ تولىسى ئۇنىڭ سىنىپتا مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى ھېس قىلمايتتى. ھەربىي سەپكە قاتنىشىدىغانلىقى ئۇلارنىڭ خىيالىغىمۇ كىرىپ چىقمىغانىدى. بۇمۇ يېزىغا چۈشمەسلىكىنىڭ بىر ئامالى ئىدى. «كېلىن سىڭىل» جىڭ چيۇدىن:

ــ ئىش كۈتۈپ ئولتۇردىڭىزمۇ؟ ــ دەپ يەنە سورىدى. جىڭ چيۇ بېشىنى لىڭشىتتى. «كېلىن سىڭىل» يۈگۈرۈپ ئۆيىگە كىرىپ ئانىسىدىن:

ــ ئانا، جىڭ چيۇنى تېخىچە ئىشقا تونۇشتۇرماپسىزغۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

«كېلىن سىڭىل» نىڭ ئانىسى لى مۇدىر:

ــ ئۇنى نېمىدەپ ئىشقا تونۇشتۇرغۇدەكمەن؟ ھازىر ئىش ئاز، ئىش ئىزدەيدىغانلار كۆپ تۇرسا... ــ دېدى. «كېلىن سىڭىل»:

ــ ئۇنى تېزرەك ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇڭ. ئۇ ئىش كۈتۈپ ئولتۇرىدۇ، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ «كېلىن سىڭىل»نىڭ ئانىسى بىلەن پىچىرلىشىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدى. بىراق، نېمە دېيىشىۋاتقانلىقىنى ئېنىق ئاڭلىيالمىدى. ئۇ «كېلىن سىڭىل» دىن تولىمۇ مىننەتدار بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۇنىڭ ئالدىغا ھاجەتمەن بولۇپ كېلىپ قالغىنىدىن ئوڭايسىزلاندى.

بىركەمدە، لى مۇدىر ئۆيدىن چىقىپ:

ــ قەغەز زاۋۇتىدىكى ۋەن چاڭشىڭ كۈنلۈكچى ئالغىلى كەلگەنىدى، ئىش جاپالىقراق ئىكەن. شۇڭا سىزنى تونۇشتۇرمىغانىدىم. قەغەز زاۋۇتىغا بارامسىز، بارغىڭىز بولسا ھازىرلا بېرىڭ، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ قالتىس خۇش بولۇپ:

ــ بارىمەن، مەن جاپادىن قورقمايمەن، ماڭا بىر پارچە ئالاقە يېزىپ بېرەمسىز؟ ــ دېدى.

ــ ئالاقە كەتمەيدۇ، مېنى ئەۋەتتى دەڭ، ئىشەنمەيۋاتامسىز؟ ــ لى مۇدىر شۇنداق دەپ، ئۆزى ئىشى بىلەن بولۇپ كەتتى.

جىڭ چيۇ قەغەز زاۋۇتىنىڭ ئورنىنى بىلەتتى. ئەمما ۋەن چاڭشىڭ كىم، ئۇنى نەدىن تاپقىلى بولىدۇ، بىلمەيتتى. ئۇ لى مۇدىرنىڭ ئۆز ئىشى بىلەن بولۇپ كەتكەنلىكىنى، ئۇنىڭغا گەپ قىلغۇدەك ئەلپازىنىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ، ئاۋۋال بېرىپ كۆرۈپ باقماقچى بولدى. جىڭ چيۇ لى مۇدىرغا رەھمەت ئېيتىپ، قەغەز زاۋۇتى تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى. ئۇ يولدا كېتىۋېتىپ، بىرسىنىڭ كەينىدىن ۋېلىسىپىتلىك كېلىۋاتقانلىقىنى تۇيدى. يېنىغا كېلىپ چالغان قوڭغۇراق ئاۋازىنى ئاڭلىدى. ئۇ

يېنىغا بۇرۇلۇپ قاراپ «كېلىن سىڭىل» نى كۆردى. ئۇنىڭ كۆلۈپ تۇرغان چىرايى گۈلدەك ئېچىلىپ كەتكەندى.

ــ كەينىگە چىقىڭ، قەغەز زاۋۇتىغا ئاپىرىپ قويايلى، بارغۇچە خېلى ئۇزۇن ماڭىسىز، ــ دېدى ئۇ.

جىڭ چيۇ پوكاندەك قىزىرىپ كەتتى ـ دە:

ــ ياق، بولدى، بىردەمدە بارىمەن. سىز ئىشىڭىزنى قىلىۋېرىڭ، ــ دېدى كەينى ـ كەينىدىن.

«كېلىن سىڭىل» ۋېلىسىپىتىتىن چۈشمەي جىڭ چيۇ بىلەن قاتارلىشىپ كېتىۋېتىپ:

ــ چىقىۋېلىڭ، مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ بولدۇق، نېمىدىن قورقىمىز؟ ــ دېدى. جىڭ چيۇ يەنىلا ئۇنىمىدى. «كېلىن سىڭىل» نائىلاج ۋېلىسىپىتىتىن چۈشۈپ، بىللە ماڭدى. جىڭ چيۇغا يولدىن ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرنىڭ هەممىسى ئىككىسىگە قىزىقىش بىلەن قاراۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ، قورۇنۇپ كەتتى.

301

ــ سىز... ئىشىڭىزغا بېرىڭ، ئۆزۈم بېرىۋېرىمەن، ــ دېدى ئۇ.

ــ ۋەن چاڭشېڭنى نەدىن تاپقىلى بولىدۇ، بىلمەيسىز، مەن بىللە باراي، مەنمۇ يېقىندا هەربىي سەپكە كېتىمەن. بىز دېگەن ساۋاقداش، بىرنەچچە ئېغىز پاراڭلاشساق بولمامدىكەن؟ ــ دەپ مېڭىۋەردى.

جىڭ چيۇ « كېلىن سىڭىل» نى بۇرۇن تازا چۈشەنمىگەنلىكىنى بايقىدى. ئۇ سىنىپتىكى ئوغۇللارنىڭ بىرىنمۇ چۈشەنمەيتتى. ئۇنىڭ نەزىرىدە سىنىپتىكى ئوغۇللار ئويۇن قېپى، كەپسىز، هېچنېمىنى بىلمەيدۇ. بولۇپمۇ «كېلىن سىڭىل» غا ئوخشاش ئوغۇللار توك سويما ئىدى. ئەمما هەربىي سەپكە قاتناشقان ماۋۇ توك سويما ۋېلىسىپىتىنى يېتىلەپ پاراڭلاشقاچ كېتىۋېتىپ، ئۇنىڭ كۆزىنى ئېچىپ قويماقچى بولۇۋاتاتتى. جىڭ چيۇ كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا ئۇنىڭغا قاراپ بۇرۇتىنى كۆرۈپ، خۇددى بۇرۇتىنى بۇرۇن كۆرۈپ باقمىغاندەك هاڭ ـ تاڭ قالدى. هەربىي سەپكە

قاتناشقانلارنىڭ بۇرۇتىنى ئاساسىي قاتلام ئۆستۈرۈۋېتەمدۇ ـ نېمە؟

ئۇلار قەغەز زاۋۇتىغا كەلدى. «كېلىن سىڭىل» «ئا تەرەپ» بولغان ۋەن چاڭشېڭنى تېپىشىپ بەردى. ۋەن چاڭشېڭ دېگەن بۇ ئادەم بويىنىڭ ئېگىزلىكى بىر مېتىر 65 سانتىمېتىرمۇ چىقمايدىغان، ئورۇق ھەم ۋىجىك، دۈمچەكرەك كەلگەن، چىرايى بەڭگىنىڭ چىرايىدەك خۇنۇك، كۆزىنىڭ چاناقلىرىدا چاپاق قاينىاپ تۇرىدىغان، ئوتتۇرا ياشلارغا كىرىپ قالغان ئەر كىشى ئىدى. ئۇنىڭ ئىسمىدىن مەسخىرىلىك ھەم يۇمۇرلۇق ئالامەت چىقىپ تۇراتتى.

«كېلىن سىڭىل» ۋەن چاڭشېڭغا:

ــ ۋەن ئۇستام، بۇياق جىڭ چېۋ، مېنىڭ ساۋاقدىشىم بولىدۇ. ئۇنى مۇشۇ يەردە ئىشلىسۇن، دەپ ئانام ئەۋەتتى، كۆپرەك ئاتىدارچىلىق قىلىپ قويارسەن، ــ دېدى.

جىڭ چېۋ «كېلىن سىڭىل» نىڭ بۇيرۇق تەلەپپۇزىدىكى سۆزنىگە ھەيران بولۇپ تۇرغان چاغدا، ۋەن چاڭشېڭنىڭ «جىڭ چېۋ دېدىڭىزما؟ ئۇ جاڭ مۇئەللىمنىڭ قىزى ئەمەسمۇ؟» دېگەن گېپىنى ئاڭلىدى. ئاندىن ۋەن چاڭشېڭ جىڭ چېۋغا يۈزلىنىپ:

ــ مەن سىزنى تونۇيمەن. مەن ئانىڭىزنىڭ قولىدا ئوقۇغان. ئانىڭىز شۇ چاغدا ھەمىشە ماڭا ياخشى ئوقۇش كېرەكلىكىنى، ياخشى ئوقۇمىغان ئادەمنىڭ يارامسىز بولۇپ قالىدىغانلىقىنى دەيتتى. باشقىلارغا شۇنداق تەربىيە بېرىدىغان جاڭ مۇئەللىمنىڭ قىزىنىڭ ئوبدان ئوقۇماي كۈنلۈك ئىشلەيدىغان ھالغا چۈشۈپ قالغىنىنى قارىمامدىغان؟ ــ دېدى.

«كېلىن سىڭىل»:

ــ ئاغزىڭغا قاراپ گەپ قىل، جىڭ چېۋ بەك ياخشى ئوقۇغان. ئۇ ئانىسىنىڭ ئورنىغا ئىشتاتلىق مۇئەللىم بولۇش ئالدىدا، بىكار يۈرگۈچە ئىشلەي دەپ كەلدى، ــ دېدى.

ــ پاھ، بىر ئۆيلۈك ئادەمنىڭ ھەممىسى مۇئەللىم بولامدۇ ـ نېمە؟ بەللى، لېكىن ياخشى ئوقۇمىغان مەندەك بىر ئادەمنىڭ كۈنىمۇ ھەرھالدا ياخشى، ــ دېدى ۋەن

چاڭشىپكۇ.

جىگ چيۇ كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ راست دەيسىز، ئوقۇغانىنىگ نېمە پايدىسى؟ يەنىلا سىز نوچى ئىكەنسىز، بۇندىن كېيىن ماڭا كۆپرەك كۆڭۈل بۆلۈپ قويارسىز، ــ دېدى.

«كېلىن سىگىل» ۋەن چاڭشىپڭغا بىرمۇنچە گەپلەرنى تاپىلاپ قويۇپ، ئاندىن:

ــ مەن كەتتىم، دىققەت قىلىگ. ناۋادا ئىش ئېغىر كەلسە، ئانامغا دەگ، باشقا ئىشقا يۆتكەپ قويىدۇ، ــ دېدى.

جىگ چيۇ ئۇنىڭغا «رەھمەت» دېيىشتىن باشقا نېمە دېيىشنى بىلەلمىدى. «كېلىن سىگىل» يىراقلاپ كەتكەندىن كېيىن، ۋەن چاڭشىپگ ئۇنىڭدىن:

ــ ئۇ يىگىتىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ياق، ــ دېدى جىگ چيۇ.

ــ مەنمۇ شۇنداق ئويلىدىم. ئەگەر ئۇ يىگىتىڭىز بولسا، ئانىسى كۇنلۇكچى بولغىنىڭىزغا كۆزى قىيمىغان بولاتتى، ــ دېدى ۋەن چاڭشىپگ.

ئۇ جىگ چيۇنىگ باشتىن ـ ئايىقىغا بىرقۇر سەپسېلىپ قاراپ، ئاندىن: 303

ــ خاتىرجەم بولۇگ، ئانىڭىز ماڭا ئىلىم بەرگەن. سىزگە ھەرگىز ئۇۋال قىلمايمەن. ئېقىنىگ ئۇ قېتىمدىن ئازراق مال ئېلىپ قويغان، بۇگۈن مەن بىلەن بىللە شۇ مالنى ئالغىلى بارىسىز، ــ دېدى.

شۇ كۈنى جىگ چيۇ قول ھارۋىسىنى سۆرەپ، ۋەن چاڭشىپڭنىگ كەينىدىن مال يۆتكىگىلى ئېقىنىگ ئۇ قېتىغا ئۆتتى. ئۇ يولدا كېتىۋېتىپ جىگ چيۇغا كىتاب ئوقۇشقا ئامراق ئىكەنلىكىنى، كىتاب بېرىپ تۇرۇشنى، ئۇنى ساپلا يېنىگ ئىشلارغا سالمىغانلىقىنى دېدى. جىگ چيۇ ئۇنىگ گېپىنىگ تېگىدە نېمە گەپ بارلىقىنى بىلمەي، «ھە» دەپ قويۇپ مېڭىۋەردى. ئۇلار چۈشتىن كېيىن سائەت تۆتتە ئىشلىرىنى تۈگەتتى. ۋەن چاڭشىپگ جىگ چيۇنى ماختاپ، مال يۆتكەيدىغان ئىش يەنە چىقىپ قالسا ئۇنى ئېلىۋالمىغانلىقىنى ئېيتتى.

ــ زاۋۇتىمىزدىكىلەر يەكشەنبە كۈنى ئىشلىمەيدۇ. مەنمۇ يەكشەنبە كۈنى دەم ئالمەن. مەن بولمىسام، كۈنلۈكچىلەر ھۆرۈنلۈق قىلىدۇ. شۇڭا ئۇلارنىمۇ يەكشەنبە كۈنى قۇيۇۋەتتىم. ھەقمۇ بەرمەيمەن. قارىسام سىز ھۇرۇن ئەمەستەك قىلىسىز. سىزگە ئىش تېپىپ بېرەي، قىلامسىز؟

ــ ئەلۋەتتە قىلىمەن، ــ دېدى جىك چيۇ.

ــ ياخشى، ــ دېدى ۋە چاڭشېڭ، ــ ئەتە سىز قول ھارۋىسىنى سۆرەپ، 8 ـ پىرىستان ئەتراپىدىكى ھاراق زاۋۇتىغا بېرىپ، مەن بۇيرۇتۇپ قويغان نەچچە تاغار ئارزاڭنى ئەكېلىڭ، زاۋۇت چوشقىلارنى شۇنىڭدا باقىدۇ. بۇ مېنىڭ سىزگە قىلغان غەمخورلۇقۇم. باشقا كۈنلۈكچىلەر بىلىپ قالمىسۇن. ئۇلار مېنى سىزگە ئوڭ كۆزىدە قارايدۇ، دەپ قالىدۇ.

304

جىك چيۇ مىننەتدار بولۇپ يىغلىغۇدەك ھالەتكە يەتتى. بۇنىڭدىن ۋەن چاڭشېڭنىڭ غۇرۇرى ئاجايىپ قانائەت تاپقاندەك بولدى. ئۇ جىك چيۇنى ئۇچۇرۇپ:

ــ ئوڭلۇق ئىكەنلىكىڭىزنى بىرلا قاراپ بىلگەنىدىم. كىم ياخشى مۇئامىلە قىلىدۇ، كىم يامان كۆزىدە قارايدۇ، كۆڭلىڭىزدە سان بار ئىكەن، ــ دەپ يانچۇقىدىن ئىككىلىك قەغەزدىن ئىككىنى ئېلىپ، ــ ماۋۇ مال ئالىدىغان قەغەز، مۇشۇ قەغەز بىلەن مال ئالسىز. ماۋۇ تاماق بېلىتى. ئەتە مۇشۇ بېلەتنى كۆتۈرۈپ ئاشخانىغا كىرسىڭىز سىزگە يوغان جىڭمومىدىن ئىككىنى بېرىدۇ. بۇ سىزنىڭ چۈشلۈك تامىقىڭىز. مالنى ئەتە چۈشتىن كېيىن سائەت بەشتىن بۇرۇن ئاشخانىغا تاپشۇرىسىز، ــ دېدى.

ئەتىسى ئەتىگەندە، جىك چيۇ ئورنىدىن سەھەر تۇرۇپ، قەغەز زاۋۇتىغا بېرىپ، قول ھارۋا بىلەن ئىككى جىڭمومىنى ئېلىپ 8 ـ پىرىستانغا قاراپ يولغا چىقتى. 8 ـ پىرىستان ئېقىنىنىڭ ئۇ تەرىپىدە ئىدى. ئارىلىقى ئون نەچچە چاقىرىم چىقاتتى. ئېقىنىنىڭ يۇقىرىسىدا مال يۆتكەش كېچىكى بار ئىدى. ھارۋىنى كېمىگە سالغىلى بولاتتى. ياز پەسلى بولغانلىقتىن، ئېقىن سۈيى كۆتۈرۈلۈپ، قىرغاق بىلەن تەڭلىشىپ

قالغاندى. ئېقىن بويىدىكى دۆڭگە يېقىن بارغىلى بولمايتتى. كېمىگە چىققاندا، دىققەت قىلمىسا، ئادەم ھارۋا بىلەنلا ئېقىنغا چۈشۈپ كېتەتتى.

جىلۋە چىۋە بۇ قېتىمقىغا ئوخشاش ئىشىكتىن چىققۇچە ئايىغىنى ئانىسىغا كۆرسىتىپ قويۇپ كۈنلۈك ئىش قىلغىلى ماڭدى. ئىشىكتىن چىقىپلا ئايىغىنى ئاياپ سىلىۋېتىپ، پۈتىغا كەش كىيىۋالدى. بۇگۈن ئۇ ئاكىسىنىڭ كونا كىيىملىرىنى كىيگەنىدى. ئۇچىسىدا «دېڭىز روھى» ماركىلىق مايكا، ياماق چۈشكەن ئۇزۇن ئىشتاننى كېيىپ ئۇزۇن دېسە ئۇزۇن ئەمەس، قىسقا دېسە قىسقا ئەمەس، تىزىغا كەلتۈرۈپ تىكىۋالغانىدى. ئۇ زامانلاردا قىزلار ئەرەنچە ئىشتانلارنى كىيمەيتتى. جىلۋە چىۋە ئەرەنچە ئىشتاننى ئۆزگەرتىپ ئايالچە قىلىۋالغانىدى.

ياز كۈنلىرى كۈن ناھايىتى ئىسسىپ كېتەتتى. جىلۋە چىۋە باشقىلار كۆرۈپ قالمىسۇن، دەپ چىغ قالپاقنى باستۇرۇپ كىيىدى. ئۇ ئىچىدە لۇ شۇنىنىڭ «كونا قالپاقنى كىيىپ چىرايىنى كۆرسەتمەي قاينىاق بازاردىن ئۆتۈش» دېگەن گېپىنى يادىلىدى. كەينىدىكى گەپنى يادىلاشتىن ئېرىندى. جىلۋە چىۋە ئېقىنىنىڭ ئۇ قېتىمقا چىقىپلا ھاجەتخانىغا كىرگۈسى كېپىكەتتى. بىر ئاممىۋى ھاجەتخانا تاپقانىدى، لېكىن ئامال بولمىدى، چۈنكى ھارۋىنى بىرەرسى ئەپكېتىپ قالسا، ھارۋىنىڭ پۇلىنى تۆلەپ بولالمايتتى. تىت ـ تىت بولۇپ تۇرغاندا، كەينىدىن بىرسىنىڭ:

ـــ كىرىۋېرىڭ، ھارۋىڭىزغا مەن قاراپ تۇرىمەن، ـــ دېگىنىنى ئاڭلىدى.

27

جىگ چىۋ كەينىگە ئۆرۈلمەي تۇرۇپمۇ گەپ قىلغان ئادەمنىڭ كىملىكى بىلدى. يۈزى «شاپپىدە» قىزاردى. ئۇ بالدۇر يا كېيىن كەلمەي، جىگ چىۋ مۇشكۈل ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغاندا كەلگەنىدى.

لاۋسەن جىگ چىۋنىڭ ئالدىغا كېلىپ ھارۋىنىڭ شوتىسىنى تۇتۇپ:

— كىرىۋېرىڭ، ھارۋىغا مەن قاراپ تۇرىمەن، — دېدى يەنە.

— نەگە كىرىمەن؟ — دەپ قىزىرىپ كەتتى جىگ چىۋ.

— سىز ھاجەتخانىغا كىرمەكچىغۇ؟ بېرىڭ، ھارۋىغا قاراپ تۇرىمەن. چاتاق يوق.

ئۇ ئاجايىپ ئۇڭايسىزلىنىپ كەتتى. ئۇ نېمىشقا بۇنداق ئوچۇق گەپ قىلىدۇ؟ ھاجەتخانىغا كىرىدىغانلىقىمنى بىلسىمۇ، بۇنداق توغرىدىن ـ توغرا دېمەسلىكى كېرەك ئىدىغۇ؟

— كىم مېنى ھاجەتخانىغا كىرىدۇ، دېدى سىزگە؟ — ئۇ شۇنداق دەپ لاۋسەنگە قارىدى.

لاۋسەن كالتە يەڭ ئاق كۆڭلەك كىيگەن، ئالدىنى ئەتمىگەنىدى. چۆرىسىگە كۆك زىغ ـ زىغ تۇتۇلغان ئاسما مايكىسى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. كۆڭلىكىنى ھەربىچە ئىشتانىنىڭ ئىچىگە تىقىۋالغانىدى. كالتە يەڭ كۆڭلەك كىيگىنىنى بىرنېچى رەت كۆرگەندەك ئۇنىڭغا ناھايىتى يېڭىلىق تۇيۇلۇپ كەتتى. تېرىسىنىڭ سۈتتەك ئاق ئىكەنلىكىنى بىردىنلا بايقاپ قالدى. بېلىكىنىڭ بېغىشىدىن ـ جەينىكىگىچە بولغان مۇسكۇللار تومپىيىپ چىققانىدى ھەم جەينىكىدىن ـ مۇرىسىگىچە بولغان جايدىن تۇم ئىدى. جىگ چىۋ ئەرلەرنىڭ بېلىكىنىڭ غەلىتە بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى.

— تۇنۇگۈندىن تارتىپ كەينىڭىزگە چۈشكەنىدىم. قارىسام، سىزنى بىر ھەربىي ئاكىڭىز قوغداپ ئېلىپ مېڭىپتۇ، سالام - سەھەت قىلىشقا پېتىنالمىدىم. ھەربىيلەرنىڭ تۇيۇ ئىشىغا بۇزغۇنچىلىق قىلغانلار بىردەك ئېغىر جازالىنىدۇ. ئېغىرراق بولسا، ئۆلۈم جازاسى بېرىلىدۇ، — دەپ پىخىلداپ كۈلدى لاۋسەن.

— مېنىڭ نەدىمۇ ھەربىي ئاكام بولسۇن؟ — دېدى جىڭ چيۇ ئېتىراز بىلدۈرۈپ، — ئۇ مېنىڭ ساۋاقدىشىم، مەن سىزگە دەپ بەرگەن ھېلىقى «كېلىن سىگنال» شۇ.

— ئوھوي، نام - شەرىپى مەشھۇر ھېلىقى «كېلىن سىگنال» شۇمۇ ھەربىي فورما كىيسە قالتىس سالاپەتلىك بولۇپ كېتىدىكەنە ئۇ، — دېدى لاۋسەن، — ھاجەتخانىغا كىرمەمسىز؟ كىرمىسىگىز ماڭايلى ئەمىسە؟

— نەگە بارىمىز؟ — دېدى ئۇ، — ھازىر ۋاقتىم يوق، مەن ئىش ئۈستىدە.

— مەنمۇ سىز بىلەن بىللە كۈنلۈك ئىشلەيمەن.

جىڭ چيۇ كۈلۈپ تۇرۇپ:

— مەن بىلەن بىللە كۈنلۈك ئىشلەمسىز؟ بەگزادىلەردەك ياسىنىۋېلىپ مەن بىلەن بىللە ھارۋا سۈرىسىگىز باشقىلارنىڭ زاڭلىق قىلىشىدىن قورقمامسىز؟ — دېدى.

— كىم زاڭلىق قىلىدۇ؟ كىمنى زاڭلىق قىلىدۇ؟ — لاۋسەن شۇنداق دەپ ئاق كۆڭلىكىنى سېلىپ، ئاسما مايكىسى بىلەن قالدى. ئاندىن ئىشتىنىنىڭ پۇشقىقىنى تۈرۈۋېتىپ، — بولدىمۇ؟، — دېدى ۋە جىڭ چيۇنىڭ يەنىلا بېشىنى چايقاپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، — مەكتەپنىمۇ پۈتتۈرۈپ بولدىڭىز، ئېقىنىڭ بۇ قېتىمدىكىلەرنىڭ ھېچقايسىسى سىزنى تونۇمايدۇ. مېنى ئۆزىڭىز بىلەن بىللە بارغىلى قويۇڭ، ھېلى بىكار يالغۇزلۇق تارتىپ قالىسىز، — دېدى ئۇ ئاخىرى يېلىنىپ.

جىڭ جيۇ لاۋسەنىڭ گېپىدىن تەسىرلىنىپ قالدى. ئۇزۇندىن بۇيان سېغىنىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئويلاپ، ئۇنى مۇشۇنداق يولغا سېلىپ قويۇشقا يۈرىكى چىدىمىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇگۈن كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمىدى. شەلپەردەك قىزىرىپ:

ــ مېنى بىردەم ساقلاڭ، ــ دېگىنىچە يۇگۈرۈپ ھاجەتخانىغا كىرىپ كەتتى. ھايال ئۆتمەي ھاجەتخانىدىن چىقىپ، ــ ماڭايلى، سەل تۇرۇپ ھېرىپ يىغلاپ كەتمىسىڭىزلا بولدىغۇ.

ــ قىزىق گەپ بولدى، ــ دېدى لاۋسەن، ــ ھارۋا سۆرەپ ھېرىپ كەتكەنگە يىغلامدىمەن؟ يىغلاپ باقمىغىنىمغا تالاي يىللار بولدى، ــ ئۇ جىڭ چيۈنىڭ ئاياغ كىيىمگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئايىغىنى سېلىپ ھارۋىغا تاشلاپ قويدى، ــ ھارۋىدا ئولتۇرۇڭ.

جىڭ چيۈ بىردەم ئۇنىماي تۇرۇۋالدى. لاۋسەن گېپىدىن يانمىغاندىن كېيىن جىڭ چيۈ ھارۋىغا چىقتى. لاۋسەن جىڭ چيۈنىڭ چىغ قالپىقىنى كىيىپ:

ــ يۈز ـ كۆزىڭىزنىلا ئەمەس، مۆرە ـ بىلەكلىرىڭىزنىمۇ ئاپتاپتىن ساقلايدۇ، ــ دەپ كالتە يەڭ ئاق كۆڭلىكىنى جىڭ چيۈنىڭ بېشىغا ئارتىپ قويدى، ئاندىن ھارۋىنى سۆرەپ مېڭىپ كەتتى.

جىڭ چيۈ ھارۋىدا لاۋسەنگە يول كۆرسىتىپ ئولتۇردى. لاۋسەن ھارۋىنى بىردەم سۆرەپ، كەينىگە ئۆرۈلۈپ جىڭ چيۈغا قاراپ:

ــ شۇغىنىسى كىيىملىرىم قىزىل بولماي قالدى، بولمىسا قول ھارۋىسىدا قىز كۆچۈرگەن بولاتتىم، سىز قىزىل ياغلىققا پۈركىنىپ ئولتۇرۇپ كەتكەن بولاتتىڭىز... ھە، ــ دېدى.

ــ بەللى، بەللى، قۇرۇق چاقماقتىن ئوت چىقىراي دەمسىز... ــ دېدى جىڭ چيۈ كالا ھارۋىسى ھەيدىكەندەك «چۇھ! چۇھ!» دەپ توۋلاپ.

لاۋسەن پىخىلداپ كۈلۈپ:

ــ كېلىن بولغۇچى، ئەلۋەتتە ئەرگە چىقىدۇ، ــ دەپ قەدىمىنى تېزلەتتى.

ئۇلار ھاراق زاۋۇتىغا كەلدى. جىڭ چيۈ بۇگۈن لاۋسەننىڭ يارەملەشكىلى كېلىپ ياخشى قىلغانلىقىنى، بولمىسا، بېشىنى تاشقا ئۇرغان بىلەنمۇ ئارزاڭنى يالغۇز ئېلىپ كېتەلمەيدىغانلىقىنى بىلدى. ئارزاڭ ناھايىتى چوڭقۇر كۆلچەكتە ئىدى.

ئۇنىڭ ئۇستىگە نەم ھەم قىزىق بولۇپ، تاغارغا قاچىلاپ ئەپچىقىشقا تۇغرا كېلەتتى. ھەربىر تاغار ئارزاڭ يۈز جىڭدىن ئارتۇق چىقاتتى. ھاراق زاۋۇتى دۆڭدە ئىدى. دۆڭ تىك، قۇرۇق ھارۇننى سۆرەپ چىقىشقىمۇ خېلى كۈچ كېتەتتى. يۈك قاچىلانغان ھارۇننى دۆڭدىن سىيرىلدۇرۇپ پەسكە ئېلىپ چۈشۈشكە ئادەمنىڭ كۆزى يەتمەيتتى. ئاۋايلىمىسا، ھارۋا ئاغدۇرۇلۇپ ئادەم ئۆلەتتى. لاۋسەن ھارۇننىڭ ئالدىنى ئېگىز، كەينىنى پەس قىلىپ، ھارۇننى ئىختىيارىغا قويۇپ بەردى. ئىككىسى ھېرىپ قارا تەرگە چۆمۈلۈپ كەتتى.

ئۇلار پەسكە چۈشتى. ئېقىن بويلاپ ئېلىنغان يول بىرقەدەر ياخشى ئىدى. بىرسى ئىچ ئات، بىرسى يان ئات بولۇپ ھارۇننى سۆرەپ ماڭدى. پاراڭ ـ پاراڭ بىلەن مېڭىپ، ئۆتكەن قېتىم كۆرۈشكەن ھېلىقى شىپاڭغا كېلىپ قالغانلىقىنى تۇيمايلا قالدى. لاۋسەن:

ــ ئازراق دەم ئالايلى. مالنى چۈشتىن كېيىن سائەت بەشكىچە يەتكۈزۈپ بەرسەم بولمىدۇ، دېگەنىدىڭىزغۇ؟ سائەت ئەمدى ئوندىن ئاشتى. بىردەم ئولتۇرايلى، ــ دېگەن تەكلىپنى بەردى.

ئىككىسى ھارۇننى شىپاڭنىڭ يېنىغا توختىتىپ قويۇپ، شىپاڭغا كىرىپ ھاردۇق ئالدى. ھاۋا بەك ئىسسىق ئىدى. جىڭ چىۋۇ ھېلىقى چىغ قالپاق بىلەن ئۆزىنى يەلپۈپ ئولتۇردى. لاۋسەن يۈگۈرۈپ بېرىپ، نەچچە تال چۈكا مۇز ئەكەلدى. ئىككىسى چوكا مۇز يېيىشتى.

ــ تۇنۇگۈن سىز بىلەن كوچا ئايلانغان ھېلىقى ئەر كىمۇ؟ ــ دەپ سوردى لاۋسەن ئۇنىڭدىن.

ــ كوچا ئايلانغىلى نەدە چولا، ــ دېدى جىڭ چىۋۇ، ــ ھارۋا سۆرەپ يۈرگىنىمنى كۆرمىدىڭىزمۇ؟ ئۇ دېگەن «ئا تەرەپ» ئىش بېشى، ئىسمى ۋە چاڭشېڭ.

ــ ئۇ ناچار ئادەمدەك قىلىدۇ. ياخشىسى ئۇنىڭ قولىدا ئىشلىمەڭ، ــ دەپ ئاگاھلاندۇردى لاۋسەن.

ــ ئۇنىڭ قولىدا ئىشلىمىسەم نەدە ئىشلەيمەن؟ بۇ ئىش ماڭا نۇرغۇن جاپا بەدىلىگە كەلگەن، ــ دېدى جىڭ چيۇ ھەيران بولۇپ، ــ ئۇنى نېمىشقا ناچار ئادەم دەيسىز؟ سىز يا ئۇنى تونۇمىسىڭىز...

لاۋسەن كۇلۇپ:

ــ ناچار ئادەملەرنى بىرلا قاراپ بىلىۋالغىلى بولىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن يالغۇز تۇرۇپ قالماڭ. ئۆيىگە ھەرگىز بېرىپ سالماڭ، ــ دېدى.

ــ ئۆيىگە بارمايمەن، كۇنلۇكچىلەر ساپلا كۇندۇزى ئىشلەيدۇ. ئۇ مېنى نېمە قىلالايتتى، ــ دېدى جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ كۆڭلىنى ياساپ.

لاۋسەن بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ:

ــ كۇپكۇندۇزدە سىزنى بىرنېمە قىلالامدۇ ئۇ؟ سىز ھەقىقەتەن بەك ساددا ئىكەنسىز. پۇرسەت تېپىپ ئۇنىڭغا يىگىتتىم ھەربىي قىسمىدا، شۇنىڭ بىلەن توي قىلىمەن. ئۇنىڭ قولىدىن پىچاق چۇشمەيدۇ، دەپ قويۇڭ، ناۋادا قىلىقسىزلىق قىلسا، ماڭا دەڭ، ــ دېدى.

ــ دېسەم نېمە قىلىپ بېرەرسىز؟

ــ بۇرنىنىڭ بېزىنى ئېلىپ قويىمەن، ــ لاۋسەن شۇنداق دەپ سۇمكىسىدىن ھەربىي خەنجىرىنى چىقىرىپ، ئويناپ ئولتۇردى.

ــ سىزنىڭ بۇنچىلىك قارام ئىكەنلىكىڭىزنى بىلمەپتىمەن، ــ دېدى جىڭ چيۇ كۇلۇپ.

لاۋسەن ئالمان ـ تالمان:

ــ قورقماڭ، سىزگە ھەرگىز قارامىلىق قىلمايمەن. ھېلىقى «ئا تەرەپ» كۆزۈمگە پەقەتلا سىغمىدى. تەلەتىدىن ئەسكىلىكى چىقىپ تۇرىدۇ. تۇنۇگۇن بىر كۇن كەينىڭلاردا يۇردۇم، سىزنى نەچچە قېتىم ئاگاھلاندۇرغۇم كېلىپ كەتتى. ئەمما سىلىكىپ سالارمىكىن دەپ قورقتۇم.

ــ ئىككىمىزنىڭ بىللە تۇرغانلىقىمىزنى خەق كۆرۇپ قالمىسۇن، مەكتەپنىڭ

پۈتتۈردۈم. لېكىن ئىشتاتلىق بولۇش ئىشىم تېخى ھەل بولغىنى يوق، مەكتەپتىكى بىرمۇنچىسىنىڭ كۆزى قىزىرىپ، مېنى جۇڭ شۇجىغا چاقچان ئوخشايدۇ. ئۇلار ئىككىمىزنىڭ ئىشىنى بىلىپ قالسا، مېنى يەنە چېقىشتۇرىدۇ. ئىشتاتلىق بولمىغان ئىشمۇ سۇغا چىلىشىدۇ.

لاۋسەن بېشىنى لىڭشىتىپ:

ــ بىلىمەن، شۇڭا يالغۇز تۇرغان چېغىڭىزدا سىزگە گەپ قىلىمەن، ــ دەپ بىردەم ئولتۇرۇپ، ئاندىن،ــ كۇن چۈش بولدى، بىرەر ئاشخانىغا كىرىپ تاماق يەيلى،ــ دېدى يەنە.

ــ مەن جىڭموما ئېلىۋالدىم، ئاشخانىغا ئۆزىڭىز بېرىڭ. مەن ھارۇنغا قارىغاچ مۇشۇ يەردە قالاي. ئارزاڭنىڭ پۇرىقى يامان، بىردەمدىلا پاشا ئولىشىپ كېتىدۇ. ھارۇننى خەقنىڭ ئاشخانىسىنىڭ ئالدىغا توختىتىپ قويساق ياخشى بولماس، ــ دېدى جىڭ چيۇ ئۇنمايي.

لاۋسەن بىردەم ئويلىنىپ:

ــ ماقۇل، يەيدىغان نەرسىلەرنى مۇشۇ يەرگە ئەكېلەي. مېنى مۇشۇ يەردە ساقلاڭ. «غىپپىدە» قېچىپ كەتمەڭ جۇمۇ، ھارۇننى يالغۇز تارتىپ ماڭسىز، ئېقىندىن ئۆتىدىغان پەيت بەك خەتەرلىك، ــ دېدى. لاۋسەن جىڭ چيۇنىڭ ماقۇل بولغانلىقىنى كۆرۈپ، يۈگۈرگەن پېتى يەيدىغان نەرسە ئالغىلى ماڭدى.

بىركەمدە، لاۋسەن بىرمۇنچە يەيدىغان نەرسە كۆتۈرۈپ كەلدى. قىزىل سۇ ئۇزۇش كىيىمىمۇ ئالغاچ كەلگەنىدى.

ــ تاماقنى يەپ بولۇپ، بىردەم ھاردۇق ئالايلى، ئاندىن دەريا بويىغا بېرىپ سۇ چۈمۈلەيلى، ھاۋا بەك ئىسسىپ كەتتى، تەرلەپ مىچىلداپ كەتتۇق، دەريا سۈيى ئادەمگە ئاجايىپ خۇش ياقىدۇ.

ــ سۇ ئۇزەلەيدىغانلىقىمنى قانداق بىلدىڭىز؟ ــ دەپ سورىدى جىڭ چيۇ لاۋسەندىن.

ــ ئارالنىڭ تۆت ئەترابى سۇ تۇرسا، سىز سۇ ئۇزەلمەمسىز؟ ئارالدىكىلەرنىڭ ھەممىسى سۇ ئۇزەلەيدۇ.

ــ ئۇغۇ شۇنداق، ــ دېدى جىڭ چيۇ ئالدىدىكى تاماققىمۇ قارىماي. سۇ ئۇزۇش كىيىمىنى قولىغا ئېلىپ كۆرۈپ، كىيىم تۇتاش ئىدى. ئۇستى ئاسما مايكىغا، ئاستى ئۇچبۇرجەك كالتە ئىشتانغا ئوخشايتتى. بۇ ئەڭ قەدىمىي ھەم ئەڭ كونىچە سۇ ئۇزۇش كىيىمى ئىدى. بىراق جىڭ چيۇنىڭ ئۆزىمۇ، ئۇنىڭ تونۇش ـ بىلىشلىرىمۇ بۇنداق سۇ ئۇزۇش كىيىمىنى كىيىپ باقمىغانىدى. ئۇلار كالتە يەڭ تەنتەربىيە مايكىسى، تىزىدا كالتە ئىشتان بىلەن سۇغا چۆمۈلەتتى.

ــ بۇنى قانداق كىيگىلى بولىدۇ؟ ــ دەپ قىزىرىپ كەتتى جىڭ چيۇ.

لاۋسەن يەۋاتقان تامىقىنى قويۇپ قويۇپ، سۇ ئۇزۇش كىيىمىنى قولىغا ئېلىپ، قانداق كىيىش كېرەكلىكىنى ئۇنىڭغا ئۆگەتتى. بۇ ئاستى تەرەپتىن ئۇستىگە تارتىپ كىيىدىغان سۇ ئۇزۇش كىيىمى ئىدى. 312

ــ قانداق كىيىشنى بىلمەن، ــ دېدى جىڭ چيۇ، ــ لېكىن نېمىدېگەن ئۇيات.

جىڭ چيۇ ئادەتتە تىزىدا كالتە ئىشتان كىيىپ، ئاسما مايكا شەكىللىك باغرىداق تاقايتتى. ئۇ ھېچقاچان ئۇچبۇرجەك كالتە ئىشتان، تاسمىغا ئوخشاش باغرىداق تاقاپ باققان ئەمەس كۆكسى بىلەن دۇمبىسى ئوچۇق قالىدىغان سۇ ئۇزۇش كىيىمى كىيسە، نومۇس قىلىپ ئۆلۈپ كەتكۈدەك بولۇپ كەتكەن بولاتتى. ئۆزىگە يوتىسى يوغان، كۆكسى چوڭ بىلىنەتتى. ئۇ يوشۇرۇپ بولالماي ئاۋارە ئىدى.

ــ مەندىن سوراپمۇ قويماستىن، ــ دېدى جىڭ چيۇ لاۋسەنگە، ــ سۇ ئۇزۇش كىيىمى ئاپسىز، قايتۇرۇۋەتكىلى بولارمۇ؟

ــ نېمىدەپ قايتۇرۇۋېتىمىز؟ ــ دېدى لاۋسەن، ــ ئىلگىرى قىزلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇنداق سۇ ئۇزۇش كىيىمى كىيەتتى، K شەھىرىدىكى قىزلارمۇ مۇشۇنى كىيىدىغان بولۇپ كەتتى، بولمىسا نېمىدەپ ساتىدۇ؟

ئىككىسى تامىقىنى يەپ بولۇپ، ئازراق ئارام ئالدى. لاۋسەن جىڭ چيۇنى يېقىن

ئەتراپتىكى ھاجەتخانىغا كىرىپ، سۇ ئۇزۇش كىيىمىنى ئالماشتۇرۇشقا دەۋەت قىلدى. جىگ چىۋ سۇ ئۇزۇش كىيىمىنى كىيىشكە جۇرئەت قىلالمىدى. لېكىن ئوتتەك سۇ چۆمۈلگۈسى بار ئىدى. لاۋسەننىڭ خېلى بىر ۋاقىت دەۋەت قىلىشى بىلەن، ئۇ سۇ ئۇزۇش كىيىمىنى كىيىپ كۆرۈپ باقماقچى بولدى. ئۇ كۆڭلىدە: سۇ ئۇزۇش كىيىمىنىڭ ئۈستىگە كۆڭلىكىم بىلەن ئىشتىنىمنى كىيىپ، دەريا بويىغا بارغاندا، لاۋسەن كەينىنى قىلىپ تۇرسا، سىرتقى كىيىملىرىمنى سېلىۋېتىپ، سۇغا چۈشۈۋالمامدىم، دەپ ئويلىدى. دەريا سۈيى دۇغ ئىدى. لاۋسەن ئۇنىڭ سۇ ئۇزۇش كىيىمى بىلەن تۇرغان قىياپىتىنى كۆرەلمەيتتى. جىگ چىۋ شۇ ئوي بىلەن ھاجەتخانىغا كىرىپ ئىچىگە سۇ ئۇزۇش كىيىمى، ئۈستىگە ئۆزىنىڭ كىيىملىرىنى كىيىپ ھاجەتخانىدىن چىقتى.

ئىككىسى ھارۇنى بىللە سۆرەپ، ئېقىن لېۋىگە كەلدى. بۇ يەردە سۇ چۆمۈلۈۋېتىپ، ھارۇنغا كۆز ـ قۇلاق بولغىلى بولاتتى. بولمىسا بىرەرسى ھارۇنى ئېپقېچىپ كېتەتتى. جىگ چىۋ لاۋسەننى سۇغا باشتا چۈشۈشكە بۇيرىدى. لاۋسەن كۇلۇپ تۇرۇپ بويسۇندى. ئۇ ئاسما مايكىسى بىلەن ئىشتىنىنى سېلىپ، تىزىدا كالتە ئىشتىنى بىلەن، ئېقىن قىرىدىن پەسلەپ، سۇغا چۈشتى. ئۇ سۇدا ئىككى قەدەم مېڭىپ، كەينىگە ئۆرۈلۈپ:

313

ــ چاققان چۈشۈڭ، سۇ بەك خۇشياقىدىكەن، ــ دەپ توۋلىدى.

ــ ئالدىڭىزغا قاراپ تۇرۇڭ.

لاۋسەن ياۋاشلىق بىلەن كەينىگە ئۆرۈلدى. جىگ چىۋ ئالدىراش ئۈستىدىكى كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ، كۆكسى بىلەن كاسىنى تازا ياپالمىغان سۇ ئۇزۇش كىيىمىنىڭ چەت ـ چۆرىلىرىنى كۈچەپ تارتىشتۇرۇپ تۇزەشتۇردى. بىردەم تارتىپ بېقىپ، پايدىسىز ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، بولدى، قىلدى. ئۇ ئېقىن قىرىدىن پەسلەپ سۇغا چۈشۈۋېتىپ، لاۋسەننىڭ ئۆزىگە قاراپ تۇرغانلىقىنى بايقاپ قالدى. لاۋسەننىڭ قايسى ۋاقىتتا ئۆزىگە ئالدىنى قىلىپ تۇرغانلىقىنى بىلمەي، چۆچۈپ،

تېڭىرقاپ قالدى.

ــ سىز... نېمىدەپ گېپىڭىزدە تۇرمايسىز، ــ دەپ ئېتىراز بىلدۈردى ئۇ.

جىڭ چېۋ لاۋسەننىڭ ئىتتىك كەينىگە ئۆرۈلگەنلىكىنى كۆرۈپ، سۈدا «شاققىدە» زوڭزىيىپ ئولتۇرۇۋالدى. ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇچقاندەك ئالدىغا مېڭىپ، دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا قاراپ ئۈزدى، بىردەم ئۈزۈپ كەينىگە قارىدى. لاۋسەن ئۇنىڭ يېنىغا كەلمەي جايىدا تۇراتتى. ئۇنىڭ نېمە ئويۇن ئويناۋاتقانلىقىنى بىلمەي، يەنە كەينىگە يېنىپ، ئۇ تۇرۇۋاتقان يەردىن ئانچە يىراق بولمىغان يەرگە بېرىپ تۇردى. سۇ ئۇنىڭ كۆكسىگە چىققانىدى. جىڭ چېۋ لاۋ سەندىن:

ــ قاراپ تۇرىسىزغۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

لاۋسەن دۈدۈقلاپ:

ــ سىز ئالدىدا ئۈزۈپ كېتىۋېرىڭ، كەينىڭىزدىن قوغلاي، ــ دېدى.

جىڭ چېۋ كەينىگە ئۆرۈلۈپ، دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا قاراپ بىردەم ئۈزۈپ، كەينىگە ئۆرۈلۈپ يەنە ئۇنىڭغا قارىدى. لاۋسەن جايىدا قىمىر قىلماي تۇراتتى. جىڭ چېۋ ئىچىدە، ئۇ سۇ ئۈزۈشنى بىلمەمدۇ ـ نېمە؟ دەريانىڭ چوڭقۇرراقىېرىگە بېرىشتىن قورقىدىغان ئوخشىمامدۇ؟ دەپ ئويلىدى. بۇ ئىش جىڭ چېۋغا قىزىق تۇيۇلۇپ كەتتى. ئۇ سۇ ئۈزۈشنى بىلمەسە، جىڭ چېۋنى سۇ ئۈزۈشكە بۇنچىۋالا قىزىقتۇرمىغان بولاتتى. جىڭ چېۋ يەنە كەينىگە قايتتى ۋە:

ــ سىز قورۇقلۇقتا ياشايدىغان ئۆردەكمۇ؟ ــ دەپ توۋلىدى.

لاۋسەن جاۋاب بەرمەي، كۈلگەن پېتى سۇدا ئولتۇراتتى. جىڭ چېۋ سۇنىڭ چوڭقۇر يېرىدە تۇرۇپ لاۋسەنگە گەپ قىلاتتى. بىر ھازادىن كېيىن لاۋسەن:

ــ بىز مۇسابىقە قىلايلى، ــ دېدى ـ دە، دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا قاراپ ئۈزۈپ كەتتى. جىڭ چېۋ ئۇنىڭ سۇ ئۈزۈشكە ئۇستا ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى. لاۋسەن غۇلاچ تاشلاپ، ئەتراپىغا سۇ چاچراتماي سۈدا ئەركىن ئۈزۈپ، بەك يىراقلاپ كەتتى. جىڭ چېۋ يېتىشۇالماقچى بولدى. ئەمما ئۇنىڭدەك تېز ئۈزەلمىگەچكە،

نائىلاج ئەگەشتى. لاۋسەن ئۇنىڭغا بەك يىراقلاپ كەتكەندەك تۇيۇلدى. ئۇ بايام دەريا ئوتتۇرىسىغا ئىككى قېتىم ئۇزۇپ بېرىپ كەلگەچكىمۇ، ئۆزىنى ناھايىتى ھېرىپ كەتكەندەك سەزدى بولغاي:

ــ مەن كەينىمگە ياندىم، ھالىم قالمىدى، ــ دېدى.

لاۋسەن تېزلا كەينىگە قايتتى. ئۇ جىڭ چيۇنىڭ يېنىغا كېلىپ:

ــ مەن قۇرۇقلۇقتا ياشايدىغان ئۆردەكمىكەنمەن؟ ــ دېدى ئۇنىڭغا.

ــ ئۇنداق ئەمەسكەنسىز، بايام نېمىشقا سۇدا ئولتۇرۇۋالدىڭىز؟

لاۋسەن كۈلۈپ:

ــ سەۋىيىڭىز قانچىلىك، كۆرۈپ باقاي دېدىم، ــ دېدى.

جىڭ چيۇنىڭ كاللىسىدا، ئۇ نېمىدېگەن ئەسكى، دېگەن خىيال ئەكس ئەتتى. لاۋسەن ئۇنىڭ ئۆزىگە ئوخشاش سۇ ئۈزەلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ، ئاندىن ماھارىتىنى ئىشقا سېلىپ، ئۇنى نومۇسقا قويدى. جىڭ چيۇ تۇيۇقسىز كەينىدىن كېلىپ، لاۋسەننىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ، ئۇنىڭغا ھاياش بولۇپ قىرغاقتا چىقىۋالماقچى بولدى. جىڭ چيۇ سۇنىڭ لەيلىتىش كۈچىگە تايىنىپ، ئۇنىڭ مۇرىسىگە يەڭگىل ئېسىلىپ، پۈتىنى ھەركەتلەندۈرۈپ بەرسە، لاۋسەنگە كۆپ ئېغىرلىق چۈشمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. لېكىن لاۋسەن بىردىنلا ئۆزىنى توختىتىپ، گەۋدىسىنى رۇسلاپ، سۇ دەسسەپ تۇرۇۋالدى. جىڭ چيۇ ئۆزىنى لاۋسەننىڭ دۇمبىسىگە پاقىدەك چاپلىشىپ تۇرۇۋالغاندەك سېزىپ، ئالدىراش قولىنى قويۇۋەتتى. ئىككىسى ئۈزۈپ قىرغاقتا باردى. لاۋسەن سۇدا ئولتۇردى. ئۇ سەل تىترەپ تۇراتتى.

ــ ھېرىپ كەتتىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سورىدى جىڭ چيۇ لاۋ سەندىن ئەنسىرەپ.

ــ ياق، ياق، سىز قىرغاقتا چىقىپ كىيىمىڭىزنى ئالماشتۇرۇۋېرىڭ، مەن ھايال ئۆتمەي چىقىمەن.

جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ چىرايىنىڭ ئەپ ئەمەسلىكىنى كۆرۈپ:

ــ پېيىڭىز تارتىشىپ قالدىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

لاۋسەن بېشىنى لىڭشىتىپ:

ــ تېزرەك قىرغاقتا چىقىڭ، دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا يەنە ئۇزۇپ بارغۇڭىز بارمۇ؟ــ دەپ ئۇنى ئالدىراتتى.

جىڭ چيۇ بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ:

ــ ئەمدى بولدى، ھارۋا سۈرىگۈدەك كۈچۈم قالسۇن، پېيىڭىز تارتىشىپ قالغان بولسا، سىزمۇ بولدى قىلىڭ، قايسى پۇتىڭىزنىڭ پېيى تارتىشىپ قالدى ئۇۋۇلاپ قويايمۇ؟ ــ دەپ ئۇلگە كۆرسىتىش ھەرىكىتىنى قىلغاچ، ياردەم قىلماقچى بولدى.

ــ مېنىڭ بىلەن كارىڭىز بولمىسۇن، كارىڭىز بولمىسۇن، ــ دەپ توۋلىدى لاۋسەن.

مۇئاملىسىدىن ئەجەپلەنگەن جىڭ چيۇ جايىدا تۇرۇپ ئۇنىڭدىن:

ــ زادى نېمە بولدىڭىز؟ ئاشقازىنىڭىز تارتىشىپ كېتىۋاتامدۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ ئۆزىگە تىكىلىپ قاراپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ سۇ ئۇزۇش كىيىمى بىلەن جايىدا ئۆرە تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئويلاپ، ئوپۇل ـ توپۇل سۇدا ئولتۇرۇۋالدى. كۆڭلىدىن ئۇ بايام يوتامنى كۆرۈپ قالدى، دېگەن خىيال كەچتى. لاۋسەننىڭ ھەجەپ يوتىسى يوغان ئىكەن، دەپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ:

ــ پۇتۇم بەك سەت، شۇنداقمۇ؟ ــ دەپ ئالدىغا ئۆتۈۋالدى.

لاۋسەن ئالمان ـ تالمان:

ــ ئاجايىپ چىرايلىقكەن، ئاجايىپ چىرايلىقكەن. قالايمىقان خىيالىلاردا بولماڭ، قىرغاقتا چىقىۋېرىڭ، ــ دېدى. جىڭ چيۇ قىرغاقتا ئاۋۇال چىقىشقا ئۇنىمىدى. چۈنكى قىرغاقتا ئاۋۇال چىقسا، لاۋسەن كەينىدىن قاراپ، سۇ ئۇزۇش كىيىمى ياپالمىغان كاسسىسىنى كۆرۈۋالاتتى. شۇڭا جىڭ چيۇ:

ــ قىرغاقتا سىز ئاۋۇال چىقىڭ، ــ دەپ تۇرۇۋالدى.

لاۋسەن ئەلەملىك كۈلۈپ:

ــ ماقۇل، كەينىڭىزنى قىلىپ تۇرۇڭ، ــ دېدى.

جىگ چىۋ كۈلكىسىدىن ئۆزىنى تۇتالماي:

ــ سىز يا قىز بالا بولمىسىڭىز، نېمىدەپ سىزگە كەينىمنى قىلىپ تۇرىمەن.

سەت پۇتىڭىزنى كۆرۈۋالىدۇ، دەپ قورقۇۋاتامسىز؟ ــ دېدى.

لاۋسەن بېشىنى چايقاپ كۈلۈپ كەتتى ـ دە:

ــ سىزگە ھەقىقەتەن گەپ تېپىپ بەرگىلى بولمىغۇدەك، ــ دېدى.

28

شۇ كۈنى ئىككىسى تىركىشىپ، ئاخىرى يەنىلا جىڭ چيۇ كەينىنى قىلىپ تۇردى. لاۋسەن ئاۋۋال قىرغاقتا چىقىپ، «بولدى» دېدى. جىڭ چيۇ كەينىگە ئۆرۈلۈپ، لاۋسەننىڭ مىچىدە ھۆل كالتە ئىشىنىڭ ئۈستىگە ئۇزۇن ئىشتىنىنى كىيىۋالغانلىقىنى كۆردى. ھاۋا ئىسسىق بولغاچقا، ئىشتان بىردەمدىلا قۇرۇپ كېتەتتى. جىڭ چيۇ لاۋسەننى قىرغاقتا چىقىرىۋېتىپ، قارىسى كۆرۈنمىگۈدەك بولغاندا، سۇدىن چىقىپ، سۇ ئۇزۇش كىيىمىنىڭ ئۈستىگە كىيىمىنى كىيدى. ئاندىن ھاجەتخانىغا يۈگۈرۈپ كىرىپ، سۇ ئۇزۇش كىيىمىنى سېلىۋېتىپ، ئۆزىنىڭ كىيىمىنى كىيىۋالدى. ھۆل بولۇپ كەتكەن كىيىمى بەدىنىگە چاپلىشىپ قېلىپ، ئۇنى بەك ئوسال قىلىۋەتتى. جىڭ چيۇ لاۋسەنگە سۇ ئۇزۇش كىيىمىنى ئالغاچ كېتىپ، يەن بىر نۆۋەت كەلگەندە ئالغاچ كېلىشنى ئېيتتى. چۈنكى سۇ ئۇزۇش كىيىمىنى ئۆيگە ئاپىرىشتىن قورقاتتى.

لاۋسەن ھارۋىنى ئېقىنىڭ ئۇ قېتىمغا ئۆتكۈزۈشۈپ بەردى. جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ ئۆزى بىللە مېڭىشىغا ئۇنىماي، ھارۋىنى سۆرەپ ماڭدى. لاۋسەن ئۇنىڭغا يىراقتىن ئەگىشىپ، قەغەز زاۋۇتىنىڭ ئەتراپىغچە كەلدى. دېيىشۈالغىنى بويىچە، جىڭ چيۇ مال تاپشۇرغىلى زاۋۇتقا كىرىپ كەتتى. لاۋسەن ئۇزۇن يوللۇق ئاپتوبۇس بېكىتى يېنىدىكى كېچىكتىن كېيىن بىلەن ئۇقاتقا ئۆتۈپ، ئەڭ ئاخىرقى ئاپتوبۇسقا چۈشۈپ شىسۇنپىڭغا قايتتى.

شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن، جىڭ چيۇ لاۋسەن بىلەن بىللە يۈرگىنىنى بىرەرسى كۆرۈپ قېلىپ مەكتەپكە ئېيتىپ قويدىمىكىن، دەپ نەچچە كۈنگىچە يۈرەكئالدى

بولۇپ يۈردى. بۇ توغرۇلۇق ھېچقانداق ئۇششاق گەپ چىقمىغانلىقىدىن بەك خۇش بولدى. ئۇ بۇندىن كېيىنمۇ لاۋسەن بىلەن مۇشۇنداق خۇپيانە ئۇچرىشالايتتى. ئۇ لاۋسەننىڭ دەم ئېلىش ۋاقتىنى تېگىشىپ K شەھىرىگە كېلىشكە ئىككى كۈن ۋاقىت چىقىرالايدىغانلىقىنى بىلەتتى. بولمىدى دېگەندىمۇ، ئۇ ئىككى ھەپتىدە بىرقېتىم كېلەلەيتتى. كەلگەن چاغدا، ناۋادا جىڭ چيۈنىڭ يېنىدا ئادەم بولۇپ قالسا، لاۋسەننىڭ ئۆزىگە گەپ قىلىشىغا يول قويالمايتتى. شۇڭا ئىككىسىنىڭ يۈز كۆرۈشۈشى «تەلەي»گە باغلىق ئىدى.

لاۋسەن ۋەن چاڭشېڭنى ناچارئادەم دېگەچكىمۇ، ئۇ ۋەن چاڭشېڭنىڭ بولمىغۇر ئادەم ئىكەنلىكىنى بارغانسېرى ھېس قىلدى. ئۇ بەزىدە گەپ قىلىۋېتىپ، جىڭ چيۈنىڭ ئالدىغا كېلىۋالاتتى. بەزىدە ئۇچىسىدىكى چاڭ ـ توزانلارنى قېقىپ قويياتتى. بىرنەرسىلەرنى بېرىۋېتىپ قولىنىڭ ئۇچىنى چىمدىۋالاتتى. جىڭ چيۈ ئىنتايىن قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى. دەككىسىنى بېرەي دېسە، چىشىغا تېگمەي قويۇپ، ئىشتىن قۇرۇق قېلىشتىن قورقاتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ ئىشلار چويلىغا ئالسا چويلىدا توختىمايدىغان ئىشلار ئىدى. بىردىنبىر ئامال ــ ئىمكان بار ئۇنىڭدىن ئۆزىنى قاچۇرۇش ئىدى. لېكىن ۋەن چاڭشېڭ ھەقىقەتەن ئۇنىڭغا ئاتىدارچىلىق قىلىۋاتاتتى. ئۇنى ھەمىشە يەڭگىل ئىشلارغا سالاتتى. يەنە كېلىپ ھەر قېتىم جىڭ چيۈنى بىلمەي قالمىسۇن، دەپ ئىلتىپات قىلىۋاتقانلىقىنى پەش قىلىپ:

ــ بۇ سىزگە ئالايىتەن غەمخورلۇق قىلغىنىم، باشقا بىر قىز بالىنى ھەرگىز بۇنداق يېنىڭ ئىشلارغا سالمىغان بولاتتىم، ــ دەيتتى.

ــ رەھمەت سىزگە، مېنىڭ باشقا كۈنلۈكچىلەر بىلەن بىللە ئىشلىگۈم بار ئىدى. كۈلكە ـ چاقچاق بىلەن كۆڭۈللۈك بولاتتى، ــ دەيتتى جىڭ چيۈ ھەمىشە.

گەپ دېگەن يەردە قالدى. ئۇنى ۋەن چاڭشېڭ ئىشقا سالاتتى. قايسى ئىشنى بۇيرىسا، ئۇ شۇ ئىشنى قىلاتتى. قىلمايمۇ ئامالى يوق ئىدى. بىركۈنى، ۋەن چاڭشېڭ ئۇنى بويتاقلارنىڭ بىرنەچچە ياتاق بىناسىنى تازىلاشقا بۇيرىدى. ئۇ نەچچە كۈنگىچە

ئاشۇ بىرنەچچە بىنانىڭ تازىلىقىغا مەسئۇل بولىدىغان بولدى. نەچچە كۈندىن كېيىن باشلىقلار خىزمەت تەكشۈرگىلى كېلەتتى. ئۇ ياتاقلارنىڭ تازىلىقىنى قىلمايتتى. كارىدور بىلەن تامنىڭ تازىلىقىغا مەسئۇل ئىدى. ياتاق تازىلايدىغانلار تازىلاپ كارىدورغا چىقىرىۋەتكەن ئەخلەتنى يىغىپ، ئەخلەتخانىغا ئاپىرىپ تۆكۈۋەتسە، تامدىكى شوتىلارنى يۇيۇپ، يۇيۇپ چىقىرىۋېتەلمىگەنلىرىنى قەلەمتۇراچ بىلەن قىرىپ چىقىرىۋەتسە بولاتتى. جىڭ چيۇ ئاشۇ بىنالارنىڭ تازىلىقىنى قىلغىلى باردى. ئاياللار ياتاق بىناسىنىڭ كارىدورىدا ھېچقانداق ئەخلەت يوق ئىدى، بىردەمدىلا تازىلاپ بولدى. بىراق ئەرلەرنىڭ ياتاق بىناسىنى تازىلاشتىن سەل قورۇنۇپ قالدى. ئەر ئىشچىلار ئۇزۇن ـ قىسقا كىيىنىپ يۇرۇشەتتى. يۇزىدە ئۈيىتى بارلىرى، ئىشكىلىرىگە مىلەڭزە تارتىپ قويغان، مىلەڭزىنىڭ ئۇستىدىن ۋە ئاستىدىن ياتاقلىرىنىڭ ئىچى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ياتاققا شامال كىرسۇن، دەپ شۇنداق قىلغان بولسا كېرەك. يۇزىدە ئۈيىتى يوقلىرى ئىشكىلىرىنى يوغان ئېچىۋېتىپ، ياتاقلىرىدا كالتە ئىشتان بىلەنلا يۇرۇشەتتى. جىڭ جيۇ بېشىنى يەردىن ئۈستۇن قىلماي، ھەربىر ياتاقنىڭ ئالدىدىكى ئەخلەتنى يىغاتتى. يالىڭاچ يەلكىلەرگە كۆزى چۈشۈپ قېلىشتىن قورقۇپ، بېشىنى كۆتۈرۈشكە جۈرئەت قىلالمايتتى. ياش ئىشچىلار ئۇنى كۆرۈپ، بەزىلىرى ئىشكىنى «تاراققىدە» قىلىپ يېپىۋالاتتى. بەزىلىرى ئىشكىنى يېپىش تۈگۈل، كالتە ئىشتان بىلەن كارىدورغا چىقىپ، ئۇنىڭدىن، قايسى مەكتەپتە ئوقۇيدىغانلىقىنى، نەچچە ياشقا كىرگەنلىكىنى سوراپ كېتەتتى. جىڭ چيۇ قىزىرىپ ـ تاتىرىپ دۇدۇقلاپ تۇرۇپ بىر ـ ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ قويۇپ، جىم بولۇۋالاتتى.

بىرنەچچە ياش ئىشچى ئۇنى ياتىقىنى تازىلاشقا چاقىردى. ئۇ «ئا تەرەپ» نىڭ ئۇنى كارىدور تازىلاشقا بۇيرىغانلىقىنى ئېيتىپ، كىرگىلى ئۇنىمىدى. ھېلىقىلار قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ، ياتىقىدىكى ئەخلەتنى سۈپۈرۈپ كارىدورغا چىقىرىپ قويدى. جىڭ چيۇ ئەخلەتنى شارىغا ئالاي دەپ تۇرۇشىغا، ئۇنى ياتىقىنىڭ ئالدىدا ئۇزاقراق تۇتۇپ تۇرۇش ئۈچۈن يەنە بىرمۇنچە ئەخلەتنى ئەچىقىپ دۆۋىلەپ قويدى. جىڭ چيۇ ئۇلارنى ئالجىپ

بىسىقماندا، ئاندىن كىلىپ ئەخلەتنى يىغىشتۇراي، دېگەن ئوي بىلەن باشقا جاينى تازىلىغىلى كەتتى. ئىشىكىگە مىلەڭزە تارتىلغان بىر ياتاقنىڭ ئالدىدىكى ئەخلەتنى شازىغا ئېلىۋاتقاندا، شۇ ياتاقتىكى بىرسى مىلەڭزىنىڭ ئاستىدىن ئېشىپ قالغان بىر ئىستاكان چاينى كارىدورغا چاچتى. چاي شامىسى بىلەن جىڭ چيۇنىڭ پۇتىغا چېچىلىپ كەتتى. چاي ناھايىتى قىزىق بولغاچقا، پۇتىنىڭ دۇمبىسى قىزىرىپ چىقتى. جىڭ چيۇ قەستەنگە قىلمىدى دەپ ئويلاپ، سەن ـ پەن دېيىشتىن يالتىيىپ، پۇتىنى چايقاش ئۈچۈن سۇ تۇرۇبىسىغا قاراپ ماڭدى.

بۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر ياش ئىشچى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ قېلىپ، ياتاقتىكىلەرگە:

ــ سۇنى كارىدورغا قاراپراق چېچىڭلار، سىرتتا تازىلىق ئىشچىسى تازىلىق قىلىۋاتىدۇ، ــ دەپ ۋارقىراۋېتىپ، توختاپ قالدى ۋە يېنىدا تۇرغان جىڭ چيۇغا:

ــ سەنمىدىڭ؟ نېمە قىلىپ يۈرۈيسەن... بۇ يەردە؟ ــ دېدى.

جىڭ چيۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى. ئالدىدا بۇرۇنقى ساۋاقدىشى جىڭ يى تۇراتتى. ئۇ سىنىپ، ھەتتا مەكتەپ بويىچە ئەڭ كەپسىز ئوقۇغۇچى ئىدى. باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا سىنىپ مەسئۇلى جىڭ يىنى جىڭ چيۇغا تاپشۇراتتى، ئۇ جىڭ يىنى «يېتەكلەيتتى». دەرس ۋاقتىدا كەپسىزلىك قىلسا، ئۇنى جىملەيتتى. بولمىسا، ھەر ئىككىسى سىنىپتا «بىر جۇپ قىزىل» بولالمايتتى. مۇئەللىم ئۇنى ھەمىشە جىڭ يى بىلەن بىر پارتىدا ئولتۇرغۇزۇپ قويىاتتى. شۇڭا جىڭ چيۇ جىڭ يىنىڭ دەرس ۋاقتىدا كەپسىزلىك قىلىشىغا چەك قويىاتتى. سىنىپ بويىچە كىنوغا بارغاندا، مۇئەللىم جىڭ يىنىڭ قېچىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، جىڭ چيۇغا ئۇنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇۋېلىشنى تاپىلايتتى. جىڭ يى شاش ئاتتەك ئۇيان ـ بۇيان چېپىپ يۈرەتتى. جىڭ چيۇ كەينىدىن قالماي قوغلايتتى.

تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندا، جىڭ يى يەنىلا جىڭ چيۇنىڭ «مەسئۇلىيەت ئېتىزى» بولۇپ قالدى. شۇ چاغلاردا «ئۆگىنىش كۇرسى» ئەۋج ئېلىپ كەتكەنىدى.

چۈنكى ماڭ جۇشى «ئۆگىنىش كۈرسى ئېچىش ياخشى چارە، ئۆگىنىش كۈرسىدا نۇرغۇن مەسىلىلەر ھەل بولۇپ كېتىدۇ» دېگەنىدى. شۇڭا سىنىپتا كىم كەپسىزلىك قىلسا، مۇئەللىم سىنىپ كادىرلىرىنى شۇ ئوقۇغۇچىنى سىرتقا ئەچىقىپ ئۆگىنىش كۈرسى ئۈيۈشتۇرۇشقا بۇيرۇيتتى. جاڭ يى ئوتتۇرا مەكتەپتە بەك ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى. ھەربىر سائەتلىك دەرستە جىڭ چيۇ ئۇنى سىرتقا ئەچىقىپ ئۆگىنىش كۈرسى ئۈيۈشتۇراتتى. ئەمەلىيەتتە، ئۇ جاڭ يىنىڭ كەينىدىن يۈگۈرۈپ يۈرەتتى. تۇتۇۋېلىپ ئۆگىنىش كۈرسى ئۈيۈشتۇرسا، ئۇ ھايال ئۆتمەيلا يەنە قېچىپ كېتەتتى.

شۇ چاغدا، جىڭ چيۇ جاڭ يىدىن ھەقىقەتەن قورقاتتى. ھەم ئۇنىڭدىن نەپرەتلىنەتتى. ئۇنىڭ ھەر كۈنى ئىسپراپكا ئەكېلىپ بېرىشنى تەلەيتتى. ئۇ تۇلۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە چىقىپ، كۆپ ئۆتمەي ئوقۇشتىن توختاپ قالدى. جىڭ چيۇمۇ ئاخىرى بۇ يۇكتىن قۇتۇلدى. بۇگۈن قاملاشمىغان بىر چاغدا ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىشىنى ئويلىمىغانىدى.

جىڭ چيۇ كېكەچلەپ تۇرۇپ:

— سەن... بۇ يەردە نېمە قىلىسەن؟ — دەپ سورىدى.

— مۇشۇ يەردە ئىشلەيمەن، — دېدى ئۇ جىڭ چيۇنىڭ باشتىن - ئايىقمىغا سەپسېلىپ قاراپ، — ساڭا بۇ يەردە نېمە بار؟ سەنمۇ قەغەز زاۋۇتىدا ئىشلەمسەن؟

— ياق، مەن... كۇنلۇكچى.

جاڭ يى مەردانىلىق بىلەن:

— ياردەملىشەي، — دېدى - دە، قولىدىكى شازىغا ئېسىلدى — پۇتۇڭغا بىر نېمە بولمىغاندۇ؟

جىڭ چيۇ پۇتىغا قاراپ، قاپىرىپ چىقمىغىنىنى كۆرۈپ:

— كېرەك يوق، ئىشىڭنى قىلىۋەر، مەن بىلەن كارىڭ بولمىسۇن، — دېدى.

جاڭ يى جىڭ چيۇنىڭ شازىنى بەرمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، ھەربىر ياتاقنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ ھوي، ھەممىڭلار ياتقىنىڭلارنى سۈپۈرۈپ، ئەخلەتنى ئاز ـ ئازدىن چىقارماي، بىراقلا چىقىرىڭلار. ئېشىپ قالغان چايلىرىڭلارنى قالايمىقان چاچماڭلار. ساۋاقدىشىم سىرتتا تازىلىق قىلىۋاتىدۇ. بولمىسا پۈتۈنى كۆيدۈرۈپ قويىسىلەر، ــ دەپ ۋارقىرىدى.

ئۇ «ئېلان» قىلىۋېدى. ياتاقتىكىلەرنىڭ ھەممىسى، «جاڭ يىنىڭ ساۋاقدىشى»نى كۆرگىلى گۈلدۈرلەپ كاردىورغا چىقتى. بەزىلەر:

ــ جاڭ يى، ئۇ سېنىڭ يۈرگىنىڭمۇ؟ ــ دېسە، بەزىلەر:

ــ بۇ قىزنى تونۇيمىز. بىر قېتىم 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ تەشۋىقات ئەترىتى زاۋۇتىمىزغا كەلگەندە ئاككوردىيون چالغان قىز شۇغۇ، ــ دەيتتى. يەنە بەزىلەر:

ــ ئۇ جاڭ مۇئەللىمنىڭ قىزىغۇ، تونۇيمىز، ھەجەپ بۇ يەردە تازىلىق قىلىپ يۈرۈپتا؟ ــ دەيتتى.

جىڭ چيۈنىڭ ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ياتاقلىرىغا كىرگۈزۈۋېتىپ، ئىشكىلىرىنى تاقاپ، سىرتىدىن قۇلۇپ سېلىۋەتكۈسى كەلدى. ئۇلار ئىش قىلىشىغا دەخلى يەتكۈزۈپ، ئىشىك ئالدىدا ھەر قىسما گەپلەرنى قىلىپ، ئۇنىڭغا مىختەك تىكىلىپ تۇراتتى، كاللىسىدا جاڭ يى نېمىشقا يوقىلاڭ ئىشلارغا ئارىلىشىدىغاندۇ؟ نېمىدەپ ۋارقىرايدۇ؟ بۇ لاپ ئۇرغۇدەك ئىشمۇ؟ دېگەن خىيال ئەكس ئەتتى. جىڭ چيۈ باش كۆتۈرمەي يەر سۈپۈرۈۋاتاتتى. بىرسى ئۇنىڭغا بىر يەرنى كۆرسىتىپ يەنە بىر قېتىم سۈپۈرۈپ، ئەخلەتنى ئېلىۋېتىشنى ئېيتتى. يەنە بەزىلەر ئۇنى «كېلىڭە، پاراڭلىشايلى»، «كېلىڭە، چاي ئىچىمىز»، «بىزگە ئاككوردىيون چېلىشنى ئۆگىتىپ قويۇڭ» دەپ ياتاقلىرىغا چاقىرىشتى. ئۇ جاۋاب بەرمەي، ئالدىراش تازىلىقنى قىلىپ بولۇپ، قېچىپ كەتتى.

جىڭ چيۈ شوتىغا چىقىپ، تامدىكى شوئارلارنى قەلەمتۇراچ بىلەن ئاۋايلاپ قىرىۋاتاتتى. جاڭ يى يەنە يارىدەملەشكىلى كەلدى. ئۇ جاڭ يىغا سىلىق گەپ بىلەن ئۆزىنىڭ ئىشىنى قىلىشنى ئېيتتى. كۆڭلىدىن، مېنىڭ بىلەن كارىڭ بولمىسۇن، بۇ

يەردىن تېزراق كەت. تونۇش ـ بىلىش يوق يەردە ھەرقانداق خاپىچىلىق ۋە ھەرقانداق جاپا تاتىشتىن قورقمايمەن. تونۇش ـ بىلىشلەرنىڭ ئالدىدا ھەقىقەتەن ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قالمىدىكەنمەن، دېگەن خىيال كەچتى.

ئەتىسى، ۋەن چاڭشېڭ باشلىقلار تەكشۈرۈپ بولغۇچە تازىلىق قىلىش كېرەكلىكىنى دەپ، ئۇنى يەنە ئاشۇ بىرنەچچە بىنانىڭ تازىلىقىنى قىلىشقا ئەۋەتمەكچى بولدى. ئۇ ۋەن چاڭشېڭغا باشقا ئىشقا سېلىشنى، ھەرقانداق ئېغىر ئىش قىلىشقا رازى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالدى. ۋەن چاڭشېڭ ئويلىنىپ تۇرۇپ كېتىپ:

ــ ماقۇل، بۈگۈن بېرىپ چۈ ئۈستامغا نىمكار بولۇڭ، ــ دېدى.

ۋەن چاڭشېڭ ئۇنى ئىش ئورنىغا ئاپاردى. ئىش ئورنى قەغەز زاۋۇتىنىڭ جەنۇب تەرىپىدىكى قورۇ تېمىنىڭ ئەتراپىدا ئىدى. قورۇ تېمى دەريانىڭ قىرىغا يانداش بولۇپ، دەريا نېرىدا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قورۇ تېمىنىڭ يېنىدىلا يالغۇز بىر ئۆي بار ئىدى. قەغەز زاۋۇتىغا تەۋە بۇ ئۆيدە جاڭ فامىلىك بىر ئىشچى ئولتۇراتتى. ئۇ ئۆينىڭ بىر تېمى تېشىلىپ كەتكەچكە شۇ ئورۇننى ياماشقا توغرا كەلگەنىدى.

ۋەن چاڭشېڭ جىڭ چيۈغا ئازراق خىش، سېمونت، ھاك ۋە قۇم تەييارلاپ، چېلەكتە سۇ ئەكېلىپ، قورۇنىڭ ئىچىدە تامنى قوپۇرۇشقا ئىشلىتىدىغان سېمونت لاي ئېتىپ، لاينى كىچىك چېلەكتە قورۇ تېمىنىڭ سىرتىغا توشۇيدىغانلىقىنى تاپىلىدى. قورۇ تېمىنىڭ ئىككىلا تەرىپىگە شوتا قويۇلغان، چىقىپ ـ چۈشۈشكە ئەپلىك ئىدى.

چۈ فامىلىلىك تامچى ئۈستام ئەللىكتىن ئاشقان، پۈتىنى سەل ئاياپ ماڭىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ ۋەن چاڭشېڭنىڭ نىمكاردىن بىرنى ئەكېلىپ قويۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

ــ نىمكاردىن يەنە بىرنى ئەۋەت، ئۇ ئۆزى يالغۇز تامنىڭ ئىچىدىكى خىشنى تامنىڭ سىرتىغا قانداق يۆتكىيەلەيدۇ؟ بىر ـ ئىككى تال خىش بولسىغۇ بىر نۆرى.

نمكاردىن بىرنى ئەۋەتكىن، بىرسى تامنىڭ ئۈستىدە تۇرىدۇ، بىرسى تامنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ، تامنىڭ ئۈستىدىكى ئادەمگە خىش ئاتىدۇ، خىشنى شۇنىڭ قولىدىن مەن ئېلىۋالىمەن، ــ دېدى.

ۋەن چاڭشېڭ بىردەم ئويلىنىپ تۇرۇپ:

ــ يەنە بىر نمكارنى نەدىن تېپىپ بېرىمەن ساڭا خىش ئېتىشقا ئىككى ئادەم كەتسە، خىشنى ئېتىپ بولۇپ بىكار بولۇپ قالغان بىرسى تام قوپۇرساڭ، ساڭا قاراپ تۇرۇپ قالمامدۇ؟ ئۇنىڭدىن كۆرە خىشنى مەن ئېتىشىپ بېرەي، ــ دېدى.

جىڭ چېۋ بىر ھارۋا خىش ئەكېلىپ، تامنىڭ ئۈستىگە چىقتى. چۈ ئۈستام بىلەن ۋەن چاڭشېڭ ئىككىسى تامنىڭ ئىككى تەرىپىدە تۇرۇپ، خىشنى بىردەمدىلا جايلاشتۇرۇپ بولدى. ۋەن چاڭشېڭ قولىدىكى يۇقۇندىنى قېقىپ تۇرۇپ:

ــ دېمىدىمۇ؟ بىر گۈڭ ئىقتىساد بولدى، ــ دېدى. ئاندىن جىڭ چېۋغا بۇرۇلۇپ:

ــ قالغان ئىشلار يەڭگىل، ئاستا قىلىڭ، ــ ئۇ شۇنداق دەپ قويۇپ كېتىپ قالدى.

ئىش دېمىسىمۇ ئېغىر ئەمەس ئىدى. جىڭ چېۋ سۇ ئەكېلىپ سېمونت لاي ئەتتى. لاينى كىچىك چېلەككە ئۇسۇپ، شوتىغا يامىشىپ، تامنىڭ ئۇ تەرىپىگە توشۇدى. چۈ ئۈستامنىڭ قولىغا خىش ئېلىپ بېرىپ، ئۇنىڭ ئىشىنى يەڭگىلەتتى. سېمونت لاي تۈگەي دېگەندە، شوتا بىلەن تامدىن ئارتىلىپ چۈشۈپ، يەنە بىر چېلەك سېمونت لاي ئەكېلەتتى. چۈ ئۈستام گەپ قىلماستىن، بېشىنى كۆتەرمەي تام قوپۇراتتى. جىڭ چېۋ يارەملەشكەچ، بىر ياندا تۇرۇپ لاۋسەن توغرۇلۇق قۇرۇق خىياللارغا بېرىلىپ كەتتى.

چۈشلۈك تاماق ۋاقتى بولغۇچە ئىش تۈگىدى. چۈ ئۈستام تاماقتا كەتتى. جىڭ چېۋ نەرسە ـ كېرەكلەرنى يىغىشتۇرۇش، ئىش ئورنىنى تازىلاش بىلەن بولۇپ كېتىپ قايتمىدى. چۈ ئۈستام ئۇنىڭغا ئېشىپ قالغان بىرمۇنچە خىشنى جايىغا تاشلاپ

قويۇشنى تاپىلىغانىدى. لېكىن جىك چىۋ ۋەن چاڭشېك دېگەن پىت ئۇچەينىك كېلىپ ئۆزىنى تىللاپ كېتىشىدىن قورقۇپ، خىشنى تامنىك ئىچىگە توشۇشقا تۇتۇندى. ياردەم قىلىدىغان ئادەم يوق، خىشنى سېۋەت بىلەن توشۇشقا باشلىدى.

بۇ چاغدا ۋەن چاڭشېك كەلدى. ئۇ جىك چىۋۇنىك خىشنى تامنىك ئىچىگە توشۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

— سىز تامنىك ئۈستىگە چىقماك. مەن ئېتىپ بەرگەن خىشنى تامنىك ئۇ تەرىپىگە تاشلاك. ئۈستى ـ ئۈستىگە تاشلىمىسىڭىزلا، خىش چېقىلىپ كەتمەيدۇ. دۆۋىلىنىپ كەتكەن خىشنى ھارۋىغا قاچىلاپ ئاپىرىۋېتىپ كېلىپ، يەنە تامنىك ئۈستىگە چىقىپ تۇرىسىز، خىشنى مەن ئېتىپ بېرىمەن، سىز تۇتىسىز، — دېدى.

جىك چىۋۇغا بۇ ئامال ياقتى. بۇنىڭدا ئۆزى يالغۇز توشۇغاندىن تېز بولاتتى. ئۇ ۋەن چاڭشېڭدىن مىننەتدار بولۇپ، ئالدىراش تام بېشىغا چىقتى. ئىككىسى خىشنى بىرەمدىلا ئېتىپ تۇگەتتى. ئۇ قولىدىكى بىر تال خىشنى ئېتىش ئۈچۈن بوش يەر ئىزلەپ تۇراتتى. بىرسى تام بېشىغا چىققاندەك بولدى. ئۇ بېشىنى كۆتۇرۈپ، ئۆزىدىن ئۈچ چى يىراقلىقتا تۇرغان ۋەن چاڭشېڭنى كۆردى. جىك چىۋ سەل ئەجەبلىنىپ، نەچچە قەدەم كەينىگە چېكىندى. ئۇ قولىدىكى خىشنى تاشلىۋېتىپ:

— سىرتتىكى خىشلارنى تامنىك ئىچىگە تاشلاپ بولغاندىمىز؟ — دەپ سورىدى ۋەن چاڭشېڭدىن.

— تاشلاپ بولدۇق.

— تاشلاپ بولغان بولساق، تام بېشىدا نېمە بار بىزگە؟ تامدىن چۈشۈپ تاماق يەيلى، قورسىقىم ئاچتى.

ۋەن چاڭشېك تام بېشىدا تۇرۇپ تامنىك سىرتىدىكى شوتىنى تامنىك ئىچىگە چۆرۈۋەتتى. ئۇ قولىنى قېقىپ، تامدىن چۈشۈپ كەتمەي، جايىدا جىك چىۋۇغا قاراپ تۇراتتى.

جىك چىۋ گاڭگىراپ:

ــ نېمىشقا چۈشۈپ كەتمەيسىز؟ قورسىقىڭىز ئاچمىدىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ نېمىگە ئالدىرايسىز؟ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ پاراڭلىشىمىز، ــ دېدى.

ــ نېمە؟ چاققان چۈشۈپ كېتىڭ! سىز چۈشۈپ كەتسىڭىز، كەينىڭىزدىن مەن چۈشىمەن، قورسىقىم ئېچىپ كەتكىلى نەۋاخ.

ــ چۈشۈپ كەتكۈڭىز بولسا، چۈشۈپ كېتىۋېرىڭ. سىز بىلەن مۇشۇ يەردە تۇرۇپ پاراڭلاشقۇم بار.

جىڭ چيۈنىڭ جۈدۈنى تۇتتى. ئۇ ئىچىدە، ئەتىگەن جىقراق ناشتا قىلغان بولسا، قورسىقى ئېچىپ كەتمىگەن بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ تاقەتسىزلەندى.

ــ شوتىنىڭ بېشىدا ، يولۇمنى توساپ تۇرۇۋالسىڭىز، مەن قانداق چۈشەلەيمەن؟ــ دېدى ئۇ.

ــ بۇ ياققا كېلىڭ، سىزنى قۇچاقلاپ پىرقىراتسام، شوتا بىلەن چۈشۈپ كېتەلەيسىز.

ــ چاقچاق قىلماڭ. تېز چۈشۈپ كېتىڭ، سىز چۈشۈپ كەتسىڭىز، ئاندىن مەن چۈشەلەيمەن.

ۋەن چاڭشېڭ ھەجىيىپ تۇرۇپ:

ــ بۇ ئارتۇقچە رەسمىيەت ئۆتىگەندەك بىر ئىش ئەمەسمۇ؟ سىزنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ، شوتىنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتكۈزۈپ قويىمەن، كېلىڭ، بۇ خىجىل بولىدىغان ئىش ئەمەس، ــ دېگىنىچە قولىنى كەردى.

جىڭ چيۇ ئەتراپىغا قارىدى. سەكرەپ چۈشكىدەك بىرەر جاي كۆرۈنمەيتتى. قورۇ تېمىنىڭ ئېگىزلىكى مەكتەپ تېمىنىڭ ئېگىزلىكىدىن كۆپ پەرق قىلمايتتى. ئۇ بۇنداق ئېگىز تاملاردىنمۇ سەكرەپ باققانىدى. لېكىن ئۆينى ھېسابقا ئالمىغاندا، قورۇ تېمىنىڭ سىرتى دەريا قىرىغا تۇتىشىپ كەتكەن، ئىچى خىش پارچىلىرى، كاھىش، ئەينەك سۇنۇقلىرى ۋە تىكەنلىك چاتقال ئىدى. سەكرىگەن ئادەم ئۆلمىگەندىمۇ، بىرەر جايى يارىلىناتتى. ئۇ كەينىگە سەكرىگۈدەك يەر بارمۇ ـ يوق، قارىغاچ تام بېشىدا

ماڭدى.

ۋەن چاڭشىپ كەينىدىن كەلدى.

ــ نەگە بارىسىز؟ سەكرىمەك، سەكرىسىڭىز بىرەر يەرىڭىزنى يارىلاندۇرۇۋالمىسىز، ــ دېدى ئۇ.

جىك چىۈ جايىدا توختاپ، كەينىگە ئۆرۈلۈپ، سەپرايى ئۆرلىگەن ھالدا:

ــ سەكرىگىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، نېمىدەپ يولۇمنى توسايسىز... دەرھال شوتىدىن نېرىراق تۇرۇڭ، مەن چۇشۇۋالاي! ــ دېدى.

ــ شوتىدىن نېرىراق تۇراي، بىراق قۇچاقلىسام مەيلى دەمسىز؟ قۇچاقلىشىمغا ئۇنىمىسىڭىز سىيلىۋالاي، پۇلاڭلاپ تۇرغان يوغان كۆكسىڭىزنى كۇندە كۆرىمەن، جېنىمنى ئېلىپ يەردە قويىدۇ. سىيلاتقۇزسىڭىزمۇ سىيلايمەن، سىيلاتقۇزمىسىڭىزمۇ چوقۇم سىيلايمەن.

جىك چىۈنىڭ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۇچتى ـ دە:

ــ نېمانداق تېتىقسىز ئادەم سىز؟ رەھبەرلىككە ئېيتىمەن.

ۋەن چاڭشىپ بېشىملىك قىلىپ:

ــ نېمىدەپ ئېيتىسىز، سىزنى نېمە قىلدىم. سىزنى بىرنېمە قىلغانلىقىمنى كىم كۆردى؟ ــ دېگەچ جىك چىۈغا يېقىنلاشتى.

29

جىگ چىۋ قورقۇپ تىپىرلاپ كەتتى. ئۇ تام بېشىدا سەنتۇرۇلۇپ ماڭاتتى. ۋەن چاڭشېڭ يېتىشىۋالايلا دېدى. كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمىگەن جىگ چىۋ سەكرەپ قورۇنىڭ ئىچىگە چۈشتى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ زاۋۇتنىڭ ئىچىگە ــ ئادەم بار تەرەپكە قاراپ ئۇچقاندەك يۈگۈردى.

ئۇ بىردەم يۈگۈرۈپ، كېينىگە قارىدى. ۋەن چاڭشېڭنىڭ كەينىدىن قوغلاپ كەلمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، قەدىمىنى ئاستىلىتىپ، بىرەر يېرىنىڭ يارلانغان ـ يارلانمىغانلىقىغا قارىدى. ئۇ ھەممە يېرىنى بىرەر قۇر تەكشۈرۈپ، يەردىكى ئەينەك سۇنۇقلىرىنىڭ سول قولىنىڭ ئالقىنىنى يىرتىۋەتكەنلىكىنى كۆردى. باشقا يېرى ساق ئىدى.

329

جىگ چىۋ زاۋۇتتىكى سۇ تۇرۇبىسىنىڭ يېنىغا بېرىپ قولىنى يۇيدى. ياش ئىشچىلار ياتاقنىڭ سىرتىدا تۇرۇشاتتى. ئۇ قولىنى پاكىز يۇيۇپ بولدى. ئالقىنىغا كىرىپ كەتكەن ئەينەك سۇنۇقلىرىنى تارتىپ چىقاردى. جاراھەت ئاغزىدىن قان چىقىپ تۇراتتى. ئۇ قاننى توختاتماقچى بولۇپ، ئوڭ قولىنىڭ باشمالتىقى بىلەن سول قولىنىڭ ئالقىنىنى بېسىۋېدى، ئالقىنى بەك ئاغرىپ كەتتى. ئۇ ئالقىنىنىڭ ئىچىدە ئەينەك سۇنۇقلىرىنىڭ يەنە بارلىقىنى بىلىپ، ئۆيىگە بېرىپ يىڭنە بىلەن كولاپ ئېلىۋەتمەكچى بولدى. جىگ چىۋ قوليانغلىقىنى چىقىرىپ، ئاغزى بىلەن قولىنى ئىشقا سېلىپ جاراھەت ئاغزىنى تېڭىۋاتقاندا، جاڭ يى تۇرۇبىنىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپ كەلدى ۋە ئۇنىڭدىن:

ــ ئاڭلىسام قولۇڭ قاناپ كېتىپتۇ، نېمە ئىش بولدى؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ يىقىلىپ كەتتىم.

جىگ چىۋىنىگ قولىنى تۇتۇپ كۆرۈپ جاڭ يىنىگ رەڭگى ئۆچۈپ:

ــ قاناۋاتىدۇ، زاۋۇت شىپاخانىسىغا بېرىپ تاڭدۇرايلى، ــ دەپ توۋلاپ كەتتى.

جىگ چىۋىنىگ «ياق» دېگۈسى كەلدىيۇ، ئەمما جاڭ يى ئۇنىمىغىنىغا قارىماي ئۇنى بىلىكىدىن تارتىپ زاۋۇت شىپاخانىسىغا ئېلىپ ماڭدى. جىگ چىۋ نائىلاج:

ــ ماقۇل، باراي، باراي، مېنى تارتما، ــ دېدى.

جاڭ يى قولىنى قويۇپ بەرمەي:

ــ نېمىدىن قورقىسەن؟ كىچىمدە سەن قولۇمدىن تارتىپ تالاي ماڭغانغۇ؟ ــ دېدى.

زاۋۇت شىپاخانىسىدىكىلەر جىگ چىۋىنىگ ئالقىنىغا كىرىپ كەتكەن ئەينەك سۇنۇقلىرىنى چىقىرىۋېتىپ، قانىنى توختىتىپ، قولىنى تېڭىپ قويدى. دوختۇر ئۇنىڭ زاۋۇتىنىگ جەنۇب تەرىپىدىكى تامدىن يىقىلىپ چۈشكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئۇ يەر بەك مەينەت، نېمە ئۇ يەردە يىقىلىپ يۈرۈيدىغاندۇ؟ دەپ ئويلاپ ئۇنىڭغا قاتما كېسىلىنىگ ئالدىنى ئېلىش ئۈكۈلى ئۈردى.

جاڭ يى شىپاخانىدىن چىقىپ:

ــ يەنە ئىشلىگىلى بارامسەن؟ ئۆيۈڭگە بېرىپ ئارام ئال، ۋەن دۇمچەككە مەن دەپ قويماي، توختاپ تۇر، سېنى ۋېلىسىپىتلىك ئاپىرىپ قويماي، ــ دېدى.

جىگ چىۋ نېمە قىلىشىنى بىلمەي تۇراتتى. ۋەن چاڭشېڭنى كۆرەر كۆزى يوق ئىدى. قولى ئىشقا كارغا كەلمەيتتى.

ــ مەن كېتىۋېرەي، سەنمۇ ئاپىرىپ قويما، ئىشىڭغا بار، ــ دېدى ئۇ.

ــ مەن تۆتلىك ئىسمېنا ئىشلەيمەن، تېخى بالدۇر، مۇشۇ يەردە ساقلاپ تۇر، مەن بېرىپ ۋېلىسىپىتىمنى ئەكېلەي، ــ دېدى.

جىگ چىۋ ئۇ ۋېلىسىپىتىنى ئەكەلگىچە «غىپپىدە» تىكىۋەتتى.

جىگ چىۋ ئۆيگە كەلدى، ئۆيدە سىڭلىسى بار ئىدى. بىر تونۇشى ئانىسىغا بىر

يەردىن ئىش تېپىپ بەرگەنىدى. ئانىسى ئېقىنىنىڭ ئۇ قېتىمدىكى بىر ئاھالىلەر كومىتېتىدا كونۇبرتقا شىلىم سۇركەيتتى. قىلغان ئىشىغا قاراپ، جىق ئىشلىسە جىق ھەق ئالاتتى. جىڭ چيۇ چارچاپ كېتىپ ئۆزىنى ئالدۇرۇپ قويۇشىدىن قورقۇپ ئانىسىنى بارغىلى قويمىغانىدى. بىراق ئانىسى تەرسالىق قىلىپ:

ــ مەن كۆپرەك ئىشلىسەم، سەن ئازىراق ئىشلەيسەن، مەن پەقەت كونۇبرتقا شىلىم سۇركەيمەن، ئاچ كۆزلۈك قىلىپ ئۆزۈڭنى ئالدۇرۇپلا قويمىساڭ ھېچ ئىش بولمايدۇ، ــ دەپ تۇرۇۋالغانىدى.

ئانىسى ھەر كۈنى ئەتىگەن سائەت يەتتىدە ئۆيدىن ماڭاتتى. كەچ سائەت سەككىزدە ئىشىنى تۈگىتىپ ئۆيگە كەلگۈچە سائەت توققۇزدىن ئېشىپ كېتەتتى. مۇشۇنداق ئىشلىسە، ئايدا 15 يۈەن پۇل تاپالايتتى. ئانىسى قولىنىڭ بەك گال ئىكەنلىكىنى، كونۇبرتقا شىلىم سۇركەشتە يىل بويى مۇشۇ ئىشنى قىلىپ كېلىۋاتقان ئاياللارغا يېتەلمەيدىغانلىقىنى، بەزى ئاياللارنىڭ ئايدا 40 نەچچە يۈەن پۇل تاپىدىغانلىقىنى، ئۇ يەردىمۇ ئىش ئاز، ئادەم كۆپ ئىكەنلىكىنى، ناۋادا جىڭ چيۇ بارغان بولسا، ھەرقانداق ئىشقا چاققان بولغاچقا، قولىدا جەزمەن ئىش ئايىنىدىغانلىقىنى دەيتتى.

جىڭ چيۇ قايتىپ كېلىپ، تامىقىنى يەپ، كارىۋاتقا چىقىپ خىيالغا چۆمدى. ۋەن چاڭشىڭ دېگەن بۇ بۇزۇق ئۇنىڭدىن بالدۇر لى مۇدىرنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنى جاپادىن، ھېرىش ـ چارچاشتىن قورقۇپ، ئىش تەقسىماتىغا بويسۇنماي، ئىش قىلماي قېچىپ كەتتى... دەپ چاقامدۇ ـ چاقامدۇ، بىلمەيتتى. شۇنداق بولسا، لى مۇدىر ئۇنى ئەمدى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ نەچچە كۈنلۈك ئىش ھەققىنى تېخى ئالمىغانىدى. كۈنلۈكچىلەر ئايدا بىر قېتىم مائاش ئالاتتى. «ئا تەرەپ» ئاھالىلەر كومىتېتى بىلەن ھېسابلىشىپ، كۈنلۈكچىلەرنىڭ ئىش ـ كۈنىنى ئاھالىلەر كومىتېتىغا يوللايتتى. ئاندىن ئاھالىلەر كومىتېتى كۈنلۈكچىلەرگە ھەر ئاينىڭ ئاخىرى ئىش ھەققى تارقىتاتتى. ناۋادا ۋەن چاڭشىڭ شۇملۇق قىلىپ، ئىش كۈنىنى يوللاپ بەرمىسە، ئۇ چاغدا ئۇ ئىش ھەققىنىمۇ ئالالمايتتى. ئۇ ئويلىغانسېرى جىلە

بولاتتى. ۋەن فاملىلىك نېمىگە ئاساسەن بۇنداق غالجىرلىشىدۇ، ئۇ «ئا تەرەپ» بولغاچقا مۇشۇنداق قىلامدۇ؟ ۋەن چاڭشېڭ ئەسلى ئۆزىمۇ كۇنلۇكچى ئىدى. زاۋۇت تەرەپ ئۇنىڭ غالچىلىق قىلىشنى، كۇنلۇكچىلەرنى قاتتىق قاخشىتىشتىن يانمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، ئۇنى كۇنلۇكچىلەرنى باشقۇرىدىغان ئىشقا سېلىپ قويغانىدى. مۇشۇنداق بىر پەسكەش ئادەم بۇگۇن تېخىمۇ پەسلىشىپ ئۇنىڭغا پۇتۇنلەي لۇكچەكلىك قىلدى. ناۋادا ئۇ تامدىن سەكرەپ چۈشۈپ ئۆلگەن بولسا، نەپىقە پۇلىمۇ بېرىلمەيتتى. جىڭ چيۇ ئۇنى ئەرز قىلىشنى ئويلىدى. گۇۋاھچى يوق، ئۇنىڭ گېپىگە كىم ئىشىنىدۇ؟ گەپ مانا مۇشۇ يەردە ئىدى.

جىڭ چيۇ بۇ ئىشنى لاۋسەنگە دېيىش كېرەكلىكىنى خىيالىغا ئەكەلدى. شۇنىڭدا لاۋسەن ۋەن فاملىلىكنىڭ ئەدىپىنى بېرەتتى. لېكىن لاۋسەننىڭ ئۇنى ئۇرۇپ يارىلاندۇرۇپ قويۇپ قاماققا كىرىپ قېلىشىدىن قورقتى. شۇنداق ئىپلاس بىر ئادەم ئۇچۇن لاۋسەن قاماققا چۈشۈپ قېلىشقا ھەقىقەتەن ئەرزىمەيتتى. لاۋسەن ئادەتتە سىلىق ـ سىپايە كۆرۈنەتتى. ھېلىقى كۇنى خەنجەر ئوينىاپ ئولتۇرۇپ ئۆزىنىڭ ھېچنېمىدىن قورقمايدىغانلىقىنى جىڭ چيۇغا بىلدۇرۇپ قويغانىدى. جىڭ چيۇ بۇ ئىشنى لاۋسەنگە دېمەسلىكنى قارار قىلدى.

ئەتە يەنە لى مۇدىرنىڭ يېنىغا ئىش تەلەپ قىلىپ بارىدىغانلىقىنى ئويلاپ بەك بىئارام بولۇپ كەتتى. ئۇ جاپاغا، ھېرىپ ـ چارچاشقا پەرۋا قىلمايتتى. ئەمما باشقىلارغا يالۇرۇشتىن، خەقلەرنىڭ كۆزىگە ئىلماي، سالقىن قارىشىدىن تولىمۇ قورقاتتى. مۇبادا «كېلىن سىكىل» بولغان بولسا، ئۇ چوقۇم جىڭ چيۇغا يارىدەم قىلغان بولاتتى... «كېلىن سىكىل» نى ھەربىي سەپكە كىرگەنلەرنى ئالغىلى كەلگەن كىشى ئېلىپ كەتكەنلىكىدىن جىڭ چيۇنىڭ خەۋىرى بار ئىدى. ئانىسىنىڭ زىغىرلاپ سوراپ، چېچىلىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، سىكىلىسىغا بۇگۇن چۈش بىلەن قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئانىسىغا دېمەسلىكنى تاپىلىدى. كەچ سائەت ئالتىدىن ئاشقاندا، «توك يەكىگە» جىڭ چيۇلارنىڭ ئۆيىگە كەلدى.

ــ «ئا تەرەپ» گېپىمنى يەتكۇزۇپ قوي، دەپ يېنىڭىزغا مېنى ئەۋەتتى. بۇنچىلىك ئېغىر ئېلىپ كېتىدىغانلىقىڭىزنى بىلمەي، بۇگۈن سىزگە چاقچاق قىلىپ قويۇپتۇ. قولىڭىزنىڭ يارىلانغانلىقىنى ئاڭلاپتۇ. سىزنى ئالدىرىماي ئىشقا چۈشسۇن، دېدى. بۇگۈن سىزگە پۈتۈن كۈنلۈك گۈڭ يازىدىكەن. ئەتىمۇ شۇنداق قىلىدىكەن. بۇگۈندىن باشقا ئىككى كۈن دەم ئالسىڭىز بولىدىكەن، ئىش ھەققى بېرىلمەي، ئورنىڭىز ساقلىنىدىكەن، ــ دېدى ئۇ.

ئەسلىدە جىڭ چيۈنىڭ بۇ ئىشنى ھېچكىمگە تىنغۇسى يوق ئىدى. بىراق «توڭ يەڭگە»نىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ۋەن فامىلىلىكىنىڭ «توڭ يەڭگە»نى ئۆزىنىڭ يېنىغا ئوقۇتۇپ ئەۋەتكەنلىكىنى بىلدى. جىڭ چيۈ يۈز ـ خاتىرە قىلماستىن:

ــ چاقچاق دېگەن ئۇنداق بولمايدۇ، راستتىنلا پەسكەشلىك قىلدى، ــ دەپ، بۇگۈن كۈندۈزى يۈز بەرگەن ئىشنى «توڭ يەڭگە» گە دەپ بەردى. ۋەن چاڭشېڭنىڭ ئاغزىدىن چىققان گەپلەرنى دېيىشكە ئاغزى بارمىدى. لېكىن «توڭ يەڭگە» چۈشىنىپ بولغانىدى.

ــ ۋاي ـ ۋۇي، شۇنچىلىك ئىشمىدى، تام بېشىدا ئۇ سىزنى نېمە قىلالايتتى؟ 333
سىيلاپ قويغانغا بىر پارچە گۆشىڭىز كېمىيىپ، قۇچاقلىغانغا بىرەر ئۇستىخىنىڭىز سۇنۇپ كەتمىگەن بولار ئىدى. ئۇنچىلىك ئېغىر ئېلىپ كېتىشىنىڭ نېمە ھاجىتى؟ مۇشۇنداق ئادەملەرنىڭ قولىدىن نان ئېلىپ يەيمىز، ئۆزىڭىزنى تېپىلماسنىڭ خورمىسى قىلىۋالسىڭىز، كۈنىڭىز تەس بولۇپ قالىدۇ.

ئۇ «توڭ يەڭگە» نىڭ بۇ ئىشنى ئەرزىمەس ئىش قاتارىغا چىقىرىۋېتىدىغانلىقىنى بايام سۆزلىگەنلىرىنىڭ ئۇنىڭغا تۆگمىدەك ئىشنى تۆگىدەك قىلىپ كۆرسەتكەندەك تۇيۇلۇپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلىمىغانىدى. جىڭ چيۈنىڭ قاتتىق ئاچچىقى كېلىپ:

ــ نېمە دېگىنىڭىز بۇ، ئەگەر سىزگە شۇنداق مۇئامىلە قىلسا، قېتىڭىزغا ئالماي يۈرەمسىز؟ ــ دېدى.

ــ مەن قېرىپ ماكچىيىپ كەتكەن ئايال. سىيلاپ قوي دېسەممۇ، ئۇ مېنى

سىيلىمايدۇ. سىزنى زىيان تارتىپ قالارمىكىن دېدىم. تامدىن سەكرەپ پۈتىكىزنى سۇندۇرۇۋالسىكىز، ئۇلار سىزگە ئەمگەك سۇغۇرتىسى بېرەمدۇ؟ گېپىمنى ئاڭلاڭ، ئەتە بىر كۈن دەم ئېلىپ، ئۆگۈنلۈككە ئىشقا بېرىڭ. ئۇنىڭ بىلەن تەڭ بولالمايسىز. ئۆچەكىشىپ قالسا، ئۇ سىزدىن ئۆچ ئالىدۇ. يامىنى كەلسە ئىشتىن توختىتىۋېتىدۇ،ــ دېدى «توك يەكشەك».

ــ راستتىنلا ئۇنى كۆرەر كۆزۈم يوق.

ــ ئۇنىڭ بىلەن كارىكىز نېمە، گۇكشنى سىزگە ئۇ بېرەمتى، ئۇ سىزنى بوزەك قىلسا، ئىشتىن توختىتىۋەتسە، ئۇ چاغدا پالاكەت قوشلاپ كەلمەمدۇ؟

ئەتىسى، جىڭ چىيۇ ئۆيدە بىر كۈن دەم ئالدى. ئۇچىنچى كۈنى ئىشقا، يەنە قەغەز زاۋۇتىغا باردى. ئۇنىڭغا «توك يەكشەك»نىڭ گېپى يوللۇق تۇيۇلدى. دېمىسىمۇ گۇكشنى ۋەن چاكشېڭ بەرمەيتتى. نېمىشقا ئىشتىن توختاپ قالغۇدەكمەن؟ كېلەر قېتىم ئۇ يەنە شۇنداق قىلسا، قولۇمغا خىش پارچىسى ئېلىپ كاللىسىغا سالىمەن، دېگەنلەرنى ئويلىدى.

ۋەن چاكشېڭ جىڭ چىيۇنى كۆرۈپ يۈرىكى پوكۇلداپ، چىرايىغا قاراشقا پېتىنالماي:

ــ قولىكىز ئىشقا كارغا كەلمەيدۇ. بۇگۈن سىياسىي ـ تەشۋىقات بۆلۈمىدىكىلەرنىڭ قارا تاختا چىقىرىشىغا ياردەملىشىڭ،ــ دېدى. ئاندىن يەنە بوش ئاۋازدا،ــ ھېلىقى كۈنى سىزگە راستتىنلا چاقچاق قىلىپ قويغانىدىم. ئېغىر ئېلىپ كەتمەڭ، باشقىلارغىمۇ دەپ يۈرمەڭ، تالا ـ تۈزدە قالايمىقان سۆزلەپ يۈرگىنىكىزنى ئاڭلاپ قالسام، سىزنى ھەرگىز بوش قويۇۋەتمەيمەن،ــ دەپ قوشۇپ قويدى.

جىڭ چىيۇ ئۇنىڭ گېپىگە پەرۋا قىلماي:

ــ مەي سىياسىي ـ تەشۋىقات بۆلۈمىگە كەتتىم،ــ دېدى.

جىڭ چىيۇ بىرنەچچە كۈنگىچە، سىياسىي ـ تەشۋىقات بۆلۈمىدىكىلەرنىڭ قارا تاختا چىقىرىشىغا ياردەملەشتى. سىياسىي ـ تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى لىيۇ

كېجاڭ تاختىغا يازغان خېتىنىڭ ئوبدانلىقىنى، پولات تاختىغا چۈشۈرۈلگەن پۈچېركىسىنىڭ چىرايلىقلىقىنى، قىستۇرما رەسىم سىزالايدىغانلىقىنى بىلىپ، جىڭ چيۈنى ئەتىۋارلاپ ئىشلەتتى. بىرنەچچە پارچە ماقالىنى بېرىپ، ئۇنىڭغا قىممىتى بار تەكلىپلەرنى ئوتتۇرىغا قويسا بولىدىغانلىقىنى دېدى ھەم ئۇنىڭغا بىرنەچچە پارچە ماقاله يازغۇزدى.

ــ ئەپسۇس... زاۋۇتىمىز يېقىندىن بۇيان ئىشچى قوبۇل قىلمىدى. بولمىسا سىزنى زاۋۇتىمىزغا ئەكېلىپ تەشۋىقات ئىشلىرىغا سالاركەنمىز، ــ دېدى لىيۇ كېجاڭ.

جىڭ چيۈ ئالمان ـ تالمان:

ــ مەن پات ئارىدا ئانامنىڭ ئورنىغا خىزمەتكە چۈشمەن. بىراق ئاكام ھېلىمۇ يېزىدا، ئۇنىڭ پۈچېركىسى مېنىڭكىدىن چىرايلىق ئىسكىرىپكىمۇ چالالايدۇ. زاۋۇتىڭلارغا ئىشچى قوبۇل قىلغان چاغدا، ئاكامنى يېزىدىن ئەكېلىۋالساڭلار بولمامدۇ؟ ئۇنىڭ قولىدىن ھەممە ئىش كېلىدۇ. ئەكەلگىنىڭىزدىن ھەرگىز پۇشايمان قىلمىغان بولاتتىڭىز، ــ دېدى.

لىيۇ كېجاڭ يېنىدىن كىچىك بىر دەپتەر چىقىرىپ، ئاكىسىنىڭ ئىسمى ۋە ئاكىسى چۈشكەن يېزىنىڭ ئادرېسىنى يېزىۋېلىپ زاۋۇت يېزىلاردىن ئىشچى قوبۇل قىلىدىغان چاغدا، ئىشچى قوبۇل قىلغىلى تۇرۇۋاتقان ماڭغانلارغا ئاكىسىنى جەزمەن تەۋسىيە قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

شۇ كۈنى ئىشتىن چۈشكەندە، لىيۇ كېجاڭ جىڭ چيۈ بىلەن ئىشچى قوبۇل قىلىدىغان ئىش توغرۇلىق سۆزلەشتى. ئىككىسىنىڭ ئويى ئوخشاش بىر تەرەپتە ئىدى. ئىككىسى زاۋۇتتىن بىللە چىقتى. زاۋۇتتىن چىقىشىغا، ۋەن چاڭشېڭ كەينىدىن پالاقلاپ كېلىپ مۇغەمبەرلەرچە سالام ـ سائەت قىلىپ:

ــ پاھۇي، قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كېتىپسىلەرغۇ، نەگە ماڭدىڭلار، ــ دېدى.

ــ ئۆيگە ماڭدۇق، يولىمىز بىر ئىكەن، بىردەم بىللە ماڭمىز، ــ دېدى

لىۋكېجاڭ.

ۋەن چاڭشېڭ باشقا گەپ قىلماي، باشقا ياققا قاراپ ماڭدى. جىڭ چيۇ باشقىلارنىمۇ ئۆزىگە ۋەن چاڭشېڭغا ئوخشاش مۇغەمبەرلىك بىلەن قاراپ سالارمىكىن، دەپ، سەل باشقىچە بولۇپ قالدى. ئۇ لىۋ كېجاڭغا بىر ساۋاقدىشىنىڭ يېنىغا بارىدىغانلىقى تۇيۇقسىزلا يادىغا كېلىپ قالغانلىقىنى دەپ، خوشلىشىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە ماڭمىدى.

جىڭ چيۇ لىۋ كېجاڭ بىلەن خوشلىشىپ، مەكتەپنىڭ كەينى ئىشىكى بىلەن قايتماقچى بولۇپ، باشقا يول بىلەن ماڭدى. مەكتەپ قورۇسى تېمىنىڭ يېنىغا كەلگەندە، ئۇنى كەينىدىن بىرسى چاقىردى. ئۇ لاۋسەننىڭ ئاۋازىنى تونۇپ، ئىتتىك كەينىگە ئۆرۈلۈپ هۇشيارلىق بىلەن ئەتراپقا قارىدى. ئەتراپتا هېچكىم يوق ئىدى.

لاۋسەن ئالدىغا كېلىپ كۈلۈپ تۇرۇپ:

— قارىماڭ، هېچكىم يوق، بىرەرسى بولسا سىزنى چاقىرمايتتىم، — دېدى.

جىڭ چيۇ «هۇپپىدە» قىزىرىپ:

— سىز... قاچان كەلگەنىدىڭىز؟ — دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

— چۈشتىن ئاۋۋال كەلگەنىدىم. سىزنى ئىزدەپ زاۋۇنقا كىرىشكە جۈرئەت قىلالمىدىم.

— بۈگۈن شەنبە بولمىسا هەجەپ كېلىپ قاپسىزغۇ؟

لاۋسەن كۈلۈپ:

— نېمە، قارشى ئالمامسىز؟ قارشى ئالمىسىڭىز، ئامال يوق كېتىمەن، ئىشقىلىپ سىزگە هەمراه بولىدىغان ئادەم تېپىلىپ تۇرىدىكەن، — دېدى.

جىڭ چيۇنىڭ ئۇنىڭ بايام لىۋ كېجاڭنى كۆرۈپ قالغانلىقىنى كۆڭلى تۇيۇپ:

— ئۇ زاۋۇتتىكى لىۋ كېجاڭ، ئاكامنى يېزىدىن ئەكېلىشكە يارەدەم قىلارمىكىن دېگەن ئوي بىلەن ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلاشقاچ ماڭدىم، — ئۇ شۇنداق دەپ ئەتراپقا سەگەكلىك بىلەن قاراپ، — هېلىقى شىپاڭدا مېنى ساقلاڭ، مەن تامىقىمنى يەپ

بولۇپلا باربمەن، ــ دېدى يەنە.

ــ ئانىڭىز ئىزدەپ كەتسە قورقمامسىز؟ ــ دەپ سوربدى لاۋسەن خاۋاتىرلىنىپ.

ــ ئانام كەچ سائەت توققۇزدىن ئاشقاندا كېلىدۇ.

ــ ھازىرلا بارايلى، تاماقنى سىرتتا يەيمىز.

ــ سىڭلىم ئۆيدە، ئۇنىڭغا دەپ قويۇپ چىقمەن.

ــ ماقۇل، تېزرەك كىرىپ كېتىڭ. سىزنى شىپاڭدا ساقلايمەن.

جىڭ چيۇ يول بويى خۇشال ماڭدى. ئىشكتىن كىرىپ، ئالدى بىلەن يۇيۇندى. شۇ كۈنى ئۇنىڭ «قەدىناس دوستى» كەلگەندى سەتلىشىپ قالماي دەپ ئالايىتەن رەڭگى قېنىق يوپكا كىيدى. ئۇ ئۆزىگە رەخت بېلىتى ئاز كېتىدىغان، باھاسى ناھايىتى ئەرزان رەختتىن يوپكا تىكىۋالغاندى. رەخت ئەسلى ئاق ئىدى. قىزىل رەڭگە بويالا، يوپكا تىكىپ بىر مەزگىل كىيگەندىن كېيىن، يۇيۇۋېرىپ ئۆڭۈپ كەتتى. جىڭ چيۇ يوپكىنى قېنىق كۈلرەڭگە بويىدى. ئۇ يوپكا، كالتە يەڭ مايكا كىيدى. يامىن بەرگەن بۇ مايكا كىيگەن بولسىمۇ، پېتىدىن چۈشۈپ كەتمىگەندى. ئۇ سومكىسىنى ئېلىپ ئىچىگە ئازىراق تازىلىق قەغىزى سالدى.

جىڭ چيۇ ياسىنىپ ـ تارىنىپ بولۇپ، چالا ـ پۈلا تاماق يەپ، سىڭلىسىغا:

ــ ئىشتاتقا كىرگۈزۈلىدىغان ئىش توغرۇلۇق ساۋاقدىشىمىنىڭكىگە بارىمەن، يالغۇز قالساڭ قورقامسەن؟ ــ دېدى.

ــ قورقمايمەن، بىردەم تۇرۇپ جۇڭ چىن كېلىدۇ، ــ دېدى سىڭلىسى ھەيران بولۇپ، ــ قايسى ساۋاقدىشىڭنىڭكىگە بارسەن؟

جىڭ چيۇ، بۇگۈن ياسىنىۋالغانلىقىمنى كۆرۈپ سىڭلىم بىرنەرسىنى سېزىپ قالغان چېغى، دەپ ئويلاپ:

ــ دەپ بەرسەمۇ تونۇمايسەن، مەن كەتتىم ھايال ئۆتمەي قايتىپ كېلىمەن، ــ دېدى. ئۇنىڭ سىڭلىسىنى تاشلاپ قويۇپ كۆڭلى بىر قىسما بولدى، ئەمما جۇڭ چىننىڭ كېلىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، بېرىپ كېلەي، قاراڭغۇ چۈشمەستە قايتىپ

كەلسەم بولىدىغۇ، دەپ ئۆزىگە تەسەللىي بەردى.

جىگىت چىرايى ئېقىن تەرەپكە كېتىۋېتىپ ھاياجانلانغاندەك بولدى. بۇ ئۇنىڭ ۋەدىلەشكەن يەرگە بىرىنچى قېتىم مېڭىشى ئىدى. بۇرۇن بىر - بىرى بىلەن تاساددىپىي ئۇچرىشىپ قالاتتى. ئۇنىڭغا ياسىنىشقا ۋاقىت چىقمايتتى. بۈگۈن ئۇ يوپكا بىلەن ئاسما مايكا كىيدى. لاۋسەن ياقتۇرامدۇ - ياقتۇرمامدۇ، بىلمەيتتى. ئۇ، لاۋسەن جەمئىيەت كۆرگەن، چىرايلىق قىزلار بىلەنمۇ جىق ئۇچراشقان، دەپ پەرەز قىلاتتى. ئۆزىگە ئوخشاش كۆرۈمسىز ھەم ئادەتتىكىدەك كىيىنگەن بىر قىز قانداق قىلغاندا لاۋسەنىڭ كۆڭلىنى ئۆزىگە رام قىلىۋالىدۇ، بۇ ئۇنىڭغا قاراڭغۇ ئىدى.

جىگىت چىيۇغا ھەممە ئادەم ئۆزىگە قاراۋاتقاندەك، يىگىتى بىلەن كۆرۈشكىلى كېتىۋاتقانلىقىنى بىلىپ قالغاندەك تۇيۇلۇپ، ئاجايىپ جىددىيلىشىپ، ئېقىندىن بىرلا سەكرەپ ئۆتۈپ كەتكۈدەك بولۇپ كەتتى. دەريادىن ئۆتۈپ كەتسە، ئۇ قانتتا ئۇنى ھېچكىم تونۇمايتتى.

جىگىت چىيۇ قىرغاقتا چىقىپلا، ئېقىن بويىدا تۇرغان لاۋسەننى كۆردى. ئىككىسى كۆز بېقىشتى. ئۇ گەپ قىلماي، ئۆتكەن قېتىمدىكىگە ئوخشاش خېلى ئۇزاق مېڭىپ، ئاندىن توختاپ لاۋسەننى ساقلىدى. لاۋسەن كەينىدىن كېلىپ:

— بۈگۈن ئەجەپ چىرايلىق بولۇپ كېتىپسىز، تونۇيالمىغىلى تاس قالدىم. بۇ چۈشۈمۇ - ئەمەسمۇ، شۇنداق چىرايلىق بىر قىز مېنى مۇشۇ يەردە ساقلاۋاتامدۇ؟ مېنى چىمداپ بېقىڭە، — دېدى.

جىگىت چىيۇ كۈلۈپ:

— كىشىنىڭ غىدىقىنى كەلتۈرىدىغان بۇ گەپلىرىڭىزنى ئاڭلاپ كۆنۈپ قالدىم. توخۇ ئەت ئۆرلەپمۇ كەتمەيدۇ. بېلىقنىڭ ئارىسىدا يۈرگەن ئادەمگە بېلىقنىڭ قاڭسىق پۈرىقى پۇرىمايدۇ، — دېدى ۋە، — ئېقىن ياقىلاپ ماڭايلى. ئانام بالدۇر ئىشتىن چۈشۈپ كېلىۋاتقان بولسا، ئىككىمىزنى كۆرۈپ قالمىسۇن. ئانام ئۆيگە مۇشۇ يول بىلەن قايتىدۇ، — دەپ تەكلىپ بەردى.

ئىككىسى دەريا ياقىلاپ ئاستا ماڭدى. جىڭ چيۇ ئۇنىڭدىن:

ــ تاماق يېدىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سورىدى. لاۋسەن ئۇنى كەلسە بىللە تاماق يەيمىز، دەپ تېخىچە تاماق يېمىگەنلىكىنى، دېدى. ئۇ ئۆتكەندىكى ساۋاقنى قوبۇل قىلىپ، تارتىشىپ تۇرۇۋالمىدى. لاۋسەننىڭ بىر ئامال قىلىپ ئۆزىگە تاماق يېگۈزىدىغانلىقى ئۇنىڭغا ئايان ئىدى. تارتىشىپ تۇرغان بىلەن ۋاقىت ئىسراپ بولاتتى. ئىقتىساد قىلىنغان ۋاقىتنى نېمىگە ئىشلىتىدىغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ئۇنىڭغا تاماق يېسە، ۋاقىت بوشقا ئۆتۈپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلدى.

تاماق يەپ بولۇپ ئىككىسى يەنە ھېلىقى شىپاڭغا كەلدى. ياز كۈنى، سەل بالدۇر بولغاچقا، شىپاڭدا ئىككى ـ ئۈچ ئادەم ئولتۇراتتى. ئۇلار ئادەم يوق ئېقىن بويىغا بېرىپ، قىردا ئولتۇردى.

ــ بۈگۈن يەكشەنبە بولمىسا K شەھىرىگە كېلىشكە قانداق ۋاقىتىڭىز يەتتى؟ ــ دەپ سورىدى جىڭ چيۇ ئۇنىڭدىن.

ــ خىزمەت ئۇقۇشقىلى كەلدىم. K شەھىرىگە يۆتكىلىپ كېلىۋالايمىكىن دەيمەن.

جىڭ چيۇ ھەم ھەيران قالدى ھەم خۇشال بولدى. ئۇ قەستەنگە:

ــ قىدىرىپ ـ چارلاش ئەترىتىدە بىر ئوبدان ئىشلەۋېتىپ K شەھىرىگە كېلىپ نېمە قىلىسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

لاۋسەن جىڭ چيۇغا قاراپ كۈلۈپ:

ــ k شەھىرىگە يۆتكىلىپ نېمە قىلىدىغانلىقىمنى سىز بىلمەمسىز، سىز بىلمىسىڭىز، بىرمۇنچە جاپا تارتقىنىم بىكار بولمامدۇ؟ ــ دېدى.

30

— قايسى ئورۇنغا يۆتكەلمەكچى بولۇۋاتىسىز؟

— ئالاقىلىشىۋاتىمەن. سەنئەت ئۆمىكى بولسىمۇ مەيلىتى، باشقا ئورۇن بولسىمۇ بولىۋېرىدۇ. قايسى ئورۇن ئالسا ماقۇل دەۋېرىمەن. K شەھىرىگە يۆتكىلىۋالسام، كوچا سۈپۈرىدىغان ئىش بولسىمۇ، ياق دېمەيتتىم. ئەڭ ياخشىسى ئارالدىكى كوچىلارنى، يەنە كېلىپ ئىشىكىڭلارنىڭ ئالدىدىكى كوچىنى سۈپۈرسەم دەيمەن.

— ئىشىكىمىزنىڭ ئالدىدا نەدە كوچا بار؟ كەڭلىكى بىر مېتىر چىقمايدىغان يول ئۇ. سۈپۈرگىڭىزگە يول بويلىماي قالمدۇ، — دېدى جىڭ چيۇ تەكلىپ بېرىپ، — سەنئەت ئۆمىكىگە يۆتكىلىڭ. ئۆمەكتە ئاككوردىيون چالمىسىز، لەيلەپمۇ قالمايسىز. سەنئەت ئۆمىكىگە ئورۇنلاشسىڭىز كونا دوستىڭىزنى ئۇنتۇپ كېتمىسىز.

— نېمىشقا؟

— سەنئەت ئۆمەكنىڭ قىزلىرى چىرايلىق ئەمەسمۇ؟

— مەن بۇرۇن سەنئەت ئۆمەكتە ئىشلىگەن. لېكىن ئۆمەكتىكى قىزلار ماڭا ئۇنچىلىك چىرايلىق تۇيۇلمىغان.

جىڭ چيۇ ئۇنىڭغا ھەۋەسلىنىپ قاراپ:

— سىز بۇرۇن سەنئەت ئۆمەكتە ئىشلىگەنمۇ، ئەمىسە سىز نېمىشقا تاش مايماق ئەمەس؟ — دېدى.

لاۋسەن پىخىلدا كۈلۈپ:

— سەنئەت ئۆمەكتىكىلەرنىڭ ھەممىسى تاش مايماقمۇ؟ مەن يا ئۇسۇلچى بولمىسام، مەن ئاككوردىيون چالاتتىم. قارىسام سىز تاش مايماق ئىكەنسىز،

ئۇلگىلىك تىياتىردىكى «ئاق چاچلىق قىز» نىڭ رولىنى ئالغانمىدىڭىز؟

جىڭ چيۇ بېشىنى لىڭشىتىپ:

ــ باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىمدا شۇ رولىنى ئالغان. باشتا «دېرىزە قېيىق گۈلى» دا باش ئۈسسۈلچى بولدۇم. كېيىن شېئىرنىڭ رولىنى ئويناندىم. كېيىن ئۈسسۈلدىن چىقىپ كەتتىم. ئاككوردىيون چېلىپ، چالغۇچى بولۇپ كەتتىم. سەنئەت ئۆمەككە يۆتكىلىپ كېلىۋېلىپ، ئاندىن ماڭا ئاككوردىيون چېلىشنى ئۆگىتىڭ، بولامدۇ؟

ــ k شەھىرىگە يۆتكىلىپ كېلىپ، ۋاقتىمنى سىزگە ئاككوردىيون چېلىشقا سەرپ قىلامدىمەن؟

ــ ۋاقتىڭىزنى ماڭا ئاككوردىيون ئۆگىنىشكە سەرپ قىلماي نېمىگە سەرپ قىلاتتىڭىز؟ ــ دېدى جىڭ چيۇ گاڭگىراپ.

لاۋسەن ئۇنىڭ گېپىگە جاۋاب بەرمەي قىزغىنلىق بىلەن:

ــ k شەھىرىگە يۆتكىلىپ كەلسەم، سىزنى دائىم كۆرەلەيمەن. ئىشتاتلىق بولۇپ كەتسىڭىز، بىز كۇندە كۆرۈشەلەيمىز. كوچىدا مەيدىمىزنى كېرىپ ئوچۇق ـ ئاشكارا يۈرەلەيمىز، شۇنداق بولۇشنى ياقتۇرامسىز؟ ــ دېدى.

لاۋسەن سۇرەتلىگەن ئىقبال ئۇنىڭغا كومۇنىزمغا ئوخشاش جەلپكار، لېكىن ئۇزاق نىشاندەك تۇيۇلدى. ئۇنىڭ ئالدىدا رېئال نەرسە تۇراتتى.

ــ ئىشتاتلىق بولسام، ــ دېدى جىڭ چيۇ، ــ ئاشپەز بولىمەن، سىز سەنئەت ئۆمەكنىڭ خادىمى بولىسىز، مەن... بىلەن كۇندە كۆرۈشكىڭىز كېلەمدۇ؟

ــ ھېلىغۇ ئاشپەز بولىدىكەنسىز، ئاشخانىنىڭ چوشقىسىنى باقسىڭىزمۇ، سىز بىلەن يەنىلا كۇندە كۆرۈشكۈم بار.

جىڭ چيۇ كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ ئەبلەخ، مېنى چوشقا دەپ تىللاۋاتامسىز؟ ــ دەپ تىللىغان پېتى لاۋ سەننىڭ بېلىكىنى چىمدىدى. لاۋسەنمۇ ھەم ئۆزىمۇ تېڭىرقاپ قالدى. جىڭ چيۇ كىتابلاردىكى

ھېلىقى بۇزۇق ئايالالاردەك خۇلۇق چىقىرىپ سالدىم، دەپ ئويلاپ، لاۋسەننىڭ ئۆزىنى باشقىچە چۈشىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ئالمان ـ تالمان:

ـــ قەستەن قىلمىدىم، مەن... ـــ دېدى.

لاۋسەن ئۇنى زادىلىق قىلىپ:

ـــ نېمىگە كەچۈرۈم سورايسىز؟ چىمدىشىڭىزنى ياخشى كۆرىمەن. كېلىڭە، يەنە بىر قېتىم چىمداڭ، ـــ دەپ قولىنى تارتىپ بىلىكىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، چىمداشقا دەۋەت قىلدى.

جىڭ چيۇ قولىنى تارتىپ:

ـــ ئۆزىڭىزنى ئۆزىڭىز چىمداڭ، ـــ دېدى.

لاۋسەن ئۇنىڭ ئوڭايسىزلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، چاقچاقنى قويۇپ، ئۇنىڭدىن ئاكسىنىڭ ئىشىنى سورىدى.

ـــ ئاكىڭىز نەدە؟

جىڭ چيۇ لاۋسەنگە ئاكىسى چۈشكەن يېزىنى دەپ بېرىپ، چاقچاق قىلغان تەرىزدە:

ـــ نېمە، ئاكامنى يېزىدىن ئەچىقىپ بېرەمسىز؟ ـــ دېدى.

ـــ بۇنداق چوڭ ئىش مېنىڭ قولۇمدىن قانداق كېلسۇن؟ ئەمما بىر دوست كۆپەيسە، بىر يول ئېچىلىدۇ. تونۇش ـ بىلىشلەرنىڭ ئىچىدىن يارىدەم قىلىدىغانلار چىقىپ قالارمىكىن دەيمەن، بۇ A ئۆلكىسى ئەمەس، شۇنداق بولسا، تونۇش ـ بىلىشلىرىم كۆپ بولغان بولاتتى.

جىڭ چيۇ لاۋسەنگە ئاكىسى بىلەن يامىنىڭ ھېكايىسىنى سۆزلەپ بەردى. لېكىن ئىككىسىنىڭ كارىۋاتتا بىللە ئولتۇرغان يېرىنى دېيىش بىئەپەرەك تۇيۇلدى. لاۋسەن ئاڭلاپ زوقلانغان ھالدا:

ـــ ئاكىڭىز بەك تەلەيلىك ئىكەن. شۇنداق ياخشى بىر قىزغا يولۇقۇپتۇ. ئەمما مەن ئاكىڭىزدىنمۇ تەلەيلىك، چۈنكى سىزدەك بىر قىزنى... ـــ دېدى.

ئۇ لاۋسەننىڭ كىشىنىڭ غىدىقىنى كەلتۈرىدىغان گەپلىرىگە كۈنۈك بولسىمۇ، بىراق يەنىلا سەل خىجىل بولۇپ:

ــ مېنىڭ... نەرىم ياخشى؟ يا يامىنغا ئوخشاش سىزنى قوغدىيالمىسام.

ــ قوغدايسىز، ناۋادا بېشىڭىزغا كەلسە قوغدايسىز، ئەمما ھازىر شۇنداق قىلىشقا تېگىشلىك ئەھۋالغا دۇچ كەلمىدىڭىز. مەنمۇ سىزنى شۇنداق قوغدايمەن، سىز ئۈچۈن ھەرقانداق ئىشنى قىلىشقا جۈرئەت قىلىمەن، قەتئىي ئايانمايمەن، ئىشىنەمسىز؟ ــ ئۇ گەپ قىلىۋېتىپ تۇيۇقسىزلا، ــ قولىڭىز نېمە بولدى؟ ــ دەپ سورىدى.

جىڭ چيۇ قولىنى ئىختىيارسىز كەينىگە يوشۇرۇپ:

ــ نېمە بوپتۇ؟ ــ دېدى.

ــ مەن بايىلا كۆرگەن. دەڭە، قانداق ئىش بۇ، ھېلىقى ۋەن فامىلىلىك بوزەك قىلدىمۇ؟

ــ ياق، ئۇ مېنى قانداق بوزەك قىلالىسۇن، قولىغا پىچاق ئېلىپ قولۇمنى كېسىۋېتەلەمتى ئۇ؟ قەلەمتۇراچ ... بىلەن تامدىكى شوئارنى قىرىۋاتقاندا، قەلەمتۇراچ قولۇمغا كىرىپ كەتتى.

ــ ئۇنىڭ بىلەن راستىنلا مۇناسىۋەتسىزمۇ؟

ــ راستىنلا مۇناسىۋەتسىز.

ــ تامدىكى شوئارنى ئوڭ قولىڭىز بىلەن قىرغان تۇرسىڭىز، قەلەمتۇراچ سول قولىڭىزنىڭ ئالقىنىغا كىرىپ كېتەمدۇ؟

جىڭ چيۇ ئاغزى تۇۋاقلىنىپ، جاۋاب بېرەلمەي قالدى.

لاۋسەن كوچىلاپ سورىمىدى. ئۇ خۇرسىنىپ:

ــ سىزگە ھەمىشە كۈنلۈك ئىشلىمەڭ، مەن غەمخورلۇق قىلاي دېگۈم كېلىدۇ. خاپا بولۇپ كېتەرمىكىن دەپ، دېيىشكە پېتىنالمايمەن، ــ ئۇ جىڭ چيۇغا تىكىلىپ قاراپ، ــ خاپا بولۇپ كېتىشىڭىزدىن قورقىمەن، مەن خاپا بولسام، سىز قورقامسىز؟ ــ دېدى.

ــ خاپا بولۇشىڭىزدىن مەنمۇ قورقىمەن، خاپا بولۇپ كېتىپ، تەتۈر قاراپ قالامدىكىن، دەپ يۈرىكىم سۇ، ــ دېدى جىگ چيۇ سەمىمىيلىك بىلەن.

ــ ئەخمەق، نېمىدەپ سىزگە تەتۈر قارىغۇدەكمەن؟ مەيلى سىز نېمە قىلىڭ ياكى نېمە دەڭ، مەيلى ماڭا سالقىن قاراڭ، مەن سىزدىن خاپا بولمايمەن، سىزگە تەتۈر قارىمايمەن. چۈنكى سىز مەيلى قانداق ئىش ئېلىڭ، سىزنىڭ ئۆزىڭىزگە چۈشلۈق بىر دەردىڭىز ھەم بىر ئاساسىڭىز بار. ئاغزىڭىزدىن چىققان گەپنى مەيلى چۈشىنەي مەيلى چۈشەنمەي، ئىجرا قىلىمەن. شۇڭا ھەرگىز تاقا ـ تۇقا گەپ قىلماڭ. مەن راست دەپ قالىدىكەنمەن، ــ دېدى.

لاۋسەن ئۇنىڭ يارىلانغان قولىنى تۇتۇپ، ئاستا سىيلىدى ۋە:

ــ ھازىرمۇ ئاغرىمدۇ؟ ــ دېدى.

جىگ چيۇ بېشىنى چايقىدى.

ــ ناۋادا قولۇمنى يارىلاندۇرۇۋالسام، ئۆزۈمنىڭ ئادىمىنى چارچىتىپ ئورۇقلىتىۋەتسەم، سىزنىڭ ئىچىڭىز ئاغرامدۇ؟ ــ دەپ سورىدى لاۋسەن ئۇنىڭدىن.

جىگ چيۇ «ئىچىم ئاغرىيدۇ» دېگەن گەپنى چىقىرالماي، بېشىنى لىڭشىتىپلا قويدى. لاۋسەن ھەقىقەتكە ئېرىشكەندەك مەردانىلىك بىلەن:

ــ ئەمىسە نېمىشقا ھەدىسىلا كۈنلۈك ئىشلەپ قولىڭىزنى يارىلاندۇرۇۋالىسىز، ياداپ كېتىپسىز، ئىچىم ئاغرىيدىغانلىقىنى بىلمەمسىز؟ يۈرىكىم ھەقىقەتەن خۇددى بىرسى پىچاق تىققاندەك ئاغرىپ كېتىدۇ، سىزنىڭ يۈرىكىڭىز ئاغرىپ باققانمۇ؟

لاۋسەننىڭ چىرايى جىددىي ئىدى. ئۇ نېمىدەپ جاۋاب بېرىشنى بىلەلمىدى. لاۋسەن:

ــ سىزنىڭ يۈرىكىڭىز ئاغرىپ باقمىغان. شۇڭا بۇ ئازابنى سىز بىلمەيسىز، بولدىلا، بۇ ئازابنى سىزگە بىلدۈرگۈم يوق، ــ دېدى.

جىگ چيۇ لاۋسەننىڭ نېمىشقا ئۆزىنى قۇچاقلىمايى، گەپ قىلىپ ئولتۇرغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى بىلەلمىدى. ئۇ بۇگۈن لاۋسەننىڭ ئۆزىنى قۇچاقلىشىنى

تولىمۇ ئۈمىد قىلاتتى. نېمە ئۈچۈنلىكىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ئۇ يېقىن ئەتراپتا يۈرگەن بىرمۇنچە كىشىلەرنى كۆردى. بەزىلىرى سۇ چۆمۈلۈۋاتاتتى، بەزىلىرى يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ كاللىسىدا، بۇ يەر خىلۋەت ئەمەس ئىكەن، شۇڭا ئۇ مېنى قۇچاقلاشقا جۈرئەت قىلالمايۋېتىپتۇ، دېگەن خىيال ئەكس ئەتتى ـ دە:

ــ بۇ يەردە ئادەم بار ئىكەن، باشقا يەرگە كېتەيلى، ــ دېدى.

ئىككىسى ئورنىدىن تۇرۇپ، ئەپلىكرەك بىرەر جاينى تېپىش ئۈچۈن ئېقىن يېقىلاپ ماڭدى. جىڭ چيۇ مېڭىپ كېتىۋېتىپ، لاۋسەن كۆڭلۈمدىكىنى بىلىۋالغانمىدۇ، دېگەن ئوي بىلەن لاۋسەنگە كۆزىنىڭ قىرىدا قاراپ، ئىچىدە كۈلدى. بىراق لاۋسەن بايام بولۇنغان گەپ ئۈستىدە ئويلىنىپ كېتىۋاتقانەك ناھايىتى جىددي كۆرۈنەتتى. ئىككىسى خېلى مېڭىپ، ئادەم يوق بىر جاينى كۆردى. خىمىيە زاۋۇتى كېرەكسىز سۈلارنى قويۇپ بېرىدىغان جاي بولسا كېرەك. بېغىررەڭ سۇ يەر ئاستى تۇرۇبىسىدىن ئېقىنغا قۇيۇلۇۋاتاتتى. سۈدىن ھاۋاغا قاڭسىق پۇراق تارقىلاتتى. شۇ سەۋەبتىن ئېقىنىنىڭ بۇ تەرىپىگە ھېچكىم كەلمىگەنىدى.

ئىككىسى قاڭسىق پۇراقتىن قورقمايتتى. ئادەمدىن قورقاتتى، ئۇلار بىر يەرنى تاللاپ، پاكىز بىر تاشتا ئولتۇردى. لاۋسەن بۇرۇنقىدەك مۇرىسىنى جىڭ چيۇنىڭ مۇرىسىگە ياقتى. جىڭ چيۇ ئۇنىڭدىن:

ــ سائەت نەچچە بولدى؟ ــ دەپ سورىدى.

لاۋسەن سائىتىگە قاراپ:

ــ سائەت يەتتىدىن ئاشتى، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ ئۆزىنىڭ يەنە بىردەم ئولتۇرۇپ ماڭىدىغانلىقىنى، لاۋسەننىڭ تېخىچە ئۆزىنى قۇچاقلىماي ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ھاۋا بەك ئىسسىپ كەتكەچكە، شۇنداق قىلىۋاتامدىغاندۇ؟ دەپ ئويلىدى. لاۋسەن ئۇنى نەچچە قېتىم ھاۋا ناھايىتى سوغۇق كۈنلەردە قۇچاقلىغانىدى.

ــ سىز ئىسسىقتىن بەك قورقىدىغان ئوخشىمامسىز؟ ــ دەپ سورىدى جىڭ چيۇ

ئۇنىڭدىن.

ــ قورقمايمەن، ــ دېدى لاۋسەن ۋە بۇ گەپنىڭ مەنىسىنى قىياس قىلغاندەك ئۇنىڭغا قارىدى. ئۇي ـ خىيالىنى لاۋسەن بىلىپ قالغاندەك ئۇنىڭ يۈزى ۋىللدە قىزىرىپ كەتتى. ئۇ يوشۇرغانسىرى يۈزى ئوت ئېلىپ يانغاندەك بولۇپ كېتىۋاتاتتى. لاۋسەن ئۇنىڭغا بىردەم قاراپ ئۇنى تارتىپ ئورنىدىن تۇرغۇزدى، قۇچاقلاپ بوش ئاۋازدا:

ــ مەن ئىسسىقتىن قورقمايمەن... سىزنى قۇچاقلاشقا پېتىنالمايمەن، ــ دېدى.

ــ نېمىشقا؟ ئۆتكەن قېتىم سىزدىن رەنجىمىدىمغۇ.

لاۋسەن كۈلۈپ:

ــ ئۆتكەن قېتىم مەندىن رەنجىمىدىڭىز، بۇنى بىلىمەن، مەن... ــ لاۋسەن گېپىنىڭ ئايىغىنى چىقارماي جىمىڭ چىۈنىڭ قۇلىقىغا، ــ سىز... مېنى قۇچاقلىسىكەن دەمسىز؟ ــ دېدى.

جىمىڭ چىۈ جاۋاب بېرىشكە پېتىنالمىدى. ئۇنىڭغا «قەدىناس دوستى» شادلىنىپ، بەدىنىدىكى قان تېز ئايلىنىپ، قانداقتۇر بىرنەرسە بەدىنىدىن سىرتقا چىقىپ كېتىشكە ئالدىراۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. جىمىڭ چىۈنىڭ خىيالىدىن، چاتاق بولدى، هاجەتخانىغا كىرىپ قەغەز يۆتكەي، دېگەن ئۇي كەچتى.

لاۋسەن ئۇنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ:

ــ قۇچاقلىشىمنى ياخشى كۆرەمسىز؟ دەڭە، قورقماڭ، ياخشى كۆرسىڭىز، ياخشى كۆرىمەن، دەڭ، ــ دەپ مىختەك چىڭ تۇرۇۋالدى.

لاۋسەن ئۇنىڭ قۇلىقىغا گەپ قىلىۋاتاتتى. تىنقى چوغدەك قىزىق ئىدى. جىمىڭ چىۈ بېشىنى كەينىگە قىلىپ، لاۋسەنىنىڭ ئاغزىدىن ئۆزىنى قاچۇردى. لاۋسەن بېشىنى ئېگىپ، جىمىڭ چىۈنىڭ كۆكسىگە سۇركىدى. ئۇ يۈرىكىدىكى بىر تال پەي ـ سىڭىر بېلىنىڭ تۆۋۈنىدىكى قانداقتۇر بىر جايغا تۇتاشتەك «قەدىناس دوستى» نىڭ تېخىمۇ يايراپ كېتىۋاتقانلىقىنى سەزدى. لاۋسەن بېشىنى كۆكسىگە سۇركىسە، بېلىنىڭ تۆۋۈنىگە جان كىرىپ كېتەتتى. ئۇ پەقەتلا چىداشلىق بېرەلمەي قالغانلىقىنى هېس

قىلىپ، پەس ئاۋازدا:

ــ ھاجەتخانىغا بېرىپ كېلەي، ــ دېدى.

لاۋسەن ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ بىللە ھاجەتخانا ئىزدەپ، ئاجايىپ ۋەيرانە بىر ھاجەتخانىنى تاپتى. ھاجەتخانا تولىمۇ مەينەتتەك قىلاتتى. جىڭ چيۇ ئامالىنىڭ يوقىدىن كۆزىنى يۇمۇپ ھاجەتخانىغا كىرىپ كەتتى. ھاجەتخانا دەرۋەقە مەينەت ئىدى. چىراغمۇ يوق. ھېلىمۇ ياخشى قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتمىگەچكە، ئۇ قېلىن بىر دەستە تازلىق قەغىزىنى يۆتكەپ، ھاجەتخانىدىن دەرھال يېنىپ چىقتى.

بۇ قېتىم لاۋسەن دېرەك بېرىشنى كۈتمەستىن ئۇنى قۇچاقلاپ، قويۇۋەتمىدى. جىڭ چيۇغا بىر ئىش بەك غەلىتە تۇيۇلۇپ كەتتى. بۇرۇن «قەدىناس دوستى» كەلگەندە، دەسلەپكى بىر ـ ئىككى كۈنگىچە بەك ئاز كېلەتتى. ئەمما ھەمىشە بىئارام بولاتتى. بېلى سىرقىراپ، دۈمبىسى كۈيۈشۈپ ئاغرىيتتى. دوۋسۇنىغا قوغۇشۇن توپ سېلىپ قويۇلغاندەك، قوغۇشۇن توپ پەسكە ساڭگىلاپ تۇرغاندەك قىينىلىپ كېتەتتى. نەچچە كۈندىن كېيىن، ئاندىن راۋانلىشاتتى. قان ئاساسەن چىقىپ بولغاندا، يەڭگىللەپ قالاتتى. بۇنىڭ تېخى ھېچقانچە ئىش ئەمەسلىكى جىڭ چيۇغا ئايان ئىدى. چۈنكى ۋېي خۇڭ ھەر قېتىم ئاي كۆرگەندە، چىرايى كۆكىرىپ، يىغلاپ كېتەتتى. دائىم رۇخسەت سوراپ، دەرسكە قاتناشمايتتى. تېخىمۇ چاتاق يېرى، كۆپچىلىك بەزىدە سىرتلارغا ئوينىغىلى چىققاندا، ۋېي خۇڭ ئاغرىپ قالاتتى. كۆپچىلىك ئۇنى يا ئۆيگە يا دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ قويىاتتى، شۇنىڭ بىلەن كۆپچىلىكنىڭ پەيزى ئۇچۇپ كېتەتتى.

جىڭ چيۇن ئەزەلدىن ئۇنچىلىك قىينىلىپ كەتمەيتتى، لېكىن ھەمىشە بىئارام بولاتتى. بۇگۈن نېمە بولغانلىقىنى بىلمەي قالدى. لاۋسەن ئۇنى قۇچاقلىۋېدى، ھېلىقىدەك سىرقىراپ، كۈيۈشۈپ ئاغرىيدىغان سېزىم يوقالدى. سىرتقا چىقىپ كېتىشكە تېگىشلىك نەرسىلەر بىراقلا چىقىپ كەتكەندەك «قوغۇشۇن توپ»مۇ جىمىيلا كەتكەندى.

جىڭ چيۇ ۋېي خۇڭ ئاي كۆرۈپ قورسىقى ئاغرىپ كەتكەن چاغدا، بىرسىنىڭ ۋېي خۇڭنىڭ كۆڭلىنى ياساپ، توي قىلىپ، ئېرىڭىز بىلەن بىللە ياتقاندا ياخشى بولۇپ كېتىدۇ، دېگەن گېپىنى ئەسكە ئالدى. شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ئەر كىشى قورساق ئاغرىقىنى ساقايتالايدىغان دورىمۇ؟ دەپ ئىشەنمىگەنىدى. ئەرلەر ھەقىقەتەن دورا بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئەمدى ئىشەندى جىڭ چيۇ. لاۋسەن ئۇنى قۇچاقلاپ ئۇنىڭ بىئاراملىقىنى يەڭگىلەتتى. ناۋادا بىللە ياتسا ھېيىز ئاغرىتىپ كېلىدىغان ئىشمۇ ئوڭشىلىپ كەتكەن بولاتتى.

جىڭ چيۇ ئۆيدىن چىققان چاغدا ھېيىزنىڭ بۇنداق كېلىپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلىماي، تازىلىق قەغىزىنى يېتەرلىك ئېلىۋالمىغانىدى. تازىلىق قەغىزى ناھايىتى تېز توگىدى. ئۇ دۇدۇقلاپ:

348

— مەن... بىرنەرسە ئەكېلىۋالاي، — دېدى.

لاۋسەن ئۇنىڭدىن گەپ سورىماي، نەرسە ئالغىلى بىللە كوچىغا چىقتى. كوندىلىك تۇرمۇش بۇيۇملىرى ساتىدىغان بىر ماگىزىن ئۇچرىدى. جىڭ چيۇ پوكەيدە تۇرغان تازىلىق قەغىزىنى كۆردى. بىراق پىرىكازچىك ياش بالا ئىدى. ئۇ تازىلىق قەغىزى ئېلىشتىن خىجىل بولدى. ماگىزىنغا نەچچە قېتىم كىرىپ چىقتى. ئالغۇسى كەلمىدى، بىردەم تۇرۇپ كىيىمىنىڭ بۇلغىنىپ كېتىشىدىن ۋايىم يەپ، ماگىزىنغا كىردىيۇ، دېيىشتىن خىجىل بولدى. لاۋسەن:

— سز مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن كىرىپ ئەچىقاي، — دېدى.

جىڭ چيۇ ئۇنىڭدىن نېمە ئالىدىغانلىقىنى سوراپ بولغۇچە، لاۋسەن ماگىزىنغا كىرىپ كەتتى. جىڭ چيۇ بىرەرسى كۆرۈپ قالسا سەتلىشىپ يۈرمەي، دېگەن خىيال بىلەن ئۆزىنى چەتكە ئالدى. بىركەمدە لاۋسەن ئىككى بولاق تازىلىق قەغىزىنى كۆتۈرۈپ ماگىزىندىن غادايغان پېتى چىقتى. جىڭ چيۇ بېرىپ لاۋسەننىڭ قولىدىن تازىلىق قەغىزىنى ئېلىپ، سومكىسىغا پۈرلاپ تىقتى. سومكىسى كىچىك بولغاچقا، تازىلىق قەغىزىنىڭ بىر بولىقى ئېشىپ قالدى. جىڭ چيۇ ئۇنى لاۋسەننىڭ

كۆڭلىكىنىڭ ئىچىگە تىقتى. ئىككىسى ماگىزىنىدىن يىراقراق يەرگە بارغاندا:

ــ كىيىمىنىڭ ئاستىغا تىقىشنى بىلمەمسىز؟ نومۇستىن قورقمامسىز؟ ــ دەپ جىڭ چيۇ لاۋسەننى ئەيىپلەپ كەتتى.

ــ بۇ نومۇس قىلىدىغان ئىش ئەمەسقۇ؟ تەبىئىي ئەھۋال، خەق بىلمەيدىغان ئىش ئەمەس بۇ.

جىڭ چيۇ بىر يەرگە دوختۇرلۇق ئۆگەنگىلى بارغاندا، بىر دوختۇر پۈتۈن سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلارغا فىزىيولوگىيە دەرسى ئۆتۈۋېتىپ، ئايالىلارنىڭ فىزىيولوگىيەلىك دەۋرىنى سۆزلىگەن چاغدا قىز ئوقۇغۇچىلارنىڭ نومۇس قىلىشىپ، ئوغۇل ئوغۇقۇچىلارنىڭ ئاڭلىغانسېرى قىزىقىپ ئاڭلاپ كەتكەنلىكىنى ئەسلىدى. شۇ چاغدا بىر ئوغۇل ئوقۇغۇچى بىر تال شوينىنى تۇڭۇنچەك چىقىرىپ، يۇمىلاق چىگىپ، شوينىنى بېشىدىن ئايلاندۇرۇپ، تۇڭۇنچەك بېشىغا توغرا كەلگەندە «بىر دەۋرىي»، يەنە ئايلاندۇرۇپ «يەنە بىر دەۋرىي» دېگەنىدى. لاۋسەنمۇ بۇ ئىشنى شۇ ئۇسۇل ئارقىلىق بىلگەنمۇ ـ يوق، بۇ ئۇنىڭغا قاراڭغۇ ئىدى.

349 لاۋسەن بىلگەنكەن، ئۇنىڭ قورقۇپ كېتىشىنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ قۇلىقىغا ئۇ «قۇچاقلىغان» بولغاچقا، ھېلىقى «قوغۇشۇن توپ»نىڭ يوقىلىپ، باشقا چاغلاردىكىدەك بىئارام بولمىغانلىقىنى دېدى.

لاۋسەن خۇشال بولۇپ:

ــ شۇنداقمۇ؟ ھەرھالدا ھاجىتىڭىزدىن چىقىپتىمەن. بۇندىن كېيىن ھەر قېتىم شۇنداق بولغاندا «قوغۇشۇن توپ» نى تاشلىۋېتىشىڭىزگە يارىدىلىشەي، ماقۇلمۇ؟ ــ دېدى.

31

ئەتىسى، جىگ چىۋ قەغەز زاۋۇتىغا باردى. لىۋ كېجاڭنىڭ ئىشخانىسىدىكى ئىش تۈگمىگەن بولسىمۇ، قائىدە بويىچە ئۇ ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشنى كۈتۈپ تۇرۇش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ۋەن چاڭشېڭنىڭ يېنىغا ماڭدى. جىگ چىۋ ۋەن چاڭشېڭ ئىشخانا قىلىۋالغان ئەسۋاب قويۇش ئۆيىگە كىردى. ۋەن چاڭشېڭ جىگ چىۋنى كۆرمىگەنگە سېلىپ باشقا كۈنلۈكچىلەرنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ، ھەممىنى يولغا سېلىۋېتىپ، ئاندىن ئۇنىڭغا:

350

ــ بۈگۈن سىزگە ئىش يوق، بېرىپ ئارام ئېلىڭ، ئەمدى كەلمىسىڭىزمۇ بولىدۇ ــ دېدى.

جىگ چىۋ بۇ گەپنى ئاڭلاپ تېڭىرقاپ قالدى.

ــ بۇ نېمە دېگىنىڭىز، مېنى ئىشتىن توختاتتىڭىزمۇ؟ سىياسىي ـ تەشۋىقات بۆلۈمىدىكى لىۋ كېجاڭ داۋاملىق قارا تاختا چىقىرىمىز، دېگەن.

ــ لىۋ كېجاڭ داۋاملىق قارا تاختا چىقىرىمىز، دېگەن بولسا، نېمشقا لىۋ كېجاڭنى ئىزدىمەيسىز، مېنى ئىزدەپ نېمە قىلىسىز؟

ئۇنىڭ يولسىزلىق قىلىۋاتقانلىقىنى سەزگەن جىگ چىۋ خاپا بولۇپ:

ــ سىز دېگەن «ئا تەرەپ»، مېنىڭدەك كۈنلۈكچىلەرگە سىز ئىگە. شۇڭا ئىش بېرىدۇ، دەپ ئالدىڭىزغا كەلدىم. لىۋ كېجاڭنىڭ قارا تاختا چىقىرىشىغا ياردەملىشىشكىمۇ ئۆزىڭىز ئەۋەتمىگەنمىدىڭىز؟

ــ مەن سىزنى قارا تاختا چىقىرىشىپ بېرىدۇ، دەپ ئەۋەتكەن، ئۇنىڭ بىلەن بىللە كوچا چىڭداشقا ئەۋەتمىگەندىمەن؟

ــ مەن قاچان ئۇنىڭ بىلەن بىللە كوچا چىڭداپتىمەن؟

ــ مەن سىزنى دۇرۇس قىز بالا دەپ يۇرۇپتىمەن، قاراپ باقسام، ئالدىمدا ساختا قىياپەتكە كىرىۋالغان ئىكەنسىز، كىم بىلەن ئىشلىگىڭىز بولسا، شۇنىڭ بىلەن ئىشلەڭ، بۇ يەردە سىز قىلمىدىغان ئىش يوق، ــ دېدى ئۇ جىڭ چيۈدىن بەكرەك خاپا بولغان ئەلپازدا، ۋەن چاڭشىڭ جىڭ چيۈغا قارىدى. جىڭ چيۈنىڭ غەزەپلىك كۆزلىرى ئۇنىڭغا قادالغانىدى.

ــ كەتمەي تۇرامسىز؟ كەتمىسىڭىز، مەن كېتىمەن. مېنىڭ تېخى قورسىقىم ئاچ، بېرىپ ناشتا قىلىمەن، ــ دەپ ۋەن چاڭشىڭ ئاشخانا تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

جىڭ چيۈ جايىدا تۇرۇپ قالدى. بۇ ئۇنىڭ ئۇچۇن ھەقىقەتەن چىدىغۇسىز ئار ـ نومۇس ئىدى. شۇ كۈنى كېتىپ، غۇرۇرىنى بىر چەتكە قايرىپ يەنە ئىشقا كەلگەنلىكى ئۈچۈن، ئۆزىدىن نەپرەتلەندى. شۇ كۈنى كەتكەن پېتى كەلمەي قويسا بولاتتى. «توڭ يەڭگە»نىڭ نەسىھىتىگە قۇلاق سېلىپ ئىشقا كەلمىگەن بولسا، بۈگۈن يېرىم يولدا ئىشتىن توختىتىلىپ، خارلانمىغان بولار ئىدى. ۋەن چاڭشىڭنىڭ لى مۇدىرنىڭ يېنىغا بېرىپ، لىۇ كېجاڭ بىلەن ئىش ـ پەش تارتىشىپ يۈرىدۇ، دەپ بۆھتان چاپلاپ، نامىنى بۇلغاپ بولغانلىقى ئۇنىڭغا مەلۇم بولدى.

جىڭ چيۈ ئاچچىقىدا تىترەپ كەتتى. بىرەرسىنى تېپىپ ۋەن چاڭشىڭنىڭ ئۇستىدىن ئەرز قىلماقچى بولدى. بىراق، ئىش ئۆتۈپ كەتكىنىگە خېلى كۈن بولغانىدى. ئەرز قىلغان بىلەن ئىسپات يوق. ۋەن چاڭشىڭ، ناۋادا شۇ كۈنى ئۇنىڭغا قىلمىقسىزلىق قىلغان بولسام، ئۇ يەنە نېمىدەپ ئىشقا كېلىدۇ، دېگەن بىر ئېغىز گەپ بىلەن ئۆزىنى ئاقلىيالايتتى.

جىڭ چيۈ، بۇ يەردە تۇرغان بىلەنمۇ پايدىسى يوق. ئۇ، ئىش بەرمىسەم جېنىمنى جان ئېتەلمەيدۇ، دەپ ئويلايدۇ، ۋەن فامىلىلىككە ئۆزۈمنى بىر كۆرسىتىپ قويماي، *ئالدى بىلەن ئۆيگە بېرىپ ئاستا ئويلىنايلى*، دېگەن خىيال بىلەن ئاچچىقىدا زاۋۇت سىرتىغا قاراپ ماڭدى. زاۋۇت چىقارغان قارا تاختىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئالدىراش

يۇرگەن لىۇ كېجاڭنى كۆردى. ئۇ ئۇنىڭغا سالامىۇ قىلماستىن، يېنىدىن چاندۇرماي ئۆتۈپ كەتتى.

جىڭ چىۇ زاۋۇتنىڭ ئالدىغا چىقىشىغا، پىلتە قۇيماق يېگەچ زاۋۇت تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقان جاڭ يىنى كۆرۈپ قالدى. جاڭ يى ئۇنى كۆرۈپ قىزىقسىنغان هالدا:

ــ جىڭ چىۇ؟ بۇگۈن ئىش قىلماپسەنغۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

جىڭ چىۇ ئەلەم بىلەن:

ــ «ئا تەرەپ» مېنى ئىشتىن بوشىتىۋەتتى، ــ دېدى.

ــ نېمىدەپ ئىشتىن بوشىتىۋېتىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى جاڭ يى توختاپ.

ــ بولدىلا، كارىڭ بولمىسۇن، ئىشىڭغا بارغىن، ــ دېدى جىڭ چىۇ.

ــ ئالدىراش ئىشىم يوق. هېلىراق كەچلىك ئىسمىنىدىن چۈشتۇم. ئاشخانىنىڭ تامىقىنى يېگۈم كەلمەي، سىرتقا چىقىپ ناشتا قىلىپ ياندىم. ياتاقتا كىرىپ ئۇخلايمەن. دېگىنە، سېنى ئىشتىن توختىتىۋېتىمەن دەپلا ئىشتىن توختىتىۋەتتىمۇ؟

جىڭ چىۇ ئۆزىنى تۇتالماي، ئۇنىڭغا ۋەن چاڭشېڭنىڭ ئۆزىگە قىلىقسىزلىق قىلغانلىقىنى بىر قۇر سۆزلەپ بەردى. بولۇنغان سەت گەپلەرنى سىيپاپ ئۆتۈپ كەتتى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ جاڭ يىنىڭ ئەرۋاهى قىرىق گەز ئۇچتى. قولىدىكى پىلتە قۇيماقنى چۆرۈۋېتىپ، تامدىكى شوئارنى يىرتىپ، قولى بىلەن ئاغزىنى سۈرتۈۋېتىپ:

ــ يۇر، ۋەن دۇمچەك بىلەن هېسابلاشقىلى بارىمەن، يېقىندىن بۇيان ئۇنىڭ پەي ـ سىڭىرلىرى تارتىشىپ ئاغرىپ كەتتى. ئۇۋۇلاپ قويماي... ــ دېدى.

جىڭ چىۇ ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقان تىلنى ئاڭلاپ، ئۇرۇشۇپ قالىدىغاندەك ئەلپازىنى كۆرۈپ، قورقۇپ جان ـ پېنى چىقىپ كەتتى. كىچىك ۋاقتىدىكىگە ئوخشاش ئۇنى قولىدىن تارتىپ، جىدەلدىن توسىدى. جاڭ يى ئۇنىڭ قولىدىن يۇلقۇنۇپ چىقىپ:

ــ ئۇنىڭدىن قورقامسەن؟ مەن قورقمايمەن. بۇنداق ئادەم يۈزىنى كۆرسە بوزەك

قىلمدۇ، يامانىنى كۆرسە خۇش ـ خۇش، دەپ تۇرىدۇ. قورقماسلىقنى ھەددىدىن ئېشىۋالمدۇ، ــ دېگەن پېتى زاۋۇتقا كىرىپ كەتتى.

جىك چىۋ نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى. جاك يى كىچىكىدىمۇ ئۇنىڭغا تۇتۇق بەرمەيتتى. مانا ئەمدى تېخىمۇ تۇتۇق بەرمىدى. جىك چىۋ كەينىدىن زاۋۇتقا قاراپ يۈگۈردى. ئىچىدە، مۇبادا بۇگۈن بىرەر ئىش يۈز بەرسە، جاك يىغا زىيانكەشلىك قىلغان بولۇپ قالمەن، دەپ ئويلىدى. جاك يى ئالدىغا ئۇچرىغان ئادەمدىن گەپ سوراۋاتاتتى. ۋەن چاڭشېڭنى سوراۋاتقان بولسا كېرەك. ئاندىن ئۇ ئۇدۇل ئاشخانىغا قاراپ ماڭدى. جىك چىۋ قورقۇپ كەينىدىن يۈگۈرۈپ كېتىۋاتاتتى. ئاشخانىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئاشخانىدا بولۇۋاتقان جېدەلنى ئاڭلىدى.

جىك چىۋ ئاشخانىغا كىردى. جاك يى پەيلىنى بۇزۇپ ۋەن چاڭشېڭنى ئىتتىرىپ:

ــ ۋەن دۇمچەك، نېمىدەپ ساۋاقدىشىمنى ئىشتىن بوشىتىۋەتتىك، ئۆلگۈڭ كەلگەن ئوخشىمامدۇ، يېقىندىن بۇيان دۇمبەڭ قىچىشىپ كېتىپتۇ ـ ھە؟ ــ دېدى.

ۋەن چاڭشېڭ بىچارىلەرچە قىياپەتتە:

ــ گەپ بولسا چىرايلىق پاراڭلىشايلى، چىرايلىق پاراڭلىشايلى... ــ دەيتتى.

جاك يى ۋەن چاڭشېڭنى ياقىسىدىن قاماللاپ ئېلىپ، ئاشخانىنىڭ سىرتىغا سۆرىگىنىچە:

ــ ماڭە، جىنايەت ئۆتكۈزگەن يەرگە بېرىپ، ئالدىرىماي سۆزلەپ بەر، ــ دەپ زاۋۇتنىڭ جەنۇبىدىكى قورۇ تېمى تەرەپكە ئېلىپ ماڭدى. ئىككىسىگە تىكىلگەن تالاي كۆزلەردىن ھەيرانلىق ئەكس ئېتەتتى. بىراق كۆپچىلىكنىڭ يوقىلاڭ ئىشقا ئارىلىشىشقا رايى بارمىدى، بىرنەچچە ئادەم:

ــ ئۇرۇشۇپ قاپتۇ، ئۇرۇشۇپ قاپتۇ، قوغداش بۆلۈمىدىكىلەرگە خەۋەر قىلىپ قويۇڭلار، ــ دېيىشتى. شۇنداق دەيتتىيۇ، بىرەرسىمۇ قىمىرلاپ قويمايتتى. قوغداش بۆلۈمىدىكىلەرگە خەۋەر قىلىپ قويىدىغانلارمۇ، جېدەلنى ئايرىپ قويىدىغانلارمۇ چىقمىدى. ئالاقزادە بولۇپ كەتكەن جىك چىۋلا جېدەلنى بېسىقتۇرۇش كويىدا جاك

يىنىڭ كەينىدە يۈرەتتى.

قورۇ تېمىنىڭ يېنىغا كەلگەندە، جاڭ يى ۋەن چاڭشېڭنىڭ ياقىسىنى قويۇپ بەردى ۋە:

ــ ۋۇ مۇتەھەم لۈكچەك، سەن ئاكاڭ قارىغاينىڭ ساۋاقدىشىنى بوزەك قىلغۇدەك بولدۇڭما، جېنىڭدىن تويغان ئوخشىمامسەن؟

ۋەن چاڭشېڭ يەنىلا جاھىللىق قىلىپ:

ــ مەن... نەدە يۈرۈپ ساۋاقدىشىڭنى بوزەك قىپتىمەن. ئۇنىڭ پەلىپەتىش گېپىنى ئاڭلىما، ئۇ دۇرۇس... ــ جاڭ يى يۈگۈرۈپ بېرىپ ۋان چاڭشېڭنى تەپتى. تېپىك ئوشۇقىغا تېگىپ، ۋەن چاڭشېڭ «ۋاي ـ ۋايلاپ» جايىدا ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇ قولىغا چىقان بىر پارچە خىشنى ئېلىپ، جاڭ يىنىڭ بېشىغا ئۇرماقچى بولدى. جاڭ چيۈ:

ــ دىققەت قىل، ئۇنىڭدا قولىدا خىش بار! ــ دەپ توۋلاپ تېپىچەكلەپ كەتتى.

جاڭ يى ۋەن جاڭشېڭنىڭ قولىنى قايرىپ تۇرۇپ، تىزىغا تېپىۋەردى. بىر ياقتىن تىللاۋاتاتتى. قورقۇپ كەتكەن جىڭ چيۈ:

ــ بولدى قىل، ئۇنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويما، ــ دەپ يەنە ۋارقىراپ كەتتى.

جاڭ يى قولىنى تارتىپ:

ــ ئاكاڭ قارىغاينىڭ گېپىگە قۇلاق سال، سەن لۈكچەك ئاكاڭ قارىغاينىڭ ساۋاقدىشىنى بوزەك قىپسەن، ئاكاڭ قارىغاي كىم، بىلەمسەن؟ ــ دەپ پوپوزا قىلدى.

ۋەن چاڭشېڭ يەنىلا تەرسالىق قىلىپ:

ــ ساۋاقدىشىڭنى راستىنلا بوزەك قىلمىدىم. ئىشەنمىسەڭ ئۆزىدىن سورا، بىر تال مويىغىمۇ تەگمىدىم.

ــ ئاكاڭ قارىغايغا سوراش كېتەمدۇ؟ ئاكاڭ قارىغاي ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى. ئاناڭنى، پەيمانىڭ توشۇپ قاپتۇ سېنىڭ. يەنە جاھىللىق قىلىۋاتسەن، تازىمۇ تاياق قېپى بىر نېمىكەنسەن! ــ جاڭ يى شۇنداق دەپ، ۋەن چاڭشېڭنىڭ باش ـ كۆزىگە

ئۇرۇپ كەتتى.

ۋەن چاڭشېڭ تاياقتىن بېشىنى توساپ:

ــ مېنى زادى نېمە قىل دەيسەن؟ ئۇنى ئىشتىن بوشاتما دېمەكچىمۇ سەن، ئۇنىڭغا ئىش بەرسەم بولمىدىمۇ، مېنى ئۇرۇپ قۇتۇلۇپ كېتەلەمسەن؟ ــ دېدى.

ــ ئاكاڭ قارىغاي بىرەرسىنى ئۇرسا قانغۇچە ئۇرىدۇ. قۇتۇلۇپ كېتەلەمدىم ـ يوق. بۇنىڭ بىلەن ئەزەلدىن ھېسابلىشىپ ئولتۇرغان ئەمەسمەن، ــ دەپ جاڭ يى ۋەن چاڭشېڭنى قويۇۋەتتى.

ــ جاننىڭ تاتلىقلىقىنى سەنمۇ بىلىدىكەنسەن، تەلىيىڭ بار ئىكەن سېنىڭ. بولمىسا ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىپ، ئاندىن ئۆزۈمنى مەلۇم قىلاتتىم. ئۇنى بۇگۈن نېمە ئىشقا سالىسەن، ئېيتە، ئاكاڭ قارىغاي بېرىپ ئۇخلايدۇ.

ۋەن چاڭشېڭ پەس ئاۋازدا:

ــ سىز بۇگۈن لىيۇ كېجاڭنىڭ قارا تاختا گېزىت چىقىرىشىغا ياردەملىشىڭ، ــ دېدى.

355

ۋەن چاڭشېڭ كەتتى. جىڭ چيۇ جاڭ يىغا:

ــ رەھمەت ساڭا، لېكىن سېنى بالاغا قويىدىغان بولدۇم، دەپ بەك قورقۇپ كەتتىم، ــ دېدى.

ــ خاتىرجەم بول، ــ دېدى جاڭ يى، ــ ھېچنېمە قىلالمايدۇ. ئۇنىڭدەك ئادەملەرنىڭ ھەممىسى داۋنخور، دۇمبالاپ تۇرمىسىڭ، خەققە بوزەك بولمايدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ. بېرىپ لىيۇ كېجاڭغا ياردەملەش، ناۋادا ۋەن دۇمچەك يەنە ئاۋارە قىلسا، ماڭا دە.

شۇ ئىش بولۇپ نەچچە كۈنگىچە جىڭ چيۇ ۋەن دۇمچەك جاڭ يىنى زاۋۇتقا چاقارمىكىن، دەپ يۈرەكئالدى بولۇپ يۈردى. نەچچە كۈن ھېچ ئىش بولمىغاندەك ئۆتۈپ كەتتى. ۋەن دۇمچەك راستتىنلا داۋنخور ئىكەن، دەپ ئويلىدى جىڭ چيۇ. جىڭ چيۇ ئۆزىنى جاڭ يىغا قەرزدار بولۇپ قالغاندەك سەزدى. ئۇنىڭغا نېمە دەپ رەھمەت ئېيتىشىنى بىلمىدى. جاڭ يىنىڭ ئۆزىگە تەلەپ قويۇشىدىن ئەنسىرىدى. ئەمما جاڭ

يىدا غەيرىي ئالامەت كۆرۈلمىدى. ئۇچرىشىپ قالسا، سالام ـ سەھەت قىلاتتى. بەزىدە قاچىسىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئىككى ـ ئۈچ ئېغىز پاراڭلىشىپ قويياتتى. ياكى ئۇ ئىشلىگەن قارا تاختا گېزىتىنى كۆرگىلى باراتتى. باشقىلاردىن جىڭ چيۈنىڭ خەتنى چىرايلىق يازىدىغانلىقىنى، رەسىمنىمۇ ياخشى سىزىدىغانلىقىنى ئاڭلسا، ئۇنى باشقىلارغا ساۋاقدىشىم، دەپ تونۇشتۇرۇپ، كىچىكىدە سىنىپتا ئىككىسىنىڭ بىر پارتىدا ئولتۇرغانلىقىنى «بىرگە بىر يېتەكلەش ھەم بىر جۈپ قىزىل» ئىكەنلىكىنى دەيتتى. جاڭ يى جىڭ چيۈغا تەلەپ قويمىدى. شۇنىڭ بىلەن جىڭ چيۈ خاتىرجەم بولۇپ قالدى.

ۋەن چاڭشېڭ جىق ياۋاشلاپ كەتتى. ئىشقا سېلىشتىن باشقا، جىڭ چيۈغا ئارتۇق گەپ قىلىشقا پېتىنالمايتتى. پەقەت ئۇنى ئېغىررىاق ئىشلارغا سالاتتى. جىڭ چيۈ مۇشۇنىڭغا رازى ئىدى. ئارىلىقتا، جىڭ چيۈ ئېقىن بويىدا لاۋسەن بىلەن ئۇچراشتى. لاۋسەن ئۇنىڭ كويتىنى يوپكىنىڭ ئىچىگە تىقىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، قۇلىقىغا:

ــ مۇشۇنداق كىيىنسىڭىز بەك چىرايلىق بولۇپ كېتىدىكەنسىز، بېلىڭىز ئىنچىكە، كۆكسىڭىز يوغان... ــ دېدى.

جىڭ چيۈ قىزلارنىڭ كۆكسىنىڭ يوغان بولۇشىنى نومۇس دەپ بىلەتتى. ئۇ تونۇيدىغان قىزلارنىڭ ھەممىسى شۇنداقراق قاراشتا ئىدى. ئۇلار ئاسما مايكا شەكىللىك باغرىداق تاقاپ، مەيدىسىنى تاختايدەك تۈپتۈز قىلىپ يۈرەتتى. يۇگۇرگەن چاغدا كىمنىڭ كۆكسى پۇلاڭلاپ كەتسە، شۇ مەسخىرىگە قالاتتى. لاۋسەن شۇنداق دېۋىدى، جىڭ چيۈ:

ــ كۆكسۈم نەدە چوڭ؟ سىزمۇ ۋەن دۇمچەككە ئوخشاش گەپ قىلىۋاتىسىزغۇ؟ــ دەپ ئۆڭدى.

لاۋسەن شۇ ھامان:

ــ ۋەن دۇمچەك سىزگە نېمە دېدى؟

جىڭ چيۈ بولغان ئىشنى لاۋسەنگە دەپ بېرىشكە مەجبۇر بولدى. جاڭ يىنىڭ ۋەن

دۇمچەكنى ئۇرغانلىقىنىمۇ دېدى. جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ چىرايىنىڭ كۆكىرىپ، چىشلىرىنىڭ كىرىشىپ، كۆزلىرىنىڭ جېدەلنى پۈلغا سېتىۋالمىدىغان جاڭ يىنىڭ كۆزلىرىدەك پارقىراپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئەنسىزلىك بىلەن:

ــ بۇ ئىشقا نېمانچە ئاچچىق قىلىسىز؟ ــ دېدى.

ــ سىز دېگەن قىز بالا، ــ دېدى لاۋسەن قاپىقىنى تۇرۇپ، ــ سىز بىر ئوغۇل بالىنىڭ ياخشى كۆرگەن قىزىنىڭ باشقا بىر ئەر تەرىپىدىن بوزەك قىلىنغانلىقىنى ئاڭلىغان چاغدىكى ھېسسىياتىنى ھېس قىلالمايسىز...

ــ لېكىن ئۇ مېنى بوزەك قىلالمىدى.

ــ ئۇ سىزنى تامدىن سەكرەشكە قىستاپتىغۇ، تېخى مېنى بوزەك قىلمىدى دەيسىزا؟ يارىلانسىڭىز، يىقىلىپ چۈشۈپ... ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ قالسا، قانداق قىلغۇلۇق؟

لاۋسەننىڭ تۇرقىدىن قورقۇپ جېنى چىقىپ كەتكەن جىڭ چيۇ:

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، يەنە شۇنداق ئىش بولسا، تامدىن سەكرىمەيمەن، ئۇنى تامدىن ئىتتىرىۋېتىمەن، ــ دېدى.

لاۋسەن چىشىنى غۇچۇرلىتىپ:

ــ شۇنداق ئىش يەنە يۈز بېرەمدۇ؟ ئەمسە ئۇنىڭ ئۆلگۈسى كەپتۇ، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ لاۋسەن ۋەن دۇمچەكنى ئۇچۇقداپ قويارمىكەن، دەپ قورقۇپ:

ــ بۇ ئىش ئۆتۈپ كەتتى. ۋەن دۇمچەكنى ئۇچۇقداپ يۈرمەڭ، بولمىسا بالاغا قالىسىز، ۋەن فامىلىلىكتەك بۇ ئادەم ئۇچۇن چارە كۆرۈلۈپ، سولاقتا يېتىش ئەرزىمەيدۇ، ــ دەپ قايتا ـ قايتا تاپىلىدى.

لاۋسەن بوغۇق ئاۋازدا:

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، مېنىڭ ئاۋارىچىلىق تاپقۇم يوق. سىزنى ئۇ ياكى باشقا بىرسى بوزەك قىلارمىكەن، دەپ ھەقىقەتەن بەك ئەنسىرەيمەن، يېنىڭىزدا مەن يوق، سىزنى قوغدىيالمايمەن، كارغا كەلمەيدىغانلىقىمنى ھېس قىلىۋاتىمەن... ــ دېدى.

ـــ نېمىدەپ كارغا كەلمەيمەن دەيسىز؟ سىز يىراقتا...

ـــ ئىتتىكرەك K شەھىرىگە يۆتكىلىپ كېلىپ، سىزنى كۈندە قوغدىسام دەيمەن. ئارىلىقىمىز شۇنچە يىراق، سىزنى بىرەرسى بوزەك ئېتىپ كېتەرمىكىن، چارچاپ كېسەل بولۇپ ياكى يارىلىنىپ قالارمىكىن، دەپ يۈرىكىم سۇ بىرەر كېچە خاتىرجەم ئۇخلاپ باققىنىمنى بىلمەيمەن. ئىش ۋاقتىدا ئۇخلىغۇملا كېلىدۇ، ئۇخلاپلا قالسام سىزنى ئويلايمەن...

جىك چىۋ بۇ گەپتىن قالتىس تەسىرلىنىپ كەتتى. ئۇ بىرىنچى قېتىم ئۆزى ئىختىيارلىقى بىلەن لاۋسەننى قۇچاقلىدى. لاۋسەن ئولتۇردى، جىك چىۋ ئالدىدا ئۆرە تۇردى. لاۋسەن بېشىنى ئۇنىڭ كۆكسىگە قويۇپ:

ـــ مۇشۇنداق ئولتۇرۇپ ئۇخلىۋالسام دەيمەن... ـــ دېدى.

358

جىك چىۋ ئۇنىڭ كەچتە تۇزۇك ئۇخلىيالماي، كۈندۈزى ئالدىراپ ـ تېنەپ كېلىپ ئاجايىپ ھېرىپ كېتىدىغانلىقىنى كۆڭلى تۇيۇپ، بېشىنى يوتامغا قويۇپ بىردەم ئۇخلىۋالسۇن، دېگەن خىيال بىلەن لاۋسەننىڭ يېنىدا ئولتۇردى. لاۋسەن ئۇنىڭ يوتىسىغا بېشىنى قويۇپ تېزلا ئۇيقۇغا كەتتى. جىك چىۋ لاۋسەننىڭ ئۇخلاپ كەتكىنىنى كۆرۈپ ئىچى ئاغرىدى. ئويغىنىپ كېتىشىدىن ۋايىم يەپ مىدىرلىماي ئولتۇردى. كەچ سائەت سەككىز يېرىم بولاي دېگەن چاغدا، قايتىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ نائىلاج ئۇنى ئويغاتتى. بولمىسا ئانىسى ئۆيگە كېلىپ ئۇنىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ يەنە تىرىكىپ كېتەتتى. لاۋسەن سائىتىگە قاراپ:

ـــ بايام ئۇخلاپ قالدىمۇ؟ نېمىشقا ئويغىتىۋەتمىدىڭىز؟ ئەمدى... دەرھال قايتىپ كېتىڭ، كەچۈرۈڭ، ـــ دېدى.

جىك چىۋ كۈلۈپ:

ـــ كەچۈرۈڭ دېيىش كېتەمتى، ئىككىيلەن بىللە بولساق بولدى. ۋەزىپىڭىزنى ئورۇنداپ بولالمىدىڭىزمۇ ـ يە؟ ـــ دېدى.

لاۋسەن خىجىللىق ئارىلاش كۈلۈپ:

ــ نېمە ۋەزىپە بولماقچىدى، ئاران بىر كۆرۈشكەندە ئۇخلاپ قاپتىمەن، ــ دېدى ـ ده، بۇرنى ئېتىلىپ، ئۇنى پۈتۈپ كەتكەندەك كەينى ـ كەينىدىن چۈشكۈرۈپ كەتتى.

جىك چىۋ قورقۇپ:

ــ بايا ئۇستىگزگە بىر نەرسە يېپىپ قويسام بوپتىكەن، ئۇخلاپ قالغان چېغىگزدا شامال تەگدى، دەريا بويى شامالللىق، تاش ئورۇندۇقمۇ مۇز سوغۇق... ــ دەپ توختىماي ئۇنىگدىن ئەپۇ سورىدى.

لاۋسەن ئۇنى قۇچاقلاپ:

ــ ئۇخلاپ قالسام، سىز مەندىن ئەپۇ سورامسىز؟ مېنى ئۇرسىگز ياخشى بولاتتىغۇ، ــ دېدى ۋە يەنە چۈشكۈرۈپ كەتتى، ــ ئۇ بېشىنى بۇراپ، ــ چېنىقىپ بەرمىگەچكە، ئاجىزلاپ كەتتىم. پۈۋلەپ قويسا يېرىلىپ كېتىدىغان «ئەينەك شار» غا ئوخشاپ قالدىم، ــ دەپ ئۆزىنى مەسخىرە قىلدى.

جىك چىۋ «ئەينەك شار» نىك قەغەزدەك نېپىز ئەينەكتىن ياسىلىدىغان ئويۇنچۇق ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. ئۇ يوغان بىجىققا ئوخشايتتى. ئەمما ئىچى كاۋاك ئىدى. قول ياكى ئېغىز بىلەن ئىچىگە ھاۋا كىرگۈزسە «ئەينەك شار» دىن سۈزۈك ئاۋاز چىقاتتى. شۇڭا بەدەن ساپاسى ناچار، جېنى بوش، كېسەلمەن ئادەمنى كىشىلەر « ئەينەك شار» غا ئوخشىتاتتى.

ــ بايا شامالداپ قالغان بولۇشىگز مۇمكىن. قايتىپ بېرىپ دورا ئىچىشنى ئۇنتۇماڭ، ــ دېدى جىك چىۋ.

لاۋسەن جىك چىۋنى ئۆيىگىچە ئۇزىتىپ قويماقچى بولدى. ئۇ لاۋسەننىڭ ئېقىنىنىڭ ئۇ يېقىغا ئۆتۈشىگە ئۇنىمىدى، چۈنكى ئانسى شۇ تاپتا يولدا كېلىۋاتقان بولسا، يولۇقۇپ قېلىشتىن قورقاتتى. لاۋسەن:

ــ قارا ئاغۇ چۈشۈپ كەتكەن تۇرسا، ئۇقاتقا ئۆتۈپ بىرمۇنچە يولنى يالغۇز ماڭسىز، مەن قانداق خاتىرجەم بولىمەن، ــ دېدى.

ــ خاتىرجەم بولالمىسىگز، مېنى بۇ قاتتا تۇرۇپ ئۇزىتىپ قويۇڭ.

شۇنىڭ بىلەن بىرسى ئېقىنىنىڭ بۇ تەرىپىدە، بىرسى ئېقىنىنىڭ ئۇ تەرىپىدە پارالېل ماڭىدىغان بولدى. جىڭ چيۇ ئىمكان بار ئېقىن يېقىلاپ ماڭسا، قارشى قىرغاقتىكى لاۋسەن ئۇنى كۆرەلەيتتى. لاۋسەن ئاق ئاسما مايكا كىيگەن ئاق كۆڭلىكىنى كۆتۈرۈۋالغاندى. جىڭ چيۇ بىردەم مېڭىپ توختاپ، ئېقىنىنىڭ ئۇ قېتىغا قارايتتى، ئۇ توختىسا لاۋسەنمۇ توختاپ، قولىدىكى ئاق كۆينەكنى بېشىدىن ئايلاندۇرۇپ پۇلاڭلىتاتتى. جىڭ چيۇنىڭ كۈلۈپ تۇرۇپ: تەسلىم بولدىڭىزمۇ؟ نېمىدەپ ئاق بايراق چىقىرىسىز؟ دېگۈسى كەلدى. بىراق ئارىلىق بەك يىراق بولغاچقا، لاۋسەننىڭ ئاڭلىيالمايدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. ئۇ ئازراق مېڭىپ توختاپ يەنە لاۋسەنگە قارىدى. لاۋسەنمۇ جايىدا توختاپ، ئاق كۆڭلىكىنى پۇلاڭلىتاتتى. جىڭ چيۇ تاكى مەكتەپنىڭ ئالدىغا كەلگۈچە ئىككىسى دەم توختاپ، دەم مېڭىپ يولىنى داۋام ئەتتى. لاۋسەن كەتكەندىن كېيىن، ئاندىن كىرىپ كېتەي، دېگەن خىيالدا جىڭ چيۇ ئاخىرقى قېتىم لاۋسەنگە قارىدى. ئۇ، مېھمانخانىدا يېتىڭ، دېگەن مەنىدە لاۋسەنگە، لاۋسەنمۇ، سىز ئاۋۋال مەكتەپكە كىرىپ كېتىڭ، دېگەن مەنىدە جىڭ چيۇغا قول پۇلاڭلاتتى.

جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ قول پۇلاڭلاتماي خۇددى ئۇنى قۇچاقلىماقچى بولغاندەك غۇلىچىنى كېرىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. جىڭ چيۇمۇ ئەتراپىدا ئادەم يوقلۇقىنى كۆرۈپ، لاۋسەنگە قاراپ غۇلىچىنى كەردى. ئىككىسى غۇلىچىنى كېرىپ ئېقىنىنىڭ ئىككى قېتىدا تۇراتتى. سۇيى دۇغ ئېقىن ئىككىسىنى بىر ـ بىرىدىن ئايرىۋەتكەنىدى. جىڭ چيۇنىڭ بىردىنلا يىغلىغۇسى كەلگەندەك بولدى ـ دە، ئالدىراش كەينىگە ئۆرۈلۈپ، مەكتەپ ئىچىگە ئۇچقاندەك كىرىپ كەتتى ۋە دەرۋازىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، لاۋسەنگە قارىدى. جىڭ چيۇ غۇلىچىنى كېرىپ جايىدا تۇرغان لاۋسەننى كۆردى. كەينىدە ئۇزۇن كەتكەن قىرغاق، بېشى ئۇستىدە غۇۋا يېنىپ تۇرغان كوچا چىرىغى، ئاق كۆڭلەك كىيگەن لاۋسەن ئۇنىڭ كۆزىگە شۇنچىلىك كىچىك، شۇنچىلىك بىچارە ھەم شۇنچىلىك مىسكىن كۆرۈنۈپ كەتتى.

32

شۇ ئاخشىمى، جىك چىۇ ناھايىتى دىمدام ئۇخلىدى، جىق چۇش كۆردى. چۇشىنىك ھەممىسى لاۋسەنگە مۇناسىۋەتلىك ئىدى. چۇشىدە، لاۋسەن توختىماي يۆتىلىپ كېتىۋاتقۇدەك، يۆتىلىۋېرىپ قان تۆكۈرۈپتۇدەك. كەينىدە كۆرگەن چۇشىدە، لاۋسەن ۋەن دۇمچەك بىلەن سوقۇشۇۋاتقۇدەك، ۋەن دۇمچەكنى پىچاق تىقىپ ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇدەك، ئۇ چۇشىدە بۇ چۇشۇم بولۇپ قالسىچۇ، چۇشۇم بولۇپ قالسىچۇ، دەۋاتقۇدەك...

جىك چىۇ ئاخىرى ئويغاندى. بايام چۇش كۆرگەنلىكىنى بىلىپ «ئۇھ» دېدى. تاك ئاتمىغاندى، بىراق ئۇيقۇسى كەلمىدى. لاۋسەن ئاخشام بىرەر قونالغۇ تاپتىمۇ ـ يوق، بۇ ئۇنىڭغا قارائغۇ ئىدى. لاۋسەن بەزىدە كاماندوروپكىغا چىققانلىقىنى ئىسپاتلاپ تونۇشتۇرۇش يوق. ياتمىغان يەر تاپالماي ھېلىقى شىپائدا تاك ئاتقۇزىدىغانلىقىنى، ئاۋۋالقى ئاخشامدا، شىپائدا بىرنەچچەيلەن سالقىنىدىغاچ شاھمات ئويناۋاتقان ئىدى، ئۇ ئىسپىدىن تارتىپ يالغۇز ئولتۇرۇپ جىك چىۇنى ئەسلەۋاتقانلىقىنى ئۇنىڭغا دەپ بەرگەنىدى.

361

جىك چىۇ لاۋسەن بىلەن قاچان كۆرۈشىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. ئۇلار كۆرۈشىدىغان ۋاقىتنى ئالدىنئالا دېيىشۋالمىغاندى. لېكىن لاۋسەننىك پۇرسەت تاپسىلا كۆرۈشكىلى كېلىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. بۇرۇن ئۇ لاۋسەن ئۇنىڭ كۆرۈشكۈسى بارلىقىنى بىلىپ قېلىپ، كۆرۈشكىلى كەلمەي تاقەتسىزلەنىدۇرۇپ قويۇشىدىن قورقاتتى، ئەمما ئۇنىڭ ئۇنداق ئادەم ئەمەسلىكىنى مانا ئەمدى بىلدى. لاۋسەن ئۇنىڭ ئۆزى بىلەن كۆرۈشكۈسى كەلگەنلىكىنى بىلگەن ھامان، تۇرلۇك

قىينىچىلىقلارنى باتۇرلارچە يېڭىپ، ئۇنى كۆرگىلى كېلەتتى.

جىڭ چيۇ ئەتىگەندە ئىشقا ــ قەغەز زاۋۇتىغا باردى. قائىدە بويىچە، ۋەن چاڭشېڭنىڭ ئىشخانىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ۋەن چاڭشېڭنىڭ ئىشقا بەلگىلىشىنى كۈتۈپ تۇردى. ۋەن چاڭشېڭنىڭ ئىشخانىسىنىڭ ئىشىكى تاقاق ئىدى. ئۇ ئىشىك ئالدىدا ساقلاپ بىردەم ئولتۇردى. باشقا كۈنلۈكچىلەر كېلىپ ۋەن چاڭشېڭنىڭ يولىغا قاراپ ئۇنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئېلىشتى.

ــ «ئا تەرەپ» ئاخشام كېچىچە خوتۇنى بىلەن ھەپىلىشىپ ئۆلگۈدەك ھېرىپ كەتكەچكە، ئورنىدىن تۇرالماي قاپتۇ. گۇڭمىزنى ھېسابلىسىلا بولدى. ئىشقا بەلگىلەمدۇ ـ يوق، بىز ئۇچۇن بەربىر، قانچە ۋاقچە كەلسە، شۇنچە ياخشى دېيىشتى.ــ بەزىلەر.

362

ــ ۋەن دۇمچەك ئۆيىدە ئۆلۈپ قالدىمۇ ـ يە، ئۆيىدە ھېچكىم يوق تىكەندەك يالغۇزمىش. جېنى چىقىپ كەتكەن بولسا، ھېچكىم بىلمەيدۇ. ئۇ نېمىدەپ ئۆيلەنمەيدۇ؟ ــ دېيىشتى بەزىلەر.

«گازىر كۆز» لەقەملىك ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئايال:

ــ ئۇنىڭغا ئېقىنىڭ ئۇ قېتىدىن بىر لايىق تېپىپ بەرگەنىدىم. ۋەن دۇمچەك ئېقىنىڭ ئۇ قېتىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى يېزا نوپۇسى، دەپ ياراتمىدى. تەلەتىنىڭ قانداقلىقىنى بىلەمدىكىنە ئۇ، يېزا نوپۇسى بولمىسا ئۇنىڭغا تېگەرمىدى؟ چىرايىدا قان دىدارى يوق، ئۇ ئۇزۇن ياشىيالمايدۇ، ــ دېدى.

سائەت سەككىز يېرىم بولدى، ۋەن دۇمچەك تېخىچە كۆرۈنمىدى. كۆپچىلىك ۋاقىت مۇشۇنداق ئۆتۈپ كېتىۋەرسە، بۇگۈن ئىشنى قىلالماسلىقىدىن ئەنسىرەپ تىتىلداپ كېتىشتى. نەچەيلەن قانداق ئىشلىقىنى زاۋۇتتىكىلەر بىلەمدۇ ـ يوق، زاۋۇتتىكىلەردىن ئۇقۇپ بېقىش توغرۇلۇق مەسلىھەتلەشتى.

بىر كەمدە، زاۋۇت ئەۋەتكەن بۆلۈم باشلىقى سىياق بىر ئادەم كېلىپ:

ــ شياۋۋەن ئاخشام بىرسىدىن تاياق يەپتۇ، بۇگۈن كېلەلمەيدۇ. سىلەرنى قايسى

ئىشقا بەلگىلەيدىغانلىقىدىن خەۋىرىم يوق، بۇگۈن ئىشقا بەلگىلەشكە ئامالسىزمەن. ئۆيۈڭلارغا قايتىپ ئارام ئېلىپ ئەتە كېلىڭلار، ــ دېدى.

كۈنلۈكچىلەر، چۈش بولاي دېگەن چاغدا ئۇقتۇرۇپ ۋاقتىمىزنى ئالغۇچە بالدۇرراق ئۇقتۇرسا بولماسمىدى، دەپ ئاغزىلىرىنى پۈرۈشتۈرۈپ، زاۋۇتنىڭ سىرتىغا قاراپ مېڭىشتى.

ۋەن دۇمچەكنىڭ ئاخشام بىرسىدىن تاياق يېگەنلىكىنى ئاڭلاپ، جىڭ چيۈنىڭ يۈرىكى «قارتتىدە» قىلىپ كەتتى. بۇ چوقۇم لاۋسەننىڭ قىلغان ئىشى، دەپ ئويلىدى ئۇ. ئاخشام لاۋسەن ئۇنى مەكتەپ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغىچە ئۇزىتىپ قويۇپ، كەتمەي جايىدا خېلى بىر ۋاقىتقىچە تۇرغاندى. شۇ چاغ كېچىك تاقىلىپ قالغان چاغ ئىدىغۇ؟ ئۇ بۇ قانقا ئۆتۈپ ۋەن دۇمچەكنى ئۇرغان ئوخشىمامدۇ؟ جىڭ چيۈ، ئۇزۇپ دېسە، ئۇ بۇ قانقا ئۇزۇپ ئۆتەلەيدۇ. مەن چېغىمدا ئۇزۇپ ئۆتۈپ كېتىدىغان تۇرسام، لاۋسەن بايىلا ئۇزۇپ ئۆتۈپ كەتمەمدۇ؟ لاۋسەن ئاخشام ئۇ قاتتا غۇلىچىنى كېرىپ خېلى بىر ۋاقىتقىچە ماڭا قاراپ تۇرغاندى. بۇ ئۇنىڭ مەن بىلەن ۋىدالىشىشىمۇ؟ بىراۋنى دۇمبالىسا ئۆزىنىڭ سولاقتا ياتىدىغانلىقىنى بىلىپ، شۇڭا كۆزى قىيماي ئېقىنىنىڭ ئۇ قېتىمدا ماڭا ئاخىرقى قېتىم قاراپ تۇرغانمىدۇ؟ دەپ ئويلىدى. ئەنسىزچىلىكتە جىڭ چيۈنىڭ يۈرىكى ئىششىپ كەتكەندەك بولدى. ئەھۋالنى بىلىدىغان بىرەرسىدىن، ۋەن دۇمچەك تاياق يەپ قانداق ئەھۋالدا ياتىدۇ، ئۇرغان ئادەم تۇتۇلدىمۇ، ئۇرغان ئادەمنى ساقچىلار بىلەمدۇ، ئۇقۇپ باققۇسى كەلدى. كىمدىن سوراش كېرەكلىكىنى بىلمەيتتى. «جان تۇمشۇقىغا كەلگەن تېۋىپقا قاتراپتۇ» دېگەندەك بۇ ئىشتىن خەۋىرى بار ـ يوقلۇقىنى بىلىپ باقماقچى بولۇپ، لېۋ كېجاڭدىن سورىدى.

ــ مەنمۇ بايا ئاڭلىدىم، ــ دېدى لېۋ كېجاڭ، ــ باشقىلاردىن تاياق يەپتۇ. باشقا ئىشنى بىلمەيمەن، ــ دېدى ئۇ جىڭ چيۈنىڭ ئەنسىرەپ جىددىيلىشىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ قىزىقسىنغان ھالدا، ــ شاۋۇەنگە كىشىلەر بەك ئۆچ. ئۇنىڭ غېمىنى يەپ

بۇنداق بولۇپ كېتىشىڭىزنى ئويلىمىغانىكەنمەن، ــ دەپ قوشۇپ قويدى.

جاڭ چيۇ ليۇ كېجاڭغا چۈشەندۈرۈپ ئولتۇرغۇسى كەلمەي، ئۇدۇق ـ بۇدۇق قىلىپ، يۈگۈرگەن پېتى جاڭ يىنىڭ يېنىغا ماڭدى. جاڭ يى تېخىچە ئۇخلاۋاتاتتى. ياتاقداشلىرى ئۇنى ئويغاتتى. ئۇ كۆزىنى ئۇۋۇلاپ كاربىدورغا چىقتى. جاڭ چيۇ ئۇنىڭغا خالىي بىر يەرنى تېپىپ پاراڭلاشقىلى بولىدىغان ـ بولمايدىغانلىقىنى دېدى. جاڭ يى شۇئان جاڭ چيۇ بىلەن بىللە ماڭدى. ئىككىسى خالىي بىر جاينى تاپتى. جاڭ چيۇ ئۇنىڭغا:

ــ ئاڭلىدىڭمۇ، ۋەن دۇمچەكنى ئاخشام بىرسى راسا دۇمبالاپتۇ. بۇگۈن ئىشقىمۇ كېلەلمىدى، ــ دېدى.

ــ راستىمۇ؟ خوپ بوپتۇ. مەندىن يامان بىرسىدىن تاياق يەپتۇ ئەمىسە، ــ دېدى جاڭ يى.

جاڭ چيۇ سەل ئۇمىدسىزلىنىپ:

ــ مەن تېخى سېنى دۇمبالىدىمىكىن دەپتىمەن، ــ دېدى.

ــ قانداقلارچە بۇنداق ئويلاپ قالدىڭ؟ مەن ئاخشام كېچىلىك ئىسمېنا ئىشلىدىم.

جاڭ چيۇ چورتلا ئۇمىدسىزلەندى ۋە:

ــ ئۆتكەن ئىش سەۋەبىدىن سەن ئۇنى دۇمبالىغان، شۇ تۈپەيلىدىن... سېنى بىرەر بالاغا قالدىمىكىن، دەپ ئەنسىرەپ كەتتىم، ــ دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ تولىمۇ تەسىرلەنگەن جاڭ يى:

ــ مەندىن ئەنسىرىمە، بۇ ئىشنى راستىنلا مەن قىلمىدىم. زاۋۇتقا كىرگەندىن بۇيان ئەزەلدىن بىرەرسى بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغان ئادەم ئەمەسمەن. شۇ قېتىم سېنى بوزەك قىلغاچقا، بەك ئاچچىقىم كەلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا قول سالدىم. سەن... مېنى يېقىن كۆرىسەن... باشلانغۇچ مەكتەپتىمۇ ماڭا ياردەم قىلغانىدىڭ.

جاڭ چيۇ بۇرۇن ئۇنىڭ ئاغرىپ قېلىشىنى تىلەپ كېتىدىغانلىقىنى ئەسلەپ،

ناھايىتى خجىل بولۇپ:

ــ ياردەم قىلدى دېگىلى بولمايدۇ، مۇئەللىم تاپشۇرغان ۋەزىپە.

ــ بىلەمسەنكىن، شۇ چاغدا يالغۇز سېنىڭلا گېپىڭنى ئاڭلايتتىم. شۇڭا مۇئەللىم مېنى ھەمىشە ساڭا تاپشۇراتتى.

جىك چىۋ يا يىغلىشىنى يا كۈلۈشىنى بىلەلمىدى. ئىچىدە، شۇ چاغدا ماڭا تۇتۇق بەرمەيتتىك، ئەمدى كېلىپ يالغۇز سېنىڭلا گېپىڭنى ئاڭلايمەن دەيسەن، گەپ ئاڭلىغان بولساڭ نېمە دېگەن بولاتتىك، دەپ ئويلىدى.

ــ بۇگۈن ئىش قىلمامسەن؟ ئەمىسە كىنو كۆرۈپ كېلەيلىمۇ؟

ــ سەن يېڭىلا كېچىلىك ئىسمېنادىن چۈشۈپسەن، ئۇخلىۋال. بولمىسا كەچتە بوشاپلا كېتىسەن، ــ جىك چىۋ شۇنداق دەپ ئۇنىڭ تەكلىپىنى شۇئان رەت قىلدى. جاڭ يى:

ــ ھازىرلا بېرىپ ئۇخلايمەن، قارا، ھېلىھەم گېپىڭنى ئاڭلايمەن جۇمۇ، ــ دەپ ئۇخلىغىلى ياتقىغا، جىك چىۋ ئۆيىگە ماڭدى.

365 جىك چىۋ ئۆيدىمۇ خاتىرجەم ئولتۇرالمىدى. كۆز ئالدىدا لاۋسەننى ساقچىلار تۇتۇپ، جازا مەيدانىغا يالاپ ئېلىپ كېتىۋاتقان كۆرۈنۈش توختىماي ئايان بولاتتى. ئۇ جىددىيلىشىپ ئۆز گۆشىنى ئۆزى يېگۈدەك بولۇپ كېتىۋاتاتتى. كاللىڭىز مۇشۇنداقمۇ قىزىپ كېتەمدۇ؟ ھاياتىڭىزنى ۋەن دۇمچەكنىڭ ھاياتىغا تېگىشىشكە ئەرزىمدۇ؟ مۇشۇ ھېساب ـ كىتابنى قىلىش قولىڭىزدىن كەلمىدىمۇ؟ دەپ ئىچىدە لاۋسەننى ئەيىبلىدى.

ئۇ شۇ ھامان يەنە: «نېمىشقا شۆپەك ئېغىزلىق قىلىپ، بۇ ئىشنى ئۇنىڭغا دېگەن بولغىيتتىڭ؟ سەن دېمىگەن بولساڭ، ئۇ بىلمەي قالاتتى ئەمەسمۇ؟ خوپ بولدىمۇ، شۇنچىلىك ئېغىر كېلىشمەسلىك يۈز بەردى. مۇبادا لاۋسەننى تۇتۇپ كەتكەن بولسا، ئۇنىڭغا سەن زىيانكەشلىك قىلغان بولىسەن!» دەپ ئۆز ـ ئۆزىگە كايىدى.

جىك چىۋ، بۇ ئىشنى مەن قىلدىم. چۈنكى ۋەن دۇمچەك مېنى بوزەك قىلماقچى

بولغانىدى. شۇڭا ئۇنى ئۇردۇم، دەپ ئۆزىنى ساقچىغا مەلۇم قىلماقچى بولدى. ئەمما ساقچىلار ئۇنىڭغا ئىشەنمەيتتى. تۇنۇگۈن ئۇنى نەدە ئۇردىڭىز، دەپ سوراپسىلا، ئۇ جاۋاب بېرەلمەيتتى. ئۇنى ئايال كىشى ئۇردىمۇ ياكى ئەر كىشىمۇ، ۋەن دۇمچەك بىلەتتى. جىڭ چيۇ كۆڭلىدە، بۇ ئىشنى جاڭ يى قىلغان بولۇپ چىقسىكەن، دەپ ئويلايتتى بىراق، ئۇ ئاخشام كېچىلىك ئىسمېنا ئىشلىگەنىدى. بۈگۈنكى چىرايىدىن بۇ ئىشنى ئۇنىڭ قىلمىغانلىقى چىقىپ تۇراتتى. دېمەك، بۇ ئىشنى لاۋسەن قىلغانىدى. بۇلار ئىش بولدى. ۋەن دۇمچەكنى جاڭ يى ئۇردى، بولمىدىمۇ؟ نېمىشقا لاۋسەن يەنە ئۇرىدۇ؟ جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ «يەنە شۇنداق قىلارمۇ، ئەمىسە ئۆلگۈسى كەپتۇ ئۇنىڭ!» دېگەن گېپىنى ئەسلىدى. ئۇ بۇ گەپنى چىشىنى غۇچۇرلىتىپ تۇرۇپ دېگەنىدى. شۇ چاغدا ۋەن دۇمچەك يېنىدا بولغان بولسا، لاۋسەن مۇشتىنى تۇگۇپ، ئالدىغا ئېتىلىپ بارغان بولاتتى. لاۋسەن شۇنداق ئىشنىڭ يەنە بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ئاخشام ئالايىتەن ئۇ قاتقا ئۇزۇپ ئۆتۈپ، ۋەن دۇمچەكنى راسا دۇمبالاپ، ئىشنىڭ ئالدىنى ئالغان ئوخشىمامدۇ؟

مۇشۇلارنى ئويلاپ جىڭ چيۇ ئۆيىدە ئولتۇرالماي قالدى. نېمە خەۋەرلەر بار، بىلىپ باققىلى يەنە زاۋۇتقا باردى. زاۋۇتتا بۇ ئىشتىن تېخىمۇ كۆپ ئادەم خەۋەر تاپقاندەك قىلاتتى. ئۇ ۋەن دۇمچەككە ھەممە ئادەمنىڭ ئۆچ ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. كۆپچىلىك ئۇنىڭ تاياق يېگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا ھېچكىم خەيرىخاھلىق بىلدۇرمىدى، ئادالەتنى ياقىلاپ ھېچكىم كۆكرەك كېرىپ ئوتتۇرىغا چىقمىدى. ھېچكىم ئۇنىڭ يىغىسىنى يىغلىمىدى. بۇ ئىشنى ھەر كىم زوق - شوخ بىلەن ھېكايە قىلىپ سۆزلەپ يۈرۈشەتتى.

— ئۇنىڭغا ئۆچ بولۇپ كەتكەن بىرسىنىڭ قىلغان ئىشى بۇ. ئۇرغۇچى ئۇنىڭ جان چىقمايدىغان يېرىگە ساپتۇمىش. بېلىگىلا تەپكەنمىش. پۇتى سۇنۇپ كەتتىمكىن. مېنىڭچە، بۇ قېتىم ئەھۋالى چاتاق. ئۇرۇقدېنى ئەدەپ يېگەن بولسا، ئۇ ئەمدى بالا يۈزى كۆرەلمەيدۇ، — دېدى بىرسى.

ــ ۋەن دۇمچەك قانداقمۇ ئۇنىڭ رەقىبى بولالىسۇن؟ ئۇ ئادەمنىڭ بويى بىر مېتىر سەكسەن سانتىمېتىر ئىكەن، ۋەن دۇمچەكنىڭ بويى قانچىلىك؟ بويى بىر مېتىر 65 سانتىمېتىرمۇ چىقمايدۇ. قول سالمايمۇ، ئۇنى ئاستىغا باستۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ، ــ دەيتتى بەزىلەر.

بۇ گەپلەردىن جىڭ چيۇ ۋەن دۇمچەكنىڭ ئۆلمىگەنلىكىنى بىلدى. ئۇ ئۆلمىگەن بولسىلا، ئامال تېپىلاتتى. لاۋسەن ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنمايتتى. ئۇ يەنە، ناۋادا ئۇ ئۆلمىگەن بولسا، تۈرغان ئادەمنىڭ چىرايىنى دەپ بېرەلەيدۇ، ئۆلگەن بولسىمۇ بوپتىكەن، دەپمۇ ئويلايتتى. تۈرۈپ يەنە كاللىسىدا، بىراق لاۋسەندەك ئەقىللىك بىر ئادەم ئۇنىڭغا چىرايىنى كۆرسىتەرمۇ؟ ھېچكىم كۆرمىگەن بولسا، ئۇرغان ئادەمنىڭ چىرايىنى باشقىلار قانداق بىلىۋالغاندۇ؟ دېگەن خىيال پەيدا بولاتتى.

جىڭ چيۇ « بىر مېتىر سەكسەن سانتىمېتىر» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ، بۇ ئىشتا ھەرگىزمۇ جاڭ يىنىڭ قولى يوقلۇقىنى بىلدى. ئۇ كۆڭلىدە، بۇ ئىشنى جاڭ يى قىلغان بولۇپ چىقسىكەن، دەپ ئۇمىد قىلاتتى. گەرچە جاڭ يى بۇ ئىشتا ئۆزىنىڭ قولى يوقلۇقىنى، ئاخشام كېچىلىك ئىسمېنىدا ئىشلىگەنلىكىنى دېگەن بولسىمۇ، جىڭ چيۇ، ئۇ كەچ سائەت 12 دە ئىشقا چىقىدۇ، ۋەن دۇمچەكنى ئۇرۇپ بولۇپ، ئاندىن ئىشقا كەلسە تامامەن بولىدىغۇ، دەپ پەرەز قىلاتتى.

جىڭ چيۇ بۇنداق ئويدا بولۇشنىڭ پەسكەشلىك ھەم نومۇسسىزلىق ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. لېكىن مۇشۇنداق بولۇشنى چىن كۆڭلىدىن ئارزۇ قىلاتتى. شۇنىڭدا لاۋسەن ئاقلانغان، تۈرمىدە ياتمىغان جىنايى جازاغا تارتىلمىغان بولاتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ: ناۋادا بۇ ئىشتا جاڭ يىنىڭ قولى بولسا، بۇ ئىشنى ئۇ مېنى دەپ قىلدى. جاڭ يى جازاغا تارتىلىپ تۈرمىدە ياتسا، مەن ئازابلانماي كۆزۈمنى پارقىرتىپ تۇرارمەنمۇ؟ دەپ ئويلايتتى.

ئۆزىنىڭ بەك ئازابلىنىدىغانلىقىنى بىلەتتى. جىڭ چيۇ ھەتتا جاڭ يىنىڭ شاپائىتىگە جاۋاب قايتۇرۇش ئۈچۈن لاۋسەندىن كېچىپ، ئۇنى مەڭگۈ ساقلىغان

بولاتتى. جاڭ يى ناۋادا تۇرمدە يېتىپ قالسا، بۇ زەربىگە نېرۋىسى چىدىغان بىلەن، ناۋادا لاۋسەن تۇرمدە يېتىپ قالسا، نېرۋىسىنىڭ بۇ زەربىگە چىدىمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ بىر ياقتىن رەزىللىكتە ئۆزىنى ئەيىبلەپ تىللىسا، يەنە بىر ياقتىن شۇنداق بولۇشىنى ئۈمىد قىلاتتى. ھەتتا لاۋسەننىڭ ئورنىدا ئۆزىنى جازاغا تۇتۇپ بېرىشكە جاڭ يىنى ئۇنۇتۇش خىيالىدا بولاتتى. جاڭ يى جاۋابكارلىقىنى ئۆز ئۈستىگە ئالسىلا، ئۇ ئۆزىنى جاڭ يىغا ئاتىۋەتكەن بولاتتى. ئۇ شۇ تاپتا بۇ ئىش زادى نەدىن - نەگىچە بىلمەيتتى. ھەتتا ئۆزىنى جازاغا قانداق تۇتۇپ بېرىدۇ، بۇمۇ ئۇنىڭغا قاراڭغۇ ئىدى.

ئەتىسى، جىڭ چيۇ ناھايىتى بالدۇر زاۋۇتقا بېرىپ، ۋەن دۇمچەكنىڭ ئىشخانىسى ئالدىدا، ئۇنى ساقلاپ ئولتۇردى. نېمىنى ساقلاۋاتقانلىقى ئۇنىڭ ئۆزىگە نامەلۇم ئىدى. ئىش - پىش دېگەن ئۇنىڭغا بەربىر ئىدى. بۇ ئىشقا مۇناسىۋەتلىك ئەڭ ئىلگىرىلەشلەرنى بىلىش، بىر ئېغىز گەپ، لاۋسەن تۇتۇلۇپ قالدىمۇ، ئۇرغان ئادەمنىڭ كىملىكىنى ساقچىلار بىلەمدۇ، مۇھىمى، مۇشۇنى بىلسە بولاتتى. بىر كەمدە، باشقا كۇنلۇكچىلەر ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ كەتتى. ۋەن دۇمچەكنىڭ تاياق يېگەنلىكى قىزىق پاراڭ تېمىسىغا ئايلانغانىدى.

«گازىر كۆز» لەقەملىك ئايال ئۇزۇن قۇلاق ئەرباب سىياقىدا ئوتتۇرىغا چىقاتتى. بۇ قېتىمۇ شۇنداق بولدى. ئۇ خۇددى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەندەك:

ــ ۋەن دۇمچەك ئىشكى ئالدىدا تاياق يەپتۇ. سالقىنداپ كېلىۋاتقانكەن. ھېلىقى ئادەم قاراڭغۇ يەردىن ئېتىلىپ چىقىپ، تاغاردەك بىرنەرسىنى بېشىغا كىيدۈرۈپ، مۇشتلاپتۇ، تېپىپتۇ. ھېلىقى ئادەم بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماپتۇمىش، ۋەن دۇمچەكنى تونۇيدىغان ئوخشايدۇ. بولمىسا، ۋەن دۇمچەكنى بېشىغا تاغار كىيدۈرۈپ قويۇپ ئۇرماس بولغىيتتى. ئاۋازىنى چىقارغان بولسا، ۋەن دۇمچەك ئاۋازىدىن ئۇنىڭ كىملىكىنى بىلىپ قالماسمىدى؟ ــ دېدى.

«چىن ساراڭ» لەقەملىك ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئايال:

ــ خەق دېگەن ھەربىي ئاكاش، قانچىلىك بىكسى بار، ھېچكىم بىلمەيدۇ، ــ دېدى. «چىن سارائ» نىڭ ھەربىيلەرگە ئالاھىدە كۆڭلى بار ئىدى. چۈنكى ئۇ بۇرۇن ھەربىيلەر تەشۋىقات ئەترىتىنىڭ باشلىقىنى «يولدىن چىقىرىپ» ئۇنىڭدىن نىكاھسىز بىر بالا تۇغقانىدى.

ــ بۇ ئىشنى سېنىڭ ھېلىقى ھەربىيلەر تەشۋىقات ئەترىتىنىڭ باشلىقى قىلدىمۇ-يە؟ «ئا تەرەپ» كە ئۆزۈڭنى تۇنۇقۇزۇپ قويغان بولساڭ، ئۇ كىلىپ ئۆچىنى ئالغان ئىكەندە، ــ دەپ ئۇنىڭ بىلەن چېقىشتى بىرسى.

«چىن سارائ» ئۆزىنى ئاقلاش تۇگۈل، باشقىلار ئۆزى بۇرۇن ئارىلاشقان ھەربىيدىن گۇمانلانماي قالمىسكەن دېگەندەك:

ــ ئەرلەر ئاياللارنى دەپ خەق بىلەن سوقۇشۇپ قان بولۇپ كېتىدۇ، «ئا تەرەپ» ئارىمىزدىكى بىرەرسىنىڭ سەۋەبىدىن تاياق يېدى، ــ دەپ ئەتراپىدىكىلەرگە نەزەرىنى ئاغدۇردى.

«چىن سارائ» ئالغاي قارايتتى. كۆز ئالدىدا تۇرغان ئادەمگە كەينىگە ئۆرۈلۈپ، سىڭايان بولۇپ كۆز تاشلايتتى. كۆپچىلىك ئۆز ئارا ئۇنى «ئەر سارىڭى»، «كۆڭلى سۇيۇق» دەيتتى. جىڭ چىنۇ «چىن سارائ» نىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئۆلگۈدەك قورقۇپ كەتتى. «توڭ يەڭگە» ئۆتكەنكى ئىشنى دەپ قويسا، ناۋادا ۋەن دۇمچەكنىڭ ئۆزىنى بوزەك قىلماقچى بولغانلىقىنى باشقىلار بىلىپ قالسا، گۇمان ئۇنىڭ يۇرگەن يىگىتىگە ياكى ئاكىسىغا مەركەزلىشىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ كەتتى. يىگىتى بارلىقىنى باشقىلار بىلمىسمۇ، بىراق ساقچىلار تەكشۈرسە، تەكشۈرۈپ تاپالماسمۇ؟ جىڭ چىنۇ «بىلمىسۇن دېسەڭ، قىلما» دېگەن گەپكە، قانۇنغا خىلاپلىق قىلغان ئادەمنى ساقچىلارنىڭ ئالقىنىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. بىرەرسىنى ئۇرۇپ يارىلاندۇرۇپ قويغان ئادەم بىر ئۆمۇر تۇتۇلماي، بىر ئۆمۇر جازاغا تارتىلماي يۇرۇپتۇ، دېگەن گەپنى ئۇ ئەسلا ئاڭلاپ باقمىغانىدى. ئادەتتە ئەنزە سادىر قىلغان جىنايەتچى ھەرقانچە ھىيلىگەر بولسۇ، ئاخىر يەنىلا ساقچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپتۇ،

دېگەن گەپلەرنى ئاڭلايتتى.

شۇ كۈنى، ئۇلار سائەت توققۇزلارغىچە ئولتۇردى. بىر كەمدە زاۋۇت تەرەپتىن بىر ئادەم كېلىپ شياۋۇەن يارىسى ساقىيىپ ئىشقا چۈشكىچە، كۈنلۈكچىلەرنى چۈ ئۈستام ئىشقا بەلگىلەپ تۇرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. جىڭ چيۈ يەنىلا چۈ ئۈستامغا نىمكار بولدى. ئىككىسى ئۇزۇن ئىشلىتىلمەي ۋەيرانە بولۇپ كەتكەن بىر سېخنى ئوڭشىدى.

ئىشلەۋېتىپ جىڭ چيۈ چۈ ئۈستامدىن «ئا تەرەپ»نىڭ قاچان ئىشقا چۈشىدىغانلىقىنى سورىدى. چۈ ئۈستام:

ــ مەنمۇ بىلمەيمەن، زاۋۇت مېنى ئۇنىڭ ئورنىدا بىر مەزگىل ئىشلەپ تۇرۇشۇمنى ئېيتتى، ــ دېدى.

جىڭ چيۈ ئىچىدە، ۋەن دۈمچەك بىرەر ھەپتىگىچە كېلەلمىگۈدەك، دەپ ئويلىدى. ئۇ يەنە:

ــ بۇگۈن سىز ۋەن ئۈستامنىڭ ئۆيىگە بېرىپ كەپسىز، ۋەن ئۈستامنىڭ يارىسى قانداقراقكەن، ئېغىرمىكەن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئىشقىلىپ ھەممىسى ئەپقاچتى گەپلەر، بەزىلەر ئۇ باشقىلارنىڭ ئىش ھەققىنى تۇتۇۋالغانكەن دېسە، يەنە بەزىلەر، ئۇ خەقنىڭ ئايالىغا پوخۇرلۇق قىلغان، دەيدۇ، كىم بىلسۇن؟ ھارام تاياق يەپ كەتكەندەك قىلىدۇ.

ــ ئۇرغۇچى تۇتۇلۇپتىمۇ؟

ــ تۇتۇلمىغان ئوخشايدۇ. لېكىن سىز ئالدىرىماڭ. جەزمەن تۇتۇلىدۇ. بۇ پەقەت ۋاقىت مەسىلىسى.

جىڭ چيۈ ھاڭۈېقىپ تۇرۇپ قالدى. ئۇرغۇچىنىڭ تۇتۇلىدىغانلىقىغا چۈ ئۈستامنىڭ بۇنچىلىك ئىشەنچىسى بولسا، بۇ ساقچى تەرەپنىڭ يېپ ئۇچىغا ئېرىشكەنلىكىنى، لاۋسەننىڭ قانۇن تۇرىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەتتى. ئۇ يۇرىكىگە پىچاق سانجىلىپ كەتكەندەك ھاڭۈاققان پېتى تۇرۇپ كەتتى. يىغلاي دېسە يىغلاشقا، يەنە گەپ سوراشقا ئۇنىڭدا جۈرئەت يوق ئىدى.

ناۋادا لاۋسەن تۇتۇلۇپ، قانۇنىي جازاغا تارتىلسا، ئۇنى مەڭگۇ ساقلايتتى. ھەر كۈنى كۆرگىلى باراتتى. ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنىپ كەتمەسلىكىنى تىلەيتتى. شۇنداق بولسا، ئۇ ھامان بىركۈنى چىقاتتى. ئۇنى بىر ئۆمۈر ساقلىغان، تۇرمىدىن چىققاندىن كېيىن، ھالىدىن بىر ئۆمۈر خەۋەر ئالغان بولاتتى.

جىڭ چيۇ، ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلمەيدۇ، چۈنكى ۋەن دۇمچەك ئۆلمىگەن تۇرسا، ئۇ نېمىشقا خۇن تۆلەيدۇ؟ دەپ ئۆزىنى ئاۋۇندۇراتتى. يەنە تۇرۇپ، مۇبادا لاۋسەن «ئېغىرلىتىپ، قاتتىق بىر تەرەپ قىلىش» شامىلىغا كېتىپ قالسىچۇ، دەپ ئويلاپمۇ قالاتتى. بۇ ئېھتىماللىقمۇ بار ئىدى. ئۇنىڭ بىر ساۋاقدىشىنىڭ ئاكىسى بىرسىنىڭ 150 يۈەن پۇلىنى بۇلاپ، «قاتتىق زەربە بېرىش» مەزگىلگە توغرا كېلىپ قىلىپ، ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنىپ كەتكەنىدى.

33

جىگ چيۇ غەيرىتىگە ئېلىپ:

ــ ساقچى تەرەپ... بىرەر يىپ ئۇچىغا ئېرىشىپتىمۇ؟ ئۇرغۇچىنىڭ ھامان بىر كۈنى تۈتۈلىدىغانلىقىنى سىزقانداق بىلىسىز؟ ــ دەپ سورىدى چۇ ئۇستامدىن.

ــ مەن ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئادىمى ئەمەس. ئۇرغۇچىنى تۇتالامدۇ ــ تۇتالمامدۇ، مەن قانداق بىلەي، قارىسام «ئا تەرەپ»نىڭ غېمىنى بەك يەپ كېتىۋاتىسىز. خاتىرجەم قىلىپ قويايلى، دەپ شۇنداق دەپ قويدۇم. تۇتۇلمايدىغانلار سامانداەك، مېنى بىرسى ئۇرۇپ ناكا قىلىپ قويغان. ئۇرغان ئادەمنى بىلەتتىم. ساقچىغىمۇ مەلۇم قىلغانىدىم. تۇتالىدىمۇ؟ ھازىرغىچە تۇتالمىدى. ئۇرغۇچىنىڭ نەگە قېچىپ كەتكەنلىكىنى بىلمەيدۇ. سىز دېگەن ئاددىي بىر پۇقرا، مىڭبىر جاپا ــ مۇشەققەتتە جىنايەتچىنى سىزگە كىم تۇتۇپ بېرىدۇ؟

بۇ گەپنى ئاڭلاپ جىگ چيۇ ئىچ ــ ئىچىدىن خۇشال بولدى. ئۇنىڭغا خۇشاللىق بولۇپ تۇيۇلغان ئىش چۇ ئۇستامغا ئازاب بولۇپ تۇيۇلاتتى. شۇنداقتىمۇ جىگ چيۇ قانۇن تورىدىن قېچىپ كەتكىلى بولىدىغان مۇشۇنداق ۋەقەلەرنى ئاڭلاشقا خۇشتار ئىدى. قانچە كۆپ ئاڭلىسا، لاۋسەننىڭ قېچىپ كېتىش مۇمكىنچىلىكى شۇنچە كۆپ بولىدۇ، ــ دەپ بىلەتتى.

شۇ كۈنلەردە، جىگ چيۇ لاۋسەننىڭ قولغا ئېلىنىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، كۈن بويى دەككە ــ دۈككە ئىچىدە يۈردى. كېيىن باشقىلاردىن ۋەن دۈمچەكنىڭ ئەنزە مەلۇم قىلمىغانلىقىنى ئاڭلىدى. ئۇ شەرمەندە ئىش قىلغاچقا، ئەنزە مەلۇم قىلىشتىن قورققان بولسا كېرەك. ساقچىلار كوچىلاپ سوراپ تۇرۇۋالسا، ئۇنىڭ چاۋسى چىتقا

يېيىلىپ، قاراپ تۇرۇپ زىيان تارتىپ قالاتتى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، جىڭ چيۇ خاتىرجەم بولۇپ قالدى. لېكىن ئۇ ۋەن دۇمچەكنىڭ ئادەمنى بىخۇد قىلىپ قويۇشىدىن قورقتى. شۇڭا ئۇ ھۇشيارلىقىنى ھەسسىلەپ ئۆستۈرۈپ، ئىچىدە ۋەن دۇمچەككە ئۆلۈم تىلەيتتى. ئۇ ئۆلسە، لاۋسەن ھەقىقىي بىخەتەرلىككە ئېرىشەتتى.

كۇنلۇكچىلەرگە چۇ ئۇستام ئىش بەلگىلىگەن شۇ كۈنلەر جىڭ چيۇغا بىرقەدەر ياخشى ئۆتكەندەك تۇيۇلدى. چۈنكى چۇ ئۇستام ۋەن دۇمچەككە ئوخشىمايتتى. ۋەن دۇمچەك، ئىشقا بەلگىلىگەنلىك شۇ كىشىگە قىلىنغان ئىلتىپات دەپ بىلەتتى. ھە دېسىلا پېشانىسىگە قويۇپ، ياخشىلىققا جاۋاب قايتۇرۇشقا زورلايتتى. چۇ ئۇستام ھېچكىمگە يۈز قارىمايتتى. ئېغىر ـ يېنىك ئىشلارنى كۆپچىلىك بىلەن نۆۋەتلىشىپ قىلاتتى. شۇڭا جىڭ چيۇنىڭ كۆڭلى ناھايىتى ئازادە ئىدى. چارچاش ھېچگەپ ئەمەس. ئادەمنىڭ روھىي چۈشۈپ كەتمىسىلا باشقا ئىشلار ئاسان ئىدى. ئەمما كوممۇنىزمغا خاس بۇنداق چىرايلىق تۇرمۇش ئۇزۇنغا بارمىدى. ۋەن دۇمچەك كېلىپ ئىشقا چۈشتى. چىرايىدا تارتۇق ئىزى يوق ئىدى. تاياق يېگەنلىكىمۇ بىلىنمەيتتى. دەققەت قىلىپ قارىسا، يېگەن تايىقىنىڭ يېنىك ئەمەسلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولاتتى. تېخىمۇ ئالدىغا ئېڭىشىپ قالغاندەك، چىرايى تېخىمۇ خۇنۇكلىشىپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى، بىلمىگەن ئادەم ئۇنى 50 ياشلاردا بار دەپ، ئويلايتتى.

373

ۋەن دۇمچەككە تاياق ئۆتكەندەك قىلاتتى. ئۇ بۇرۇنقىغا ئوخشاش ھە دېسىلا قاپىقىنى تۇرۇپ ۋارقىرىماي، ئادەتتىكىدەك تەلەپپۇزدا:

ــ بۇگۈن ھەممىڭلار ۋاسكېتبول مەيدانىغا ماتېرىيال توشۇيسىلەر، توشۇپ بولۇپ، مەيدانىنى تەكشىلەيسىلەر. «ئىش يوق» دەپ غەم قىلماڭلار، زاۋۇتتىكى نەچچە ۋاسكېتبول مەيدانى سىلەرگە قاراشلىق. مەيدان ياخشى تەييار قىلىنسا، باشقا زاۋۇتلارنىڭ ۋاسكېتبول مەيدانىنىمۇ سىلەر ياسىشىپ بېرىسىلەر، ــ دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ كۈنلۇكچىلەر: «مەيدان تەكشىلەش ئەڭ جاپالىق ئىش، قەغەز زاۋۇتىنىڭ ۋاسكېتبول مەيدانىنى ياساشتىن باشقا، يەنە بىزنى باشقا زاۋۇتلارنىڭ

ۋاسكېتبول مەيدانىغا سالامسەن؟ بىز سېنىڭ سېتىۋالغان قۇلۇڭمۇ؟» دەپ چۇرقىرىشىپ كېتىشتى.

ۋەن دۇمچەك تاقەت قىلالماي:

ــ نېمە ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ قىلىسىلەر؟ خالىمايدىغانلار بولسا ھازىرنىڭ ئۆزىدە يوقىلىش، ــ دەپ ۋارقىراپ كەتتى.

مۇشۇ بىر ئېغىز گەپ بىلەن ھەممىسىنىڭ تىلى تۇتۇلدى. كۆپچىلىك ئۇندىمەستىن ۋاسكېتبول مەيدانىغا ماڭدى. ھەربىر ئادەم سېمونت، ھاك ۋە بىر خىل ئۇۋاق كۆمۈر توشىدى ھەم توشۇلغان ماتېرىيالنى نىسبەت بويىچە ئارىلاشتۇردى.

ئۇلار نەچچە كۈن ماتېرىيال توشۇپ، مەيدانغا سېمونت لاي يانقۇزۇشقا كىرىشتى. ئەتىگەندە، جىڭ چىۋ ئەسۋاب قويۇلغان ئۆيگە باردى. «توڭ يەڭگە»:

ــ جىڭ چىۋ قىز، سىزگە بىرەرسى ئۇزۇن قونچلۇق رېزىنكە ئۆتۈك كىيىشنى دېمىدىمۇ؟ ــ دەپ سەمىگە سالدى.

جىڭ چىۋ باشقىلارنىڭ پۇتىغا قارىدى. ئۇلارنىڭ تولىسى ئۇزۇن قونچلۇق ئۆتۈك كىيگەنىدى. بىر ـ ئىككىسى رېزىنكە ئۆتۈكى بولمىغاچقا، پۇتىغا ئەسكى ـ تۈسكى لاتىنى ئورىۋالغانىدى. جىڭ چىۋ ۋاسكېتبول مەيدانىغا سېمونت لاي يانقۇزۇپ باقمىغاچقا، رېزىنكە ئۆتۈك كىيىش كېرەكلىكىنى بىلمەيتتى. دەماللىققا بىرەر پارچە ئەسكى لاتىمۇ تېپىلمىدى. جىڭ چىۋ يالاڭئاياغ ئىشقا چۈشۈپ كەتتى.

جىڭ چىۋ ۋاسكېتبول مەيدانىنى كۆرۈپ، مەيدانغا سېمونت يانقۇزۇشنىڭ قانداق ئىشلىقىنى بىلدى. ۋاسكېتبول مەيدانىغا ئىككى كۈن توشۇلۇپ، تەكشى يېيىتىلغان ماتېرىيالنىڭ ئۈستىگە سۇ چېچىپ، قۇرۇغاندىن كېيىن ئۈستىگە يەنە بىر قەۋەت سېمونت لاي بېرىلسە، سېمونت يانقۇزۇلغان ۋاسكېتبول مەيدانى تەييار بولاتتى. بۇ پۇل تېجەپ قىلىنىدىغان ئامالمىش، شۇڭا بۇ ئىشقا كۈنلۈكچىلەر سېلىنغانىدى.

ۋەن دۇمچەك رېزىنكە شىلانكىدىن سۇ چاچاتتى، كۈنلۈكچىلەر ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدە تۇرۇپ يېيىتىلغان كۆمۈر ئۇۋۇقى، ھاك ۋە سېمونتنى تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ

يېيىتاتتى. ۋەن دۇمچەك سۇنى نەگە چاچسا، كۇنلۇكچىلەر شۇ يەردىكى ماتېرىيالنى ئارىلاشتۇراتتى، بولمىسا، سېمونت قېتىۋېلىپ، ئۆرگىلى بولماي قالاتتى ـ دە، بىر پارچە يەردىكى ماتېرىيال كېرەكسىز بولۇپ، قۇمۇرۇۋېتىلىپ، ئورنىغا باشقىدىن ماتېرىيال يېيىتىشقا توغرا كېلەتتى. شۇڭا ۋەن دۇمچەك جېنىنىڭ بارچە ۋاقىراپ، كۇنلۇكچىلەرنى چاپسان ئىشلەشكە چاقىراتتى.

كۆچىلىك «توك يەڭگە» بىلەن بىللە ئىشلەشتىن قاچاتتى. چۈنكى ئۇ بەك ھۇرۇن ئىدى. «توك يەڭگە» قىستىلىپ جىك چىۋىنىڭ يېنىغا بېرىۋالاتتى. جىك چىۋ بىردەم ئىشلەپ «توك يەڭگە» نىڭ ھۇرۇنلىقىغا قول قويدى. ئۇ گۈرجىكىنى تېز ئىشقا سالاتتى. ئاستىغا سالماي، ئۈستىگە سېلىپ، ماتېرىيالنى تېگىدىن ئۆرۈمەيتتى. جىك چىۋ بىردەم تۇرۇپ ۋەن دۇمچەكنىڭ بايقاپ قېلىپ، قايتىدىن ئىشلەشكە بۇيرۇشىدىن قورقاتتى. «توك يەڭگە» ئامالىنىڭ يوقىدىن شۇنداق قىلىۋاتىدۇ، ياشىنىپ قالغان ئايالدا كۈچ ـ ماغدۇر نېمە قىلسۇن؟ تۇرمۇشنىڭ مەجبۇرلىشى بىلەن مەدىكارچىلىق قىلىپ، «كۇن ئۆتكۈزۈش» كە مەجبۇر بولغان جاپاكەش ئايال، دەپ ئويلاپ كۆپرەك ئىشلەيتتى.

ۋەن دۇمچەك كۇنلۇكچىلەرنى ئىككى گۇرۇپپىغا ئايرىدى. ئۇلار نۆۋەتلىشىپ ئىشلەيتتى. ۋەن دۇمچەك «ئالمىشىڭلار» دەپ تۇۋلىغاندا، بىر گۇرۇپپا چەتكە چىقىپ ئارام ئالاتتى. يەنە بىر گۇرۇپپا ئىشلەيتتى. جىك چىۋ ۋەن دۇمچەكنىڭ ئۆزى بار گۇرۇپپىنى ئۇزاقراق ئىشقا سېلىپ، ئۇنى قىيناۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. «چىن سارىڭ»غا بولسا، جىك چىۋ بار گۇرۇپپىنىڭ ئىشلىگەن ۋاقتى بەك قىسقا بولۇپ كەتكەندەك، ۋەن دۇمچەك جىك چىۋغا ناھايىتى ئېتىبار بېرىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. «چىن سارىڭ» كۆزىنى ئالايتىپ، بۇزۇق خوتۇندەك ئەلپازىنى بۇزۇپ:

ــ «ئا تەرەپ»، سەن قايسى گۇرۇپپىدا ياش قىز بولسا، كۆزۈڭگە چىرايلىق كۆرۇنۇپ كېتىپ شۇ گۇرۇپپىغا ئېغىپ كەتمە، سەن ئۇنىڭ بىر نېمىسىنى ئەمەس، ھارام كۈچىنى يالىلغان. ئۇنىڭ بىر نېمىسىنى يالىلغان بولسا، ئۇنى ھازىرلا

ئۆيۈڭگە ئېلىپ كەت... ــ دېدى.

جاڭ چيۇ بار گۈرۈپپىدا ئۇنىڭدىن باشقا قىز يوق ئىدى. جاڭ چيۇنىڭ ئەرۋايى قىرىق گەز ئۆرلىدى. لېكىن سەن ـ پەن دېيىشكە جۈرئەت قىلالمىدى. « چىن سارالڭ»نىڭ ئاغزى بالا ئىدى، تەڭ تۈرۈپ بولغىلى بولمايتتى. خەق بىر ئېغىز گەپ قىلغۇچە، ئۇ يۈز ئېغىز گەپ قىلاتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ ئىسمىنى ئاتاپ دېمىدى، ئۆزى «ئېتىراپ» قىلدى دېمەك، ئۆزىنىڭ يۈرىكى پوك ـ پوك بولاتتى، شۇڭا بىردىنبىر ئامال ئۇنىڭ گېپىگە پەرۋا قىلمىسلا بولاتتى.

جاڭ چيۇ بۈرۈن «چىن سارالڭ» بىلەن بىر مەزگىل بىللە ئىشلىگەنىدى. ئۇنىڭغا ھېچكىمنىڭ تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇ باشقىلاردىن «چىن سارالڭ» نىڭ ياش ۋاقتىدا چىرايلىق ئىكەنلىكىنى، ئېرىنىڭ كېمىسازلىق زاۋۇتىدا باشلىق ئىكەنلىكىنىمۇ ئاڭلىغانىدى. لېكىن نېمىشقىدۇر «چىن سارالڭ» ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن، بەزىلەر ئۇنى ئېرى قويۇۋەتكەن دەيتتى. ئۇ تۆت بالىسىنىڭ ھەممىسىنى ئېرىگە بېرىۋەتكەن مۇقىم ئىش ئورنى بولمىغانلىقتىن، كۈنلۈك ئىشلەپ جان باقاتتى. ئۆيى قۇپقۇرۇق، يەرگە نەچچە پارچە گىزىت سېلىنغان، گىزىت ئۇستىدە تېرىپ كېلىنگەن نەچچە پارچە ئەسكى تور پاختا بار ئىدى. كېيىن، ئۇنىڭ k شەھىرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە چۈشكەن ھەربىيلەر تەشۋىقات ئەترىتىنىڭ باشلىقى لى يولداش بىلەن بولغان چاتىقى ئوتتۇرىغا چىقتى. لى يولداشنىڭ بالا ـ چاقلىرى بار ئىدى. لېكىن بالا ـ چاقلىرى k شەھىرىدە ئەمەس ئىدى. ئابرۇيلۇق ۋە ئىناۋەتلىك يولداش لىنىڭ قانداق قىلىپ «چىن سارالڭ» بىلەن تېپىشىپ قالغانلىقىنى ھېچكىم چۈشەنمەي قالدى. ئىشقىلىپ «چىن سارالڭ» يولداش لىدىن ھامىلدار بولۇپ قالغانلىقىنى دەپ يۈردى. يولداش لى:

ــ ئۇنداق ئىش يوق. چىن فىڭيىڭ تېگىدىن دۈرۈس ئايال ئەمەس، مانا ئەمدى ئىنقىلابىي كادىرلارنىڭ يۈزىگە قارا سۈركەۋاتىدۇ، ــ دەپ ئېتىراپ قىلمىدى.

قورساقتىكى ئاشۇ بالىنىڭ يولداش لىنىڭ بالىسىمۇ ياكى ئەمەسمۇ ھېچكىم

ئېنىق بىلمىدى. «چىن سارائ» قورساقتىكى بالىنى تۇغدى. ئۇ ئۇچرىغانلىكى ئادەمگە:

ــ ھەربىيلەر تەشۋىقات ئەترىتىدىكى يولداش لى ئوغلۇمنىڭ ئاتىسى بولىدۇ، ئوخشامدىكەن؟ ــ دەيتتى.

بەزىلەر بالىنى يولداش لىغا ئوخشىتاتتى. بەزىلەرگە «چىن سارائ» يالغان دەۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. كېيىن يولداش لى يۆتكەپ كېتىلدى. نەگە يۆتكەپ كېتىلدى، ھېچكىم بىلمەيتتى. شۇ چاغدا كۆپچىلىك «چىن سارائ» نىڭ ئوغلىنىڭ يولداش لىدىن بولغانلىقىغا ئۇزۇل ـ كېسىل ئىشەندى. بولمىسا، نېمىشقا يولداش لىنى يۆتكەپ ئېلىپ كېتىدۇ؟

نېمىشقىدۇر جىڭ چيۇ دەسلەپتىلا «چىن سارائ» نىڭ كۆزىگە سىغمىدى. ئۇ جىڭ چيۇنى كۆزىگە سانجىلغان مىخ دەپ بىلەتتى. پات ـ پاتلا سەت گەپ قىلىپ، غۇرۇرىغا تېگەتتى. «چىن سارائ» بار يەردە جىڭ چيۇغا بىر كۈن بىر يىلدەك بىلىنىپ كېتەتتى. جىڭ چيۇ جاپادىن قورقمايتتى. بىرگە ئىشلەۋاتقانلارنىڭ ئىتتىپاقسىزلىق قىلىشىدىن، ئۆزئارا ھۇجۇم قىلىشىدىن، بىر ـ بىرىنى ئازابلىشىدىن قورقاتتى. بۇنداق ئىشلىسە كۆڭۈل ئازادلىكى بولمايتتى. ۋاقىت ئۆتكۈزمەكمۇ بەك تەس ئىدى. ئۇ ئەرلەر بىلەن بىللە ئىشلەشكە رازى ئىدى. چۈنكى ئەرلەر ئۇنى بوزەك قىلالمايتتى. باشقا ئەرلەرنىڭ كۆزىگە تازا سىغمايتتى، كېيىن ئۆزلىشىپ كېتەتتى. ئاياللار ئۇنداق ئەمەس، سەۋەبىنى بىلگىلى بولمايدۇ، بىرەرسىنىڭ چىشىغا تېگىپ قويماڭ، ئۇنىڭ سىز بىلەن قېرىشقانىدى.

جىڭ چيۇ دەم ئېلىش ۋاقتىغىچە ئاران چىداپ، پۇتنى يۇيغىلى سۇ تۇرۇبىسىغا باردى. ھاك سۈيىدە تاپىنىنىڭ بىر قات تېرىسىنىڭ شەلۋىرەپ كەتكەنلىكىنى بايقىدى. بايا ئىش بىلەن بولۇپ كېتىپ بىلمىگەن چېغى، ئەمدى يەردە دەسسەپ سانجىلىپ ئاغرىۋاتاتتى. چۈشتىن كېيىن ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيىگە باردى. پۇتنى پاكىز سۇدا يۇيۇپ، پۇتىغا قىشتا ئىشلىتىدىغان مايدىن ئازراق سۈردى. ئاغرىقى سەل

قويۇپ بەرگەندەك بولدى. ئۇ كەچتە ئۇيقۇچىلىقتا ئىڭراپ سالسا، ئانىسىنىڭ تۇيۇپ قېلىشىدىن قورقۇپ ئۆلۈكتەك ئۇخلاپ كېتىشكىمۇ پېتىنالمىدى.

جىڭ چيۇ نەچچە كۈن مەيدانغا سېمونت لاي يانقۇزۇپ يۈرۈپ، ئەمگەك سىجىللىقىغا ئاساسەن ماسلىشىپ كەتتى. ئۇنى ئىككى تۈرلۈك ئىش ئاجايىپ ئازابلىدى. بىرى، «چىن سارايى» ھەدىسىلا چىشىغا تېگەتتى. يەنە بىرى، تاپىنىنىڭ ئاستى تېشىلىپ كەتكەندى. تېشىلگەن يەر چوڭ بولمىغىنى بىلەن چوڭقۇر ئىدى. ھەر كۈنى ئۆيگە كېلىپ تېشىلگەن يەرگە كىرىپ كەتكەن كۆمۈر ئۇۋاقلىرىنى يىڭنە بىلەن كولاپ چىقىرىش ئۈچۈن نۇرغۇن ۋاقىت كېتەتتى. پۈتىمۇ ئىششىپ، ئاياق كىيەلمەيدىغان ھالغا چۈشۈپ قالدى. ھېلىمۇ ياخشى ئانىسى سەھەر كېتىپ، كەچ يانىتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۈندۈزى ھېرىپ كەتكەچكە، كەچتە ھېچنېمىنى تۇيماي ئۇخلاپ كېتەتتى. جىڭ چيۇنىڭ پۈتىنىڭ ئىششىپ كەتكەنلىكىنى بىلمىدى.

بىركۈنى ئەتىگەندە جىڭ چيۇ ئىشقا ماڭا دەپ تۇرۇشىغا بىرسى ئىشىكنى غەلىتىلا چەكتى. ئۇ ئىشىكنى ئېچىپ ۋارقىرىۋەتكىلى تاس قالدى، ئالدىدا لاۋسەن تۇراتتى. ئۇنىڭ قولىدا بىرنەچچە قەغەز بولاق بار ئىدى. بايام ئۇ ئىشىكنى تەپكەن بولسا كېرەك. لاۋسەن جىڭ چيۇنىڭ ئىجازىتىسىز ئۆيگە ئۈسۈپ كىردى. قولىدىكى نەرسىلەرنى قويۇپ:

ــ قورقماڭ، مېنى ھېچكىم كۆرمىدى. ئانىڭىز كەتكەندىن كېيىن، ئاندىن مەكتەپكە كىردىم، ــ دېدى.

لاۋسەنگە قاراپ قېتىپ قالغان جىڭ چيۇ بىر ھازادىن كېيىن، بۇ ئۇنىڭ چۈشى ئەمەسلىكىنى ھېس قىلىپ، بوش ئاۋازدا ئۇنىڭدىن:

ــ سىزنى ... تۈتۈپ كەتمىدىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ مېنى تۇتۇپ نەگە ئەكىتەتتى؟ ــ دەپ يانداۋۇپ سورىدى لاۋسەن ئۇنىڭ ئۆزىدىن ھېچنېمىنى بىلمىگەندەك قىياپەتتە.

ــ ساقچىغىچۇ، ــ دېدى جىڭ چيۇ سەل خىجىل بولۇپ، ئۇ لاۋسەنگە ۋەن

دۇمچەك تاياق يېگەن ئىشنى بىر قۇر سۆزلەپ بەردى، ــ ئۇنى سىز ئۇرمىدىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سورىدى يەنە.

ــ ياق، ــ دېدى لاۋسەن، ئۇنىڭ چىرايىدىن گۇناھسىزلىقى چىقىپ تۇراتتى، ــ سىز ماڭا بالا تېرىپ يۇرمەكچى دېمىگەنمىدىڭىز؟

جىڭ چيۇ ئىچىدە، بۇنداق ئەقىللىك ئادەم بىرەرسىنى ئۇرماقچى بولسا ئۇنداق ۋاقىتنى تاللىمىغان بولاتتى، دەپ ئويلىدى. ئۇ ئەجەپلىنىپ:

ــ ئۇنى كىم ئۇرغاندۇ؟ جاڭ يىمۇ مەن ئۇرمىدىم دەيدۇ، ــ دېدى.

ــ ۋەن دۇمچەك تالاي ئادەملەرنى رەنجىتكەن. ئۇنى دۇمبالايدىغان يالغۇز بىر ياكى ئىككى ئادەم ئەمەس. ۋەن دۇمچەك بىلەن نېمە كارىڭىز، ــ لاۋسەن بىر قەغەز خالتىنى ئېچىپ، ــ ناشتا قىلدىڭىزمۇ؟ ئازراق ناشتىلىق ئالغاچ كەلگەنىدىم، ــ دېدى.

ــ مەن ناشتا قىلدىم.

ــ يەنە قىلىڭ، سىڭلىڭىز ئىككىڭلارغا ئەكەلدىم.

جىڭ چيۇ بىر تال پىلتە قۇيماقنى سىڭلىسىغا ئەكىرىپ بەرگىلى ئىچكىرى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئۇ سىڭلىسىغا:

ــ ئۇ مېنىڭ بىر دوستۇم، ئۇنىڭ كەلگەنلىكىنى ئانامغا دېمە جۇمۇ، ــ دېدى.

ــ بىلدىم.

جىڭ چيۇ تاشقىرىقى ئۆيگە چىقىپ بىر تال پىلتە قۇيماقنى يېپ، شۇنىڭ بىلەن بولدى قىلدى. لاۋسەن بىر قەغەز بولاقنى ئۇنىڭ قولىغا بېرىپ:

ــ خاپا بولۇپ قالماڭ، ئۆتۈنۈپ قالاي، ــ دېدى بوش ئاۋازدا.

جىڭ چيۇ قەغەز بولاقنى ئېچىپ قارىدى. ئىچىدە بىر جۈپ ئۇزۇن قونچلۇق رېزىنكە ئۆتۈك تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ مېغىزرەڭ رېزىنكە ئۆتۈككە ئامراق ئىدى. ئۇ سىڭلىسىغا ئۇزۇن قونچلۇق رېزىنكە ئۆتۈك سېتىۋېلىش ئۈچۈن شەھەردىكى ھەرقايسى سودا سارايلىرىغا كىرگەنىدى. «قىزىل يۇلتۇز» سودا سارىيىدىلا

مۇشۇنداق رەڭدىكى رېزىنكە ئۆتۈك بار، قالغان سودا سارايلىرىدا قارا ۋە قىزىلىلا بار ئىدى. جىك چىۋ ئۇنىڭغا ھاڭۇبقىپ قاراپ:

— بۇ... — دېدى.

— مۇشۇنى كىيىپ ئىشلەك. تۇنۇگۈن كۆرۈپ قالدىم. ۋاسكېتبول مەيدانىدا... ئۇنداق يەردە، ئاياق كىيىمسىز قانداق بولىدۇ؟ — لاۋسەن شۇنداق دەپ جىك چىۋنىڭ پۈتىغا قارىدى. ئۇنىڭ پۈتى مومەدەك ئىششىپ، بارماقلىرى قىزىرىپ، بارماق چوڭلۇقىدىكى سەۋزىگىلا ئوخشاپ قالغانىدى. لاۋسەننىڭ كۆز جىيەكلىرى قىزىرىپ گەپ قىلالماي قالدى. كۆزلىرىدىن تارىلاپ ياش تۆكۈلىدىغاندەك قىلاتتى.

— تۇنۇگۈن زاۋۇتقا بارغانمىدىڭىز؟ — دەپ سورىدى جىك چىۋ ئۇنىڭدىن.

— سىز خاتىرجەم بولۇڭ، مەن خەققە قارامنى كۆرسەتمىدىم، — ئۇنىڭ ئاۋازى بوغۇلۇپ چىقىپ كەتتى، — مۇشۇ ئاياغنى كىيىڭ، — دېدى.

380

جىك چىۋ قولىدىكى يېڭى رېزىنكە ئۆتۈكنى سىيلىدى. رېزىنكە ئۆتۈك ئادەم ئۆز ئەكسىنى كۆرگىلى بولىدىغان ئەينەكتەك «ۋالىلداپ» تۇراتتى. جىك چىۋنىڭ كىيىشكە كۆزى قىيمىدى، — يېڭى ئۆتۈكنى كىيىپ مەدىكارچىلىق قىلغىلى بارامدىمەن؟ باشقىلار مېنى «بۇزۇق» دېمەمدۇ؟ — دېدى ئەنسىرەپ. ئۇ ئەسلى « چىن سارائ» جەزمەن مېنى تىللايدۇ، دېمەكچى ئىدى. لېكىن لاۋسەننىڭ «چىن سارائ» نى ئەدەپلىشىدىن قورقۇپ تىلىنىڭ ئۇچىغا كېلىپ قالغان گەپنى يۇتۇۋەتتى.

جىك چىۋ لاۋسەننىڭ بەرگەن جاۋابىنى ئاڭلىمىدى. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى. لاۋسەن ئۇنىڭ پۈتىغا قاراپ ئالدىدا تۇراتتى. يۈز ـ كۆزى ياش ئىدى. جىك چىۋ ئالمان ـ تالمان:

— سىزگە... نېمە بولدى، ئەر كىشىمۇ يىغلامدۇ؟

لاۋسەن يېشىنى ئېرتىۋېتىپ:

— سىز ئەرلەر ئۆزى ئۇچۇن ھەم باشقىلار ئۇچۇن يىغلايدۇ، دەمسىز؟ كۇنلۇك ئىشلىمەك دېسەم، گەپ ئاڭلىمايدىغانلىقىڭىزنى بىلىمەن، پۇل بەرسەم ئالمايسىز.

ماڭا ئازراق ھېسداشلىق قىلسىڭىز، ماڭا ئازراق ئىچىڭىز ئاغرىسا، مۇشۇ ئاياغنى كېيىڭ، ــ دېدى.

ــ كېيەي، كېيسەم بولدىغۇ، مۇنداق قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ــ دېدى ـ دە، جىڭ چىۋ پۇتىدىكى كېپىشنى سېلىۋېتىپ، تاپىنىدىكى تېشىلگەن يەرنى كۆرۈپ قالمىسۇن، دەپ رېزىنكە ئۆتۈكنى شاپۇر ـ شۇپۇرلا كىيىۋالدى.

رېزىنكە ئۆتۈك جىڭ چىۋغا سەل چوڭ كېلىپ قالغاندەك قىلاتتى. ئىشىپ كەتكەن پۇتقا رېزىنكە ئۆتۈك پېتىپ كەتتى. ئۇ رېزىنكە ئۆتۈكنىڭ ئىككىلا پېيىنى كىيىپ، مېڭىپ ئۇنىڭغا كۆرسەتتى ۋە:

ــ قارا‌ڭ، دەل كەلدى... ــ دېدى.

لاۋسەننىڭ كۆزلىرىدىن يەنىلا ياش تارىلاپ تۆكۈلۈپ تۇراتتى. جىڭ چىۋ ئۇنىڭغا قانداق تەسەللىي بېرىشنى بىلمىدى. بېرىپ قۇچاقلاپ قويياي دېسە، سىڭلىسىنىڭ چىقىپ كۆرۈپ قېلىشىدىن قورقتى. ئۇ ئىچكىرىكى ئۆينى كۆرسىتىپ، تۆۋەن ئاۋازدا:

ــ بۇنداق قىلماڭ. سىڭلىم كۆرۈپ قالسا، ئانامغا دەپ قويىدۇ، ــ دېدى.

لاۋسەن يېشىنى سۈرتۈۋېتىپ:

ــ جەزمەن كېيىڭ، خالىي بىر جايىدا يوشۇرۇنۇپ سىزنى نازارەت قىلىمەن، ئەگەر ئاياغنى سېلىۋەتسىڭىز... ــ دېدى.

ــ قانداق قىلىسىز؟ مېنى ئۇرامسىز؟

ــ ئۇرمايمەن، يالاڭئاياغ ھاك سۇيىنى دەسسەيمەن. ھاك سۇيى پۇتۇمنى كۆيدۈرۈۋەتكىچە دەسسەيمەن... ــ دېدى.

جىڭ چىۋ ئۆزىنىڭمۇ يىغلىۋېتىشىدىن ئەنسىرەپ، ئالدىراش:

ــ ئىشقا ماڭمەن، كەچتە مېنى ھېلىقى شىپاڭدا ساقلا‌ڭ، ــ دېدى.

ــ بارما‌ڭ، ئۆيدە ئوبدانراق ئارام ئېلىڭ، پۇتىڭىز ئۇزۇن يولغا چىدىمايدۇ.

جىڭ چىۋ ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي «مېنى ساقلا‌ڭ» دېگەن گېپىنى يادىڭىزدا

بولغاي، دېگەن پېتى ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى.

شۇ كۈنى بىللە كۈنلۈك ئىشلەيدىغانلار ئۈنى «بۈزۈق»، «ياسانچۇق» دەپ تىللاپ كېتىشتى. «يېڭى رېزىنكە ئۆتۈك كىيىپ كۈنلۈك ئىشلىگىلى كەپتۇ، پۈتى ھاك سۈيىدە كۆيۈپ زەخمىلەنگەن تۇرسا، يېڭى ئاياق كىيىپ نېمە كەپتۇ؟ پۈتىنىڭ كۆيۈپ زەخمىلەنگەن تېرىسى يەنە ئۆسىدۇ، يېڭى ئاياق كونىراپ كەتسە، تاشلىۋېتىشكە توغرا كېلىدۇ. تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى تۇرۇپ مۇشۇنداق ئاددىي ھېساب - كىتابنىمۇ بىلمەيدىكەنە؟» دېيىشتى.

«چىن سارالڭ» دارىتمىلاپ:

— خەق دېگەن ياش، بىر نېمىسى پۈلغا يارايدۇ. كىيىمەن دېگەن نەرسىسىنى كىيەلەيدۇ. كۆزۈڭلار قىزىرىۋاتامدۇ؟ كۆزۈڭلار قىزىرىپ كېتىۋاتقان بولسا، سىلەرمۇ بىر نېمەڭلارنى سېتىڭلار... — دېدى.

382

خەق نېمە دېسۇن، جىڭ چىۋ پەرۋا قىلمىدى. «چىن سارالڭ» مەيلى نېمىدەپ تىللىسۇن، ئۇ ئاياغنى كىيىپ يۈرۈۋەردى. لاۋسەننىڭ بىرەر يەردە تۇرۇپ ئۈنى نازارەت قىلىشىدىن قورقتى. ناۋادا ئۇ كىيىمسە، لاۋسەن كۆرۈپ قالسا، ئۇ ھەقىقەتەن يالاڭئاياغ ھاك سۈيىنى دەسسەپ پۈتىنى زەخمىلەندۈرۈۋالمامدۇ، ئۈنىڭدا تېخىمۇ چاتاق بولىدۇ، بىر جۈپ پۈت كۆيۈپ زەخمىلەندى. يەنە بىر جۈپ پۈتنى كۆيدۈرۈپ زەخمىلەندۈرۈشنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى؟

34

جىك چىۋ چۇشتىن كېيىن ئىشتىن چۇشۇپ ئۆيگە كەلدى. سىڭلىسى تاماق ئېتىپ تەييار قىلىپ قويغانىدى. ئۇ تامىقىنى يەپ بولۇپ، يۇيۇندى، يوپكىسى بىلەن كالتە يەك كوپتىسىنى كىيىپ، ئاندىن سىڭلىسىغا:

ــ مەن بىر ساۋاقدىشىمنىڭكىگە بېرىپ كېلەي، ــ دېدى.

سىڭلىسى ئۇنىڭ ياسانغانلىقىنى كۆرۈپ:

ــ يەنە ئىشتاتلىق بولۇش ئىشىنى ئۇقۇشقىلى بارامسەن؟ ــ دەپ سورىدى.

جىك چىۋ «ھەئە» دېدى. ئىچىدە، بۇ شەيتان ئانامغا دەپ يۇرمىسۇن، دەپ ئويلاپ، سىڭلىسىغا:

ــ مېنىڭ ئىشىم بار، ناھايىتى مۇھىم ئىش. سەن چوڭ بولغاندا بىلىپ قالىسەن. ئانامنىڭ ئالدىدا قالايمىقان گەپ قىلما، ــ دېدى.

ــ بىلمەن. ئەتىگەن كەلگەن ھېلىقى ئادەم شۇمۇ؟ ئۇ سېنى بەك ياخشى كۆرىدىكەن.

جىك چىۋ «ۋاللىدە» قىزاردى ـ دە:

ــ ياخشى كۆرۈش ـ ياخشى كۆرمەسلىكىنى مۇشتەك تۇرۇپ سەن قاندىق بىلىسەن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ مەن نېمىشقا بىلمەيمەن، ــ دەپ سىڭلىسى ئىككى بارمىقى بىلەن يۈزىدىن ياش ئېقىۋاتقان كۆرۈنۈشنى سىزدى ۋە تاقىلداق قوشىقى توقۇدى:

ــ يىغلاڭغۇ، ئوت ـ چۆپ ساتىدۇ، ئوت ـ چۆپ سېتىپ ۋاك جىياباۋغا بارىدۇ. ۋاك جىياباۋدا ئىت چىشلىۋالىدۇ، قورقۇپ كېتىپ يىغلىغان پېتى شامالدەك تېز يۈگۈرۈپ

كېلىدۇ ...

ــ ئۇنىڭ يىغلىغىنىنى كۆردۈڭمۇ؟ ئانامغا دېمە.

ــ بىلىمەن، ئاچا، ئۇ سېنى دەپ يىغلىدى، ئۇ سېنى بەك ياخشى كۆرىدىكەن.

جىڭ چيۇ چۆچۈپ كەتتى. سىڭلىسى ھەممە ئىشنى كۆرۈپلا قالماي، بەزى نەرسىلەرنى بىلىپ قالغانىدى. ئۇ سىڭلىسىغا قايتا ـ قايتا تاپىلاپ، ئانىسىغا دەپ قويماسلىققا قەسەم قىلدۇرۇپ، ئاندىن لاۋسەن بىلەن كۆرۈشكىلى ماڭدى. ئۇنىڭ پۇتىغا باشقا ئاياغ پاتمىدى، شۇڭا ئاكىسىنىڭ «八» خېتى شەكىللىك كونا كەشنى كىيدى، پۇتىنىڭ بارماقلىرى كەشنىڭ ئىككى يېنىدىن چىقىپ تۇراتتى. ئۇ ئادەتتە بۇنداق كەشنى ئەڭ ياقتۇرمايتتى. پۇتىدا راھەت تۇرمايتتى. لېكىن بۇگۈن ئامال يوق ئىدى. لاۋسەن بىلەن كۆرۈشكىلى يالاڭئاياغ بارسا بولماس؟ ئۇزۇن قونچىلىق رېزىنكە ئۆتۈك كىيسە قاملاشمايتتى. پۇتى ئىششىپ تاختەيدەك تۇپتۇز بولۇپ كەتكەنىدى. بۇ ھالدا كەشنى سۇرەپ ماڭماقنىڭ ئۆزى بىر جاپا، شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ لاۋسەن بىلەن بالدۇرراق ئۇچرىشىش ئۇچۇن ئىمكان بار تېز ماڭدى. ئۇ كېمە بىلەن ئۇقاتقا ئۆتتى. قىرغاقتا ۋېلىسىپىتنى يېتىلەپ تۇرغان لاۋسەننى كۆردى. بۇ قېتىم، ئۇ يىراق ئارىلىق قالدۇرۇپ جىڭ چيۇنىڭ كەينىدىن ماڭماي، ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا ۋېلىسىپىتكە چىقىشنى ئېيتتى. ئۇ «لىككىدە» ۋېلىسىپىتىنىڭ كەينىگە چىقتى. لاۋسەن پېدالنى تەپتى، ئۇلار ۋېلىسىپىتلىك ئېقىن بويىدىكى يولغا چۈشتى. لاۋسەن كېتىۋېتىپ:

ــ ئانىڭىزنى مۇشۇ ئەتراپتا ئىشلەيدۇ دېمىگەنمىدىڭىز؟ بۇگۈن بىزدە ۋېلىسىپىت بار، يىراقراق بىر يەرگە كېتەيلى، ــ دېدى.

ــ قانداق قىلىپ ۋېلىسىپىتلىك بولۇپ قالدىڭىز؟ ــ دەپ سورىدى جىڭ چيۇ ئۇنىڭدىن قىزىقسىنىپ.

ــ ئىجارىگە ئالدىم.

ــ ھازىرمۇ ۋېلىسىپىتنى ئىجارىگە بېرەمدۇ؟

ــ ھەئە، كېچىكىنىڭ يېنىدا ۋېلىسىپىت رېمونت قىلىدىغان ئورۇن بار، شۇيەردە ئىجارىگە ئالدىم.

جىڭ چيۈنىڭ ۋېلىسىپىت ئىجارە بېرىدىغان ئىشنى ئاڭلاپ باقمىغىنىغا ناھايىتى ئۇزۇن بولغانىدى. ئۇنىڭ كىچىك ۋاقىتلىرى، ئاتىسى بىلەن بىللە بازارغا چىققاندا، ئاتىسى كېچىك يېنىدىكى ۋېلىسىپىت ئىجارىگە بېرىدىغان ئورۇندىن ۋېلىسىپىت ئىجارىگە ئالاتتى. ئۇنى ۋېلىسىپىتنىڭ ئالدىغا ئولتۇرغۇزۇپ، ئاتىسى پىدالنى تېپەتتى. ئۇ قوڭغۇراق چالاتتى. ئىككىسى خۇشال ـ خورام بازار ئايلىناتتى.

بىر قېتىم ۋېلىسىپىتنىڭ قوڭغۇرىقى چۈشۈپ قالدى. ئاتىسى بايقىغاندا، ئۇلار خېلىلا ئۇزاپ كەتكەنىدى. ئاتىسى ۋېلىسىپىتنىڭ تىرىگۇچىنى تېرەپ يولنىڭ ياقىسىغا يوختىتىپ قويدى. ئۇنىڭغا قوڭغۇراقنى تېپىپ كەلگۈچە ۋېلىسىپىتتە ئولتۇرۇپ تۇرۇشنى ئېيتتى. ئۇ ۋېلىسىپىتنىڭ ئۆرۈلۈپ كېتىشىدىن قورقۇپ ۋارقىراپ يىغلاپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ يىغىسىدىن يەر ـ جاھان لەرزىگە كېلىپ، ئەتراپىغا بىردەمدىلا بىرمۇنچە ئادەم يىغىلدى. بۇ ئىشنى ئاتىسى «يىغلاڭغۇ، ئوت ـ چۆپ ساتىدۇ» دەپ جىڭ چيۈنى مازاق قىلىدۇ، دېگەن ئوي بىلەن ئانىسىغا دەپ بەردى. ئانىسى «چيۈ ئېرنى ۋېلىسىپىت بىلەن تاشلاپ قويۇپسەن، ۋېلىسىپىتنى بىرەرسى مىنىپ كېتىپ، چيۈ ئېر ۋېلىسىپىت بىلەن يېتىپ كەتكەن بولسا قانداق قىلاتتىڭ؟» دەپ ئاتىسىنى تەنقىدلىگەنىدى، ئاتىسى ئوسال بولۇپ، جىڭ چيۈ ئاتىسىنى تازا مازاق قىلغانىدى.

385

جىڭ چيۈ بۇ ئىشنى ئويلاپ كۆلۈپ كەتتى. لاۋسەن:

ــ ئەجەپ كۆلۈپ كەتتىڭىزغۇ؟ ماڭمۇ دەپ بېرىڭ، مەنمۇ كۆلەي، ــ دېدى.

جىڭ چيۈ لاۋسەننىڭ گېپىگە جاۋاب بەرمەي، ئاتىسىغا مۇناسىۋەتلىك ئىشلارنى سۆزلىدى. بۇ كىچىك ۋاقىتلىرىدا يۈز بەرگەن ئىشلار ئىدى. ئانىسىنىڭ دەپ بېرىشىچە، بىر قېتىم نېمە ئۈچۈندۇر، ئاتىسى ئۇنى تەنقىدلىگەن، ئۇ ھۆكۈمرەپ يىغلاپ كەتكەچكە، ئاتىسى يىغىسىدىن قورقۇپ، ئاخىرى ئۇنىڭغا تەسەللىي بەرگەن. ئۇ

ئىچكىرىكى ئۆيدە يېتىپ قالغان، ئاتىسى تاشقىرىقى ئۆيدە ئۇنى تەنقىدلىگەندەك قىلىپ قاخشىغان. ئانىسى چىۋ ئېرىنىڭ ئىچكىرىكى ئۆيدە ئۇخلاپ قالغانلىقىنى، ھەرقانچە قاخشىسىمۇ، ئۇنىڭ ئاڭلىمايدىغانلىقىنى، دەپ جىڭ چىۋىنىڭ ئاتىسىنى زاڭلىق قىلغان. ئاتىسى ئۇدۇق ـ بۇدۇق بولۇپ: «ئۇ ئاڭلىيالمىغاچقا شۇڭا مۇشۇنداق سۆزلەپ قويدۇمغۇ» دېگەن.

لاۋسەن جىڭ چىۋ سۆزلەپ بېرىۋاتقان ھەربىر ئىشنى ئاڭلاپ خۇرسىنىپ:

ــ ئاتىڭىز سىلەرنى ياخشى كۆرىدىكەن. بىز قاچان ئاتىڭىزنى كۆرگىلى بارىمىز؟ ئۇ ئۆزى يالغۇز سەھرادا، جەزمەن غېرىبچىلىق تارتىۋاتىدۇ، سىلەرنىمۇ بەك سېغىنىدۇ، ــ دېدى.

جىڭ چىۋغا لاۋسەن ئۆز قارىشىنى ناھايىتى يۇمشاق ئوتتۇرىغا قويۇۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى ـ دە، ئەنسىرەپ:

ــ مېنىڭ ئاتام پومېشچىك، ھازىرمۇ قالپاق بىلەن نازارەت ئاستىدا، بارغىنىمىزنى مەكتەپ ئۇقۇپ قالسا، بىزنى چەك ـ چېگرا ئاجىراتماپتۇ، دەيدۇ، ــ دېدى.

لاۋسەن ھەسرەت بىلەن تىنىپ:

ــ ھازىر قېرىنداشلىق مېھىر ـ مۇھەببەتتىنمۇ سۆز ئاچقىلى بولمايدىغان بولۇپ كەتتى. ماڭا ئادرېسىنى دەپ بېرىڭ، مەن يوقلاپ كېلەي. باشقىلار سورىسا، تەكشۈرۈش ئىشى بىلەن كەلدىم دېسەم، چاتاق چىقمايدۇ، ــ دېدى.

جىڭ چىۋ سەل ئىككىلىنىپ:

ــ ئاتامنى راستىنلا يوقلاپ كەلگۈڭىز بولسا، ئاتام بۇ ئىشنى خەت يېزىپ ئانامغا دەپ يۇرمىسۇن، بولمىسا ئىككىمىزنىڭ ئىشىنى بىلىپ قالىدۇ. باردىغان ۋاقتىڭىزدا ماڭا دەڭ، ئاتامغا سىزدىن ئازراق خاسلىق كەمپۈت ئەۋەتىمەن. ئاتام تاتلىق ـ تۇرۇمگە بەك ئامراق، بولۇپمۇ خاسلىق كەمپۈتكە، ــ دېدى ـ دە، ئاتىسىنىڭ ئادرېسىنى دەپ بەردى.

لاۋسەن بىرلا قېتىم ئاڭلاپ تۇتۇۋالدى، جىگ چيۇ ئىشەنمىدى، لاۋسەن ئاتىسىنىڭ ئادرېسىنى يادلاپ بەردى.

ــ خاتىرىڭىز نېمانداق ياخشى، ــ دەپ ھەيران قالدى جىگ چيۇ.

ئىككىسى ۋېلىسىپىتلىك 12 ـ پىرىستاننىڭ يېنىغا بېرىپ قالدى. شەھەر ئىچىدە قاتنايدىغان ئاپتوبوسمۇ مۇشۇ يەرگىچە قاتنايتتى.

ــ ئالدىمىزغا ماڭمايلى، يەنە ماڭساق K شەھىرىدىن چىقىپ كېتىمىز، ــ دېدى جىگ چيۇ.

ئىككىسى ئېقىن بويىدا ئادەم يوق بىر جاينى تېپىپ ئولتۇردى. جىگ چيۇنىڭ پۇتى كەچ كىرىشى بىلەن بەكلا ئىششىپ كەش پۇتىغا پاتماي قالدى. جىگ چيۇ پۇتىنى سۇنۇپ ئولتۇرۇۋېدى، بىر پاي كەش پۇتىدىن چىقىپ كېتىپ، ئېقىنغا چۈشۈپ كېتەي دەپ قالدى. لاۋسەن دەرھال بېرىپ كەشنى تۇتۇۋالدى ۋە كەينىگە يېنىپ كەشنى جىگ چيۇنىڭ پۇتىغا كىيگۈزۈپ قويماقچى بولدى. جىگ چيۇ ئالمان ـ تالمان:

ــ بولدى، بولدى، كەشنى كىيىپ ئولتۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ــ دەپ پۇتىنى يوپكىسىنىڭ ئىچىگە تىقىۋالدى.

لاۋسەن دەرگۇمان بولۇپ:

ــ نېمىشقا پۇتىڭىزنى تۇتقۇزمايسىز؟ ــ دېدى ئۇنىڭغا قاراپ.

جىگ چيۇ پۇتىنى يوپكىسىغا يوشۇرۇپ، تاغدىن ـ باغدىن سۆزلەشكە باشلىدى. ئالدىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرغان لاۋسەن تۇيۇقسىز جىگ چيۇنىڭ يوپكىسىنى قايرىپ، پۇتىنىڭ بارمىقىنى تۇتۇۋالدى. جىگ چيۇ تىركەشتى. ئەمما كۈچ ئېلىشالمىدى. لاۋسەن پۇتىنىڭ دۇمبىسىنى يەڭگىل سىيلىدى، باسسا قولى كىرىپ كېتەتتى، ئاندىن لاۋسەن تاپىنىنىڭ ئاستىدىكى تېشىلغان يەرلەرنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ جىگ چيۇغا پەس ئاۋازدا:

ــ جىگ چيۇ، جىگ چيۇ، ئەمدى كۈنلۈك ئىشلىمەڭ. مېنى سىزگە يارىدىم قىلغىلى قويۇڭ. مۇشۇنداق قىلىۋەرسىڭىز، مېنى ھەقىقەتەن ساراڭ قىلىپ

قويىسىز ... ــ دېدى.

ــ ھېچ ۋەقەسى يوق، رېزىنكە ئۆتۈكۈم بار، چاتاق چىقمايدۇ.

لاۋسەن كەشنى جىك چيۇنىڭ پۇتىغا كىيگۈزۈپ:

ــ يۈرۈڭ، دوختۇرخانىغا بارىمىز، ــ دەپ قولىدىن تارتىپ تۇرغۇزماقچى بولدى.

ــ دوختۇرخانىدا نېمە بار بىزگە؟ دوختۇرلار ئىشتىن چۈشۈپ كەتكەندۇ؟ ــ دەپ ئۇنىمىدى جىك چيۇ.

ــ جىددىي كېسەللەرنى كۆرىدىغان بۆلۈمگە بارساقمۇ بولار؟ پۈتىڭىز بەك ئىشىپ كېتىپتۇ. چوقۇم زەھەرلەندى، بولمىسا پۈتىڭىز سېسىپ كېتىدۇ.

ــ سېسىپ كەتمەيدۇ. پۇتى ئىشىپ كەتكەنلەر يالغۇز مەنلا ئەمەس. ئارىمىزدا پۇتى ئىشىپ كەتكەنلەردىن نەچچىسى بار.

لاۋسەن جاھىللىق بىلەن ئۇنى ئورنىدىن تارتىپ تۇرغۇزدى ـ دە:

ــ باشقىلار بىلەن كارىم يوق. مەن پەقەت سىزگىلا ئىگە. مەن بىلەن بىللە دەرھال دوختۇرخانىغا بارىسىز، ــ دېدى.

ــ دوختۇرخانىغا بارسام، ئۇلار ئىسمىمنى، ئىدارەمنى سورايدۇ. مەندە كېسەل كۆرسىتىدىغان ئۇچلۇك تالونمۇ بولمىسا، بارمايمەن.

لاۋسەن بىردىنلا قولىنى قويۇۋېتىپ، سومكىسىدىن پىچاقنى چىقاردى. جىك چيۇ لاۋسەننىڭ نېمە قىلىدىغانلىقىنى بىلمەي چۆچۈپ كەتتى. ئاڭقىرىپ بولغۇچە، لاۋسەن سول قولىنىڭ دۈمبىسىنى كەستى، قان بۇلدۇقلاپ ئاقتى. جىك چيۇ قورقۇپ تېپىچەكلەپ كەتتى، ئۇ قولياغلىقىنى چىقىرىپ لاۋسەننىڭ قولىنى تاڭغاچ دۈدۈقلاپ:

ــ سىز ... سىز ... سارىڭ بولدىڭىزمۇ؟ ــ دېدى.

جىك چيۇ قولياغلىقنى چىڭ تاڭدى. ئەمما قان يەنىلا سىرتقا تېپىپ چىقىۋاتاتتى. قورقۇپ پۈت ـ قولىدا جان قالمىغان جىك چيۇ:

ــ چاپسان دوختۇرخانىغا بارايلى، قولىڭىزدىن قان توختىمايۋاتىدۇ ... ــ دەپ ۋارقىراپ كەتتى.

لاۋسەن گەپ قىلماي تۇراتتى. جىگ چىۋنىگ ئاغزىدىن «دوختۇرخانىغا بارايلى» دېگەن گەپ چىقىۋىدى، لاۋسەن:

ــ دوختۇرخانىغا بارامسىز؟ ئەمىسە ماڭايلى، ــ دېدى.

ــ ۋېلىسىپىتنى مەن ھەيدەي، قولىڭىز كارغا كەلمەيدۇ، ــ دېدى جىگ چىۋ.

ــ سىز ھەيدىسىڭىز بولمايدۇ، سىزنىگ پۇتىڭىز چاتاق، سىز ئالدىدا رولنى باشقۇرۇپ ئولتۇرۇڭ، مەن ھەيدەي، ــ لاۋسەن شۇنداق دەپ جىگ چىۋنى ۋېلىسىپىتنىگ ئالدىغا ئالدى. ئۆزى بىر قولىدا رولنى تۇتۇپ، جىگ چىۋنى ئېلىپ تېزلا دوختۇرخانىغا كەلدى.

لاۋسەن نۆۋەتچى دوختۇرغا باشقا بىر ئادەمنىگ ئىسمىنى دېۋىدى، دوختۇر جىگ چىۋنىگ پۇتىنى كۆردى. ئاق خالاتلىق يەنە بىرەيلەن لاۋسەننى باشقا بىر بۆلۈمگە باشلاپ چىقىپ كەتتى. جىگ چىۋ دوختۇرنىگ ئاق خالىتىدىن چىقىپ قالغان قىزىل ياقا بەلگىسىنى كۆرۈپ كۆڭلىدە، بۇ ھەربىي دوختۇرخانا ئىكەن، دەپ ئويلىدى. ئۇ بۇنداق دوختۇرخانىغا ئەزەلدىن كېلىپ باقمىغانىدى.

دوختۇر ھە دېسىلا جىگ چىۋنى «شياۋ لىۋ» دەيتتى. لاۋسەن جىگ چىۋدا باشقىلارنىگ ئۆزىدىن ئىسمىنى ۋە خىزمەت ئورنىنى سورىشىنى خالىمىغانلىقى ئۈچۈن دوختۇرغا باشقا بىرسىنىگ ئىسمىنى دېگەنىدى. دوختۇر ئۇنىگ پۇتىنى كۆرۈپ، سىرتىدىن سۈركەيدىغان دورا، ئىسپىرت، پاختا يېزىپ بەردى ۋە:

ــ شياۋ سۈن سىلەرنىگ ئۆيگە ئالدىراش كېتىۋاتقىنىڭلارنى دېدى. قالغان ئىش ئۆزىڭىزگە قالدى، ئۆيگە بېرىپ پۇتىڭىزنى پاكىز يۇيۇپ، تېشىلغان يەردىكى كۆمۈر ئۇۋاقلىرىنى چىقىرىۋېتىپ، مەلھەمنى سۈرىسىز، ساقايغۇچە پۇتىڭىزنى سۇغا تەگكۈزمەيسىز، تېشىلغان يەرگە ئەمدى كۆمۈر ئۇۋاقلىرى كىرىپ كەتمەسۇن، ــ دېدى.

دوختۇر ئۇنىگ كەش كىيىۋالغانلىقىنى، تاپىنىنىگ مەينەت بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، قولىغا يەنە بىر پارچە خەت يېزىپ بېرىپ، ئۇنىڭغا ئۇدۇلىدىكى بۆلۈمگە

كىرىشنى، ئۆيگە بارغۇچە تاپىنى يەنە مەينەت بولۇپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن، شۇ بۆلۈمدىن بىر سېستىرانىڭ پۈتىنى يۇيۇپ، تېشىلغان ئورۇننى تېڭىپ قويىدىغانلىقىنى ئېيتتى. دېگەندەك سېستىرا پۈتىنى تېڭىپ، كەشنى تاپىنىغا باغلاپ قويدى. سېستىرا جىڭ چيۈغا لاۋسەننى ساقلاپ كاردىوردىكى ئۇزۇن ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ تۇرۇشنى دېدى.

بىر كەمدە لاۋسەن كەلدى. ئۇ بېنت بىلەن تېڭىلغان قولىنى ئېسىۋالغانىدى. جىڭ چيۈ ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپ:

ــ ئېغىر ئەمەستۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئېغىر ئەمەس، سىزنىڭ پۈتىڭىزچۇ؟

ــ ھېچ گەپ يوق، دوختۇر دورا يېزىپ بەردى.

لاۋسەن قولىدىن رېتسىپنى ئېلىپ، بىردەم ساقلاپ تۇرۇشنى دېدى. ئۇ بىردەمدىن كېيىن يېنىپ كەلدى ـ دە، سومكىسىنى ئۈرۈپ:

ــ دورىنى ئالدىم. ھەممە ئىش پۈتتى. دەرھال قايتايلى، پۈتىڭىزنى يۇيۇپ، ئاندىن دورا سۈركەڭ، ــ دېدى.

ئۇلار دوختۇرخانىدىن چىقتى. لاۋسەن قولىدىكى بېنتنى ئېلىۋېتىپ، سومكىسىغا سېلىپ:

ــ قولۇمنى ئېسىۋالسام، كۆرگەن خەق مېنى «ساجيابالڭ» دا رول ئالىدىغان ئارتىس ئوخشايدۇ، دەپ قالىدۇ، ــ دېدى.

ــ قولىڭىزنىڭ يارىسى قانداقراق؟ دوختۇر نېمە دەيدۇ؟

ــ دوختۇر قېنىڭىزنىڭ ئۇيۇشچانلىقى تازا ياخشى ئەمەسكەن دەيدۇ. ئىككى يېپ قىلىپ تىكتى. قېنىم قانداقسىگە ياخشى بولمىسۇن؟ سالامەتلىكىم بەك ياخشى، ئىلگىرى ھاۋا ئارمىيەسىگە تىزىملىتىپ بەدەن تەكشۈرتكەن، ئاتام تارتىپ چىقىرىلغاچقا، شەرتىم توشماي، قېلىپ قالغانىدىم، ــ دېدى

جىڭ چيۈ «ھاۋا ئارمىيە» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ، ئاجايىپ زوقلىنىپ كەتتى.

ــ ئۆلگۈدەك پۇشايمان قىلىپ كەتكەنسىز ـ ھە؟ ــ دېدى ئۇ.

ــ نېمىگە پۇشايمان قىلاتتىم، ــ دېدى لاۋسەن ئۇنىڭغا قاراپ، ــ ھاۋا ئارمىيە جەڭچىسى بولغان بولسام، سىز بىلەن تونۇشۇپ قالمىغان بولاردىم؟

شۇ كۈنى ئېقىن بويىدا بىردەم ئولتۇرۇشقا لاۋسەن زىنھار ئۇنمايى، ئۆيگە بېرىپ پۈتىنى يۇيۇپ، دورا سۈركىۋالسۇن، دېگەن ئوي بىلەن، جىك چيۇنى بالدۇرراق ئاپىرىپ قويۇشقا ئالدىرىدى. جىك چيۇ لاۋسەنگە تەك كېلىلمەي ۋېلىسىپىتكە چىقىپ قايتىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇلار كېچىككە كېلدى. لاۋسەن سائەتنىك ئەمدىلا سەككىزدىن ئاشقانلىقىنى ئانىسىنىك تېخى ئۆيگە كېلىپ بولالمىغانلىقىنى، پۈتى شۇنداق ئىشىشىپ كەتكەن تۇرۇقلۇق، قانداق يەر دەسسەپ ماڭمىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇنى مەكتەپ دەرۋازىسىنىك ئالدىغا ئاپىرىپ قويماقچى بولدى. ئۇنىك بىلەن كېچىكتىلا خوشلىشىپ كېتىپ قېلىشقا كۆڭلى ئۇنمىدى. ئۇ كالتە يەك كۆڭلىكىنى سېلىپ، جىك چيۇنىك بېشىغا ئارتىپ قويدى، شۇنىڭدا جىك چيۇنى ھېچكىم تونۇيالمايتتى.

ئۇلار ئېقىندىن ئۆتتى. جىك چيۇ كۆڭلەك بىلەن بېشىنى چۈمكەپ، كۆزىنى ئوچۇق قويۇپ، يۈزىنى ئېتىۋالدى، لاۋسەن ئۇنى ۋېلىسىپىتنىك ئالدىغا ئالدى، ئۇ ۋېلىسىپىتنىك رولىنى تۇتۇپ ئولتۇردى. لاۋسەن ۋېلىسىپىتنى بىر قولىدا ئاستا ھەيدەپ، مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلگەندە:

ــ مەن سىزنى ۋېلىسىپىتنى ئىتتىرگەن پېتى ئەكىرىپ كېتەي، پۈتىڭىز مەينەت بولۇپ كەتمىسۇن، ــ دېدى.

جىك چيۇ بېشىدىن كۆڭلەكنى ئېلىۋېتىپ، مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىغا قاردى، مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىدا ئادەم يوق ئىدى. جىك چيۇ لاۋسەنىنىك تەلىپىنى قاندۇرۇش تۇغرۇلۇق ئويلىنىپ كەينىگە قاردى، ئانىسى كېچىك تەرەپتىن ئۇلارغا قاراپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ لاۋسەن ئىككىسىنىك بايام ئانىسىنىك ئالدىغا ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى بىلمەي قالغانىدى. جىك چيۇ پۇشايمان قىلدى، سىرتتا كۆپرەك تۇرغان بولسا، ئۇ ئانىسىغا ئۇچراپ قالمىغان بولاتتى.

ئۇ تۆۋەن ئاۋازدا:

ــ چاتاق بولدى، ئانام كېلىپ قالدى، سىز ۋېلىسىپىتنى مىنىپ قېچىپ كېتىڭ، ــ دېدى.

لاۋسەن مىدىر قىلماي تۇراتتى. جىڭ چىۋ ئۆزىنىڭ ۋېلىسىپىتىنى ئىكەنلىكىنى ئويلاپ، لاۋسەن قېچىپ كەتسۇن، دەپ ۋېلىسىپىتىنى ئالدىراش چۈشۈشكە ئۇرۇندى. لاۋسەن ئۇنى توساپ، بوش ئاۋازدا:

ــ ئەمدى قاچقان بىلەنمۇ ئۇلگۈرەلمەيمەن، ــ دېدى.

جىڭ چىۋنىڭ ئانىسى ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ نەگە باردىڭلار؟ ــ دەپ سورىدى ئۇلاردىن.

ــ بىز ... پۇتۇمنى كۆرسەتكىلى دوختۇرخانىغا باردۇق. ئۇ ... مەن دېگەن ھېلىقى ... قىدىرىپ ـ تەكشۈرۈش ئەتىرىتىدىكى شۇ، ــ دېدى جىڭ چىۋ.

ــ مېنىڭ ئىسمىم سۇن جىيەنشىن ... ئەمدى كېلىشىڭىزمۇ؟ ــ دەپ ئۆزىنى تونۇشتۇردى.

ــ جىڭ چىۋ، سەن ئاۋۇال كىرىپ كەت، شىياۋسۇنغا قىلىدىغان ئازراق گېپىم بار، ــ دېدى ئانىسى.

لاۋسەن ئالدىراش:

ــ ئۇنى ۋېلىسىپىتلىك ئەكىرىپ قويۇشۇمغا ئىجازەت بېرىڭ. پۇتى ئىششىپ كېتىپتۇ، ماڭسا بولمايدۇ، ــ دېدى.

جىڭ چىۋ ۋېلىسىپىتىنى سەكرەپ چۈشۈپ ئۆزى ماڭماقچى بولۇۋىدى، لاۋسەن يول قويمىدى.

ئانىسى جىڭ چىۋنىڭ پۇتىدىكى لېنتىنى كۆرۈپ، جىڭ چىۋغا:

ــ سېنى ئۇ ۋېلىسىپىت بىلەن ئەكىرىپ قويسۇن. ئۇنىڭغا دەيدىغان گېپىم بار. مەن كىرىپ كەتتىم. بۇ يەردە تۇرۇۋەرمەڭلار. بىرەرسى كۆرۈپ قالسا تەسىرى ياخشى بولمايدۇ، ــ دېدى ـ دە، ئۆزى ئالدىدا مەكتەپ دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەتتى.

35

ــ مېنى چۈشۈرۈپ قويۇڭ. ئۆزۈم مېڭىپ كىرىپ كېتەي، سىز چاپسان قېچىپ كېتىڭ. ئانام سىزنى بىرلەشمە قوغداش ئەترىتىگە تۇتۇپ بېرىدۇ.

ــ قورقماڭ. ۋېلىسىپىت بىلەن ئەكىرىپ قويايلى، ئانىڭىزنىڭ ماڭا قىلىدىغان گېپى بار ئىكەن.

ــ سىز نېمانداق دۆت؟ سىز بىلەن باردى ـ كەلدى قىلماسلىقمىنى، سىزنى يامان ئادەم، قىزلارنى ئالدايدۇ، دەپ ئانام ماڭا بۇرۇنلا دېگەن. ئۇ ئۇستىمىزدىن چۈشتى. ئۇ سىزنى بىرلەشمە قوغداش ئەترىتىگە ئاپىرىپ بەرمەي قويارمۇ؟ مېنى چۈشۈرۈپ قويۇپ، چاپسان قېچىپ كېتىڭ، ــ دېدى جىڭ چيۇ بىتاقەت بولۇپ.

لاۋسەن ۋېلىسىپىتنى يېتىلەپ مەكتەپنىڭ ئىچىگە قاراپ ماڭغاچ:

393

ــ مېنى قاچۇرۇۋەتسىڭىز ئانىڭىز سىزنى تىللاپ كەتمەمدۇ؟ مېنى كىرگىلى قويۇڭ، يامىن دېگەندەك بىز ھېچ ئىش قىلمىدۇق. بىزنى كىم بىرنېمە قىلالايتتى؟

جىڭ چيۇ ئامالسىزلىقتىن لاۋسەننىڭ ئۇنى ۋېلىسىپىتلىك مەكتەپ قورۇسى ئىچىگە ئەكىرىپ قويۇشىغا يول قويدى. ئىشىك ئالدىغا كەلگەندە، لاۋسەن تىرىگۇچنى تىرەپ ۋېلىسىپىتنى توختىتىپ، جىڭ چيۇنى يۆلەپ چۈشۈرۈپ قويدى. ئۆيگە ئاۋۋال جىڭ چيۇ، كەينىدىن لاۋسەن ۋېلىسىپىتنى سولاپ قويۇپ كىردى. ئانىسى جىڭ چيۇنى ئىشكىنى يېپىپ قويۇشقا، لاۋسەننى ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇشقا بۇيرۇدى. ئۆينىڭ ئىچى ئىسسىق ھەم دىمىق ئىدى. لاۋسەن كۆڭلىكىنى قاچانلاردا كىيىۋالدىكىن، تۇگمىلىرىنىمۇ ئەتكەنىدى. ئۇ چىپ ـ چىپ تەرلەپ كەتتى. جىڭ چيۇنىڭ ئانىسى ئۇنىڭغا يەلپۇگۈچ بەردى. ئۇ ئۆزىنى قاتتىق يەلپۇشكە پېتىنالماي، مەيدىسىنى بوش

يەلپۇپ ئولتۇردى. باش ـ كۆزىدىن توختىماي تەر ئاقاتتى. جىك چيۈنىك سىكلىسى ئىچكىرىكى ئۆيدىن چىقىپ، جاۋۇرغا مۇزدەك سۇ قويۇپ ئەكەلدى ۋە لاۋسەننىك سول قولىدىكى بېنتنى كۆرۈپ، يۈز ـ كۆزىنى سۈرتۈۋالسۇن، دېگەن ئوي بىلەن لۆكگىنى ھۆلدەپ لاۋسەنگە تەڭلىدى. ئۇ مۇقەددەس يارلىقنى كۆتكەندەك لۆكگىنى ئېلىشتىن قورقتى.

ــ ھاۋا بەك ئىسسىپ كەتتى، يۈز ـ كۆزىڭىزنى سۈرتۈۋالسىڭىز، سەل سالقىنداپ قالىسىز، ــ دېدى جىك چيۈنىك ئانىسى.

لاۋسەن چەكسىز مىننەتدار بولۇپ، مۇقەددەس يارلىققا بىنائەن بىر قولى جىك چيۈنىك سىكلىسىنىك قولىدىن لۆكگىنى ئېلىپ، يۈز ـ كۆزىنى سۈرتۈپ بىرئاز سالقىنداپ قالغاندەك بولدى. ئۇ ئىخلاسمەنلىك بىلەن جىك چيۈنىك ئانىسىغا قاراپ، سوراقنى كۆتۈپ بەلگىلەپ بېرىلگەن ئورۇندۇقتا ئولتۇردى.

جىك چيۈ جىددىيلىشىپ ئۆزىدىن باشقا ئۇچىسىنىك ئويۇنىنى كۆرۈپ جايىدا تۇراتتى. كاللىسىدا، لاۋسەن بىلەن كارىۋاتقا چىقمىدىم، بىر ئۆيدە بولمىدىم. بەدىنىمنى تەكشۈرتسە بەرداشلىق بېرىمەن، دېگەن خىيالدىن باشقا خىيال يوق ئىدى. ئەھۋال چاتاق بولسا، يامىنغا ئوخشاش ئۆزىنى تەكشۈرتۈش ئۇچۇن ئانىسىنى ئۆزى بىلەن بىللە دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ، لاۋسەننى ئاقلاپ، ئۇنى قۇتۇلدۇرۇشقا تەييارلاندى.

جىك چيۈ بايا ئانىسىنىك خەۋرلىشىش بۆلۈمىگە كىرىپ بىرلەشمە قوغداش ئەترىتىگە تېلېفون بەرگەن ـ بەرمىگەنلىكىنى بىلمەيتتى. بەرمىگەن بولۇشى مۇمكىن، چۇنكى ئۇلار مەكتەپكە ئانىسىنىك كەينىدىن كىردى، ئانىسىنىك تېلېفون ئۇرغانلىقىنى كۆرمىدى، لېكىن ئۇ تالادىن بىرەر شەپە چىقىپ قالارمىكىن، دەپ قۇلىقىنى دىك تۇتۇپ تۇراتتى. بىرەر شەپە ئاڭلانغان ھامان، لاۋسەننى ۋېلىسىپىتىنى مىنىپ قېچىشقا ئۇندەيتتى.

لاۋسەن جىك چيۈنىك ئۆرە تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، دەرھال ئورنىنى بوشىتىپ:

ــ ئولتۇرۇك، سىزنىك پۇتىڭىز ئاغرىق، ئۆرە تۇرسىڭىز زورۇقۇپ قالىدۇ. مەن

ئۆرە تۇرسام كېرەك يوق، ــ دېدى.

ــ جىك چىۋ، سەن ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەت، شاۋسۇن بىلەن قىلىشىدىغان ئازراق گەپىم بار، ــ دېدى ئانىسى ئۇنىڭغا.

جىك چىۋ ئۆزىنىڭ ھۇجرىسىغا چىقىپ كەتتى. ئانىسىنىڭ ئۇنى نېمىشقا چىقىرىۋەتكەنلىكىنى بىلمەيتتى. ئىككى ئېغىز ئۆي 40 كۋادرات مېتىردىن ئارتۇق چىقاتتى. ئوتتۇرىدا ئادەم بويى ئېگىزلىكىدە توساق تام بار ئىدى، ئاۋاز ئۆتۈشەتتى. ئۇنى ھېچقانداق گەپنى ئاڭلىمىسۇن، دېگەن بولسا ئانىسى ئۇنى تالاغا چىقىرىۋەتكەن بولاتتى. ئۇ كارىۋاتنىڭ ئىشىككە تاقاشقان تەرىپىدە ئولتۇردى. بۇ يەردىن لاۋسەننى كۆرەلەيتتى. ئەمما لاۋسەننىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇرغان ئانىسىنى كۆرەلمەيتتى.

سىڭلىسىمۇ قوغلاپ چىقىرىلدى. سىڭلىسى جىك چىۋغا قاراپ چىرايىنى بىر قىسما قىلدى. جىك چىۋنىڭ سىڭلىسىغا قاراشقا چولىسى يوق ئىدى. ئۇ ئۆيدە «ئېچىلىدىغان سوت» قا قۇلىقىنى دىك تۇتۇپ ئولتۇراتتى. سىڭلىسى خۇددى ئويۇن كۆرىدىغان ئەلپازدا ئىچكىرىكى ئۆيگە قاراپ ئىشىكنىڭ يېنىدىكى تامغا يۆلىنىپ تۇراتتى.

395

ــ شاۋسۇن، مەن بىرلا قاراپ سىزنىڭ تولىمۇ ئىنچىكە ئادەم ئىكەنلىكىڭىزنى بىلدىم. بىزنىڭ جىك چىۋغا قارىتا بەك سەۋرچان ئىكەنسىز. بۇگۈن ئۇنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىپسىز، سىزگە كۆپ رەھمەت. ئۇنىڭغا جىق يارەدەم قىلغانلىقىڭىزنىمۇ ئاڭلىدىم. مەن سىزدىن ئاجايىپ مىننەتدار، ــ دېدى ئانىسى.

لاۋسەن:

ــ مەن قىلىشقا تېگىشلىك، مەن قىلىشقا تېگىشلىك، ــ دېدى. جىك چىۋ لاۋسەننى ئانىسىغا تىز پۈكۈپ، خوشامەت قىلىۋاتقاندەك ھېس قىلدى.

ــ مۇنداق دېسەكمۇ بولىدۇ، جىك چىۋنىڭ ئىشىدا سىز بىلەن مېنىڭ نىشانىم بىردەك. روھىي ھالىتىمىزمۇ شۇنداق. ھېچبولمىغاندا مەن شۇنداق قارايمەن. چۈنكى مەن بۇگۈنكى ئىشلاردىن سىزنىڭ جىك چىۋغا يەنىلا سەمىمىي ئىكەنلىكىڭىزنى

بايقىدىم، ــ دېدى ئانىسى يەنە.

جىگ چىۋ لاۋسەننىگ مۇنۇ گەپنى ئاڭلىدىڭىزمۇ، دېگەندەك كۆزىنىگ قۇيرۇقىدا ئۆزىگە قارىغانلىقىنى كۆردى ۋە ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ قويدى. ئانىسى گەپنى بىرلەشمە قوغداش ئەترىتىگە ئېلىپ كەتمىدى. جىگ چىۋ بۇنىگ بىر قىلتاق بولۇپ قېلىشىدىن، چىرايلىق باشلانغان گەپنىگ ئاخىرىسىنى «لېكىن» دېگەن گەپ بىلەن چۈشۈرۈۋېتىشىدىن ئەنسىرىدى.

لاۋسەن:

ــ مەن جىگ چىۋغا سەممىي، ئانا، بۇنىڭدىن خاتىرجەم بولۇڭ ... ــ دېدى.

ــ باشقىلار مېنى «جاڭ مۇئەللىم» دەيدۇ، سىزمۇ مېنى «جاڭ مۇئەللىم» دەڭ، ــ دېدى ئانىسى.

لاۋسەن شۇ ھامان گېپىنى توغرىلاپ:

ــ جاڭ مۇئەللىم، سىز بۇنىڭدىن خاتىرجەم بولۇڭ، ــ دېدى.

سىڭلىسى لاۋسەننىگ قورقۇپ خوش ـ خوش دەپ تۇرغان تۇرقىنى كۆرۈپ، كۈلۈۋېتىشكە پېتىنالمىدى، كۈلكە قىستاپ چىرايى پوكاندەك قىزىرىپ كەتكەندى. ئۇ، ئاخىرى تاقەت قىلالماي بۇگۈرگەن پېتى تالاغا چاپتى، ئەيتاۋۇر كۈلگىلى چىقىپ كەتكەن بولسا كېرەك.

جىگ چىۋمۇ كۈلۈشكە جۈرئەت قىلالماي، ئۇلارنىگ يەنە نېمە دەيدىغانلىقىغا قۇلاق سېلىپ، جىددىيلىشىپ ئولتۇردى.

ــ مەن بۇنىڭغا ئىشىنىمەن. شۇڭا سىز بىلەن پاراڭلىشىشنى لايىق تاپتىم. بولمىسا، ئارىمىزدا ھېچقانداق پاراڭ بولمايدۇ، ــ دېدى ئانىسى.

لاۋسەن بېشىنى لىڭشىتىپ:

ــ شۇنداق، شۇنداق، ــ دېدى ئۇ جىگ چىۋنىگ ئانىسى ئۇنى خودىدى ئۆزى بىلەن بىر ئاكوپتىكى سەپداشتەك ھېسابلىغانلىقىدىن سۆيۈنۈپ.

ــ جىگ چىۋغا كۆڭۈل بۆلىمىز، ئۇنى ئاسرايمىز دەيدىكەنمىز، كۆز ئالدىمىزنى

كۆرمەي، يىراقنى كۆرۈشمىز كېرەك. يىراقنى كۆرەلمىسەك، بالا ـ قازا دېگەن قاش بىلەن كىرپىكنىڭ ئارىلىقىدا. جىڭ چيۈ ئىشتاتلىق بولىدىغان ئىشقا تالاي ئادەم كۆزىنى قىزارتىپ، ئالىتاغىل سۆزلەپ يۈرمەكتە. ئىشتاتلىق بولىدىغان ئىش ۋۇجۇدقا چىقماي تۇرۇپ، ئىككىگلارنىڭ بىللە تۇرغىنىنى مۇبادا خەق كۆرۈپ قالسا، بۇ جىڭ چيۈنىڭ ئىشتاتلىق بولۇشىغا پايدىسىز ... ــ دېدى ئانىسى.

لاۋسەن بېشىنى توختىماي لىڭشىتىپ:

ــ شۇنداق، شۇنداق، ــ دېدى.

جىڭ چيۈنىڭ ئانىسىنىڭ تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئىپادە بىلدۈرۈشىنى كۈتۈۋاتقانلىقىنى كۆڭلى تۈيغان لاۋسەن بىر ھازا جىمىپ كېتىپ، ئاندىن گەپلىنى قىرىپ:

ــ جاڭ مۇئەللىم، خاتىرجەم بولۇڭ. مەن بۇ قېتىم كەتسەم، ئەمدى ئۇنى ئىزدىمەيمەن، ئىشتاتلىق بولىدىغان ئىشى بىر تەرەپ بولغاندىن كېيىن ئىزدەيمەن، ــ دېدى.

جىڭ چيۈ لاۋسەننىڭ كۆرەڭلەپ كەتكەن ھالىتىنى كۆرۈپ، ئاغزىنىڭ ئۇچىدا بولسىمۇ لاۋسەننى ماختاپ قويارمىكىن، دەپ ئانىسى تەرەپكە قارىدى. بىراق ئۇ ئانىسىنىڭ:

ــ ئىشتاتلىق بولۇش ئىشى ھەل بولغان بىلەن ئىش تاڭ ئاتمايدۇ. رەسمىيلىشىشتىن ئىلگىرى مەكتەپ جىڭ چيۈنى ئالمايمىز دېسە دەۋېرىدۇ، ــ دېگىنىنى ئاڭلىدى.

لاۋسەن يەنە بىر ھازا جىمىپ كېتىپ، مەردانىلىق بىلەن:

ــ رەسمىيلىشىپ بولغاندىكىن ئىزدەيمەن. رەسمىيلىشىش ۋاقتى بىر يىلغۇ دەيمەن؟ بىر يىلدىن كېيىن ئىزدەيمەن، ــ دەپ ھېسابلاپ كۆرۈپ، ــ بىر يىل بىر ئاي ئەتراپىدا ۋاقىت كېتىدىكەن. چۈنكى ئۇ ھازىر تېخى ئىشتاتلىق بولمىدى، ــ دەپ قوشۇمچە قىلدى.

ئانىسى لاۋسەننىڭ ئۆزىگە ئاكتىپ ماسلاشقانلىقىدىن ياكى ۋاقىتنى ئېنىق ھېسابلىغانلىقىدىن تەسىرلەندىمۇ، ناھايىتى سىلىق تەلەپپۇزدا:

ــ سىز ئىككى تەرەپنىڭ رىشتى دېگىزدەك چوڭقۇر بولسا، كۈنلەر ۋە تۈنلەرنىڭ ئۆتكىنى بىلىنمەيدۇ، دېگەن گەپنى ئاڭلىغانمۇ؟ سىزدە جىڭ چيۈغا نىسبەتەن شۈنداق سەمىمىيەت بولسا، بىرەر يىل يۈز كۆرۈشمىگەنگە ھېچنېمە بولۇپ قالمايسىز، توغرىمۇ؟ ... ــ دېدى.

لاۋسەننىڭ چىرايى ھاياجانلىق ئىدى. ئۇ توختىماي جىڭ چيۈنىڭ ئانىسىنىڭ پىكرىنى قۇۋۋەتلەپ:

ــ توغرا، توغرا، توغرا دەيسىز، بىرەر يىلنىڭ ئىشىكەنغۇ، بىز تېخى ياش، نۇرغۇن بىر يىل ... نۇرغۇن بىر يىل بار تېخى، ــ دېدى. لاۋسەننىڭ بۇ گەپنى كىمنى قايىل قىلىش مەقسىتىدە دەۋاتقانلىقى بەلگىسىز ئىدى.

ئانىسى لاۋسەننى ماختاپ:

ــ مەن بىرلا قاراپ بىلگەن، سىز غەرەز ئۇقىدىغان ئادەم، ياخشى ئاتقا قامچا كەتمەيدۇ. باشقا ئىشلارنى كۆپ سۆزلەپ ئولتۇرمايمەن. بىراق، رېئاللىق شۈنداق، پىتنە ـ پاسات بەك يامان، ئېھتىيات قىلمىساق بولماس، ــ دېدى.

ــ بىلىمەن، بىلىمەن. بىزگە ياخشى بولسۇن دەۋاتىسىز، ــ دېدى لاۋسەن.

ئانىسى مېھمانىنى ئۆيدىن ئۇنسىز ھەيدەۋاتقان قىياپەتتە ئورنىدىن تۇردى. جىڭ چيۈ لاۋسەننىڭمۇ ئورنىدىن تۇرغانلىقىنى كۆردى. لاۋسەن يالۋۇرغان تەلەپپۇزدا:

ــ ئازراق سۇ ئەكىرىپ جىڭ چيۈنىڭ پۇتىنى يۇيۇپ قويايلى، تاپىنىنىڭ بىرمۇنچە يېرى تېشىلىپ، تېشىلگەن يەرگە كۆمۈر ئۇۋاقلىرى كىرىپ كېتىپتۇ. ئۇ، تاپىنىنى كۆرەلمەيدۇ ھەم بىئەپ. كۆمۈر ئۇۋاقلىرىنى پاكىز تازىلاپ ئېلىۋېتىپ، دورا سۈرۈپ قويۇپلا كېتىمەن. بىر يىل بىر ئايدىن كېيىن كېلىمەن. ئۇنىڭ ھالىدىن سىز خەۋەر ئالارسىز ... ــ دېدى.

ــ سىز ئەتراپتا ئەلەڭلەپ يۈرسىڭىز بولماس، مەن چىقىپ بىر جاۋۇر سۇ

ئەكىرەي، ــ دېدى ئانىسى.

جىك چىۈنىك سىڭلىسى قاچان يېنىپ كىردىكىن، ئۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ:

ــ مەن ئەكىرەي، مەن ئەكىرەي، ــ دېدى. ئۇ بىردەملا بىر جاۋۇر سۈنى ئەكىرىپ، ئاچىسىنىك كارىۋىتىنىك ئالدىغا قويدى. جىك چىۈ تۇغۇتلۇق ئايالدەك قالغانلارنى خىزمىتىگە سېلىپ كارىۋاتتا ياتتى. كارىۋاتتىن چۈشمەكچى بولۇۋىدى، ھېچقايسىسى ئۇنىمىدى.

لاۋسەن جىك چىۈنىك پۇتىدىكى داكىنى يەشتى. ئانىسى جىك چىۈنىك پۇتىغا بىردەم قاراپ تۇرۇپ كېتىپ يىغلىۋەتكىلى تاس قالدى. ئۇ بىر چەتكە ئۆتۈپ لاۋسەنگە:

ــ سىزنى ئاۋارە قىلمىدىغان بولدۇق. جىك سى ئىككىمىز سالقىنداپ كىرەيلى، ــ دېدى.

ئانىسى جىك چىۈنىك سىڭلىسىنى ئېلىپ تالاغا چىقىپ كەتتى. ئۆيدە جىك چىۈ بىلەن لاۋسەن ئىككىسى يالغۇز قالدى. جىك چىۈ لاۋسەنىنىك سول قولىدىكى بېنتىنىك ھۆل بولۇپ كېتىشىدىن قورقۇپ، پۇتىنى لاۋسەنگە يۈيغۇزماي، ئۆزى يۇيدى. لاۋسەن سۈرتۈپ قويدى. ئۇ چىراغنىك يېنىنى يېشىپ، چىراغنى پەسكە چۈشۈردى. جىك چىۈدىن سوراپ يېڭىنە ئالدى ـ دە، تېشىلغان يەردىكى تۆمۈر ئۇۋاقلىرىنى كولاپ چىقاردى.

ــ ئاغرىدىمۇ؟ بەك چوڭقۇر كولىۋەتسەم، دەك، ــ دېدى.

جىك چىۈ بايىقى كۆرۈنۈشنى ئەسكە ئېلىپ:

ــ سىز بايا ئەجەپ خائىن پۇ جىگاۋغىلا ئوخشاپ قالدىڭىزغۇ؟ تىز پۈكۈپ، خۇشامەت قىلىپ، بېشىڭىزنى لىڭشىتىپ، شۇنداق، شۇنداق، دەپلا كەتتىڭىز، ــ دەپ ئۇنى مازاق قىلدى.

لاۋ سەنمۇ جىك چىۈنىك كۈلكىسىگە قوشۇلۇپ:

ــ قورقۇپ ئۆزۈمنى يوقىتىپ قويدۇم. ئاغزىمغا شۇنىڭدىن باشقا گەپ كەلمىدى،

— دېدى.

— ئانام سىزنى بىرلەشمە قوغداش ئەترىتىگە تۇتۇپ بېرەرمىكىن، دەپ قورقۇپ كەتتىم.

— ئۇنىڭدىن قورقۇپ قالمايمەن. ئانىڭىزنى مېنىڭ سىزنى ساقلىشىمغا يول قويمامدىكىن، سىزنى تىللاپ كېتەرمىكىن، دەپ قورقتۇم، — دېدى ئۇ چاقچاق ئارىلاش، — ھېلىمۇ ياخشى پۇ جىگاۋ ياشىغان دەۋردە تۇغۇلۇپ قالماپتىمەن. بولمىسا جەزمەن خائىن بولۇپ كەتكەن بولاركەنمەن. دۇشمەن سىزنى گۆرۈگە ئېلىۋېلىپ ماڭا تەھدىت سالسا، مەن چوقۇم ئاسىيلىق قىلغان بولاتتىم. پۇ جىگاۋ شۇ چاغدا خوتۇنىنىڭ ئۆزىدىن ئايرىلىپ كېتىشىدىن قورقۇپ ئاسىيلىق قىلغان ئەمەسمۇ؟ ئەمەلىيەتتە ئۇمۇ بەك بىچارە ...

400

— سىز ... ئانامغا ئۆچلۈك قىلامسىز؟ ... — دەپ سورىدى جىگ چېۋ ئۇنىڭدىن.

لاۋسەن ھەيران بولۇپ:

— مەن نېمىشقا ئانىڭىزغا ئۆچلۈك قىلىمەن؟ ... — دېدى ئۇ جىگ چېۋنىڭ ئانىسىنى ماختاپ، — ئانىڭىز ھەممىنى دېدى. ئىككىمىزنىڭ نىشانى بىردەك ئىكەن. سىز ھېس قىلدىڭىزمۇ، ئانىڭىز دېمىسىمۇ مېنى بەك ياقتۇرىدىكەن. بىر يىل بىر ئايدىن كېيىن سىزنى ئىزدىشىمگە رۇخسەت قىلدى. ئىككىمىزنى «رىشتى دېڭىزدىن چوڭقۇر» دېدى تېخى.

— سىز قالتىس ئۇمىدۋار ئىكەنسىز.

— ماۋ جۇشى مۇنداق دېگەن، بىزنىڭ يولداشلىرىمىز قىيىنچىلىققا ئۇچرىغاندا، نەتىجىنى، يورۇقلۇقنى كۆرۈش، جاسارىتىنى ئاشۇرۇش كېرەك.

لاۋسەن جىگ چېۋنىڭ تاپىنىدىكى تېشىلغان يەرنى كۆڭۈل قويۇپ كولاۋاتاتتى. ئۇنىڭغا مىختەك تىكىلىپ ئولتۇرغان جىگ چېۋ ئۇنىڭ بىلەن بىر يىل بىر ئايدىن كېيىن كۆرۈشىدىغانلىقىنى ئويلاپ، بىر يىلدىن ئارتۇق ۋاقىتنى قانداق ئۆتكۈزۈشنى بىلمەي، ھەسرەتلەنگەندەك بولۇپ كەتتى. ئۇ لاۋسەندىن:

ــ سىز راستتىنلا بىر يىل بىر ئايدىن كېيىن مېنى كۆرگىلى كېلەمسىز؟ ...ــ دەپ سورىدى.

ــ مەن ئانىڭىزغا ۋەدە بەردىم، ــ دېدى ئۇ بېشىنى لىڭشىتىپ، ــ گەپتە تۇرمىسام، بۇندىن كېيىن ماڭا ئىشەنمەيدۇ.

لاۋسەن جىڭ چيۈنىڭ گەپ قىلمىغانلىقىنى كۆرۈپ، قولىدىكى ئىشنى تاشلاپ، ئۇنىڭغا «لەپپىدە» قارىدى. جىڭ چيۈ لاۋسەنگە قاراپ تۇراتتى. لاۋسەن قىياسەن:

ــ سىز... كۆرگىلى كېلىۋېرىڭ دەمسىز؟ ئۇزۇن ساقلىغۇڭىز يوقمۇ؟ ...ــ دېدى.

جىڭ چيۈ بېشىنى لىڭشىتتى.

ــ ئەمىسە ئۇزۇن ساقلىتىۋەتمەي، ئوغرىلىقچە كېلىپ كۆرۈپ كېتەي، ماقۇلمۇ؟ ئىشقىلىپ مەن خائىن بولىدىغان ماتېرىيال. پارتىيەگە ئىرادە بىلدۈرمەن. بىر ئېغىز گەپىڭىزنى يىرالمايمەن.

ــ خائىن دېگەن خائىن، بىزنى باشقىلار بايقاپ قالمىسىلا بولدى، ــ دەپ خوش بولۇپ كەتتى جىڭ چيۈ.

لاۋسەن جىڭ چيۈنىڭ تاپىنىدىكى تېشىلغان يەرلەرنى تازىلاپ بولۇپ، دورا سۈركەپ قويۇپ، جاۋۇردىكى سۇنى تالاغا ئەچىقىپ تۆكۈۋېتىپ، يېنىپ كىردى ـ دە، جىڭ چيۈنىڭ يېنىدا ــ كارىۋاتتا ئولتۇردى.

ــ ماڭا سۈرتىڭىزدىن بىر پارچە بېرىڭ. سېغىنغاندا، سۈرتىڭىزنى كۆرىمەن،ــ دېدى لاۋسەن.

جىڭ چيۈغا سۈرەتلىرىنىڭ ھەممىسى ياخشى ئەمەستەك تۇيۇلدى. ئۇ سۈرەتكە ناھايىتى ئاز چۈشەتتى. خېلى بىر ۋاقىتقىچە ئاختۇرۇپ ئالتە ياش ۋاقتىدا چۈشكەن بىر پارچە سۈرتىنى تاپتى. ئۇ سۈرەتكە قىسقا چېچى پېشانىسىگە تەكشى چۈشكەن، مايسىرەڭ كۆڭلەك كىيگەن ھالەتتە چۈشكەن، سۈرەت رەڭسىز ئىدى. ئاتىسى سۈرەتكە رەڭ بەرگەن، بەزى يەرلىرىگە رەڭ ياخشى بېرىلمىگەچكە، مايسىرەڭ

كۆڭلىكىگە رەڭ تېگىپ كەتكەندى. ئۇ شۇ سۇرەتنى لاۋسەنگە بەردى. لاۋسەن بۇرۇن ئىككى پارچە سۇرىتىنى كىتابقا ياكى خېتىگە قىستۇرۇپ جىڭ چىۋغا بەرگەندى. ئۇ سومكىسىدىن سىرتتا تارتىلغان سۇرىتىدىن بىرنى چىقاردى. سۇرەتكە ئاق كۆڭلەك ۋە رەڭگى سۇس ئىشتان كىيىپ، قەغەزگە ئورالغان بىر نەرسىنى تۇتۇپ، دەرەخ تۈۋىدە چۈشكەندى. جىڭ چىۋ ئۇ دەرەخنىڭ دولانا دەرىخى ئىكەنلىكىنى بىلدى. سۇرەتتە ئۇ بەك ياش ھەم قامەتلىك ئىدى، كۆلۈمسىرەپ تۇراتتى. بۇ بىر پارچە سۇرەت جىڭ چىۋغا ئالامەت ياقتى. ئۇلارنىڭ ئىشىنى ئانىسى بىلىپ قالدى، سۇرەتنى ئۆيگە قويۇشتىن ئۇ ئەمدى قورقمايتتى.

— مۇشۇ سۇرەتنى ياقتۇرامسىز؟ ... — دەپ سوردى لاۋسەن ئۇنىڭدىن. جىڭ چىۋ بېشىنى لىڭشىتتى. ئۇ ماختانغاندەك، — سۇرەتكە ئالايىتەن دولانا دەرىخىنىڭ تۈۋىگە بېرىپ چۈشكەنىدىم. ... — دېدى، ئاندىن يەنە، — ئىشتاتلىق بولۇپ، رەسمىيلەشكەندىن كېيىن دولانا دەرىخى كۆرگىلى سىزنى باشلاپ بارىمەن. دولانا دەرىخى تۈۋىدە سۇرەتكە چۈشىمىز. مەندە فوتو ئاپپارات بار، سۇرەتنى ئۆزۈم يۇيۇمەن. سىزنى سۇرەتكە كۆپ تارتىمەن، ھەرخىل نۇقتىدا تۇرغۇزۇپ، ھەرخىل قىياپەتتە تارتىپ قويىمەن، يۇيۇپ كۆپەيتىپ، چوڭايتىپ، ياتىقىمغا ئېسىپ قويىمەن... — دەپ ۋەدە بەردى.

لاۋسەن يېنىدىن بىرمۇنچە پۇل چىقىرىپ، كارىۋاتنىڭ يېنىدىكى شىرەگە قويۇپ قويۇپ:

— بۇ پۇل مۇشۇ يەردە قالسۇن. قولۇمنى يەنە كېسىشىمنى خالىمىسىڭىز، ئېلىپ قېلىڭ. ۋەن دۇمچەكنىڭ قولىدا ئىشلىگۈچى بولماڭ. پۇرمە قەغەز زاۋۇتىدا ئىش بولسا قىلىسىڭىز مەيلى. گېپىمنى ئاڭلىماي، ۋەن دۇمچەكنىڭ قولىدا ياكى خەتەرلىك ئورۇنلاردا ئىشلىسىڭىز، ئاڭلاپ قالسام خاپا بولىمەن. سىزگە قارىمايمەن. قولۇمنى بىر توغرام ـ بىر توغرامدىن كېسىمەن، ئىشىنەمسىز؟ ... — دېدى.

جىڭ چىۋ بېشىنى لىڭشىتتى ھەم ۋەدە بېرىپ:

ــ ۋەن دۇمچەكنىڭ قول ئاستىدا ئەمدى ئىشلىمەيمەن، ــ دېدى.

ــ ئەمىسە ياخشى، ئانىڭىز بىزنىڭ ئىشىمىزنى بىلىپ قالدى. ئاساسىي جەھەتتىن قوشۇلدى. بىز پەقەت ۋاقىتلىق كۆرۈشەلمەيمىز. بۇ پۇللارنى مېنىڭ قويۇپ قويغانلىقىمنى ئانىڭىزغا دەڭ. ئۇ سىزنى تىللاپ كەتمەيدۇ.

لاۋسەن سائىتىگە قاراپ:

ــ ۋاقىت بىر يەرگە بېرىپ قاپتۇ، مەن كېتەي. ئانىڭىز بىلەن سىڭلىڭىز ئۆيگە كىرەلمەي تالادا يۇرۇپ كەتمىسۇن، ــ دېدى ـ دە، كارىۋات ئالدىدا زوڭزىيىپ، كارىۋاتتا ئولتۇرغان جىڭ چيۇنى قۇچاقلىدى، ــ ھەر كۈنى دورا سۈركەش يادىڭىزدا بولسۇن، سۈرگەن دورا پايدا قىلمىسا، دوختۇرخانىغا بېرىپ، دوختۇرغا كۆرۈنۈشنى ئۇنتۇماڭ، ــ دەپ جېكىلىدى.

ئىككىسى بىردەم قۇچاقلىشىپ ئولتۇردى. بىر كەمدە لاۋسەن «شاققىدە» ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ مەن كەتتىم، ئولتۇرۇۋېرىڭ، قوزغالماڭ. پۇتىڭىزغا تېخى ھېلىلا دورا سۈركەپ قويدۇم. مەينەت بولۇپ كەتمىسۇن، ــ دېدى. جىڭ چيۇ داڭقېتىپ ئولتۇراتتى. لاۋسەن ئۆيدىن چىقىپ ۋېلىسىپىتىنى ئاچتى ۋە بىردەم يىتىلەپ مېڭىپ مىندى، ئاندىن جاھان يەنە جىمىپ كەتتى.

36

لاۋسەن كېتىپ بىردەمدىن كېيىنلا، ئانىسى سىڭلىسى بىلەن يېنىپ كىردى. ئانىسى سىرتتا سالقىندىغاچ تۇرۇپ لاۋسەننىڭ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ يېنىپ كەلگەنلىكىنى دېدى ۋە سائەتكە قارىدى. سائەت 11 بولاي دېگەندى. ئۇ سەل ئەنسىرەپ:

ــ شاۋسۇن بۇگۈن نەدە تۇرىدىغانلىقىنى دېدىمۇ؟ ــ دېدى.

جىڭ چيۇ پەرىشان ھالەتتە:

ــ ئۇ ھەر قېتىم قونالغۇ تاپالمىسا، كېچىنى ئېقىن بويىدىكى شىپاڭدا ئۆتكۈزىدۇ. ھازىر كېچىك تاقىلىپ قالدى. كېچىنى دەريا قىرىدا ئولتۇرۇپ ئۆتكۈزەرمىكىن... ــ دېدى. ئۇ گېلىغا بىر نەرسە قاپلىشىپ قالغاندەك ئارتۇق گەپ قىلمىدى.

ئانىسى كارىۋاتتا ئولتۇرغان جىڭ چيۇنىڭ يېنىغا جايلىشىپ:

ــ ئۇنىڭغا چىدىمايدىغانلىقىڭنى بىلىمەن. ئۇ يامان ئادەمدەك قىلمايدۇ. لېكىن ئامال قانچە؟ سېنىڭ يېشىڭ كىچىك، يىگىرمە ياشتىن ئاشقان بىرسىنى تېپىۋالساڭ خەق سۆز ـ چۆچەك قىلىدۇ. ئالدىراپ كېتىپسەن، خىزمەت ئىشىڭ ھەل بولمىدى، ئۇنىڭ بىلەن ھازىرچە ئۇچراشماي تۇر، سىناققا بەرداشلىق بېرەلمىسەڭ... ــ دېدى.

ــ ئانا، ــ دېدى جىڭ چيۇ، ــ بولدى چۈشەندۈرمە، ماڭا ياخشى بولسۇن دەۋاتسەن، بۇنى بىلىمەن. بالدۇرراق ئارام ئال، ئەتە ئىشقا بارسەن.

ــ ئەتە يەنە ئىشقا بارامسەن؟ پۈتۈڭ شەلۋەرەپ كەتسىمۇ ماڭا دېمەپسەن، ــ دېدى ئانىسى.

ــ ساڭا دېسەم جىددىيلىشىپ كېتىسەن. نېمە پايدىسى؟ خاتىرجەم بول، ئۇنىڭغا

ۋەدە بەردىم، ئەتە ئىشقا بارمايمەن.

ــ ئەتە ئىشقا بارمىساڭ رېزىنكە ئۆتۈكنى كىيمەيدىكەنسەندە، ــ دېدى سىڭلىسى.

جىڭ چيۇ سىڭلىسىنىڭ ئۇزۇن قونچلۇق رېزىنكە ئۆتۈككە ئامراق ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. ئۇنىڭغا قونچى ئوشۇقىغا چىقىدىغان رېزىنكە ئۆتۈك ئېلىپ بەرگەندى. جىڭ چيۇ شۇئان:

ــ نېمىشقا كىيمىگۈدەكمەن؟ يامغۇر ياغقان چاغلاردا كىيمەمدىم، ــ دېدى.

سىڭلىسى خۇشال بولۇپ، ئانىسى:

ــ رېزىنكە ئۆتۈك؟ ــ دەپ سورىدى ئىككىسىدىن.

جىڭ چيۇ گەپ قىلغۇچە سىڭلىسى:

ــ ھېلىقى شياۋسۇن ئاچامغا رېزىنكە ئۆتۈك ئېلىپ بەردى. ئەتىگەن ئەكىلىپ بەردى. ئۇ ئاچامنىڭ پۇتىنى كۆرۈپ يىغلىۋەتتى، ــ دېدى.

ئانىسى ھەسرەت بىلەن تىنىپ:

ــ ئۇمۇ ئاتاڭغا ئوخشاش يىغلاڭغۇ ئىكەن. ئەرلەرنىڭ بەزىلىرى خەيرىخاھلىق قىلىپ، بەزىلىرى ئۆزىنىڭ چارىسىزلىقىدىن يىغلايدۇ. شياۋسۇن ئىچ ئاغرىپ يىغلىغان بولسا كېرەك، ئۆيىدە كىملەر بارىكەن؟ ــ دېدى.

405

ــ تازا بىلىپ كەتمەيمەن. ئىنىسى بىلەن ئاتىسى بارلىقىنى بىلمەمەن. ئانىسى ئۆلۈۋالغان ئىكەن، ــ دېدى جىڭ چيۇ.

ئانىسى جىڭ چيۇدىن لاۋسەننىڭ ئەھۋالىنى سورىدى. ئۇ ئىچ ئاغرىتقاندەك ھەم ئەنسىرىگەندەك:

ــ ئۆلۈۋېلىش ئېغىر سىيەت بولارمىش، يارلىشىدىن كۆڭۈل ـ كۆكسى كەڭ يارالمىغان بالىنىڭ كۆزى كىچىك بولۇپ قالىدۇ، دەپ ئاڭلىغانىدىم. شياۋ سۇننىڭ مىجەز ـ خاراكتېرى قانداقكەن؟ بىرەر ئىشتا ئاسانلا تەرسالىق قىلامدۇ؟

ــ ھېس قىلىپ باقمىدىم.

ــ مېنىڭچە، ئۇ سەل جاھىل. ئىشتاتلىق بولۇش ۋە رەسمىيلىشىش ۋاقتىڭنى

ھېسابلىغاندا، ئۇ كۆزۈمگە جاھىلدەك كۆرۈنۈپ كەتتى، ــ دېدى ئانىسى كۈلۈپ، ــ ۋاقىت بىر كۈن ئوشۇق بولسا ئۇ بىر كۈن ئوشۇق ئازاب تارتىدۇ. ئۇ گېپىدە تۇرىدىغان ئادەم بولۇشىمۇ مۇمكىن. شۇڭا ئاۋۋال ھېسابنى چىقىرىپ، كەينىدىن قەسەم قىلدى. بەك جاھىل بولمىسىلا، ئۇنداق ئادەم يەنىلا سۆيۈملۈك. بىرەر ئىشتا جاھىللىق قىلسا، ئۇنىڭدىن خەتەرلىك.

ئانىسى جىك چىۈدىن يەنە ئۇ قانچە ياشتا، تاماكا چېكەمدۇ، ھاراق ئىچەمدۇ، ئادەم تىللامدۇ، خەق بىلەن ئۇرۇشامدۇ، قايسى مەكتەپنى پۈتتۈرگەن، نېمىلەرگە قىزىقىدۇ، تېگى قەيەرلىك دېگەندەك لاۋسەنگە مۇناسىۋەتلىك ئىشلارنى سوردى.

جىك چىۈ قىزىقسىنىپ:

ــ بايا نېمىشقا ئۇنىك ئۆزىدىن سورىمىدىك؟ ــ دېدى ئانىسىغا.

ــ مەن ئۇنىڭدىن بۇ ئىشلارنى سورىسام، ــ دېدى ئانىسى، ــ ئۇ مېنى كۆيۈ ئوغۇل قىلمۇالمىدىكەن، دەپ قالمامدۇ، يېنىكلىك بىلەن ئۇنىڭغا بۇنداق تەسىر بېرىپ قويماسلىق كېرەك. مەن بۇگۈن ئۇنىك بىلەن سېنى ئىزدىمەسلىك توغرىسىدا سۆزلەشتىم.

جىك چىۈ لاۋسەننىك مەغرۇرلىنىپ، ئۇنىڭغا ئانىڭىز بىزنىك ئىشىمىزغا قوشۇلدى، دېگەن گېپىنى ئەسلەپ، ئىچىدە ئۇنىك ئۇچۇن ھەسرەتلەندى.

ــ ئاتىسى نېمە قىلمىدىكەن؟ ــ دەپ سورىدى ئانىسى يەنە.

ــ ھەربىي رايوندا قوماندانمىش.

ئانىسى بىردەم سۈكۈتكە چۆمۈپ:

ــ ئۇ ماڭا ئادەتتىكى ئائىلىلەرنىك بالىلىرىغا ئوخشىمايدىغاندەك كۆرۈنگەن. بۇنداق ئائىلىلەردىن كېلىپ چىققانلارنىك بىزگە ئوخشاش ئائىلىدىن كېلىپ چىققانلارنى چۈشەنمىكى بەك تەس. ئازادلىق ئارمىيە كىمنى ئازاد قىلمىدۇ؟ پومېشچىك ۋە كاپىتالىستلارنىك ئېزىشىگە ئۇچرىغان ئىشچىلار بىلەن دېھقانلارنى ئازاد قىلمىدۇ. ئۇنىك ئاتىسى بىلەن سېنىك ئاتاڭ بىر ـ بىرى بىلەن چىقىشالمايدىغان ئىككى

سىنىپقا مەنسۇپ. ئۇنىڭ ئائىلىسى سىلەرنىڭ ئىشخانىلارنى بىلمەيدىكەن ـ دە، ـــ دېدى.

جىڭ چيۇ بۇنچىلىك چوڭقۇر ئويلاپ كەتمىگەنىدى. ئانىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئەھۋالىنىڭ ناھايىتى ئېغىرلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ تولۇپ ـ تاشقان ئۇمىد بىلەن:

ـــ ئۇنىڭ ئانىسى كاپىتالىستنىڭ خانىمزى ئىكەن. ئۇنىڭدىن ئاتىسىمۇ چانماپتىكەنغۇ.

ـــ راستىنى ئېيتقاندا، كومپارتىيەنىڭ كاپىتالىستلار بىلەن پومبىشچىكلارغا تۇنجان پوزىتسىيەسىدە ناھايىتى چوڭ ئوخشىماسلىق بار. كاپىتالىستلار ئەينى چاغدا يېڭىلىققا، ئىلغار ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىگە، پومبىشچىكلار بولسا زاۋاللىققا يۈز تۇتقان كۈچلەرگە ۋەكىللىك قىلاتتى. كومپارتىيە ئىنقىلاب قىلىپ ئالدى بىلەن پومبىشچىكلار سىنىپىنىڭ جېنىنى ئالدى. ئىشقىلىپ بۇ ئىشتا، سەن بەك ئۇمىدلىنىپ كەتمە، سەن ئۇ ئائىلىنىڭ مۇشۇ ئۆتكىلىدىن ئۆتەلمەيسەن. بۇنچىلىك جان كۆيدۈرۈپ كېتىشىڭنىڭ ئەھمىيىتى يوق. چۈنكى بىر يىل ساقلاڭبرىپ ئۇمۇ سېنىڭدىن سوۋۇپ كېتىدۇ.

جىڭ چيۇ قايىل بولماي ئانىسىغا چۈشەندۈرۈپ:

ـــ ئۇ بىر ئۆمۈر ساقلىساممۇ مەيلى دېدى، ـــ دېدى.

ـــ بۇ گەپنى كىم دېيەلمەيدۇ؟ كىم دېمىگەن؟ ئۇنىڭغا ئوخشاش ئويلانمايلا «بىر ئۆمۈر» دېيىش ئەملىيەتنى كۆزدە تۇتمىغانلىقىنىڭ ئىپادىسى. «بىر ئۆمۈر» دېگەن بۇ گەپ يېنىكلىك بىلەن دەيدىغان گەپ ئەمەس. ئۆمۈردە قانداق ئىشلارنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى كىم ئالدىن پەرەز قىلالايدۇ؟ ـــ دېدى ئانىسى جىڭ چيۇنىڭ چىرايىدىكى نارازىلىق ئالامىتىنى كۆرۈپ، ـــ سەن تېخى كىچىك، ھېچكىمگە ئارىلىشىپ باقمىغان. ئۇنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ قاپسەن، سەنمۇ چوڭ بولسەن، كۆپ ئادەمگە ئارىلىشىسەن، ھەرقانداق بىر ئەر كىشىنىڭ سېنى ئالقىنىغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن شۇنداق دەيدىغانلىقىنىمۇ بايقايسەن، ھەممىسى ساڭا سېنى بىر ئۆمۈر

ساقلايدىغانلىقىنى دەيدۇ. ناۋادا سەن شۇنداقلارغا پەرۋا قىلمىساڭ، ساقلامدۇ ـ ساقلىمامدۇ، شۇ چاغدا كۆرىسەن، ئۇ سېنى تاشلاپ كېتىدۇ.

ئانام ئەرلەرنىڭ بىر يىل ساقلىيالمايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ يەنە نېمە ئۈچۈن لاۋسەننى بىر يىل ساقلاشقا بۇيرۇيدۇ؟ ئۇ مۇشۇ پۇرسەتتە لاۋسەننى سىناۋاتىدۇ، دەپ ئويلىغان جىڭ چيۈ، سىناقتا بەرداشلىق بېرەلىشى ئۈچۈن ئانىسىنىڭ مۇددىئاسىنى لاۋسەنگە دەپ قويماقچى بولدى. لېكىن ئۇ يەنە، دەپ قويسام نېمىنى سىنايدۇ؟ دېگەن ئويدىمۇ بولدى. ئەرلەرنىڭ ھەممىسى مۇشۇنداق قۇرۇق گەپ سېتىپ ۋەدىسىدە تۇرمامدۇ؟ قانچە ئۇزۇن ساقلىيالايدۇ، لاۋسەننى سىناپ بېقىش كېرەك. «ساقلاش» مەكتەپ پۈتتۈرۈش ئىمتىھانى ئەمەس، بۇنىڭدا ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ، مەكتەپ پۈتتۈرۈش شاھادەتنامىسى ئېلىپ ياستۇقنى قىرلاپ ئۇخلايدىغان ئىش يوق. بۇ ئۇنىڭ بىر يىل ساقلىسا، ئىككى يىل، ئىككى يىل ساقلىسا، بىر ئۆمۈر ساقلىيالايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بەرمەيدۇ. بىر ئۆمۈر ساقلىيالايدىغانلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئۇنىڭ بىر ئۆمۈر ساقلىشىغا توغرا كېلىدۇ.

«ساقلاش» نىڭ نېمىلىكىنى ئۇ بىلمەيتتى. لاۋسەنگە «مېنى ساقلاڭ» دېگىنى «مېنى ياخشى كۆرۈڭ» دېگىنى ئىدى. جىڭ چيۈنىڭ لاۋسەندىن خىيالەن: «سىز مېنى بىر ئۆمۈر ساقلىيالامسىز؟» دەپ سورىغۇسى كەلدى. بۇ «سىز مېنى بىر ئۆمۈر ياخشى كۆرەمسىز؟» دېگىنى ئىدى. لېكىن ئۇ «مېنى ياخشى كۆرۈڭ» دەپ ئادەتلەنمىگەچكە، ئادەتتە يەرلىك تىلدىكى «ساقلاش» دېگەن گەپنى ئىشلىتەتتى. ئەمما «ساقلاش» بىلەن «ياخشى كۆرۈش» يەنىلا بىر ـ بىرىگە سەل ئوخشىمايتتى. «ساقلاش» دېگەن گەپ ئىككى ئادەمنىڭ بىر يەردە ئەمەس ئىكەنلىكىنى بىلدۈرەتتى. شۇڭا «ساقلاش» «يۈز كۆرۈشەلمىسىمۇ ياخشى كۆرۈش» دېگەنلىك ئىدى. لاۋسەن ئۇنى كۆرەلمەي تۇرۇپ ئۇنى ياخشى كۆرەرمۇ؟

جىڭ چيۈ ئۆزىنىڭ ئوي ـ خىيالى بىلەن بەنت ئىدى. ئانىسىنىڭ يەنە نېمىلەرنى دېگەنلىكى ئېسىدە يوق. ئۇ سىڭلىسىنىڭ ئۆزىدىن:

ــ ئاچا، سەندىن سوراۋاتىمەن. ئۇنىڭ قولىغا نېمە بولدى؟ ئەتىگەن كەلگەندە ساق ئىدىغۇ، ــ دېگىنىنى ئاڭلىدى.

ــ ئۇ دوختۇرخانىغا ئاپارماقچى بولۇۋىدى، مەن ئۇنىمىدىم. شۇنىڭ بىلەن قولىنى كەستى. قان جىق ئېقىپ كەتتى. ئاندىن ئۇنىڭ بىلەن دوختۇرخانىغا باردىم، ــ دېدى جىڭ چيۇ.

ئانىسى قوشۇمىسىنى تۇرۇپ:

ــ بۇ ئادەم ماڭا ناھايىتى سالماق كۆرۈنگەن. نېمىدەپ بۇنداق تەلۈلۈك قىلىدۇ؟ تەلۈلۈك پىشىپ يېتىلمىگەنلىكىنىڭ ئىپادىسى. تەلۈە ئادەم بەك خەتەرلىك. چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىدۇ. ياخشى كۆرسە، جېنىدىن چارە ياخشى كۆرىدۇ. ئۆچ بولۇپ قالسا، چاياناپ پۇركۇۋەتكۈدەك بولۇپ كېتىدۇ. شۇڭا بۇنداق ئادەملەردىن ئەڭ ياخشىسى ئۆزىنى تارتىش كېرەك. بۇنداق ئادەملەرنىڭ رايىغا باقمىسا بولمايدۇ، بولمىسا بىزار بولىدۇ. ئۆچمەنلىك چېكىگە يەتسە ئۆچمەنلىكنى بېرىسىدىن نېرىسىغا ئۆتكۈزۈۋېتىدۇ، ــ دېدى.

ئۇ بۇ گەپنى ئانىسى تەسىرلىنەمدىكىن، دەپ قىلغانىدى. ئانىسىنىڭ بۇ ئىشنى پىرىنسىپقا كۆتۈرۈۋېتىدىغانلىقىنى ئويلىمىدى. ئانىسىنىڭ دەپ بېرىشچە، بىر ئىشلارنى چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىدىغان بەزىبىر ئالامەتلەر ياش چاغلاردا جىڭ چيۇنىڭ ئاتىسىدىمۇ كۆرۈلگەنىكەن. جىڭ چيۇنىڭ ئانىسى جىڭ چيۇنىڭ ئاتىسىغا قارىماي قويسا ياكى ئىشەنمەي قالسا، جىڭ چيۇنىڭ ئاتىسى تۇتام ـ تۇتام چېچىنى يۇلاتتىكەن. بىراق، جىڭ چيۇنىڭ ئاتىسى كېيىن ھېچكىمگە ئۆچ بولۇپ كەتمىدى، جىڭ چيۇنىڭ ئانىسىغىمۇ ھېچقانداق يامانلىق قىلمىدى، بۇنى جىڭ چيۇ ھېس قىلاتتى.

ئاتىسى بىلەن ئانىسىنىڭ مۇھەببەتلىشىش جەريانىنىڭ تولىمۇ ئەگرى ـ توقاي بولغانلىقىدىن جىڭ چيۇنىڭ خەۋىرى بار ئىدى. يۇرتىدا بۇرۇن جىڭ چيۇنىڭ ئاتىسىغا ئاتا ـ ئانىسى بىر ئەمەس، بەلكى ئىككى لايىق تېپىپ قويغانىدى. چۈنكى ئۇ «ئىككى ئائىلىنىڭ ئوغلى» يەنى بۇۋىسىنىڭ ھەم بوۋىسىنىڭ ئوغلى يوق ئىنىسىنىڭ

ئوغلى ئىدى. ئىككىلا تەرەپ جىك چىۈنىك ئاتىسىنى ئايرىم - ئايرىم ئۆيلەپ قويماقچى بولدى. ئاتىسى نىكاھ ئىشىدىن قېچىپ ئوقۇش ئۈچۈن يۇرتىنى تاشلاپ چىقىپ كەتكەندى، لېكىن بوۋىسى جان ئۈزۈش ئالدىدا جىك چىۈنىك ئاتىسىنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئىككىلا لايىقىنى ئۇنىڭغا چېتىپ قويغانىدى. كېيىن جىك چىۈنىك ئاتىسى جىك چىۈنىك ئانىسى بىلەن تېپىشىپ قالدى. جىك چىۈنىك ئاتىسى مىڭبىر جاپا - مۇشەققەتتە يېزىدىكى ئىككى خوتۇنىنى قويۇپ بېرىپ، جىك چىۈنىك ئانىسى بىلەن توي قىلدى. جىك چىۈنىك ئانىسى جىك چىۈنىك ئاتىسىنى ئۈزۈن ساقلاپ، 30 ياشقا كىرگەندە ئاندىن توي قىلدى. شۇ زامانلاردا، جىك چىۈنىك ئانىسى قېيىنئانا بولىدىغان ياشقا بېرىپ قالغانىدى. جىك چىۈنىك ئاتىسى بىلەن ئانىسى بىر شەھەردە خىزمەت قىلمايتتى. ئاتىسى بىر ياكى ئىككى ھەپتىدە بىر قېتىم كېلەتتى. پات - پات كېلىپ تۇرسىمۇ، ئەر - خوتۇن ئىككىسى خەت يېزىشىپ تۇراتتى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا، جىك چىۈنىك ئانىسى 8 - ئوتتۇرا مەكتەپتە تارتىپ چىقىرىلىپ كۆرەشكە تارتىلغاندا، بۇرژۇئاچە تۇرمۇش ئۇسۇلىغا بېرىلىپ كەتكەن، دەپ ئۇلارنىڭ يېزىشقان خەتلىرىمۇ تەنقىد قىلىنغانىدى. ئىككىسىنىڭ بىر - بىرىگە خەت يېزىشقان ئىشىنى جىك چىۈنىك چوڭ ئانىسى دەپ قويغانىدى. ئۇ مەزلۇم جىك چىۈلار بىلەن بىللە تۇراتتى. چوڭ ئانىسى كونىچە قاراشتىكى ئايال ئىدى. ئۇ ھەمىشە كېلىنىم ئوغلۇمنى ئازدۇرۇپ، يېزىدىكى خوتۇنلىرىدىن ئاجراشتۇرۇۋەتكەن دەپ قارايتتى. ئۇنىڭ نەزىرىدە كۆز ئېچىپ ئالغان خوتۇن قانۇنلۇق، ئاجرىشىپ كېتىپ، كېيىن ئالغان خوتۇن قانۇنسىز ئىدى. شۇڭا ئوغلىنىڭ كېلىنى بىلەن بىللە ئۆتۈۋاتقانلىقىنى كۆزىگە سىغدۇرالمايتتى. كىشىلەرگە دائىم ئوغلى بىلەن كېلىنىنى ئىسراپخور، پۇلنى تۆمۈر يول بىلەن پوچتىخانىغا خەجلىۋەتتى، ماشىنا بېلىتى بىلەن پوچتا ماركىسىغا ئىشلەتكەن پۇلى تۇتام - تۇتام، دەپ داتلاپ بېرەتتى.

جىك چىۈنىك ئاتىسى نازارەت ئاستىدا ئەمگەك قىلىشقا يېزىغا ھەيدەلدى. ئۇ بالىلىرىغا تەسىر يەتكۈزۈپ قويۇشتىن ئەنسىرەپ، جىك چىۈنىك ئانىسىغا ئاجرىشىپ

كېتىش تەلىپىنى قويدى، لېكىن جىك چىۈنىڭ ئانىسى ئېرىنىڭ نامرات ھەم تىكەندەك يالغۇز قالغانلىقىنى، ئاجرىشىپ كەتسە، ئېرىنىڭ ھايات كەچۈرەلمەي قالىدىغانلىقىنى ئويلاپ، بالىلىرىنى يىغىپ: «مېنىڭ ئاتاڭلاردىن ئاجرىشىپ كېتىش-كەتمەسلىكىم سىلەرگە باغلىق. ئاتاڭلارنىڭ تەسىرى يېتىشتىن قورقساڭلار، ئاتاڭلاردىن ئاجرىشىمەن، تەسىرى يېتىشتىن قورقمىساڭلار، ئاتاڭلاردىن ئاجراشمايمەن» دېدى. بالىلىرىنىڭ ھەممىسى ئاجراشماسلىقنى، مەيلى ئاجراشسۇن ياكى ئاجراشمىسۇن، ئۆزلىرىنىڭ يەنىلا ئاتىسىنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىنى، ئاجرىشىپ كەتكەن تەقدىردىمۇ ئانىسىنى خەقنىڭ گۇناھسىز دەپ كەتمەيدىغانلىقىنى، دېدى. جىك چىۈنىڭ ئانىسى ئاجراشمىدى، ئەمما باشقىلار ئۇنى چەك - چېگرا ئايرىماپتۇ، دەپ قالسا، بالىلىرىنىڭ ئىستىقبالىغا تەسىر يېتىپ قېلىشتىن قورقۇپ، ئانىسى جىك چىۈنىڭ ئاتىسى بىلەن ئوچۇق - ئاشكارا باردى - كەلدى قىلىشتىن قورقتى.

جىك چىۈنىڭ ئاتا - ئانىسى بۇرۇنقىدەك كۆپ خەت يېزىشاتتى. جىك چىۈنىڭ ئاتىسى خەتنى جىك چىۈنىڭ سەھىيە مەكتىپىدە ئىشلەيدىغان ھاممىسىغا قارىتىپ يازاتتى. ھاممىسىنىڭ ئېرىنىڭ تەركىبى بەك ياخشى بولغاچقا، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا ھېچقانداق ئۇچۇقدالمىغاندى. جىك چىۈنىڭ ئانىسى جىك چىۈنىڭ ئاتىسىدىن كەلگەن خەتنى ئالغىلى ئارىلاپ - ئارىلاپ جىك چىۈنىڭ ھاممىسىنىڭكىگە باراتتى.

جىك چىۈ چىگىش خىياللارغا باغلىنىپ ئولتۇراتتى. ئانىسىنىڭ ئۆزىدىن:

— شاۋسۇن ئىلگىرى بىرەر قېتىم بىلەن يۇرگەنمىكەن؟ — دەپ سەرىغىنىنى ئاڭلىدى.

بۇ سوئال جىك چىۈنى ھودۇقتۇرۇپ قويدى. ئۇ لاۋسەننىڭ بۇرۇن لايىقى بارلىقىنى بىلەتتى. بۇنى دېسە، ئانىسىنىڭ قايناپ كېتىدىغانلىقىنى بىلىپ:

— ئاڭلاپ باقمىدىم، — دەپ مۇجمەل جاۋاب بەردى.

ــ ئەرلەر بۇنداق ئىشلارنى ئىمكان بار يوشۇرىدۇ. سورىمىساڭ، ئۇ دېمەيدۇ. بىراق مۇشۇ يېشىدا، كادىرنىڭ بالىسى تۇرۇپ، بىرىنچى قېتىم دېسە، مەن تازا ئىشەنمەيمەن، ــ دېدى ئانىسى، ــ ئۇنىڭدىن گەپ سورىسام، ئۇ تەمتىرىمەي جاۋاب بەردى. ئۇ ئىلگىرى لايىقىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى بىلەن ئۇچرىشىپ تەجرىبىلىك بولۇپ كەتكەن. بۇ شۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

ئانىسى بىردەم ئىككىلىنىپ، ئاندىن:

ــ ئۇ سېنى ياتقىغا يالغۇز ئاپارغاندۇ؟

ــ ياق، ياتقىدا نەچچە ئادەم بار.

ــ ئۇ ئادەتتە بىللە يۈرگەندە ... ئۆزىنى ئەدەپلىك تۇتامتى؟ ئۇيەر ـ بۇيەرلىرىڭنى سىيلامتى؟

جىڭ چىۋ لاۋسەننىڭ ئۇيەر ـ بۇيېرىنى «سىيلىغانلىق» نى دەۋەتكىلى قىل قالدى. ئانىسى نېمىشقا بۇنداق سەت گەپلەر بىلەن لاۋسەننى تىلغا ئالىدۇ؟ ئانىسى دېگەندەك لاۋسەن «ئەدەپلىكمۇ ـ ئەمەسمۇ؟» بۇ توغرۇلۇق جىڭ چىۋمۇ ئۆتكەن ئىشلارنى ئەستايىدىل كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. لاۋسەن ئۆتكەن قېتىم تاغدا ئۇنى يۈرەكلىك هالدا قۇچاقلاپ تۇرۇپ سۆيدى، ئۇنىڭدىن باشقا چاغلاردا ئۆزىنى ناهايىتى ئەدەپلىك تۇتۇپ كەلدى. «سىيلايدىغان» ئىشنى قىلمىدى. لاۋسەن ئۇنى قۇچاقلىدى، بېشىنى كۆكسىگە سۈركىدى، كۆكسىنى ۋە باشقا يەرلىرىنى سىيلاپ باقمىدى.

جىڭ چىۋ ئىشەنچ بىلەن:

ــ ياق، ــ دېدى.

ئانىسى يېنىك تىنىپ:

ــ قىز بالىدا غورۇر بولۇشى كېرەك، بەزى ئىشلارنى تويدىن كېيىن قىلىشقا بولىدۇ، تويدىن ئاۋۋال قىلىشقا قەتئىي بولمايدۇ. ئۇ سېنى مەيلى قانچىلىك ياخشى كۆرسۇن، مەيلى قانداق ئوتلۇق ۋەدىلەرنى بەرسۇن، قىلىشقا بولمايدۇ. ئەرلەر شۇنداق كېلىدۇ. سېنى شۇ ئىشنى قىلىشقا قىزىقتۇرغاندا، چىرايلىق گەپ قىلىدۇ، ئوتلۇق

ۋەدىلەرنى بېرىدۇ، ئىش تۇگىگەندىن كېيىن، ئۇ سېنى كۆزگە ئىلمايدۇ، پەس كۆرىدۇ. شۇ چاغدا، تەشەببۇسكارلىق ھوقۇقى شۇنىڭ قولىدا بولىدۇ. لازىم تېپىلسا سېنى كېرەك قىلىدۇ، لازىم تېپىلمىسا سېنى تاشلايدۇ. باشقا بىرسىنى تېپىشىڭ تېخىمۇ تەسكە توختايدۇ، ــ دېدى.

قايسى ئىشنى تويدىن كېيىن قىلسا بولىدۇ، جىڭ چيۈنىڭ بىلگۈسى كەلدىيۇ، لېكىن ئاغزىدىن چىقىرالماي، قىزىقمىغاندەك ئولتۇردى.

ئانىسى خۇرسىنىپ:

ــ ھەي، سېنى ئەقىللىك بالا بولدى، دەپ ئويلاپ يۈرەتتىم. ساڭا بۇنداق بالدۇر خىيال كىرىپ قېلىشىنى ئويلىماپتىمەن. ھازىر كېچىكىپ تۇي قىلىش ۋە كېچىكىپ مۇھەببەت باغلاش تەكتىلىنىۋاتىدۇ. سەن ئەمدىلا 18 ياشقا كىردىڭ. 23 ياشقا كىرگەندە تۇي قىلساڭمۇ يەنە تۆت ـ بەش يىل بار. ئۇ ساڭا جىنىدەك چاپلىشىۋاپتۇ. ئىككىڭلار ناھايىتى ئاسانلا چاتاق تېرىپ قويىسىلەر، چاتاق تېرىپ قويساڭلار، سېنىڭ يۈز ـ ئابرويۇڭ بىر تىيىن بولۇپ كېتىدۇ، ــ دېدى.

413 ئانىسى «يۈز ـ ئابرويى بىر تىيىن» بولۇپ كەتكەنلەرنىڭ نەچچىسىنى مىسال قىلدى. 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە زاۋۇت قۇرغان شياۋۇڭ ئىلگىرى شەھەرلىك سەنئەت ئۆمەكتە ئىشلەيتتى. ئۇ شۇ ئۆمەكتىكى بىر قىز بىلەن يۈرگەن. ئىككىسى تۇي قىلماستىن، قىزنىڭ بويىدا قالغان، ئۆمەك بىلىپ قېلىپ، شياۋۇڭنى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە زاۋۇت قۇرۇشقا، يۈرگەن قىزنىى 3 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە زاۋۇت قۇرۇشقا ئەۋەتىۋەتكەن. كۆپچىلىك ئۇلارنىڭ ئىستىل مەسلىسى بارلىقىنى بىلىپ قالغان، ئىككىسى يۈزىنى كۆتۈرەلمەيدىغان ھالغا چۈشۈپ قالغان.

8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ قارمىقىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپ مۇئەللىمى جاۋ مۇئەللىم تۇي قىلىپ يەتتە ئايدىن كېيىن يەڭگىدۇ. گەرچە جازالانمىغان بولسىمۇ، ئۇ كىشىلەرنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ كېتىدۇ، يەنە ...

ئانىسى مىسال قىلىپ تىلغان ئالغان «يۈز ـ ئابرويى بىر تىيىن» بولۇپ

كەتكەنلەرنىڭ ھەممىسىنى جىڭ چيۇ تونۇيتتى. ئۇلارغا توي قىلماي تۇرۇپلا ھامىلدار بولۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن ياكى باشقا ئىستىل مەسىلىلىرى سەۋەبلىك ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە چارە كۆرۈلدى. خەقلەر ئۇلارنى ئاغزىنى پۈرۈشتۇرۇپ تۇرۇپ تىلغا ئالاتتى، پەقەت كۆزگە ئىلمايتتى.

ــ ھېلىمۇ ياخشى بالدۇر بىلىپ قالدىم. بولمىسا نېمە ئىشلار يۈز بېرىدۇ، كىم بىلىدۇ. ئەمدى ئۇنىڭ بىلەن باردى ـ كەلدى قىلما، ئۇنىڭدەك بەگزادىلەر قىزلارنىڭ ھېسسىياتى بىلەن ئويىنىشقا ئۇستا. ئۇ تېخى مەقسىتىگە يېتەلمەپتۇ. ئۇ شۇڭا كەينىگە كىرىۋالغان گەپ. مەقسىتىگە يەتسە، بىر مەزگىلدىن كېيىن زېرىكىدۇ. زېرىكمىسىمۇ، ئۇنىڭ ئائىلىسى ئۇنىمايدۇ. ئائىلىسى قوشۇلغان تەقدىردىمۇ، سەن تېخى كىچىك. لېكىن ئۇ ... يېتىلىپ بوپتۇ. مېنىڭچە، ئۇ تۆت ـ بەش يىلغا چىدىمايدۇ. بۇ ئىشتىن ھامان بىركۈنى چاتاق چىقىدۇ ...

37

جىگ چىۋ ئەتىسى قەغەز زاۋۇتىغا بېرىپ، ئىشتىن توختىدى. ۋەن دۇمچەك ناھايىتى سىپايىلىق بىلەن:

ــ ئىش كۈنىڭىزنى ھېسابلاپ بېرەي، خاتىرجەم بولالمىسىڭىز لى مۇدىرنىڭ قېشىغا ئۆزىڭىز ئاپىرىپ بېرىڭ، ــ دېدى.

جىگ چىۋ كۆڭۈل بۆلىدىغان ئىش دەل مۇشۇ ئىدى. ۋەن دۇمچەك ئىش كۈنىنى ھېسابلاپ بېرىدۇ، دېمىسە، زاۋۇتقا ئۆزى كېلىپ يۈرمىگەن بولاتتى. ئۇ ۋەن دۇمچەك ھېسابلاپ بەرگەن ئىش كۈنى جەدۋىلىنى ئېلىپ ۋەن دۇمچەككە «رەھمەت» دەپ قويۇپ، زاۋۇتتىن ئايرىلدى. جىگ چىۋ جاڭ يىغا رەھمىتىنى بىلدۈرۈپ قويماقچى بولدى. ئەمما ئۇ شۇ كۈنى كۈندۈزى ئىشلىگەچكە، سېختا ئىدى. ياتاقداشلىرىغا ھاۋالە قىلىپ قويدى. يولدا لىۋ كېجاڭ ئۇچراپ قېلىۋىدى. ئۇنىڭغا رەھمىتىنى بىلدۈرگەچ، ئاكىسىنى ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىدىغان ئىشنى ئالاھىدە تەكىتلىدى. لىۋ كېجاڭ ۋەدىسىنى ئۇنتۇپ قالمايدىغانلىقىنى دېدى.

جىگ چىۋ ئۆيگە كېلىپ تاماقتا تۇتۇش قىلدى، سىڭلىسى ئوينىغىلى چوڭ چىنلارنىڭكىگە كەتتى. ئۇ ماشخوردا ئەتتى. ئاندىن كارىۋاتتا يېتىپ خىيال سۈرۈشكە باشلىدى. ئۇ لاۋسەننىڭ قولىدىكى ياردىن بەك ئەنسىرەپ قالدى. قولى چوڭقۇر كېسىلىپ كەتتى. بولمىسا نېمىدەپ ئىككى يىپ قىلىپ تىكىدۇ؟ ئۇ دوختۇرنىڭ لاۋسەنگە «قېنىڭىزنىڭ ئۇيۇشچانلىقى ياخشى ئەمەسكەن» دېگەن گېپىدىن ئانچە غەم قىلىپ كەتمىدى. چۈنكى دوختۇر ئانىسىنىڭ قېنىنىمۇ ئۇيۇشچانلىقى ياخشى ئەمەس «قان پىلاستىنكىلىرى ئاز» دەپ كېلىۋاتاتتى. تېرىسى بىر نەرسىگە تېگىپلا كەتسە،

قان ئۈيۈپ قالاتتى. شۇڭا ئانىسىنىڭ بەدىنىنىڭ بىر يېرى كۆك، بىر يېرى سۆسۈن بولۇپ قالاتتى، بۇنداق ئەھۋال ئۇنىڭ ئۆزىدىمۇ بار ئىدى. شۇڭا ھېچقانچە چوڭ ئىش ئەمەس، دەپ بىلەتتى.

جىڭ چيۇ لاۋسەن قولىنى كەسكەن چاغدىكى كۆرۈنۈشنى كۆز ئالدىغا ئەكەلسە، يۈرىكى سىرقىراپ ئاغرىپ كېتەتتى. لاۋسەن قاچانلاردىن تارتىپ ئۇنداق چاققان بولۇپ كەتكەن، قولىغا پىچاق ئالغانلىقىنى كۆرۈپ، نېمە قىلىدىغانلىقىنى سوراپ بولغۇچە قولىنى كەستى. بۇ قىلىقى ئۇنىڭغا تەلۈلۈك قىلىۋاتقاندەك تۇيۇلغان بولسىمۇ، لېكىن جىڭ چيۇ بۇنى ئامالسىزلىقتىن قىلدى، دەپ چۈشەندى. دېمىسىمۇ لاۋسەن ئۇنىڭ دوختۇرخانىغا بېرىشىغا ئامال قىلالماي، شۇنداق قىلغانىدى.

جىڭ چيۇنىڭ ئاخشام لاۋسەن پۈل قالدۇرۇپ قويغان ئىشنى ئانىسىغا دېگۈسى كەلمىدى، چۈنكى ئانىسى لاۋسەننىڭ ئىشلىرىنى قانچە كۆپ بىلسە، شۇنچە ياماق تەرەپكە چۆرۈيتتى. لاۋسەننىڭ پۈل قالدۇرۇپ قويغانلىقىنى ئاڭلىسا، ئانىسىنىڭ «كەمپۈت قەغىزىگە ئورالغان زەمبىرەك ئوتى» ساخاۋەت قىپتۇ دېيىشى ئېنىق ئىدى.

جىڭ چيۇ ئۆيدە بىر كۈنلا بولدى. ئەتىسىدىن باشلاپ ئانىسى بىللە ئېقىنىڭ ئۇ تەرىپىگە كونۇبرتقا شىلىم سۈرگىلى باردى. ئانىسى كۆپرەك دەم ئېلىشنى دەپ باشتا ئۇنىڭ بېرىشىغا قوشۇلمىدى. كېيىن نېمە ئۈچۈندۇر، بۇ ئىش كاللىسىدىن ئۆتۈپ، ئۇنى كونۇبرتقا شىلىم سۈركەشكە بىللە ئېلىپ باردى. ئانىسى بىرقۇر كۆرسىتىپ قويۇۋىدى، ئۇ بىردەمدىلا ئۆگىنىۋېلىپ، تېز قىلىدىغان بولۇپ كەتتى. ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ ئىش تەقسىملەش بەلگىلىمىسى بار ئىدى. ئانىسىغا ئوخشاش پېنسىيە مائاشى ئالىدىغانلارغا مائاشى ئاز بولسا كۆپ، مائاشى كۆپ بولسا ئاز ئىش بېرىلەتتى. شۇڭا ئانىسى ھەر ئايدا 17 يۈەنلىك ئىش قىلاتتى.

جىڭ چيۇ كونۇبرتقا قاناق شىلىم سۈركەش، ئىشنى نەدىن ئېلىپ نەگە تاپشۇرۇش كېرەكلىكىنى بىلىۋالدى. ئۇ ئانىسىنى ئاھالىلەر كومىتېتىغا بارماي، ئۆيدە ئارام ئېلىشقا ئۇندىدى. ئۇ ئۆز كۆڭلىدە مۇنداق چوت سوققانىدى، ئانىسى بىللە

بارمىسا، ئۇ ئەركىن بولۇپ قالاتتى. لاۋسەن كەلسە، لاۋسەن بىلەن بىللە ئېقىندا سۇ چۆمۈلۈپ، ئانىسغا كونۇبرتقا شىلىم سۇرگىلى ئاھالىلەر كومىتېتىغا باردىم، دېگەن بولاتتى. ئانىسى ئۇنىڭ ئويىنى بىلىپ قالغاندەك بىللە باردىغان، سىڭلىسىنىمۇ ئېلىۋالمىدىغان بولدى. ھەر كۈنى، ئانا ـ بالا ئۇچىسى سەھەر تۇرۇپ، ھاۋا ئىسسىپ كەتمەستە ئېقىننىڭ ئۇ قېتىغا ئۆتۈپ كونۇبرتقا شىلىم سۇركەيتتى. شۇ كۈنلۈك ئىش تۈگىسە، ئۇچىسى بىللە قايتاتتى. ئانىسى جىڭ چيۇغا چوڭ داۋالىلارنى سۆزلىمەس بولدى. ئەمما كۆز ـ قۇلاق بولۇش تاكتىكىسىنى قوللىنىپ، ئۇنى قاتتىق باشقۇراتتى. جىڭ چيۇ سىڭلىسى بىلەن سۇ چۆمۈلگىلى بارسىمۇ، ئانىسى بىللە بېرىپ، ئۇلارنىڭ سۇ چۆمۈلۈشىگە قاراپ ئېقىن بويىدا ئولتۇراتتى. كەچتە ئۇچىسى ئېقىن بويىدىكى قىردا ئولتۇرۇپ سالقىندايتتى. ئانىسى قولىغا يەلپۈگۈچ ئېلىپ، يەلپۈگۈچ بىلەن پاشا قورۇغاچ ئىككى قىزىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئورۇن ئالاتتى. بەزىدە جىڭ چيۇدا لاۋسەن خۇددى سۇن ۋۇكۇڭغا ئوخشاش پاشىغا ئايلىنىپ قۇلىقىغا گەپ قىلماقچى بولغاندەك، ئانىسى يەلپۈپ ئۇنى يېقىن كەلتۈرمەيۋاتقاندەك غەلىتە تۇيغۇ پەيدا بولاتتى.

جىڭ چيۇ يولدا كېتىۋېتىپ، لاۋسەن كەلگەنمىدۇ، دەپ ئىككى تەرىپىگە قاراپ مېڭىشقا ئامراق ئىدى. لاۋسەن بىلەن خۇپيانە ئۇچرىشىش پۇرسىتى يوقلۇقى ئۇنىڭغا مەلۇم ئىدى. ئۇ لاۋسەننىڭ بىرىنچىدىن، ئۇنى ئۇنتۇپ قالمىغانلىقىنى، ئىككىنچىدىن، ئۆزىگە ھېچقانداق ئىش بولمىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ قويۇش ئۈچۈن K شەھىرىگە كېلىشىنى ئۈمىد قىلاتتى. جىڭ چيۇ ئىككى قېتىم يولدا كېتىۋېتىپ لاۋسەننى كۆرگەندەك، لاۋسەن كەينىدىن كېلىۋاتقاندەك بولدى. ئۇ پۇرسەت تېپىپ كەينىگە ئۆرۈلۈپ ئەتراپقا تەكشى قاراپ، كۆزى ئىمىر ـ چىمىر بولۇپ كېتىپ، ئۇنى كۆرەلمەي قالدى. ئۇ ئانىسىدىن قورقۇپ، ئۆزىنى دالدىغا ئالدى.

مەكتەپتىكى ۋاڭ مۇدىر ئوغلىنى زاۋۇت كۈنلۈكچىلەرنى ئىشقا سالىدىغان خىزمەتكە قويغانلىقىنى، ئوغلىغا پۈرمە قەغەز زاۋۇتىدا ئىشلەشكە جىڭ چيۇنى

تەۋسىيە قىلغانلىقىنى دېدى. جىڭ چىۋ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، ئەمدى پۈرسەت كەلدى، ئانامنىڭ نازارىتىدىن قۇتۇلىدىغان بولدۇم، دەپ قاتتىق ھاياجانلاندى. ئانىسى ئەمدى ئۇنىڭغا سايىدەك چاپلىشىۋالمايدىغان بولدى. شۇنداقتىمۇ جىڭ چىۋ يەنىلا يالغۇز يۈرەلمەدى. چۈنكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىكى لى مۇئەللىمنىڭ قىزى لى خۇڭمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە كۇنلۇك ئىشلەيتتى. بۇ ئۇنىڭ بىرىنچى قېتىم كۇنلۇك ئىشلىشى بولغاچقا، لى مۇئەللىم قىزىنىڭ جىڭ چىۋ بىلەن بىللە ئىشقا بېرىپ، بىللە كېلىشىنى جىڭ چىۋنىڭ ئانىسىغا دېدى. جىڭ چىۋنىڭ ئانىسى خۇددى گۆھەر تېپىۋالغاندەك خۇشال بولۇپ، جىڭ چىۋنىڭ ئورنىدا شۇ ھامان ماقۇل بولدى.

جىڭ چىۋ لى مۇئەللىمنىڭ ئىلتىماسى بىلەن ھەر كۈنى لى خۇڭنى ئېلىپ ئىشقا باراتتى. ئىككىسى بىر ـ بىرىگە ھەمراھ بولغاچ، كۈلكە ـ چاقچاق بىلەن ماڭسا زېرىكمەيتتى. بىراق جىڭ چىۋ لاۋسەن شەھەرگە كەلگەن بولسا، لى خۇڭ بىلەن بىللە كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، يېنىغا كېلىشكە جۈرئەت قىلالماسلىقىدىن غەم قىلاتتى. ئۇ نەچچە قېتىم لى خۇڭدىن قۇتۇلۇشقا ھەرىكەت قىلدى، لېكىن بانا ـ سەۋەب تاپالمىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئانىسى كونۇبۇرتقا شىلىم سۈركەشكە تەجرىبىلىك بولۇپ كەتكەچكە، ھەر كۈنى جىڭ چىۋ ئىشتىن چۈشكىچە ئىشنى تۈگىتىپ، داۋاملىق كېچىكتە يا مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىدا ئۇنى ساقلاپ تۇراتتى. جىڭ چىۋ بارا ـ بارا ئۇمىدىنى ئۈزدى. يازلىق تەتىلدە ئارزۇسىغا يېتەلمەيدىغانلىقى كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ ئوقۇش باشلاش مەۋسۇمىنىڭ يېتىپ كېلىشىگە ئىنتىزار بولدى. ئىشتاتلىق بولۇۋالسا، يالغۇز يۈرۈشكە پۈرسەت چىقاتتى. 9 ـ ئايدا، مەكتەپتە ئوقۇش باشلاندى. مائارىپ ئىدارىسى يېرىم ئاي كېچىكتۈرۈپ جىڭ چىۋنىڭ شتاتلىق بولۇش مەسىلىسىنى تەستىقلىدى. جىڭ چىۋ K شەھىرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئاشپەز بولۇپ، ئۆيىنىڭ ئۈدۈلىدىكى ئاشخانىغا ئىشقا چۈشتى.

جىڭ چىۋ كۈندۈزى ئاشخانىدا ئىشلەيتتى، ھېچ يەرگە بارالمايتتى. كەچتە ئىشتىن چۈشكەندە، ئانىسىمۇ ئىشتىن چۈشەتتى. ھازىر ئانىسى يەكشەنبە كۈنى

ئىشقا بارمايتتى. چۈنكى شىلىم سۈركەشكە تېگىشلىك كونۇبرت چەكلىك ئىدى. شۇڭا يەكشەنبە كۈنى ئىشلەشنىڭ ھاجىتى قالمىغانىدى. جىڭ چيۈنىڭ دوستلىرىنىڭ تولىسى يېزىدا بولغاچقا، سىرتلارغا چىقىشقا بانا تېپىلمايتتى. لاۋسەن بىلەن كۆرۈشەلمەيۋاتقانلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، جىڭ چيۈنىڭ تۇرمۇشى قىچا گۈلىگە ئوخشاش بارا ـ بارا گۈللەۋاتاتتى. بىرىنچى خۇشاللىق ئىش، جىڭ چيۈ مائاشلىق بولدى. شۇ كۈنى، خوجىلىق بۆلۈم باشقارمىسىدىكى جاۋ مۇدىر جىڭ چيۈنى مائاش ئېلىۋېلىشقا ئۆزى چاقىردى. ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ جىڭ چيۈ، سىز 15 ـ چىسلادىن كېيىن ئىشقا چۈشكەن، سىزگە 9 ـ ئايلىق مائاشىنىڭ يېرىمى بېرىلدى، ــ دېدى.

جىڭ چيۈغا جاۋ مۇدىر ئۇنىڭدىن ئەپۇ سوراۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. ئۇ ئىچىدە، ئاينىڭ ئاخىرى ئىشقا چۈشكەن تۇرسام، مەكتەپ ماڭا يېرىم ئايلىق مائاش بېرىپتۇ، ئىشلىمىگەن كۈنلىرىمگىمۇ بىرمۇنچە پۇل بەرگەنلىك ئەمەسمۇ؟ دەپ ئويلاپ قالتىس خۇش بولۇپ كەتتى.

419 جىڭ چيۈ ئىلگىرى ئانىسىنىڭ مائاشىنى ئالغىلى بارغاندا، ھەر قېتىم جاۋ مۇدىرغا، جاۋ مۇدىر، مائاش رەسمىيىتىم تېخىچە كەلمىدىمۇ؟ دەپ چاقچاق قىلسا، جاۋ مۇدىر مىجەزى ئوڭلۇق ئادەم بولغاچقا كۈلۈپ تۇرۇپ، كېلىدۇ، كېلىدۇ، دەيتتى. بۇ قېتىم جاۋ مۇدىر:

ــ سىز دائىم مەندىن مائاش رەسمىيىتىم كەلمىدىمۇ؟ ــ دەپ سورايتتىڭىز، مانا ئەمدى كەلدى، ــ دېدى ـ دە، ئۇنىڭغا بىر كونۇبرت بەردى. كونۇبرتنىڭ ئىچىدە 15 يۈەن بىلەن كەڭلىكى يېرىم سۇڭ، ئۇزۇنلۇقى يەتتە ـ سەككىز سۇڭ چىقىدىغان بىر باغاقچە ــ مائاش جەدۋىلى بار ئىدى. ئۇ باغاقچىنى كونۇبرتتىن چىقىرىپ، باغاقچىنىڭ ئۈستىدە ئىسمى بارلىقىنى كۆردى. بۇندىن كېيىن ھەر ئايدا مۇشۇنداق باغاقچە ئالىدىغانلىقىنى ئويلاپ، خۇشاللىقىدا كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىدى.

جىڭ چيۈ ئۆيگە ئىشلىتىشنى، ئاكىسىنىڭ تويىغا ئاتاپ، ھېچبولمىغاندا، ھېيت ـ

بايراملاردا ئاكسسنىڭ يامننىڭ ئۆيگە سوۋغا ـ سالام ئېلىپ بېرىشى ئۈچۈن ئازراق پۇلنى نېرى قويۇش كېرەكلىكىنى، دەپ مائاشنى ئانىسىغا بەردى. شۇ كۈنلەردە ھەر قېتىم سوۋغا ـ سالامنى يامىن تەييار قىلاتتى. ئاتىسى سوۋغا ـ سالامنى كۆتۈرۈپ يامننىڭ ئۆيگە باراتتى. يامننىڭ ئاتىسى ھەر قېتىم ئەكەلگەن سوۋغا ـ سالامنى تالاغا تاشلىۋېتەتتى. يامىن ناھايىتى كۆپ قىزلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ شۇنداق قىلىدىغانلىقىنى، قىزلىرى تاپقان لايىققا باشتا قوشۇلماي، كېيىن بارا ـ بارا يۈمشاپ ئۆتۈپ قالىدىغانلىقىنى، دەپ جىڭ چيۈنىڭ ئاكسسنىڭ كۆڭلىنى ياسايتتى.

يامننىڭ پەرىزى تېزلا رېئاللىققا ئايلاندى. چۈنكى جىڭ چيۈنىڭ ئاكسى ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىنىپ K شەھىرىگە قايتىپ كەلدى. جىڭ چيۈنىڭ ئانىسىنىڭ دېيىشىچە، ئاكسسنىڭ ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىنىشىغا 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپتىكى چىن مۇئەللىمنىڭ قىزى يى گاڭ كۇچ چىقارغانىكەن. يى گاڭ جىڭ چيۈنىڭ ئاكسىدىن نەچچە ياش چوڭ، «يېڭى ئۇچىنچى قارار» نىڭ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ، D ناھىيەسىدىكى بىر ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىتىگە چۈشۈپ، كېيىن D ناھىيەسىدىكى بىر زاۋۇتقا ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىنغانىدى.

شۇ چاغلاردا زىيالىي ياشلار D ناھىيەسىگە خىزمەت قىلغىلى بارمايتتى. ناۋادا بېرىپ قالسا، K شەھىرىگە قايتىپ كېلەلمەيتتى. D ناھىيەسى كىچىك ناھىيە ئىدى. بۇ ناھىيەنى K شەھىرىگە قانداق تەڭلەشتۈرگىلى بولسۇن؟ ھېلىقى ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىتىنىڭ باشلىقى يى گاڭغا: «بۇ قېتىم بارمىسىڭىز، كېلەر قېتىم سىزگە نۆۋەت يوق» دېگەن، يى گاڭ D ناھىيەسىدىكى ھېلىقى زاۋۇتقا ئىشچىلىققا بېرىشقا مەجبۇر بولغان، ئۇ بىر مەزگىل ئىشلەپ، بىرنەچچە يەرگە يۆتكىلىپ يۈرۈپ، ناھىيەلىك ماددىي ئەشيالار ئىدارىسىغا ئورۇنلاشقان، ئاندىن D ناھىيەلىك ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىش ئىشخانىسىغا ۋاقىتلىق يۆتكەلگەنىدى.

يى گاڭنىڭ ئانىسى جىڭ چيۈنىڭ ئانىسى بىلەن ياخشى ئۆتەتتى. يى گاڭ D ناھىيەلىك ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىش ئىشخانىسىغا بېرىپلا، جىڭ چيۈنىڭ ئاكسىغا

ياردەم قىلماقچى بولغاندى، لېكىن ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىش جەدۋىلى چوڭ ئەترەتكە چۈشۈرۈلگەچكە، تەۋسىيە قىلىش ـ قىلماسلىق جىڭ چيۈنىڭ ئاكىسى تۇرۇۋاتقان ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىگە باغلىق بولۇپ قالدى. ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىش جەدۋىلى ناھىيەلىك ئىشچى قوبۇل قىلىش ئىشخانىسىغا كەلسە، ئاندىن يى گاڭ جىڭ چيۈنىڭ ئاكىسىنى ئىشچى قوبۇل قىلىدىغان ئورۇنغا تەۋسىيە قىلالايتتى، لېكىن تاڭالمايتتى. ئىشچى قوبۇل قىلىش ئاز دېگەندە ئۈچ ئورۇنغا، ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى، ناھىيەلىك ئىشچى قوبۇل قىلىش ئىشخانىسى ۋە ئىشچى قوبۇل قىلىدىغان زاۋۇتقا مۇناسىۋەتلىك ئىدى. بۇ قېتىم بۇ ئىشلار نېمە ئۈچۈندۇر ئۈچ ئورۇننىڭ ئالدىدىن ئوڭۇشلۇق ئۆتۈپ كەتتى. ئاكىسى K شەھىرىگە كېلىپلا قالماي، مەركەزگە قاراشلىق بىر كارخانىغا ئورۇنلاشتى. خۇشال بولۇپ كەتكەن يامىننىڭ ئاغزى قۇلىقىغا يەتتى. جىڭ چيۈنىڭ ئاكىسى تېخى ئىشقاچۇشمەي،ئۇنىڭئۇستىگەھېيىت ـ بايرام بولماي تۇرۇپ، يامىن سوۋغا ـ سالام تەييارلاپ، جىڭ چيۈنىڭ ئاكىسىنى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئالدىغا ئەۋەتتى. يامىننىڭ ئاتا ـ ئانىسى جىڭ شىننىڭ ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىنىپلا قالماي، چوڭ بىر زاۋۇتقا ئورۇنلاشقانلىقىنى كۆرۈپ، باشقىچە قارشى پىكىرده بولمىدى. بۇ قېتىم ئۇلار سوۋغا ـ سالامنى تاشلىۋېتىش ئۈياقتا تۇرسۇن، جىڭ شىننى تاماققا تۇتۇپ قالدى. جىڭ چيۈنىڭ ئاكىسى ئاخىرى كۆيۈ ئوغۇل بولۇش سىنىقىدىن ئۆتۈپ، شەرەپ بىلەن يامىن ئائىلىسىنىڭ «پۈت ـ قولى» بولۇپ قالدى. كۆمۈر، گۈرۈچ ۋە ئوتۇن ئەكىلىش قاتارلىق ئېغىر ئىشلار ئۇنىڭغا قاراشلىق بولۇپ قالغاندى. جىڭ چيۈنىڭ ئاكىسى بۇنداق جاپالىق ئىشلارغا مۇشەققەتتە ئېرىشكەچكە، بېرىلىپ قىلاتتى. بەزىدە تاماق يەۋاتقاندا، يامىن:

421

ــ شىن ئېر، ئانام سېنى كۆمۈر ئەكىلىپ بەرسۇن دەيدۇ، ــ دەپ كېلەتتى.

جىڭ چيۈنىڭ ئاكىسى گەپ قىلماستىن، چوكىنى تاشلاپ ماڭاتتى. ئانىسى دائىم:

ــ سېنى ئىشقا بۈيرۇسام، ئەزمەڭنى ئېزىپ تۇرۇپ كېتەتتىڭ، يامىننىڭ ئاتا ـ

ئانىسى ئىشقا بۇيرۇسا ئايىغىڭ چىقىپ كېتىدىكەن ـ ھە! ـــ دەپ چاقچاق قىلاتتى.

جىڭ چيۇنىڭ ئاكىسى كۈلۈپ:

ـــ ئامال قانچە؟ زامان شۇنداق. شاۋچيۇ، ئۆيىمىزگە كۆمۈر ئەكىلىپ بېرىدىغان بىرەرسىنى بالدۇرراق تاپ، ـــ دېسە، ئانىسى ئالمان ـ تالمان:

ـــ قالايمىقان چاقچاق قىلما، جىڭ چيۇ تېخى رەسمىيلەشمىدى. كۆمۈر ئەكىلىپ بېرىدىغان بىرەرسىنى تاپسا خىزمىتىدىن ئايرىلىپ قالىدۇ، ـــ دەيتتى.

ئاكىسىنىڭ يامىن ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ ئالدىدىن ئوڭۇشلۇق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىدىن خۇشال بولغان جىڭ چيۇ ئىچىدە لاۋسەنگمۇ مۇڭدىشىپ قويدى. ئۇ رەسمىيلىشىپ بولسا، ئانىسىنىڭ غېمىمۇ تۈگەيتتى. ئۇ چاغدا، لاۋسەن ئىككىسىمۇ يامىن ۋە ئاكىسىغا ئوخشاش ئوچۇق ـ ئاشكارا ئارىلىشىپ يۈرەتتى. كۆڭلىگە زاھىر بولغان بۇ مەنزىرە ئۇنىڭغا كۆڭۈللۈك تۇيۇلدى. ئاكىسى يامىنىڭ ئائىلىسىگە، لاۋسەن ئۇنىڭ ئائىلىسىگە كۆمۈر توشۇسا، لاۋسەننىڭ ئائىلىسىگە كىم كۆمۈر توشۇيدۇ؟

ئۇلارغا ئامەت كەينى ـ كەينىدىن كەلگىلى تۇردى. ۋاڭ مۇدىر جىڭ چيۇنىڭ ئانىسىغا ئىچكى خەۋەرلەردىن ئازراق پۈرىتىپ، مۇڭداپىق پەيت كەلسە، جىڭ چيۇنى ئوقۇتقۇچىلىققا قويۇش توغرۇلۇق مەكتەپنىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈزۈپ قويغانلىقىنى دېدى. 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە كېلىش ئۇچۇن كېچىك ئارقىلىق بۇ قاتقا ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى. شەھەر ئىچىدىن يۆتكىلىشنى خالايدىغانلار ساناقلىق ئىدى. 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ مەدەنىيەت ـ مائارىپ ئىدارىسى خاتالاشقان مۇئەللىملەرنى ئەۋەتىدىغان ئورۇنغا ئايلىنىپ قالغانىدى. بەزىدە پىداگوگىكا مەكتىپىدە يېڭىياچە مۇئەللىملەردىن بىر نەچچىسى كېلەتتى. ئۇلار كەسپىنى ئىگىلىۋېلىپ، بىر ئامال قىلىپ يۆتكىلىپ كېتەتتى. شۇڭا 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە مۇئەللىم كەمچىل ئىدى. مەكتەپ مۇشۇنى سەۋەب قىلىپ كۆرسىتىپ، جىڭ چيۇنى ئوقۇتقۇچىلىققا قويۇش توغرۇلۇق مائارىپ ئىدارىسىغا ئىلتىماس قىلسا بولاتتى.

ــ جىك چىۋ ئوبدان ئىشلىسۇن، ــ دېدى ۋاك مۇدىر، ــ سىزمۇ مەكتەپ رەھبەرلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ تۇرۇڭ.

جىك چىۋ ئىشتاتلىق بولغان بولسىمۇ، مەكتەپ ئۇنى يەنىلا كىچىك بالا قاتاردا كۆرەتتى. ھەرقانداق ئىشتا ئانىسى بىلەن مەسلىھەتلىشەتتى. بۇ ئىشنى ئانىسىمۇ توغرا تاپتى. جىك چىۋ مەكتەپ رەھبەرلىرىگە يامان تەسىر بېرىپ قويمىسۇن، دەپ نام ـ شەرەپ ۋە ئېتىبار بېرىشنى تەلەپ قىلىدىغان ئىشلاردا ئانىسى ئوتتۇرىغا چۈشەتتى. ئانىسى ئارامغا چىققان بولغاچقا، قىزىنىك ئاز ـ تولا مەنپەئەتى ئۈچۈن يول ماڭغانغا باشقىلار ئۇنى ھېچنېمە قىلالمايتتى. ئانىسى جىك چىۋنى پۈرسەت پىشىپ يېتىلگەندە ئوقۇتقۇچىلىققا قويۇشنى چىن كۆڭلىدىن ئۆتۈنۈپ بەزى رەھبەرلەرنى ئىزدىدى.

رەھبەرلەرنىڭ بىرنەچچىسى جىك چىۋنىڭ ئوقۇش نەتىجىسى ياخشى، ئوقۇتقۇچى بولىدىغان ماتېرىيال ئىكەنلىكىنى، بۇنى ئۆزلىرىنىڭمۇ بىلىدىغانلىقىنى، جىك چىۋنى ھامان ئوقۇتقۇچىلىققا قويىدىغانلىقىنى، خاتىرجەم بولۇش كېرەكلىكىنى، دەپ مەيدىسىگە ئۇردى ۋە «ئەمما جىك چىۋ يېڭىلا خىزمەتكە چىقتى، مەدەنىيەت مائارىپ ئورۇنلىرى ئىشتاتقا كىرگۈزگەن ئادەم يالغۇز جىك چىۋلا ئەمەس. ئۇنى ھازىرنىڭ ئۆزىدە ئوقۇتقۇچىلىققا قويساق باشقىلارنىڭ پىكرى چىقىدۇ، شۇڭا ئاۋارىچىلىق چىقمايدىغانلىقىغا كۆزىمىز يەتكەن چاغدا، جىك چىۋنى چوقۇم ئوقۇتقۇچىلىققا قويىمىز» دەپ ئەسكەرتىپ قويدى.

جىك چىۋ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ خۇشاللىقىدىن قىنىغا پاتماي قالدى. دەرھال لاۋسەننى خەۋەرلەندۈرۈپ بۇ خۇشاللىقتىن تەك بەھرىمان بولغۇسى كەلدى. لېكىن شۇ كەتكەن پېتى ئۇنىڭدىن ھازىرغا قەدەر خەۋەر يوق ئىدى. جىك چىۋ لاۋسەننىڭ نېمىشقا ئۆزىنى كۆرگىلى كەلمەيدىغانلىقىنى بىلمەي كۈن ئۆتكەنسېرى تىتىلداپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ ئاساسەن ئوچ تۇرلۇك ئېھتىماللىقنى پەرەز قىلدى: بىرىنچى ئېھتىماللىق، ئۇ قاتما كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالدى. بۇ خىل پەرەزنىڭ

ئاخىرىنى ئويلاشقا پېتىنالمىدى. لاۋسەن ھەقىقەتەن قاتما كېسەل بولۇپ ئۆلۈپ كەتكەن بولسا، چاڭقاڭ كېلىپ ئۇنىڭغا دېگەن بولار ئىدى. بۇ شۇم خەۋەرنى چاڭقاڭ ئۇنىڭغا دېمىگەنىكەن، دېمەك لاۋسەن قاتما كېسىلىگە گىرىپتار بولمىدى. ئىككىنچى ئېھتىماللىق، لاۋسەن جىڭ چيۈنىڭ ئانىسىغا بەرگەن ۋەدىسىدە تۇرۇپ، كۆرگىلى كېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ رەسمىيلىشىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى. ئەمما شۇ چاغدا جىڭ چيۈ قېلىنلىق قىلىپ، ئۇنىڭدىن ۋاقىتنى بەك ئۇزارتىۋەتمەسلىكنى ئۆتۈنگەن، لاۋسەنمۇ كۆرگىلى كېلىپ تۇرۇشقا ۋەدە بەرگەن، «ئىشقىلىپ مەن خائىن بولمىغان ماتېرىيال» دېگەنىدى. ئەجىبا ئۇ ئەمدى خائىن بولماسلىقنى قارار قىلغانمىدۇ؟ ئۇچىنچى ئېھتىماللىق، ئانىسى سوراققا تارتىپ، ئۇنى خاپا قىلىپ قويدى. ئۇ مۇشۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئىشلارنىڭ بىر مۇنچىنى بىلەتتى. قىزلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى ھەدىسلا قىزلىرى تاپقان لايىقتىن قۇسۇر تېپىپ، ئۇلارنىڭ رايىنى ياندۇرۇۋېتەتتى. ئاخىرى بېرىپ قىزنىڭ ئۆزى ياكى ئاتا ـ ئانىسى ئارىغا چۈشۈپ، يارىشىشقا ئۇرۇناتتى. بۇنداق ئىشلارنىڭ نەتىجىلىك بولۇش ـ بولماسلىقىغا بىر نېمە دېمەك تەس ئىدى.

جىڭ چيۈ لاۋسەن خاپا بولدىمۇ ـ يوق بىلمەيتتى. خاپا بولغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىغان چاغدا، ئانام سىزگە نېمە دېدى؟ سىپايە تەلەپپۇزدا ئورۇنلۇق گەپ قىلدى. ئىككى ـ ئۈچ ئېغىز گەپ ئۈچۈن قېيداپ كېتىپ قالغان بولسىمۇ ئۇ ھالدا سىناققا بەرداشلىق بېرەلمىگۈدەكسىز، دەپ لاۋسەندىن خاپا بولاتتى. بىراق لاۋسەننىڭ ئۆزىنى يەنىلا زارىقىپ كۈتۈۋالىدىغانلىقىنى، K شەھىرىگە كەلگەن بىلەن، كۆرۈشۈش پۇرسىتى يوقلۇقىنى ئويلاپ، ئاكامۇ مېنىڭ مۇشۇ يېشىمدا مۇھەببەت باغلىغان، نېمىشقا ماڭىلا كۆز ـ قۇلاق بولۇپ يۈرۈيسەن؟ دەپ ئانىسىدىن ئاغرىناتتى.

38

جىك چىۇ ئاشخاندا بىر مەزگىل ئىشلىدى. مەكتەپ جىك چىۇغا مەكتەپ باشقۇرۇشىدىكى دېھقانچىلىق مەيدانىدا يېرىم يىل چېنىقىپ كېلىشنى ئۇقتۇردى ھەم ئۇنىڭغا يېزىغا چۈشمەي تۇرۇپ ئوقۇتقۇچىلىققا قويۇلسا، باشقىلارنىك پىكرى چىقىدىغانلىقىنى، دېھقانچىلىق مەيدانىدا يېرىم يىل چېنىقىپ كەلسە، ھېچكىمنىك بىر نېمە دېيەلمەيدىغانلىقىنى ئوچۇق دېدى.

مەكتەپ يەنجىياخېنىك ئايال تەرىپىدىكى فۇجياچوك دېگەن تاغلىق كەنتتە بىر دېھقانچىلىق مەيدانى قۇرغاندى. ئوقۇغۇچىلار شۇ يەردە نۆۋەتلىشىپ چېنىقاتتى. مەكتەپتىكى جىك مۇدىرنىك ئائىلىسى فۇجياچوڭدا بولغاچقا، مەكتەپكە ئازراق يەر ئاجرىتىپ، مەكتەپنىك نەچچە ئېغىز ئۆي سېلىشىغا ئادەم كۈچى چىقاردى.

425

K شەھىرى بىلەن يەنجىياخېنىك ئارىلىقى 40 چاقىرىم كېلەتتى. يولغا ئۇزۇن يوللۇق ماشىنا سېلىنغانىدى. K شەھىرىدىن يەنجىياخېغا ھەر كۈنى ماشىنا ئىككى نۆۋەت بېۋاستە قاتنايتتى. مۇبادا K شەھىرىدىن ماشىنىغا ئولتۇرۇپ يەنجىياخېغا بېرىش توغرا كەلسە، ھەر كۈنى قەرەللىك قاتنايدىغان ئۇزۇن يوللۇق ماشىنىدىن تۆتى بار ئىدى. يەنجياخې بىلەن فۇجياچوڭنىك ئارىلىقى سەككىز چاقىرىم بولۇپ، يولنىك نۇرغۇن بۆلەكلىرىدە ۋېلىسىپىت مىنىشكىمۇ بولمايتتى، پىيادە مېڭىشقا توغرا كېلەتتى.

مەكتەپ دېھقانچىلىق مەيدانىغا ئالدى بىلەن بىرنەچچە ئوقۇتقۇچىنى ئەۋەتتى. ئايال ئوقۇتقۇچىلار ئوقۇغۇچىلارنىك تامىقىغا، ئەر ئوقۇتقۇچىلار ئوقۇغۇچىلارنى ئەمگەككە سېلىشقا مەسئۇل ئىدى. دېھقانچىلىق مەيدانىغا بىرىنچى تۇركۈمدە

بارغانلارنىڭ يەنە تەييارلىق ئىشلىرىنى ياخشى ئىشلەپ، ئوقۇغۇچىلارنى كۈتۈۋېلىش ۋەزىپىسىمۇ بار ئىدى.

جىڭ چيۇ دېھقانچىلىق مەيدانىغا بىرىنچى تۇركۈمدە ئەۋەتىلدى. ئۇ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، ئۆزىچە خۇشال بولۇپ كەتتى. بۇ ئۇنىڭغا ئانىسىنىڭ نازارىتىدىن قۇتۇلغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە شىسۇنپىڭ كەنتى يەنجىياخېدىن نەچچە چاقىرىم نېرىدا ئىدى، دېھقانچىلىق مەيدانىغا بارسا ئارىلىق قىسقىرايتتى.

ئانىسى ئەنسىرىدى، لېكىن يېزىغا چۈشۈشتىن ئەنسىرىگەندەك ئەنسىرەپ كەتمىدى. جىڭ چيۇنىڭ ھازىر خىزمىتى بار ئىدى. يېرىم يىلدىن كېيىن قايتىپ كېلىپ ئوقۇتقۇچىلىققا قويۇلاتتى. ئانىسى ئۇنىڭ بىلەن بىللە بارىدىغان ئوقۇتقۇچىلىرىغا ئىشىنەتتى. ئەڭ مۇھىمى، يەنجىياخي شىسۇنپىڭ كەنتىنىڭ ئارىسىدا جۇغراپىيەۋى ئورۇننىڭ قانداق مۇناسىۋىتى بارلىقىنى ئانىسى بىلمەيتتى. بىلىپ قالسا، ئانىسىنىڭ تۆت پۇتى ئۆرە بولۇپ قالاتتى.

بۇ قېتىم دېھقانچىلىق مەيدانىغا بارىدىغانلارغا جىڭ مۇدىر يېتەكچى بولدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا 20 نەچچە ياشلىق بىر ئايال مۇئەللىم، توي قىلىپ يەتتە ئايدىن كېيىن تۇغۇپ قويغان ھېلىقى جاۋ مۇئەللىم، 40 ياشتىن ئاشقان جىيەن فامىلىلىك بىر ئەر مۇئەللىم بار ئىدى. جىيەن مۇئەللىم ئىلگىرى جىڭ چيۇغا فىزىكا دەرسى بېرەتتى. جىڭ چيۇ بىلەن دائىم توپ مەشىق قىلاتتى. پاكار بولغىنى بىلەن، يېنىك ئاتلىتكا بىلەن مەشغۇل بولغاچقا، بىلەكلىرى كۈچلۈك ئىدى. توپ ئېلىش نۆۋىتى كەلگەندە، توپنى دومىلاپ ئېلىپ، كىشىلەرنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولاتتى.

مەكتەپ باشقۇرۇشىدىكى دېھقانچىلىق مەيدانى تاغنىڭ ئۈستىدە ئىدى. چۈنكى تاغنىڭ ئارقىسىدا، دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ سەل نېرىسىدا قول تىراكتورى ماڭالايدىغان بىر يول بار ئىدى. بۇ يول خۇاڭ خۇاچاڭ بازىرىغا، ئۇ يەردىن يەنجياخېغا بارىدىغان ماشىنا يولىغا تۇتۇشاتتى. مەكتەپنىڭ بۇ قول تراكتورىنى مەكتەپتىكىلەر «سوپەك» دەيتتى. دېھقانچىلىق مەيدانىغا كېرەكلىك نەرسە ـ كېرەكلەر شۇ قول

تراكتورىدا توشۇلاتتى.

قول تراكتورىنى يىگىرمە ياشقا بېرىپ قالغان جۇ جيەنشىن ئىسمىلىك بىر ياش بالا ھەيدەيتتى. ئۇنىڭ ئاتىسى K شەھىرىدىكى 12 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مۇدىرى ئىدى. شياۋجۇ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ، يۇرەك كېسىلى سەۋەبىدىن يېزىغا چۈشمىگەنىدى. ئۇ قول تراكتور ھەيدەشنى كىمدۇر بىرسىدىن ئۆگىنىۋالغان بولۇپ، ئانىسىنىڭ يۇزىدىن، 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە ۋاقىتلىق ئىشلەۋاتاتتى، ئەمما تېخى رەسمىيلەشمىگەنىدى.

جىڭ چيۇ شياۋجۇنى ئىلگىرى كۆرگەن، ئۇ مەكتەپ باشقۇرۇشىدىكى زاۋۇتتا ئىشلەۋاتقان چاغلىرىدا، شياۋجۇ داۋاملىق زاۋۇتقا مال ئەكىلەتتى. كېيىن جىڭ چيۇ ئاشپەزلىك قىلدى. ئۇ ئاشخانىنىڭ ئالدىدا قول تراكتورى بىلەن ھەپىلىشىپ تۇرغان شياۋجۇنى يۇز ـ كۆزى ماي يۇقى ھالەتتە كۆرەتتى. ئەتراپىغا ئولىشۋالغان بىر توپ بالا قول تراكتورىنى جېنىنىڭ بېرىچە ئوت ئالدۇرۇۋاتقان شياۋجۇغا قاراپ تۇرۇشاتتى. قول تراكتورى ئوت ئالمىسا، ھەممىسى ئۇمىدسىزلىنىپ سالپىيىپ كېتىشەتتى، ئوت ئالسا ھەممىسى خۇشال بولۇپ، چۇرقىرىشىپ قول تراكتورىغا ئېسىلىپ چىقاتتى. شياۋجۇ قول تراكتورىنى ھەيدەپ، گىمناستىكا مەيدانىنى ئايلىناتتى.

شياۋجۇنىڭ فامىلىسى جۇ، ئىسمى جيەنشىن ئىدى. ئىسمى لاۋسەنىڭ ئىسمى بىلەن ئوخشاش، بويىمۇ لاۋسەنىڭ بويىدىن قېلىشمايتتى، لاۋسەندىن ئورۇقراق، ئۆڭى قارىراق، ئەمما قامىتى لاۋسەنىڭ قامىتىدەك تۇز ئەمەس ئىدى. ئىككىسىدە بىر ئورتاقلىق بولۇپ، كۈلگەن چاغدا، كۈلكە ئىككىلىسىنىڭ چىرايىغا تېپىپ چىقاتتى. كۆزلىرى يۇمۇلۇپ، كىرپىكلىرى قويۇق ھەم قاپقارا كۆرۈنەتتى. كۈلكىسىدىن بۇرنىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ھاسىل بولغان سىزىق كىشىنى ئۆزىگە ئالاھىدە جەلپ قىلاتتى.

جىڭ چيۇ تۆت مۇئەللىم بىلەن بىللە باشتا ماشىنىغا چۈشۈپ K ناھىيەسىدىن ئۆتۈپ يەنجياخېدا ماشىنىدىن چۈشتى. ئاندىن پىيادە مېڭىپ فۇ جياچوڭغا كەلدى.

شياۋجۇ تاغ يولى بىلەن ماڭدى. K شەھىرى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىن K ناھىيەسىگە، K ناھىيەسىدىن يەنجياخبىغا، يەنجياخبىدىن خۇاڭ خۇاجاڭغا، ئۇ يەردىن دېھقانچىلىق مەيدانىغا بارغۇچە، قول تراكتورىدا ماڭغانلار ئالاھەزەل ئالتە ـ يەتتە چاقىرىم يول باستى. ئىككى ئەترەت تاغ ئارقىسىدا ئۇچراشتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىر نەچچەيلەن «ئۇزۇن سەپەر ناخشىلىرى» نى ئېيتىشتى. تاغدا ئادەم يوق بولغاچقا، ئادەتتە ناخشا ئېيتىشقا مەيلى جۇرئەت قىلىدىغانلار بولسۇن ياكى جۇرئەت قىلالمايدىغانلار بولسۇن، ناخشا ئېيتقاندا، ئاۋازىنى قويۇۋېتەتتى. ئالدى تەرەپتە يول بولمىغاچقا، قول تراكتور ئەترەتنىڭ خۇمدىنى ئالدىدا توختىدى. نەچچەيلەن نەچچە قېتىم مېڭىپ قول تراكتورىدىكى نەرسىلەرنى قولمۇقول دېھقانچىلىق مەيدانىغا توشۇدى.

دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى ھېلىقى نەچچە ئېغىز ئۆي قوپال سېلىنغانىدى. ئۆينىڭ ئىچى ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل، يەر تەكشى ئەمەس، ساپلا داڭگال ئىدى. دېرىزىلىرىگە ئەينەك سېلىنمىغان، توساپ قويغۇدەك نەرسىمۇ تېپىلمايتتى، دېرىزىنى چىغ قالپاق بىلەن ئېتىشكە توغرا كەلدى. ئۇستىگە نەچچە تال شال تاشلاپ قويۇلغان توپا دۆۋىسى كارىۋات ئىدى. ئىشىكنىڭ تاقىقمۇ يوق، جىڭ چېۋ جاۋ مۇئەللىم بىلەن بىر ئېغىز ئۆيگە ئورۇنلاشتى. ئۇلار كەچتە ئىشىكنى يوغان بىر توقماق بىلەن تىرەپ قويدى.

ئۇلار نەچچىسىنىڭ قىلغان بىرىنچى ئىشى ــ ھاجەتخانا ياساش بولدى. ئورەك كولاپ ئەتراپىنى قوناق شاخلىرى بىلەن قاشالاپ، ئىككى پارچە شال بىلەن ئۇستىنى ياپتى. بۇ ئەتراپتىكى تاغدا بىر خىل ھايۋان بولۇپ، يەرلىكلەر بۇ ھايۋاننى «بالاڭزى» دەيتتى. بۇ ھايۋان مەخسۇس ئاخشىمى ھاجەتتە ئولتۇرغان ئادەمنىڭ كاسىسىنى ئۇدۇر ـ بۇدۇر تىلى بىلەن يالاپ، ئۇچىيىنى تارتىپ چىقىرىپ يەۋالاتتى. كۆپچىلىك «بالاڭزى» دىن قورقۇپ، ھاجەتكە چىققاندا، پالتا ئېلىۋالاتتى. كەچتە، كۆپچىلىك ئىمكان بار ھاجەتكە چىقمايتتى. چىقىش توغرا كېلىپ قالسا، ئەرلەر ئۆينىڭ كەينىگە ئۆتۈپ ئىشنى تۈگىتەتتى. جىڭ چېۋ كەچتە ھەمىشە بىر ياكى ئىككى قېتىم ھاجەتكە

چىقىدىغان بولغاچقا، ئۇيىنىڭ كەينىگە ئۆتۈشتىن خىجىل بولۇپ، ئائىلاج قولىغا پالتا ئېلىپ، بىر - ئىككى يۇز مېتىر نېرىدىكى ھاجەتخانىغا باراتتى.

شىاۋجۇ ئۆزى تۇرۇۋاتقان تەرەپتىكى ئۇيىنىڭ ئالدى ئىشىكىگە يۆلىنىپ، ئوچۇق تۇرغان ئىشىكتىن ھاجەتخانىغا قاراپ ماڭغان جىڭ چيۈنى كۆرۈپ تۇراتتى. جىڭ چيۈ ھەر قېتىم ھاجەتخانىدىن يانغاندا، شىاۋجۇنىڭ يول بويىدا تاماكا چېكىپ تۇرغانلىقىنى كۆرەتتى. ئۇ تۇرغان ئورۇن جىڭ چيۈنى خىجىلچىلىققا سېلىپ قويمايدىغان ھەم بىرەر ئىش يۈز بەرسە دەرھال بېرىپ قۇتقۇزۇشقا ئەپلىك ئورۇن ئىدى. جىڭ چيۈ يېنىدىن ئۆتكەندە، ئىككىسى بىر - بىرىگە سالام بېرەتتى. ئاندىن بىرسى ئالدىدا، بىرسى كەينىدە ماڭاتتى.

يېڭى بارغان كۇنلەردە، تاغدا يېگۈدەك كۆكتات يوق، كۆچىلىك ئېلىۋالغان كۆكتاتلىرىنى چىقىرىپ، بىللە يېيىشتى. ھاۋا ئوچۇق كۇنلىرى، ئۇلار ياۋا غولپىياز ۋە ياۋا سامساق كولاپ يەيتتى. يامغۇرلۇق كۇنلەردە تاغقا چىقىپ «چىمئوت» تېرىيتتى. پاكىز يۇيۇپ قورۇپ يەيتتى. «چىمئوت» قارا قۇلاققا ئوخشاپ كېتەتتى. ھەر قېتىم يا غولپىياز كولىغىلى يا «چىمئوت» تېرىغىلى ماڭغاندا، جاۋ مۇئەللىم جىڭ چيۈنى تاشلاپ قويۇپ جەن مۇئەللىم بىلەن بىللە ماڭاتتى. بىردەمدىن كېيىن، شىاۋجۇ كېلەتتى، ئىككىسى بىلەن «چىمئوت» تېرىيتتى.

جىڭ مۇدىرنىڭ ئۆيى تاغ تۇۋىدە ئىدى. لېكىن ئۇ قەتئىي ھالدا كۆچىلىك بىلەن تاغدا بىللە تۇردى. ھەر يەكشەنبە كۇنى ئۆيگە قايتاتتى. ئۆيدىن ئازراق كۆكتات ئالغاچ كېلىپ ئاشخانىغا ئەكىرىپ بېرەتتى. ئاشخانىغا جىڭ چيۈ مەسئۇل ئىدى. جىڭ چيۈ كۆكتاتنىڭ پۇلىنى بېرىۋەتمەكچى بولۇپ، جىڭ مۇدىردىن «كۆكتاتنىڭ بىر جىڭى نەچچە پۇل؟» دەپ سورىسا، جىڭ مۇدىر ئىككى پۇتىنى كېرىپ، كۆكتات يۇلغان قىياپەتتە «بىر جىڭى ئىككى مو بىر پۇڭ» دەيتتى.

دېھقانچىلىق مەيدانىدا تۇرمۇش بەك جاپالىق ئىدى، ئەمما بۇ بىرنەچچە مۇئەللىم قىزىقچى ھەم ئويۇنچى ئىدى. شۇ كۇنلەردە جىڭ چيۈ ئىچ پۇشۇقى تارتمىدى.

كۈندۈزى ئىشلەپ، كەچتە ھەممىسى بىر يەرگە يىغىلىپ، يېتىشىنىڭ ئالدىدا ھېكايە ئېيتىشاتتى. جىڭ چيۇ جيەن مۇئەللىمنىڭ تارىخىي ھېكايىلەرنى، جىڭ مۇدىر بىلەن جاۋ مۇئەللىمنىڭ ھېكايە ـ چۆچەكلەرنى، شياۋجۈنىڭ ژولىمسقا مۇناسىۋەتلىك رازۋېتكا ھېكايىلىرىنى ئېيتىشقا ئۈستا ئىكەنلىكىنى بايقىدى.

تەييارلىق ئاساسەن پۈتۈپ قالدى. دېھقانچىلىق مەيدانى بىرىنچى تۈركۈم ئوقۇغۇچىلارنى كۈتۈۋالدى. ئوقۇغۇچىلار كېلىپ تاغنىڭ ئارقىسىدىكى يولنى ياسىدى. قول تراكتور دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى «L» شەكلىدە سېلىنغان ئۆيلەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختايدىغان بولدى. شياۋجۇ ۋە ئۇنىڭ قول تراكتورى دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ كۆركىگە ئايلىنىپ قالدى.

شياۋجۇ پۈرلىشىپ كەتكەن كونا ھەربىيچە چاپاننى ئۈچىدىن چۈشۈرمەي كىيىپ يۈرەتتى. چىكىلىكى يۈمشاپ ساڭگىلاپ قالغان ھەربىيچە شەپكىسىنى كىيىسە، ئۇ گومىنداڭنىڭ ھالىدىن كەتكەن ئەسكىرىگە ئوخشاپ قالاتتى. ئەمما قول تراكتورىنى جېنىنى ئالقىنىغا ئېلىپ قويغان سەن لياڭغا ئوخشاش قىياپەتتە شامالدەك تېز ھەيدەيتتى. مەيلى تاغقا قارىتىپ ھەيدىسۇن ياكى پەسكە قارىتىپ ھەيدىسۇن، توسقىلى بولمايتتى. غارقىرىتىپ ھەيدىگەن پېتى ئاشخانىنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ «چىپىدە» توختايتتى. ئوقۇغۇچىلار قول تراكتورىنىڭ «دىر ـ دىر» قىلغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ خۇددى شىيائىگودىكى يۈرتداشلار بۇ يېزىنىڭ ئاڭلىغاندەك ياتاقلىرىدىن يۈگۈرۈشۈپ چىقىپ، دېھقانچىلىق مەيدانىنى تاشقى دۇنيا بىلەن تۇتاشتۇرغان بۇ ھەربكەتچان كۆۋرۈككە قاراپ تۇرۇپ كېتىشەتتى.

كەسپىي ئەخلاق ۋە تېخنىكىلىق ئۆلچەم شۇنى تەلەپ قىلغاندەك شياۋجۇ ھېلىمۇ ھەمىشە چىرايى ماي يۇقى يۈرەتتى. بەزىدە جىڭ چيۇ ئۇنىڭغا يۈزىدىكى ماي يۇقىنى كۆرسىتىپ قويسا، ئۇ يېڭى بىلەن ئېرىتاتتى، شۇنىڭ بىلەن يۈزى تېخىمۇ ماي يۇقى بولۇپ كېتەتتى، جىڭ چيۇ كۈلۈپ تېلىقىپ قالاتتى. شياۋجۇ، «سىز ئېرىتىپ قويۇڭ» دەپ يۈزىنى جىڭ چيۇغا تۇتۇپ بېرەتتى. جىڭ چيۇ قورقۇپ كېتىپ، كەينىگە

ئۆرۈلۈپ قېچىپ كېتەتتى. شياۋجۇ «ئېرتىپ قويمىسىڭىز ئۆزىڭىز مەسئۇل» دېگەندەك قىياپەتتە، ئۆز ئىشى بىلەن بەنت بولاتتى.

جىڭ چىۋ بىلەن جاۋ مۇئەللىم ئىككىسى سۇ توشۇش، كۆكتات ئادالاش ۋە تاماق ئېتىشكە، جىەن مۇئەللىم بىلەن جىڭ مۇدىر ئوقۇغۇچىلارنى ئەمگەككە سېلىشقا، شيا ۋجۇ لازىمەتلىكلەرنى توشۇشقا مەسئۇل ئىدى. بەش كىشى خىزمەت تەقسىماتى بويىچە ھەمكارلىشىپ ئىشلەيتتى. بەزىدە جىڭ چىۋ بەزىدە جاۋ مۇئەللىم شياۋجۇنىڭ قول تراكتورىغا چۈشۈپ كۆكتات ۋە گۈرۈچ ئالغىلى باراتتى. جاۋ مۇئەللىم ئىككى قېتىم بېرىپ بېقىپ ماي پۈرىقىغا چىدىمىدى، نەچچە چاقىرىم يەرگىچە قول تراكتورىدا ئولتۇرۇپ «كاسىسى» قاپىرىپ كەتكەنلىكتىن بارماس بولدى. جىڭ چىۋ ماي پۈرىقىدىن قورقمايتتى، تېخى ماي پۈرىقىغا كىچىكىدىن ئامراق ئىدى. شۇڭا دائىم نەرسە ـ كېرەك ئالغىلى شياۋجۇ بىلەن بىللە باراتتى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەتىگەنلىك ناشتىلىقىنى بېرىۋېتىپ، چۈشتىن كېيىن تاماق ۋاقتىغا ئۈلگۈرۈپ يېنىپ كېلەتتى. بولمىسا ئوقۇغۇچىلارنىڭ كەچلىك تامىقىنى ئېتىشكە جاۋ مۇئەللىم يالغۇزلۇق قىلىپ قالاتتى. بىللە يۈرۈپ شياۋجۇ بىلەن چىقىشىپ قالغان جىڭ چىۋ ئۇنىڭغا قول تراكتوردا ئۆزىنى شىسۇنپىڭغا ئاپىرىپ كېلىشنى دەپ باقماقچى بولدى. ئۇنىڭ لاۋسەن نېمە قىلىۋاتىدۇ، نېمىشقا كۆرگىلى كەلمەيدۇ، بىلىپ باققۇسى كەلگەنىدى. يەنە بىر قېتىم نەرسە ـ كېرەك ئالغىلى بارغاندا، جىڭ چىۋ شياۋجۇغا يەنجياخېدىن قايرىلىپ شىسۇنپىڭ كەنتىگە بارغىلى بولىدىغان ـ بولمايدىغانلىقىنى، بىر دوستىنىڭ شۇ يەردە ئىكەنلىكىنى، بېرىپ قويىدىغان بىر كىتاب بارلىقىنى دېدى.

ـــ دوستىڭىز ئوغۇلمۇ ـ قىزمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى شياۋجۇ.

ـــ ئوغۇل بولسا نېمە بوپتۇ، قىز بولسا نېمە بوپتۇ؟ ـــ دېدى جىڭ چىۋ.

شياۋجۇ ھەجىيىپ تۇرۇپ گەپ قىلاتتى، تىلى ياغلىق ئىدى. ئۇ:

ـــ دوستىڭىز قىز بولسا ئاپىرىپ قويىمەن، ئوغۇل بولسا ئاپىرىپ قويمايمەن، ـــ دېدى.

ــ ئەگەر سىزگە ئەپ كەلمىسە بولدى.

ئەپ كېلەمدۇ ـ يوق، شياۋجۇ بىر نېمە دېمىدى. ئەمما گۈرۈچنى ئېلىپ قايتىپ كېلىۋېتىپ، جىڭ چيۇ شياۋجۇنىڭ قول تراكتورىنى توختىتىپ، يولدا ئۇچرىغان ئادەملەردىن گەپ سوراۋاتقانلىقىنى كۆردى. نېمە گەپ سوراۋاتقانلىقى جىڭ چيۇغا قاراڭغۇ ئىدى. شياۋجۇ قول تراكتورىنى بىردەم ھەيدەپ، جىڭ چيۇغا:

ــ شىسۇنپىڭ كەنتىگە كەلدۇق. مەنزىلىڭىز قايان؟ ــ دەپ سورىدى.

جىڭ چيۇ شىسۇنپىڭ كەنتىگە بۇ يول بىلەن كېلىپ باقمىغانىدى. كاللىسى تەۋرەپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ خېلى بىر ھازادىن كېيىن مەنزىلنى پەرق ئەتتى. قىدىرىپ ـ چارلاش ئەتراتتىنىڭ لاپاسلىرى جايلاشقان تەرەپنى كۆرسىتىپ:

ــ ئاۋۇ تەرەپ شۇ، ــ دېدى شياۋجۇغا.

شياۋجۇ قول تراكتورىنى لاپاسنىڭ ئالدىغا ھەيدەپ ئەكىلىپ توختىتىپ:

ــ مۇشۇ يەردە ساقلايمەن. ئۇزۇن ھايال بولۇپ كەتسىڭىز، قول تراكتورىنى ھەيدىگەن پېتى باستۇرۇپ سىزنى قوتقۇزىمەن، ــ دېدى.

ــ ئۇزۇن ھايال بولمايمەن، كىرىپلا كەينىمگە يانىمەن، جىڭ چيۇ شۇنداق دەپ قاتار كەتكەن لاپاس تەرەپكە ماڭدى. يۇرىكى ئاغزىدىن ئېتىلىپ چىقىپ كېتىدىغاندەك بولۇۋاتاتتى، ئۇ ئادەتتە يۇرىكىنىڭ بۇنچىلىك سوقۇپ كېتىدىغانلىقىنى ھېس قىلمىغانىدى، شۇ تاپتا يۇرىكى شىددەت بىلەن سوقۇپ كېتىۋاتاتتى، يەنە كېلىپ يۇرىكى گېلىغا ناھايىتى يېقىن بىر جايدا سوقۇۋاتاتتى، ئۇ كىتابتا دېيىلگەن، ھاياجانلانغاندا يۈرەك ئورنىدىن قوزغىلىپ، گالىنىڭ ئەتراپىدا سوقىدۇ، تىنچلانغاندا، يۈرەك ئۆز جايىغا چۈشىدۇ، «يۈرەكنى جايىغا چۈشۈرۈش» دېگەن مانا مۇشۇ دېگەن قاراشقا ئەمدى ئىشەندى.

ئۇ ھەر ئېھتىمالغا قارشى بىر كىتابنى ئېلىۋالغانىدى. ناۋادا لاۋسەن بولماي قالسا ياكى ئۇنىڭغا قىزغىن مۇئامىلە قىلمىسا، ئۇ كىتابنى ئەكىلىپ بەرگىلى كەلگەنلىكىنى دەيتتى. جىڭ چيۇ چوڭقۇر تىنىپ، ئاندىن لاۋسەننىڭ ئىشىكىنى

چەكتى، خېلى ئۇزۇن چەككەن بولسىمۇ، ئىشكنى ھېچكىم ئاچمىدى. ئۇ چۈشتىن ئاۋۋالقى ۋاقىت ئىكەنلىكىنى ئويلاپ، لاۋسەن ئىشقا كەتكەن بولۇشى مۇمكىن، دەپ قىياس قىلدى. ئۇ بەك ئۈمىدسىزلەندى. ئەمما يەنىلا بەل قويۇۋەتمەي، بىرەرسى ئۇچراپ قالسا، لاۋسەننىڭ دېرىكىنى قىلىپ باقاي، دېگەن ئوي بىلەن تۇتاش كەتكەن لاپاسلارنىڭ ئالدىنى بويلاپ ماڭدى. بىرقۇر چۆرگىلەپ چىققان بولسىمۇ، ھېچكىم ئۇچرىمىدى. ھەممىسى ئىشقا كەتكەندەك قىلاتتى. ئۇ يەنە لاۋسەن تۇرغان لاپاسنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئىشكنى تەۋەككۈلگە چېكىپ باقتى. ئويلىمىغاندا ئىشىك ئېچىلدى.ئىشكنى بىر ئەر كىشى ئاچتى. ئۆتكەندە لاۋسەننى چوڭ ئانىنىڭكىگە تاماققا چاقىرىپ كەلگەن چاغدا كۆرگەن ھېلىقى ئوتتۇرا ياشلىق كىشى شۇ ئىدى. جىڭ چىۋ بۇ ئادەمنى تونۇيتتى. جىڭ چىۋ لاپاسقا كۆز يۈگۈرتۇپ، بىر ئايالنىڭ چېچىنى تاراۋاتقانلىقىنى كۆردى، ئۇ ئايال ئورنىدىن يېڭىلا تۇرغاندەك قىلاتتى.

ھېلىقى ئوتتۇرا ياشلىق ئەر جىڭ چىۋنى تونۇدى ۋە:

ــ ۋوي، «ماشخوردا» غۇ بۇ؟ ــ دېدى.

ئايال ئىشىك تۈۋىگە كېلىپ ئۇنىڭدىن:

ــ سېنىڭ «ماشخوردا»ڭ مۇشۇ شۇمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ئوتتۇرا ياشلىق ئەر كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ «ماشخوردا» ماڭا نەدە تۇرۇپتۇ؟ شاۋسۇننىڭ ماشخوردىسى بۇ. ئەمدى ئېسىمگە كەلدى. «ماشخوردا» دېگەن گەپنى ئۇ ئىجاد قىلغان. بىز بۇغىنىڭ گۆشى ئوت ئىسسىق دېۋىدۇق، ئۇ ئازراق «ماشخوردا» ئىچسە ئىسسىق يېنىپ كېتىدۇ، دېگەنىدى ...ــ دەپ مەنىلىك كۈلۈپ قويدى.

جىڭ چىۋ ئۇنىڭ نېمە داۋاتقانلىقىغا پەرۋا قىلمىدى. جىڭ چىۋنىڭ ئەس ـ يادى لاۋسەننىڭ خەۋرىنى ئېلىشتا ئىدى.

ــ ئۇنىڭ قاچان ئىشتىن چۈشىدىغانلىقىنى بىلەمسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئۇ؟ كىمنى دەۋاتىسىز؟ ــ دېدى ئوتتۇرا ياشلىق ئەر كىشى چاقچاق ئارىلاش.

ئايال ئوتتۇرا ياشلىق ئەرنى كۆرسىتىپ، جىك چىۈدىن:

ــ سىز لاۋسەينى تونۇمسىز؟ ئۇ مېنىڭ ئېرىم، بۇگۈن يوقلاپ كېلىشىم. سىز بۇ يەرگە كونا ئىكەنسىز، لاۋ سەينىڭ مۇشۇ كەنتتە «ماشخوردا» سى بار ـ يوقلۇقىنى بىلەمسىز؟ سىرتتا ئىشلەيدىغانلارنىڭ ياخشىسى يوق، ئۇلارنىڭ ھەرقانداق كەنتتە «ماشخوردا» سى بار، ــ دېدى.

لاۋسەي خوتۇنىغا پىسەنت قىلمىدى ۋە:

ــ لاۋسەن يۆتكىلىپ كەتتى، سىز تېخى بىلمەمسىز؟ ــ دېدى.

جىك چىۈ چۆچۈپ كېتىپ:

ــ نەگە يۆتكەلدى؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئىككىنچى ئەترەتكە.

جىك چىۈ لاۋسەننىڭ ئۇ يەردە نېمە قىلىدىغانلىقىنى، نېمىشقا ئۆزىگە دەپ قويمىغانلىقىنى بىلمەي تېڭىرقاپ قالدى. ئۇ نېمە قىلارىنى بىلمەي بىردەم تۇرۇپ:

ــ ئىككىنچى ئەترەتنىڭ ... نەدىلىكىنى بىلەمسىز؟ ــ دەپ سورىدى غەيرىتىگە كېلىپ.

لاۋسەي دەپ بېرىشكە تەمشىلىپ تۇرۇشىغا، خوتۇنى يېڭىدىن تارتىپ:

ــ بېشىڭغا پىت سالاي دەمسەن. شياۋسۇننىڭ دېگۈسى بولسا ئۇنىڭغا دېمەسمىدى؟ خەقنى ئۇرۇشقا سېلىپ قويۇپ يۈرمە، ــ دېدى.

جىك چىۈ «ماشخوردا» دېگەن گەپنىڭ زادى قانداق گەپ ئىكەنلىكىنى بىلمىدى. ئەمما ئايالنىڭ گېپىدىن بىر نەرسىنى ئازراق چۈشەنگەندەك بولۇپ، ئوڭايسىزلانغان ھالدا:

ــ باشقىچە ئويلاپ قالدىڭلار، مەن كىتاب ئەكىلىپ بەرگىلى كەلگەن. ئاۋارە قىلدىم، ــ دېدى ـ دە، كەينىگە ئۆرۈلۈپ يۈگۈرگەن پېتى كېتىپ قالدى.

شياۋجۇ جىك چىۈنىڭ چىرايىنىڭ ئەپ ئەمەسلىكىنى كۆرۈپ، ئەنسىرەپ ئۇنىڭدىن گەپ سورىدى. جىك چىۈ جاۋاب بەرمىدى. ئۇلار دېھقانچىلىق مەيدانىغا كەچلىك تاماقنا ئۇلگۈرۈپ باردى. جىك چىۈ ئالدىراش تاماققا قاراشتى. تاماق ۋاقتى بولدى، ئوقۇتقۇچىلار بىللە ئولتۇرۇپ تاماق يېيىشتى. جىك چىۈ بېشى

ئاغرىۋاتقاندەك، تاماققا كۆڭلى تارتمايۋاتقاندەك بولۇپ، بېشىنىڭ ئاغرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ، ياتقىلى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. مۇئەللىملەر بۇگۈن نېمە بولغانلىقىنى سوراپ يېنىغا كىرىپ ئۇنىڭدىن ھال سورىدى. ئۇ ھېچنېمە بولمىغانلىقىنى، بېشىنىڭ ئاغرىپ، ئۈيقۇسى كېلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى دېدى. ئۇ بىردەم ئۇخلىدى. شياۋجۇ ناھايىتى سۈيۈق بىر قاچا كۆكتات شورپىسى بىلەن كىچىك تەخسىدە ئۆزى ئەكەلگەن چىلىغان كۆكتات ئېلىپ كىردى. جىڭ چيۇ بۇنى كۆرۈپ قورسىقى ئاچقاندەك بولدى... «رەھمەت» دەپ بىراقلا يەۋەتتى.

ئەتىسى، جىڭ چيۇ كۆلچەككە سۇ ئالغىلى باردى. شياۋجۇ ئۇنىڭ كەينىدىن كېلىپ، سۇنى كۆتۈرۈشۈپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. جىڭ چيۇ:

— سىز يۈرەك كېسەل، سۇنى قانداق كۆتۈرەلەيسىز؟ — دېدى.

— مەن يېزىغا چۈشۈشتىن قورقۇپ يۈرەك كېسىلى بولۇۋالغان، كۆتۈرۈشۈپ بېرەي. ھەر قېتىم سىزلا سۇ توشۇيسىز، نېمىشقا جاۋ مۇئەللىم سۇ توشۇمايدۇ؟ — دېدى شياۋجۇ.

جىڭ چيۇ بۇ ئىشنى ھېچقاچان ئويلاپ باقمىغانىدى. ئىشقىلىپ سۇ تۈگىگەن بولسىلا، سۇ توشۇيتتى. ئۇ شياۋجۇنىڭ سۇ كۆتۈرۈشۈپ بەرگەنلىكىنى خەق كۆرۈپ قالسا ياخشى بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ:

— ئۆزۈم كۆتۈرەي، — دەپ رەت قىلدى.

— خەقلەرنىڭ ئۇششاق گەپ قىلىشىدىن قورقۇۋاتامسىز؟ راستتىنلا قورقىسىڭىز، ئاخشام تاماق يېمەيلا يېتىپ قالمىسىڭىز بولاتتى. بۇگۈنكى ھەرقانداق ئۇششاق گەپ تۈنۈگۈنكى ئۇششاق گەپكە ياماق بولالمايدۇ، — دېدى شياۋجۇ كۈلۈپ.

جىڭ چيۇ ھېچنېمىنى چۈشەنمىگەندەك:

— ئۇششاق گەپ ... قانداق ئۇششاق گەپ؟ — دەپ سورىدى.

— تۈنۈگۈن يولدا كېلىۋېتىپ مەن سىزنى بىر نېمە قىپتىمەن.

39

جىگ چيۇ ئۇنىگ نېمە دەۋاتقانلىقىنى ئاڭقىرالماي:

ــ خەق زادى نېمە دەپتۇ؟ ــ دەپ يەنە سورىدى.

شياۋجۇ پىخىلداپ كۈلۈپ:

ــ مېنى سىزگە زىيانكەشلىك قىپتۇ، دەپتۇ ... ــ دېدى.

جىگ چيۇ ئاچچىقىدا كېسىلىپ كەتتى. «زىيانكەشلىك قىلىش» دېگەن گەپنى جىگ چيۇ بىلەتتى. بۇ يەرلىك تىلدا «باسقۇنچىلىق قىلىش» دېگەنلىك ئىدى. 436

خەقلەرنىگ كۆپكۈندۈزدە بۇنداق دېيىشىنى ئويلىمىغان جىگ چيۇ تىترەپ تۇرۇپ:

ــ كىم ... كىم شۇنداق دېگەن؟ بېرىپ ئۆزىدىن سورايمەن، ــ دېدى.

ــ بولدى بارماڭ، ــ دېدى شياۋجۇ دەرھال، ــ كىچىككىنە ئىشنى دەپ بەرسەم، ئۆزىدىن سورايمەن، دەپ يۈرسىڭىز، سىزگە بىرەر ئىشنى دېيىشتىنمۇ قورقىدىغان بولۇپ قالىمەن.

ــ ئۇلار نېمىشقا بۇنداق قالايمىقان گەپ قىلىدۇ؟

ــ تۇنۇگۈن كەچ كەلدۇق. كەلگەن چاغدا چىرايىڭىز ئەپ ئەمەس. تاماقمۇ يېمەي يېتىپ قالدىڭىز. ئۇنىگ ئۇستىگە مېنىگ «باندىت» دەپ نامىم بار. شۇڭا ھەر كىم ئۆزى بىلگىنىچە پەرەز قىلىدۇ. بىراق مەن چۈشەنچە بەردىم. ئەمدى سوراپ يۈرۈشنىگ ھاجىتى يوق. سىز قانچە جىلە بولسىڭىز خەق شۇنچە خۇش بولىدۇ.

ــ ئۇنداقتا ... سىز ... تۇنۇگۈن نەگە بارغانلىقىمىزنى ... دېمىگەنسىز؟ ــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن تەشۈش بىلەن.

ــ ئەلۋەتتە دېمەيمەن ـ دە، خاتىرجەم بولۇڭ، مەن دېگەن باندىت، ھەققانىيەتنى

ياقلايدىغان دۇرۇس باندىت، ــ دېدى شياۋجۇ ھەجىيىپ، ــ سىز ئايدەك چىرايلىق، سىز ئۇچۇن بۇ تۆھمەتنى يۇدۇپ يۈرسەم ئەرزىيدۇ ...

شياۋجۇنىڭ كاسىسىغا ئۇرۇپ گەپ تاپقانلىقىدىن جىڭ چيۇ سەل گۇمانلىنىپ قالدى. چۇنكى شياۋجۇ ھەرقانداق ئىشقا ئۇنى چېتىۋېلىشقا، داۋاملىق باشقىلارنىڭ ئىككىسىنىڭ كەينىدىن گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى ئۇنىڭغا دېيىشكە ئامراق ئىدى. ئەمما بىرەرسىنىڭ ئىككىسىنىڭ كەينىدىن گەپ قىلغانلىقىنى ئاڭلىمىدى. جىڭ چيۇ ئۇنىڭدىن باشقا گەپ سورىماي، سۈيىنى كۆتۈرۈپ يولىغا ماڭدى. لېكىن شياۋجۇ ئەپكەشنى تۇتۇۋېلىپ، ئۇنى ماڭغىلى قويماي:

ــ تۇنۇگۈن زادى نېمە ئىش بولدى؟ يۇرگىنىڭىزنى ئىزدەپ بارغانمىدىڭىز؟ بارسىڭىز ئۇ يوق ياكى ئۇ ئالدىڭىزغا چىقمىدى، شۇنداقمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ قالايمىقان گەپ قىلماڭ، يۇرگىنىم يوق مېنىڭ، ــ دەپ جىڭ چيۇ دەرھال ئېتىراز بىلدۈرۈپ ھەم سەل ئويلىنىۋېلىپ، ــ «ماشخوردا» دېگەن گەپنى ئۆتكەندە ئۆزى دېگەنلىكىنى، سەۋەبىنى بۇ قېتىم لاۋ سەي ۋە ئۇنىڭ خوتۇنى بىلەن بولۇشقان پاراڭنى ئۇنىڭغا بىرقۇر سۆزلەپ بەردى.

شياۋجۇ پىخىلداپ كۈلۈپ:

ــ مۇشۇنىمۇ بىلمەمسىز؟ سىزنى ئۇنىڭ «ماشخوردا» سى دېگىنى، ئۇنىڭ ئويىنىشى دېگىنى، ئويىنىشى دېگەن گەپنىمۇ بىلمەمسىز؟ بۇ يۇرگىنى، ياخشى كۆرگىنى دېگىنى.

ــ ئۇلار نېمىشقا «ماشخوردا» دېگەن گەپنى مېنى ئىجاد قىلغان دەيدۇ؟

ــ بۇنىمۇ بىلمەمسىز؟ ــ دېدى شياۋجۇ جىڭ چيۇغا قاراپ ئاتىسى بالىسىغا تەربىيە قىلغان تەلەپپۇزدا، ــ ئەرلەرنىڭ ئىسىسقى ئېشىپ كەتتى دېگىنى، ئەرلەر ئاياللارغا چېقىلىدۇ، دېگىنى، سىز بۇنى چۈشەنمەي ماشخوردا ئىسىسقىنى ياندۇرىدۇ، دەپ چۈشىنىپ قاپسىز. ئىسىسقى ئېشىپ كەتكەن ئەرلەرگە ماشخوردا كۇپايە قىلامدۇ؟ ئۇلار سىزنى دۆت چاغلاپ، سىزنى مازاق قىپتۇ.

جىڭ چيۇ يەنە ئۇنىڭدىن، ئەرلەر نېمىشقا يۇرگىنىگە زىيانكەشلىك قىلىدۇ، دەپ سوراپ باقماقچى بولغانىدى. لېكىن شياۋجۇنىڭ «ھېچنېمىنى بىلمەيدىكەنسىز» دەپ مازاق قىلىشىدىن قورقۇپ، يەنە سوراشقا پېتىنالمىدى.

ئۇ سوغۇقلا:

ــ بولدىلا، سىزگە دېگەن بىلەنمۇ بىكار، دېگەن گەپلىرىڭىزنىڭ ھەممىسىنى چۈشىنىمەن. ئەمما مەن سورىغان نەرسىنى سىز چۈشەنمەيسىز، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ شىسۇنپىڭ كەنتىدىن قورساق كۆپۈكى تارتىپ كەلگەن، قورساق كۆپۈكى تېخى بېسىلمىغانىدى. مانا ئەمدى شياۋجۇنىڭ «ماشخوردا» غا بەرگەن تەبىرىنى ئاڭلاپ، قورسىقى كۆپۈپ يېرىلىپ كېتەي دېدى. ئۇ ئەسلىدە لاۋسەن ئىككى يۈزلىمە ئىكەن، ئۇنىڭ ئالدىدا، ئىككىسىنىڭ ئىشىنى مۇقەددەس ئىش دەپ بىلگەن بىلەن، ئەترەتتىكى ئەترەتداشلىرىغا ئوخشاش مۇشۇنداق پەلىپەتىش گەپ قىلىدىكەن. نېمىدېگەن تېتىقسىز ئۇ، دەپ ئويلىدى ۋە كاللىسىدا يەنە، لاۋسەن ئىككىنچى ئەترەتكە بىكاردىن ـ بىكار كەتمىدى، ئۇ ئۇ يەردە بىر قاچا «ماشخوردا» كۈتۈپ تۇرىدۇ، ئۆتكەن قېتىم ئىككىنچى ئەترەتكە بارغاندا تېپىشىپ قالغان بولسا كېرەك، ئۇ بىر مەزگىل ئىككىمىزنى ئەخمەق قىلىپ يۈرۈپ، مېنى كولدۇرلىتىپ نەتىجە چىقىرالماي كۆڭلىنى بىراقلا ئۇنىڭغا بېرىۋېتىپتۇ ـ دە، يۆتكەلگەن بولسا مەيلى، بىر ئامال قىلىپ خەۋەرلەندۇرۇپ قويماي مېنى قۇرۇق يول ماڭدۇردى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بالاغا قويدى. بىرمۇنچە ئۇششاق گەپ ـ سۆزگە قالدىم، دېگەن خىياللار ئەكس ئەتتى.

جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ مۇشۇنداق ئۇجمە كۆڭۈل ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلگەن بولسا، ئالدىنىپتىمەن، بۇرنۇمدىن چۈلۈك ئۆتكۈزۈپتۇ، دەپ ئېغىر ئېلىپ كەتمىگەن بولاتتى. ھازىرقى مەسىلە لاۋسەن زادى شۇنداق ئادەممۇ ـ ئەمەسمۇ؟ ئۇ ئىشەنچ قىلالمايۋاتاتتى، بەلكى بۇ ئۇقۇشماسلىق بولۇشمۇ مۇمكىن ئىدى. جىڭ چيۇ ئېغى بىلەن بېغىنىڭ تايىنى يوق ئىش سەۋەبىدىن ھەرخىل قىياسلارغا بېرىلىپ، دەككە ـ دۈككە بولۇپ يۈرۈشتىن بەك قورقاتتى. مەيلى قانچىلىك قورقۇنچلۇق ئىش بولسۇن،

ئېنىق بولۇپ كەتسە قورقۇنچلۇق تۇيۇلمايتتى. جىك چىۋ كېلەر قېتىم شياۋجۇ بىلەن نەرسە - كېرەك ئالغىلى بارغاندا، يەنجىياخې ئوتتۇرا مەكتىپىگە بېرىپ چاڭفاڭدىن لاۋسەننىڭ تۇرۇشلۇق جايىنى سوراپ، شياۋجۇ تراكتوردا ئاپىرىپ قويسا، لاۋسەننىڭ ئۆزىدىن سورىماقچى بولدى. بىراق، جىك مۇدىر جىك چىۋنى شياۋجۇغا قوشۇپ قويمايدىغان بولدى. شياۋجۇغا يا جاۋ مۇئەللىمنى قوشۇپ قويماتتى يا شياۋجۇنى يالغۇز بېرىشقا بۇيرۇيتتى. يا بولمىسا جىك مۇدىر ئۆزى يالغۇز باراتتى. بۇ قىلىقى ئاز كەلگەندەك، جىك مۇدىر خىزمەت دوكلاتى قىلغىلى مەكتەپكە بارغاندا، شياۋجۇنىڭ ئىشىنى جىك چىۋنىڭ ئانىسىغا دەپ بېرىۋېتىپ:

— جىك چىۋدىن ئەنسىرەپ قالدىم. ئۇ ياش، گۆدەك، ناھايىتى ئاسان ئالدىنىپ قالىدۇ. جۇ جىيەنشىن يۇرگىنى بار، يۇرگىنى ئۇچۇن پىچاق كۆتۈرۈپ جەھەل چىقارغان تۇرۇپ، جىك چىۋغا قانات سۆرەپ يۇرۇيدۇ. بۇ ئىشتا مەن ئەيىبلىك، جۇ جيەنشىنىڭ بۇنداق تېتىقسىز بالا ئىكەنلىكىنى بۇرۇن ئويلىماپتىمەن. ئىككىسىنى ئايرىۋېتىش كېرەكلىكىنى بىلمەپتىمەن، — دېدى.

جىك چىۋنىڭ ئانىسى بۇ گەپنى ئاڭلاپ بەك جىلە بولۇپ، دېھقانچىلىق مەيدانىغا قانات چىقىرىپ ئۇچۇپ بېرىپ جىك چىۋ بىلەن ئوبدانراق پاراڭلاشقۇسى كېلىپ كەتتى. ئەمما جىك مۇدىرنىڭ جىك چىۋغا ئۆزىنى ئاشكارىلاپ قويۇشىنى خالىمايدىغانلىقىدىن ئەندىشە قىلدى.

جىك مۇدىر ئۆزىنى ئوچۇق - ئاشكارا ئىش قىلىۋاتقان ئادەمدەك تۇتۇپ:

— مەن بۇ مۇتەھەمدىن قورقمايمەن، چۈنكى جىك چىۋ مېنىڭ ئالدىمدا چوڭ بولغان، مەن ھازىر ئەترەت يېتەكچىسى، مەن ئىگە بولمىسام كىم ئىگە بولىدۇ؟ — دېدى.

جىك چىۋنىڭ ئانىسى جىك مۇدىرنىڭ شاپائىتىدىن مىننەتدار بولدى. جىك چىۋ كەلسە، ئۇنىڭغا ئوبدان تەربىيە قىلىپ قويىدىغانلىقى توغرۇلۇق ۋەدە بەردى. جىك چىۋنىڭ ئانىسى يەنىلا خاتىرجەم بولالماي، شۇ ھامان بىر پارچە خەت يېزىپ، جىك

مۇدىردىن ئەۋەتتى. جىك چىۋ ئانىسىنىك خېتىنى ئوقۇپ، خاپا بولۇپ ئايلىنىپ قالغىلى تاس قالدى. بۇ ئادەملەر يوقىلاك ئىشلارغا ئارىلىشىشقا نېمانداق ئامراق؟ ئىككىمىز گۈرۈچ ئالغىلى بېرىپ كەچ قالدۇققۇ؟ بۇ ئىشنى كۆپتۈرۈپ مۇشۇنداق يوغان قىلىۋېتەمدۇ؟ دېگەن ئوي كاللىسىدىن كەچتى. لېكىن ئاچچىق قىلالمايتتى. ئۇ ئىلگىرى مۇشۇ مۇئەللىملەرنىك قولىدا ئوقۇغانىدى، ئۇلارنى بەك ھۆرمەتلەيتتى.

جىك چىۋ ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ ئاچچىقىنى يۇتۇۋېتەلمىدى. ئۇ جىك مۇدىرنىك يېنىغا بېرىپ:

— جىك مۇدىر، خاتا قىلغان ئىشلىرىمنى ھېس قىلغان بولسىڭىز، ئانامغا دېمەي، مېنىك ئۆزۈمگە دەك، ئانام بەك ئەنسىز ئايال. ئۇ بۇنداق پىتنە ـ پاسات گەپلەرنى ئاڭلىسا، ئەنسىرەپ جېنى چىقىپ كېتىدۇ، — دېدى.

— سىزگە ياخشى بولسۇن دېدىم، شىياۋجۇ مەجەزى قوپال، قارا قورساق بالا. ئۇنىك زادى نەرى ياخشى؟ — دېدى.

— مەن يا ئۇنى ياخشى دېمىسەم يا ئۇنىك بىلەن يۈرمىسەم، پەقەت خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن بىللە بولۇپ قالمەن، نېمىدەپ ئانامغا دەيسىز؟ — دېدى جىك چىۋ رەنجىپ.

جىك مۇدىر ئۇنىك گېپىگە جاۋاب بەرمەي ئەكسىچە:

— مەكتىپىمىزدە ياخشى يولداشلار يەنىلا ناھايىتى كۆپ. مەسىلەن، ۋالىبول كوماندىسىدىكى شىياۋۋەن بولىدىغان بالا، ئۇ نەچچە يىلدىن بېرى ناھايىتى تىز ئىلگىرىلىدى. پارتىيەگە كىردى، كادىرلىققا ئۆستۈرۈلدى، سەممىي ھەم ئىشەنچلىك...— دېدى.

جىك چىۋ بۇ گەپنىك جىك مۇدىرنىك ئاغزىدىن چىققىنىغا زادى ئىشەنمىدى. ھەرقانداق ئادەم ئۇنى تېخى كىچىك دەپ تەنقىدلەيتتى. باشقا گەپ قىلمايتتى. جىك مۇدىرنىك گېپىدىن باشقىچە مەنا چىقىپ تۇرامدۇ ـ قانداق؟ ئۇ ياخشى يولداش بولسا ئويلىنىپ بېقىشقا بولىدۇ، ئانىڭىزغا سىزنى بىرەرسى بىلەن يۈرمىسۇن، دېمىدىم،

بەلكى «ئاشۇنداق» ياخشىلار بىلەن يۈرسۇن دېدىم، دەۋاتقاندەك تۇيغۇ بېرەتتى. جىگ چيۇ كۆپ گەپ قىلىشقا جۈرئەت قىلالماي، ئۆزىنىڭ پاك ئىكەنلىكىنى تەكىتلەپ، ياتىقىغا ماڭدى.

بۇ ئىش جىگ چيۇغا سەل قىزىق تۇيۇلدى. ئۇ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغدا، ھېلىقى ۋەن مۇئەللىمنى ھەر ھالدا ياخشى كۆرەتتى. ۋەن مۇئەللىم 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە يېڭى كەلگەندە تەجرىبىسىز ھەم ياش ئىدى. ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭدىن قورقمايتتى. دائىم جېدەل چىقىرىپ ئۇنى ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويىاتتى. بۇ بايقۇش يالغۇزچىلىق تارتىپ قالغاچقا، جىگ چيۇ ئۇنىڭغا خەيرىخاھلىق قىلاتتى. بىراق، ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى پارتىيە ياچېيكا شۇجىسى لى شۇجى بىلەن مۇناسىۋەتتى بىرقەدەر ياخشى بولغاچقا، ئۇ كېيىن بارا ـ بارا «يۇقىرى ئۆرلەپ كەتتى». لى شۇجى ئايال ئىدى. 20 ياشتىن ئاشقاندا ئېرى ئۆلۈپ كېتىپ، بىر بالا بىلەن تۇل قالدى، ئۇنىڭغا ئادەمنىڭ ئىچى ئاغرىيتتى، خىزمەتتە ناھايىتى تىرىشچان، ئائىلە تەركىبى ياخشى بولغاچقا، ناھايىتى تېز شۇجىلىق ئورنىغا چىقتى. ۋەن مۇئەللىم بىلەن لى شۇجى دائىم ئېقىننىڭ ئۇ قېتىمدىكى پارتىيە مەكتىپىگە باراتتى. لى شۇجى ياش جەھەتتە ۋەن مۇئەللىمدىن كۆپ پەرقلىنىپ كەتمەيتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ قايتا تۇي قىلغانىدى. نۇرغۇن ئادەملەر ئىككىسىنىڭ كەينىدىن ئۇششاق گەپ ـ سۆز قىلىپ يۈردى. لى شۇجىنىڭ ئېرى ھېچنېمە دېمىدى. ۋەن مۇئەللىمنىڭمۇ يۈرگىنى يوق ئىدى. شۇڭا ئىش يوغىناپ كەتمىدى. نېمىشقىدۇر ۋەن مۇئەللىم «يۇقىرى ئۆرلىگەن» شۇ كۈندىن تارتىپ تەلەيسىز ئادەملەرگىلا ئامراق جىگ چيۇنىڭ كۆزىگە سىغماي قالدى. جىگ مۇدىر شۇنداق گەپلەرنى دېۋىدى، خۇددى ھوقۇقىغا تاينىپ شياۋجۇنى يەكلەپ، ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىۋاتقاندەك ۋەن مۇئەللىمدىن يىرگەنىدى.

جىگ چيۇ قۇرۇق سۆز ـ چۆچەكتىن قورقۇپ شياۋجۇدىن ئۆزىنى تارتتى. جىگ مۇدىرنىڭ ئۇنى چۈشۈرۈپ، ۋەن مۇئەللىمنى بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ، شياۋجۇغا ھېسداشلىقى قوزغالدى، چۈنكى ئۇ كۈنلۈكچى ئىدى، جىگ چيۇ ئۆزىنىڭ

كۈنلۈك ئىشلىگەن چاغلىرىنى ئەسلىدى. شياۋجۇ يامان ئاتاققا قالغان بولسىمۇ، شۇ كۈنى كەچ قالغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى دېمىدى. بۇ «دۇرۇس باندىت» نىڭ خاراكتېرى جىڭ چيۈنىڭ ھۆرمىتىنى قوزغىدى.

ئارىلىقتا ياغقان قاتتىق يامغۇردا دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى ئۆيلەر ئۆرۈلۈپ، تاغ ئارقىسىدىكى يول بۇزۇلۇپ كەتتى. پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلگەن جىڭ مۇدىر ۋەن مۇئەللىمنى مەكتەپتىن دېھقانچىلىق مەيدانىغا بىر ھەپتىلىك يارەمگە ئەكەلدى. لېكىن جىڭ چيۈدا ۋەن مۇئەللىمگە نىسبەتەن ئازراقمۇ ھېس ـ تۇيغۇ يوق ئىدى. گەپ قىلىشتىن ئېرىنەتتى، ئۇچراپ قالسا، ئاغزىنىڭ ئۇچىدا سالاملىشىپ قويىاتتى.

11 ـ ئاينىڭ ئاخىرى جىڭ چيۈغا شياۋجۇ بىلەن بىللە سىرتقا چىقىش پۈرسىتى نېسىپ بولدى. شۇ قېتىم ئوقۇغۇچىلارنىڭ راسخوتى يېتىشمەي، يەيدىغان نەرسە قالمىغىلى تۇردى. ئوقۇغۇچىلارنى پۇل بىلەن ئاشلىق بېلىتى ئەكىلىشكە ئۆيلىرىگە ئەۋەتىشكە بولمايتتى. جىڭ مۇدىر ئۆيمۇئۆي يۈرۈپ پۇل ۋە ئاشلىق بېلىتى يىغىپ كېلىشكە بىر مۇئەللىمنى ئەۋەتىشكە مەجبۇر بولدى. جاۋ مۇئەللىم تىل ـ ھاقارەت ئىشتىدىغان، كۈچ سەرپ قىلىپ ياخشى بولالمايدىغان بۇ ئىشتىن باش تارتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىش جىڭ چيۈنىڭ زىممىسىگە چۈشتى. جىڭ مۇدىر جىڭ چيۈنى بىر چەتكە تارتىپ، ئۇنىڭغا يېرىم كۈن بىر نېمىلەرنى تاپىلاپ، ئاندىن شياۋجۇ بىلەن «قەرز سۆيلەش» كە، پۈلنى ئېلىپ K شەھىرىدىن گۇرۇچ ۋە ئۇن ئەكىلىشكە ماڭدۇردى. ئۇ شياۋجۇنى دېھقانچىلىق مەيدانىغا ماڭدۇرۇۋېتىپ، ئۆزى ئىككى كۈن دەم ئالسا بولاتتى.

جىڭ مۇدىرنىڭ جىڭ چيۇ بىلەن ئىككىسىنى ئايرىۋەتكەنلىكىنى شاۋجۇ بىلەتتى. شۇڭا ئۇ يولبويى قاخشاپ ماڭدى. جىڭ چيۈمۇ ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىغاچ، كۆڭلىدە بىر پىلان تۈزۈۋاتاتتى. ئۇ شياۋجۇغا يەنجياخېغا بارغاندا، بىر دوستى بىلەن كۆرۈشىدىغانلىقىنى، بۇنىڭغا نەچچە مىنۇت كېتىدىغانلىقىنى، دېدى. شياۋجۇ:

ـــ دوستىڭىز قىزمۇ ـ ئوغۇل؟ ـــ دەپ سورىدى.

ــ قىز، ــ دېدى جىك چىۋ كەسكىن ھالدا.

شياۋجۇ چاقچاق قىلىپ:

ــ بۇ قېتىم يەنە ئوغۇل بولۇپ قالسا، مەن ئاربغا چۈشمەن. ئۆتكەن قېتىم ياماق ئاتاققا قالدىم. بۇ قېتىم قاراپ تۇرۇپ ياماق ئاتاققا قالغۇم يوق، ــ دېدى.

ئۇلار يەنجياخېغا كەلدى. جىك چىۋ بىرسىدىن ئوتتۇرا مەكتەپنىك نەدىلىكىنى سورىدى. يەنجياخي كىچىكلا بىر جاي بولۇپ، ئوتتۇرا مەكتەپ تاشيولنىك بويىغا يېقىن بىر يەردە ئىدى. شاۋجۇ قول تراكتورىنى مەكتەپنىك يېنىغا توختىتىپ قويۇپ:

ــ قول تراكتورى قۇرۇق، قاراپ تۇرۇش كەتمەيدۇ. مەنمۇ بىللە كىرىمەن، ــ دەپ قول تراكتورىنىك ماتورىنى ئۆچۈرۈۋەتتى.

جىك چىۋ ئۇنىك بىلەن بىللە مەكتەپكە كىرىشكە ئۇنىمىدى. شياۋجۇ ھەيران بولۇپ:

ــ دوستىكىزنى قىز دەۋاتامتىكىز؟ نېمىشقا مېنى بىللە ئېلىپ كىرمەيسىز؟ دوستىكىزنىك مېنى ياقتۇرۇپ قېلىشىدىن قورقۇۋاتامسىز؟ ــ دېدى.

شياۋجۇنىك تىلى ياغلىق ئىكەنلىكى، گەپتە ئۇنىڭغا تەك كېلەلمەيدىغانلىقى، گەپ قىلغانسېرى ئاغزىدىن ياغلىما گەپ سۆزەك چىقىدىغانلىقى جىك چىۋغا ئايان ئىدى. سەل تۇرۇپ يەنە 2 ـ ئەتىرەتكە باردىغانلىقىنى، ئۇنىڭدىن ھېچنېمىنى يوشۇرۇپ بولغىلى بولمايدىغانلىقىنى ئويلاپ، ئۇنى بىللە ئېلىپ مەكتەپكە كىردى. ئىككىسى بىر تۇپ دەرەخنىك تۈۋىدە بىردەم تۇردى. قوڭغۇراق چېلىنغاندىن كېيىن جىك چىۋ بىر ئوقۇغۇچىدىن سوراپ، چاڭفاڭنىك سىنىپىنى تېپىپ، بىرسىدىن چاڭفاڭنى چاقىرتىپ چىقتى.

چاڭفاڭ جىك چىۋغا، ئاندىن شياۋجۇغا قاراپ:

ــ ئاكام ناھىيەلىك دوختۇرخانىدا، كۆرۈپ كېلەمسىز؟ ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ كەتكەن بولسىڭىزمۇ، دوستلۇقنىك يۈز ـ خاتىرىسىنى قىلىپ، يوقلاپ قويۇڭ، ساقايماس كېسەلمىش، ــ دېدى پەرىشان قىياپەتتە.

جىگ چىۋ چۆچۈپ كەتتى. چاڭلىن ساقايماس كېسەل بولۇپ قاپتىمۇ؟ ئۇ، مەن ئۇنى ياراتمىدىم ئەمەس، پەقەت ياخشى كۆرمىدىم، دەپ ئېتىراز بىلدۈرمەكچى بولغانىدى، بىراق «ساقايماس كېسەل» ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كېتىپ، ئۇنداق دېمىدى. ئۇ بوش ئاۋازدا:

ــ ئۇنىڭ قايسى ياتاقتا ئىكەنلىكىنى بىلەمسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

چاڭفاڭ دوختۇرخانىنىڭ ئادرېسىنى ۋە ياتاقنى بىر پارچە قەغەزگە يېزىپ بەردى. ئاندىن باشقا گەپ قىلمىدى. كۆز چاناقلىرىدا ياش لىغىرلاپ تۇراتتى. جىگ چىۋ بىردەم جىمىپ كېتىپ، ئېھتىيات بىلەن:

ــ نېمە كېسەل ئىكەنلىكىنى بىلەمسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئاق قان كېسىلى ئىكەن.

جىگ چىۋغا لاۋسەننىڭ يېڭى ئادرېسىنى سوراش بىلەپ تۇيۇلدى. سورىغان بىلەنمۇ ۋاقىت يوق ئىدى. ئالدى بىلەن چاڭلىننى يوقلىمىسا بولمايتتى.

قوڭغۇراق چېلىندى. چاڭفاڭ:

ــ سىنىپقا كىرىپ كەتتىم. ئۆزىڭىز يالغۇز بېرىڭ، دوستىڭىزنى ئاپارماڭ، ــ دېدى بوشلا.

ــ بىلىمەن، ــ دېدى جىگ چىۋ. چاڭفاڭ سىنىپقا كىرىپ كەتتى. جىگ چىۋ جايىدا تېڭىرقاپ تۇرۇپ كەتتى.

ــ كىم ئاغرىپ قاپتۇ؟ چىرايىڭىز ئاقىرىپ كەتتىغۇ، ــ دەپ سورىدى شياۋجۇ.

ــ ئۇنىڭ ئاكىسى. مەن ئۇلارنىڭ ئۆيىدە تۇرغان، يوقلاپ كېلەي. ئۇ ماڭا جىق يارىدەم قىلغان ... ــ دېدى جىگ چىۋ ھەم شياۋجۇدىن، ــ ئاق قان كېسىلىگە قانداق گىرىپتار بولۇپ قالىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئاتوم بومبىسى پارتلاشتىن ئاق قان كېسىلى پەيدا بولىدۇ، دەپ ئاڭلىغانىدىم. ئەمما بىزنىڭ مەكتەپتە بىرەيلەن ئاق قان كېسىلى بولۇپ قېلىپ، كېيىن ئۆلۈپ كەتتى، ساقايماس كېسەلمىش، ــ دېدى شياۋجۇ.

ــ ماڭايلى.

ئۇلار K ناھىيەسىگە كېلىپ، ئازراق مېڭە ـ چېڭە ئالدى. چاڭفاڭ يېزىپ بەرگەن ئادرېس بويىچە ناھىيەلىك دوختۇرخانىنى تاپتى. جىڭ چيۇ، چاڭفاڭنىڭ ئۆزىگىز يالغۇز كىرىڭ، دېگەن گېپىنى يادىغا ئېلىپ، شياۋجۇغا:

ــ سىز سىرتتا ساقلاپ تۇرسىگىز بولامدۇ؟ ــ دەپ مەسلىھەت سالدى.

ــ مېنى ئەكىرمەمسىز؟ ساقايماس كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قاپتۇ، نېمىدىن قورقىسىز؟ ــ دېدى.

ھېلىقى گەپنى چاڭفاڭ قانداق مەقسەتتە دېدى، جىڭ چيۇ چۈشىنەلمىدى. ئۇ لاۋسەندىن چاڭلىنغا لايىق چىققانلىقىنى، تويى بۇ يىل چاغاندا بولىدىغانلىقىنى ئاڭلىغانىدى. ساقايماس كېسەل بولۇپ قالغان بولسا، ئۇ چاغدا ئۇ توي قىلالمايدۇ. شۇنداق ئىكەن، نېمىشقا چاڭفاڭ ئۇنىڭ شياۋجۇ بىلەن بىللە چاڭلىنىنى يوقلىشىغا ئۇنىمايدۇ. جىڭ چيۇ گاڭگىراپ قالدى. ئۇ ساقايماس كېسەلگە گىرىپتار بولغان بىر بىمارنىڭ تەلىپىنى ئىمكان بار قاندۇرۇش كېرەكلىكىنى بىلەتتى، چاڭفاڭنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق داۋلىسى بولغاچقا، ئۇ جىڭ چيۇغا شياۋجۇ بىلەن بىللە كىرمەسلىكىنى دېگەنىدى.

شياۋجۇ سىرتتا ساقلاپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. ئۇ:

ــ تېزرەك چىقىڭ. بىز يەنە قايتىمىز. بۇگۈن ئۆيمۇئۆي يۈرۈپ پۇل يىغمىز. كەچ قالساق، پۇلنى يىغىپ بولالمايمىز، ئەتە گۈرۈچمۇ ئالالمايمىز، ــ دەپ تاپىلىدى.

ــ بىلىمەن، ــ جىڭ چيۇ ئالدىراش جاۋاب بەرگەچ دوختۇرخانىغا يۈگۈرگەن پېتى كىرىپ كەتتى.

40

ناھىيەلىك دوختۇرخانا چوڭ ئەمەس، بىر نەچچىلا بىناسى بار ئىدى. جىڭ چىۋ چاڭلىن ياتقان ياتاقنى ناھايىتى تېزلا تاپتى. ياتاقتا تۆت كارىۋات قويۇلغان، جىڭ چىۋ بىرىنچى كارىۋاتنىڭ نومۇرىنى كۆرۈپ، دېرىزە تەرەپتىكى كارىۋات جەزمەن چاڭلىننىڭ كارىۋىتى دەپ پەرەز قىلدى. ئۇ كارىۋاتقا قاراپ، كارىۋاتنىڭ قىرىدا دەپتەرگەبىر نەرسە يېزىپ ئولتۇرغان لاۋسەننى كۆرۈپ ھەيران قالدى. لاۋسەن قارا سوكنۇ چاپان كىيگەنىدى. جىڭ چىۋ ئۇنىڭ ئۇچىسىدا ئۇنداق كىيىمنى كۆرۈپ باقمىغان بولسىمۇ، بىرلا قاراپ لاۋسەننى تونۇۋالدى. ئۇ ئىچىدە، ئۇ بۇ يەردە نېمە قىلىدۇ؟ چاڭلىنغا قاراۋاتقان ئوخشىمامدۇ؟ ئۇ ئىشلىمەيۋاتامدىغاندۇ؟ ئىككىنچى ئەترەت يېقىن ئەتراپتا بولغاچقا، چاڭلىنغا قاراش ئۇچۇن مۇشۇ يەرگە يۆتكىلىپ كەلگەنمىدۇ؟ دەپ ئويلىدى.

بىمارنىڭ ئائىلە تاۋاباتىدەك بىرەيلەن ئۇنىڭدىن:

ــ كىمنى ئىزدەيسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

جىڭ چىۋ لاۋسەندىن كۆزىنى ئۇزمەي:

ــ جاڭ چاڭلىننى ئىزدەيمەن، ــ دېدى.

لاۋسەن بېشىنى كۆتۈرۈپ، جىڭ چىۋ تەرەپكە قارىدى. روھىي ھالىتىدىن تېڭىرقىغاندەك بولۇپ قالغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ خېلى بىرھازادىن كېيىن قولىدىكى دەپتەرنى قويۇپ، جىڭ چىۋنىڭ ئالدىغا قاراپ ماڭدى. لاۋسەن ئۇنى كېسەللەر ياتقىغا باشلىماي، كارىدوردا تۇرۇپ گەپ قىلدى.

ــ سىز... شۇمۇ؟ ــ دېدى لاۋسەن.

ــ چاڭلىن قېنى؟ ــ دەپ سورىدى جىگ چىۋ ئۇنىڭدىن.

ــ چاڭلىن؟ ئۇ شىسۇنپىڭ كەنتىدە ئەمەسمۇ؟

ــ چاڭفاڭ ئاكىسىنى دوختۇرخانىدا دېۋىدى.

ــ ھە، مەنمۇ ئۇنىڭ ئاكىسىغۇ، ــ دېدى لاۋسەن كۈلۈپ.

ــ سىز قانداق ئۇنىڭ ئاكىسى بولىسىز؟ ــ دەپ جىلە بولدى جىگ چىۋ، ــ ئۇ ئاكام ئاغرىپ قالدى، دېگەن. سىزنى ئاغرىپ قالدى دېمىگەن. چاڭلىنغا سىز قاراۋاتامسىز؟ شۇنداقمۇ؟ ماڭا چاقچاق قىلماڭ ... چاڭلىن نەدە؟

لاۋسەن سەل ئۇمىدسىزلەنگەندەك:

ــ سىز ... چاڭلىننى يوقلاپ كەلگەنمىدىڭىز؟ بولمىسا ... كەلمەتتىڭىز؟

ــ بۇنداق دېمەكچى ئەمەسلىكىمنى بىلىسىز، ــ دېدى جىگ چىۋ نارازى بولۇپ، ــ چاڭفاڭنىڭ «ئاكام» دېگىنى سىزمۇ؟ شۇنداق بولسا، ئۇ نېمىشقا مېنى سىزدىن ئايرىلىپ كەتتى دەيدۇ؟ شۇنداق دېگەچكە، چاڭلىن ئوخشايدۇ، دەپتىمەن.

ــ ھە، مەن ... دېھقانچىلىق مەيدانىڭلارغا نەچچە پارچە خەت يازغانىدىم. ھەممىسى ... قايتۇرۇۋېتىلدى. مەن خەتنى چاڭفاڭنىڭ ئادرېسى بويىچە يازغاچقا، خەت ئۇنىڭ ئادرېسىغا قايتۇرۇلسا، شۇڭا شۇنداق دېگەن بولۇشى مۇمكىن. 447

ــ دېھقانچىلىق مەيدانىمىزغا قارىتىپ خەت يازغانمىدىڭىز؟ ماڭا بىرەر پارچە خېتىڭىزمۇ تەگمىدىغۇ؟ سىز قايسى ئادرېسقا قارىتىپ سالغان؟ ــ دېدى جىگ چىۋ ئەجەبلىنىپ.

ــ مەن، K ناھىيە يەنجياڭ گۈڭشې خوجىيا چوڭ ئەترىتى K شەھىرى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە تېگىدۇ، دەپ ياغان. ئىسمىڭىزنىمۇ يېزىپ قويغانىدىم، تۇغرا ئەمەسمۇ؟

ــ مەن ئۇ يەرگە خەت سېلىپ باقمىغان، لېكىن مۇشۇنداق يازسا بولىدۇ، دەپ ئويلايمەن.

ــ قايتۇرۇلغان ھەربىر پارچە خەتنىڭ ئۈستىگە بۇنداق ئادەم يوق، ئۆز ئورنىغا

قايتۇرۇلدى، دېگەن خەت يېزىلغان.

جىك چيۇ بىردەم ئويلىنىپ، بۇ جىك مۇدىرنىڭ قىلغان ئىشى ئىكەنلىكىنى سەزدى. چۈنكى ئۇ جىك چيۇنى ۋەن مۇئەللىمگە سايە قىلىپ يۈرگەچكە، شۇڭا مۇشۇنداق قىلغان، نېمىدېگەن پەسكەشلىك بۇ. بىراق خەتكە چاڭقاڭنىڭ ئىسمى بىلەن ئادرېسى يېزىلغان تۇرسا، جىك مۇدىر نېمىدەپ گۇمان قىلىدۇ؟ ئۇ ئەر كىشىنىڭ پوچېركىسى ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالغانمىدۇ ياكى خەتنى ئېچىپ ئوقۇغانمىدۇ؟

جىك چيۇ جىددىيلىشىپ:

ــ سىز خەتكە نېمىلەرنى يازغان، مۇھىم نەرسىلەرنى يازغانمىدىڭىز؟ بۇ چوقۇم بىزنىڭ جىك مۇدىرنىڭ قىلغان ئىشى، خەتنى ئېچىپ كۆرگەنمىكىن، دەيمەن، ــ دېدى.

ــ خەتنى ئېچىپ ئوقۇمىغاندۇ؟ خەت ئېچىلغان بولسا بىلمۇالمەن، ــ دېدى لاۋسەن.

جىك چيۇ جىك مۇدىردىن غايىبانە خاپا بولۇپ:

ــ ئۇنىڭ ئۆز بېشىمچىلىق قىلىپ خەتنى قايتۇرۇۋەتكىنى قانۇنغا خىلاپلىق قىلغانلىق بولمامدۇ؟ مەن بېرىپ ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىمەن، يەنە شۇنداق قىلىشقاجۇرئەت قىلامدىكىن، ــ دېدى.

لاۋسەن گۇمان ئارىلاش:

ــ سىلەرنىڭ بۇ جىك مۇدىرنىڭلار سىزگە نېمانداق قىزىقىپ قالدى؟ سىزگە... مەيلى بار ئوخشمامدۇ؟ ــ دەپ سوردى ئۇنىڭدىن.

جىك چيۇ لاۋسەننىڭ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرۇپ:

ــ ياق، ئۇ چوڭ ئادەم. توي قىلغان، باشقىلارنىڭ كەتمىنىنى چېپىۋاتىدۇ، ــ دېدى.

ــ ھېلىقى قول تراكتورى شوپۇرنىڭما؟

جىگ چىۋ تەئەججۇپ بىلەن لاۋسەنگە قاراپ:

ــ قول تراكتورى شوپۇرىنى قانداق بىلىسىز؟

لاۋسەن كۈلۈپ كەتتى ۋە:

ــ مەن سىلەرنى كۆرگەن. يەنجياخبدا، يامغۇر ياغقان كۈنى، قاراپ تۇرسام ئۇ يامغۇرلۇق چاپىنىنى سىزگە بەردى، ــ دېدى.

ــ ئۇ ئەمەس، جىگ مۇدىر ئۇنىڭدىن بەك بىزار. ئۇ باشقا بىر مۇئەللىم. ۋالىبول كوماندىسىدكى ھېلىقى، خاتىرجەم بولۇڭ، مەن ئۇنىڭغا قىزىقمايمەن، يەنجياخبغا نېمە قىلغىلى بارغان؟

ــ ئىككىنچى ئەترەت يەنجياخي ئەتراپىدا، چۈشلۈك دەم ئېلىش ۋاقتىلىرىدا، سىز بىلەن ئۇچرىشىپ قالمەنمىكىن، دەپ داۋاملىق ئايلىنىپ كېلەتتىم.

ــ بىزنىڭ دېھقانچىلىق مەيدانىمىزغىمۇ بارغانمىدىڭىز؟

لاۋسەن بېشىنى لىڭشىتىپ:

ــ بىر قېتىم بارسام، ئاشخانىدا يالاڭئاياغ تاماق ئېتىۋېتىپتىكەنسىز، ــ دېدى.

ــ ئاشخانىدىن يامغۇر ئۆتۈپ كەتكەن، يامغۇر توختىماي ئاشخانىنىڭ ئىچى بىر ھەپتىگىچە پاتقاق بولۇپ كەتتى. يالاڭئاياغ يۈردۈم، ــ دېدى جىگ چىۋ چۈشەندۈرۈپ. ئۇ يەنە لاۋسەننى ئەنسىرەپ كېتەرمىكىن، دەپ ئالمان ـ تالمان، ــ ھاۋا سوۋۇپ كەتكەن كۈنلىرى يالاڭئاياغ يۈرمىدىم، ھېلىقى رېزىنكە ئۆتۈكنى كىيىۋالدىم، كۆرگەنسىز؟ ــ دەپ قوشۇپ قويدى.

لاۋسەن دىلىغۇل بولۇپ:

ــ يېقىندىن بېرى بېرىپ باقمىدىم، ــ دېدى.

جىگ چىۋ لاۋسەنگە تىكىلىپ قارىيالماي:

ــ سىز ... نېمە كېسەل بولۇپ قالدىڭىز؟ ــ دەپ سورىدى. ئۇ قورقۇنچلۇق گەپ ئاڭلاپ قالماي، دېگەن ئەندىشىدە ئىدى.

ــ ھېچ ئىش يوق، زۇكام بولۇپ قاپتىمەن.

جىگ چىۋ يېنىك تىندى. شۇنداقتىمۇ ئىشەنمەي:

ــ زۇكام بولۇپ قالسىمۇ يېتىپ داۋالىنامدىكەن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ زۇكام ئېغىر تېگىپ كەتسە دوختۇرخانىدا ياتىدىغان گەپ، ــ دېدى لاۋسەن كۈلۈپ، ــ مەن بەك نازۇك، ھەمىشە زۇكام بولۇپ قالىمەن. سىز دېھقانچىلىق مەيدانىغا كېتەمسىز ياكى ئۆيىڭىزگىمۇ؟ نەچچە كۈن تۇرامسىز ـ يە؟

ــ ئۆيگە قايتىمەن، ھازىرلا ماڭمىسام بولمايدۇ، خىزمەتدىشىم پەستە مېنى ساقلاپ قالدى. ئىككىمىز بېرىپ پۇل يىغمىز ھەم گۈرۈچ ئالىمىز، ــ جىگ چىۋ لاۋسەننىڭ ئۇمىدسىزلىك ئەكس ئەتكەن چىرايىغا قاراپ، ــ ئۆگۈنلۈككە سىزنى يوقلاپ كېلىمەن، ئىككى كۈنلۈك دەم ئېلىشىم بار، K شەھىرىدىن بىر كۈن بۇرۇن يۇرۇپ كېتىمەن.

450

لاۋسەننىڭ خۇشاللىقتىن كۆزلىرى كۈلۈپ كەتتى. ئۇ:

ــ ئانىڭىزنىڭ بىلىپ قېلىشىدىن قورقمامسىز؟ بىئەپ بولسا ... ــ دېدى تەشۋىش بىلەن.

ــ ئۇ بىلمەي قالىدۇ، ــ دېدى جىگ چىۋ ئۆزىمۇ تازا ئىشەنچ قىلالماي. ئارتۇقچە ئويلاپ كېتىشكە ئۇنىڭ رايى بارمىغاندى، ــ سىز مۇشۇ بىرنەچچە كۈنگىچە دوختۇرخانىدىن ... چىقىپ كەتمەيسىزغۇ؟

ــ مەن سىزنى مۇشۇ يەردە ساقلايمەن، ــ دېدى لاۋسەن ۋە كېسەللەر ياتقىدىن بىردەمدىلا قەغەزگە ئورالغان بىر نەرسىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، جىگ چىۋنىڭ قولىغا تۇنۇزۇپ، ــ ئەجەپ ۋاقتىدا كەلدىڭىز، تۇنۇگۈن ئالغانىدىم، كۆرۈپ بېقىڭ، ياقتۇرامسىزكىن.

جىگ چىۋ قەغەز بولاقنى ئاچتى. ئىچىدىن توق قىزىل، ئۆزىدىن چىكىم ـ چىكىم قارا گۈلى بار رەخت چىقتى. جىگ چىۋ لاۋسەنگە:

ــ رەڭگى مۇشۇنداق ھەم مۇشۇ خىلدىكى رەختنى بەك ياخشى كۆرەتتىم. كۆڭلۈمگە كىرىپ چىققاندەك ئىش قىپسىز، ــ دېدى.

لاۋسەن مەمنۇنىيەت بىلەن:

ــ ياقتۇرىدىغانلىقىڭىزنى بىلەتتىم، شۇڭا تۇنۇگۈن كۆرۈپلا ئالدىم، ئەمما بۈگۈن كېلىپ قېلىشىڭىزنى ئويلىماپتىكەنمەن. مەن ئالدىن بىلگۈچى ھەم ئالدىن سەزگۈچى ئەۋلىيا ئوخشىمامدىمەن؟ قايتىپ بېرىپ كۆڭلەك تىكىڭ، كەلگەن چاغدا كىيىپ ماڭا كۆرسىتىڭ، ماقۇلمۇ؟

ــ ماقۇل، ــ دېدى جىڭ چيۇ رەختنى يۆگەپ، ــ بېرىپلا كۆڭلەك تىكىپ، ئۆگۈنلۈككە كىيىپ سىزگە كۆرسىتەي، ئەمما ھازىرلا مېڭىشىم كېرەك، بېرىپ پۇل يىغمىسام بولمايدۇ.

لاۋسەن جىڭ چيۇنى دوختۇرخانىنىڭ دەرۋازىسىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى. ئۇ شياۋجۇ بىلەن قول تراكتورىنى يېراقتىن كۆردى ۋە:

ــ خىزمەتدىشىڭىز سىزنى ساقلاۋېتىپتۇ، مەن تۇرۇپ قالاي، كۆرۈپ قالمىسۇن، ئۇنىڭ ئىسمى نېمە؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئىسمى سىزنىڭ ئىسمىڭىزغا ئوخشاش، لېكىن فامىلىسى جۇ، ــ دېدى جىڭ چيۇ.

ــ تەقدىرىمىز ئوخشاش بولۇپ قالمىسلا، ئىسمىمىز ئوخشاش بولسا ھېچ گەپ يوق.

ــ بۇ ... نېمە دېگىنىڭىز؟ ــ دەپ چۆچۈپ كەتتى جىڭ چيۇ.

ــ ھېچنېمە، ــ دەپ چۈشەنچە بەردى لاۋسەن، ــ سەل ... كۈنلۈكۈم تۇتۇپ قالدى. ئۇنىمۇ ماڭا ئوخشاش كەينىڭىزگە كىرىۋالامدىكىن دەيمەن.

يولدا كېتىۋاتقاچ لاۋسەننىڭ «تەقدىرىمىز ئوخشاش بولۇپ قالمىسلا، ئىسمىمىز ئوخشاش بولسا ھېچ گەپ يوق» دېگەن ئاشۇ گېپى جىڭ چيۇنىڭ قۇلاق تۇۋىدىن كەتمىدى. لاۋسەن گەرچە چۈشەنچە بەرگەن بولسىمۇ، بۇ گەپتىن كۈنچىلىك مەنىسى ئەمەس، بەلكى باشقىچە مەنە چىقىپ تۇراتتى.

چاڭفاڭ ئۇنىڭغا لاۋسەننىڭ ساقايماس كېسەل بولۇپ قالغانلىقىنى دېدى.

لاۋسەننىڭ رەڭگى ـ روھىمۇ تازا ياخشى ئەمەس، چىرايى تاتىرىپ كەتكەندى، بەلكىم قارا سوكنو چاپان كىيگەچكە چىرايى جىڭ چيۇنىڭ كۆزىگە شۇنداق كۆرۈنۈپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن. لاۋسەن ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ زۇكام بولۇپ قالغانلىقىنى دېدى، بەلكىم شۇنداقتۇر. ساقايماس كېسەل بولۇپ قالسا، ئۇ ئۆزىنى ھېچ ئىش بولمىغاندەك شۇنداق تەمكىن تۇتارمىدى؟ ئەڭ مۇھىمى، ساقايماس كېسەل بولۇپ قالسا دوختۇر ئۇنىڭ ئۆزىگە دەمتى؟ چاڭفاڭ خاتا ئاڭلاپ قالغان گەپ ياكى يوقلاپ كەلسۇن، دەپ شۇنداق دېگەن بولسا كېرەك. چۈنكى چاڭفاڭ شۇ چاغدا ئۇنى لاۋسەندىن يۇز ئۆرىدى، دەپ قالغان، شۇنىڭ بىلەن «ساقايماس كېسەل بولۇپ قاپتۇ» دەپ ئۇنى لاۋسەننى يوقلاپ كېلىشكە يولغا سالغان گەپ. جىڭ چيۇ شۇ تاپتا مۇشۇ ئىككى خىل ئېھتىماللىقنى نىجادكار سۈپىتىدە چىڭ تۇتۇۋالدى. بىرىنچىدىن، دوختۇر ساقايماس كېسەل بولۇپ قالغانلىقىنى بىمارغا دېمەيدۇ. ئىككىنچىدىن، لاۋسەن زۇكام بولۇپ قالغانلىقىنى دېدى. لاۋسەننى ساقايماس كېسەل بولۇپ قاپتۇ، دېگەن گەپنى يالغۇز چاڭفاڭ دېدى. بىر بېلەتكە قارشى ئىككى بېلەت، لاۋسەننىڭ كېسىلى ساقايماس كېسەل ئەمەس. بىراق، ئاشۇ گەپنى قانداق چۈشىنىش كېرەك؟

جىڭ چيۇ K شەھىرىگە قايتتى. شياۋجۇ قول تراكتورىنى بىر ئاشخانىنىڭ ئالدىدا توختىتىپ، ئازراق بىر نەرسە يەۋېلىشنى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى ئىشتىن چۈشۈشىگە بېرىپ، پۇل يىغىش كېرەكلىكىنى دېدى، جىڭ چيۇمۇ ماقۇل بولدى. ئۇ تاماق بۇيرۇتۇۋاتقان شياۋجۇغا قاراپ ئولتۇردى. شياۋجۇنى لاۋسەنگە ئوخشىتىپ ئۇنىڭدىن، تاماق يېيىشكە ئالدىراپ كەتمەيلى، ئاۋۋال ماڭا دەپ بېرىڭ، سىز قانداق كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالدىڭىز؟ دەپ سوراشقا نەچچە قېتىم تەمشەلدى. تاماق يېيىلىپ بولۇندى. شياۋجۇ جىڭ چيۇنى ئېلىپ قول تراكتورىنى ھەيدەپ ئارالغا كەلدى ھەم ھەربىر ئوقۇغۇچىنىڭ ئائىلىسىدىن پۇل يىغىشقا باشلىدى. شياۋجۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىسمى ۋە ئادرېسى يېزىلغان قەغەزنى ئۆزىگە بېرىشنى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆيىنى شۇ قەغەزگە قاراپ ئىزدەيدىغانلىقىنى ئېيتتى.

جىگ چىۋ يانتاق يېرىدىن ئۆندەرەپ تۇرۇپ كەتكەن ئادەمدەك شياۋجۇنىڭ كەينىدىن كېتىۋاتاتتى. شياۋجۇ، دەپتەرگە يېزىڭ دېسە، دەپتەرگە يازاتتى، ئاشقان پۇلنى قايتۇرۇڭ، دېسە قايتۇراتتى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، شياۋجۇغا گەپ قىلاتتى، جىگ چىۋ ساراڭغا ئوخشاش بىر چەتتە تۇراتتى. كېيىن شياۋجۇ ئۇنىڭ قولىدىن تالوننى ۋە پۇل خالتىسىنى تارتىۋېلىپ، پۇلنى ئۆزى يىغدى ۋە ئاشقان پۇلنى ئۆزى قايتۇردى. ئۇلار كەچ سائەت توققۇزدىن ئاشقاندا پۇلنى يىغىپ بولدى. شياۋجۇ جىگ چىۋنى ئۆيىنىڭ ئەتراپىغا ئاپىرىپ قويۇپ:

ــ ئەتە ئەتىگەن كېلىپ گۈرۈچ ئېلىشقا سىزنى چاقىرىمەن. ئارتۇقچە ئويلاپ كەتمەڭ، بىر ناھىيەلىك دوختۇرخانا ئاق قان، قارا قان كېسىلى دېگەنلەرنى نەدىن بىلىدۇ؟

جىگ چىۋ لاۋسەننىڭ كېسىلىدىن ئەنسىرەپ كېتىۋاتقانلىقىمنى شياۋجۇ بىلىپ قالدىمىكىنە؟ دەپ چۆچۈپ كەتتى ۋە ئۆيگە دومسايغان پېتى كىرسەم، ئانام بىلىپ قالمىسۇن، دەپ ئۆزىنى ئاگاھلاندۇردى.

ئانىسى جىگ چىۋنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى ھەم خۇشال بولدى. يەيدىغان بىر نەرسە قىلىشقا ئالدىرىدى. ئۇ قورسىقىنىڭ ئاچمىغانلىقىنى، يولدا تاماق يەپ كەلگەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇ ھېلىقى رەختنى ئالدىراش چىقىرىپ باشتا مۇزدەك، ئاندىن ئىسسىق سۇغا سالدى، ئۇۋۇلاپ جىگ سىقىپ، ئاندىن تېزرەك قۇرۇتۇپ كۆڭلەك تىكىش ئۈچۈن شامال ئۆتۈشىدىغان يەرگە يايدى. ئەتىسى ئەتىگەندە شياۋجۇ جىگ چىۋنى ئۆزى بىلەن بىللە گۈرۈچ ئېلىشقا چاقىرىپ كەلدى. قول تراكتورىغا چىقىپ ئولتۇرغان قىزىغا ئەنسىز قاراپ تۇرغان ئانىسىنىڭ قول تراكتورىغا سەكرەپ چىقىپ ئىككىسىگە كۆز ـ قۇلاق بولغۇسى كېلىپ كەتتى. جىگ چىۋ شياۋجۇ بىلەن قىزغىن پاراڭلاشتى. چۈنكى ئۇ شياۋجۇ بىلەن بىرەر ئىشى بار ئىكەن، دەپ ئانىسىنىڭ گۇمان قىلىشىدىن قورقمايتتى، قانچە گۇمان قىلسا شۇنچە ياخشى بولاتتى. ئانىسى شياۋجۇدىن ھەزەر ئەيلىگەن ئىكەن، ئۇنداقتا ئۇ ئەتە لاۋسەننى

يوقلاپ بارسا، ئانسى گۈمان قىلمايتتى. گۈرۈچنى ئېلىپ بولۇپ، شياۋجۇ جىڭ چيۈنى ئۆيگە ئەكىلىپ قويدى ۋە تالوننى جىڭ چيۈغا بېرىپ، ئوبدان ساقلاشنى تاپىلاپ، گۈرۈچ بېسىلغان قول تراكتورىنى ھەيدەپ دېھقانچىلىق مەيدانىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. ئانسى بۇ ئاپەتنىڭ يوقالغانلىقىنى كۆرۈپ ھەر ھالدا كۆڭلى تىندى. ئۇنىڭ بىلەن باردى ـ كەلدى قىلماسلىق توغرۇلۇق جىڭ چيۈغا بىرمۇنچە سۆزلىدى.

جىڭ چيۈ چۈشتىن كېيىن دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ خىزمىتىنى دوكلات قىلغىلى مەكتەپكە باردى، ئاندىن جيەن مۇئەللىم بىلەن جاۋ مۇئەللىمنىڭ ئۆيگە بېرىپ ئۆيىدىكىلىرى تەييارلاپ قويغان چىلىغان كۆكتاتنى ئالدى. ئىشلارنى پۈتكۈزۈپ بولۇپ، كىيىم تىكىش ماشىنىسىدا ئۆزىگە كۆڭلەك تىكىش ئۈچۈن جياڭ مۇئەللىمنىڭ ئۆيگە كەلدى. كەچلىك تاماق ۋاقتى بولغاندا، ئۆيگە كېلىپ كەچلىك تاماق يەپ بولۇپ، كۆڭلەكنىڭ چالا قالغان يېرىنى تىكىش ئۈچۈن يەنە جياڭ مۇئەللىمنىڭ ئۆيگە باردى. جياڭ مۇئەللىم ئۇنىڭدىن دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ ئەھۋالىنى سورىۋىدى، ئۇ مۇجىمەللا جاۋاب بەردى.

كۆڭلەك پۈتتى. ئۇ قانداقتۇر بىر ئىشى چالا قالغاندەك، قىلغۇسى كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن قىلىشقا پېتىنالمايۋاتقاندەك بىر خىل ھالەتتە كەتكۈسى كەلمەي تۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئۇزاق ئويلاپ، ئاق قان كېسىلگە مۇناسىۋەتلىك بىر ئىشنى چېڭ دوختۇردىن سورىماقچى بولغانلىقىنى يادىغا ئالدى ـ دە، سۆرۈلۈپ چېڭ دوختۇرنىڭ ھۇجرىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئىشىك ئوچۇق ئىدى. جياڭ مۇئەللىم يوتقىنىغا كىرىپ كىتاب ئوقۇۋاتاتتى. چېڭ دوختۇر كارىۋاتتا ئوغلىنى ئويىنىتىۋاتاتتى.

جياڭ مۇئەللىم جىڭ چيۈنى كۆرۈپ:

ــ شياۋچيۈ، كۆڭلەك پۈتتىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

جىڭ چيۈ تەمتىرەپ كەتكەندەك بېشىنى لىڭشىتتى ھەم غەيرىتىگە كېلىپ:

ــ چېڭ دوختۇر، سىز ئاق قان كېسىلىنى ئاڭلىغانمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

چېڭ دوختۇر بالىسىنى جياڭ مۇئەللىمگە تۇتقۇزۇپ قويۇپ، كارىۋاتنىڭ قىرىدا

ئولتۇرۇپ ئايىغىنى كىيگەچ:

ــ كىم ئاق قان كېسىلى بولۇپ قالدى؟ ــ دېدى.

ــ بىر تونۇشۇم.

ــ قايسى دوختۇرخانىدا شۇنداق دىياگنوز قويۇپتۇ؟

ــ ناھىيەلىك دوختۇرخانا.

ــ ناھىيەلىك دوختۇرخانا بەك كىچىك دوختۇرخانا. تەكشۈرۈپ تاپالمىشى ناتايىن، ــ دېدى چېكىڭ دوختۇر ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ، ــ ئالدىرىماي قانداق ئىش ئىكەنلىكىنى ماڭا دەپ بېرىڭ.

قانداق ئىش ئىكەنلىكىنى جىڭ چىۋ دەپ بېرەلمىدى. ئۇ پەقەت چاڭفاڭدىنلا ئاڭلىغانىدى، شۇڭا:

ــ كونكرېت قانداق ئىش ئىكەنلىكىنى مەنمۇ بىلمەيمەن. بىر ئادەم ياپياشلا تۇرۇپ مۇشۇنداق كېسەل بولۇپ قالامدۇ؟ مۇشۇنى بىلگۈم بار، ــ دېدى.

ــ بۇنداق كېسەل تولىراق ياش بالىلاردا بولىدۇ، ياش ـ ئۆسمۈرلەردە كۆپرەك. ئەرلەردە تېخىمۇ كۆپ بولۇشى مۇمكىن.

ــ ئۇنداقتا ... مۇشۇ كېسىلگە گىرىپتار بولۇپ قالغان ئادەم ... جەزمەن ئۆلۈپ كېتەمدۇ؟

چېكىڭ دوختۇر ھەربىر ئېغىز سۆزىنى تازا چاينىپ تۇرۇپ:

ــ ئۆلۈپ كېتىش ئېھتىمالى ... چوڭراق ... بىراق ... سىز ناھىيەلىك دوختۇرخانا شۇنداق دىياگنوز قويۇپتۇ دېمىگەنمىدىڭىز؟ ناھىيەلىك دوختۇرخانىنىڭ ئەسۋابلىرى ... ناھايىتى چەكلىك، ئىمكان بار تېزرەك شەھەرلىك ياكى ئۆلكىلىك دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ تەكشۈرتۈش كېرەك. دىياگنوز ئېنىق قويۇلماي تۇرۇپ، جىددىيلىشىپ كېتىشنىڭ ھاجىتى يوق، ــ دېدى.

جياڭ مۇئەللىمۇ:

ــ بىزنىڭ مەكتەپتىمۇ مۇشۇنداق بىر ئىش بولمىغانمىدى؟ دوختۇر

مەكتىپىمىزدىكى بىر ۋىلەننى راك كېسىلى ئىكەن دېگەندە، ئۇ كىشى ئۆلگۈدەك قورقۇپ كەتكەندى، نەتىجىدە راك كېسىلى ئەمەس بولۇپ چىقتىغۇ، بۇنداق ئىشقا كەلگەندە ئۇچ ـ تۆت دوختۇرخانىنىڭ دىياگنوزى ئوخشاش چىقمىغۇچە، ئىشىنىپ كېتىشكە بولمايدۇ، ـــ دېدى.

جىڭ چىۋ بىردەم جىمىپ كەتتى. جىياڭ مۇئەللىم بىلەن چېڭ دوختۇر خاتا دىياگنوز قويۇلغان مىسالاردىن بىر مۇنچىسىنى كەلتۈرۈپ سۆزلىدى. لېكىن بۇ مىسالارنىڭ ئۆزى بىلەن قانداق مۇناسىۋىتى بارلىقىنى ئۇ بىلمەيتتى.

ـــ ناۋادا مۇشۇنداق كېسەل بولۇپ قالغان ئادەم قانچە ئۆزۈن ئۆمۈر كۆرەلەيدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى جىڭ چىۋ يەنە.

جىڭ چىۋ چېڭ دوختۇرنىڭ تىلىنىڭ ئۇچىغا كېلىپ قالغان گەپ ئېغىزىدىن چىقىپ كېتەرمىكىن دېگەندەك ئاغزىنى چىڭ يۇمۇۋالغانلىقىنى كۆردى. ئۇ يەنە سورىدى. چېڭ دوختۇر:

ـــ سىز ناھىيەلىك دوختۇرخانا شۇنداق دىياگنوز قويۇپتۇ دېگەنىدىڭىزغۇ... ـــ دېدى.

جىڭ چىۋ تىتىلداپ يىغلىۋەتكىلى قىل قالدى. ئۇ رەنجىگەندەك بولۇپ:

ـــ مەن ... ناۋادا شۇنداق كېسەل بولۇپ قالسا، ناۋادا ... دەۋاتىمەن، ـــ دېدى.

ـــ بۇ ... شۇ ئادەمنىڭ ئۆزىگە باغلىق ... قانچىلىك ئۆمۈر كۆرەلەيدىغانلىقى توغرۇلۇق ئېنىق بىر نەرسە دېيەلمەيمەن، بەزىلىرى يېرىم يىل، بەزىلىرى ئۇنىڭدىن ئۇزۇنراق ئۆمۈر كۆرەلەيدۇ ... ـــ دېدى.

41

جىڭ چىۋ ئۆيگە يېنىپ كېلىپ، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ئالدىراش يىغىشتۇرۇپ، ئالىدىغان نەرسىلىرىنى ئېلىپ تەييار بولدى. ئۇ بىردىنلا كەچ كىرىپ كەتكەنلىكىنى، K ناھىيەسىگە بارىدىغان ماشىنا يوقلۇقىنى ئويلاپ، تاڭ ئېتىشنى كۈتۈشكە مەجبۇر بولدى. جىڭ چىۋ كارىۋاتتا يېتىپ ئاجايىپ ماھارىتىنى ئىشقا سالدى. ئۇ ئىدىيە جەھەتتە ئەڭ يامان تەييارلىق كۆرۈپ قويدى، ناھىيەلىك دوختۇرخانا قويغان دىياگنوزنىڭ توغرا ـ خاتالىقىغا ئىشەنچ قىلالمايۋاتقاندەك ئەھۋالدا، ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ بىر تۇرۇپ ئۇمىدنىڭ چوققىسىغا ئۆرلەيتتى، يەنە بىر تۇرۇپ ئۇمىدسىزلىكنىڭ تېگىگە چۈشۈپ كېتەتتى، بىر ئۆرلەپ بىر پەسلەش نېمىدېگەن ئازابلىق ئىش ـ ھە! ئۇ ئەمدى ئۇنداق ئويلىمىدى. ناھىيەلىك دوختۇرخانا قويغان دىياگنوزدا خاتالىق بولمىسا، ئۇ چاغدا قانداق بولىدۇ؟ لاۋسەن ئاق قان كېسىلى بولۇپ قالغان بولىدۇ، بۇ ئۇنىڭ ئۆزۈن ئۆمۈر كۆرەلمەسلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ. يەنە قانچىلىك ئۆمۈر كۆرەلەيدۇ؟ ئۇ مۇشۇ ئېھتىماللىقنى كۆزدە تۇتۇپ يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ئەڭ يامان تەييارلىق كۆرۈپ قويدى. لاۋسەن يېرىم يىل ئەتراپىدا ئۆمۈر كۆرەلەيدۇ، يېرىم يىلنىڭ يېرىمى ئۆتۈپ كەتكەن بولسا، ئۇنداقتا ئۇچ ئاي ئەتراپىدا ئۆمۈر كۆرەلىشى مۇمكىن.

جىڭ چىۋ ئانىسى بالىياتقۇ مۇسكۇل ئۆسمىسىنى ئوپېراتسىيە قىلدۇرۇپ، دوختۇرخانىدا ياتقان چاغدا، ئانىسىغا قارىغان چاغلىرىنى ئەسلىدى. شۇ چاغدا ئۇ 14 ياشتا ئىدى. ئانىسى تۇخۇمدان راك كېسىلى ئاخىرقى باسقۇچىغا بېرىپ قالغان بىر بىمار بىلەن بىر ياتاقتا ياتقانىدى. ياتاقتىكىلەر ئۇ بىمارنى «ساۋ يەڭگە» دەيتتى.

ئورۇقلاپ جەينەكتەك بولۇپ قالغان بۇ بىمار ھەمىشە ئاغرىق ئازابىغا چىدىماي يېرىم كېچىگىچە ئىڭراپ ياتاقتىكىلەرنى ئۇخلاتمايتتى. بىركۈنى، ساۋ يەڭگىنى ئۆيىدىكىلىرى دوختۇرخانىدىن ئەچىقىپ كەتتى. ساۋ يەڭگە ئىچ ـ ئىچىدىن خۇشال بولۇپ ئۆيىدىكىلىرى بىلەن بىللە ئۆيگە قايتتى. جىڭ چيۇ، ئۇ ئايالىنىڭ كېسىلى ساقىيىپ، ياتاقتىن بىرىنچى بولۇپ چىقىپ كەتتى، دەپ ئويلىغانىدى. كېيىن ياتاقتىكى بىرەيلەن ساۋ يەڭگىنىڭ ئۆيىگە چىقىپ «ئۆلۈمنى كۈتۈپ» ياتىدىغانلىقىنى دېدى.

دوختۇر ساۋ يەڭگىنىڭ قىزىغا:

ــ ئانىڭىز ياخشى بولالمايدۇ. داۋالىنىش ھەققىنى ھۆكۈمەت كۆتۈرمەيدىكەن. چىقىم تارتىپ خانۇەيران بولۇپ كەتمەڭلار، ئانىڭىزنى ئۆيگە ئەچىقىپ ياخشى يېگۈزۈپ، ياخشى كىيدۈرۈپ، خۇشال قىلىڭلار، ــ دېگەنىدى.

كېيىن كىمكى ئۆز كېسىلىدىن ئەنسىرەپ قالسا، كۆچىلىك ساۋ يەڭگىنى مىسال قىلىپ:

ــ سىزنىڭ كېسىلىڭىز قانداقسىگە ئېغىر بولسۇن؟ دوختۇرخانىدا يېتىۋاتمامسىز؟ كېسىلىڭىز ھەقىقەتەن ئېغىر بولسا، دوختۇرخانا سىزنىمۇ ساۋ يەڭگە ئوخشاش ئۆيىڭىزگە قايتۇرۇپ، ئۆلۈمنى كۈتۈشكە بۇيرۇماسمىدى؟ ــ دەيتتى.

شۇڭا، «ياشاشنى كۈتۈپ» دوختۇرخانىدا يېتىش بەخت ئىدى. دوختۇرخانىنىڭ نەسىھەت قىلىشى بىلەن ئۆيگە قايتۇرۇلۇپ «ئۆلۈمنى كۈتۈش» بەختسىزلىك ئىدى.

لاۋسەن ھازىر دوختۇرخانىدا، دېمەك، ئۇ «ياشاشنى كۈتۈپ» تۇرۇۋاتىدۇ. ناۋادا كۈنلەرنىڭ بىركۈنى دوختۇرخانىدىن ئۆيگە قايتۇرۇلسا، ئۇ ئانىسىغا دەپ، لاۋسەننى ئۆيگە ئەكىلىۋالغان بولاتتى. ئانىسى لاۋسەنگە ئامراق، پەقەت باشقىلارنىڭ گەپ ـ سۆز قىلىشىدىن، ئىككىسىنىڭ ئىش تېپىپ قويۇشىدىن، ئۆيىدىكىلىرىنىڭ ئۇنىماسلىقىدىن غەم قىلاتتى. ئەمما لاۋسەن ئۇچ ئايلا ئۆمۈر كۆرەلىسە، باشقىلار بىر

نەرسە دەپمۇ كەتمەيتتى. لاۋسەننىڭ ئۆيىدىكىلىرى ئۇنامدۇ ـ يوق، بەربىر ئىدى، ھېچقانداق ئىش يۈز بەرمەيتتى، ئانىسىمۇ قورقۇپ يۈرمەيتتى. جىڭ چيۇ لاۋسەنگە ھەمراھ بولاتتى. ئوبدان يېگۈزۈپ، ئوبدان كىيدۈرۈپ، كۆڭلىنى خۇشال قىلاتتى. لاۋسەن ئۇنىڭغا ئۆتكەندە 400 يۈەنگە يېقىن پۇل قالدۇرۇپ قويغانىدى. بۇ ئۇنىڭ بىر يىللىق مائاشىغا تەڭ پۇل بولۇپ، يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك ۋە كۆڭلىنى خۇش قىلىشقا مۇشۇ پۇل يېتىپ ئاشاتتى. ئەگەر لاۋسەن ئۆلۈپ كېتىپ قالسا، جىڭ چيۇمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن كېتەتتى. جىڭ چيۇ ئۆلۈپ كەتسە ئانىسىنىڭ ئازابلىنىدىغانلىقىنى بىلەتتى، ئۆلمىسە، ئۆلگەندىن بەكرەك ئازابلىنىپ ياشاپ، ئانىسىنى تېخىمۇ ھەسرەتلەندۈرگەن بولاتتى. ئۇ مۇرىتى كەلگەندە بۇ نۇقتىنى بىر ئامال قىلىپ ئانىسىنىڭ كاللىسىدىن ئۆتكۈزەلەيدىغانلىقىنى، ئانىسىغا ئۆلۈم ئۆزى ئۈچۈن ئەڭ ياخشى چىقىش يولى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرەلەيدىغانلىقىنى، ئۇ چاغدا ئانىسىنىڭمۇ بەك ئەلەم چېكىپ كەتمەيدىغانلىقىنى ئويلىدى. ئىشقىلىپ ئاكىسى ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىنىپ شەھەرگە قايتىپ كەلدى. ئۇ ئانىسى بىلەن سىڭلىسىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالالايدۇ. ئاتىسى «پومېشچىك ئۇنسۇر» دېگەن قالپاق بىلەن چوڭ ئەترەتتىكى باشلانغۇچ مەكتەپكە ئوقۇتقۇچىلىققا يۆتكەپ كېلىندى، ھازىر ئانىسىنىڭ كۆڭلى توق، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىمۇ بۇرۇنقىدىن ياخشى، ئانىسىنىڭ قان سىيىش كېسىلىمۇ ئوڭشىلىپ كەتتى، شۇڭا ئۆيىدىكىلىرى ئۇنىڭسىزمۇ ياخشى كۈن كەچۈرەلەيتتى. شۇنداق بولسا، ئۇ بۇ دۇنيادا لاۋسەن بىلەن بىللە ئۆچ ئاي ياشاپ، باشقا بىر دۇنياغا كېتىپ، مەڭگۈ بىللە بولاتتى. لاۋسەن بىلەن بىللە بولسىلا، مەيلى قايسى دۇنيا بولسۇن، ئۇنىڭغا بەربىر ئىدى. ئۇ، ئىش يامىنىغا ئۆزگىرىپ بۇ دەرىجىگە يەتتى، لاۋسەن پەقەت ئۆچ ئايلا ياشىيالايدۇ. ئەگەر ئالتە ئاي ياشاپ قالسا، ئۆمرى ئۆچ ئاي بولسىمۇ ئۇزىرايدۇ، ناۋادا ناھىيەلىك دوختۇرخانا قويغان دىياگنوز خاتا بولۇپ چىقسا، لاۋسەننىڭ جېنى ساقلىنىپ قالىدۇ، دېگەنلەرنى ئويلىدى.

459

جىڭ چيۇ بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئالدىدىن ئۆتكۈزۈپ ئۆزىنى خۇددى ئۇرۇش

پىلانىنى مۇكەممەل تۈزۈپ، لەشكىرىي سەپنى ئەپچىل ئورۇنلاشتۇرۇپ، ھۇجۇم قىلىش ھەم چېكىنىش يولىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ ھېچقانداق غېمى قالمىغان گېنېرالدەك ھېس قىلدى. ئەتىسى، جىڭ چېۋ ناھايىتى بالدۇر تۇرۇپ، ئانىسىغا دېھقانچىلىق مەيدانىغا قايتىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئانىسى سەل ھەيران بولدى. جىڭ چېۋ دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ مۇشۇنداق ئورۇنلاشتۇرغانلىقىنى، ئۇنىڭغا پۈلنى يېغىپ بولۇپ، ئەتىسى چوقۇم قايتىش كېرەكلىكىنى تاپىلىغانلىقىنى ئېيتتى.

ــ ئىشەنمىسەڭ، جىڭ مۇدىردىن سوراپ باق، ــ دېدى ئۇ.

جىڭ چېۋ شۇنداق دېۋىدى، ئانىسى ئىشەندى ۋە:

ــ نېمىشقا ساڭا ئىشەنمەيمەن؟ سېنى نەچچە كۈن ئارتۇقراق تۇرارمىكەن دېگەنىدىم، ــ دېدى.

جىڭ چېۋ بېكەتكە بېرىپ بىلەت ئالدى. ھاجەتخانىغا كىرىپ يېڭىدىن تەككەن كۆڭلىكىنى كىيدى. ئۇ لاۋسەن مېنى بېكەتتە ساقلاۋاتىدۇ، دەپ، ئۇنىڭغا كۆرسەتىش ئۈچۈن ئۇ ئېلىپ بەرگەن رەختتە ئۆزى تىككەن كۆڭلەكنى بېكەتتىلا كىيىۋالدى. ئۇ ئىمكان بار لاۋسەنىڭ تەلىپىنى ئورۇنداشقا تىرىشاتتى. لاۋسەن ئۇنىڭغا كۆڭلەكنى كىيىپ ئۆزىگە كۆرسىتىشنى دېگەنىدى، ئەگەر لاۋسەن ئۇنىڭغا كۆڭلەكنى سېلىۋېتىپ ئالدىدا تۇرۇشنى دېسىمۇ، ئۇ كۆڭلەكنى سېلىۋېتىپ ئالدىدا تۇرغان بولاتتى.

لاۋسەن دەرۋەقە ئۇنى بېكەتتە ساقلاپ تۇرغانىدى. ئۇ يەنە ھېلىقى قارا سوكنو چاپىنىنى كىيگەن، ھەربىيچە پەلتۇسىنى يېپىنچاقلىۋالغانىدى. جىڭ چېۋ ئۇنىڭ كېسەل ئىكەنلىكىنى بىلمىگەن بولسا، لاۋسەنىڭ «ئۆلۈم كۈتۈپ» تۇرغان بىمار ئىكەنلىكىنى ئازراقمۇ ھېس قىلمىغان بولاتتى. ئۇ لاۋسەننى ئازابلاپ قويماسلىق ئۈچۈن كېسىلىنى تىلغا ئالماسلىق، كېسەل توغرۇلۇق گەپ قىلماسلىق قارارىغا كەلدى.

لاۋسەن ئۇنى كۆرۈپ ئالدىراش ئالدىغا كېلىپ، قولىدىن سومكىنى ئالدى ـ دە،

كەينى ـ كەينىدىن:

ــ سىز نېمىدېگەن چىرايلىق؟ نېمانچە چىرايلىق بولۇپ كەتتىڭىز، قولىڭىز گۈل ئىكەن، ئەجەپ چاققان تىكىپ بوپسىزغۇ؟ كىيىم لايىھەلىگۈچى بولۇشقا لايىقكەنسىز ... ــ دېدى.

جىڭ چيۈنىڭ ئەسلىدە لاۋسەنگە سومكىسىنى كۆتۈرگۈزۈش خىيالى يوق ئىدى. چارچاپ قالارمىكىن دەپ ئەنسىرەيتتى. ناۋادا شۇنداق قىلسا، بۇ لاۋسەننى بىمار ئادەم قاتاردا كۆرۈپ ئۇنىڭغا سومكىسىنى كۆتۈرگۈزمىگەنلىكىنى چۈشەندۈرەتتى، شۇڭا ئۇ سومكىسىنى لاۋسەنگە بەردى. لاۋسەن قولىنى تۇتۇپ مېڭىشقا جۈرئەت قىلالماي، جىڭ چيۈ بىلەن ناھايىتى يېقىن ماڭدى. بىر ماگىزىنىڭ ئەينىكى ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، لاۋسەن ئۇنى ماگىزىن ئەينىكى ئالدىغا باشلاپ بېرىپ، ئەينەكتىكى ئەكسىنى ئۆزىگە كۆرسىتىپ:

ــ چىرايلىقمىكەنسىز؟ ــ دېدى.

جىڭ چيۈ ئەينەكتىن ئىككى ئادەمنىڭ ئەكسىنى كۆردى. كۈلۈمسىرىگەن پېتى سىڭايان تۇرغان لاۋسەن كىشىگە ناھايىتى ساغلام ھەم ناھايىتى ياشتەك كۆرۈنەتتى. جىڭ چيۈ بۇرۇن ئەينەككە قارىغان چاغدا، كىمنىڭ بېشىدا ئىسكىلىت كۆرۈلسە، بۇ شۇ ئادەمنىڭ پات ئارىدا ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىنىڭ ئالامىتى، دەپ ئاڭلىغانىدى. جىڭ چيۈ لاۋسەننىڭ بېشىدا بارمۇ ـ يوق دەققەت بىلەن قارىدى، ئىسكىلىت يوق ئىدى. ئۇ ئۆزىگە قاراپ تۇرغان لاۋسەنگە قايرىلىپ قارىدى، ئۇ جىڭ چيۈغا ناھايىتى ساغلام، ناھايىتى ياش تۇيۇلدى. جىڭ چيۈ ناھىيەلىك دوختۇرخانا يېڭىلىشقان بولسا كېرەك، كىچىككىنە بىر دوختۇرخانا ئاق قان كېسىلى، قارا قان كېسىلىنى قانداق بىلەلىسۇن؟ ــ دەپ ئويلىدى.

ــ ئەتە دېھقانچىلىق مەيدانىغا قايتامسىز؟ ــ دەپ سورىدى لاۋسەن ئۇنىڭدىن، ــ بۇ يەردە بىر كېچە ـ بىر كۈندۈز بولامسىز؟ ــ لاۋسەن جىڭ چيۈنىڭ بېشىنى لىڭشىتقانلىقىنى كۆرۈپ يەنە سورىدى.

لاۋسەن كۈلۈپ:

ــ مەن يەنە ئالدىن بىلىۋالدىم ھەم ئالدىن سېزىۋالدىم. دوختۇرخانىدىكى گاۋ سېستىرانىڭ ياتقىنى سوراپ ئالدىم. بۈگۈن ئاخشام شۇ يەردە سىز يېتىڭ، ــ دېدى. لاۋسەن ئۇ خۇددى بۇ يەردە بىر ئۆمۈر تۇرىدىغاندەك ئۇنى ناھىيە بازىرىدىكى ئەڭ چوڭ سودا سارىيىغا ئەكىرىپ لۆڭگە، چىش چوتكىسى، جاۋۇر قاتارلىق نەرسىلەرنى، مېۋە ـ چېۋە دۇكىنىدىن مېۋە ـ چېۋە، قوشۇمچە يېمەكلىكلەر ماگىزىنىدىن تاتلىق ـ تۇرۇم ئالدى. كۆڭلى تارتقان نەرسىنى ئالسۇن، دېگەن ئوي بىلەن قانداق نەرسە ئالسۇن، جىڭ چىۋنى توسمىدى.

لاۋسەن بىرمۇنچە نەرسە ئېلىپ:

ــ بۇ نەرسىلەرنى ئاپىرىۋېتىپ، ئاندىن قەيەرنى كۆڭلىڭىز تارتسا، سىزنى شۇ يەرگە ئاپىرىپ ئويىنىتىمەن. كىنو كۆرگىڭىز بارمۇ؟ ــ دېدى.

جىڭ چىۋ بېشىنى چايقىدى. ئۇنىڭ ھېچيەرگە بارماي لاۋسەن بىلەن بىللە بولغۇسى بار ئىدى. لاۋسەننىڭ باشقىلاردىن قېلىن كىيىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ جىڭ چىۋ ئىچىدە، ئۇ كېسەل، سوغۇقتىن قورقىدۇ، دەپ ئويلاپ:

ــ سىز بىرەيلەننىڭ ياتقىنى سوراپ قويدۇم دەۋاتامتىڭىز؟ ياتاقتا كېتەيلى، تالا سوغۇق ... ــ دېدى.

ــ دولانا دەرىخىنى كۆرگۈڭىز يوقمۇ؟

ــ بولدىلا، ھازىر تېخى چېچەكلىمىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە يول يىراق، كېيىنچە بىر گەپ بولار، ــ دېدى جىڭ چىۋ بېشىنى چايقاپ.

جىڭ چىۋ لاۋسەننىڭ گەپ قىلمىغانلىقىنى سېزىپ تۇيۇقسىزلا، ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىنى بىلىپ، ھايات ۋاقتىدىكى ۋەدىسىنى ئىشقا ئاشۇرماقچى بولۇۋاتامدىكىنە؟ دېگەن خىيال كاللىسىغا كەلدى ـ دە، تېنى جۇغۇلداپ كەتتى، ئۇ ئېھتىيات بىلەن لاۋسەنگە قارىدى. شۇ تاپتا لاۋ سەنمۇ ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى.

لاۋسەن بۇرۇلۈپ:

ــ توغرا دەيسىز، كىيىنچە بىر گەپ بولسۇن، چېچەكلىگەندە بارايلى، ــ دېدى.

ئۇلار دوختۇرخانىغا قايتتى. لاۋسەن ئۇنى گاۋ سېستىرانىڭ ياتقىغا باشلىدى. ياتاق ئىككىنچى قەۋەتتە ئىدى. كىچىككىنە بۇ ياتاقتا بىر كارىۋات قويۇلغان، كارىۋاتتا دوختۇرخانىنىڭ ئاق كىرلىكى سېلىنغان، ئاق كىرلىك ئىچىگە تور پاختا ئېلىنغان يوتقانمۇ دوختۇرخانىنىڭ يوتقىنىدەك قىلاتتى.

ــ گاۋ سېستىرانىڭ ئۆيى ناھىيە بازىرىدا. تۆتلىك ۋە كەچلىك ئىسمېنا ئىشلىگەندە مۇشۇ يەردە ياتىدۇ، ئادەتتە كۆپ ياتمايدۇ. يوتقان ۋە كۆرپە تۇنۇگۈن ئالماشتۇرۇلغان، پاكىز، ــ دېدى لاۋسەن.

جىڭ چېۋ ياتاقتا بىرلا ئورۇندۇق بارلىقىنى كۆرۈپ، كارىۋاتتا ئولتۇردى. لاۋسەن مېۋىلەرنى يۇيۇش، قاياناقسۇ ئەكىرىش بىلەن ئالدىراش بولۇپ كەتتى. ئىشنى تۈگىتىپ، ئاندىن ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ، جىڭ چېۋغا مېۋە ئاقلاشقا باشلىدى. جىڭ چېۋ لاۋسەنىڭ سول بىلىكىدىكى بىر سۈڭ ئۇزۇنلۇقتىكى تاتۇقنى كۆرۈپ:

ــ ئۆتكەندە قالغان تاتۇق شۇمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

لاۋسەن سول بىلىكىگە قاراپ:

ــ شۇ، سەتمىكەن؟

ــ سەت ئەمەس، شۇ قېتىم شارت ـ شۇرت قىلىپ، ھەش ـ پەش دېگۈچە ...

ــ بىلىكىم كېسىلىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن ئۇياقتىكى دوختۇرخانا تەكشۈرتۈپ كېلىشكە بۇيرۇدى، ــ ئۇ دېمەيدىغان گەپنى دەپ سالغانلىقىنى ھېس قىلىپ شۇئان، دورا يۆتكەشكە بۇيرۇدى. بۇ تاتۇق بەلگە بولۇپ قالدى، يېتىپ كەتمەيمەن. سىزنىڭمۇ بەدىنىڭىزدە بەلگە بارمۇ؟ دەپ بېرىڭ، شۇنىڭدا سىزنى ئاسان تېپىۋالمەن، ــ دەپ گېپىنى توغرىلىۋالدى.

جىڭ چېۋ ئۇنىڭدىن: «سىز مېنى قانداق تاپسىز؟» دەپ سورىماقچى بولدىيۇ، جۈرئەت قىلالمىدى. كاللىسىدا بىر كۆرۈنۈش زاھىر بولدى. بۇ ئۇنىڭ چۈشىدە ئايان بولغان كۆرۈنۈش ئىدى. چۈشىدە تۆت ئەتراپ قويۇق تۈمانمىش، لاۋسەن ئىككىسى بىر ـ

بىرسىنى ئىزدەپ تەمتىرەپ يۈگۈرەرمىش، نېمىشقىدۇر، لاۋسەننىڭ ئىسمىنى توۋلىماقچى بولارمىش، لېكىن توۋلىيالماسمىش، لاۋسەن قەيەردىدۇر بىر يەردە «جىڭ چيۈ» دەپ ئۇنى چاقىرارمىش، ئۇ ئاۋاز چىققان تەرەپكە قاراپ ماڭارمىش، قارىسا لاۋسەن قويۇق تۇمان ئىچىدە تۇرارمىش.

بۇ كۆرۈنۈش توساتتىن جىڭ چيۈغا ئۇلار ئۆلگەندىن كېيىنكى كۆرۈنۈشتەك بىلىنىپ، بۇرنى ئېچىشقاندەك بولدى ـ دە، شۇ هامان ئىچىگە چوڭقۇر تىندى.

ــ چېچىمنىڭ ئارىسىدا بىر هامىلە مېڭى بار. بېشىمنىڭ كەينىدە، چاچنىڭ ئارىسىدا كۆرگىلى بولمايدۇ، ــ دېدى جىڭ چيۈ.

ــ كۆرۈپ باقسام بولامدۇ؟

جىڭ چيۈ هامىلە مېڭىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن چېچىنى ئىككى ياققا ئايرىدى. لاۋسەن ئۇنىڭ چېچىنىڭ ئارىسىدىكى هامىلە مېڭىگە ئۇزاق قارىدى. جىڭ چيۈ كەينىگە بۇرۇلۇپ، لاۋسەننىڭ كۆز جىيەكلىرىنىڭ قىزارغانلىقىنى كۆرۈپ هولۇققان هالدا:

ــ نېمە بولدىڭىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ هېچنېمە، ناهايىتى كۆپ چۈش كۆرىمەن. بۈلۈت ۋە تۇمان ئارىسىدا هېچنېمە ئېنىق كۆرۈنمەيدۇ. سىمايىڭىزغا ئوخشاپ كېتىدىغان بىر سىمانى كۆرىمەن، «جىڭ چيۈ» دەپ چاقىرىمەن. ئۇ سىما كەينىگە ئۆرۈلىدۇ. قارىسام سىز ئەمەس، ــ دېدى لاۋسەن كۈلۈپ تۇرۇپ، ــ سىزنى قانداق تېپىش كېرەكلىكىنى ئەمدى بىلدىم. هامىلە مېڭىڭىز بارمۇ ـ يوق، چېچىڭىزنى قايرىپ قارايمەن.

ــ سىز نېمىشقا مېنى دائىم «جىڭ چيۈ، جىڭ چيۈ» دەپ چاقىرىسىز؟ بىزنىڭ بۇ يەردە كىچىكى ئىسمىنى چاقىرىپ ئومۇملاشقان، ئادەتتە ئىسمىنى چاقىرمايدۇ.

ــ مەن «جىڭ چيۈ» دېگەن بۇ ئىسىمغا ئامراق، بۇ ئىسىمنى ئاڭلىسام، بىر پۈتۈم گۆرگە كىرىپ كېتىۋاتقان تەقدىردىمۇ، پۈتۈمنى تارتىپ چىقىرىپ سىزگە قارايمەن.

جىڭ چيۈ بۇرنى يەنە قىچىشقاندەك بولۇپ، باشقا ياققا قارىۋالدى.

لاۋسەن بىردەم جىمىپ كېتىپ:

ــ كىچىك ۋاقتىڭىزدىكى ۋەقەلەرنى، دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىڭ، قانداق ئىش بولسا مەيلى، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ كىچىك ۋاقتىدىكى ۋەقەلەرنى، دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى ئىشلارنى لاۋسەنگە، لاۋسەن كىچىك ۋاقتىدىكى ۋەقەلەرنى، يۇرتىدىكى ئىشلارنى جىڭ چيۇغا سۆزلەپ بەردى. شۇ كۈنى بىر كۈن ۋاقىت پاراڭ بىلەن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇلار چۈشتە دوختۇرخانىنىڭ ئاشخانىسىدا، كەچتە سىرتقا چىقىپ كوچىدا تاماق يېدى. تاماق يەپ بولۇپ، كەچ كىرىپ كەتكەچكە، تالا ـ تۈزدە ئادەم يوق ئىدى، ئىككىسى قول تۇتۇشۇپ ناھىيە بازىرىنى ئايلاندى. گاۋ سېبىستىرانىڭ يانتېقىغا قايتىپ كەلگەندە، قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنىدى. لاۋسەن جىڭ چيۇنى يۇز ـ كۆزىنى ۋە پۇتىنى يۇيىدۇ دەپ نەچچە چايدان قاينىقسۇ ئەكىردى. لاۋسەن چىقىپ كېتىشىگە، جىڭ چيۇ ھاپىلا ـ شاپىلا يۇز ـ كۆزىنى ۋە پۇتىنى يۇيۇپ بولۇپ، سۇنى نەگە تۆكۈشنى بىلمەي، لاۋ سەندىن سوراش ئۈچۈن، ئۇنىڭ يولىغا قاراپ ئولتۇردى. بىردەمدىن كېيىن لاۋسەن دوختۇرخانىنىڭ تۆكۈرۈك قاچىسىنى كۆتۈرۈپ كىردى. ئۇ جىڭ چيۇغا بۇ بىنادا ھاجەتخانا يوقلۇقىنى، كەچتە مۇشۇنى ئىشلىتىشنى ئېيتتى. جىڭ چيۇنىڭ يۈزى «ۋىللىدە» قىزاردى. ئۇ ئىچىدە، لاۋسەن دېھقانچىلىق مەيدانىدا ئۇلارنىڭ پالتا كۆتۈرۈپ ھاجەتخانىغا بارىدىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ بېرىم كېچىدە ھاجەتخانىغا چىقىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ قالغان ئوخشايدۇ، دەپ پەرەز قىلدى. لاۋسەن جىڭ چيۇ باش ـ كۆزىنى ۋە پۇتىنى يۇيغان سۇنى كۆتۈرۈپ سىرتقا ماڭدى. جىڭ چيۇ ئالمان ـ تالمان:

ــ ھەي، ھەي، ئۇ ... مەن باش ـ كۆزۈمنى ۋە پۇتۇمنى يۇيغان سۇ، ــ دېدى.

لاۋسەن جايىدا توختاپ:

ــ نېمە؟ يەنە سۇ كېرەكمۇ، پاكىز سۇ ئەكىرىپ بېرەمدىم؟ ــ دېدى.

ــ ياق، ــ دېدى جىڭ چيۇ، ــ بىزنىڭ بۇ يەردە ئايال كىشى باش ـ كۆزىنى ۋە پۇتىنى يۇيغان سۇنى ئەر كىشى تۆكسە بولمايدۇ، ئەيىب ئالىدۇ.

ــ مۇشۇنىغا ئىشىنەمسىز؟ ئەيىب ئالسا ئېلىۋەرسۇن، باش ـ كۆزىڭىزنى ۋە پۈتكۈزنى يۇيغان سۇنى بىر ئۆمۈر تۆكۈشكە رازىمەن، ــ دېدى لاۋسەن چىقىپ كېتىۋاتقاچ، ئۇ بىردەمدىن كېيىن قۇرۇق جاۋۇرنى كۆتۈرۈپ كىرىپ ئىشكنى يېپىپ قويۇپ:

ــ نېمىشقا يوتقانغا كىرىۋالمايسىز؟ يالاڭئاياغ تۇرسىڭىز، پۈتكۈز توڭلاپ كېتىدۇ، ــ دەپ يوتقاننى سېلىپ، بىر چېتىنى ئېچىپ، جىڭ چيۇنى يوتقانغا كىرىشكە ئۇندىدى. جىڭ چيۇ بىردەم ئويلىنىپ، ئاندىن كىيىم ـ كېچەكنى بىلەن كارىۋاتقان چىقىپ، پاچىقى ۋە پۈتىنى يوتقانغا ئوراپ، كارىۋات بېشىدا ئولتۇردى.

لاۋسەن ئورۇندۇقنى كارىۋاتنىڭ يېنىغا تارتىپ ئولتۇردى. جىڭ چيۇ ئۇنىڭدىن:

ــ بۈگۈن كېچە ئۆزىڭىز نەدە ياتىسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ كېسەللەر ياتقىدا ياتىمەن.

جىڭ چيۇ سەل ئىككىلىنىپ ئۇنىڭدىن يەنە:

ــ بۈگۈن ئاخشام كېسەللەر ياتقىغا چىقىپ كەتمىسىڭىز بولماسمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ چىقىپ كەتمەڭ دېسىڭىز چىقىپ كەتمەيمەن.

ئىككىسى بىردەم پاراڭلىشىپ ئولتۇردى.

ــ ۋاقىت بىر يەرگە باردى. سىز ئۇخلاڭ، بۈگۈن ماشىنىدا ئولتۇرۇپ چارچاپ قالدىڭىز، ئەتە يەنە ماشىنىدا ئولتۇرۇپ يولغا چىقىسىز. بالدۇرراق دەم ئېلىڭ، ــ دېدى لاۋسەن.

ــ سىزچۇ؟

ــ ماڭا بەربىر، ئىشقىلىپ كۈندۈزى ئۇخلىۋالىمەن.

جىڭ چيۇ ئۈستىدىكى كىيىمنى سېلىۋېتىپ، پوپايكا ۋە يۈڭ ئىشتان بىلەن يوتقانغا كىردى.

لاۋسەن يوتقاننى توزەشتۈرۈپ قويۇپ، يوتقانىنىڭ ئۈستىدىن پەپلەپ:

ــ ئۇخلاڭ، سىزنى مەن قوغدايمەن، ــ دەپ ھەربىيچە پەلتۇسىنى يېپىنچاقلاپ ئورۇندۇقتا ئولتۇردى.

بۇ جىڭ چيۈنىڭ تۇنجى قېتىم بىر ئەر بىلەن بىر ئۆيدە كېچىنى بىللە ئۆتكۈزۈشى ئىدى. لېكىن، جىڭ چيۈ ھېچقانداق قورقۇش ھېس قىلمىدى.

ماۋجۇشىنىڭ «جۇڭگولۇقلار ئۆلۈمدىن قورقمىغان يەردە قىيىنچىلىقتىن قورقارمىدى» دېگەن گېپى يوللۇق ئىدى. جىڭ چيۈ شۇ تاپتا ئۆلۈمگە تەييارلىق كۆرۈپ قويغان تۇرسا، قورقۇپ كەتكۈدەك يەنە نېمە بار؟ باشقىلار نېمە دېسە دەۋەرسۇن، بۇ ئۇلارنىڭ ئىشى. سۆزلەپ ئاغزى قېكۈغىر كەتسىمۇ جىڭ چيۈ پەرۋا قىلمايتتى. ئەمما ئۇ لاۋسەندىن ھېلىقى ئىشنى سوراشتىن قورقتى. لاۋسەن زادى ئاق قان كېسىلى بولۇپ قالدىمۇ ـ يوق، جىڭ چيۈنىڭ ئۇنىڭدىن مۇشۇنى سوربغۇسى بار ئىدى. ئەگەر راست شۇنداق بولسا، ئۇ ئەتە دېھقانچىلىق مەيدانىغا بېرىپ جىڭ مۇدىرغا دەپ قويۇپ، يېنىپ كېلىپ لاۋسەننىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالاتتى. ئۇ ھەقىقەتەن زۇكام بولۇپ قالغان بولسا، ئەتە دېھقانچىلىق مەيدانىغا قايتىپ ئىشقا چۈشەتتى، دەم ئالغان چاغدا ئۇنى يوقلاپ كېلەتتى. شۇ كۈنى كەچ كىرىپ كەتكىچە جىڭ چيۈ ئۇنىڭدىن بۇ ئىشنى سورىيالمىدى.

42

ئەتىسى جىك چىۋ دېھقانچىلىق مەيدانىغا بارغۇچە گۈگۈم چۈشۈپ كەتتى. لاۋسەن ئۇنى تاغ باغرىغىچە ئۇزىتىپ قويدى. بۇ يەردىن دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ «L» شەكلىدە سېلىنغان ئۆيلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئىككىسى بىر ـ بىرىسىدىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيالماي خوشلاشتى. لاۋسەن جىك چىۋغا ئۆزىنىڭ دوختۇرخانىدا ئېنىق دىياگنوز قويۇشىنى كۈتۈپ يېتىۋاتقانلىقىنى، ئۇنىڭغا ئاۋۋال دېھقانچىلىق مەيدانىغا بېرىپ ئىشلەپ تۇرۇشنى، بولمىسا خاپا بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. جىك چىۋ لاۋسەنىڭ خاپىچىلىقتا يەنە قولىنى كېسىۋېلىشىدىن قورقۇپ، دېھقانچىلىق مەيدانىغا قايتىپ، ئىشقا چۈشۈشكە مەجبۇر بولدى. لاۋسەن راستىنلا ئاق قان كېسىلى بولۇپ قالغان بولسا ئۇنىڭغا دەرھال خەت ئارقىلىق ئۇقتۇرىدىغان، ساق ـ سالامەت بولسا خەت يازمايدىغان بولۇپ كېلىشتى.

جىك چىۋ دېھقانچىلىق مەيدانىغا بارغان شۇ كۈنى كەچتە، ئۆزىگە كەلگەن خەتنى يەنە قايتۇرۇۋېتىپ يۈرمىسۇن، دېگەن ئوي بىلەن جىك مۇدىرنى تېپىپ ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشەتتى. ئۇ «قىزىم ساڭا ئېيتاي، كېلىنىم سەن ئاڭلا» دېگەن تەلەپپۇزدا:

ــ يەنجياڭ ئوتتۇرا مەكتىپىدە بىر دوستۇم بار ئىدى. ئۇ ماڭا نەچچە پارچە خەت يېزىپ، خەتنىڭ K ناھىيە يەنجياڭ گۇڭشۇ خۇجياچوك چوك ئەترىتى «K شەھىرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ» دېگەن ئادرېسقا سالغانكەن. خەتنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆزىگە يېنىپ كەلگەنلىكىنى دېدى. قاراڭە، قانداق ئىش بۇ؟ ئادرېسى خاتامۇ ـ يە؟ ــ دېدى.

ــ ئادرېسى خاتا ئەمەس، ــ دېدى جىك مۇدىر تېڭىرقاپ قالغاندەك، ــ خەتنى

كىم قايتۇرۇۋەتكەندۇ؟

جىڭ مۇدىرنىڭ قەستەنگە بىلمەس بولۇۋالغانلىقىنى بايقىغان جىڭ چيۇ ئۇنىڭدىن يەنە كوچىلاپ:

ــ دېھقانچىلىق مەيدانىغا ئەۋەتىلگەن خەت ـ چەكلەرنى كىم يەتكۈزىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ خەت ـ چەكلەر چوڭ ئەترەتكە كېلىدۇ. ئاتام چوڭ ئەترەتكە بارغاندا خەت ـ چەكلەرنى ئالغاچ كېلىدۇ. ئۆيگە قايتىپ، يېنىپ كېلىشىمدە مەن ئالغاچ كېلىمەن. ئاتام دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى بىر مۇنچىڭلارنىڭ ئىسىم ـ فامىلە، ئادرېسىنى بىلىدۇ. سىزگە كەلگەن خەتنى ھەرگىز قايتۇرۇۋەتمەيدۇ، ــ دېدى جىڭ مۇدىر، ــ سىز قايتۇرۇۋەتتىڭىز دەپ مەندىن گۇمانلىنىۋاتامسىز؟ پارتىيەلىكىم بىلەن ھۆددە قىلىمەنكى، سىزگە كەلگەن خەتنى مەن قايتۇرۇۋەتمىدىم.

گەپ چىڭىغا چىقتى. ئۆزىگە كەلگەن خەتنى جىڭ مۇدىرنىڭ قايتۇرۇۋەتمىگەنلىكىگە كۆزى يەتكەن جىڭ چيۇ ئارتۇق گەپ قىلمىدى.

469 جىڭ چيۇ كۈندۈزى ئوقۇغۇچىلارغا تاماق ئېتىش بىلەن ئالدىراش بولاتتى، بەزىدە ئېتىزدا ئىشلەيتتى. كەچتە، كارىۋاتتا يېتىپ كۆزىنى يۇمسىلا، لاۋسەن بىللە ئۆتكەن ئاشۇ بىر كېچە ـ بىر كۈندۈز كۆز ئالدىغا كېلىۋالاتتى. بولۇپمۇ ئاشۇ كېچە كۆز ئالدىغا كەلسە، يۈرىكى ئويناپ كېتەتتى. بەزىدە، ئۈيەر ـ بۇ يېرىنى سىيلاپ باقاتتى. بىراق ئازراقمۇ ھېس تۇيغۇ بولمايتتى. ئەجىبا لاۋسەننىڭ قولىدا توك بارمىدۇ؟ نېمىشقا ئۇنىڭ قولى تەگسە خۇشيېقىپ كېتىدۇ؟ دەپ غەلىتىلىك ھېس قىلاتتى. جىڭ چيۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇچۇشنى، ھېچبولمىغاندا، لاۋسەن ھايات چېغىدا بىلەن ئۇچۇشنى شۇقەدەر ئارزۇ قىلاتتى. ئۇ باشقىلاردىن قىز بالا ئەر كىشى بىلەن ھېلىقىدەك ئىش قىلسا، قەددى ـ قامىتى ۋە يۈرۈش ـ تۇرۇشى ئۆزگىرىپ كېتىدۇ، ھەتتا كىچىك تەرەت قىلىشىمۇ بۇرۇنقىغا ئوخشىمايدۇ دەپ ئاڭلىغانىدى. ئۇ يەنە «قىز بالا قىسىپ سىيىدۇ، چوكان شارقىرىتىپ» دېگەن گەپنىمۇ

ئاڭلىغان. ئەمما يۇرۇش - تۇرۇش ۋە قەددى - قامەتىنىڭ ئۆزگىرىپ قالماق بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى ئۇنىڭغا ھېچكىم تەپسىلىي دەپ بەرمىگەنىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ، يۇرۇش - تۇرۇشۇم ئۆزگىرىپ قالدىمىكىن، دەپ ئۆزىچە سەل چۆچۈپ يۇردى.

جىڭ چيۇ بىر ھەپتىنى ناھايىتى تەستە ئۆتكۈزدى. ئالدىنقى كۈنى دەم ئېلىشقا ئۆيگە كەتكەن جاۋ مۇئەللىم قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكۈچە دېھقانچىلىق مەيدانىغا كەلمىدى. ئىككى كۈندىن كېيىن، ئۇ بالا ئالدۇرغانلىق سەۋەبىدىن بىر ئاي دەم ئالىدىغانلىقى ھەققىدە بىرسىدىن خەت ئەۋەتتى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ جىڭ چيۇ داڭقېتىپ قالدى. جاۋ مۇئەللىم كەلمىسە، ئۇنىڭغا K شەھىرىگە بېرىپ دەم ئالىدىغان پۇرسەت بولمايتتى. دېھقانچىلىق مەيدانىدا جاۋ مۇئەللىم ئىككىسى ئاشخانىنى پىرقىراتقاچ، تاماق ئېتەتتى. ئاشخانىدا ئادەم بولمىسا بولمايتتى. تىتىلداپ كېتىۋاتقان جىڭ چيۇ، ئىككىنچى ھەپتىنىڭ ئاخىرى يېنىپ كېلىمەن، دەپ ئانىسىغا دەپ قويغانلىقىنى، بارالماي قالسا ئانىسىنىڭ سەكپارە بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى، دەپ جىڭ مۇدىرغا مەسلىھەت سالدى.

جىڭ مۇدىر جىڭ چيۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ:

— جاۋ مۇئەللىم K شەھىرىدە ئارام ئېلىۋاتىدۇ. ئانىڭىز سىزنىڭ دېھقانچىلىق مەيدانىدا ئىكەنلىكىڭىزنى بىلىدۇ. ئۇ سىزدىن ئەندىشە قىلمايدۇ. مەكتەپ پات ئارىدا جاۋ مۇئەللىمنىڭ ئورنىغا ئادەم ئەۋەتىدۇ. ئىككى ھەپتە چىشىڭىزنى چىشلەڭ. مەن سىزگە ئىككى كۈن ئارتۇق دەم ئېلىش بېرىمەن. ھازىر ئاشخانا سىزنىڭ قولىڭىزدا، چوقۇم خىزمەتنى ئەلا بىلىپ، دېھقانچىلىق مەيدانىدىن يارىدىمىڭىزنى ئايىماڭ، — دېدى.

جىڭ چيۇنىڭ تىلى قىسىلدى. ئاشخانىدىن ئايرىلالمايدىغانلىقىنى لاۋسەنگە قانداق يەتكۈزۈش كېرەكلىكىنى بىلمىدى. ھېلىمۇ ياخشى لاۋسەندىنمۇ خەت كەلمىدى. دېمەك، دوختۇرخانا ئۇنىڭ ھېلىقىدەك كېسەل ئىكەنلىكى توغرۇلۇق ھۆكۈم چىقارمىغانىدى. جىڭ چيۇ بىرنەچچە كۈن سەۋر قىلىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇ

لاۋسەننىڭ توغرا چۈشىنىدىغانلىقىنى بىلەتتى.

ئاردىن نەچچە كۈن ئۆتتى. مەكتەپ جاۋ مۇئەللىمنىڭ ئورنىغا بىرنەچچە كۈن ئىشلەپ تۇرىدىغانغا لى مۇئەللىمنى ئەۋەتتى. جىڭ چيۇ مۇشۇ ھەپتىنىڭ ئاخىرى ئۆيگە بېرىپ دەم ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن، ئىجازەت سوراپ جىڭ مۇدىرغا يالۋۇرۇپ كەتتى. لى مۇئەللىمگە ئاشخانىنىڭ ئەلىم ـ تەلىمىنى ئۆگىتىپ قويۇپ، ئاندىن دەم ئېلىش كېرەكلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنىڭ دەم ئېلىش ۋاقتىنى جىڭ مۇدىرنىڭ يەنە بىرى ھەپتە كەينىگە سۈرگۈسى بار ئىدى. لېكىن جىڭ چيۇ قەتئىي ئۇنىمىدى. ئۇنىڭ خىزمەت تەقسىماتىغا بويسۇنمايدىغان بۇ تەرىپىنى ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغان جىڭ مۇدىر تېرىكىپ كەتتى. بىراق ئامال يوق، ئۇنىڭ ئۆيگە بېرىپ دەم ئېلىپ كېلىشىگە قوشۇلدى.

جىڭ چيۇ دېيىشكەن ۋاقىتنى بىر ھەپتە ئۆتكۈزۈۋەتكەندى. شۇنداقتىمۇ لاۋسەننىڭ ساقلايدىغانلىقىنى بىلەتتى. شەنبە كۈنى سەھەردە، جىڭ چيۇ يولغا چىقتى. ئۆزى يالغۇز مېڭىپ فوجياچوڭدىن يەنجياخېغا باردى. باش ماشىنىغا چۈشۈپ K ناھىيەلىك دوختۇرخانىغا كەلدى. ئەمما لاۋسەن كۆرۈنمەيتتى. كېسەللەر ياتقىدىكىلەر يېڭىلانغاندەك قىلاتتى. ئۇلار بۇ ياتاقتا سۇن فامىلىلىك بىرسىنىڭ يوقلۇقىنى دېدى.

جىڭ چيۇ گاۋ سېستىرانىڭ ياتقىغا باردى. لاۋسەن ئۇ يەردىمۇ يوق بولۇپ چىقتى. ئاخىرى بولماي گاۋ سېستىرانى ئىزدىدى. بىرەيلەن ئۇنىڭغا گاۋ سېستىرانىڭ دەم ئالغانلىقىنى ئېيتتى. گاۋ سېستىرانىڭ ناھىيە بازىرىدىكى ئۆيىنى يالۋۇرۇپ سوراپ يۈرۈپ بىلىۋالدى. گاۋ سېستىرانىڭ ئۆيىنى سۈرۈشتۈرۈپ تاپتى. ئۇ ئۆيىدە يوق ئىدى. جىڭ چيۇ گاۋ سېستىرانى ساقلاپ ئىشىك تۈۋىدە ئولتۇردى. چۈش بولغاندا، گاۋ سېستىرا قېينىئانىسىنىڭ ئۆيىدىن كەلدى. جىڭ چيۇ ئالدىغا بېرىپ ئۇنىڭغا ئۆزىنى شاۋسۇننىڭ دوستى دەپ تونۇشتۇرۇپ، ئۇنىڭدىن لاۋسەننىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى سورىماقچى بولدى.

ــ ھە، سىز جىڭ چىۈمۇ؟ شىاۋسۇن ھېلىقى كۈنى مەندىن ياتقىمنى سوراپ ئېلىپ سىزنى كۈتتىمۇ؟ ــ دېدى گاۋ سېستىرا.

جىڭ چىۈ بېشىنى لىڭشىتتى. گاۋ سېستىرا يەنە:

ــ شىاۋسۇن ئاللىبۇرۇن دوختۇرخانىدىن چىقىپ كەتتى. ماڭىدىغان چاغدا سىزگە بىر پارچە خەت قالدۇرۇپ قويغان. دوختۇرخانىدىكى ياتقىمدا قاپتۇ. بىللە بېرىپ سىزگە ئېلىپ بېرەي، ــ دېدى.

جىڭ چىۈ ئىچىدە، مېنىڭ ئۇنى ئىزدەپ شۇ يەرگە بېرىشىم ئۇچۇن، ئادرېسىنى قالدۇرۇپ قويغان بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئويلىدى. ئۇ گاۋ سېستىرا بىلەن بىللە يەنە ئۇنىڭ ياتقىغا باردى. كاللىسى تۇرلۇك خىياللار بىلەن تولغىنىدى. ئاشۇ كېچە يۇز بەرگەن ئىشلار كۆز ئالدىدا تۇراتتى. گاۋ سېستىرا لاۋسەننىڭ خېتىنى ئۇنىڭغا بەردى. خەت كونۇبرتقا سېلىنغان، كەپتەر شەكلىدە قاتلانغانىدى. جىڭ چىۈ بىردىنلا بىر شۇملۇقنى سەزدى. دەرۋەقە، لاۋسەن خېتىدە:

يالغان گەپ قىلغانلىقىم ئۈچۈن سىزدىن ئەپۇ سورايمەن. بۇ مېنىڭ سىزگە بىرىنچى قېتىم، شۇنداقلا ئاخىرقى قېتىم يالغان گەپ قىلىشىم. سىزگە مەن ئاق قان كېسىلى ئەمەس دېدىم. كېتىپ قېلىشتىن ئاۋۋال سىزنى بىر قېتىم كۆرۈۋېلىش ئۈچۈن، شۇنداق دېگەنىدىم. ئاتامنىڭ سالامەتلىكى ئىزچىل ياخشى بولمىغاچقا، ئۇ مېنى يېنىغا ئەكىلىۋالماقچى بولۇپ، يۆتكىلىش ئىشىمغا ئۆزى ماڭىدى. بۇ چاققىچە A ئۆلكىسىگە بېرىپ خىزمەتكە چۈشۈپ بولاتتىم. ئەمما سىزنى بىر قېتىم بولسىمۇ كۆرۈۋالغۇم كېلىپ، پۈرسەت كۈتۈپ مۇشۇ يەردە تۇرىۋەردىم. بۇ قېتىم تەڭرىنىڭ شەپقىتىگە ئېرىشىپ سىز بىلەن دىدارلاشتىم. بەختلىك بىر كېچە ـ كۈندۈزنى سىز بىلەن بىللە ئۆتكۈزدۈم. ئەمدى كېتىپ قالسام ئارمىنىم يوق. مەن ئانىڭىزغا سىزنى بىر يىل بىر ئاي، سىزگە، سىزنى 25 ياشقا كىرگۈچە ساقلايمەن، دەپ ۋەدە بەرگەنىدىم، قارىغاندا ۋەدەمدە تۇرالمايدىغاندەك قىلىمەن. مۇھەببەت رىشتىمىز ھەرقانچە ئۇزۇلمەس بولسىمۇ، ئۇنىڭدىنمۇ يۇقىرى پەللىنىڭ ئىلتىجاسىغا تەڭ كەلگىلى بولمىغۇدەك، مېنى قانداق ئەيىبلىگۈڭىز كەلسە شۇنداق ئەيىبلەڭ، ھەممە سەۋەنلىك مەندە.

مەن بىلەن ئىسىمداش ھېلىقى ئادەم سىزگە باشپاناھ بولالىسا، ئار ـ نومۇسقا چىداپ ئېغىر

يۈكنى ئۈستىگە ئالالىسا، مەن ئۇنىڭ ياخشى ئادەم ئىكەنلىكىگە ئىشىنىمەن، ناۋادا ئۇ سىز بىلەن تەڭ ياشاپ، تەڭ قېرىغان بولسا، سىلەرگە بەخت تىلىگەن بولاتتىم .....

خەتنى ئوقۇپ جىڭ چيۈ بېشىغا يوغان بىر توقماق تەگكەندەك ئۇجۇقۇپ كەتتى. بۇ لاۋسەننىڭ زادى نېمە دېگىنى، ئۇ بىلمىدى. دوختۇرخانا ئاق قان كېسىلى دەپ ئېنىق دىياگنوز قويغان بولسا، لاۋسەن مېنىڭ بىئارام بولۇپ كەتمەسلىكىمنى، ئۇنى ئۇنتۇپ بەختلىك ياشىشىم كېرەكلىكىنى ئويلاپ، ماڭا يالغان گەپ قىلغان ئىكەن، دېگەن خىيال كاللىسىدا ئەكس ئەتتى.

جىڭ چيۈ گاۋ سېستىرادىن:

ــ شياۋسۈننىڭ نېمە كېسەل بىلەن دوختۇرخانىدا ياتقانلىقىنى بىلەمسىز ــ دەپ سورىدى.

ــ سىز بىلمەمسىز؟ ئۇ ئېغىر زۈكام بولۇپ قالغان.

ــ مەن ئۇنى ئاق قان كېسىلى بولۇپ قاپتۇ، دەپ ئاڭلىدىمغۇ؟ ــ دەپ سورىدى جىڭ چيۈ گاۋ سېستىرادىن ئېھتىيات بىلەن.

ــ ئاق قان كېسىلى؟ ــ دەپ ھەيران قالدى گاۋ سېستىرا. ئۇنىڭ چىرايىدا ئەكس ئەتكەن ھەيران قېلىش ئالامىتى ياسالما ئەمەس ئىدى، ــ ئاق قان كېسىلى بولۇپ قالسا بىزنىڭ دوختۇرخانىدا ياتمايتتىغۇ؟ بىزنىڭ دوختۇرخانىنىڭ شارائىتى ياخشى ئەمەس، سەللا ئېغىر كېسەللەرنى باشقا دوختۇرخانىغا يۆتكەيمىز.

ــ ئۇ دوختۇرخانىدىن قاچان چىقىپ كەتتى؟

گاۋ سېستىرا بىردەم ئويلىنىپ:

ــ ئىككى ھەپتىنىڭ ئالدىدا چىقىپ كەتسە بولاتتى. مەن شۇ كۈنى كۈندۈزى ئىشلىگەن. مەن ھەپتىدە بىر ئالمىشىمەن. توغرا، ئىككى ھەپتىنىڭ ئالدىدا چىقىپ كەتتى.

ــ ئۇ شەنبە كۈنى دوختۇرخانىغا كەلدىمۇ؟

ــ شەنبە كۈنى كەلگەن ـ كەلمىگەنلىكىنى بىلمەيمەن. ئۇ مەندىن ياتاقنىڭ

ئاچقۇچىنى سوراپ ئالغان، ئۆزۈمدە يەنە بىر ئاچقۇچ بار ئىدى. ئۇ ماڭىدىغان ۋاقىتتا ئاچقۇچىنى ياتاقتا قويۇپ قويۇپ، ئىشىكنى تاقىۋېتىپ كەتسە بولمۇيدۇ. ئۇنىڭ شەنبە كۈنى ياتاقتا بولغان ـ بولمىغانلىقىدىن خەۋىرىم يوق. ئۇ سىزنى كېلىدۇ، دەپ مەندىن ياتاقنىڭ ئاچقۇچىنى ئالغان ئوخشىمامدۇ؟

جىڭ چيۇ جاۋاب بەرمىدى. قارىغاندا لاۋسەن شەنبە كۈنى ئۇنى مۇشۇ ياتاقتا ساقلىغاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ كەلمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، ساقلاۋېرىپ بولماي، باشقىچە ئويلاپ، بۇ خەتنى قالدۇرۇپ قويۇپ، A ئۆلكىسىگە كەتكەنمىدۇ؟ بىراق لاۋسەن جىڭ چيۇ بىرەر قېتىم گېپىدە تۇرالماي قالغانغا باشقىچە ئويلاپ كېتىدىغان لاۋسەن ئەمەستە. جىڭ چيۇ ھەرقانچە ئويلاپ سەۋەبىنى بىلەلمىدى. بۇ يەردە ئولتۇرۇۋەرگەن بىلەن ھېچ ئىش ھاسىل بولمايتتى. ئۇ ئىككىنچى ئەترەتكە بېرىپ باقماقچى بولۇپ، گاۋ سېستىرادىن سائەت نەچچە بولغانلىقىنى سورىدى. ۋاقىت بىر يەرگە بېرىپ قالغان، يەنجياخېدىن بارىدىغان ماشىنىمۇ توختاپ كەتكەنىدى. ئۇ ئائىلاج گاۋ سېستىراغا رەھمەت ئېيتىپ، ماشىنىغا ئولتۇرۇپ K شەھىرىگە قايتتى.

جىڭ چيۇ ئۆيىدىمۇ خاتىرجەم بولالمىدى. ھەقىقىي ئەھۋالنى بىلەلمەي قاتتىق ئىچى پۈشتى. ھەقىقىي ئەھۋالنى بىلمەسلىك پاسىلى يوق توپ مەيدانىدا تۇرغاندەك بىر ئىش ئىدى. سىز نەدە تۇرۇپ توپ ئېلىشىڭىزنى بىلمەيسىز، پاس بەرگۈچى مەيداننىڭ ھەرقانداق بىر يېرىگە قارىتىپ پاس بېرىدۇ، بۇنداق دەككە ـ دۈككە ئىچىدە مۇداپىئەدە تۇرۇش توپ ئۇدۇل كېلىپ پېشانىگە تەگكەندىن قورقۇنچلۇق ئىدى. ئۇ قاتتىق بىئارام بولۇپ كەتتى. ھەرقانداق بىر ئادەم ئۇنىڭ بىلەن قەستەنگە قېرىشۋاتقاندەك قۇلىقىغا ھېچكىمنىڭ گېپى خۇشياقمايتتى.

جىڭ چيۇ ئەسلى ئوچ كۈنلۈك دەم ئېلىش بىلەن كەلگەنىدى. ئانىسىغا دېھقانچىلىق مەيدانىغا يېڭى بارغان لى مۇئەللىمنىڭ تاماق ئېتىشكە تازا ئېپى يوقلۇقىنى، بالدۇرراق بېرىپ يارەملەشمىسە بولمايدىغانلىقىنى دەپ، شەنبە كۈنى ئەتىگەندە دېھقانچىلىق مەيدانىغا قايتماقچى بولدى. ئۇ K ناھىيەسىدە ماشىنىدىن

چۇشۇپ قېلىپ، ناھىيەلىك دوختۇرخانىغا باردى ۋە لاۋسەن يانقان كېسەللەر ياتقىغا كىردى، جىك چىۋ ئۇنىڭ يوق ئىكەنلىكىنى ئويلىغان بولسىمۇ، ئەمما ھەر ئېھتىمالغا قارشى كىرىپ باققانىدى.

جىك چىۋ لاۋسەننىڭ دوختۇرخانىدا يېتىپ قېلىش سەۋەبىنى سۇرۇشتۇپ بېقىش مەقسىتىدە، كېسەلخانا بۆلۈمىگە كىردى. بىرسى ئۇنىڭغا ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمىدىكى شې دوختۇرنى ئىزدەش كېرەكلىكىنى، دېدى. ئۇ شې دوختۇرنىڭ ئىشخانىسىنى تاپتى، ئىشخانىدا ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئايال دوختۇر يەنە بىر ئايال دوختۇر بىلەن پوپايكا توقۇش توغرۇلۇق پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى. شې دوختۇر جىك چىۋنىڭ ئۆزىنى ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى ئۇقۇپ، ئۇنىڭغا ئىشىك ئالدىدا بىردەم ساقلاپ تۇرۇشنى ئېيتتى. ئۇلار پاسونى ئانچە مۇرەككەپ بولمىغان پوپايكىنى قانداق توقۇش توغرۇلۇق تالىشۋاتاتتى. جىك چىۋ ئۇلارغا توقۇش ئۇسۇلىنى دەپ بەردى. ئىككى ئايال دوختۇر ئىشكنى يېپىپ، جىك چىۋ دەپ بەرگەن ئۇسۇلنىڭ توغرا ياكى ئەمەسلىكىنى ئۆزىگە ئىسپاتلاتقۇزۇش ئۈچۈن پوپايكىنى چىقاردى. جىك چىۋ بىردەمدىلا توقۇپ ئىككىسىنى قايىل قىلدى. توقۇش ئۇسۇلىنى بىر پارچە ئاق رېتسېپ قەغىزىگە يېزىپ بەردى. ئىككى ئايال دوختۇر بىردەم تەتقىق قىلىپ، بۇالغانلىقىغا ئىشەنچ ھاسىل قىلىشتى. شې دوختۇر ئاندىن جىك چىۋدىن نېمە ئىش بىلەن كەلگەنلىكىنى سورىدى.

ــ سۇن جېنىشىنىڭ نېمە كېسەل بىلەن دوختۇرخانىدا ياتقانلىقىنى ئۇقۇپ باقاي، دەپ كېلىۋىدىم، ــ دېدى جىك چىۋ. ئۇ يەنە لاۋسەن ساقايماس كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالغان بولسا، ئۇنى ئازابلاپ قويماسلىق ئۈچۈن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرەمدىكىن، دەپ ئەنسىرەپ كېتىۋاتقانلىقىنى، ناۋادا شۇنداق بولسا، A ئۆلكىسىگە بېرىپ ئىزدەپ تېپىپ ئۇنىڭغا نەچچە ئاي ھەمراھ بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئىككى ئايال دوختۇر جىك چىۋنىڭ كۆڭلىنىڭ ھەقىقەتەن ياخشىلىقىنى ماختاپ كەتتى. شې دوختۇر:

ــ كىمنىڭ قانداق كېسەل بىلەن دوختۇرخانىدا ياتقانلىقىنى بىلمەيمەن. تەكشۈرۈپ باقاي، ــ دەپ يوغان بىر ئىشكاپنى ئاختۇرۇپ، ئىچىدىن بىر دەپتەرنى تېپىپ، دەپتەرگە قاراپ، ــ زۇكام بولۇپ قېلىپ دوختۇرخانىدا ياتقان ئىكەن. ئۇرۇلغان ماۋۇ ئوكۇل، بېرىلگەن ماۋۇ دورا، ئېسىلغان ئاسما ئوكۇللارنىڭ ھەممىسى زۇكامغا پايدا قىلىدۇ، ــ دېدى.

ــ ئۇ نېمە دەپتەر؟ كۆرۈپ باقسام بولامدۇ؟

ــ بۇ دوختۇر يازغان رېتسېپ، كۆرۈپ باقاي دېسىڭىز كۆرۈپ بېقىڭ، ھېچنېمىنى ئۇقالمايسىز.

جىڭ چيۇ ھەر ھالدا دوختۇرلۇقنى ئۆگەنگەن، كېسەلخانىدىمۇ بولغان، لېكىن ھېچنېمىنى ئۆگىنەلمىگەنىدى. رېتسېپ توغرۇلۇق ئاز - تولا بىر نەرسىلەرنى ئاڭلىغانىدى. ئۇ دەپتەرنى كۆردى، دەپتەر دوختۇر يازغان رېتسېپلار بىلەن تولغانىدى. ئۇ دەپتەرنىڭ ئالدىنقى بېتىگە قارىدى، بۇ لاۋسەن دوختۇرخانىغا يېڭى كىرگەن چاغدا يېزىلغان رېتسېپلار ئىدى. جىڭ چيۇ لاتىنچە يېزىلغان «پىنتسىللىن» دېگەن خەتنى ئوقۇدى. رېتسېپقا بۇندىن باشقا تومۇردىن ئۇرۇلىدىغان گىلىكوزا سۇيۇقلۇقىمۇ بار ئىدى. قارىغاندا ئۇ ھەقىقەتەن زۇكام بولۇپ قالغان ئوخشىمامدۇ؟ جىڭ چيۇ مۇرەككەپ ھېسسىياتتا دوختۇرخانىدىن يېنىپ چىقتى. لاۋسەننىڭ زۇكام بولۇپ قالغانلىقىنى بىلىپ خۇشال بولدى، بىراق ئۇ قالدۇرۇپ قويغان ھېلىقى بىر پارچە خەتنى ئويلىسا، خۇشاللىقىنىڭ ئورنىنى گاڭگىراش ئىگىلەيتتى.

جىڭ چيۇ يەنجياخىدا ماشىنىدىن چۈشۈپ، خىيالىدا يوق چاڭفاڭنى ئىزدەپ مەكتەپكە كىردى. چاڭفاڭنىڭ دەرستە ئىكەنلىكى بىلەنمۇ كارى بولمىدى. ئۇ دېرىزىنى چېكىپ قول ئىشارىتى قىلدى. دەرس ئۆتۈۋاتقان مۇئەللىم ئامالسىزلىقتىن سىرتقا چىقىپ ئۇنىڭدىن نېمە ئىش بارلىقىنى سورىدى. ئۇ چاڭفاڭنى ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى ئېيتتى. مۇئەللىم ھۇرپەيگەن پېتى سىنىپقا كىرىپ چاڭفاڭنى چاقىرىپ بەردى.

چاڭقاڭ ناھايىتى ھەيران قالغاندەك:

ــ ئەجەپ بىمەھەل ۋاقىتتا كېلىپ قاپسىزغۇ؟ ــ دېدى.

ــ ھېلىقى كۇنى نېمىشقا ماڭا ئاكام دوختۇرخانىدا دەيسىز؟ دوختۇرخانىدا ئۇ يېتىپتىغۇ؟ ــ دېدى جىك چىۋ چاڭقاڭنى ئەيىبلىگەن تەلەپپۇزدا.

ــ مەن ئۇنى ئاكام دەيمەن.

ــ دوختۇرخانا ئۇنى ھېلىقىدەك كېسەل دېمىسە، سىز شۇ كۇنى نېمىشقا ئۇنى ھېلىقىدەك كېسەل ئىكەن دەيسىز؟

چاڭقاڭ بىردەم ئارىسالدى بولۇپ:

ــ ئۇ ئۆزى شۇنداق دېگەن. مەن يالغان گەپ قىلمىدىم. ئىشەنمىسىڭىز ئۆزىڭىزنىڭ ئىشى، ــ دېدى.

ــ ئۇ A ئۆلكىسىگە يۆتكىلىپ كېتىپتۇ. سىز بىلەمسىز؟

ــ مەن ئاڭلىغان، قانداق، كەينىدىن A ئۆلكىسىگە بارامسىز؟

ــ ئۇنىڭ A ئۆلكىسىدە تۇرۇشلۇق جايىنىمۇ بىلمىسەم، ئۇنى نەدە ئىزدەپ يۇرۇيمەن، ئادرېسى سىزدە بارمۇ؟

ــ ئادرېسى مەندە نېمە قىلسۇن؟ سىزگە بەرمىگەن يەردە ماڭا بېرەرمىدى؟ ئىككىڭلار نېمە ئويۇن ئويناۋاتىسىلەر، مەن بىلمىدىم، ــ دېدى چاڭقاڭ ئاغرىنغاندەك.

ــ بىز ئويۇن ئويىنىمىدۇق. ئۇنى ھېلىقىدەك كېسەل بولۇپ قالدىمىكىن، دەپ ئەنسىرەپ قالدىم. بىراق، ئۇ مېنىڭمۇ ئۆزى بىلەن تەڭ ئازابلىنىشىمنى خالىماي A ئۆلكىسىگە بېرىۋالغاندەك قىلىدۇ.

ــ ئىشەنمەيمەن، ئۇ سىزنى ئەنسىرەپ كەتمىسۇن، دەپ A ئۆلكىسىگە بېرىۋالغانمىدۇ؟ ئۇنداقتا تېخىمۇ ئەنسىرەپ كەتمەمسىز؟

ــ ئۇنداق بولسا ئۇ نېمىشقا A ئۆلكىسىگە كېتىۋالىدۇ؟

ــ سىز مەندىن سوريىسىڭىز، مەن كىمدىن سورايمەن. شۇڭا نېمە ئويۇن ئويناۋاتقىنىڭلار ماڭا قاراڭغۇ! ــ دېدى چاڭقاڭ تېرىكىپ. جىك چىۋ ئۆتۈنۈش

ئارىلاش:

ــ ئىككىنچى ئەترەتنىڭ نەدىلىكىنى بىلەمسىز؟ مەن بىلەن بىللە بارالامسىز؟ بېرىپ باقايمىكىن، دەيمەن. ئۇ مەندىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ شۇ يەردە يۇرۇۋاتامدىكىن، دەپ ئويلاپ قالدىم.

ــ ھازىر دەرس ۋاقتى، ئورنىنى دەپ بېرەي، ئۆزىڭىز بېرىڭ. ناھايىتى يېقىن، كۆرسىتىپ قويايي.

جىڭ چيۇ چاڭفاڭ كۆرسەتكەن نىشانىنى بويلاپ، لاۋسەن تۇرۇۋاتقان ئىككىنچى ئەترەتكە قاراپ يۇرۇپ كەتتى. يەنجياخې بىلەن ئۇ يەرنىڭ ئارىلىقى بىر چاقىرىمدىن ئارتۇق يول چىقاتتى. لاۋسەننىڭ چۈشلۈك دەم ئېلىش ۋاقتىدا يەنجياخېنى ئايلىنىپ كېلىمەن دېگىنى بىكار ئەمەس ئىدى. ئۇ ئىشلەۋاتقانلاردىن سۇن جيەنشىننىڭ نەدىلىكىنى سورىدى. ئىشلەۋاتقانلارنىڭ ئارىسىدىن بىرسى شياۋسۇننىڭ A ئۆلكىسىنىڭ B شەھىرىگە يۆتكىلىپ كەتكەنلىكىنى، ئەمەلدار ئاتىسى، قوبۇل قىلىدىغان ئورۇننىمۇ تەييارلاپ قويغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ شياۋسۇنگە ئوخشاش ئارقا تېرىكى بولمىغاچقا، سىرتتا ئىشلەش پېشانىسىگە پۈتۈلۈپ كەتكەنلىكىنى دېدى. 478

ــ ئۇنىڭ ساقايماس كېسەل بولۇپ قالغانلىقىنى ... ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ ــ دەپ سورىدى جىڭ چيۇ ئۇلاردىن.

ئۇلار بىر ـ بىرىگە قارىشىپ:

ــ شياۋسۇن ساقايماس كېسەل بولۇپ قاپتىمۇ؟ ئەجەپ بىز ئاڭلىماپتۇقمۇ؟ ــ دېيىشتى.

ــ ئۇ قانداقسىگە ساقايماس كېسەل بولۇپ قالىدۇ؟ سالامەتلىكى شۇنداق ياخشى، يولۇاسنى دۇمبالىغۇدەك ئەپتى بار ئۇنىڭ، ــ دېدى بىرى.

ــ ھەي، ئۇنداق دەپ كەتمە، ئۆتكەندە ئاغرىپ قېلىپ ناھىيەلىك دوختۇرخانىدا

ياتتىغۇ، ــ دېدى يەنە بىرى. ئۇچىنچى بىرى:

ــ ئۇنىڭ ئارقا ئىشىكى بار. ئىش قىلغۇسى كەلمىسە، دوختۇرخانىدا نەچچە كۈن يېتىۋالىدۇ. ناھىيەدىكى قىزلارنىڭ چىرايلىق ئىكەنلىكىنى بىلمەمسىلەر، ــ دېدى.

43

بۇ قېتىم، جىڭ چيۇ ئىدىيە جەھەتتە ئەڭ ياماق تەييارلىق كۆرۈپ قويدى. لاۋسەن جىڭ چيۇنىڭ قورقۇپ كېتىشىدىن تەشۋىشلىنىپ، ئۆزىنى كېسەل ئەمەستەك كۆرسىتىپ، «ئۆلۈمنى كۈتۈپ» ئۆزىنى بىر چەتكە ئالغان بولۇشى مۇمكىن. ئەمما پاكىت بۇنداق پەرەزنى رەت قىلاتتى. ناھىيەلىك دوختۇرخانىدىكى دوختۇرلارنىڭ قولىدىن چىققان رېتسېپلار ئۇنىڭ زۇكام بولۇپ قالغانلىقىنى دەللەپ تۇراتتى. ئىككىنچى ئەترەتتىكىلەرمۇ ئۇنىڭ A ئۆلكىسىگە يۆتكىلىش رەسمىيەتلىرىنى ئاللىقاچان بېجىرىپ بولغانلىقىغا گۇۋاھلىق بېرىشتى. بۇ ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنى سېتىۋېلىپ، شۇلار ئارقىلىق جىڭ چيۇنى كولدۇرلىتىمەن دېيىش، بۇ مۇمكىن بولمايدىغان ئىش ئىدى. بولۇپمۇ دوختۇرلار يازغان رېتسېپ، تالاي دوختۇرلارنىڭ قولىدىن چىققان، شۇنچە كۈنلەردىن بۇيان دوختۇرخانىدا ساقلىنىۋاتقان رېتسېپ ئىدى. رېتسېپنى باشقا ـ باشقا دوختۇرلار غەلىتە ھەرپلەر بىلەن يازاتتى. لاۋسەننىڭ شۇنچە كۆپ دوختۇرنى رېتسېپ ياساپ چىقىشقا سېلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. قىسقىسى، لاۋسەننىڭ ساقايماس كېسەل بولۇپ قالغانلىقىنى ئۇنىڭغا چاڭفاڭ دېدى. چاڭفاڭ بۇ گەپنى لاۋسەننىڭ ئۆزىدىن ئاڭلىغان. لاۋسەن جىڭ چيۇنى بىر كۆرۈۋېلىش ئۈچۈن يالغان گەپ قىلغانلىقىنى تەن ئالدى. بىراق، كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن، ئۇ ئۆزىنىڭ ئاق قان كېسىلى بولۇپقالغانلىقىنى دېدى، بۇ گەپكە كىم چىن پۈتىدۇ؟

جىڭ چيۇنىڭ بۇ ئىشلارنى ئېنىقلاشقا چولىسى يوق ئىدى. ئۇ باشقا بىر ئىش تۈپەيلىدىن ئەس ـ ھوشىنى يوقتىپ قويدى. ئۇنىڭ ئاي كۆرۈش ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەنىدى. چوڭراق ئىشلارغا يولۇققاندا، بالدۇر ئاي كۆرۈپ قالاتتى، بولمىسا ئۆز

قەرەلدە كېلەتتى. كېچىكىپ كەلگەن ۋاقتىنى ئەزەلدىن ئۇقمايتتى. ئاي كۆرۈش ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەنلىك ھامىلدار بولۇپ قېلىشتىن دېرەك بېرەتتى. ئۇنىڭ بۇ ھەقتىكى ئاددىي ساۋاتتىن ھەر ھالدا خەۋىرى بار ئىدى، قىزلارنىڭ ھامىلدار بولۇپ قالغانلىقىغا مۇناسىۋەتلىك بىرمۇنچە ئىشلارنىمۇ ئاڭلىغانىدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئاي كۆرۈش ۋاقتى ئۆتۈپ كېتىپ، ئۆزىنىڭ ھامىلدار بولۇپ قالغانلىقىنى ئاندىن بىلگەنىدى.

بۇ ئىشلار ئادەتتىن تاشقىرى پاجىئەلىك ھەم قورقۇنچلۇق ئىدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى جىڭ چيۇ تونۇيتتى. شۇ سەۋەبتىن ئۇلارنىڭ پاجىئەلىك ھەم قورقۇنچلۇق ئاقىۋەتكە قالغانلىقىدىن جىڭ چيۇ خەۋەردار ئىدى. 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە دالىيەنزى ئىسىملىك بىر قىز بار ئىدى. ئۇ ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپلا يېزىغا چۈشۈپ كەتكەن، قانداقلارچە تېپىشىپ قالغان، ئۇ ناھايىتى كەپسىز بىر بالا بىلەن تېپىشىپ قېلىپ، ھامىلدار بولۇپ قالغان، قورساقتىكى بالىنى بىر ئامال قىلىپ چۈشۈرۈۋېتىش ئۈچۈن، دالىيەنزى ئەتەي ئېغىر نەرسىلەرنى كۆتۈرگەن، ئېگىزدىن پەسكە سەكرىگەن. ئۆزى زەخىملەنگەن، بالا چۈشۈپ كەتمىگەن، كېيىن بالا تۇغۇلغان، ئېگىزدىن پەسكە سەكرەپ، ئېغىر نەرسىلەرنى كۆتۈرۈپ، قورسىقىنى تېڭىپ يۈرگەچكە، بالا ئىككى قوۋۇرغۇسى ئىچىگە كىرىپ كېتىپ غەلىتە تۇغۇلغان. دالىيەنزى ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىنماي، يېزىدا تۇرۇپ قالغان. يۈرگىنى بۇ ئىش يەتمىگەندەك بىرسى بىلەن ئۇرۇشۇپ قېلىپ 20 يىل كېسىلىپ كەتكەن. دالىيەنزى بالىنى يۈرگىنىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا تاشلاپ بەرگەن. ئىككى ئائىلە ئېيتقۇسىز كۈلپەتكە قالغان. دالىيەنزى تېخى ئەڭ بەختسىز ئەمەس، چۈنكى يۈزى تۆكۈلگەن، يېزىدىن چىقالمىغان بىلەن، يۈرگىنى بالىنىڭ ئۆزىنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلغان. دالىيەنزى ھاياتىنى ساقلاپ قالغان. گوڭ فامىلىلىك بىر قىز بار ئىدى. ئۇ تېخىمۇ بەختسىز بولۇپ قالدى. ئۇ بىر بالا بىلەن يۈرۈپ ھامىلدار بولۇپ قالغان. ھېلىقى بالا نەدىن تېپىپ كەلگەن، دورا ئۆسۈملۈك تېپىپ كېلىپ، شۇنى

قاينىتىپ ئىچسە، قورساقتىكى بالىنىڭ چۈشۈپ كېتىدىغانلىقىنى گۇڭ فامىلىلىك قىزغا دېگەن. ئۇ ئوغرىلىقچە قاينىتىپ ئىچكەن، نەتىجىدە قورساقتىكى بالاپ چۈشۈپ كېتىش تۈگۈل، ھېلىقى قىز ئۆلۈپ كەتكەن.

جىڭ چيۇ بالا ئالدۇرماقچى بولسا، دوختۇرخانىغا ئىدارىنىڭ تونۇشتۇرۇشى كېتىدىغانلىقىنى، ئەر ـ ئايال ئىككىلا تەرەپ ئىدارىنىڭ تونۇشتۇرۇشىنى كۆرسىتىشى كېرەكلىكىنى ئاڭلىغانىدى. ئۇ، ئەلۋەتتە ئىدارىدىن تونۇشتۇرۇش ئالالمايتتى. لاۋسەننىڭ نەدىلىكى نامەلۇم، ئۇنىڭ ئىدارىسىدىن تونۇشتۇرۇش ئېلىش تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس. لاۋسەن ھەممە ئىشنى بىلىدۇ، بۇ ئىشنىمۇ بىلىشى مۇمكىن. لاۋسەن شەرمەندە بولۇشتىن قورقۇپ «غىپپىدە» تىكىۋەتكەنمىدۇ؟ ئوتنىڭ ئىچىگە مېنى يالغۇز تاشلاپ قويۇپ ئۆزىنى بالدۇررراق دالدىغا ئالغان ئوخشىمامدۇ؟ ــ دەپ ئويلىدى جىڭ چيۇ.

جىڭ چيۇ ھەرقانچە ئويلىغان بولسىمۇ، لاۋسەن ئۇنىڭغا ئۇنداق ئادەم ئەمەستەك تۇيۇلدى. ئىلگىرى لاۋسەن ئۇنىڭغا كۆپ ياخشىلىق قىلدى. بۇ كۆيۈنگەنلىكىنىڭ ئالامىتى ئىدى. لاۋسەن ھەرقانداق ئىشتا ئۇنى ئويلايتتى، بۇ ھالدا ئۇ جىڭ چيۇنى ئوتنىڭ ئىچىگە يالغۇز تاشلىۋېتىپ، قانداقمۇ كارى بولماي يۈرەلىسۇن؟ ئۇ راستتىنلا ئاق قان كېسىلى بولۇپ قالغان تەقدىردىمۇ، توقۇناق بالانىڭ ھەممىسىنى ئۇنىڭغا ئارتىپ قويۇشقا لاۋسەننىڭ ھېچقانداق ئاساسى يوققۇ؟ جىڭ چيۇ ئەنگلىيەنىڭ «تېس» نامىلىق رومانىنى يادىغا ئالدى. ئۇ بۇكىتابنى لاۋ سەندىن ئەمەس، بەلكى K شەھىرىدىكى بىر دوختۇرخانىدا دوختۇرلۇقنى ئۆگىنىۋاتقان مەزگىلدە رېنتگېن بۆلۈمىدە ئىشلەيدىغان بىر دوختۇردىن ئېلىپ ئوقۇغانىدى. ئۇچ كۇنلۇك ئېلىپ تۇرغاچقا تەپسىلىي ئوقۇشقا ۋاقىت يار بەرمىگەنىدى. ئەمما ۋەقەلىكىنىڭ جەريانى ئېسىدە، كىتابتا پۈلدار بىرەيلەننىڭ ياش بىر قىزنى ئالداپ ئۇنىڭ نومۇسىغا تەگكەنلىكى بايان قىلىنغانىدى. جىڭ چيۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدىغان بىرمۇنچە ئىشلارنى كۆز ئالدىغا ئەكەلدى. ھەممىسى پۈلدار ئەرلەرنىڭ نامرات قىزلارنى

كولدۇرلىتىشىغا مۇناسىۋەتلىك ئىشلار ئىدى. ئۇنداقلار قىزلارنى «قولغا كەلتۈرەلمىسە» كۆزىگە كىرىۋالىدۇ، شېرىن گەپلەرنى قىلىدۇ، مال ـ دۇنياسىنى ئايمايدۇ. ھەرقانداق ئىشقا ماقۇل دەپ تۇرىدۇ، «قولغا كەلتۈرۈۋالغان» دىن كېيىن يۈز ئۆرۈيدۇ، ئاخىرى ھەممە پالاكەتكە ھېلىقى قىز قالىدۇ. جىك چىۋ بىردىنلا لاۋسەننىڭ ئۆزىگە بۇنداق كىتابلارنى بېرىپ باقمىغانلىقىنى ھېس قىلدى. جىك چىۋنىڭ ھوشيارلىقىنى قوزغاپ قويماي دېگەندۇر ھەقىچان. جىك چىۋ مۇشۇ پىكىر يولى بويىچە ئويلاپ، لاۋسەننىڭ ھەربىر ئىش ـ ھەرىكىتى توغرۇلۇق چۈشەنچىگە ئىگە بولدى. لاۋسەن ھېلىقى كۈنى دوختۇرخانىدا ھېلىقى كۆرۈنۈشنى رويابقا چىقىرىش ئۈچۈن ئۇزۇن تىرىشچانلىق كۆرسەتكەندى. لاۋسەننىڭ كېسىلى سەۋەبىدىن جىك چىۋنى راستىنلا تەشۋىشلەندۇرۇپ قويغۇسى بولمىسا، ئۇ «تەقدىرىمىز ئوخشاش بولمىسىلا، ئىممىز ئوخشاش بولۇپ قالسا ھېچ گەپ ئەمەس» دېگەن گەپنى قىلمىغان، جىك چىۋ ئۇنىڭدىن ئۇنىڭ ئاق قان كېسىلى بولۇپ قالغان ـ قالمىغانلىقىنى سورىغان چاغدا بېشىنى لىڭشىتمىغان، مەخپىيەتلىكنى ئاخىرغىچە ساقلىغان بولاتتى. لاۋسەن ئۆزىنىڭ ئاق قان كېسىلى بولۇپ قالغانلىقىنى پات ـ پات ئاشكارىلاپ تۇردى. بۇ نېمە ئۈچۈن؟ بۇ پەقەت ئۇنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن. لاۋسەن جىك چىۋنىڭ ئۆزىنى قانچىلىك ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى، ساقايماس كېسەل بولۇپ قالسا، ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەممىنى قىلىشقا، ھەتتا ئۇنىڭغا ئۆزىنى «تۇتقۇزۇپ قويۇش» قىمۇ تەييار ئىكەنلىكىنى بىلەتتى.

لاۋسەن جىك چىۋنى «قولغا كەلتۈرۈش» مەقسىتىدە بىر يىلدىن ئارتۇق ھارماي ـ تالماي كۈرەش قىلدى. ئۇ شۇ كۈنگىچە سىلىق، سىپايە مۇتىۋەر قىياپىتىگە كىرىپ، جىك چىۋغا كۆيۈندى؛ ئەمما «قولغا كەلتۈرۈۋالغان» دىن كېيىن، ساختا نىقابىنى يىرتىپ تاشلاپ، ئىككىلىك خەت قالدۇرۇپ قويۇپ، ئىز ـ دېرەكسىز يوقالدى. جىك چىۋ ئىچى تىتىلداپ نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي قالدى. ھامىلدار بولۇپ قالسا، ئالدىدا ئىككى يول بار. بىرى، ئۆلۈم يولى. ئۆلۈۋالغان تەقدىردە، ئۆزى ئازابتىن خالاس بولغان

بىلەن، ئۆيىدىكىلىرى كىشىلەرنىڭ مەڭگۈ مازاق قىلىشىغا ئۇچرايتتى. باشقىلارنى قۇتقۇزۇش يولىدا ئۆلۈشتەك ئەڭ ياخشى ئۆلۈم بولسىغۇ، ئۆلۈم سەۋەبىنى ھېچكىم سۈرۈشتە قىلمايتتى. يەنە بىر يول، دوختۇرخانىغا بېرىپ بالىنى چۈشۈرۈۋېتىش، ئاندىن شەرمەندە بولۇپ، بىر ئۆمۈر ھاقارەتلىنىش، ئۇ بالىنى تۇغۇشنى تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى. شۇنداق بولسا، بۇ بالىغا شۇنچىلىك ئادالەتسىزلىك قىلىنغانلىق بولاتتى! بىر ئۆمۈر ھاقارەتلىنىپ ئۆتۈشتىن باشقا، گۇناھسىز بالىغا ئۇۋال قىلغان بولۇپ قالمامدۇ؟ جىڭ چيۇ نەچچە كۈن دەككە ـ دۈككە ئىچىدە كۈننى كەچ قىلالماي دوزاختا ياشىغاندەك ياشىدى. نەچچە كۈن ئۆتۈپ ئاندىن ئاي كۆرۈپ، ئۇ ئۇزۇن يىل كۆرۈشمىگەن دوستىنى كۆرگەندەك، ۋۇجۇدىدا كۆرۈلۈۋاتقان بىئاراملىق قۇتلۇقلاشقا تېگىشلىك ئىشتەك ھاياجانلىنىپ يىغلاپ كەتتى. ھامىلدار بولۇپلا قالمىغان بولسا قالغان ئىشلار ئەرزىمەس ئىشلار ئىدى. قىزلارنىڭ ئالدىنىپ ئىپپىتىنى يوقىتىپ قويغانلىقى تىلغا ئېلىنسا، كىشىلەرنىڭ قورققىنىدىن كۆزلىرى ئالاق ـ جالاق بولۇپ كېتىدۇ. بۇنىڭدا ئىككى تۈرلۈك سەۋەب بار: بىرى، ھامىلدار بولۇپ قالغان قىز شەرمەندە بولىدۇ. يەنە بىرى، ئىپپىتىنى يوقاتقان قىزنى ھېچكىم ئالمايدۇ. جىڭ چيۇنىڭ ئەرگە تەگكۈسى يوق. لاۋسەنگە ئوخشاش مۇشۇنداق بىر ئادەم پەقەت ئۇنى «قولغا كەلتۈرۈش» ئۈچۈنلا كۆيدۈم ـ ئۆچتۈم دەپ يۈرگەن يەردە، بىرەرسىنىڭ ئۇنى چىن كۆڭلىدىن ياخشى كۆرۈشىنى ئۇ خىيالىغىمۇ ئەكىلەلمىدى.

جىڭ چيۇنىڭ لاۋسەننى ئەيىبلىگۈسى كەلمەيتتى. ئۇ ئىچىدە، مەن ئۇنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ئەرزىسەم، ئۇ تەبىئىي ھالدا مېنى ياخشى كۆرگەن بولاتتى؛ ناۋادا ئۇ مېنى ياخشى كۆرمىسە، دېمەك، مەن ئۇنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ئەرزىمەيمەن، دەپ ئويلايتتى. لاۋسەن ئۇنى ياخشى كۆرمىگەن ئىكەن، ئۇنداقتا نېمىشقا ئۇنى «قولغا كەلتۈرۈش» ئۈچۈن شۇنچىۋالا كۈچەپ كېتىدۇ؟ گەپ مانا مۇشۇ يەردە ئىدى. ئەرلەرنىڭ ھەممىسى شۇنداق بولسا كېرەك. قولغا كەلتۈرەلمىگەنسېرى جېنىنىڭ بېرىچە كۈچەپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ. لاۋسەن جىڭ چيۇنى قولغا كەلتۈرەلمىگەچكە، ئۇنىڭغا

ساختىلىق بىلەن شۇنچە ئۇزۇن يېقىنچىلىق قىلىپ يۈردى. جىگ چىيۇ لاۋسەن ساۋ داشيۇنى بۇرۇنلا قولغا كەلتۈرۈپ بولغان، شۇڭا ئۇنىڭغا مەيلى يوق، ئۇ نۇرغۇن قىزلارنى قولغا كەلتۈرگەن، قىز بالىنىڭ نازۇك يېرىنىڭ قانداقلىقىنى «ئۇچۇش» نىڭ نېمىلىكىنى بىلىدۇ، دەپ پەرەز قىلاتتى. «ماشخوردا» توغرىسىدىكى ھېلىقى پاراڭچۇ تېخى. لاۋسەن ياتاقداشلىرىنىڭ ئالدىدا جىگ چيۇنى، ئۇ مېنىڭ ئىسسىقمىنى ياندۇرىدىغان «ماشخوردام» دەپ پو ئانقىنى ئېنىق. بولمىسا ياتاقدىشى لاۋسەي ھېلىقى گەپنى قىلغان بولارمىدى؟ ھېلىقىدەك ئىشنى قىلىشقا قىزىقتۇرغاندا، ئۇ ئىشنى «ئۇچۇش» دېگەنىدى؛ بىراق ياتاقداشلىرىغا دېگەندە، بۇ گەپ ئۆزگىرىپ «ئىسسىقنى ياندۇرۇش» بولۇپ قالدى. جىگ چيۇ مۇشۇ ئىشلارنى ئويلاپ كۆڭلى ئېلىشىپ كەتتى.

لاۋسەن دېھقانچىلىق مەيدانىغا قارىتىپ خەت يازغانىدىم، دېدى. ئەمما جىگ مۇدىر پارتىيەلىكنى شېپى كەلتۈرۈپ، خەت ـ چەكلەرنى قايتۇرۇۋەتمىگەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇ باشتا، يالغان گەپ قىلىۋاتىدۇ، دەپ جىگ مۇدىردىن گۇمانلانغانىدى. مانا ئەمدى لاۋسەن كازىزاپلىق قىپتۇ، دېگەن قاراشقا كەلدى. يەنە تېخى ... جىگ چيۇنىڭ ئارتۇق ئويلىغۇسى كەلمىدى. ھەربىر ئىشنى بىر لىنىيەگە يىغىنچاقلاشقا بولاتتى. بۇ لاۋسەننىڭ باشتىن ـ ئاياغ ئۆزىنى قىيناش ھېيلىسى ئىدى. ئېقىن بويىدا كېچىچە ئولتۇرۇش، يىغلاش، خەنجەر بىلەن بىلىكىنى كېسىش، بىر ـ بىرىدىن دەھشەتلىك ئىدى. تىرىشچانلىقلىرىنىڭ ھەممىسى نەتىجىلىك بولۇۋەردى، ئاق قان كېسىلى ھېيلىسىنى ئويلاپ تاپتى. ناھايىتى غەلىتە يەنە بىر ئىش، جىگ چيۇ لاۋسەننىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلگەندە، ئۇنىڭ يۈرىكى سىرقىراپ ئاغرىمايدىغان، ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلار ئۈچۈن پۈشايمان قىلمايدىغان بولۇپ قالدى. ئادەم دېگەن تۇمشۇقىغا يېمىگۈچە بۇرنىغا سۇ كىرمەيدۇ. ئەقىل ـ پاراسەت تۇرۇپلا پەيدا بولۇپ قالمايدۇ، باشقىلار ئۆز تەجرىبىسى ئارقىلىق سېنى ئاگاھلاندۇرىدۇ، بىراقلا ئۆگىنىۋالمىغىنىڭ ناتايىن. شۇ ئىشلار ئۆز بېشىڭدىن ئۆتسە، سەن ھەقىقىي ئەقىل تاپقان بولىسەن، سەنمۇ ئۆزۈڭ ھاسىل قىلغان ئەقىل بىلەن باشقىلارنى ئاگاھلاندۇرىسەن، لېكىن

باشقىلارمۇ سەن باشتا ئويلىغاندەك ساقا ئىشەنمەيدۇ. شۇڭا كىشىلەر ئەۋلامۇ ئەۋلاد خاتالىشىدۇ. ھەممىسى ئۆزى ھاسىل قىلغان ئەقىل بىلەن كېيىنكى ئەۋلادلىرىنى تەربىيەلەيدۇ. ئەمما ھەربىر ئەۋلاد يەنىلا خاتالىق سادىر قىلىپ كېتىۋېرىدۇ.

جىك چىۋ دېھقانچىلىق مەيدانىدا يېرىم يىل ئىشلىمەيلا، ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشقا يۆتكەپ كېتىلدى. بۇ بەختسىزلىك ئىچىدىكى بەخت ئىدى. باشقىلارنىڭ بەختسىزلىكى بەدىلىگە ئۇ بەختلىك بولدى. ئۇ 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە قاراشلىق باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 4 ـ يىللىق 1 ـ سىنىپىنى قوبۇل ئالدى. بۇرۇن بۇ سىنىپقا ۋاڭ فامىلىلىك بىر ئوقۇتقۇچى مەسئۇل ئىدى. ئۇ مىجەزى ئوڭلۇق، خىزمەتتە ئەستايىدىل بولسىمۇ، لېكىن دەرستە ئوقۇغۇچىلارنى يېتەكلىيەلمەيدىغان ئوقۇتقۇچى ئىدى. ھەر كۈنى تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ خىزمەت قىلاتتى، ئەمما سىنىپنى قوبۇل ئالالمىدى.

يېقىندا، سىنىپنى ئەمگەككە تەشكىللەش نۆۋىتى ۋاڭ مۇئەللىمگە كەلدى، ھەربىر مەكتەپكە تۆمۈر ـ تەسەك تېرىش ۋەزىپىسى چۈشكەندى. مەكتەپ ئېقىنىڭ ئۇ قېتىمدىكى بىر زاۋۇت بىلەن ئالاقىلىشىپ، ئوقۇغۇچىلارنى ئەخلەت دۆۋىسى ئارىسىدىن كېرەكسىز مىخ ۋە ۋېنتىلارنى تېرىۋېلىشقا ئىجازەت ئالدى. بۇ كېرەكسىز نەرسىلەرنى مەكتەپ پولات تاۋلاش ئۇچۇن دۆلەتكە تاپشۇراتتى. ۋاڭ مۇئەللىم ئوقۇغۇچىلارنى باشلاپ تۆمۈر ـ تەسەك تېرىشقا باردى. كېلىدىغان چاغدا، ئوقۇغۇچىلارنىڭ سېپى بۇزۇلۇپ كەتتى. ۋاڭ مۇئەللىمنىڭ مۇرىسىدە ئەپكەش، ئالدى ـ كەينىگە يۈگۈرۈپ تەرتىپ ساقلاش بىلەن ئالدىراش بولۇپ كەتتى. شۇ ئارىلىقتا، بىرنەچچە كەپسىز ئوقۇغۇچىلار «غىپپىدە» تىكىۋەتتى. شۇ مەزگىللەر مەكتەپنىڭ ئالدىدىكى ئېقىنىنىڭ سۇيى تارتىلىپ، دائىرىسى بەكلا تارىيىپ كەتكەندى. كىشىلەر كۆمۈر ئۆۋاقلىرى قاچىلانغان پاخال خالتىلارنى يېيىتىپ بىر يول ھاسىل قىلغانىدى. پاخال خالتىلار يېيىتىلغان بۇ يولنى كىشىلەر «قۇرغاق پىرىستان» دەپ ئاتايتتى. كىشىلەر ئېقىن بويىدىن سۇ بويىغا پىيادە مېڭىپ، ئاندىن كىچىكرەك كېمىگە

چۈشۈپ ئۇ قاتقا ئۆتەتتى. قۇرغاق پىرىستاننىڭ ئىككى يېقىدا بەزى جايلار قۇرۇپ قېتىپ كەتكەن، بەزى جايلار لاي پېتى، قۇرۇپ يېرىلىپ كەتكەن بەزى جايلارنىڭمۇ ئاستى لاي ئىدى. ۋاڭ مۇئەللىمنىڭ سىنىپىدىكى زىڭ فامىلىلىك بىر ئوقۇغۇچى ساۋاقداشلىرىدىن ئايرىلىپ قېلىپ، ئېقىن بويىدا كەچكىچە ئويناپ ئۆيگە كېتىۋاتقاندا، لايغا دەسسۈپلىپ، چۆكۈپ كەتتى. ۋاڭ مۇئەللىم ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆپ قىسمىنى مەكتەپكە ئەكىلىپ قويۇپ، چۈشۈپ قالغان ئوقۇغۇچىلارنى ئىزدىدى، لېكىن تاپالمىدى. ئاشۇ بىرنەچچە كەپسىز ئوقۇغۇچىنى ئەتىسى سىنىپتا كۆرۈش ئۈمىدىده دەككە ـ دۈككىگە چۈشۈپ قايتىپ كەلدى. ئەتىسى ۋاڭ مۇئەللىم سىنىپقا كىرىپ تۇرۇشىغا زىڭ فامىلىلىك ئوقۇغۇچىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئوغلىنىڭ ئاخشام كېچىچە ئۆيگە كىرمىگەنلىكىنى، ۋاڭ مۇئەللىمنىڭ ئوغلىنى تاپشۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ، سىنىپقا كىرىپ كېلىشتى. شۇنىڭ بىلەن مەكتەپ جىددىيلىشىپ، ئادەم ئاجرىتىپ ھەممە يەرنى ئىزدىدى، ساقچىخانىغا مەلۇم قىلدى. زىڭ فامىلىلىك ئوقۇغۇچى قۇرغاق پىرىستان يېنىدىكى لاي ئارىسىدىن تارتىپ چىقىرىلدى. ئۇ ئاللىبۇرۇن ئۆلگەنىدى. زىڭ فامىلىلىك ئوقۇغۇچىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئوغلىنىڭ لايغا بۇلغانغان تۇرقىغا قاراپ، جان تالاشقان چاغدىكى مەنزىرىنى كۆرگەندەك بولۇپ غەزەپلەندى ھەم ھەسرەت چەكتى. ئۇلار مەسئۇل ئوقۇتقۇچىسى قابىلىيەتلىك بولغان بولسا، ئوغلى ساۋاقداشلىرىدىن ئايرىلىپ قالمىغان، بۇ قازاغا ئۇچرىمىغان بولاتتى، دەپ ئويلاپ، بۇ ئىشنى ۋاڭ مۇئەللىمدىن كۆردى. زىڭ فامىلىلىك ئوقۇغۇچىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ھەر كۈنى بىر توپ ئۇرۇغ ـ تۇغقانلىرى بىلەن كېلىپ، ۋاڭ مۇئەللىمدىن خۇن تەلەپ قىلىپ، ئۇنى ئارىغا ئېلىۋالاتتى. مەكتەپ ئامالسىزلىقتىن ۋاڭ مۇئەللىمنى بىر مەزگىل دېھقانچىلىق مەيدانىغا چىقىرىۋەتتى. ۋاڭ مۇئەللىمنىڭ سىنىپىنى قوبۇل قىلىشقا ھېچكىم پېتىنالمىدى. مەكتەپ جىڭ چىۈنى يۆتكەپ كېلىپ، ئۇ سىنىپنى ئۇنىڭغا بەردى. جىڭ چىۈ ئەزەلدىن تەقسىماتقا بويسۇنۇپ كېلىۋاتقان ياخشى ئوقۇغۇچى ئىدى. گەرچە ھازىر خىزمەتكە قاتناشقان بولسىمۇ، ئوقۇتقۇچىلىرىنى

يەنىلا ھۆرمەتلەيتتى، گېپىگە قۇلاق سالاتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ قېتىم شۇ سىنىپنى قولغا ئېلىشقا ئۇنىمىسا، مەكتەپنىڭ بۇندىن كېيىن ئۇنى ئوقۇتقۇچىلىققا قويماسلىقىنى بىلەتتى. جىڭ چيۇ ئارتۇق گەپ قىلماي K شەھىرىگە قايتىپ، ژاڭ مۇئەللىمنىڭ ئورنىغا 4 ـ يىللىق 1 ـ سىنىپ مەسئۇلى بولدى.

زىڭ فامىلىلىك ئوقۇغۇچىنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ جىڭ چيۇ بىلەن ھېچقانداق ئۆچ ـ ئاداۋىتى بولمىغانلىقتىن، ئۇنى ئاۋارە قىلمىدى. باشقا ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى بۇ سىنىپنى باشقا بىر ئوقۇتقۇچىنىڭ قولىغا ئالغانلىقىنى كۆرۈپ ھەر ھالدا جىڭ چيۇدىن مىننەتدار بولدى. جىڭ چيۇ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن خىزمەتكە بېرىلىپ كەتتى. ئۇنىڭ ھەربىر كۈنى دەرس تەييارلاش، دەرس ئۆتۈش، ئائىلە سۆھبىتى ئۆتكۈزۈش، ئوقۇغۇچىلار بىلەن سىردىشىش بىلەن ئالدىراش ئۆتەتتى، ناھايىتى كەچ ئارام ئالاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ۋالىبول جەھەتتىكى ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلىپ، باشلانغۇچ مەكتەپ قىزلار ۋالىبول كومانداسى قۇردى. ئۇلارنىڭ ھەر كۈنى ئەتىگەنلىك ۋە كەچلىك توپ مەشىق قىلىشىغا يېتەكچىلىك قىلاتتى. جىڭ چيۇ ئوقۇغۇچىلارنى دالا سايياھىتىگە تەشكىللەپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ئېرىشتى. ئۇنىڭ سىنىپى ناھايىتى تېزلا يىللىقلار بويىچە ئەڭ ياخشى سىنىپ قاتارىغا ئۆتتى.

مۇشۇنداق ئالدىراشچىلىقتا، جىڭ چيۇنىڭ لاۋسەننى ئويلىغۇدەك ۋاقتىمۇ كۆپ ئەمەس ئىدى. لېكىن كەچ كىرىپ، ئەل ئايىغى بېسىققان مەھەلدە، ئۆتكەنكى ئاشۇ ئىشلارنى ئەسلەپ، لاۋسەن راستىنلا قۇرۇق سۆلەت بەگزادىمىدۇ، ھېلىقى دوختۇرخانىدا سەكرات ئۇستىدە ياتامدىغاندۇ؟ دەپ سەل گۇمان قىلاتتى. جىڭ چيۇ K شەھىرىدىكى ھېلىقى دوختۇرخانىدىكىلەر لاۋسەننىڭ قولىدىكى پىچاق يارىسىنى كۆرۈپ، تەكشۈرۈپ بېقىش توغرۇلۇق مەسلىھەت بەرگەنلىكىنى ئويلىدى. لاۋسەننىڭ ئاق قان كېسىلى بولۇپ قالغانلىقىنى ئاشۇ ھەربىي دوختۇرخانا تەكشۈرۈپ تېپىپ چىققانمىدۇ؟ ئۇ ئويلىغانسېرى خاتىرجەم بولالماي، چىڭ دوختۇرنىڭ سۈرۈشتۈرۈپ

بېقىشىنى ئۆتۈندى. چېكى دوختۇر ئۇ دوختۇرخانىنىڭ K شەھىرىدىكى داۋالاش سىستېمىسىغا قارىماي، بىۋاستە مەركەزگە قارايدىغانلىقىنى دېدى. بۇ دوختۇرخانا ماۋ جۇشىنىڭ «ئۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈپ، قەھەتچىلىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلايلى» دېگەن تەلىپىگە بىنائەن، 3 ـ دۇنيا ئۇرۇشى پارتىلىشىدىن ساقلىنىش مەقسىتىدە مەخسۇس باشلىقلار ئۈچۈن تەسىس قىلىنغان دوختۇرخانا ئىدى. شۇ چاغدا 3 ـ دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن جاھانگىر ۋە رېۋىزىونىزمچىلارنىڭ ئاتوم بومبا تاشلاپ ھۇجۇم قىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشنى نەزەردە تۇتۇپ، چوڭقۇر ھاۋا مۇداپىئە ئۆڭكۈرى قېزىلغانىدى. 3 ـ دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ شەپىسى سەل بېسىققاندىن كېيىن، دوختۇرخانا مەلۇم دەرىجىدە سىرتقا ئېچىۋېتىلگەنىدى. شۇنداقتىمۇ ئادەتتىكى ئادەملەرنىڭ كىرمىكى تەسكە توختايتتى. چېكى دوختۇر سۇرۇشتۇرۇپ بېقىشقا قاتتىق كۈچىدى. كېسەل تارىخىدا، سۇن جىيەنشىنىڭ قان پىلاستىنكىلىرى يېنىك دەرىجىدە ئاز ئىكەن، دەپ خاتىرىلەنگەنىدى.

489

جىڭ چيۇ ئۇمىدىنى ئۈزدى. ئۆزىنىڭ نەچچە يىلدىن بۇيان يۈز بېرىۋاتقان ھېكايىنى قايتىلاۋاتقانلىقىنى بىلدى. ئۇ بىرىنچى قېتىم ئالدانغان قىز ئەمەس ھەم ئالدانغان ئەڭ ئاخىرقى قىز بولۇپ قالمايتتى. ئۇ ئۆزى ياخشى كۆرگەن ئادەمنىڭ لاۋسەن ئەمەس، بەلكى چېكى دوختۇر ئىكەنلىكىنى بارغانسېرى ھېس قىلماقتا ئىدى. لاۋسەن مەلۇم جەھەتتە چېكى دوختۇرغا ئوخشاپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، ئۇ لاۋسەننى بىرلا كۆرۈپ ياقتۇرۇپ قالغانىدى. ھالقىلىق پەيتتە لاۋسەن چېكى دوختۇرغا ئوخشىماي قالدى.

ئارالدا مەخسۇس پۇرچاق ئۇندۇرمىسى چىقىدىغان بىر دۇكان بار ئىدى. ئارالدىكىلەر پۇرچاق ئۇندۇرمىسىنى كۆپ يەيتتى. جىڭ چيۇ چېكى دوختۇر بىلەن لاۋسەننى پۇرچاق ئۇندۇرمىسىگە ئوخشىتاتتى. پۇرچاق ئۇندۇرمىسىنىڭ ئاستى تەرىپىدىكى غولى ئاق ھەم پاكىز بولۇپ، مىجىسا سۇيى چىقاتتى. ئۇستى تەرىپى

شەكلى ئوخشاش، يوغان ئىككى تال ياپراق چىقىراتتى، ئەمما بىر تال ياپراق سېپىس قارىيىپ كېتەتتى، يەنە بىر تال ياپراق يەنىلا ساپسېرىق، ئەسلى رەڭگىنى ساقلاپ قالاتتى. ياپراق ئايرىلغان ئاشۇ نۇقتا «قولغا كەلتۈرۈش» نىمۇ ئايرىيدىغان نۇقتا ئىدى. چېكى دوختۇر توي قىلىپ ئارىدىن شۇنچە يىل ئۆتكەن بولسىمۇ، جىياك مۇئەللىمگە سادىق ئىدى ھەم ئۇنى ياخشى كۆرەتتى. لاۋسەن بولسا «قولغا كەلتۈرۈۋېلىپ» لا يۈز ئۆرىدى.

جىك چىۋ جياك مۇئەللىمنىك ئۆيىگە پات - پات بېرىپ، چېكى دوختۇرنىك ئاۋازىنى ئاڭلايتتى. جياك مۇئەللىمگە سادىق ھەم ئۇنى ياخشى كۆرىدىغان چېكى دوختۇرنىك دىدارىنى كۆرەتتى. چېكى دوختۇر مۇشۇ ئارالدىكى ئاياللارنىك، يەنى خوتۇننىنىك، قېيىنئانىسىنىك پۈتلىرىنى يۇيغان سۇنى تۆكىدىغان بىردىنبىر ئەر ئىدى. بولۇپمۇ ياز كۈنلىرى كۆپچىلىك يوغان جاۋۇرغا لىققىدە سۇ قويۇپ پۈتلىرىنى يۇياتتى. جاۋۇر يوغان بولغاچقا، ھەرقانداق ئايال كۆتۈرەلمەيتتى. شۇڭا يوغان جاۋۇردىكى سۇنى چۆمۈچ بىلەن كىچىك جاۋۇرغا بۆلۈپ تۆكۈشكە توغرا كېلەتتى. لېكىن چېكى دوختۇر يوغان جاۋۇردىكى سۇنى ئۆزى تۆكەتتى. جىك چىۋ شۇنداقتىمۇ چېكى دوختۇرنى بولۇمسىز دېمەيتتى. ئەكسىچە، ئەكى ئۇلۇغ ئەر قاتاردا كۆرەتتى. چېكى دوختۇرنىك ئىككى بالىسىغا بەرگەن مۇھەببىتىدىن قاتتىق تەسىرلەنگەنىدى. ياز كۈنى، كەچقۇرۇنلۇقى، چېكى دوختۇر چوكى ئوغلى بىلەن ئېقىننىكى ئاياغ تەرىپىدە سۇ چۆمۈلەتتى. جياك مۇئەللىم كىچىك ئوغلى بىلەن ئېقىن بويىدا ئۇلارغا قاراپ ئولتۇراتتى. چېكى دوختۇر يەنە كەچلىرى دائىم دېگۈدەك كىچىك ئوغلى بىلەن ئويناپتتى. كارىۋاتتا ئوغلىغا ئات بولۇپ بېرەتتى. ئۇ «سەبىي بالىلارغا باش ئېگىدىغان» ھەقىقىي ئىنسان ئىدى. ئەر - خوتۇن ئىككىسى جامائەت ئېتىراپ قىلغان بىر - بىرىگە ئامراق ھەم ئىجىل - ئىناق ئۆتۈپ كېلىۋاتقان ئەر - خوتۇنلار بولۇپ، بىرى ئاككوردىيون چالسا، بىرى ناخشا ئېيتاتتى. ئۆزئارا ئاجايىپ ماسلاشقان، ئارالدىكى ناھايىتى بەختلىك بىر ئائىلە ئىدى. جىك چىۋنىك نەزىرىدە، چېكى

دوختۇرغا ئوخشاش تىلى بىلەن دىلى بىر، باشتىن - ئاياغ بىردەكلىكنى ساقلىيالايدىغان ئەرلا مەيلى «قولغا كەلتۈرۈش» تىن ئاۋۋال ياكى «قولغا كەلتۈرۈپ» بولغاندىن كېيىن بولسىمۇ، تېخىمۇ ياخشى كۆرۈشكە ئەرزىيدىغان ئادەم ئىدى.

جىڭ چيۈ چېڭ دوختۇرنىڭ خوتۇن - بالىلىرىغا ئىچ - ئىچىدىن كۆيۈنىدىغانلىقىنى كۆرۈپ، مەلۇم بىر مەنزىرىدىن تۇغۇلغان ئىلھام، مەلۇم بىر خۇرسىنىشلىك روھىي ھالەت تۈپەيلىدىن كۆڭۈل ئاسمىنىدا قىسقا، پارچە - پۈرات شېئىرىي پىكىر پەيدا بولدى. بۇ شېئىرىي پىكىر قەغەز يۈزىگە پۈتۈلۈشىنى ئىلتىجا قىلىپ، كۆڭۈل ئاسمىنىدىن ئەگىپ كېتەلمەي قالدى. جىڭ چيۈ ياتقىغا قايتىپ بېرىپ، شېئىرىي پىكىرنى يازدى. ماۋزۇ قويمىدى، ئىسمىنىمۇ يازمايلا «ئۇ» دەپلا قويدى.

44

ئاجايىپ بىر تاساددىپىي پۈرسەتتە جىڭ چىۋ خەت ـ چەكلەرنى قايتۇرۇۋەتكەن «باش جىنايەتچى» نى بايقاپ قالدى. شۇ كۈنى، دېھقانچىلىق مەيدانىدا چېنىقىۋاتقان ئىككى سىنىپ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى جىڭ چىۋنى فوجياچوڭدا قويۇلىدىغان ئويۇنغا تەكلىپ قىلدى. 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ دېھقانچىلىق مەيدانىدىكىلەر بىلەن باشقا بىر زىيالىي ياشلار دېھقانچىلىق مەيدانىدىكىلەر بىللە بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكى ئۆتكۈزمەكچى بولغانىدى. ئۇ دېھقانچىلىق مەيدانىمۇ فوجياچوڭدا ئىدى. شەنبە كۈنى بولغاچقا، جىڭ چىۋ تەكلىپنى ئىككىلەنمەستىن قوبۇل قىلدى. 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ ئاككوردىيون كۆتۈرۈشۈپ كېلىشكە بىر ئوغۇل ئوقۇغۇچىنى ئەۋەتتى. جىڭ چىۋ دېھقانچىلىق مەيدانىغا كېلىپ، ئوقۇغۇچىلار بىلەن رەپىتىس قىلىپ بولۇپ، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن ھېلىقى زىيالىي ياشلار نۆۋەتسىغا باردى. ئۇ، شۇ يەرگە بېرىپلا ئوقۇغۇچىلارنىڭ دىققىتىگە سازاۋەر ئەربابقا ئايلاندى. چۈنكى ئۇ ئاككوردىيون چالالايتتى، يەنە كېلىپ قىز ئىدى. دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى زىيالىي ياشلارمۇ ئۇنى ئاككوردىيون چېلىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلدى. بۇ بىرنەچچە مۇزىكا ئۇنىڭغا تونۇش ئىدى، ئۇ ئىككىلا تەرەپكە ئاككوردىيون چېلىپ بەردى.

ئويۇن تۈگىدى. ئۇنىڭ يەنە ئاككوردىيون چېلىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلىپ، ئەتراپىغا نۇرغۇن زىيالىي ياشلار يىغىلدى. بەزىلەرئاران بىر تونۇشقاندا ئايرىلغۇسى كەلمەي، ئۇنى ئۆزلىرى بىلەن ئېلىپ كەتمەكچى بولدى. نيۇ فوشېڭ ئىسىملىك بىر ئوغۇل زىيالىي ياش جىڭ چىۋنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ يۈگۈرۈپ كېلىپ ئۇنىڭدىن:

ــ سىزنىڭ قاملىشىڭىز «جىڭ» مۇ؟ قاملىشىڭىز راستىنلا «جىڭ» مۇ؟ ــ دەپ سورىدى، ئۇ جىڭ چىۋىنىڭ بېشىنى لىڭشىتقانلىقىنى كۆرۈپ يەنە، ــ ئۆتكەندە سىزگە كەلگەن خەت ـ چەكلەرنى بىز تاپشۇرۇۋالغانىدۇق، ــ دېدى.

ئەسلىدە 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ دېھقانچىلىق مەيدانى يېڭى قۇرۇلغاچقا، خەت يەتكۈزگۈچى تازا ياخشى ئاڭقىرالماي، كونۇبىرتىنىڭ ئوستىدىكى «K شەھىرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ دېھقانچىلىق مەيدانى» دېگەن ئادرېسنى كۆرۈپ خەتنى مۇشۇ زىيالىي ياشلار دېھقانچىلىق مەيدانىغا يەتكۈزۈش كېرەكلىكىنى ئويلىغان. چۈنكى بۇ دېھقانچىلىق مەيدانى «K شەھىرى 8 ـ قۇرۇلۇش ئەتىرىتى دېھقانچىلىق مەيدانى» دەپ ئاتىلاتتى. 8 ـ قۇرۇلۇش ئەتىرىتى بۇرۇن ھەربىي ئورۇن ئىدى. كېيىن يەرلىككە ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەن. بۇ دېھقانچىلىق مەيدانى شۇلارنىڭ پەرزەنتلىرى ئۈچۈن قۇرۇلغان. پەرزەنتلىرى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرسە، مۇشۇ يەردە چېنىقاتتى. يېزىغا چۈشكەنگە ھېساب بولاتتى. ئاندىن K شەھىرىگە قايتۇرۇپ كېلىنىپ، تولىسى 8 ـ قۇرۇلۇش ئەتىرىتىگە ئورۇنلىشاتتى. دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى خەت ـ چەكلەرنى تاپشۇرۇۋالغۇچى «جىڭ چىۋ» نىڭ كىملىكىنى بىلمىگەچكە، ئۇنىڭدىن ـ بۇنىڭدىن سۇرۇشتۇرگەن بولسىمۇ، بىلىدىغان ئادەم چىقمىغان. شۇنىڭ بىلەن خەتنى قايتۇرۇۋەتكەن. نېمۇ فوشېڭ خەت ئالغىلى خەۋەرلىشىش بۆلۈمىگە دائىم بېرىپ تۇراتتى. ئۇ ناھايىتى ئاز ئۇچرايدىغان قاملىنى، خەتنىڭ يەنجياخېدىن ئەۋەتىلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئارىلىقى ئاران ئالتە چاقىرىم چىقىدىغان يەردىنمۇ خەت يازامدىغاندۇ؟ دەپ ھەيران بولغان، شۇنىڭ بىلەن «جىڭ چىۋ» دېگەن بۇ ئىسىم ئۇنىڭ يادىدا قالغان. ئۇ ئىسمىنىڭ ئىگىسىنى ئۇچرىتىپ قېلىپ، بۇ ئىش شۇئان كاللىسىغا كەلگەنىدى.

جىڭ چىۋ ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتتى. ناۋادا ئۆزىگە كەلگەن خەتنى كۆرۈپ قالسا ئېلىپ قويۇشنى ئۇنىڭغا ھاۋالە قىلدى، پۈرسەت تاپسا ئۆزى كېلىپ كېتىدىغان بولدى، نېمۇ فوشېڭ ئادرېسنى سوراپ، ئەگەر خەت ـ چەك كېلىپ

قالسا، K شەھىرىگە بارغاندا ئاپىرىپ بېرىدىغانلىقى توغرۇلۇق ۋەدە بەردى. بۇ بايقاش بىلەن جىك مۇدىر ئاقلاندى، دېگەندىن كۆرە، خەت يازغان لاۋسەننى ئاقلاندى، دېگەن تۇزۇك ئىدى. لېكىن ئارىلىقتا لاۋسەن بىلەن كۆرۈشكەن چاغدا، لاۋسەن قايتۇرۇۋېتىلگەن خەت ـ چەكلەرنى ئۇنىڭغا بەرمىدى. جىك چىۋۇ ئۇ ۋىدالىشىش خەتلىرى بولۇشى مۇمكىن، پىلانى بۇزۇلۇپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن، بەرمىگەن ئوخشايدۇ، دەپ پەرەز قىلدى.

جىك چىۋۇنىك مەكتەپ تەرىپىدىن تەقسىم قىلىپ بېرىلگەن ياتىقى بار ئىدى. ئۇ ئون كىۋادىرات كېلىدىغان بىر ئېغىزلىق ئۆيدە «لىۋ» فامىلىلىك بىر ئايال مۇئەللىم بىلەن بىللە تۇراتتى. ياتاقتا ئىككى تارتمىلىق بىر ئۈستەل قويۇلغان، تارتمىنىڭ بىرىنى جىك چىۋۇ، بىرىنى لىۋ مۇئەللىم ئىشلىتەتتى. ھەر ئىككىلىسى ئۆزىگە تەئەللۇق تارتمىغا قۇلۇپ سېلىپ قويغانىدى. جىك چىۋۇ ئۆزىنىڭ مەخسىيەتلىكلىرىنى ئاشۇ دۇنياسىغا سېلىپ قويياتتى. لىۋ مۇئەللىمنىڭ ئۆيى ئېقىننىڭ ئۇ قېتىمدا ئىدى. ھەر شەنبە كۈنى كېتەتتى. شۇڭا ھەپتىنىڭ ئاخىرى جىك چىۋۇ ياتاقتا ئۆزى يالغۇز قالاتتى. جىك چىۋۇ ئىشىكنى ئىچىدىن تاقاپ قويۇپ، لاۋسەننىڭ خەتلىرىنى ۋە سۈرىتىنى تارتمىدىن ئالاتتى. ئۇ خەتلەرنى چېكىڭ دوختۇر يازغان خەتلەر دەپ تەسەۋۋۇر قىلاتتى ـ دە، ئۆزىنى ناھايىتى بەختلىك ھەم مەستخۇش بولۇپ كەتكەندەك سېزەتتى. چۈنكى خەتتىكى گەپلەر پەقەت چېكىڭ دوختۇردەك ئادەملەرنىڭلا ئاغزىدىن چىقسا، ئاندىن ئەھمىيەتلىك بولاتتى، بولمىسا ئەھمىيىتىنى يوقىتىپ قويياتتى. ئۇ شەيتاننىڭ كەينىگە كىرىپ، ئۆزى يازغان ھېلىقى نەچچە كۈبلىت شېئىرنى قەغەزگە چۈشۈرۈپ، پۈرسەت چىققان ھامان چېكىڭ دوختۇرغا كۆرسەتمەكچى بولدى. ئۇنىڭغا كۆرسىتىشنىڭ قانداق ئەھمىيىتى بارلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى، كۆرسىتىپ قويۇشنىلا ئويلايتتى. بىركۈنى، چېكىڭ دوختۇر جىك چىۋۇنىڭ قولىدىن ئوغلىنى ئالغاندا، جىك چىۋۇ نەچچە كۈندىن بېرى يانچۇقىدا تۇرغان ھېلىقى نەچچە كۈبلىت شېئىرنى چېكىڭ دوختۇرنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ قويدى. ئىككى ـ ئۈچ كۈنگىچە چېكىڭ

دوختۇرنىڭ ئۆيىگە بارالمىدى. ئۇنىڭدا جيىاڭ مۇئەللىمگە يۈز كېلەلمىگۈدەك ھېچقانداق ھېس - تۇيغۇ يوق ئىدى. چۈنكى ئۇ چېڭ دوختۇرنى تارتىۋېلىپ ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىشنى ئويلىمايتتى. جىڭ چيۇ چېڭ دوختۇرغا چوقۇناتتى. ئۇنى ياخشى كۆرەتتى. ھېلىقى نەچچە كۈبلىت شېئىر ئۇنىڭغا ئاتاپ يېزىلغانىدى، شۇڭا كۆرسەتكۈسى كەلدى، ئۇسلۇبىنى ۋە شېئىردا ئىپادىلەنگەن ھېسسىياتىنى مازاق قىلىشىدىن قورقۇپ چېڭ دوختۇرنىڭ ئۆيىگە بېرىشقا پېتىنالمىدى.

بىر شەنبە كۈنى كەچتە، چېڭ دوختۇر ئۇنىڭ ياتىقىنى تېپىپ كەلدى. ئۇ ھېلىقى نەچچە كۈبلىت شېئىرىنى ئۆزىگە قايتۇرۇپ، كۈلۈمسىرىگەن ھالدا:

ــ قىزچاق، تالانتلىق ئىكەنسىز، كاتتا شائىر بولالايدىكەنسىز، شېئىرىڭىزدىكى «ئۇ» بىلەن ئۇچرىشىپ قالىسىز، ئېلىپ قېلىپ، شۇنىڭغا قالدۇرۇپ قويۇڭ، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ بەك ھودۇقۇپ كەتتى، ئۇ كەينىدىن:

ــ كەچۈرۈڭ، نېمىلەرنى يازغانلىقىمنى، نېمىشقا يانچۇقىڭىزغا سېلىپ قويغانلىقىمنى ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن، سارىڭ بوپتىمەن، ــ دېدى.

ــ ھەرقانداق دەردىڭىز بولسا جيىاڭ مۇئەللىم بىلەن مۇڭدىشىڭ، ئۇ كۆپنى كۆرگەن، مەن سىزنى چۈشىنىمەن، مەخپىيەتلىكىنى ساقلايمەن.

ــ بۇ ئىشنى جيىاڭ مۇئەللىمگە دېمەڭ، ــ دەپ ئۆتۈندى جىڭ چيۇ، ــ ئۇ مېنى جەزمەن تىللايدۇ. بۇ ئىشنى ھېچكىمگە دېگۈچى بولماڭ.

ــ دېمەيمەن، قورقماڭ. سىز ھېچنېمە قىلمىدىڭىز، پەقەت نەچچە كۈبلىت شېئىر يازدىڭىز، شېئىرىيەتتىن قىلچە خەۋىرى يوق بىرسىنىڭ پىكرىنى ئاڭلاپ باقماقچى بولدىڭىز. مەن شېئىرىيەت توغرۇلۇق پىكىر بايان قىلالمايمەن. ئەمما تۇرمۇشتا يولۇققان قىيىنچىلىقلارنى يېڭىشىڭىزگە ياردەم بېرەلىشىم مۇمكىن.

چېڭ دوختۇرنىڭ ئاۋازى شۇنچىلىك مۇلايىم ۋە شۇنچىلىك سەمىمىي ئىدى. جىڭ چيۇ ئىشەنگەنلىكى ئۈچۈن چوقۇنۇشتىن باشقا نېيىتى يوقلۇقىنى دېيىش كېرەكلىكىنى ئۇنتۇپ، ھېلىقى كېچىدىكى تەپسىلاتلاردىن باشقا لاۋسەن بىلەن

بولۇشقان ئىشلارنى چېكىڭ دوختۇرغا دېدى.

چېكىڭ دوختۇر ئاڭلاپ پەرىزىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇ:

ــ ئۇ ئاق قان كېسىلى بولۇپ قالغان بولۇشى مۇمكىن. بولمىسا نېمىشقا ئۆزىنى سىزدىن قاچۇرىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرمەك تەس. ئۇ زۇكام بولۇپ قېلىپ ناھىيەلىك دوختۇرخانىدا يانقاندۇر. چۈنكى ئاق قان كېسىلى ئادەمنىڭ كېسەلگە قارشى ئىقتىدارىنى ئاجىزلاشتۇرۇۋېتىدۇ. تۇرلۇك كېسەللىكلەرگە ناھايىتى ئاسان بوزەك بولۇپ قالىدۇ. ئاق قان كېسىلىنى يىلتىزىدىن داۋالاشقا ھازىرچە ھېچقانداق ئامال يوق. قانداق كېسەل بولۇپ قالغان بولسا، شۇ كېسەلنى داۋالاپ بىمارنىڭ ئۆمرىنى ئۇزارتىشقا تىرىشىدىغان گەپ. ئۇنىڭ ئاق قان كېسىلى بولۇپ قالغانلىقىنى ناھىيەلىك دوختۇرخانىدىكىلەرنىڭ بىلىشى ناتايىن. ھېلىقى ھەربىي دوختۇرخانا ئېنىقلاپ چىققان بولۇشى مۇمكىن.

ــ لېكىن سىز ئۇ دوختۇرخانا لاۋىسىنىڭ قان پىلاستىنكىلىرىنىڭ ئازلاپ كەتكەنلىكىنى ئېنىقلاپ چىقىپتۇ، دېمىگەنمىدىڭىز؟

ــ ناۋادا ئۇ سىزنىڭ بىلىپ قېلىشىڭىزنى خالىمىسا، دوختۇرخانىغا مەخپىيەتلىكنى ساقلاش كېرەكلىكىنى ھاۋالە قىلىدۇ. مەن مۇشۇنداق پەرەز قىلىمەن. پەرىزىمنىڭ توغرا بولۇشى ناتايىن. ئۇنىڭ ئورنىدا مەن بولسام، مەنمۇ شۇنداق قىلىشىم ئېھتىمال. چۈنكى سىز ئۇ دۇنياغا ئۇنىڭ بىلەن بىللە كېتىشنى خالىدىڭىز، ئۇنىڭدا بۇنىڭدىن باشقا يەنە قانداق تاللاش بولىدۇ؟ ئۇ دۇنياغا ئۆزى بىلەن بىللە كېتىشىڭىزگە يول قويارمۇ؟ ئۇنىڭ كۈندىن ـ كۈنگە ئورۇقلاپ، زەئىپلىشىپ، قەدەممۇقەدەم ئۆلۈمگە يېقىنلىشىپ كېتىۋاتقان ھالىتىگە قاراپ تۇرۇشىڭىزغا ئۇنىڭ كۆڭلى قانداق چىدايدۇ؟ ئۇنىڭ ئورنىدا سىز بولسىڭىز، سىزمۇ قەدەممۇقەدەم ئۆلۈمگە يۈزلەنگەن ھالىتىڭىزنى ئۇنىڭغا كۆرسەتمىگەن بولاتتىڭىز.

ــ بۇ گەپچە ... ئۇ A ئۆلكىسىدە ... ئۆلۈمنى كۈتۈپ ياتامدىغاندۇ؟

چېكىڭ دوختۇر بىردەم ئويلىنىپ:

ــ بىرنېمە دېمەك تەس، ئۇ K شەھىرىدە بولۇشى مۇمكىن، ئەگەر مەن بولسام، K شەھىرىگە بېرىپ، ئۇنىڭ يېنىدىراق تۇرغان بولاتتىم، ــ دېدى.

ــ ئەمىسە، مېنىڭ ئورنۇمدا ھەرقايسى دوختۇرخانىلار بىلەن ئۇقۇشۇپ باقالارسىزمۇ؟ ــ دېدى جىك چىۋ بىتاقەت بولۇپ.

ــ ئۇقۇشۇپ باقسام بولىدۇ، ئەمما ئەخمىقانە ئىش قىلماسلىق توغرىسىدا ماڭا ۋەدە بېرىڭ، ئاندىن ئۇقۇشاي.

ــ ئۇنداق ئىش بولمايدۇ، ــ دېدى جىك چىۋ ئالمان ـ تالمان لەۋزە قىلىپ، ــ مەن ... مەن ... ئۇنداق گەپلەرنى ئەمدى ئاغزىمغا ئالمايمەن.

ــ ئۇنداق گەپلەرنى ھەم ئۇنداق ئىشلارنى قىلىشقا قەتئىي بولمايدۇ. ئۇ سىز ئۈچۈن تەشۋىشلىنىدۇ، نەتىجىدە روھىي بېسىمى ئېغىرلاپ كېتىدۇ. ئېھتىمال ئۇ ... تەقدىرگە تەن بېرىپ، خاتىرجەم ھالدا ئۆلۈمگە يۈزلەنگەندۇر. لېكىن ئۇ ئەگەردە سىزنى بىللە ئېلىپ بۇ دۇنيادىن كېتىپ قېلىشنى ئويلىسا، خاپىچىلىقتا ئۆتى يېرىلىپ كېتىدۇ.

چېڭ دوختۇر چوڭ ئوغلىنىڭ سەرگۈزەشتىسىنى جىڭ چىۋغا سۆزلەپ بەردى. ئەسلىدە چوڭ ئوغلى ئۆزىنىڭ ئەمەس. بەلكى بىر بىمارنىڭ بالىسى ئىدى. ئۇ بىمار ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، بىمارنىڭ ئېرىمۇ ئۆلۈۋالغان، بالىسى يېتىم بولۇپ قالغان، ئۇنى چېڭ دوختۇر بېقىۋېلىپ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئېچىنىشلىق ھېكايىسىنى بالىنىڭ بىلىپ قالماسلىقى ئۈچۈن J شەھىرىدىن K شەھىرىگە يۆتكىلىپ كەلگەن.

ــ مەن ھەر كۈنى دوختۇرخانىدا خىزمەت قىلىمەن. بىمارلار ئۆلۈپ كەتسە، ئائىلە تاۋابئاتلىرىنىڭ قاتتىق ھەسرەتلىنىپ كېتىدىغانلىقىنى كۆرۈپ تۇرىمەن. يېقىنقى يىللاردىن بېرى مۇشۇنىڭغا ئوخشاش جۇدالىشىشلارنى تالاي كۆردۇم. ئەڭ چوڭ تەسىراتىم شۇكى، ھەر بىرىمىزنىڭ ھاياتى ئۆزىمىزگە تەۋە ئەمەس. ھاياتنى قانداق بىرتەرەپ قىلغۇمىز كەلسە، شۇنداق بىر تەرەپ قىلىش توغرا ئەمەس. ناۋادا سىز بۇ دۇنيادىن ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەتسىڭىز ئانىڭىز قانچىلىك ئازابلىنىپ

كېتىدۇ؟ ئاكىڭىز بىلەن سىڭلىڭىزچۇ؟ بىزمۇ قايغۇرىمىز. ئۇنىڭغىمۇ ياخشى بولمايدۇ، ھايات چېغىدا روھىي بېسىمنى ئېغىرلاشتۇرۇۋالىدۇ. ئۇ بۇ دۇنيادىن كېتىپ قالغاندىن كېيىن ... سىز ئۇنىڭ قايتا تىرىلىپ كەلمەيدىغانلىقىنى، بۇندىن باشقا دۇنيا يوقلۇقىنى جەزمەن بىلىپ قالىسىز. ئىككىڭلار ئۆلۈمگە تەڭ ئاتلانغان تەقدىردىمۇ، سىلەر بىللە بولالمايسىلەر. سىز ھايات بولسىڭىز مەن ئۆلمەيمەن، دېگەن بولسا، ئۇ توغرا دەپتۇ.

جىڭ چيۇ ئازابلانغان ھالدا:

ــ مېنىڭ ئەندىشە قىلىدىغىنىم ... ئۇ ئاللىبۇرۇن ... ئىمكان بار تېزرەك ئۇقۇشۇپ بېرەلەرسىزمۇ؟ ــ دېدى.

چېڭ دوختۇر ھەر قايسى دوختۇرخانىلار بىلەن ئۇقۇشۇپ كۆردى. ئەمما ھېچقانداق بىر دوختۇرخانىدا، ھەتتا ھېلىقى ھەربىي دوختۇرخانىدىمۇ سۇن جيەنشىن ئىسىملىك بىرسى يوق ئىدى. چېڭ دوختۇر:

ــ تىرىشچانلىقىم نەتىجە بەرمىدى. پەرىزىم خاتا بولسا كېرەك، ئۇ K شەھىرىدە ئەمەستەك قىلىدۇ، ــ دېدى.

جىڭ چيۇنىڭ تىرىشچانلىقىمۇ بىكار بولدى. ئۇ، چېڭ دوختۇرنىڭ پەرىزى خاتا بولسا كېرەك، دەپ ئۆزىگە تەسەللىي بەردى. چېڭ دوختۇر «ناۋادا مەن بولسام» دېدى. لېكىن ئۇ لاۋسەن ئەمەس، لاۋسەن ئىككىسى ھالقىلىق پەيتتە ئۆز يولىغا راۋان بولغان، ھالقىلىق مەسىلىنى ئاغزىدىن چىقارمىغاچقا، چېڭ دوختۇرنىڭ پەرىزى خاتا چىقىپ قالغاندۇر.

45

جىگ چىۋ لاۋسەننى چوقۇم تاپمىسا بولمايتتى. ناۋادا ئۆلۈپ كەتكەن بولسا، نەگە قويدى، ياتقان يېرىنى بىلىشى كېرەك ئىدى. ئەگەر كېسەل بولۇپ قالمىغان بولسا، ئاتىسىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالغىلى كەتتى. ئۇ توي قىلىپ كەتكەن تەقدىردىمۇ بېرىپ ئۇنى كۆرۈشى، نېمىشقا ئۆزىدىن ئايرىلىپ كەتتى، چوقۇم ئايدىڭلاشتۇرۇۋالمىسا بولمايتتى، بولمىسا ئۇ مەڭگۇ خاتىرجەم بولالمايتتى.

جىگ چىۋ بىرىنچى يىپ ئۇچى چاڭقاڭنى ئويلىدى. چۈنكى لاۋسەننىڭ ھەقىقىي كېسەللىك ئەھۋالىنى شۇ چاغدا چاڭقاڭ بىلەتتى. لاۋسەننىڭ A ئۆلكىسىدىكى ئادرېسىنىمۇ شۇنىڭ بىلىشى مۇمكىن ئىدى. لاۋسەن تاپىلىغاچقا، ھېلىقى چاغدا چاڭقاڭ جىگ چىۋغا بىلمەيدىغانلىقىنى دېگەنىدى. جىگ چىۋ چاڭقاڭغا ئۆزىنىڭ ئۆلۈۋالمايدىغانلىقى توغرۇلۇق ۋەدە بەرسە، لاۋسەننىڭ ئادرېسىنى ئۇ جەزمەن دەپ بېرەتتى.

بىر يەكشەنبە كۈنى، جىگ چىۋ چاڭقاڭنى ئىزدەپ شىسۈنپىڭ كەنتىگە باردى ۋە ئۇدۇل ئۇلارنىڭ ئۆيىگە كىردى. چوڭ ئانا ۋە باشقىلار ئۇنى كۆرۈپ ھەيران قېلىشتى ۋە قىزغىن كۈتۈۋېلىشتى. چاڭلىن توي قىلىپ بولغان، كېلىننى ناھايىتى يىراق بىر تاغلىق كەنتتىن كۆچۈرۈپ كەلگەنىدى. كېلىن بەك چىرايلىق بولۇپ، ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى چوڭ ئانىنىڭ يېنىدا تۇرۇۋاتاتتى. يېڭى ئۆي سېلىش ئۈچۈن تەييارلىق قىلىۋاتقانىدى.

جىگ چىۋ سالام ـ سەھەتتىن كېيىن، چاڭقاڭ بىلەن پاراڭلاشقىلى ئۇنىڭ ھۇجرىسىغا كىردى.

چاڭقاڭ جىڭ چيۇنىڭ ئۆزىدىن لاۋسەننىڭ دېرىكىنى قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئازابلىنىپ كەتتى. ئۇ:

ــ ئۇنىڭ A ئۆلكىسىدىكى ئادرېسىنى راستىنلا بىلمەيمەن، بۇ چاققىچە دەپ بەرمەسمىدىم؟ سىزمۇ ئاللىبۇرۇن ھالىدىن خەۋەر ئالغان بولاتتىڭىز، ــ دېدى.

جىڭ چيۇ ئىشەنمەي:

ــ ئۇ شۇ چاغدا ئۆزىنىڭ ئاق قان كېسىلى بولۇپ قالغانلىقىنى ھېچكىمگە دېمەي، پەقەت سىزگىلا دېگەن، ئۇ چوقۇم سىزگە ئادرېسىنى دەپ بەردى، ــ دېدى.

ــ ئاق قان كېسىلى بولۇپ قالغانلىقىنى ماڭا ئۇ دېمىگەن. ئۇنىڭ يەنجياخې پوچتىخانىسىدا تېلېفوندا شۇنداق گەپ قىلغانلىقىنى چوڭ ئاكام ئاڭلاپ قاپتىكەن. ئۇ قىدىرىپ ـ چارلاش ئەترىتىدە ئاق قان كېسىلى بولۇپ قالغان ئادەمنىڭ ئىككىنچىسى ئىكەن. شۇڭا ئۇ بۇنداق كېسەل بولۇپ قېلىشنىڭ خىزمەت شارائىتى بىلەن مۇناسىۋىتى بارمۇ ـ يوق، باش ئەترەتنىڭ ئادەم ئەۋەتمەي تەكشۈرۈپ بېقىشىنى تەلەپ قىلغانىكەن.

ــ ئۇ كەتكەندىن كېيىن سىزنى ئىزدەپ مەكتەپكە بارغاندا نېمىشقا ماڭا دېمىدىڭىز؟

ــ لاۋسەن مەندىن «ئاق قان كېسىلى بولۇپ قالغانلىقىمنى ئۇ سىزدىن ئۇقۇپتۇ، سىز كىمدىن ئۇقتىڭىز؟» دەپ سورىدى. مەن دەپ بەردىم. ئۇ بۇ ئىشنى سىزگە دېمەسلىكىمنى، ناۋادا سوراپ قالسىڭىز، ماڭا ئۆزى دېگەن دېيىشىمنى ئېيتتى. ھېلىمۇ ياخشى ئەۋەتكەن خەتلىرى سىزگە تەگمەپتۇ. چۈنكى ئۇ خەت ئارقىلىق بۇ ئىشلارنىڭ مۇشۇ ئەتراپتىكى سۇ بىلەن تۇپراققا مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىدىن ئەنسىرەشكە باشلىغانلىقىنى سەمىڭىزگە سېلىپ قويماقچى بولغان ...

دېمى ئىچىگە چۆشۈپ كەتكەن جىڭ چيۇ:

ــ قايتۇرۇۋېتىلگەن خەتلەرنى شۇڭا ماڭا كۆرسەتمىگەن ئىكەنده. مۇشۇ ئەتراپتىكى سۇ، تۇپراقتا زادى مەسىلە بارمىكەن؟ ــ دېدى.

ــ ئۇنداقتەكمۇ قىلمايدۇ. ئاق قان كېسىلى بولۇپ قالغان ھەر ئىككىلا ئادەم قىدىرىپ ـ چارلاش ئەترىتىنىڭ ئادىمى. كېيىن قىدىرىپ ـ چارلاش ئەترىتى كېتىپ قالدى. ئىشىنى تۈگىتىپ كەتتىمۇ يا باشقا سەۋەب بارمۇ، بىلمىدۇق.

ــ لاۋسەن ئەترەت بىلەن كەتتىمۇ ياكى ...

ــ ئۇ يىل ئاخىرسى A ئۆلكىسىگە بارىمەن، دەپ كەتكەن. كېيىن خەۋىرى بولمىدى.

جىڭ چيۇ « 1 ـ ماي» مەزگىلىدە بايراملىق دەم ئېلىش قويۇپ بەرسە، A ئۆلكىسىگە بېرىپ لاۋسەننى تېپىپ، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشنى، ئۇنى تىرىك كۆرەلمىگەن تەقدىردىمۇ، قەبرىسىنى يوقلاپ كېلىشنى نىيەت قىلدى. ئانىسىنىڭ ئۇنى ھېچقانداق تونۇش ـ بىلىشى يوق A ئۆلكىسىدىكى يىراق يەرگە ئەۋەتمەيدىغانلىقىنى بىلەتتى. يەنە كېلىپ ئۇ ھېچقاچان يىراق سەپەرگە چىقىپ باقمىغانىدى. ئۇ ۋېي لىڭ بىلەن بارماقچى بولدى. ۋېڭ لىڭ «1 ـ ماي» دا شاۋشاۋنىڭ دەم ئېلىشقا كېلىدىغانلىقىنى، ئۇنى ساياھەتكە A ئۆلكىسىگە ئەۋەتمەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە يول خىراجىتى بەك قىممەت. ئىككىسىنىڭ سەپەرگە چىقىشىمۇ خەتەرلىك ئىدى. جىڭ چيۇ ئامالسىزلىقتىن، مەيلى نېمە بولسا بولسۇن، ئۆزى يالغۇز بېرىش قارارىغا كەلدى.

جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ ئائىلىسىنىڭ A ئۆلكىسى B شەھىرىدە ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. ئەمما كونكرېت ئورنىنى بىلمەيتتى. ئۇنىڭ ئاتىسى ھەربىي رايونىنىڭ قوماندانى، ئۆلكىلىك ھەربىي رايونى تاپسام، قوماندانىنى بىر ئامال قىلىپ تاپالايمەن، دېگەن خىيالدا بولدى. جىڭ چيۇ بىر قارارغا كېلىپ بولۇپ، «1 ـ ماي» بايرىمى مەزگىلىدە A ئۆلكىسى B شەھىرىگە بارىدىغان بۇ يېزىنىڭ بېلىتىدىن بىرنى ئېلىپ بېرىشنى جياڭ مۇئەللىمگە ھاۋالە قىلدى. جياڭ مۇئەللىمنىڭ بىر ئوقۇغۇچىسىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ۋوگزالدا ئىشلەيتتى. ئۇلار پويىز بېلىتى ئالالايتتى. «1 ـ ماي» بايرام مەزگىلىدە تۆمۈر يول قاتنىشى جىددي بولۇپ كېتەتتى. بىرىنچىدىن، جىڭ چيۇنىڭ

ئۆچرەتتە تۇرۇپ بېلەت ئالمىدىغان ۋاقتى يوق ئىدى. ئىككىنچىدىن، بېلەت ئالالمايتتى.

جياڭ مۇئەللىم بېلەت ئېلىپ بېرىدىغان بولدىيۇ، تۇرۇپ يەنە ئەنسىرەپ:

ــ B شەھىرىگە ساياھەتكە ئۆزىڭىز يالغۇز بارامسىز؟ نېمىدېگەن خەتەرلىك، ــ دېدى.

جاڭ چيۇ جياڭ مۇئەللىمگە A ئۆلكىسىگە لاۋسەننى ئىزدەپ بارىدىغانلىقىنى، قانداقلا بولمىسۇن، پويىز بېلىتى ئېلىپ بېرىشنى، «1 ـ ماي» مەزگىلدە بارالمىسا، يازلىق تەتىلگە قالىدىغانلىقىنى، ۋاقىت ئۆتۈپ كەتسە، لاۋسەن بىلەن كۆرۈشۈش ئۇمىدىنىڭ كۆپۈككە ئايلىنىپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئارىدىن نەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى. جياڭ مۇئەللىم پويىز بېلىتى ئەكەلدى. جاڭ چيۇنى يالغۇز يولغا سېلىپ قويۇشنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە بارىدىغان بولۇپ، ئىككى كىشىلىك بېلەت ئالدۇرغانىدى. جياڭ مۇئەللىم جاڭ چيۇنىڭ ئانىسىغا، كىچىك ئوغلىنى ئېلىپ B شەھىرىدىكى بىر دوستىنىڭكىگە بېرىپ كېلىدىغانلىقىنى، يولدا بالىغا بىر ئادەم قاراپ بولالمايدىغانلىقىنى، شۇڭا جاڭ چيۇنمۇ ئېلىۋالىدىغانلىقىنى دېدى. جاڭ چيۇنىڭ ئانىسى ئۇنىڭ جياڭ مۇئەللىم بىلەن بىللە بارىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، باشقىچە پىكىرده بولماي، خۇشاللىق بىلەن رازى بولدى.

جياڭ مۇئەللىمنىڭ كىچىك ئوغلىنىڭ ئىسمى «دى دى» بولۇپ، ئىككى ياشقىمۇ كىرمىگەنىدى. جاڭ چيۇ بىلەن جياڭ مۇئەللىم پويىغا ئولتۇرۇپ B شەھىرىگە كەلدى. ئۇلار جياڭ مۇئەللىمنىڭ دوستى خۇ مۇئەللىمنىڭ ئۆيىگە چۈشتى. ئەتىسى، جاڭ چيۇ جياڭ مۇئەللىم ھەم ئۇنىڭ كىچىك ئوغلى بىلەن بىللە نەچچە ئاپتوبۇس ئالمىشىپ ئاران دېگەندە ئۆلكىلىك ھەربىي رايونغا كەلدى. ھەربىي رايون شاپتۇل چېچەكلەپ كەتكەن تاغ ئۈستىگە جايلاشقان، ئەتراپى ئېگىز تام بىلەن قورشالغانىدى. ھويلىنىڭ سىرتىدىن تاغ باغرىدىكى چېچەكلەپ كەتكەن دەل ـ دەرەخلەر كۆرۈنۈپ تۇراتتى. بەئەينى جەننەتنىڭ ئۆزى ئىدى. جاڭ چيۇ لاۋسەننىڭ مۇشۇنداق چىرايلىق

ھويلىدا تۇرىدىغانلىقىنى كۆردى. ئۇنىڭ قايتىپ كېلىپ ياخشى قىلغانلىقىنى، بۇ يەرنىڭ ئۆزى تۇرۇۋاتقان كۆلىدىن مىڭ ياخشىلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇنىڭ داۋاملىق مۇشۇ يەردە تۇرۇشىنى ئۈمىد قىلدى.

دەرۋازا ئالدىدا قوراللىق پوست تۇراتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ سۇن قوماندانىنى ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى پوستقا دېدى. پوست: «قوماندانىنىڭ فامىلىسى «سۇن» ئەمەس، سىلەر يېڭىلىشىپ قاپسىلەر» دەپ ئۇلارنى كىرگۈزمىدى.

ــ «سۇن فامىلىلىك» مۇئاۋىن قوماندان ياكى شۇنىڭا ئوخشاش دەرىجىلىك باشلىقلارغۇ باردۇ؟ ــ دېدى جياڭ مۇئەللىم.

پوست يوقلۇقىنى ئېيتتى. جىڭ چيۇ:

ــ قوماندانىنىڭ فامىلىسى مەيلى نېمە بولسۇن، بىز قوماندانىنى ئىزدەيمىز، ــ دېدى.

پوست تېلېفون بېرىپ دوكلات قىلغىلى كىرىپ كەتتى. ئۇ بىردەمدىن كېيىن چىقىپ، ئۇلارغا قوماندانىنىڭ ئۆيىدە يوق ئىكەنلىكىنى دېدى.

ــ قوماندانىنىڭ ئۆيىدە باشقا ئادەم بارمىكەن؟ ئۇنىڭدىن قوماندانىنىڭ ئوغلىنىڭ ئەھۋالىنى سوراپ باقسام بولاتتى، ــ دېدى جىڭ چيۇ. 503

پوست يەنە تېلېفون ئۇرغىلى كىرىپ كەتتى. ئۇ خېلىدىن كېيىن چىقتى. جياڭ مۇئەللىم ھەيران بولۇپ:

ــ تېلېفون بېرىشكە شۇنچە ۋاقىت كېتەمدۇ؟ ــ دېدى.

پوست تېلېفونىنى بىۋاستە قوماندانىنىڭ ئۆيىگە ئۇرغىلى بولمايدىغانلىقىنى، باشقا بىر ئىشخانىغا ئۇرسا، ئۇلار تېلېفون ئۇلاپ بېرىدىغانلىقىنى، شۇڭا بىرمۇنچە ۋاقىت كېتىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئۇلار يېرىم كۈن ئاۋارە بولۇپ ھېچقانداق خەۋەرگە ئېرىشەلمىدى. قوماندانىنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن بىللە سىرتقا چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئۇقتى. ئۇلار سايادىكى سايادىكە چىقىپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن ئىدى. جىڭ چيۇ قوماندانىنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ

سايامەتكە نەگە كەتكەنلىكىنى سورىۋىدى. خۇددى ئىككىسى پىستىرما قويۇپ، قوماندانىنى ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن قوشۇپ پارتىلىتىۋېتىدىغانىدەك پوست زىنھار دېگىلى ئۇنىمىدى. ئۇلار قۇلىقى يۇمشاقراق پوستقا يولۇقۇپ قالارمىزمىكىن، دەپ چۇشتىن كېيىن يەنە كەلدى. چۇشتىن كېيىنكى پوست چۇشتىن ئاۋۋالقى پوستتىن كاج ئىدى. ئۇنى ـ بۇنى سوراپ ئۇنىڭ ئاغزىدىن چۇشتىن ئاۋۋالقى پوستنىڭ ئاغزىدىن گەپ ئالغاندەك گەپ ئالالمىدى. جىڭ چيۇنىڭ دېمى ئىچىگە چۇشۇپ كەتتى. شۇ چاغدا نېمىشقىمۇ بۇ دۇنيادىن ئۇنىڭ بىلەن بىللە كېتىدىغانلىقىنى لاۋسەنگە دېگەن بولغىيتتى، بۇ دۇنيادىن بىللە كېتىش خىيالى بولسا كېتىۋەرسە بولاتتىغۇ، نېمىشقا ئۇنىڭغا شۇنچە بالدۇر دېگەندۇ؟ قورقۇپ قېچىپ كېتىشىدىن ئەنسىرىمىگەنمىدۇ؟

47

جىگ چىۋ ئۇمىدىنى پۈتۈنلەي ئۈزگەن ھالدا پويىزدا ئولتۇراتتى. كەلگەن چاغدا، ئۇنىڭ ئۇمىدى تولۇپ ـ تاشقان ئىدى. لاۋسەننى كۆرەلمىگەن تەقدىردىمۇ ئۆيىدىكىلىرىدىن ئۇ يانقان دوختۇرخانىنى سوراپ بىلگەن، بۇ دۇنيادىن كېتىپ قالغان بولسا، ئۆيىدىكىلىرى ئۇنىڭغا لاۋسەننىڭ يانقان يېرىنى دەپ بەرگەن بولاتتى. ھەربىي رايوننىڭ دەرۋازىسىدىن كىرەلمەي قايتىدىغانلىقىنى ئويلىمىغانىدى.

ــ قولىمىزدا ئىدارىنىڭ تونۇشتۇرۇشى بولمىغاچقا بىزنى كىرگۈزمىدى، كېلەر قېتىم كەلگەندە، قولىمىزدا ئىدارىنىڭ تونۇشتۇرۇشى بولسا جەزمەن كىرگۈزۈۋېتىدۇ، ــ دېدى جىاڭ مۇئەللىم جىگ چىۋنىڭ كۆڭلىنى ياساپ.

ــ پوست ھەربىي رايون قوماندانلىقىنىڭ فامىلىسىنى «سۇن» ئەمەس دەيدىغۇ، ئەجىبا ...

505

ــ شياۋسۇن ئانىسىنىڭ فامىلىسىنى قوللانغانمىدۇ ـ يا؟ ئۇنىڭ ئاتىسى تارتىپ چىقىرىلىپ كۆرەش قىلىنغاندا، پۈتۈن ئائىلىسىنىڭ ھەربىي رايون ھويلىسىدىن ھەيدەپ چىقىرىلغان دېگىنىگە قارىغاندا، ئۇلار شۇ چاغدا ھەربىي رايون ھويلىسىدا تۇرغان، ئاتىسىنىڭ ئەسلى ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن، ئۇلار يەنە كۆچۈپ كەلگەن بولۇشى مۇمكىن.

جىاڭ مۇئەللىمنىڭ تەھلىلى جىگ چىۋغا توغرىدەك تۇيۇلدى. ئەمما، يامان بولغىنى شۇكى، بۇ قېتىم ئۇ لاۋسەننى تاپالمىدى. يېقىن ئاردا ئۇنىڭ دەم ئېلىش ۋاقتى يوق ئىدى. يازلىق تەتىلدە ۋاقىت چىقاتتى. بۇ چاغقىچە لاۋسەن بۇ دۇنيادا بارمۇ-يوق، بىلگىلى بولمايتتى.

ــ ئۇلارنىڭ ئۆيىدە ھېچكىم يوق ئىكەن. بۇ ھەم ياماندىن ئىش ھەم ياخشى ئىش، ــ دېدى جىياڭ مۇئەللىم تەھلىل قىلىپ، ــ ياماندىن تەرىپى، ئۇلار بىلەن كۆرۈشەلمىدۇق؛ ياخشى تەرىپى، ئۇلار ئولاش ـ چولاش سايادىكى چىقىپ كېتىپتۇ. دېمەك، ئۇلارنىڭ ئائىلىسىدە ھېچقانداق ئىش يۈز بەرمىدى دېگەن گەپ.

جىڭ چيۇ جياڭ مۇئەللىمنىڭ گېپىدىن مۇشۇ ئېھتىماللىقنى ھېس قىلدى. ناۋادا لاۋسەن دوختۇرخانىدا ياتقان يېكى ئۆلۈپ كەتكەن بولسا، ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ سايادىكى كۆڭلى تارتارمىدى؟ ئۇ چوقۇم ساقىيىپ كەتتى يېكى K شەھىرىدىكى ھېلىقى ھەربىي دوختۇرخانا خاتا دىياگنوز قويغان بولسا، لاۋسەن A ئۆلكىسىگە قايتىپ كېلىپ، بىرنەچچە دوختۇرخانىدا قايتا تەكشۈرتۈپ ئۆزىنىڭ ئاق قان كېسىلى ئەسلىكىنى بىلدى، شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن ئائىلە خۇشال بولۇپ كەتتى، ئىشقىلىپ قىدىرىپ ـ چارلاش ئەترىتى كەتتى، ئەگەر تارقىلىپ كەتكەن بولسا، لاۋسەن A ئۆلكىسىدە قالغان بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئويلىدى جىڭ چيۇ.

جىڭ چيۇ لاۋسەن ئاتىسى ۋە ئۇكىسى بىلەن قايسىبىر مەنزىرىلىك رايوندا سايادەت قىلىۋاتىدۇ، ئۇلار بىر ـ بىرىنى يېكى ئۆزلىرىنى سۈرەتكە تارتىپ قويۇشقا ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرگە مۇراجىئەت قىلىۋاتىدۇ، دەپ تەسەۋۋۇر قىلاتتى. تەسەۋۋۇرى لاۋسەننىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاۋاتقاندەك ئۆزىگە خۇددى راستتەك تۇيۇلۇپ كېتىۋاتاتتى.

ئەمما جىڭ چيۇ بۇ ئېھتىماللىقتىن شۇ ھامان گۇمانلىنىشقا باشلىدى. ئۇ جياڭ مۇئەللىمدىن:

ــ ناۋادا ئۇ ساقىيىپ كەتكەن بولسا نېمىشقا مېنى ئىزدىمەيدۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ بۇ قېتىم ئۇنىڭ سىزنى ئىزدەپ ماڭغانلىقىنى سىز قانداق بىلىسىز؟ ئۇ K شەھىرىگە كېتىۋاتقان بولۇشى مۇمكىن، بىز B شەھىرىگە كەلدۇق. ئۆتۈشۈپ كەتكەندەك قىلمىز. بۇنداق ئىشلار كۆپ بولۇپ تۇرىدۇ. ئۆيىڭىزگە بارسىڭىز، ئۇنى ئۆيىڭىزدە كۆرىسىز. ئانىڭىز سوراقتا تارتىپ، كاللىسىنى «ئوچاق قىلىۋەتكەن» بولۇشى مۇمكىن، ــ دېدى جياڭ مۇئەللىم جاۋابەن.

جىگ چىۋ لاۋسەننىگ ئۆتكەندە ئانىسى سوراققا تارتقان چاغدىكى ھالىتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ئىختىيارسىز كۈلۈپ كەتتى. ئۇ پويىزنىگ ئۆزىنى K شەھىرىگە پاتراق يەتكۈزۈپ قويۇشىنى ئۈمىد قىلىپ، كۆزى تۆت بولۇپ كەتتى. ئۇلار K شەھىرىگە يېرىم كېچىدە يېتىپ كەلدى. لاۋسەن ئۆيىدە يوق ئىدى. ئۇ ئانىسىدىن مۇشۇ نەچچە كۈن ئىچىدە ئۇنى بىرەرسىنىگ ئىزدەپ كەلگەن ـ كەلمىگەنلىكىنى سورىدى. ئانىسى جۇ جيەنشىننىگ كەلگەنلىكىنى، نېمە ئىش بىلەن كەلگەنلىكىنى سوراپ ئۇنىگ ئاغزىدىن گەپ ئالالمىغانلىقىنى، ئۇنىگ بىردەم ئولتۇرۇپ كېتىپ قالغانلىقىنى ئېيتتى. جىگ چىۋ چەكسىز ئۈمىدسىزلەندى. نېمىشقا سۇن جيەنشىن كەلمەي جۇ جيەنشىن كېلىدۇ؟

شۇ كۈنى كەچتە، جىگ چىۋ ئۇخلىماي، A ئۆلكىلىك ھەربىي رايون قوماندانلىغا بىر پارچە خەت يېزىپ، خەتتە لاۋسەننىگ كېسەللىك ئەھۋالىنى، ئاغرىقتا چىداپ، مۇھەببەتتىن كەچكەنلىكىنى بايان قىلدى. لاۋسەننىگ بىر پارچە سۈرىتىنى سېلىپ، قوماندانلىقىدىن سۇن جيەنشىن ئىسىملىك بىر ئادەمنى تېپىپ بېرىشنى ئۆتۈندى. جىگ چىۋ لاۋسەننىگ ئاتىسىنىگ ھەربىي رايونىگ قوماندانى بولمىغان تەقدىردىمۇ، ھەربىي رايونىگ بىرەر باشلىقى ئىكەنلىكىگە، لاۋسەننى جەزمەن تېپىپ بېرەلەيدىغانلىقىغا ئىشەندى.

507

ئەتىسى، جىگ چىۋ خەتنى زاكاز قىلىپ سېلىۋەتتى. زاكاز خەت سەل ئۇزاقراقتا تېگىدىغان بولسىمۇ، جەزمەن تېگىدىغانلىقىنى بىلەتتى. جىگ چىۋ قانداقتۇر مۆجىزە يۈز بېرىشىدىن ئۈمىد كۈتمەيتتى. ئىدىيە جەھەتتە، قوماندان لاۋسەننى تاپالمايدۇ، دەپ ئەگ يامان تەييارلىق كۆرۈپ قويدى. يازلىق تەتىل مەزگىلدە A ئۆلكىسىگە بېرىپ، شۇ يەدە تۇرۇپ لاۋسەننى ئىزدەش، ناۋادا شۇ قېتىملىق يازلىق تەتىلدە تاپالمىسا، ھەر قېتىملىق يازلىق تەتىلدە بېرىپ، لاۋسەننى ئىزدەپ تاپمىغىچە بولدى قىلماسلىق نىيىتىگە كەلدى.

«4 ـ مـاي» ياشلار بايرىمى كۈنى چۈشتىن ئاۋۋال، 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە

تەبرىكلەش يېغىنى بولدى. ياشلار بايرىمى ئەسلىدە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن مۇناسىۋەتسىز ئىدى. بىراق باشلانغۇچ مەكتەپ 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ قورۇسىدا بولغاچقا، ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپتتى. باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا دەرس ئۆتۈش ئىمكانىيىتى بولمايتتى. شۇڭا «ياشلار بايرىمى» بىللە تەبرىكلىنەتتى. چۈشتىن كېيىن ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى يېرىم كۈن قويۇپ بېرىلگەن بىلەن باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى قويۇپ بېرىلمەيتتى. جىڭ چيۇ ھەرقايسى يىللىقلارنىڭ نومۇر ئورۇندىشىغا ھەمكارلىشاتتى. ئۇ قايسىبىر يىللىقنىڭ نومۇر ئورۇندىشىغا ھەمكارلىشىپ بىكار بولۇشىغا، بىر مۇئەللىم ئۇنىڭغا بىر ئازادلىق ئارمىيە خادىمىنىڭ ئۇنى ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى، ئۇنىڭ خەۋەرلىشىش بۆلۈمىگە بېرىشىنى ئېيتتى. جىڭ چيۇ «ئازادلىق ئارمىيە خادىمى» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ، لاۋسەننىڭ ئاتىسى ئادەم ئەۋەتىپتۇ. تۇنۇگۈنلا سېلىنغان خەتنىڭ تېگىشى مۇمكىن ئەمەس، قوماندان سىرتتىن كېلىپ تۇرۇشىغا ئۇنىڭ ئۆزىنى ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ ئادەم ئەۋەتكەن، دەپ ئويلىدى. لېكىن جىڭ چيۇغا بۇ مۇمكىن ئەمەستەك تۇيۇلدى. ئۇ پوستقا ئادرېسىنى دەپ بەرمىگەن تۇرسا، قوماندان قانداق بىلىدۇ؟

جىڭ چيۇ گۇمان بىلەن خەۋەرلىشىش بۆلۈمىگە يۈگۈرۈپ كەلدى. خەۋەرلىشىش بۆلۈمىدە لاۋسەنگە چاپلاپ قويغاندەك ئوخشايدىغان بىر ھەربىينى كۆردى. ھېلىقى ھەربىي جىڭ چيۇنى كۆرۈپ ئالدىغا بېرىپ:

ــ يولداش جىڭ چيۇ سىزغۇ؟ مەن سۇن جيەنمېن، سۇن جيەنشىنىڭ ئىنىسى. ئاكامنىڭ ئەھۋالى بەك ناچار، دوختۇرخانىغا مەن بىلەن بىللە بارسىڭىز، ــ دېدى ئالدىراش.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ جىڭ چيۇنىڭ پۈت ـ قولى يۇمشاپ كەتكەندەك بولدى. ئۇ تىترەڭگۈ ئاۋازدا:

ــ ئۇ ... نېمە بولدى؟ ــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

ــ ئاۋۋال ماشىنىغا چىقايلى، ماشىنىدا پاراڭلىشايلى. مەن ھېلىراق كەلدىم، ئۇدۇلا يېنىڭىزغا كىرمەكچى بولدۇم، ئەمما بۇگۈن تەبرىكلەش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈۋېتىپسىلەر، پوست دەرۋازىنى قۇلۇپلاپ قويۇپتۇ.

جاڭ چيۇ رۇخسەت سوراشقىمۇ ئۇلگۈرەلمىدى، ئۇ پوستقا:

ــ ئانام مېنىڭ ئورنۇمدا ھەرقايسى يىللىقلارنىڭ نومۇر ئورۇنلىشىغا ئاككوردىيون چېلىپ بەرسۇن، چۈشتىن كېيىن سىنىپىمغا قارىغاچ تۇرسۇن. مەن شۇ تاپتا دوختۇرخانىغا ماڭدىم. بىر دوستۇمنىڭ ئەھۋالى بەك ناچار ئىكەن، ــ دېدى.

پوست ماقۇل بولدى. جاڭ چيۇ سۇن جيەنمىن بىلەن بىللە ئالدىراش سىرتقا ماڭدى. مەكتەپنىڭ ئالدىدا بىر ھەربىي جىپ ماشىنا تۇراتتى. سۇن جيەنمىننىڭ كەينىدىن جىپ ماشىنا تەرەپكە كېتىۋاتقان جاڭ چيۇ بىرنەچچە كەپسىز ئوقۇغۇچىنىڭ:

ــ جاڭ مۇئەللىمنى ھەربىي ئىدارە قىلىش خادىمى تۇتۇپ كەتتى! ــ دەپ توۋلىغىنىنى ئاڭلىدى.

509 بۇ ئۆسەك سۆزنىڭ ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا تارقىلىپ، ئانىسىنىڭ قورقۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرىگەن جاڭ چيۇ يۇگۈرگەن پېتى بىرىپ پوستقا ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈشكە مەجبۇر بولدى.

ھەربىي ماشىنىدا شوپۇر، سۇن جيەنمىن ۋە جاڭ چيۇدىن باشقا ئادەم يوق ئىدى. يولدا كېتىۋېتىپ، سۇن جيەنمىن جاڭ چيۇغا لاۋسەننىڭ ناھىيەلىك دوختۇرخانىدىن چىقىپ A ئۆلكىسىگە كەتمەي، بىر ياقتىن قىدىرىپ ـ چارلاش ئەترىتىنىڭ خىزمەت مۇھىتىنىڭ ئاق قان كېسىلى پەيدا قىلىدىغان ـ قىلمايدىغانلىقىنى ئېنىقلاش، يەنە بىر ياقتىن، دېھقانچىلىق مەيدانىغا بېرىپ جاڭ چيۇنى كۆرۈپ تۇرۇش ئۈچۈن خۇاڭ خۇاچاڭ تەرەپتىكى ئۇچىنچى ئەترەتتە تۇرۇپ قالغانلىقىنى دەپ بەردى. بۇ يەر بىلەن 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ ئارىلىقى نەچچە چاقىرىم كېلەتتى. بۇ يولدا ماشىنىلىق ياكى ۋېلىسىپىتلىك يۈرگىلى بولاتتى.

جىك چىۋ كېيىن K شەھىرىدىكى 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ قارمىقىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى بولدى. لاۋسەنمۇ K شەھىرىگە يېنىپ كىرىپ ھېلىقى ھەربىي دوختۇرخانىدا ياتتى. ئۇ چاغان مەزگىلىدىلا A ئۆلكىسىگە بېرىپ، چاغاندىن كېيىن يەنە K شەھىرىگە قايتىپ كېلەتتى. ئاتىسى ئۇنى A ئۆلكىسىدە قېلىشقا ئۇندىگەن بولسىمۇ، بىراق، ئۇ ئۇنىمىدى. ئاتىسى نائىلاج ھالىدىن خەۋەر ئېلىشقا ئۆيدىكى بالا باققۇچىنى قوشۇپ قويدى. ئارىلىقتا سۇن جيەنمىنمۇ كېلىپ لاۋسەنگە ھەمراھ بولاتتى. ئاتىسى K شەھىرىدە داۋاملىق تۇرالمىغاچقا، ئارىلاپ ـ ئارىلاپ كېلىپ تۇردى. چۇنكى K شەھىرىگە ماشىنا بىلەن كېلىش ئۈچۈن 10 سائەت ئەتراپىدا ۋاقىت كېتەتتى. شۇ تاپتا ئاتىسى، ھاممىسى، يېزنە ئاتىسى، كىچىك ئانىسى، بىر نەۋرە سىڭىللىرى ۋە بىرنەچچە دوست ـ يارەنلىرى لاۋسەننىڭ يېنىدا ئىدى.

510

ــ ئاكام مېڭىپ يۇرگەن چاغلىرىدا، ــ دېدى سۇن جيەنمىن، ــ ئىككىمىز 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە كېلىپ سىزنى كۆرگەن. كىچىك قىزلار بىلەن گىناستىكا مەيدانىدا ۋالىبول ئويناۋاتقىنىڭىزنى. مەكتەپنىڭ سىرتىدىكى يولدا تۇرۇپ ئوقۇغۇچىلاغا دەرس سۆزلەۋاتقان چاغدىكى ھالىتىڭىزنىمۇ كۆرگەن، كېيىن ئۇ يىغلىدى. ئۇ سىزنى كۆرۈپ كېلىشكە مېنى ئەۋەتمىدىغان بولدى، كېلىپ كۆرگەنلىرىمنى ئاكامغا سۆزلەپ بېرەتتىم. ئۇ ئۆزىنىڭ K شەھىرىدە ئىكەنلىكىنى، ئاق قان كېسىلى بولۇپ قالغانلىقىنى سىزگە دېمەسلىكىمىزنى ئېيتقان. ئاكام «ئۇ بىلىپ قالمىسۇن، غەم ـ قايغۇسىز ياشىسۇن» دېگەنىدى.

ئۇ شۇنداق تاپىلىغاچقا، ئەسلى سىزنى ئاۋارە قىلغۇمىز يوق ئىدى. لېكىن، ئۇ بەك ئازابتا قالدى. ئۇ تولىمۇ قىينىلىپ كەتتى. سەكراتقا چۈشۈپ قالغىنىغا نەچچە كۈن بولدى. دوختۇرلار دورىنى جىددىي قوۇنقۇزۇشنى توختاتتى. كۆزى پەقەت يۇمۇلمايۋاتىدۇ، سىزنى بىر كۆرۈۋالغۇسى بارەك قىلىدۇ، شۇڭا ئۇ بەلگىلىگەن قائىدىنى بۇزۇپ، ئالدىڭىزغا كەلدىم. بىزنى چۈشىنىدىغانلىقىڭىزغا، سىزنىڭمۇ دىدارىنى كۆرۈۋالغىڭىز بارلىقىغا ئىشىنىمەن، ئەمما ھېسسىياتقا بېرىلىپ ئارتۇقچە

ئىشنى ھەرگىز قىلىپ سالماڭ، بولمىسا، روھى بىزنى ئەيىبلەيدۇ.

جىڭ چيۇ گەپ قىلالماي قالدى. يېقىنقى كۈنلەردىن بۇيان لاۋسەننى تولا ئويلاپ نېرۋىسى نورمالسىز بولۇپ قالغانمۇ، ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ئۇ لاۋسەننىڭ دىدارىنى كۆرۈۋالىدىغانلىقى ئۈچۈن خۇش بولاتتى. تۇرۇپ يەنە لاۋسەننىڭ «سەكراتقا چۈشۈپ قالغانلىقى» دىن يۇرىكى پىچاق سانجىلغاندەك ئاغرىيتتى. ئۇ بۇنىڭ چۈش، قاباھەتلىك چۈش بولۇپ قېلىشىنى، تېزراق ئويغىنىپ كېتىشىنى، لاۋسەننىڭ سىڭايان تۇرۇپ ئۆزىدىن قاباھەتلىك چۈش كۆرگەن ـ كۆرمىگەنلىكىنى سوراپ، چۈشىنىڭ تەتۈرسىگە ماڭىدىغانلىقىنى دېيىشىنى ئۈمىد قىلاتتى.

ــ يولداش جىڭ چيۇ، سىز پارتىيەلىكمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

جىڭ چيۇ بېشىنى چايقىدى.

ــ سىز ئىتتىپاق ئەزاسىمۇ؟

جىڭ چيۇ بېشىنى لىڭشىتتى.

ــ ئۇنداق بولسا، ئىتتىپاق ئەزاسى بولۇش سۈپىتىڭىز بىلەن ئۆزىڭىزگە زىيانكەشلىك قىلىدىغان ھەرقانداق ئىشنى قىلماسلىققا ۋەدە بېرىڭ.

511

جىڭ چيۇ بېشىنى لىڭشىتتى.

ئۇلار دوختۇرخانىغا يېتىپ كەلدى. جىپ ماشىنا ئۇلارنى كېسەلخانا بىناسىنىڭ ئالدىغا ئەكىلىپ قويدى. سۇن جيەنمىن جىڭ چيۇغا ماشىنىدىن چۈشۈشنى ئېيتتى ـ دە، ئۇنى ئىككىنچى قەۋەتكە باشلاپ چىقتى. كېسەلخانىدا بىرمۇنچە ئادەملەر تۇراتتى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرى قىزىرىپ ئىششىپ كەتكەنىدى. جىڭ چيۇنى كۆرۈپ، باشلىق سىياق بىرەيلەن ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭدىن:

ــ سىز يولداش جىڭ چيۇ بولامسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

جىڭ چيۇ بېشىنى لىڭشىتتى. باشلىق ئۇنىڭ قولىنى تۇتتى، كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش قۇيۇلدى. ئۇ كېسەل كارىۋىتىنى كۆرسىتىپ:

ــ ئۇ سىزنى ساقلاۋاتىدۇ، بېرىڭ، ۋىدالىشىۋېلىڭ، ــ دېدى ـ دە، كارىدورغا

چىقىپ كەتتى.

جىك چىۋ كارىۋاتنىك يېنىغا كەلدى. كارىۋاتتا ياتقان بىمارنىك لاۋسەن ئىكەنلىكىگە ئىشىنىشكە پېتىنالمىدى. لاۋسەن ئورۇقلاپ بىر تېرە، بىر ئۈستىخان بولۇپ قالغان، قاشلىرى ئۇزىراپ، قويۇقلىشىپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى. ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرى قىيا ئوچۇق، كۆزىنىك ئېقى قان قۇيۇلغاندەك قىزىرىپ كەتكەن، چېچى تولا چۈشۈپ شالاڭلاپ قالغان. ياڭاق سۆڭىكى بۆرتۇپ چىقىپ، قوۋزلىرى ئولتۇرۇشۇپ، چىرايى دوختۇرخانا كىرلىكىنىك رەڭگىنى ئالغاندى.

جىك چىۋ ئالدىغا مېڭىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. كارىۋاتتا ياتقان لاۋسەن ئۇنىڭغا لاۋسەن ئەمەستەك كۆرۈنۈپ كېتىۋاتاتتى. نەچچە ئاينىك ئالدىدا ئۇ لاۋسەننى ئاۋۇالقىدەكلا قاملاشقان ھەم سالاپەتلىك قىياپەتتە كۆرگەنىدى. كۆز ئالدىدا ياتقان بۇ بىمارنىك ھالىتى تولىمۇ ئېچىنىشلىق ئىدى.

نەچچەيلەن جىك چىۋنى كارىۋاتنىك يېنىغا ئاستا ئىتتىردى. ئۇ غەيرەتكە كېلىپ، كارىۋات يېنىغا باردى. يوتقانىنىك ئىچىدىن لاۋسەنىنىك سول قولىنى تارتىپ چىقىرىپ، بىلىكىدىكى ھېلىقى تاتۇقنى تارىدى. بىلىكىدىن گۆش قاچقان، تاتۇق ئۇزىراپ كەتكەنىدى. جىك چىۋ ئىككى پۈكۈلۈپ كارىۋاتنىك ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى.

بىر نەچچەيلەننىك تارتىپ ئورنىدىن تۇرغۇزۇشقا ھەرىكەتلىنىۋاتقانلىقىنى سەزدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرمىدى.

ــ تېز چاقىرىك! تېز بولۇك، ــ دەپ ئالدىرىتىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدى.

جىك چىۋ كەينىگە قاراپ ئۇلاردىن:

ــ نېمىدەپ چاقىرىمەن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئىسمىنى چاقىرىك. ئادەتتە قانداق چاقىرسىڭىز، شۇنداق چاقىرۇبرىك. چاقىرمىسىڭىز، ئۇ كېتىپ قالىدۇ، ــ دېدى ئۇلار.

جىك چىۋنىك ئاۋازى چىقمىدى. ئۇ ئادەتتە لاۋسەننىك ئىسمىنى ئاتاپ چاقىرىپ

باقمىغاچقا، ئەمدى چاقىرالمايۋاتاتتى. لاۋسەننىڭ قولىنى تۇتۇپ، ئۇنىڭغا قاراپ ھاڭۇبقىپ ئولتۇردى. لاۋسەننىڭ قولى پۈتۈنلەي مۇزلاپ كەتمىگەن، يەنىلا سەل - پەل ئىسسىقى بار ئىدى. دېمەك، ئۇ تىرىك، ئەمما كۆكرىكى كۆتۈرۈلۈپ - پەسىيىپ تۇرمايتتى.

— تېز چاقىرىڭ! تېز بولۇڭ! — دەپ ئالدىراتتى ئەتراپتا تۇرغان بىرنەچچىسى.

جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ قولىنى تۇتۇپ:

— مەن جىڭ چيۇ! مەن جىڭ چيۇ! ... — دېدى. لاۋسەن بىر چاغدا ئۇنىڭغا: «بىر پۈتۈم گۆرگە كىرىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئىسمىڭىزنى ئاڭلىغان ھامان سىزنى كۆرۈۋېلىش ئۈچۈن پۈتۈمنى گۆردىن تارتىپ چىقىرىۋالىمەن» دېگەنىدى.

جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ تولۇپ - تاشقان ئۇمىد بىلەن:

— مەن جىڭ چيۇ! مەن جىڭ چيۇ!... — دەيتتى.

بۇ سۆزنى قانچە قېتىم تەكرارلىغانلىقى ئېسىدە يوق. پۈت - قولى ئۆيۈشۈپ، ئاۋازىمۇ پۈتۈپ كەتتى. ئەتراپتىكىلەر چىدىماي قالدى. ئۇلار:

— بولدى چاقىرماڭ، ئۇ ئاڭلىيالمايدۇ، — دېدى.

جىڭ چيۇ ئىشەنمىدى، چۈنكى لاۋسەننىڭ كۆزى يەنىلا قىيا ئوچۇق ئىدى. جىڭ چيۇ لاۋسەننىڭ ئاڭلىيالايدىغانلىقىغا، گەپ قىلالمىغاچقا، جاۋاب بېرەلمەيۋاتقانلىقىغا ئىشىنەتتى. جىڭ چيۇنىڭ كۆزىگە لاۋسەن بىر پۈتىدا گۆرنى دەسسەپ تۇرغانىدەك كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۇ توختىماي چاقىرىۋەرسە، لاۋسەن يەنە بىرى پۈتىنىڭمۇ گۆرگە قاراپ قەدەم ئېلىشىغا يول قويمايتتى، جىڭ چيۇ بۇنىڭغا ئىشىنەتتى.

— مەن جىڭ چيۇ! مەن جىڭ چيۇ! ... — جىڭ چيۇ توختىماي توۋلايتتى.

جىڭ چيۇ لاۋسەننى ئاڭلىماي قالمىسۇن، دەپ بېشىغا يېقىن كېلىپ قۇلىقىغا:

— مەن جىڭ چيۇ! مەن جىڭ چيۇ! ... — دەپ توۋلىدى. لاۋسەن ئاۋازىنى ئاڭلاۋاتقانىدەك قىلاتتى. ئارىلىقنى بىر پارچە ئاقۇش تۇمان باسقانىدى. جىڭ چيۇ شۇمۇ - ئەمەسمۇ، تەكشۈرۈپ ئىسپاتلاش ئۈچۈن، ئۇنىڭ ھېلىقى ھامىلە مېڭىنى كۆرۈشكە

لاۋسەنگە ئازراق ۋاقىت كېتەتتى. جىگ چيۇ ئەتراپتىكىلەرنىڭ بوغۇلۇپ يىغلاۋاتقانلىقىنى سەزدى، ئەمما ئۇ يىغلىمىدى.

ــ مەن جىگ چيۇ! مەن جىگ چيۇ! ... ــ دەپ چاقىرىپ توختىمىدى.

بىر كەمدە، جىگ چيۇ لاۋسەننىڭ كۆزى يۇمۇلغانلىقىنى، كۆزىدىن سىرغىپ ئاققان ئىككى تامچە ياشنى كۆردى.

ئىككى تامچە ياش قانداق قىزىل ھەم ئۇنچىدەك سۈزۈك ئىدى.

... ...

خاتىمە

لاۋسەن كېتىپ قالدى. ئارزۇسى بويىچە، جەستى كۆيدۈرۈلۈپ، جەسەت كۈلى ھېلىقى دولانا دەربخى يېنىغا قويۇلدى. ئۇ ياپون ئالۋاستىلىرىغا قارشى باتۇر ئەمەس ئىدى. لېكىن شىسۇنپىڭ چوڭ ئەتىرىتى ئۇنىڭغا خىزمەت ئۈستىدە قۇربان بولغان، دەپ مۇئامىلە قىلدى. شۇڭا ئۇ شۇ يەرگە قويۇلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە ياپون ئالۋاستىلىرىغا قارشى ئاشۇ ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قەبرە تېشى «تۆت كونا» قاتاردا كولاپ ئېلىۋېتىلگەنىدى. لاۋسەنگە قەبرە تېشى ئورنىتىلمىدى.

لاۋسەننىڭ ئاتىسى جىڭ چيۈغا:

515

ــ ئۇ، مۇشۇ يەردە ياتمەن، دەپ چىڭ تۇرغانىدى. بىز بەك يىراقتا، ئۇنى سىزگە تاپشۇردۇم، ــ دېدى.

لاۋسەن ھايات ۋاقتىدىكى كۈندىلىك خاتىرىسىنى، جىڭ چيۈغا يازغان خەت ۋە سۈرەتلەرنى بىر ھەربىي سومكىغا سېلىپ ئىنىسىغا ساقلاشقا بەرگەن ھەم ئۇنىڭغا، جىڭ چيۇ ناھايىتى بەختلىك بولسا، بۇ نەرسىلەرنى بەرمەسلىكنى، ناۋادا ئۇ مۇھەببەتتە ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغان ياكى نىكاھ ئىشىدا بەختسىز بولۇپ قالغان بولسا، ئۇنىڭغا دۇنيادا بىر ئادەمنىڭ ئۇنى پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ياخشى كۆرگەنلىكىنى بىلدۈرۈش، دۇنيادا مەڭگۈلۈك مۇھەببەتنىڭ بارلىقىغا ئىشەندۈرۈش ئۈچۈن بۇ نەرسىلەرنى جىڭ چيۈغا بېرىشنى تاپىلىغانىدى.

لاۋسەن كۈندىلىك خاتىرىسىنىڭ تىتولىغا: «مەن سىزنى بىر يىل بىر ئاي

ساقلىيالمايمەن، سىز 25 ياشقا كىرگۈچە تېخىمۇ ساقلىيالمايمەن، ئەمما سىزنى بىر ئۆمۈر ساقلىيالايمەن» دەپ يازغانىدى.

لاۋسەننىڭ يېنىدا جىڭ چيۈنىڭ ئالتە ياش ۋاقتىدا چۈشكەن بىر پارچە سۈرىتى بىلەن 16 خەتلىك بىر پارچە خېتى بار ئىدى. لاۋسەن بۇ نەرسىلەرنى ساقلاپ كەلگەن ھەم ھېلىقى ھەربىي سومكىغا سېلىپ قويغانىدى. سۈن جيەنمىن بۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى جىڭ چيۈغا بەردى.

ھەر يىلى 5 ـ ئايدا، جىڭ چيۈ ھېلىقى دولانا دەرىخىنىڭ يېنىغا بېرىپ، لاۋسەن بىلەن دولانا دەرىخى گۈللىرىنى كۆرەتتى. ئۆزىگە شۇنداق تۇيۇلۇپ كېتەمدۇ ـ قانداق، دولانا دەرىخىنىڭ گۈللىرى لاۋسەن ئۈنىڭغا ئاتاپ ئەۋەتكەن ھېلىقى دولانا دەرىخى گۈللىرىدىن قىزىل ئىدى.

10 يىلدىن كېيىن، جىڭ چيۈ ئالىي مەكتەپنىڭ ئىنگلىز تىلى فاكۇلتېتىدا ئوقۇپ ماگىستىر ئاسپىرانت بولدى. 20 يىلدىن كېيىن، جىڭ چيۈ دېڭىز ـ ئوكيانىدىن ئۆتۈپ، ئامېرىكىدا دوكتۇرلۇقتا ئوقۇدى. 30 يىلدىن كېيىن، جىڭ چيۈ ئامېرىكىدىكى مەلۇم بىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى بولدى. شۇ يىلى قىزىنى ئېلىپ، ھېلىقى دولانا دەرىخىنىڭ يېنىغا بېرىپ، لاۋسەننىڭ روھىنى يوقلىدى ھەم قىزىغا:

ــ مەن ياخشى كۆرگەن ئادەم مۇشۇ يەردە مەڭگۈلۈك ئۇيقۇدا ياتىدۇ، ــ دېدى.

图书在版编目（CIP）数据

山楂树之恋：维吾尔文 / 艾米著；牙生·塞依提译. --
乌鲁木齐：新疆美术摄影出版社, 2012.6
ISBN 978-7-5469-2615-5

Ⅰ.①山… Ⅱ.①艾… ②牙… Ⅲ.①长篇小说－中国－当代－维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ.①1247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2012)第 133119 号

策　　划： 亚森·吾不力哈斯木
责任编辑： 买哈巴·铁外库
美术编辑： 阿扎提·巴拉提
审　　定： 亚森·吾不力哈斯木

山楂树之恋（维吾尔文）

牙生·塞依提 译

出　　版： 新疆美术摄影出版社
地　　址： 乌鲁木齐市经济技术开发区科技园路 7 号
邮　　编： 830011
发　　行： 新疆新华书店
制　　作： 乌鲁木齐标杆集书刊设计有限公司
印　　刷： 乌鲁木齐市科恒彩印有限公司
开　　本： 787mm × 1092mm　1/16
印　　张： 32.75
版　　次： 2012 年 6 月第 1 版
印　　次： 2013 年 3 月第 1 次印刷
书　　号： ISBN 978-7-5469-2615-5
定　　价： 86.00 元

مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى : غازات بارات

شىنجاڭ ئاخبارات ـ نەشرىياتچىلىقى «شەرق شامىلى قۇرۇلۇشى» نىڭ
مىللىي تىل ـ يېزىق تەرجىمە تۈرىنىڭ مەبلىغى بىلەن نەشر قىلىندى

定价：86.00元